

2474

Dr. NICODIM MILAȘ

CANOANELE
BISERICII ORTODOXE
... *INSOȚITE de COMENTARII* ...

VOL. I, PARTEA II.

(CANOANELE SINOADELOR ECUMENICE)

TRADUCERE FĂCUTĂ DE

UROȘ KOVINCICI

Protopierul ortodox sârbesc al
Aradului.

Dr. NICOLAE POPOVICI

și Profesor la Academia teologică din
Arad.

ARAD
Tipografia Diecezană
1931.

THE UNIVERSITY OF

CANONVILLE

REGISTERED OFFICE

STATE OF VERMONT

INCORPORATED

1880

THE UNIVERSITY OF

CANONVILLE

VERMONT

Dr. NICODIM MILRS

CANOANELE BISERICII ORTODOXE

... INSOȚITE de COMENTARII ...

VOL. I. PARTEA II.

(CANOANELE SINOADELOR ECUMENICE)

TRADUCERE FĂCUTA DE:

MROS KOVINCICI

Profesorul ortodox sârbesc al
Aradului.

Dr. NICOLAE POPOVICI

și Profesor la Academia teologică din
Arad.

ARAD
Tipografia Diecezană
1931.

Prețul: Lei

Nr. 1 No.
Mitropolla Meis. et Bucovin.
Cota:

Prefață.

Traducătorii lucrării prezente, când ne-am apucat de lucru, eram cuprinși de oarecare îngrijorare firească, așteptând să cunoaștem felul cum va fi apreciată cartea de cei în drept să judece astfel de lucrări. După ce a eșit la lumina zilei partea I din vol. I s'au exprimat și ni-au venit la cunoștință multe opinii favorabile, atât pe cale particulară, cât și prin presa noastră bisericească. Dintre cele din urmă relevăm mai ales aprecierea P. C. Sale Păr.-lul Arhim. I. Scriban, profesor universitar, publicată în revista Sfântului Sinod, **Biserica Ortodoxă Română**, anul 1930, Nr. 7—8, pag. 781—785, și pe cea a dlui profesor Dr. Vasile Loichiță, publicată în revista **Candela** dela Cernăuți, anul 1930, Nr. 4—6, pag. 270—271. Ne îndeplinim o datorie când exprimăm Domniilor Lor și la acest loc mulțumiri adânci și călduroase pentru osteneala ce și-au luat-o de a cerceta în chip amănunțit cartea noastră. Numeroasele aprecieri favorabile ni-au întărit convingerea că am început și facem un lucru bun și folositor Sfintei noastre Biserici.

Acum dăm publicității partea a II-a din vol. I, care conține atât textul iuturilor canoanelor sinoadelor ecumenice, cât și comentariile acestor canoane din opera canonică a lui N. Mlaș. Rămâne ca în curând să tipărim, cu ajutorul lui Dumnezeu, și vol. II cu textul canoanelor sinoadelor locale, ale Sf. lor Părinți și al canoanelor întregitoare, însoțite deasemenea de comentariile lui N. Mlaș.

Scriitorul acestor rânduri am tradus textul canoanelor sinoadelor ecumenice ținându-mă strâns de textul din Sintagma Ateniană. Unde mi s'a părut că textul canoanelor, în urma construcției gramaticale, nu ar fi destul de clar, am pus dela mine unele cuvinte lămuritoare, cari se găsesc în traducerea textului canoanelor între semnele []. Apoi în multe locuri din textul canoanelor am întrebuițat și neologisme, de cari nu se găsesc în limba traducerilor românești mai vechi ale canoanelor. Am făcut

acest lucru din necesitate, iar nu cu intențiunea de a introduce inovațiuni în limba bisericească, și m'am nltzuit să întrebunțez neologisme numai când mi s'a părut că altfel nu se poate reda fidel ideia originalului grecesc.

La sfârșitul vol. I am pus un indice alfabetic al tuturor materilor și numirilor cuprinse în ambele părți ale volumului prim. La alcătuirea indicelui am folosit atât indicele din opera lui N. Milaș: „Colecțiunea canoanelor Sfinților Apostoli.“ cât și cel din lucrarea lui: „Canoanele Bisericii ortodoxe însoțite de comentarii“, cari lucrări servesc de bază la traducerea prezentă. Deoarece însă cu greu se poate alcătui un indice absolut complet, rog pe binevoitorii cititori, ca la căutarea diferitelor chestiuni să se folosească și de arătarea canoanelor paralele, cari sunt puse după textul fiecărui canon.

Arad, Ianuarie 1931.

Dr. Nicolae Popovici.

ERATA.

La pag.	7,	rândul	11	de	sus	în	jos	în	loc	de:	dacă,	citește:	dacă însă
„	„	„	„	„	jos	„	sus	„	„	„	„	„	„
„	„	15	„	20	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	29	„	13	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	49	„	4	„	sus	„	jos	„	„	„	„	„
„	„	119	„	13	„	jos	„	sus	„	„	„	„	„
„	„	119	„	11	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	179	„	15	„	sus	„	jos	„	„	„	„	„
„	„	226	„	8	„	jos	„	sus	„	„	„	„	„
„	„	361	„	15	„	sus	„	jos	„	„	„	„	„
„	„	390	„	15	„	jos	„	sus	„	„	„	„	„

duce
nțez
reda

tror
ului
pera
t și
de
ntă.
blei,
! să
ouse

i.

Canoanele Sinoadelor ecumenice.

KANONES TON OIKOYMENIKON SYNODON

odul
uni"

"

ys

T

d
c
a
e
h
r
s
e
s
r

t
r
a
t
c
l
c
t
s
a
l

Canoanele primului Sfânt Sinod ecumenic dela Niceia.

Canonul 1.

Dacă cineva în boală s'a chirurghisit de către medici, sau de către barbari s'a tăiat, acesta să rămână în cler. Iar dacă cineva, sănătos fiind, s'a tăiat pe sine și, acesta, se cuvine a înceta să se numere în cler; și de acum înainte nici unul dintre cei de felul acesta nu trebuie să se primească [în cler].¹⁾ După cum este învederat aceasta că s'a hotărât despre ceice comit astfel de faptă și îndrăznesc pe sine a se tăia; dacă oarecari s'ar fi făcut eunuhi de către barbari sau de către stăpâni, altcum găsindu-se vrednici, pe unii ca aceștia canonul îi primește în cler.

(21, 22, 23, 24 ap.; 8 întâiu-al doilea.).

— Acest canon niceian se referă la *canonul* (*κωνών*) existent cu privire la cei castrați și acesta este canonul 21 ap. Canonul prezent conține în general ceea ce dispun canoanele 21—24 ap. și comentariile aceloră servesc de comentar totodată și pentru acesta canon. După opinia lui Beveregiu, corectă istoricește,²⁾ canonul acesta s'a dat în urma cazului presbiterului din Antiohia, *Leontie*, carele a trăit cu o femeie Eustolia, cu care nu a fost cununat; și deoarece el nu a voit să dimită din casa sa pe aceeaștă femeie și pentruca să fie liber de orice bănuială, s'a castrat însuși pe sine. Eustatie din Antiohia din cauza aceasta l-a

¹⁾ Cuvintele puse aici și în textul celorlalte canoane între semnele [] sunt adăose de noi pentru mai buna înțelegere a textului canoanelor (N. Tr.).

²⁾ Beveregii Synodicon. Annot. p. 44—45. — Compară: Athanas, ad imper. Constant. apol. 1. — Theodoret, hist. eccl. I, 24. — Socrat, hist. eccl. II, 26.

oprit pe acest Leontie dela săvârșirea serviciilor divine și probabil că în calitate de președinte al sinodului a îndemnat sinodul să repezească vechiul canon asupra celor castraji, ceea ce sinodul a și făcut prin acest canon.

Canonul 2.

Fiindcă multe, sau din nevoie sau altminterea la stăruința oamenilor, s'au făcut împotriva canonului bisericesc, încât oamenii venind de curând dela viața păgânească la credință și după ce s'au catehisit puțin timp, s'au adus îndată la baia duhovnicească și deodată cu botezarea se promovau la episcopat sau presbiterat, bine s'a socotit ca de acum înainte să nu se mai întâmple așa ceva; pentru că trebuie timp și celui ce se catehizează, și după botez mai multă cercare. Că lămurită este apostolica Scriptură, care zice: Nu neofit,¹⁾ ca nu mândrindu-se să cadă în osândă și în cursa diavolului (I. Tim. 3, 6.). Iară dacă, trecând timp, s'ar afla vreun păcat sufletesc la persoana aceea, și s'ar vădi de către doi sau trei martori, unul ca acela să înceteze din cler. Iar cel ce ar face împotriva acestora se va periclita în privința apartinenței lui la cler ca unul, carele s'a ridicat împotriva marelui sinod.

(61, 75, 80 ap.; 9, I ec.; 9, 10 Neoces.; 3 Laod.; 10 Sard.; 17 întâiu-al doilea; 89 Vasile c. M.; 1, 4 Grig. Nis.)

— Sinodul dela Niceia, emițând canonul său prezent, se referă la canonul existent în privința acestei chestiuni și enunță că numirea pripită întru episcop sau presbiter a unor oameni, cari abia s'au convertit dela viața păgânească și s'au botezat, se face împotriva „*canonului bisericesc*” (*παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικὸν*), — acesta însă este canonul 80 ap., pe care sinodul dela Niceia îl repețește acum în întregime și îl confirmă. Nu menționează cazul: «când se întâmplă în urma darului lui Dumnezeu» — despre ceea ce vorbește canonul apostolic respectiv când cineva se face episcop îndată ce s'a botezat; dar se poate crede că sinodul acceptă întru toate cazul acesta. Cazurile lui Ambrosie și Nectarie dela finea secolu-

¹⁾ De curând botezat (N. Tr.).

lui al IV-lea sunt cele mai bune mărturii despre aceasta, cece am și menționat la comentarul aceluia canon ap.

Sinodul dela Niceia învînd canonul 80 apost., atrage atențiunea că în cursul timpului s'au întîmplat multe cazuri împotriva dispozițiilor acestui canon bisericesc, și adică sau din nevoie sau altmîntre la stăruința oamenilor (*ὕπο ἀνάγκης ἢ ἄλλως ἐπειγομένων τῶν ἀνθρώπων*). După cum bine remarcă arhimandritul Ioan la explicarea acestui canon,¹⁾ în primele secole în urma împrejurărilor trebuia să se admită ca oamenii să se boteze repede și apoi imediat să fie hirotoniți în treptele sfințite; și aceste împrejurări au fost provocate prin faptul că multe mii de oameni primeau creștinismul deodată și nu era timp pentru ca mulțimea aceasta de oameni să fie instruită timp mai îndelungat în doctrina creștină, dar nu era prilej nici din cauza persecuțiilor permanente. Pe lângă aceasta persecuțiile erau îndreptate totdeauna în prima linie împotriva persoanelor preoțești, dintre cari foarte mulți au murit la locul de pierzare și astfel direct nevoia (*ἀνάγκη*) cerea ca cât mai curînd să se pună oameni noi în locul celor executaji. Între aceste persoane preoțești numite din nou nu erau, firește, toate, după cum trebuiau să fie în conformitate cu canoanele. Dintre ceice s'au făcut în grabă presbiteri, și îndeosebi episcopi, mulți au fost numai spre paguba Bisericii și aduceau în ierarhia preoțească spiritul trufiei, de care erau pătrunși în păgânism; și din cauza aceasta sinodul dela Niceia menționează în acest canon al său cuvintele Apostolului Pavel către Timoteiu (I ep. 3, 6), pentruca aceștia, nefiind încă examinați și întăriți în credință, nu cumva sumejindu-se să cadă în cursa diavolului și să fie spre paguba Bisericii. Canonul permite ca cei găsiți în cler să și rămînană acolo, dar imediat după aceea dispune ca în viitor să nu se mai întîmple așa ceva (*τοῦ λοιποῦ μηδέν τοιοῦτο γίνεσθαι*), deoarece zice că trebuie timp pentru instruirea în credință înainte de botez, iar după botez trebuie să se cerceteze timp mai îndelungat credința și apăsitudinea respectivului și dacă se învederează și se dovedește că sunt vrednici, atunci se pot primi în cler, ba pot fi puși chiar și episcopi. Pentru cazul din urmă, anume cînd respectivul se poate învrednici și de episcopat, vom vedea, între altele, la comentarul canonului 10 al si-

¹⁾ Op. cit., I, 285.

nodului din Sardica, că se prescrie ca cel, despre care se crede că poate ocupa scaunul episcopesc, trebuie să petreacă timp mai îndelungat în fiecare treaptă ierarhică și numai în cazul dacă s'a dovedit că s'a distins în treptele ierarhice inferioare, poate să se facă părtaș de demnitatea cea mai mare (*τῆς μεγίστης τιμῆς*), după cum spune Aristen la comentarul acestui canon al 2-lea dela Niceia.¹⁾ Dimpotrivă referitor la ceice, fiind de curând botezați, au fost făcuți presbiteri sau episcopi și cărora canonul le permite să rămână în cler, canonul cere a fi examinați dacă nu au vreun «păcat sufletesc» (*ψυχικόν τι ἁμάρτημα*) și dacă se observă și se dovedește că au astfel de păcate, canonul dispune să fie excluși din cler. În ce privește felul acestor păcate sufletești, cari se menționează aici și cauza pentru care se vorbește numai despre aceste păcate, iar nu și despre cele corporale, fiecare comentator canonic este de altă opinie. În privința aceasta cea mai firească ni se pare opinia lui Valsamon, carele zice că fiecare păcat păgubitor sufletului este a se numi sufletesc, având motiv fie sufletesc, fie corporal; și din cauza aceasta Biserica și numește fiecare păcat cădere sufletească; așadară canonul acesta dela Niceia amintește numai păcatele sufletești, deoarece sub acestea înțelege și pe cele corporale (*τὰ σαρκικά*).²⁾

Canonul 3.

Marele sinod a oprit cu desăvârșire ca episcopul, sau presbiterul, sau diaconul sau în general oricine din cler să aibă femeie introdusă pe furiș, afară decât numai pe mamă, sau soră, sau mătușă, sau pe singurele persoane, care sunt libere de toată bănuiala.

(5, 26 ap.; 5, 12, 13 trul.; 18, 22, VII ec.; 19 Ancira; 3, 4, 25, 38, 70 Cart.; 88 Vas. c. M.).

— La comentarul primului canon al acestui sinod am văzut că sinodul a avut motiv de a se ocupa de femeile, care locuiau într'o casă cu unele persoane sacerdotale și care nu erau soții legitime și anume din cauza acelu presbiter *Leontie*, care a jinit în casa sa pe o oarecare Eustolia și din cauza căreia mai apoi

¹⁾ Sint. At., II, 120.

²⁾ Sint. At II, 120.

s'a castrat. În nex cu aceasta sinodul a găsit de bine și necesar să se ocupe în general de viața conjugală a persoanelor sacerdotale și să orânduiască în această privință ceea ce era în consonanță cu prescripțiunile existente ale legislației bisericești și cu demnitatea stării sacerdotale. — Acest lucru îl găsim exprimat înainte de toate în expunerea istoriei acestui sinod și separat la istoricii bisericești: Socrat, Sozomen și Gelasiu¹⁾ și apoi și în acest canon.

Deoparte pentruca persoanele sacerdotale, cari nu aveau soții legiuite, să fie ferite de orice reproș, de altăparte spre a se evita orice excepționare împotriva vieții conjugale a persoanelor sacerdotale, cari excepționări de multe ori erau îndreptățite, unii dintre Părinții dela Niceia, după spusele istoricilor menționați, au propus să se dea o dispoziție, conform căreia să se interzică tuturor persoanelor sacerdotale dela ipodiaconi în sus de a trăi viață conjugală. Sinodul nu a primit această propunere și *Pafnutie*, episcopul din Tebaida, unul dintre Părinții sinodului, a exprimat părerea majorității în felul acesta: «nu trebuie a impune clericilor și persoanelor sacerdotale acest jug greu, deoarece viața conjugală este onorabilă și patul conjugal este nepătat, iar în urma rigorii exagerate Biserica va avea pagubă mai mare; afară de aceea nu oricine se poate supune unei legi de înfrânare atât de stricte și ușor se poate întâmpla ca pe această cale să se expună pericolului castitatea multor femei. Legătura dintre soț și soția legală este castitatea adevărată. Prin urmare este suficient dacă — *în conformitate cu vechea tradiție bisericească* -- nu se permite căsătoria pe seama celorce au înțrat deja în cler, dar *la nici un caz* respectivul să nu se despartă de soția, pe care a luat-o, fiind laic.»²⁾ Declarația aceasta a lui

1) Socrat, hist. eccl. I, 11. — Sozom. hist. eccl. I, 23. — Gelas. Cyclic. hist. concilii Nic. II, 32 (Harduini, I, 438).

2) Socrat, hist. eccl. I, 11: „Cumque hac in re in medium propo-
sita, singulorum sententiae rogarentur, surgens in medio episcoporum con-
cessu Paphnutius vehementer vociferatus est, non esse imponendum cleri-
cis et sacerdotibus grave hoc jugum: honorabiles nuptias et torum im-
maculatum esse, dicens, ne ex nimia severitate damnum potius inferrent
ecclesiae; neque enim omnes ferre posse tam districtae continentiae discipli-
nam, ac forsitan inde eventurum esse ut cupisque uxoris castitas minime
custodiretur. Castitatem autem vocabat congressum viri cum uxore legitima
Satis esse, ut qui in clerum fuissent adscripti, juxta veterem ecclesiae

Pafnuție avea cu atât mai mare importanță, cu cât dânsul nici odată nu a avut relațiune cu femei și a fost celebru pentru înfrânarea sa, petrecându-și întreaga sa tinerețe în mănăstire. Sinodul a primit cu aprobare declarația lui Pafnuție, permițând pentru viitor fiecărui cleric de a alege liber să fie necăsătorit sau să trăiască viață conjugală.¹⁾ Hotărîrea aceasta a sinodului a fost în deplin acord cu practica bisericească din primele veacuri ale Bisericii, în forma în care ni se prezintă în Așezămintele apostolice (VI, 17) și dupăcum am spus aceasta la explicarea canoanelor 5 și 26 ap., dar mai ales la explicarea canoanelor al doilea ap.²⁾

Sinodul, recunoscând legalitatea căsătoriei clericilor și lăsând persoanelor clericale respective alegere liberă de a trăi necăsătorii, dacă voesc, a dat canonul prezent cu privire la cei din urmă, adică la ceie nu au soții și le permite de a ține în casa lor numai pe mamă, pe soră, pe mătușă sau pe o astfel de femeie, care este liberă de orice bănuială (*ἡ ἂ μὴνα πρόσωπα πᾶσων ὑποφίαν διαπέφευγεν*, vel eas solas personas quae omnem suspicionem effugiunt) și le interzice categoric de a ține *femei introduse pe furis* (*συνείσσακτον*, introductam mulierem).

În primele veacuri ale Bisericii adică s'a introdus obiceiul că unii dintre clerici, ba chiar și dintre laici, cari voiau să trăiască necăsătorii, încheiau așa zisa *căsătorie spirituală* cu femei nemăritate: trăiau la oaltă într'o casă cu aceste femei și ziceau că au cu ele numai raporturi sufletești, spre a se îndemna

traditionem, jam non amplius uxores ducerent: non tamen quemquam se jungendum esse ab ea qua ante hac, tunc cum esset laicus, legitime duxit"

1) Socrat, h. eccl. I, 11: „Caeterum universus sacerdotum caetus Paphnutii sermonibus assensus est. Proinde omissa ejus rei disceptatione, singulorum arbitrio permiserunt, ut ab uxorem consuetudine abstinerent, si vellent “

2) Este miraculos, ca să nu ne exprimăm altfel, ceea ce spune Phillips în articolul său scris asupra celibatului în *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon* (II Aufl. III, 590): „ein grosses Unrecht geschähe dem berühmten Bischof Paphnutius, wenn man von ihm behaupten wollte, er habe auf der Synode von Nicäa (325) die Clerogamie für den dem priesterischen Berufe entsprechenden Stand erklärt und da durch eine gesetzliche Bestimmung des Concils über diesen Punkt verhindert“. Acestei afirmațiuni a lui Phillips și altor apărători ai celibatului obligator pentru clerici i-a contrazis Hefele (*Conciliengeschichte* II Aufl. I, 433—435) prin contraargumente temeinice, iar noi nu simțim nevoia de a vorbi în special despre aceasta. Vezi comentarul nostru la can. 13 al sinodului trulan în ediția prezentă.

reciproc la virtuțile creștinești, dar nu au cu ele nici un fel de relație trupească. Aceste femei la început se numeau *surori sufletești* (*ἀδελφαι*), *iubite* (*ἀγαπηταί*, dilectae), iar mai târziu *introduse pe furis* (*συνεΐσακτοι*). Raportul dintre astfel de bărbați necăsătoriți și femei nemăritate de multe ori era într'adevăr curat și scopul lor era perfecționarea sufletească reciprocă; dar în cele mai multe cazuri în dosul acestor relații se ascundea desfrâul, care era cu atât mai periculos și mai respingător, cu cât totul se întâmpla sub masca evlaviei. Despre acestea avem ca mărturie asprul ton de vorbire, în care se exprimă Părinții și învățătorii Bisericii asupra acestui fel de legătură.

Grigorie Nazianseanul face amintire despre *agapeta*, pe cari le țineau diferiți preoți necăsătoriți și chiar și unii dintre călugări în locurile lor retrase și numește acest lucru *șiretenie diavolească* și deoarece numirea aceasta (*ἀγαπήτην*, iubită, dilectam) a dat-o Apostolul Pavel soției lui Filimon (v. 2), Grigorie face observația că acum cel mai respingător lucru a primit numirea cea mai cinstită.¹⁾ Despre aceste surori sufletești ale preoților necăsătoriți Fericitul Ieronim scrie, în limbajul aspru caracteristic la dânsul, următoarele: Unde in ecclesias agapetorum pestis introiit? unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Plus inferam: unde meretrices?... Unde meretrices univirae? Eadem domo, uno cubiculo uno saepe tenentur et lectulo; et speciosos nos vocant, si aliud existimemus.²⁾ Ioan Gurădeaur în scrierea sa cu titlul: *πρὸς τοὺς συνεισάκτους ἔχοντας*, regretând profund că cu multe persoane preoțești, cari nu au soții legitime, trăesc împreună femei introduse pe furis spre scandalizarea tuturor, zice: «Bătrânii noștri cunoșteau numai două motive, pentru cari femeile trăesc împreună cu bărbații, unul este cel vechiu, corect și motivat și acesta este căsătoria, întemeiată de Dumnezeu, carele a dat legea, al doilea este cel recent, incorect și ilegal, adică desfrâul, care este dela diavolul pismaș. Dar pe vremea noastră s'a găsit al treilea caz neobișnuit, ale cărui motive cu greu se găsesc: deoarece sunt unii, cari iau fecioare nemăritate și le țin totdeauna închise în locuințele lor până la adânci bătrânețe și neagă că ar avea cu ele vre-o relație și că le țin nu pentru viață conjugală

¹⁾ Gregor. Nazianz. carm. III.

²⁾ Hieron. epist. 22 ad Eustoch. de custod. virginitatis.

și împreunare, pentru naștere de copii, în general pentru plăcere trupească, ci zic că le păzesc curate și neatînse». Și urmând combaterea diverselor pretexte, pe cari pretexte le invocă respectivii, adaogă: «ii vedeți trăind împreună cu fete necăsătorite, fiind legați de dânsese cu toată voluptatea și mai curând ar vrea să-și piardă sufletul decât pe tovarășele lor și sunt gata mai curând a suferi și a face totul, decât să se despartă de iubitele lor,» și în fine față de toate argumentările, pe cari le aduc respectivii, zice că el în toate acestea nu vede altceva decât «goana păgână după plăceri și după voluptate trupească nerușinată... Și când ziceți că toate le faceți pentru Dumnezeu, voi faceți dimpotrivă chiar ceea ce face inamicii lui Dumnezeu.»¹⁾ Având în vedere această pornire vehementă a Părinților și a învățătorilor bisericești împotriva femeilor, cari trăesc cu persoanele preoțești afară de căsătorie, este clar pe cine a înțeles Valsamon, când spune la explicarea acestui canon niceian, «sunt astfel de femei, care au fost aduse acolo în locul soțiilor legitime și care trăesc cu cineva în *desfrânare* (καὶ συνοικοῦσάν τινα πορνικῶς)».²⁾

Deci femeile acestea, care trăesc în felul acesta la olaltă cu persoane preoțești au primit numirea de *introduse pe furis* (συνεισάχτους) și după acest canon al sinodului dela Niceia este strict interzis pentru toate persoanele preoțești de a ține în casele lor astfel de femei. După cum se vede dispoziția aceasta a sinodului niceian se referă la persoane preoțești necăsătorite sau văduve și la tot cazul la ceice, despre cari s'ar putea bănui că

1) „Majoribus nostris duae tantum cognitae fuerunt caussae. propter quos mulieres cum viris habitent. Et una quidem vetus est ac justa, rationique consentanea: nempe matrimonium, quod a Deo legislatore institutum est; altera vero, hac recentior, injusta et legi contraria, nempe stuprum, a malignis introductum daemonibus. At nostra hac aetate tertius quidam, novus et insolitus mos excogitatus est, cujus caussam haud facile investigaveris: sunt enim quidam, qui puellas inuptas ducunt, easque semper domi collocant et in extremam usque senectutem inclusas tenent, sine nuptiis et coitu, neque liberorum procreandorum gratia, negant enim se cum illis rem habere, neque libidinis caussa; dicunt enim se illas integras et incorruptas servare. Vides cohabitantem, virginibus et alligatum et deliciantem, et animam potius perdere volentem, quam cohabitaticem, paratumque omnia et pati et facere potius, quam a dilecta separari... Dicitis quidem. vos omnia propter Deum facere, facitis autem ea, quae sunt inimicorum Dei“.

2) Sint. At. II, 121.

ar putea avea împreunare trupească cu femeii. Dar dispoziția aceasta are deplină putere și atunci, când respectiva persoană preoțească era liberă de orice bănuială că ar putea avea relații cu femeii. Vasile cel Mare în scrisoarea sa adresată către *presbiterul Grigorie* (can. 88), care a ținut o femeie în casa sa și despre care din cauza bătrâneții lui se putea presupune cu toată siguranța că nu are împreunare cu femeia, dar pe care femeie nu voia să o dimită, scrie astfel: »O Grigorie, nu suntem noi nici cei dintâi, nici singurii, cari am dispus că femeile nu pot trăi împreună cu bărbații; citește însă canonul, pe care l-au dat Sfinții noștri Părinți la Niceia și care canon interzice hotărât de a ține femeii introduse pe furis (*συνεισάχτους*). Demnitatea celibatului consistă și în a trăi separat de femeii, și celce spune prin cuvinte că nu face ceea ce face ceice trăesc cu femeii, dar în realitate face, este clar că aceștia vreau să merite numai nominal demnitatea fecioriei, dar nu vreau să renunțe la plăcerea nerușinată. Cu atât mai vărtos ar fi trebuit Tu să satisfaci dorinței noastre, când însuși zici că ești liber de orice patimă trupească. Nici eu nu cred că celce este de șaptezeci de ani să poată trăi în patimi cu o femeie și nu am dispus celece au dispus, din cauză că s'ar fi comis ceva faptă rușinoasă. Ci deoarece am învățat dela Apostoli că nu trebuie să se dea fratelui cuvânt de poticneală sau sminteață (Rom. 14,13) și știm că unele lucruri, cari la unii sunt cele mai curate, la alții devin pricinuitoare de păcate, din cauza aceasta am dispus, urmând orânduirile Sfinților Părinți, ca să te desparți de acea femeie. De ce învinuești pe horepiscop și pomenești dușmănia veche? De ce ne învinuești și pe noi, ca și când am asculta ușor cearta, iar pe tine însuși nu te învinuești pentru că nu știi renunța la obișnuința cu femeia aceia? Alungă-o deci din casa ta și du-o la mănăstire. Dânsa să stea cu fecioarele, iar pe tine să te servească bărbați, ca nu cumva să se defaima numele lui Dumnezeu din cauza voastră (Rom. 2,24). Și până când nu vei face aceasta, nu-ți vor ajuta nici zece mii de lucruri, pe cari le poți invoca în scrisoarea ta, ci vei muri ca celce este inactiv și vei răspunde în fața lui Dumnezeu pentru nesocotința ta. Și dacă nu te vei îndrepta și îndrăznești să săvârșești serviciile divine, anatema să fie asupra ta pentru tot poporul și cei ce o primesc vor fi excluși din Biserica întregă«.

Această dispoziție a canonului niceian a fost primită și de-

legislația civilă greco-romană și împăratul Iustinian a dat o novelă specială ca clericii, cari nu vreau să se despartă, nici după admoniere, de acești fel de femei, să se oprească dela funcțiunile sfinte, iar dacă un episcop ar comite acest lucru, se va considera ca nevrednic din demnitatea episcopoească¹⁾. Iar *Cormicia* scrie despre aceasta următoarele: »In baza canoanelor interzicem tuturor, cari aparțin clerului și sunt necăsătoriți, să aibă femei străine în casele lor, cu excepția mamei și fiicelor ei, și surorile lor și a altor persoane, cari sunt departe de orice bănuială. Iar celce disprețuește această poruncă și începe să țină în casa sa femei, cari pot aduce asupra lui bănuială și a fost admoniat și învățat odată și a doua oară de către episcopul său, sau dacă pentru aceasta a fost învinuit de către credincioșii săi și totuș nu vrea să îndepărteze din casă pe femeia respectivă și să trăiască fără ea, sau dacă se anunță vreun reclamant și se va dovedi că trăește cu femeia respectivă viață necurată, atunci episcopul să-l excludă din cler conform canoanelor bisericești și să-l predea sfatului cetății, la care aparținea, spunând că este obligat să plătească darea ca orice om de rând. Episcopului nu-i permitem să țină în casa sa pe nici una dintre acele femei; iar dacă se vedește că nu observă nicidecum acest lucru, să fie lepădat din episcopat²⁾.

¹⁾ Nov. CXXIII, c. 29: „Presbyteris et diaconis et subdiaconis, et omnibus in clero conscriptis, non habentibus uxores secundum sacros canones, interdiciamus etiam nos secundum sanctorum regularum virtutem, mulierem aliquam in propria domo superintroducunt habere: tamen citra matrem, aut sororem, aut filiam, aut alias personas, quae suspicionem effugiunt. Si quis autem absque hac observatione mulierem in sua domo habet, quae potest ei suspicionem inferre, et semel et secundo a suo episcopo, aut a suis clericis admonitus, ne cum tali muliere habitaret, eicere eam de suo domo noluerit: aut accusatore apparente approbatur inhoneste cum muliere conversari: tunc episcopus ejus secundum ecclesiasticos canones de clero eum amoveat, curiae civitatis, cujus clericus erat, tradendo. Episcopum vero nulla penitus mulierem habere, aut cum ea habitare permittimus. Si autem probetur nequaquam hoc custodiens, episcopatu projiciatur, ipse enim se ostendit indignum sacerdotio.“ Cf. Basilicorum, lib. III, tit. I, c. 45. Compară Nomocanonul în XIV titluri, VIII, 14 (Sint. At. I, 161).

²⁾ Cap. 42, 71 și 72, deasemenea cap. 44, VIII, 14. — Imprejurarea că de unde sunt primite aceste capitole (42 și 44) în *Cormicia*, vezi „Colecțiunea“ mea, ed II, pag. XCVII (traducerea prezentă, partea I, vol. I pag. 108).

Canonul 4.

Se cuvine ca episcopul în general să se așeze de către toți episcopii din eparhie; iar dacă ar fi cu greu aceasta, sau din cauza unei nevoi stăruitoare, sau din cauza depărtării drumului, să se adune cel puțin trei la un loc, împreună alegători făcându-se și cei absenți, și consimțind prin scrisori, apoi să se facă hirotonia; iar întărirea celor ce se fac revine în fiecare eparhie mitropolitului.

(1 ap.; 3, VII ec.; 19, 23 Antioh.; 12 Laod.; 6 Sard.; 1 Constant.; 13, 49, 50 Cart.).

— Drept imbold la emiterea acestui canon au dat disordinele provocate de schizma meletiană din Biserica Alexandriei. Schizma aceasta s'a ivit în primii ani ai secolului al IV-lea¹⁾. Numirea a primit-o dela *Meletie*, episcopul Licopolei din Tebaida. Acest Meletie sub raport ierarhic ocupa în circumscripția episcopului Alexandriei²⁾ locul prim după acest episcop. Episcop al Alexandriei era Petru († 311). Din datele rferitoare se vede că Meletie invidia onorurile întâietății lui Petru al Alexandriei și aștepta numai prilej favorabil spre a răsturna raporturile bune cu Petru. Imboldul l-a dat împrejurarea că atunci, când trebuia să se fixeze atitudinea față de creștinii, cari pe timpul persecuțiunii lui Dioclețian și Maximin au căzut din credința lor, s'a născut o discuție vehementă între Meletie și Petru. Petru, deși era riguros în canoanele, pe cari le dădea la penitență, totuș, a fost acuzat de indulgență de către Meletie. Din cauza aceasta Petru a chemat la un sinod pe câțiva episcopi din circumscripția Alexandriei și la acest sinod s'a recunoscut nevinovăția lui Petru și Meletie a fost pedepsit cu cațerisire. Atanasie, în apologia sa scrisă contra arienilor, zice: »Meletie nu a voit să apeleze la alt sinod după această sentință și nici nu a căutat să se justifice, ci a produs schizmă în Biserică și aderenții de astăzi ai lui Meletie nu se numesc creștini, ci *meletieni...*, cari mai ales după moartea episcopului și martirului Petru au devenit schizmatici și dușmani în-

¹⁾ Hefele: Concillengeschichte, I, 348—349.

²⁾ Asupra întinderii provinciei episcopului din Alexandria vezi comentarul de la canonul 6 al acestui sinod.

versunași ai Bisericii¹⁾. Meletie, deoarece nu era legat de nicio disciplină și exploatând prilejul când Petru și mulți episcopi ortodocși zăceau în temniță pentru credință, a început să hirotoniască în mod arbitrar diaconi, presbiteri și episcopi nu numai în circumscripția sa proprie, din care a fost înlăturat în mod canonic, dar pe care totuși o ținea cu forța, ci și în circumscripțiile altor episcopi, împotriva opririi exprese canonice, astfel că în timp scurt i-a succes să-și alcătuiască câteva Biserici din aderenții săi, încât pe timpul sinodului dela Niceia erau 29 episcopi meletieni în circumscripția bisericească a Alexandriei²⁾. Această întindere a schizmei meletiene a îndemnat pe Părinții sinodului dela Niceia să delibereze asupra acestei chestiuni și să pună capăt desordinei produse în Biserică prin schizma aceasta. Sinodul a dat o sentință destul de blândă asupra schizmei, sperând că prin blândețe va putea stârpi mai ușor schizma și a dat ordinul ca Meletie să rămână episcop în Licopole, dar să nu poată hirotoni pe nimeni, să nu poată participa la alegeri de episcopi și să nu poată merge în alte localități în astfel de chestiuni, ci se va bucura numai de titlul demnității sale; iar ce privește persoanele hirotonite de către Meletie, sinodul a hotărât să se săvârșască asupra lor un ritual bisericesc special cu rugăciune și apoi li va fi permis să funcționeze în cler³⁾. Iar pentruca în viitor să nu se mai poată întâmpla ceea ce mai ales a produs schizma meletiană, anume că Meletie pune în mod arbitrar chiar și episcopi și pe lângă aceasta chiar și în alte eparhii, Părinții sinodului dela Niceia, după ce au condamnat pe autorul schizmei, au dat canonul prezent, hotărând cum și cine să pună pe episcopi și cine are dreptul să-i confirme.

La canonul 1 ap. am văzut că pentru punerea unui episcop sunt necesari trei și cel mai puțin doi episcopi. Acolo a fost vorba despre hirotonirea episcopului adică despre actul sfințit din Biserică, prin care respectivului i-se împărtășește darul dumnezeesc. Dar canonul acela nu vorbește despre ceice aleg pe candidat, pe care apoi trei sau doi episcopi îl vor hirotoni într-un episcop; despre aceasta, adică despre *alegerea* episcopului vorbește canonul ni-

¹⁾ Athanas, apolog. contra Arianos, n. 11.

²⁾ Athanas, apol. contra Arian, n. 72.

³⁾ Această hotărâre a sinodului se găsește în enciclica adresată credincioșilor din lumea întreagă. A. S. E. I, 189.

ceia
șez
pec
ve
ceil
loc
este
de
dec
s'a
6 a
adr
disp
fici
pun
epi
plec
Apo
ace
priv
aleg

o d
în e
ωσ
ματ
ελε
όπα
λεα

se i
Sint

in l
mem
aleg
Alex
babil
cesti
part

ceian prezent. Canonul acesta orânduiește ca episcopul să fie așezat (*καθίστασθαι*), de către sinodul tuturor episcopilor din respectiva circumscripție mitropolitană (*ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ*);¹⁾ dacă nu pot veni toți la sinod, să fie prezenți cel puțin trei, în cazul acesta ceilalți își pot da consimțământul lor și în scris și apoi să aibă loc hirotonia (*χειροτονίαν*); iar aprobarea tuturor acestor lucruri este de atribuția mitropolitului competente. Dacă eventual nu sunt de acord toți episcopii asupra persoanei candidatului, în acel caz decisiv este votul majorității, dar în toate cazurile, numai după ce s'a făcut confirmarea de către mitropolit, — întregeste canonul 6 al acestui sinod dispoziția acestui canon(4). Enciclica ecumenică adresată tuturor Bisericilor din lume deasemenea completează dispozițiile acestui canon, când spune că și poporul trebuie să participe la alegerea episcopului²⁾. Așa dară aceasta este ceea ce dispune sinodul dela Niceia referitor la chestiunea alegerii și numirii episcopilor — și această normă este expresiunea exactă și completă a ceea ce era în vigoare în Biserica întreagă dela epoca Apostolilor lui Iisus Hristos până pe vremea sinodului prezent și acest sinod îi dă valoare legală. Avem nu puține dovezi în această privință că așa s'a și procedat în timpul menționat cu privire la alegerea și numirea episcopilor.

În primul secol al creștinismului ne oferă despre aceasta o dovadă clasică Climent, Episcopul Romei, ucenic al Apostolilor, în epistola sa către Corinteni, unde citim: *Οἱ ἀπόστολοι ἡμῶν ἐγώσων διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἔρις ἔσται ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς. Διὰ ταύτην οὖν την αἰτίαν πρόγνωσιν εἰληφότες τελείαν κατέστησαν τοὺς προειρημένους, καὶ μεταξὺ ἐπινομήν δεδώκασιν, ὅπως, εἴαν κοιμηθῶσιν, διαδέξωνται ἕτεροι δεδοκμασμένοι ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. Τοὺς οὖν κατασταθέντας ὅπ' ἐκείνων, ἢ μεταξὺ ὅφ*

1) În vechile izvoare de drept bisericesc cu numirea de „eparhie“ se indică circumscripția unui mitropolit, căruia sunt supuși câțiva episcopi. Sint. At. II, 238.

2) Această enciclică spune: „Dacă moare cineva din slujba Bisericii, în locul lui se poate admite și o persoană, care nu de mult a devenit membru al Bisericii, dacă este vrednic pentru aceasta și dacă *poporul îl alege*, dar la orice caz numai după aprobarea și confirmarea episcopului Alexandriei. Aceasta se permite și celorlalte Biserici. A. S. E. I, 189. Probabil că Valsamon a trecut cu vederea acest lucru, când, la explicarea acestui canon, afirmă că Părinții dela Niceia au interzis poporului de a participa la alegerea episcopului. Sint. At. II, 123.

ἐτέρων ἐλλογιμῶν ἀνδρῶν, συνευδοκησάσης τῆς ἐκκλησίας πάσης, καὶ λειτουργήσαντες ἀμέμπτως τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ¹⁾ Modalitatea frumoasă și plină de demnitate a alegerii și instituirii episcopilor din acel timp ni se expune de către Așezămintele apostolice în felul următor: «Deliberarea se face în zi de Duminică, adunându-se **poporul împreună cu soborul presbiterilor și fiind prezenți episcopii**. Iar cel ce este **primul** între ceilalți episcopi să întrebe preoțimea și poporul (τὸ πρεσβυτέριον καὶ τὸν λαόν) dacă acesta este într'adevăr acela, pe care-l voesc de întâi sfătător. Și dacă dânsii confirmă aceasta să întrebe din nou dacă cu toții atestează că ar fi vrednic, de acel mare și strălucit oficiu de conducere, dacă a îndeplinit într'adevăr totul în ce privește pietatea către Dumnezeu, dacă nu a jignit drepturile oamenilor, dacă afacerile casei sale sunt bine chivernisite și dacă viața sa este ireproșabilă. Și dacă toți dovedesc potrivit adevărului, iar nu după vre-o opinie prejudecată, că dânsul este de așa fel ca în fața lui Dumnezeu, judecătorul, și a lui Hristos și a Duhului Sfânt precum și a tuturor sfintelor duhuri slujitoare, atunci să fie întrebați din nou a treia oră dacă într'adevăr este vrednic de acel oficiu ca în gura a două sau trei mărturii să rămână tot cuvântul; și dacă și a treia oră consimțesc că e vrednic, **să se ceară dela toți semnul consimțirii**. Și dacă-l vor da cu bucurie, să fie ascultați. După aceea, făcându-se liniște, **unul dintre cei dintâi episcopi**, împreună cu alți doi, stând la altar, ceilalți episcopi și presbiteri rugându-se în tăcere, iar diaconii ținând dumnezeiasca Evanghelie deasupra capului celui care se hirotonește, să rostească către Dumnezeu: «Rugăciunea»..» In asemenea fel se exprimă și Ciprian,

¹⁾ Clementis ep. I ad Corinth., cap. 44 (Hefele, Patrum apostolicorum opera. Tubingae, 1855, p. 112, 114).

²⁾ Lib. VIII, cap. 4. Dăm acest loc în traducere latină: „Congregatus in unum populus cum presbyterorum coetu et praesentibus episcopis, die Dominica, consentiat. Qui vero princeps caeterorum episcopus est, interroget presbyterorum coetum et plebem (τὸ πρεσβυτέριον καὶ τὸν λαόν) an ipse sit quem postulant in anistitem. Et illis annuentibus, iterum roget an testimonium ab omnibus habeat quod dignus sit magna illa et illustri praefectura, an quae ad pietatem in Deum spectant, recte peregerit, an jura fuerint ab eo adversus homines servata, an domesticae ipsius res probe dispensatae, an vivendi ratio integerrima. Cumque omnes simul secundum veritatem, non autem ex opinione praedicata testificati fuerint talem eum esse, tamquam sub iudice Deo et Christo, etiam coram sancto Spiritu, atque omnibus sanctis administratorisque spiritibus, rursus tertio soiscitentur an

episc
sale
tra
toat
rulu
apr
pop
a va
dign
verbu
signu
ex p
ac pi
ejus

vatio
provin
plebe
quiqu
vitan
pexit,
Bever
urmât
propri
ex tra
ut ad
episco
siituen
et insi
univer
igitur
sed ju
ordina
erat u
erat su
congre
erat, si
gabatur
sua coi
men ut
ex pop
hinc C
eligend
ispum

episcopul Cartaginei din secolul al III-lea într'una din scrisorile sale pastorale: «Trebuie să păstrăm sângrinos și să fim strict *tradiția divină și așezământul apostolic*, păstrate aproape în toate teritoriile, după care să se numească legal pe seama popoului celce-i va fi întâiu stăfător, să se adune *episcopii cei mai apropiați din acelaș ținut și să aleagă pe episcop, fiind prezent poporul*, carele cunoaște deplin viața singuraticelor persoane și a văzut toate faptele activității lor.» Această dovadă precum și

dignum vere sit ministerio, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum; atque iis terio assentientibus, dignum eum esse, petatur ab omnibus signum assensus. Quo alacriter dato, audiantur. Tum, silentio facto, unus ex primis episcopis cum duobus aliis stans prope altare, reliquis episcopis ac presbyteris tacite orantibus atque diaconis divina evangelia super caput ejus qui ordinatur, tenentibus, dicat: Oratio...»

1) „Propter quod diligenter de traditione divina et apostolica observatione servandum est et tenendum quod apud nos quoque et fere per provincias universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas ad eam plebem cui praepositus ordinatur, episcopi ejusdem provinciae proximi quique convenient, et episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum vitam plenissime novit et uniuscujusque actum de ejus conversatione perspexit... Cypriane loc. 68. ad clerum et plebes in Hispania consistentes. Beveregiu însotește locul aesta din scrisoarea pastorală a lui Ciprian cu următoarele: „Ex hisce D. Cypriani verbis aperte conficitur, quaecumque propemodum hoc canone constituuntur, istis etiam temporibus, et quidem ex traditione apostolica et per universas fere provincias, obtinuisse: nimirum ut ad celebrandas episcoporum ordinationes proximi quique provinciae episcopi convenirent, et qui convenire non poterant, literas suas de constituendo mitterent, assensum haud dubie vel disensum suum declarantes: et insuper, ut congregati episcopum deligerent, sed praesente plebe de universae fraternitatis suffragio, et de ipsorum episcoporum iudicio. Plebs igitur intererat et universa fraternitas, clerus viz. et populus suffragabatur; sed iudicium penes episcopos erat, a quibus solis delectus est episcopus ordinandus, plebe quidem praesente, sed non simul deligente. Praesens erat ut suum de ordinandi vita testimonium daret; et hoc ni fallor, totum erat suffragii, quod fraternitas in episcopi electione ferebat, nimirum episcopi congregati virum deligebant et delectum proponebant populo, cui praeficiendus erat, si populus nihil haberet quod delecto objiceret, episcoporum electioni suffragabatur... Sin populo non placeret electio, quam fecissent episcopi, argumenta sua contra personam delectam proferebant, quae publice discutiebantur; ita tamen ut ultimum iudicium ferendi potestas in episcopis esset. Et quandoquidem ex populi testimonio ab episcopis examinato electi stabant vel cadebant; hinc Cyprianus ibidem plebem etiam affirmat, potestatem habuisse vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Et mox addit: Quod ed ispum videmus de divina autoritate descendere, ut sacerdos plebe praesente

altele adevăresc în cel mai intuitiv chip că sinodul dela Niceia prin canonul acesta (4) nu a făcut altceva decât a exprimat în cea mai deplină formă ceea ce în timpul precedent și în cel de atunci era în vigoare cu privire la alegerea episcopilor.

Ceea ce orânduiește sinodul dela Niceia, vedem că se confirmă prin multe exemple istorice din timpurile de mai târziu. Grigorie Nazianzeanul trimite o scrisoare către locuitorii Cezareii și în această scrisoare recomandă, atât funcționarilor mai înalți, cât și clerului și poporului, alegerea lui Vasile cel Mare ca episcop.¹⁾ Ștefan din Efez la sinodul din Calcedon, dovedind că dânsul a primit scaunul episcopal în mod canonic, arată că a fost ales pentru acest scaun episcopal de către 40 de episcopi, prin voturile frunțașilor celor mai distinși ai clerului și poporului întreg.²⁾ Inuși Vasile cel Mare amintește într'una din epistolele sale pastorale că alegerea păstorului pe seama unei cetăți determinate cade în sfera de competență a Episcopilor, dar votul poporului are însemnătate decisivă în aceeași chestiune.³⁾ În canoanele primite de sinodul ținut în Cartagina la anul 419 vedem că poporul este amintit expres ca unul ce are dreptul de a-și exprima opinia sa asupra candidaților de episcopi și numai după aceea îl instituesc sau nu pe candidatul respectiv.⁴⁾

Deci în temeiul dispozițiilor sinodului dela Niceia, precum și al celorlalte dovezi istorice din timpul de un secol și jumătate după acest sinod, dintre cari pe unele le-am citat acum, în primele cinci secole ale Bisericii alegerea episcopilor se făcea în chipul următor. Se adunau poporul, clerul și episcopii provinciei,

sub omnium oculis deligatur, et dignus atque idoneus publico iudicio et testimonio comprobetur. Et paucis interjectis: Coram omni synagoga jubet Deus constitui sacerdotem, id est, instruit, et ostendit ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe presente detegantur malorum crimina, vel bonorum merita praedicentur; et sit ordinatio justa et legitima, quae omnium suffragio et iudicio fuerit examinata. Hinc etenim colligitur, plebem idcirco tantum praesente fuisse, et sic episcoporum electio ejus testimonio comprobetur". Op. cit, Annotat. pag. 47.

¹⁾ Gregor. Naz. ep. ad. Caesarienses ad promovendam electionem S. Basilii.

²⁾ Vezi ședința a XI-a a sinodului din Calcedon în A. S. E IV, 253-254.

³⁾ Basil. M. ep. 194.

⁴⁾ Can. 50, dar vezi și comentarul lui Zonara la acest canon în Sint. Aten. III, 426.

cercetau cari erau persoane vrednice pentru acel scaun episcopesc, și după ce poporul își da părerea asupra respectivelor persoane, episcopii adunați decideau care este cel mai vrednic pentru episcopie, sau înșiși episcopii recomandau persoana respectivă și apoi poporul se exprima pentru sau contra. După ce s'a făcut înțelegerea între popor, cler și episcopi, alegerea era supusă mitropolitului competente spre confirmare și după confirmarea obținută se trecea la hirotonisirea celui ales. După cum se vede, dreptul de alege în sensul strict al cuvântului revenea episcopilor, iar poporul mărturisea ce fel de persoană este respectivul, care avea să devină episcop, sau declara că consimte la alegerea persoanei desemnate de către episcopi; așadar votul poporului era tot atât de decisiv, ca și votul episcopilor și fără de consimțământul poporului nimeni nu putea ajunge episcop. Dacă episcopii nu se puteau înțelege în privința unei persoane, decidea, după cum am văzut, votul majorității, dacă și după aceasta se făcea vre-o opoziție, se adresau din nou poporului pe seama căruia se alegea episcopul și prin votul poporului se înlătura orice divergență de păreri. Împotriva persoanei alese de către episcopi și popor și întărită de mitropolit nimeni nu mai putea ridica nici o obiecțiune; dacă însă, în urma vre-unei împrejurări, se producea astfel de opinie contrară, în cazul acesta canoanele orânduiau ca clerul respectiv să fie pedepsit, deoarece nu a fost în stare să împiedice disordinea, ci a permis ca în eparhia respectivă să se ridice glas împotriva episcopului ales legal.¹⁾ În genere procedura aceasta referitoare la alegerea episcopului și în deosebi cea referitoare la confirmarea celui ales, se repetă de canoanele multor sinoade (19 Antioh.; 12 Laod.; 13, 50 Cart. și a.).

Participarea ierarhiei la alegerea și instituirea episcopului, care ierarhie îi dă acestuia deplină putere de drept divin, a rămas și trebuie să rămână neschimbată pentru toțdeauna; participarea poporului însă a suferit diferite modificări în decursul timpului. La început la alegerea episcopului lua parte întreg poporul localității respective, fără privire la deosebirea de stare socială a unui sau altui membru al poporului. Prin aceasta se produceau disordini și turburări la alegeri, deci sinodul dela Laodiceia a găsit de bine să împiedice aceste turburări și a hotărât să oprească cu totul că «plebea adunată» să aleagă pe aceia,

¹⁾ Can. 36 ap. și comentarul meu la acest canon.

cari trebuie puși în slujba Bisericii.¹⁾ După ce s'a dat această normă canonică, s'a introdus practica bisericească ca numai personalitățile mai însemnate să participe la alegere; împăratul Iustinian a dat putere legală acestei practice, orânduind ca înainte de alegerea noului episcop să se adune clerul și cei mai cu vază cetățeni din respectiva eparhie și, după depunerea jurământului că vor lucra fără părtinire, să aleagă trei persoane, despre care sunt siguri că întrunesc toate calitățile prescrise de canoane și legile civile și dintre aceste trei persoane mitropolitul împreună cu episcopii aveau să aleagă și să institue pe cel mai vrednic pentru demnitatea episcopescă.²⁾ Legea aceasta a lui Iustinian îndată după emiterea ei s'a primit în colecțiunile de canoane și astfel a devenit lege generală bisericească.³⁾ La sfârșitul veacului al VIII-lea sinodul al șaptelea ecumenic încă a găsit de necesar să se ocupe de chestiunea alegerii episcopilor și confirmând hotărârile de mai înainte referitoare la această chestiune, prin canonul său al 3-lea condamnă obiceiul, care s'a furișat și după care unii, *ocolind autoritățile bisericești*, se foloseau de autoritățile civile (*παρὰ ἀρχόντων*) spre a ajunge episcopi cu ajutorul acestora și declară de nulă (*ἄκυρον*) acest fel de alegere.⁴⁾ Aceasta se făcea propriamente în mod silnic chiar de către autorități, cari primeau bacșișuri dela pretendenții la demnitatea episcopescă; înducând în eroare puterea de Stat, a cărei datorie ar fi fost să controleze dacă alegerea de episcop a decurs reglementar și acești reprezentanți ai autorității civile (*ἀρχόντες*) găseau pe unii episcopi fără conștiință, cari deasemenea pentru bacșiș realizau planurile detestabile ale reprezentanților autorității civile. Acest lucru a

¹⁾ 13 Laod. — Zonara, la comentariul acestui canon al sinodului dela Laodiceia, zice că „unei asemenea plebe îi este oprită participarea nu numai la alegerea episcopilor, ci și la cea a preoților“. Sint. At. III, 183.

²⁾ Nov. CXXIII, cap. 1: Sancimus, quoties opus fuerit episcopum ordinari, clericos et primates civitatis, cuius futurus est episcopus ordinari, mox in tribus personis decreta facere... ut ex trium personarum pro quibus talia decreta facta sunt, melior ordinetur electione et periculo ordinantis.“ Basilicorum, lib. III, lit. I, cap. 3.

³⁾ Cap. 28 din colecțiunea lui Ioan Scolast. în 87 titluri. — Cap. 8 din Nomocanonul în 50 titluri. — Scholia lui Valsamon la cap. 23, titlul I din Nomocanonul în XIV titluri. — Cormciaia, cap. 42 (ediția menționată, II, 18).

⁴⁾ Vezi comentariul din Cormciaia, (I, 8) la canonul 30 apost.

provocat, între altele, o novelă împărătească specială, despre care vom vorbi mai jos.

Felul acesta de alegere și instituire a episcopilor de către sinodul episcopal provincial competente, cu participarea poporului, respective cu a reprezentanților aleși ai poporului, îl găsim păstrat în Biserică timp de multe veacuri. Spre finea veacului al XII-lea Marcu, patriarhul Alexandriei, se adresează lui Valsamon cu întrebarea dacă după canoane poate oare să permită sătenilor (*πλήθη χωρικὰ*, vicanorum turbae) participarea la alegerea episcopilor — și, firește, a primit răspuns negativ dela Valsamon, cu referire la canonul 13 din Laodiceia¹), carele interzice în mod expres **mulțimii poporului** (*ὄχλοις*) — după cum am amintit chiar — să participe cu drept de vot la alegerea persoanelor sfințite. Dar Valsamon nu obiectează nimic patriarhului Marcu împotriva participării poporului la alegere în sensul canoanelor, adică împotriva participării prin reprezentanții săi, deși, după cum se știe, lui Valsamon nu-i era plăcută participarea poporului la alegerea de episcopi²). Dovezi în privința aceasta pentru secolul XIV și XV ne oferă patriarhul Constantinopolului. Intre altele decizia patriarhului Filotei din Noemvrie 1370 referitoare la hirotonia călugărului Anțim în calitate de mitropolit al Ungro-Vlahiei, după alegerea făcută de cler și popor³); sau decizia patriarhului Mateiu I din Februarie 1400, prin care dispune ca pentru arhiepiscopia devenită vacantă a Anhialiei clerul și poporul să procedeze la alegere în conformitate cu rânduiala din vigoare și să-i recomande trei persoane, iar el după cercetarea mărturiilor (*τῶν μαρτυριῶν*) respective va recunoaște ca episcop pe cel mai vrednic⁴). În decursul timpului dreptul poporului de a participa la alegerea episcopilor săi a început cu încetul să se piardă, mai ales în partea cea mai mare a Bisericilor provinciale, dar prin aceasta acest drept încă nu și-a pierdut importanța legalității, dupăcum se mărturisește în mod solemn prin dispoziția canonică 10 a sinodului din Ierusalim ținut la anul 1672⁵), care dispoziție a fost primită și

¹) Sint. At. IV, 492.

²) Vezi nota 2 dela pag. 19.

³) Acta Patriarchatus Constantinopolitani (Vindobonae, 1860, 1862) I, 535.

⁴) Acta Patr. Const. II, 345.

⁵) Harduini XI, 243.

în cărțile simbolice ale Bisericii ortodoxe, și anume în enciclica patriarhilor răsăriteni din anul 1723¹⁾.

Pe lângă acest fel obișnuit de alegere și numire a episcopilor, expus acum, istoria mărturisește că unii dintre episcopi erau numiți și fără alegere formală, ci numai prin numirea persoanelor respective în calitate de episcopi din partea autorității de Stat și după această numire persoana respectivă era supusă examinării de către episcopii competenți și de către mitropolit și, după ce-l găseau vrednic, îl hirotoneau și îi liberau gramata de confirmare.

Procedura aceasta s'a introdus în Biserică încă din timpul, când împărații greco-romani s'au proclamat pe sine protectori ai Bisericii, făceau Bisericii multe danii mari și îi garantau prin lege privilegiu întinse²⁾. Dar la aceasta a contribuit și punctul de vedere al dreptului roman de Stat, după care jus sacrum era o parte componentă din dreptul public (jus publicum) și se întâmpla că domnitorii, în virtutea acestui jus sacrum, numeau direct pe episcopi sau își validau influența la alegerea, respectiv la numirea episcopilor³⁾ sau dacă clerul și poporul dorea drept episcop al lor pe o persoană merituosă, numeau episcop pe această persoană⁴⁾. Acest fel de numire a episcopilor de către domnitori se făcea de multe ori în urma înrâuririi constrângătoare a împrejurărilor⁵⁾. Se întâmpla câte odată că episcopii nu se puteau înțelege între olaltă referitor la persoana pe care să o desemneze pentru vreun scaun episcopal vacant și în cazurile acestea, domnitorii, spre a preîntâmpina disordinile din Biserică, care câteodată amenințau și liniștea din Stat, erau siliți sau să numească înșiși pe episcopi prin puterea lor, sau că cedau alegerea de episcop sinodului episcopesc din altă provincie bisericească⁶⁾. Se

¹⁾ Ediția din 1848, pag. 24.

²⁾ Cod. I, 24 (Cod. Theodos. XVI, 2).

³⁾ Iustin. Nov. VI, praef. Compară G. F. Puchta: *Cursus der Institutionen* (Leipzig, 1856, 1857), Bd. I, S. 75.

⁴⁾ Vezi multe mărturii despre aceasta la L. Thomassin, *Vetus et nova eccl. disciplina* P. II, lib. II, c. 6.

⁵⁾ Constantini ep. ad synod Antioch. (Eusebii de vita Constant. III, 61).

⁶⁾ De pildă numirea lui Hrisostom de către împăratul Arcadie (Socrat. hist. eccl. VI, 2) sau numirea lui Nectarie de împăratul Teodosiu cel Mare (Socrat. hist. eccl. V, 8; Sozom. hist. eccl. VII, 7, 8).

știe că împăratul Zeno în anul 482, când a fost ucis episcopul Ștefan, a luat Antiohenilor dreptul de a-și alege episcop și a dat acest drept patriarhului Acaciu; și sinodul episcopal din Antiohia n'a protestat cu nici un cuvânt împotriva acestui lucru¹). În general, Biserica a recunoscut în multe cazuri fără nici o opoziție dreptul domnitorilor de a numi ei singuri episcopi în unele provincii. Acest drept al domnitorilor nu era în contradicție cu canonul 30 ap. (respectiv cu canonul 3 al sin. VII ecum.), deoarece acel canon nu este îndreptat împotriva domnitorilor, ci împotriva amestecului silnic al funcționarilor civili la alegerile de episcopi. În decursul timpului s'au dat câteva dispoziții legale, prin care dreptul acesta al domnitorilor referitor la instituirea episcopilor s'a confirmat atât de către autoritățile bisericești cât și de către cele de Stat. Împăratul Nichifor Foca (963—969), în urma unei controverse, care s'a născut între patriarh și între episcopii subordonați lui din prilejul unei alegeri de episcop, a dat o novelă specială, după care în viitor împăratul va desemna persoanele pentru locurile respective și apoi sinodul episcopesc îi va examina și hirotoni întru episcopi²). Împăratul Isaac Anghel, în urma cererii speciale a autorității bisericești respective, a dat în anul 1187 un *σημεῖωμα βασιλικόν* asupra alegerii episcopilor, păstrând pentru domnitor dreptul recunoscut de Biserică în privința aceasta³). Un decret al unui sinod patriarhal din timpul patriarhului Ioan XII în luna Iulie 1317 a recunoscut în mod solemn dreptul domnitorilor în această chestiune⁴). Prin aceasta s'a confirmat pentru totdeauna în Biserica ortodoxă dreptul domnitorilor la instituirea noilor episcopi, mitropolii și patriarhii — și domnitorii exercitau acest drept sau prin aceea că întăreau pe candidatul de episcop ales de factorii cu cădere, sau desemnau înșiși personal pe candidați sau mai bine zis numiau episcopi pe respectivii și apoi sinodul episcopesc examina capacitatea episcopului numit, aprecia vrednicia lui de a fi episcop și după ce-l

¹) Theophan. Chron. ad am. 978 (ed. Bonn. I, 199).

²) Zonara: Annalium, XVI, 25 (ed. Migne).

³) Sint. At. V, 314; Zachariae, Ius gr. rom. III, 508.

⁴) Acta Patr. Constant. I, 69.

găseau vrednic, îl hirotonea sau îl respingea și atunci trebuia să urmeze numirea altei persoane¹⁾²⁾.

Canonul 5.

Despre ceice sunt excomunicați, fie dintre cei din cler, fie dintre cei din starea laică, să aibă putere sentința episcopului fiecărei eparhii după canonul, care hotărăște că cei lepădați de unii să nu se primească de către alții. Să se cerceteze însă nu cumva s'au lepădat din comunitate din micimea de suflet, sau din dorul de ceartă, sau din oarecare aversiune de acest fel a episcopului. Deci, pentruca aceasta să primească cercetare cuvenită, s'a socotit că este bine să se țină sinoade de două ori pe an în fiecare eparhie, în tot anul; ca toți episcopii din eparhie la oaltă adunându-se într'un loc,

¹⁾ Astăzi se face alegerea de episcop cu participarea reprezentanților poporului: în *România* (Art. 1—6 al legii din anul 1872); în *exarhatul bulgar* (art. 37—46 din Statutul exarhat din anul 1883) și în *mitropolia Sibiului* (§§ 87, 97—105 al Statutului organic din anul 1869). Sinoadele episcopescii competente aleg pe episcopi în patriarhatele răsăritene (pentru patriarhatul din Constantinopol art. 4 al canonismului din anul 1860; pentru celelalte vezi: I Silbernagl, *Verfassung und gegenw. Bestand sämtl. Kirchen des Orients*, Landshut, 1865, S. 23), în Rusia (ucazul din 14 Februarie 1721 și 21 Ianuarie 1822), în Grecia (art. 3 al legii din 1852), în Serbia (art. 24 al legii din 1890) și în mitropolia Carlovițului (art. 21 din rescriptum declaratorum din anul 1779 și I Ciaplovici, *Slavonien*, II, 84). În mitropolia Bucovinei și a Dalmației episcopii se numesc de către împăratul austriac, iar sinodul episcopesc examinează calitățile candidaților și dacă îi găsește vrednici îi hirotonește și le dă gramata de confirmare. Aceleș drept se cuvine împăratului austriac și referitor la numirea episcopilor rom. cat. (§ 19 al concord. austriac din 1856). Dreptul de numire a episcopilor (*Nominationsrecht*) la rom. catolici revine domnitorilor în Franța, Bavaria, Spania, Portugalia etc. (vezi Dr. F. H. Vering: *Lehrbuch des Kirchenrecht* Freiburg i. B. 1881, S. 563—564). Referitor la acest drept al domnitorilor romano catolici cu privire la numirea episcopilor pentru timpurile vechi vezi P. de Marca: *De concordia sacerdot. et imp.* lib. VIII. p. 10, 14, 15, 16, 19. (Ed. Paris 1704 pag. 12 33 sg.)

²⁾ Normele, după cari se face actualmente instituirea episcopilor în Biserica ortodoxă română, sunt fixate în art. 12 din Legea pentru organizarea Bisericii din a. 1925, iar pentru cele din vigoare în Biserica sârbească și grecească vezi: Dr. R. Kazimirovici, *Situația actuală de drept bisericesc a Bisericilor ortodoxe răsăritene*, Arad, 1927, pag. 42 și 53. (N. Tr.).

să se examineze chestiunile de acest fel, și așa ceice, despre cari se va constata evident că au vătămât pe episcop, de către toți să se considere a fi excomunicați legal, pânăce obștea episcopilor va socoti să hotărăscă pentru dânșii o sentință mai blândă. Iar sinoadele să se țină, unul adică înainte de patruzecime, ca, suprimând toată micimea de suflet, să se aducă lui Dumnezeu dar curat; iar al doilea pe la timpul toamnei.

(12, 13, 16, 32, 33, 34, 37 ap.; 2, 6, II ec.; 11, 13, 19, IV ec.; 17 trul.; 6 VII ec.; 6, 7, 8, 11, 20 Antioh.; 40, 41, 42 Laod.; 9, 13 Sard.; 11, 18, 23, 29, 73, 106 Cart.; 1 Sof.).

— În acest canon înainte de toate se repeșesc canoanele 12, 13 și 32 ap. că adică cei excomunicați de către un episcop nu pot fi primiți de altul, apoi canonul 37 ap. despre aceea că în fiecare Biserică provincială în fiecare an trebuie să se țină de două ori sinodul episcopesc. Sinodul dela Niceia a găsit de necesar să repeșască aceste canoane din cauza disordinii produse în Biserică de către meletieni, despre cari am vorbit la comentarul canonului 4 al acestui sinod.

Afară de cele orânduite prin canoanele apostolice pomenite și afară de celece s'au tratat în comentariile noastre dela acele canoane, prin canonul prezent al sinodului dela Niceia: 1, se împiedică episcopii respectivi ca să nu abuzeze la judecarea clericilor și laicilor subordonați de dreptul lor de a pedepsi și celor lezați li se dă prilej de a uza de apel la sinodul provincial, 2, se dispune că alt sinod provincial nu are preptul să rezolve afacerile unei Biserici provinciale, ci toate afacerile, cari nu trec peste cercul de competență al sinodului provincial, trebuiesc rezolvite definitiv de către sinodul provincial propriu și 3, se hotărăște timpul când trebuiesc ținute sinoadele provinciale anuale.

S'a întâmplat, după cum spune canonul, că unii dintre episcopi excomunicau din Biserică clerici și laici din motive nu fofdeauna justificate, ceace se numește de către Valsamon în comentarul acestui canon parțialitate episcopescă (*ἐπιτροχία*)¹⁾. Din cauza aceasta canonul dispune ca în acest fel de cazuri cheștiunea trebuie cercetată la sinodul provincial și anume, după comentarul lui Zonara dela acest canon, când episcopul respec-

¹⁾ Sint. At. II, 127.

tiv se încăpăținează și nu vrea să absolve pe o persoană de pedeapsa, pe care i-a dat-o,¹⁾ apoi după cuvintele Cormciaiei, sinodul trebuie să cerceteze: «ca nu cumva să fie cineva excomunicat fără să merite, ci numai din micimea de suflet sau din furia episcopului sau din cauza oarecărei controverse, sau pentru altceva ceea ce provine din firea pătimasă a episcopului, care îi dictează să excomunică pe respectivul, deși nu este vinovat».²⁾ Hotărîrea dată de către sinodul provincial în aceste chestiuni devine definitivă, chiar dacă ar fi contra dorinții episcopului respectiv și împotriva acestei hotărîri nu se putea recurge la vre-un alt sinod provincial, deoarece după cuvintele canonului 2 al sinodului II ecumenic, carele se referă la canonul prezent al sinodului dela Niceia, toate afacerile unei Biserici provinciale se rezolvă definitiv la sinodul provincial competente și este interzis să se producă disordine în Biserică prin eventuale transferare a acestor fel de chestiuni dela o Biserică provincială la alta.

În acest sens a fost interpretat totdeauna acest canon niceian. Mărturie despre aceasta ne oferă între altele episcopii Bisericii din provincia cartagineană în relațiile lor cu episcopul Romei. Când Celestin, episcopul din Roma, a somat pe Părinții Bisericii din Africa, care era independentă în acțiunile sale, să-i înainteze spre suprarevizuire și hotărîre sentința dată împotriva lui Apiariu, presbiter în Six, carele a fost excomunicat și s'a fost adresat la Roma pentru supracensurare, sinodul din Cartagina ținut la anul 424 s'a adresat episcopului din Roma prin o scrisoare specială, în care acel sinod, între altele, spune următoarele: »Noi te rugăm ca în viitor să nu dai ușor crezământ celorce vin de aici și în viitor să nu primești în comuniune pe ceice noi i-am excomunicat aici, deoarece Sfinția Ta ușor poți afla că așa s'a hotărît și la sinodul din Niceia și dacă de acolo se vede că lucrul acesta se observă referitor la clericii inferiori și laici, apoi cu atât mai vărtos trebuie să se observe aceasta cu privire la episcopi. Prin urmare Sfinția Ta să nu primești în comunitate conștient și cum nu se cuvine pe ceice au fost excomunicați în eparhia lor. De asemenea să interzici Sfinția Ta refugiarea nerușinată a presbiterilor și clericilor, după cum ți se și cuvine; deoarece aceasta nu s'a normat de Biserica din Africa prin vreo hotărîre a Sfinților

¹⁾ Sint. At. II, 126.

²⁾ Ediția citată, I, 33.

Părinți, și hotărârile sinodului dela Niceia restituesc mitropolifilor competenți în chipul cel mai lămurit atât pe clericii de grad inferior cât și pe episcopi. Apoi (acelaș sinod dela Niceia) a dispus cu înțelepciune și cu dreptate ca orice chestiune, ce poate obveni, trebuie să se soluționeze definitiv la locurile lor proprii, deoarece (Părinții) au recunoscut că nici o provincie nu va fi lipsită de darul Duhului Sfânt, cu ajutorul căruia preoții lui Hristos observă în mod înțelept dreptatea și o păzesc ferm, cu atât mai vârtos, deoarece tuturor li este îngăduit ca în cazul dacă nu sunt mulțumiți de sentința judecătorilor locali, să se adreseze sinodului eparhial sau chiar și sinodului ecumenic; sau oare este cineva care poate să presupună că Dumnezeu nostru inspiră dreptatea numai unora (dintre forurile judecătorești), oricare ar fi acela — și va lipsi de aceasta mulțimea preoților, cari se adună la sinod? Și oare poate fi într'adevăr temeinică judecata de peste mare, în fața căreia persoanele necesare la facerea depozifiilor nu se pot prezenta ori din cauza debilității lor firești, ori din cauza extenuării senile sau în urma altor nenumărate impedimente? Inșă despre aceea că tu ai putea să trimiți pe cineva din partea Sfinției Tale, nu am găsit nimic stabilit de către vreun Sinod al Sfinților Părinți; iar cece ai trimis odinioară prin Faustin, episcopul coleg al nostru, ca și când aceasta s'ar fi hotărât de către sinodul dela Niceia, noi nu am putut găsi nimic așa ceva în copiile exacte ale isvoarelor originale ale sinodului dela Niceia, pe cari le-am primit dela preasfințitul Ciril, episcopul nostru coleg al Bisericii din Alexandria și dela preacinstitul Atic, episcopul Constantinopolului și pe care noi le-am transmis episcopului de pie memorie, Bonifaciu, înaintașul tău, prin presbiterul Inochentie și ipodiaconul Marcel, cari ni le-au adus nouă. Deci nu mai faceți ca la cererea oricui să trimiteți aici pe clericii voștri să trateze în afacerile noastre și să nu permiteți aceasta pentruca să nu ziceți că noi am introdus mândria lumească deșartă în Biserica lui Hristos, care (Biserica) aduce lumina simplității și ziua umilinței pe seama celorce doresc să vadă pe Dumnezeu¹⁾). În acelaș sens a scris la timpul său și Ciprian lui Corneliu, episcopul din Roma²⁾.

¹⁾ Scrisoarea aceasta în întregime se poate găsi la pag. 222—225 din colecțiunea mea.

²⁾ Noi vom da în întregime această scrisoare la sfârșitul canoanelor sinodului dela Cartagina (N. Tr.).

³⁾ „Nam cum statutum sit ab omnibus nobis et aequum sit pariter

Pentru desbaterea acestor fel de chestiuni judecătorești, despre cari vorbește canonul niceian prezent precum și pentru toate celelalte afaceri, cari se referă la viața bisericească a unei Biserici provinciale (37 ap.; 2 sin. II ec.), canonul prezent dispune ca primul sinod anual să se țină în zilele ultime ale căslegilor înainte de postul mare, iar nu în Duminica a patra după Paști, după cum s'a prescris prin canonul 37 apost.; și adică după cuvintele sinodului dela Niceia: »pentruca fiind eliberați de toată necurățenia să se aducă lui Dumnezeu jertfă curată«. Zonara în comentarul său la acest canon zice cu privire la chestiunea aceasta: »Celce crede că este afurisit pe nedrept se va supăra pe celce l-a afurisit, iar celce l-a afurisit, auzind că cel condamnat nu se supune de bună voie epitimiei, ci se jebuește, acesta nu se poate purta calm față de cel afurisit. Și dacă unul față de altul are astfel de dispoziție sufletească, apoi cum pot să aducă cu inimă curată jertfă lui Dumnezeu? Și din cauza aceasta s'a dispus ca cel dintrăiu sinod să se țină înaintea patruzecimii, iar al doilea toamna, fiindcă Octomvrie este lună de toamnă¹⁾.

Canonul 6.

Se se țină obiceiurile vechi, cele din Egipt și din Libia și din Pentapole, ca episcopul din Alexandria să aibă stăpânire peste toate acestea²⁾; deoarece aceasta s'a obișnuit și pentru episcopul din Roma. Asemenea încă și în Antiohia și în celelalte eparhii să se păstreze

ac justum, ut unuscujusque causa illic audiat, ubi est crimen admissum: et singulis pastoribus portio gregis sit descripta quam regat unusquisque et gubernet, rationem sui actus Domino redditurus; oportet utique eos, quibus praesumus, non circum cursare, nec episcoporum concordiam coherentem sua subdola et fallaci temeritate collidere; sed agere illic causam suam, ubi et accusatores habere et testes sui criminis possint: nisi si, paucis desperatis et perditis, minor videtur esse auctoritas episcoporum in Africa constitutorum, qui de illis jam judicaverunt, et eorum conscientiam multis delictorum laqueis vinctam iudicii sui nuper gravitate damnarunt. Jam cause eorum cognita est: jam de eis dicta sententia est, nec censurae congruit sacerdotum mobilis atque incostantis animi levitate reprehendi, cum Dominus doceat et dicat: Sit sermo vester, est, est, non non". S. Cypriani Epist. LV ad Cornelium.

¹⁾ Sint. At. II, 125.

²⁾ provincii (N. Tr.).

prerogativele pe seama bisericilor. Deoarece este deobște evident că, dacă cineva s'ar face episcop fără de socotința mitropolitului, despre unul ca acela marele sinod a hotărît că nu trebuie să fie episcop. Dacă însă, făcându-se prin votul comun (și) rațional al tuturor, și după canonul bisericesc, doi sau trei ar contrazice din căutarea lor de ceartă, să aibă putere votul celor mai mulți.

(34 ap.; 4 sin. I ecum.; 2, 3, II ec.; 8, III ec.; 28, IV ec.; 36 trul.; 9, 16, 19 Antioh.; 13 Cart.).

— Canonul acesta, carele este foarte clar, a fost obiectul celor mai diverse operații începând cu secolul al V-lea și până în ziua de astăzi și câte odată textul lui era foarte răstălmăcit, pentruca să se poată dovedi în mod forțat ceea ce se fixase de mai înainte ca scop, de altă parte prin sofisme i-se dădea sensul, pe care nu l-au avut nici odată și nici nu-l putea avea. Canonul este al unui sinod răsăritean, adică al unui sinod ținut în partea răsăriteană a lumii creștine și dintre 318 Părinți participanți șapte au fost apuseni, ceilalți 311 toți din răsărit și astfel pentru răsăriteni, ca pentru unii, cari au participat la sinod, precum și pentru toți ceilalți, canonul a fost deplin clar și deplin înțeles din timpurile cele mai vechi până în ziua de astăzi și la canoniștii răsăriteni, precum și în genere la teologii Bisericii ortodoxe, nu găsim nici o dispută dacă trebuie interpretat așa sau altfel și că Părinții dela Niceia prin una sau altă expresie din canon voiau să exprime aceasta sau altceva. Așadar nu pentru canoniștii și teologii răsăriteni, ci pentru cei *apuseni* a fost acest canon obiect de discuție, după cum am spus mai sus și îndeosebi pentru acei apuseni, cari mijlocit sau nemijlocit trebuiau să servească problema de a dovedi și de a apăra *primatul papal roman*, adică precăderea autorității sale asupra întregii Biserici universale. Primatul episcopului Romei este un product al istoriei. Despre acest primat nu au știut nimic nici veacurile prime ale creștinătății, după cum nici Părinții acestui sinod nu au știut nimic. Dar sinodul acesta este unul dintre acele, în fața autorității căruia s'au închinat și se închină până astăzi Biserica întreagă, atât cea răsăriteană, cât și cea apuseană, deoarece a fost recunoscut pretutindeni și de către toți ca glasul infalibil al Bisericii ecumenice și ca tălmăcitorul adevărat al doctrinei apostolice. De autoritatea acestui sinod voiau

deci să se folosească respectivii spre a dovedi celorce nu credeau în primatul episcopului din Roma că acest primat a fost recunoscut și de către Părinții sinodului dela Niceia, așadar și de Biserica întreagă chiar în prima jumătate a veacului al IV-lea. Unul dintre canoniștii apuseni mai noi și cu autoritate mai mare zice că primatul episcopului din Roma nici nu avea nevoie de a fi recunoscut de către sinodul dela Niceia¹⁾. Astfel raționează acest canonișt; dar nu în felul acesta raționau odinioară, și mai puțin pe vremea când Bisericile nu erau încă despărțite, așadar pe timpul primelor nouă sau zece secole, ci pe atunci se credea că tocmai cu autoritatea sinodului dela Niceia trebuie să se dovedească primatul episcopului dela Roma, deoarece pe atunci încă nu erau inventate alte argumente. Dar între actele sinodului dela Niceia nu era și nici nu se putea găsi nici un cuvânt, care ar vorbi despre primatul roman și astfel pe cale directă nu se putea atinge scopul dorit; dar se putea ajunge la acesta pe altă cale, după cum s'a și ajuns. S'a găsit între actele sinodului prezent canonul nostru (6), în care se face amintire despre drepturile, pe cari le au numiți episcopi privilegiați, și despre aceea că nimeni nu-i poate turbura în exercitarea drepturilor lor și în special că episcopul Alexandriei, episcopul Antiohiei și alți episcopi dela alte Biserici privilegiate întru atâta pot fi independenți și de sine stătători în Bisericile respective cu privire la exercitarea drepturilor lor, întru cât și *episcopul Romei* era independent în această privință. După cum se vede nici în canonul acesta nu se amintește primatul; se amintește totuși episcopul Romei și deci respectivii credeau să profite cel puțin de această împrejurare în interesul scopului lor. Și aceasta se putea face, ori explicând sensul acestui canon în interesul scopului propus de dânsii și expunând sensul lui după cum voiau ei, ori modificând textul așa cum corespundea scopului lor. Și s'a făcut și una și alta. De ultimul lucru se foloseau pe timpul când critica științifică nu era încă dezvoltată, iar când mai

¹⁾ „La primauté du pape d'ailleurs n' avait pas besoin de la reconnaissance du concile (de Nicée)“ zice G. Phillips în al său *Du droit ecclésiastique dans ses principes généraux*, Paris, 1855. (tradus de Crozet), II, 28, și spre a dovedi aceasta că adică precăderea *papei din Roma* asupra Bisericii întregi nu trebuie să fie recunoscută de către un sinod ecumenic, Phillips se referă la *un decret papal!* Și aceasta o spune și o afirmă Phillips, careie este trecut în rândul cei dintâiu al canoniștilor din timpul prezent.

târziu s'a dezvoltat această critică, au recurs la cel dintâiu.

Partea dela început a textului original grecesc din canonul 6 al sinodului dela Niceia este următoarea: *Τὰ ἄρχαῖα ἔδη κρατεῖται, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν* ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκοπῳ τοῦτο σύνηδὲς ἐστίν. Ὁμοίως (Antiqui mores servantur qui sunt in Aegypto, Lybia et Pentapoli, ut Alexandrinus episcopus horum omnium potestatem habet, quandoquidem et episcopo Romano hoc est consuetum. Similiter. . .) Așa stă în toate colecțiunile canonice grecești și în edițiile sinodului dela Niceia din timpurile cele mai vechi până în timpul prezent. Așa stă și în toate edițiile apusene și în traducерile latine, ba chiar și în colecțiunea lui Pseudoisidor. Dar la sinodul al IV-lea ecumenic (din anul 451) Paschasiu, unul dintre delegații episcopului Romei, spre a dovedi primatul episcopului Romei și spre a convinge despre aceasta pe Părinții dela Calcedon, s'a referit la sinodul dela Niceia, carele afirmative ar fi recunoscut acest primat și a citit dintr'o însemnare a sa canonul sinodului dela Niceia cu următorul text: *ἡ ἐκκλησία Ῥώμης πάντοτε ἔγη τὰ πρωτεῖα. ἔχει τοιγαροῦν καὶ ἡ Αἴγυπτος...* (***ecclesia Romana semper habuit primatum;*** teneat igitur et Aegyptus...). Că ce s'a răspuns acestui Paschasiu la sinodul din Calcedon, când Părinții au auzit textul atât de alterat al canonului și ce fel de desaprobară a provocat aceasta la Părinții dela Calcedon, vom vorbi la comentarul canonului 28 al sinodului dela Calcedon¹⁾.

Cu trecerea timpului au văzut că prin falsificații nu ajung la rezultat și atunci au făcut încercări pe alte căi. Au început să afirme că și cu textul original, așadară cu cel nefalsificat al

¹⁾ Falsul acesta ne amintește altul făurit în evul mediu după modelul acestui canon niceian: „Cum igitur sedis apostolicae primatum sancti Petri meritum, qui princeps est episcopalis coronae et romanae dignitas civitatis, sacrae etiam synodi firmavit auctoritas,“ — dar acest fals astăzi este recunoscut și de către înșiși canoniștii romani. Altcum la apus, afară de ceace a invocat Paschasiu la sinodul dela Calcedon, în acelaș secol priveau canonul 6 al sinodului dela Niceia ca pe unul, care recunoaște primatul papal și ca dovadă pentru aceasta servește titlul acestui canon în Prisca canonum versio, unde în fruntea canonului stă aceasta: *de primatu ecclesiae romanae* (Voelii et Iustelli Bibliotheca I, 284). Comentatorii canoanelor sinodale merg pe aceleași urme. Oratorianul francez I. Cabassutius editează în secolul XVII la dorința cardinalului Grimaldi lucrarea sa de

acestui canon, se poate demonstra că sinodul dela Niceia ar fi recunoscut primatul episcopului dela Roma. De aici s'a născut o literatură întreagă, începând cu ultimele trei secole până la timpul prezent.¹⁾ În mod forțat voesc să demonstreze cu chiu cu vai și cu tot felul de sofisme că acest canon vorbește despre primatul episcopului dela Roma și deci că întreaga Biserică apuseană și răsăriteană a recunoscut acest primat chiar la începutul secolului al IV-lea. A fost o trudă zadarnică și valoarea ei este tot atât de mare ca și cea a falsului invocat la sinodul din Calcedon. Nu este chemarea noastră să răsturnăm aici această afirmațiune și să demonstrăm nețemeinicia afirmațiunilor apusene.²⁾ Au desavuat-o

căpetenie: *Notitia ecclesiastica historiarum conciliorum et canonum invicem collatorum etc.*, în care, comentând canonul 6 al sinodului dela Niceia scrie: „*istius Nicaeni canonis verba: quandoquidem et episcopo Romae hoc consuetum est, sic intelligenda sunt, ut idcirco illa praefata in Aegyptum, Lybiam et Pentapoli in potestas Alexandrino episcopo competat, quia illud ei jus tribuere solet Romanus episcopus*”. (Ed. Paris, 1838, I, 173). Așadar episcopul Alexandriei putea să se bucure de drepturile menționate în canonul niceian numai întrucât episcopul Romei i-a conferit acest drept!! Aceasta se aseamănă cu afirmația sacrilegă, după care episcopul Romei (Clement I) avea putere și asupra evanghelistului Ioan și că acesta depindea de episcopul Romei, — despre ceace am vorbit deja la alt loc (Ciril și Metodie, pag. 199).

¹⁾ Phillips în opera sa menționată (II, § 69) a indicat multe monografii asupra acestei chestiuni — dar trebuie să se adauge, între altele, și Hefele: *Conciliengeschichte*, I, 339—403.

²⁾ Fenomen ciudat ne prezintă cartea, pe care a editat-o Dr. Fr. Maassen: *Der Primat des Bischofs von Rom und die alten Patriarchalkirchen. Ein Beitrag zur Geschichte der Hierarchie insbesondere zur Erläuterung des sechsten Canons des ersten allgemeinen Concils von Nicäa* (Bonn, 1853), — am zis fenomen ciudat, deoarece este deadreptul imposibil a pune în armonie erudiția canonică vastă a autorului și obiectivitatea, pe care a știut să o arate, între altele, în lucrarea sa așa de prețioasă pentru știința dreptului canonic: *Geschichte der Quellen des can. Rechts* (Graz, 1870), cu sofistica de necrezut, pe care a desfășurat-o în lucrarea menționată mai înainte și în care s'a străduit să demonstreze despre ceace însuși nu este pe deplin convins. Chiar nici Hefele, altcum apărător al primatului papii din Roma, n'a putut evita să nu reproșeze lui Dr. Maassen deducțiile exagerate din acest canon niceian în interesul primatului. De pildă Hefele, cu privire la referirea lui Maassen la sinodul din Calcedon și la citirea canonului 6 al sinodului dela Niceia în acel sinod menționată în nota de mai sus, observă următoarele: „*Sicher zu weit geht jedoch Dr. Maassen, wenn er darthun will, die Synode von Chalcedon habe die römische Auffassung des sechsten nicänischen*

dintre scriitorii apuseni aceia, cari au avut voința de a privi obiectiv această chestiune — între alții Hefele, defunctul episcop din Rotenburg, unul dintre cei mai buni cunoscători ai istoriei sinoadelor ecumenice și celorlalte sinoade. În lucrarea sa Conciliengeschichte și chiar la explicarea acestui canon (6) zice: «Canonul acesta nu consideră pe episcopul Romei ca papă, dar nici ca pe un simplu episcop al cetății Roma, ci ca pe unul din rândul mitropolitelor mari, cărora li era supusă nu numai o singură provincie, ci mai multe provincii la o dată»¹⁾ Aceasta este concepția perfect corectă a sensului canonului 6 al sinodului I ecumenic; și toți canoniștii și teologii Bisericii ortodoxe au interpretat și înțeleg și astăzi în felul acesta sensul acestui canon. — După aceste scurte observări, pe cari am ținut necesar să le facem, trecem la comentariul însuși al acestui canon.

Ansă la emiterea acestui canon a dat, întocmai ca și pentru canoanele 4 și 5 ale acestui sinod, mai ales schizma meletiană. La comentariile canoanelor respective am văzut în ce a consistat schizma aceasta și că Meletie a fost principalul vinovat, deoarece și-a extins jurisdicția și asupra acelor circumscripții bisericești, cari nu depindeau de el și că și-a permis a vătașa drepturile episcopului Alexandriei, întrucât, fără știrea și învoirea acestuia, instituia episcopi în circumscripția bisericească dependentă de episcopul Alexandriei, cari (cei numiți ilegal de către Meletie) pe timpul sinodului dela Niceia erau douăzecișinouă la număr.²⁾ Sinodul, condamnând pe Meletie, a trebuit să împiedice pe cale legislativă că în viitor să se mai întâmple asemenea lucruri și în special să grijească ca să se păstreze drepturile *episcopului din Alexandria* în provincia sa întocmai ca și drep-

Canons, wornach er auch eine Anerkennung des Primates enthalte, sogar ausdrücklich bestätigt“. Și, citând ceea ce au declarat la același sinod (calcedonean) delegații imperiali, adaugă: „Dr. Maassen behauptet nun in diesen Wörtern der Kaiserlichen Comisäre liege die Anerkennung, dass schon der sechste nicänische Canon in der That dem Papste den Vorrang vor allen Andern zuerkannt habe; allein die Sache verhält sich wohl anders. Die Comisäre.. sagen namentlich nicht, dass auch der Originaltext des sechsten nicänischen Canons irgend eine Bestätigung oder Anerkennung des Primates enthalte.“ (Conciliengeschichte, I, 403).

¹⁾ A. a. o. s. 397.

²⁾ Vezi pag. 18.

turile celorlalți episcopi privilegiați în circumscriptiile bisericești cuvenite lor.

Ce drepturi avea episcopul din Alexandria pe timpul sinodului dela Niceia? Nu erau drepturile mitropolifilor de rând în sensul, în care se vorbește la canonul 4 al acestui sinod, așa dar nu erau drepturile unui mitropolit referitoare la o circumscriptie bisericească determinată (*ἐπαρχία*, provincia), ci drepturile mitropolitului din Alexandria se extindeau asupra a trei provincii, și anume după cum se spune în canon, asupra Egiptului, Libiei și Pentapolei, cari provincii toate își aveau mitropolifii lor proprii cu episcopii subordonați acestora.¹⁾ Canonul acesta consideră drepturile episcopului din Alexandria și în general ale Bisericii alexandrinene ca prerogative (*τὰ προεβεία*, privilegia) ale acestei Biserici și deci episcopul din Alexandria pe vremea sinodului dela Niceia deasemenea făcea parte din rândul acelor episcopi privilegiați, cari mai târziu au primit numirea de patriarhi. În general este greu de a spune cu toată exactitatea în ce consistau pe acele vremuri prerogativele episcopului din Alexandria, — și în privința aceasta s'au născut cele mai opuse opinii, dar mai ales următoarele două: după unii în canonul acesta se vorbește despre drepturile obișnuite mitropolitane, pe când după alții, despre drepturile patriarhale.²⁾ Prima opinie este reprezentată, între alții, și de Beveregiu în observațiile sale la acest canon.³⁾ Pe lângă tot respectul deosebit, pe care-l avem față de Beveregiu, la care, după cum ușor s'a putut observa, ne referim cu mare folos în comentariile noastre la canoane, în cazul prezent totuși nu putem împărtăși opinia lui și anume din motivele, ce le vom expune mai jos. Opinia a doua este împărtășită, între alții, și de către Hefele,⁴⁾ pe femeii lui Valesius.⁵⁾ Valsamon încă este de aceeași opinie la comentarul acestui canon.⁶⁾ Noi încă împărtășim această concepție, — firește nu în sensul ca și când

¹⁾ Vezi: *Annotationes Valesii in Hist. eccl. Sozomenis*, III, 1.

²⁾ Vezi critica asupra acestor diverse opinii: Du Pin: *De antiqua eccl. disciplina* (Colon. 1691), Diss I, § 14, p. 83 sq.

³⁾ *Synodicon*, Annot. p. 49—63.

⁴⁾ *Conciliengeschichte*, I, 390 fg.

⁵⁾ *Observationes ecclesiasticae in Socratem et Sozomenum*, lib III, p. 1.

⁶⁾ *Sint. At. II*, 129—130.

sinodul dela Niceia ar fi întemeiat prin acest canon demnitatea patriarhală în Biserică, ci că el a recunoscut și a sancționat drepturile speciale mai mari pe seama mitropolijilor respectivi, cari erau în fruntea Bisericilor privilegiate și cari mitropoliji aveau sub jurisdicția lor nu numai un număr hotărît de episcopi, ci și un anumit număr de mitropoliji împreună cu respectivii episcopi subordonați lor.

În canon se menționează că episcopul Alexandriei trebuie să se bucure liber de drepturile sale asupra Egiptului (răsăritean), Libiei și Pentapolei. Aceste trei provincii, la cari Atanasie cel Mare adaugă încă și Tebaida¹⁾ (Egiptul superior) alcătuiau provincia politică cea mare (*διοίκεσις*, dioecesis) a Egiptului în sensul larg al cuvântului, care era supusă *Praefecto Orientis*, carele își avea reședința sa în Alexandria. Așadară limitele, până la cari episcopul din Alexandria avea dreptul de a-și extinde puterea sa, erau identice cu hotarele, cari alcătuiau în sensul larg al cuvântului provincia cea mare politică (dioecesis) a Egiptului. După cum s'a amintit, în circumscripția aceasta erau patru provincii politice și fiecare provincie alcătuia o circumscripție bisericească deosebită cu reședința sa proprie, unde rezida primul episcop al circumscripției sau mitropolitul. Iar că într'adevăr fiecare reședință provincială își avea mitropolitul său propriu, anume că fiecare dintre provinciile menționate: Egiptul (răsăritean), Libia, Pentapole și Tebaida alcătuiau câte o circumscripție mitropolitană deosebită cu propriul său mitropolit și cu episcopii săi subordonați, — mărturisesc, între altele, numele mitropolijilor respectivi, pe cari îi menționează istoria acelei epoci. În prima linie mărturisește numele aceluiaș Meletie din Nicopole, carele a provocat canonul niceian prezent și carele, după cum se știe, era mitropolitul Tebaidai,²⁾ mărturisește apoi numele lui Sideriu, despre carele Atanasie cel Mare spune că l-a numit mitropolit al Pentapolei în Ptolemaida.³⁾ Aceste mărturii,⁴⁾ între altele, sunt suficiente spre a confirma ceea ce s'a spus mai sus și anume că fiecare dintre cele patru provincii menționate își avea mitropolitul său, cari toți, în urma dispoziției acestui sinod, erau dependenți, împreună cu episcopii

¹⁾ Du Pin, op. cit. p. 23.

²⁾ Maassen: a. a. O. S. 21.

³⁾ Maassen: a. a. O. S. 20 fg.

⁴⁾ Celelalte mărturii vezi la Maassen, a. a. O. S. 26—28.

subordonaji lor, de mitropolitul superior, sau după cum spune simplu canonul nostru, de episcopul Alexandriei. Dependența mitropoliiilor respectivi de episcopul Alexandriei se poate determina numai ținând seamă de împrejurările istorice ale aceluși timp și având în vedere canonul 4 al acestui sinod, cu care canon cel prezent (6) stă în conexiune indivizibilă. În conformitate cu această dependența amintită se poate exprima în liniamente generale astfel: în circumscripțiile mitropolitane respective de sub jurisdicția episcopului din Alexandria drepturile mitropoliiilor competenți trebuesc strict observate în circumscripțiile lor, astfel că în aceste circumscripții nimeni nu poate fi pus episcop dacă nu este ales în mod canonic de către sinodul provinciei și dacă mitropolitul competente nu și-a dat învoirea la acea alegere; iar episcopul Alexandriei, în calitate de mitropolit al unei Biserici privilegiate, are *dreptul suprem de confirmare* a alegerii și fără această confirmare a sa nimeni nu poate fi episcop între hotărele circumscripției sale (Egiptul răsăritean și superior, Libia și Pentapole); dar, ținând seama de drepturile încuviințate canoniceste ale mitropoliiilor de rând, în general nici episcopul Alexandriei nu poate numi episcop pe nimeni fără de a asculta părerea mitropolitului în drept, sub a cărui jurisdicție va avea să funcționeze episcopul cel nou. La acest drept de confirmare supremă al episcopului Alexandriei cu privire la alegerile episcopilor eparhiali se poate adăoga și aceea că în cercul său de competență, era și sfiățirea mitropoliiilor înșiși pentru circumscripțiile mitropolitane subordonate.¹⁾ Se poate zice că acestea le-a hotărât sinodul niceian pri-

¹⁾ Du Pin în §-ul despre drepturile și prerogativele mitropoliiilor tratând chestiunea aceasta zice următoarele: „Primum metropolitani jus idque antiquissimum est ordinandi episcopos provinciae” și după ce a înșirat toate canoanele și locurile referitoare din scrierile Părinților și învățătorilor bisericesti, adăoga: „ex dictis demonstratum est ordinationem episcoporum ordinario jure Metropolitanorum esse, non Patriarcharum. Hi tamen jam olim eam invadere conati sunt: sic Alexandrinus praesul post annum 400, ordinabat episcopos, non modo per Aegyptum, sed etiam per Lybiam et Pentapolim in caeteris patriarchatibus expetierunt primo Patriarchae, ut ordinatio episcoporum a Metropolitanis non fieret sine illorum consensu, scientia et consilio. Istud consilii dat romanus Patriarcha Innocentius I Antiocheno Patriarchae Ep. 18 ad Alex. his verbis: „Itaque arbitramur, Frater charissime, ut sicut Metropolitanos auctoritate ordinis singulari, sic et caeteros episcopos, non sine permissu conscientiaeque tuae, sinas episcopos procreari“. Hanc vindicabit in provincias sibi subditas auctoritatem Inno-

vitor la episcopul Alexandriei și la episcopii celorlalte Biserici privilegiate, despre cari se face mențiune în acest canon. Mai târziu, la sinoadele ecumenice următoare, îndeosebi la sinodul al IV-lea ecumenic totul s'a normat detaliat și exact, despre ceace vom vorbi însă la comentariile canoanelor acelor sinoade ecumenice.

Canonul, după ce a fixat cercul de competență al episcopului din Alexandria în privința circumscripțiilor respective, relevă că acele drepturi trebuie să se valideze în toată puterea lor, deoarece tot în acel chip i-se cuvin *după obicei* (συνήθες ἔστιν, consuetum est, gewohnheitsmäßig zusteht) și episcopului Romei, adică același raport ființează și între episcopul Romei față de circumscripțiile bisericesti supuse lui. Cari erau circumscripțiile bisericesti, cari față de episcopul Romei erau în același raport ca Egiptul, Libia și Pentapole față de episcopul Alexandriei? În privința aceasta deasemenea este mare controversă între canoniștii apuseni, în care controversă canoniștii orientali cu greu se pot orienta. Rufin; episcop și istoric apusean din secolul al IV-lea, carele a trăit la Roma, apreciază acest canon niceian în istoria sa bisericească în chipul următor: «Et ut apud Alexandriam et in urbe Roma vetusta consuetudo servetur, ut vel ille Aegypti, vel hic *suburbicarium ecclesiarum* sollicitudinem gerat.¹⁾» Deoarece pentru împărțirea bisericească era decisivă împărțirea politică, apoi aceste suburbicariae ecclesiae trebuie să fi fost în acele provincii, cari în prima jumătate a secolului al IV-lea erau suburbicariae ale Romei și cari depindeau de Praefectus urbis. Unora dintre canoniștii apuseni mai noi acest teritoriu li s'a părut prea mic și zic că episcopului Romei îi erau supuse nu provinciile dependente

centius, eandemque ab Antiocheno usurpari arbitratur, ut ex se de aliis iudicat. Caeterum episcopis romanis ita persuasum erat neminem Patriarchatus sui ordinari debere citra consensum suum, ut expresse mandent Thessalonicensi episcopo, quem Vicarium suum in Ilirico occidentali constituebant, ne his in locis ullam ordinationem inscio se vel invito, fieri patiat... Idem jus arrogavit sibi Constantinopolitanus Antistes in dioecesisibus sibi subjectis... Ius enim illud est Metropolitanorum proprium, nec Patriarchis competit. Succedente vero tempore Pontifices Romani ordinandorum per universum Occidentem episcoporum potestatem non sine multa contradictione sibi vindicaverunt, et omnium Metropolitanorum jura paulatim pessumdederunt". Op. cit., p. 64, sq.

¹⁾ Rufini hist. eccl. I, 6.

de *Praefectus urbis*, ci cele dependente de *Vicarius urbis*, iar acestea erau: Campania, Hetruria et Umbria, Picenum suburbicarium, Sicilia, Apulia et Calabria, Lucania et Brutia, Samnium, Sardinia, Corsica, Valeria, de tot zece provincii,¹⁾ sau altfel Italia sudică și insulele Sicilia, Corsica și Sardinia.²⁾ Valsamon, în comentariul acestui canon, zice că sinodul dela Niceia a recunoscut jurisdicția episcopului din Roma asupra provinciilor apusene (*ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης προέχει τῶν ἐσπερίων ἐπαρχιῶν*, romanus episcopus praeest occidentalibus provinciis).³⁾ Noi vrem să considerăm că aceste cuvinte ale lui Valsamon sunt o confirmare pentru opinia aceluia, cari afirmă că pe timpul sinodului dela Niceia erau supuse episcopului Romei acele provincii, cari depindeau de *Vicarius urbis*, deci îi erau supuși toți mitropolii din provinciile acestea.

Canonul, vorbind despre Bisericile privilegiate, adaugă că asemenea (*ὁμοίως*, similiter) Bisericii din Alexandria și celei din Roma trebuesc recunoscute și prerogativele *Bisericii din Antiohia* și ale Bisericii celorlalte provincii determinate. Canonul nu spune care era teritorul supus Bisericii Antiohiei; dar prin analogie, fiind seama de felul cum s'a determinat în canon circumscripția episcopului Alexandriei, trebuie să se admită că teritorul supus episcopului din Antiohia era identic cu hotarele circumscripției politice a Răsăritului (dioecesis Orientis), care avea de capitală Antiohia și era supusă, întocmai ca circumscripția Egiptului, Praefectului Orientului. Circumscripția aceasta se alcătua din: Palestina, Syria, Phoenicia, Arabia, Cilicia, Isauria, Mesopotamia, Osroëna, Euphratensis et Cypria.⁴⁾ Nu știm însă dacă în toate aceste provincii existau și mitropolii, cari trebuiau să depindă de episcopul Antiohiei; totuși știm sigur că Palestina avea o mitropolie deosebită cu reședința în cetatea Cesareiei; aceasta o dovedește Ieronim, carele zice că mitropolitul Cesareiei

1) Du Pin op. cit. p. 24.

2) În privința opiniilor diferite referitoare la „suburbicariae regiones“, „suburbicariae ecclesiae“, „suburbicaria loca“ vezi: Hefele, Concilien-geschichte, I, 398 fg.

3) Sint. At. II, 129.

4) Du Pin: op. cit. p. 23.

depindea, conform canonului 6 al sinodului niceian, de pr mitropolitul din Antiohia.¹⁾

Dar cari erau celelalte Biserici, despre cari canonul z că trebuesc să se țină prerogativele pe seama lor (τὰ πρεσβυ σιω[εσθαι]? Persistând conținuu pe lângă punctul de vede după care pe timpul sinodului dela Niceia hotarele provincii bisericești erau create totdeauna după hotarele politice și lângă aceasta pentru răsărit ținând seamă de ceea ce spune des această canonul 2 al sinodului al II-lea ecumenic, iar pen apus de ceea ce spun documentele istorice referitoare, se po afirma cu deplină siguranță că existau *cinci* Biserici privilegi de acest fel și adică trei la răsărit și două la apus și anu circumscripțiile: Asia proconsulară, Pontul, Tracia, Italia și Afr proconsulară. In privința politică cele dintâi trei circumscri depindeau de Praefectus Orientis, ca și provincia Egiptului Antiohiei, a patra, depindea de Praefectus Italiae și forma Vicariatus Italiae pe lângă Vicariatus Romae, despre care lu am vorbit deja. A cincia avea administrație proconsulară in pendentă și separată. Asia proconsulară alcătui o provincie parată cu capitala *Efes*, în care cetate-și avea reședința prit mitropolit al circumscripției asiaticе. Pontul se alcătui din șe provincii cu capitala Cezareia Capadochiei, unde-și avea re dința și primul mitropolit al circumscripției. In capitala Bitin (adică în circumscripția Pontului), în Niceia deasemenea era mitropolit, dar numai titular²⁾, fără obișnuitele drepturi mitropolitane. Tracia se compunea din cinci provincii, cu capit *Eraclea* (Heraclea) și cu mitropolitul său propriu. Italia alcăt un vicariat separat, dependent de Praefectus Italiae, cu șa provincii (Liguria, Aemilia, Flaminia sau Picenum annonari Venetia, Alpes Cottiae et utraque Rhetia) și cu capitala *Mi* (Mediolanum).³⁾ Și în fine Africa proconsulară era împărțită patru circumscripții (Africa propria, Numidia, Mauritania Caerensis et Mauritania Sitifensis) cu capitala *Cartagina*. Mitropolitul Cartaginei era primatul întregii Africe proconsulare (Imas universae Africae); afară de acesta era încă un mitrop

¹⁾ Ni fallor, hoc ibi decernitur ut Palaestinae metropolis Caesariensis, et totius orientis Antiochia Hieron. ep. 61 ad Pammach.

²⁾ onorific, având numai titlul, dar nu și drepturile (Nota Tr.)

³⁾ Du Pin, op. cit. p. 24; Athanas. ep. ad solitarios.

carele rezida în diferite localități, adică acest mitropolit era episcopul cel mai bătrân, astfel că reședința mitropolitană se schimba după orașul, în care era după ani cel mai vechiu episcop.¹⁾

Acești mitropoliți (din Efes, Cesaria Capadochiei, Eraclea, Milan și Cartagina) pe timpul sinodului dela Niceia erau deplin independenți și de sine stătători și se bucurau întru toate de aceleași drepturi și prerogative, pe cari le aveau episcopii Romei, Alexandriei și Antiohiei.

Părinții sinodului dela Niceia, după ce au confirmat în chipul acesta drepturile Bisericilor privilegiate, spre a stăvili și mai mult disordinile cauzate în Biserică de Meletie prin atâția episcopi numiți de dânsul în chip arbitrar și spre a pune capăt pentru totdeauna acestor fel de disordini, repetă în acest canon ceea ce în fond hotărâseră prin canonul al patrulea și dispun ca norma respectivă să fie hotărâtoare pentru toți și nimenea să nu o piardă din vedere (*καθόλου δὲ πρόδηλον εἶναι*). Și adică numai acela poate fi pus episcop, carele a fost ales în chip canonic de către sinodul episcopesc competent și pentru alegerea căruia și-a dat învoirea mitropolitul competent, fără considerare la împrejurarea dacă respectivul mitropolit are scaunul episcopal într'una dintre Bisericile privilegiate, precum sunt acelea, despre cari e vorba în acest canon, sau într'o Biserică de rând, deci fără prerogative determinate. Iar referitor la celce va ajunge episcop fără știrea și învoirea mitropolitului competent, canonul dispune că trebuie considerat ca pe unul, care nu a fost pus episcop (*τὸν τοιοῦτον μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον*). Canonul mai prevede eventualitatea când alegerea nu este făcută cu unanimitate de voturi și când doi sau trei din sinodul episcopesc, din înclinarea lor spre opunere, (*πρὸς ἑξίστην*), nu sunt de acord cu ceilalți și pentru acest caz dispune să nu se dea atenție acestei opoziții, ci să decidă majoritatea membrilor sinodului electoral, firește dacă totul a decurs în ordine și în mod canonic.

Canonul 7.

Deoarece s'a ținut obiceiul și tradiția veche ca episcopului Eliei să i se dea onorurile [cuvenite] bucură-se

¹⁾ Du Pin, op. cit, p. 25—28.

el de cele ce însoțesc onorurile, păstrându-se însă mitropoliei demnitățile proprii dânsului.

(34^a ap.; 2 sin. II ec.; 12 sin. IV ec.; 36 trul.; 19 Antioh.).

— Multe împrejurări au făcut ca Biserica cea mai veche, Biserica Ierusalimului, mama tuturor celorlalte Biserici, să nu poată ocupa în ierarhie chiar îndată dela început locul, care i se cuvenia în urma însemnătății ei. Pe timpul apostolic Biserica Ierusalimului era mitropolie pentru toate Bisericile din Iudeia, Samaria și Galileia. Dar chiar în anul 70 după nașterea lui Hristos, când Ierusalimul a fost dărâmat și când creștinii au fost siliți să se refugieze în micul oraș grecesc, Pella, a încetat importanța de până atunci a Ierusalimului. Când apoi mai târziu împăratul Adrian (117—138) a întemeiat pe ruinele Ierusalimului mica cetate nouă, *Elia* (Aelia capitolina), s'a organizat aici o nouă comunitate bisericească din creștinii convertiți dela păgânism, cu episcopul lor propriu. Acest episcop, cu toate că și avea scaunul în localitatea Ierusalimului de odinioară, totuși sub raport ierarhic nu ocupa locul, pe care-l avusese mai înainte episcopul Ierusalimului, ci era subordonat episcopului *Cezareiei*, care localitate după dărâmarea Ierusalimului a fost făcută capitală a Palestinei prime (Palestina prima) și astfel și episcopul Cezareiei avea importanța și autoritatea mitropolitului provinciei Palestinei prima, de care depindea și Ierusalimul (Elia).¹⁾ Aceasta era situația ierarhică a episcopului Ierusalimului pe timpul sinodului dela Niceea. Acest sinod, după ce prin canonul 6 a reglementat raporturile ierarhice pentru Bisericile privilegiate, menționate în acel canon, și-a îndreptat atenția și asupra episcopului din Ierusalim, deoarece era episcopul cetății sfințite prin viața și moartea Înțeleptului Bisericii. Sinodul spune la începutul canonului că s'a păstrat obiceiul și tradiția veche (*συνήθειαι κεράτουμε και παράδοσις ἱεροῦ*) în privința onorurilor înalte date totdeauna episcopului sfintei cetăți și vrea ca cinstea aceasta să se păstreze fermă și în viitor și din cauza aceasta dispune prin lege ca episcopul acesta să se bucure de onorurile cuvenite lui precum și de cele ce însoțesc onorurile (*τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς*) față de toți ceilalți episcopi ai provinciei bisericești respective; așadară recunoaște întâietatea autorității episcopului din Ierusalim față de

¹⁾ Vezi observațiile lui Beveregiu la acest canon. Annot. p. 63—67.

toți ceilalți episcopi ai provinciei. Deoarece însă pe acel timp și Aelia sau Ierusalimul sub raport politic avea numai un loc de al doilea rang față de Cezareia, care era prima cetate a circumscipției, și deoarece împărțirea Bisericii în provincii trebuia să coincidă întru totul cu împărțirea politică, sinodul nu conferă episcopului Ierusalimului drepturile mitropolitane, ci menține pe seama episcopului Cezareiei drepturile, pe cari acesta le avea mai înainte. Altcum acest raport între episcopul din Ierusalim și episcopul din Cezareia a fost de scurtă durată, și chiar la sinodul al III-lea ecumenic s'a fixat alt raport, iar la sinodul al IV-lea ecumenic episcopul Ierusalimului a fost egalizat în drepturi cu ceilalți patriarhi cu scaunele de precădere.

Canonul 8.

Iar pentru ceice se numiau vreodată pe sine catari și se înorc la biserică catolicească și apostolică, sfântul și marele sinod hotărăște ca punându-se mâinile asupra lor și așa să rămână în cler. Dar înainte de toate se cuvine ca ei să mărturisească în scris, că vor consimți și vor urma dogmelor bisericii catolicești și apostolice; adică vor intra în comuniune și cu cei căsătoriți a doua oară și cu cei căzuți pe vremea persecuțiilor, pentru cari s'a hotărât și limbul¹⁾ și s'a stabilit și termenul²⁾: ca aceștia să urmeze întru toate dogmelor bisericii catolicești. Deci aceștia toți, de se vor afla numai ei singuri hirotoniți, ori prin sate, ori prin cetăți, cei aflați în cler, să rămână în starea lor, iar dacă ar veni oarecari unde este episcop sau presbiter al bisericii catolice, evident este că episcopul bisericii va avea demnitatea episcopicească; iar celce se numește episcop de către ceice se zic catari va avea demnitatea de presbiter, afară de nu cumva episcopului i-ar plăcea să-l împărlășească de cinstea numelui.³⁾ Iar dacă nu-i va plăcea aceștia să-i caute un loc, sau de horepiscop, sau de

¹⁾ de penitență (N. Tr).

²⁾ de iertare (N. Tr).

³⁾ de episcop (N. Tr).

presbiter, pentru că în genere să se vadă că este în cler, ca să nu fie doi episcopi într'o celată.

(68 ap.; 7 sin. II ec.; 95 frul.; 14 sin. VII ec.; 13 Ancira; 14 Neoces.; 8, 10 Antioh.; 6 Sard.; 47, 57, 66, 69, 99 Cart.; 1, 47, 89 Vasile c. M.; 12 Teofil Alex.).

— Catari (*καθάρτοι*, curați) sau *novațieni* s'au numit aderenții lui *Novat*, presbiter al Bisericii din Cartagina și aderenții lui *Novatian*, presbiter al Bisericii din Roma; din secolul al III-lea.¹⁾ Canonul arată care erau greșelile lor și adică: îndemnați de spirit prea rigorist denegau pentru totdeauna reprimirea în Biserică a celorce au căzut dela credința creștină pe timpul persecuțiilor, dar mai apoi s'au căit; aceasta e cea dintâi eroare a lor, iar a doua era că considerau căsătoria a doua de păcat greu și de neiertat și pe ceice s'au căsătorit a doua oră după moartea primei

¹⁾ Acest Novat se numește presbiter „roman” chiar și de către scriitorii mai noi, iar pe timpurile vechi aproape toți îl numiau presbiter „roman”. Valsamon la comentariul acestui canon zice: „Acest Novat era presbiter al Bisericii din Roma, după cum afirmă Eusebiu Pamphil” (Sint. At. II, 134). Este deplin exact că Eusebiu spune acest lucru (hist. eccl. VI, 43). Deasemenea și Socrat spune aceasta (hist. eccl. IV, 28) și Epifaniu (haer. LIX) și Zonara (Sint. At. II, 134) și mulți alții, cari consideră pe Novat drept presbiter al Bisericii din Roma și căpetenie a schizmei novațiene. Dar din epistolele referitoare la această chestiune ale lui Ciprian (ep. 43 et 49 ad Corneliū et ep. 49 ad Anthonian), pe timpul căruia s'a produs această schizmă, se vede lămurit că Novat era presbiter al lui Ciprian, așadar din Cartagina și dânsul înainte de toate în Cartagina și-a întemeiat schizma și apoi a plecat la Roma și s'a întovărășit cu Novațian, presbiter din Roma, care l'a întemeiat în Roma o schizmă similară; după acești doi, după Novat din Cartagina și după Novațian din Roma, și-a primit numirea schizma novațiană. Dar altcum Eusebiu în cronica sa din olimpiada din anul 258 și din anul 255 d. Hr. numește pe Novat presbiter al lui Ciprian deci aici pe Novat îl consideră, exact și conform realității, presbiter din Cartagina și nu din Roma. Acelaș Eusebiu la alt loc (hist. eccl. VII, 7, 8) citează pe Novațian în loc de Novat. Ieronim, în al său *Catalogus scriptorum ecclesiasticorum*, care catalog s'a scris mai ales pe baza scrierilor lui Eusebiu, observă foarte corect lucrul acesta și deosebește totdeauna pe Novat de Novațian, pe când Eusebiu a confundat aceste două nume, probabil din cauza asemănării lor. Această confuzie făcută de Eusebiu a dat prilej ca Novat să fie numit greșit presbiter roman și ca Novat să fie considerat întemeietor al schizmei novațiene și adică începând dela Epifanie (347—403) până astăzi. Compară Beveregii *Synodicon Annotat. in hunc canonem*. p. 69—70.

sofii îi considerau pentru totdeauna nedemni de a se cumineca. Intre alții, Epifanie¹⁾ și Augustin²⁾ ne oferă mărturii că acestea erau erorile novațienilor. Astfel novațienii se numiau pe sine **curați** și ortodocșii deasemenea îi numiau așa în ironie (*καὶ ἐπιωρεῖσιν*), după cum zice Valsamon la comentariul acestui canon.³⁾ În temeiul celor spuse despre erorile novațienilor, vedem că ei nu erau eretici, deoarece nu păcătuiau împotriva dogmelor creștiniei Bisericii ortodoxe, ci greșeau împotriva legii iubirei față de deapropoapele și prin urmare erau numai schizmatici.⁴⁾ Astfel îi consideră pe novațieni sinodul dela Niceia, totașa și Vasile cel Mare îi numără între schizmatici în primul său canon; prin canonul prezent sinodul dela Niceia reglementează înainte de toate modul cum să se primească în Biserica ortodoxă persoanele preoțești ale novațienilor, cari părăsesc schizma lor. Norma prescrisă în această privință de canonul prezent este aceeași, pe care am menționat-o la comentariile canoanelor 47 și 68 apost. și care normă a fost aplicată deja de către Părinții dela Niceia referitor la Meletie din Nicopole, după cum am amintit la comentariul canonului 4 al acestui sinod, sau precum după aceeași normă au procedat Părinții din Cartagina față de donatiști (can. 47, 57, 66, 69, 99 Cart.).

Canonul acesta prescrie o normă specială pentru primirea în cler a persoanelor preoțești novațiene când zice că înainte de toate trebuie să se pună mâinile asupra lor (*ὡστε χειροθετούμενους*, *impositis eis manibus*). După comentariul lui Aristen la acest canon aceasta înseamnă: a-i unge cu sf. mir (*τῷ ἁγίῳ μύρῳ*

1) Epiphani. haer. LIX.

2) August. de haeresibus, p. 38.

3) Sint. At II, 135.

4) Principalii noștri trei comentatori la canoane, Zonara, Aristen și Valsamon (Sint. At II, 133—136), iar în urma lui Aristen și Cormolaia (ediția citată I, 35) consideră *eres* schizma novațiană. Dar chiar esența învățăturii lor greșite dovedește că lucrul nu stă așa, iar Vasile cel Mare, carele în primul său canon a expus *ex professio* diferența între *eres* și schizmă, afirmă expres: *οὐ ὅτι καθάρσι καὶ ἁποτὸ τῶν ἀπεσχισμένων εἶσι* (Sint. At IV, 90).

Observația aceasta o facem cu privire la nota răposatului cardinal Hergenröther, carele în lucrarea sa (Phoitus, Patriarch von Constantinopel, Regensb, 1867, II, 337) a afirmat: „...dass die Novatianer nur zu dem Schismatikern, nicht zu den Häretikern gerechnet worden wären, ist Angesichts der Aussprüche der Alten nicht anzunehmen.“

χρισθῆσονται).¹⁾ Nouă ni se pare că la explicarea înțelesului acestor cuvinte trebuie să ne acomodăm acelei interpretări, care s'a dat într'un timp mai apropiat de acel sinod, iar aceasta este sinodul al VII-lea ecumenic. În gedința primă a sinodului acestuia s'a discutat cum să se primească episcopii, cari mai înainte erau iconoclaști și cari mai apoi căindu-se, cereau primirea în Biserica ortodoxă. S'au scos la iveală diferite canoane, între altele s'a citat și acest canon niceian și când la sinodunii au întrebât cum trebuiesc înțelese cuvintele: *ὡστε χειροδοτούμενος*, președintele sinodului, Tarasie, patriarhul Constantinopolului a răspuns că aceste cuvinte au sensul numai de binecuvântare (*εὐλογία*), iar nu de punerea mâinilor (*χειροτονία*).²⁾ Acceptând această explicație a lui Tarasie, sensul cuvintelor respective ale canonului niceian prezent este că episcopul sau presbiterul ortodox competent trebuie să pună mâna asupra persoanelor preoțești novațiene, când revin dela schizmă la Biserică, în felul cum se face la taina pocăinții și în acelaș timp va citi asupra lor rugăciunea prescrisă, care îi împacă cu Biserica (rugăciunea de împăcare). Dar acest ritual se va oficia numai atunci, dacă ei, după cum spune canonul, vor recunoaște în scris (*ἐγγράφως*, în scris) că vor primi strict întru toate doctrina Bisericii ortodoxe și firește dacă se vor lepăda de toate rătăcirile lor de până atunci.

Trecând persoanele preoțești novațiene respective în felul acesta la Biserica ortodoxă, canonul dispune: a) dacă în vre-o localitate nu este episcop sau presbiter ortodox, ci numai novațian, apoi acești episcopi sau presbiteri novațieni să rămână în treapta lor și să exercite în deplină libertate drepturile ierarhice împreunate cu acea treaptă, firește dacă toți clericii inferiori și laicii au revenit la Biserica ortodoxă; b) dacă în vre-o localitate se găsește episcop ortodox precum și altul revenit dela novațieni, în acest caz cel dintâlu își va păstra demnitatea, iar episcopul novațian se va bucura numai de demnitate presbiterială, afară de cazul când episcopul ortodox va găsi de potrivit a-i lăsa

¹⁾ Sint. At. II, 136.

²⁾ A. S. E., VII, 93. Compară nota 1 din Pidalion, pag. 134 (ediția din 1864) dela comentarul canonului 8 al sinodului dela Niceia. Prin urmare este greșită explicația din Corpus iuris canonici rom. cat. (p. 8. Causa 1 quæst. 7), în care Gratian zice că acest canon dispune hirotonia din nou.

cinstea titlului de episcop, dar fără nici un drept ierarhic ; c) dacă episcopul ortodox nu este aplicat să-i lase episcopului novațian onorurile împreunate cu titlul de episcop, atunci îi va desemna un loc de horepiscop¹⁾ sau de presbiter, și aceasta în prima linie din motivul ca să se vadă că acel episcop novațian, după ce s'a lepădat de schizmă, într'adevăr face parte din clerul ortodox, iar în al doilea rând din motivul ca să nu fie doi episcopi într'o cetate.

Mai ales ultima dispoziție din canonul prezent este importantă, că adică într'o cetate să nu fie doi episcopi (*ὅτι μὴ ἑν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσιν*, ne în civitate duo sint episcopi). Această dispoziție are temeiu în importanța deosebită ce o are episcopul în Biserica sa, care importanță am arătat-o la explicarea câtorva canoane apostolice. Corneliu, episcopul Romei (251—253), chiar din prilejul schizmei novațiene, și când presbiterul Novațian (la care în Roma s'a atașat și presbiterul Novat din Cartagina) a fost numit episcop de către schizmatici, scrie lui Ciprian următoarele: «Nec enim ignoramus unum Deum esse, unum Christum esse Dominum, quem confessi sumus, unum Spiritum sanctum, unum episcopum in catholica ecclesia esse debere».²⁾ Iar Ciprian, episcopul Cartaginei, auzind despre hirotonia ilegală a lui Novațian, făcută în Roma, condamnă aspru într'una din scrisorile sale pastorale fapta aceasta și accentuează legea generală a Bisericii că: «îndată ce a fost numit un episcop pentru o localitate și a fost recunoscut de către ceilalți episcopi și de către popor, cu nici un preț nu mai poate fi numit alt episcop în aceea localitate.»³⁾ Se prea poate că acest caz din Roma a lui Novațian a dat ansă Părinților dela Niceia ca, emițând canonul despre novațieni (catari), să citeze între altele și legea fundamentală canonică că într'o localitate (având a se înțelege

¹⁾ Despre horepiscop vom vorbi la canonul 13 al sinodului dela Ancira.

²⁾ Cornel. ep. ad Cyprianum.

³⁾ Ciprian. ep. 41 ad Cornelium: „Gravatenim me atque contristat et intollerabilis percussus ac pene prostratus pectoris molestia perstringit, cum vos illic comperissem contra ecclesiasticam dispositionem, contra evangelicam legem, contra institutionis catholicae unitatem, alium episcopum fieri consensisse, id est, quod nec fas est, nec licet fieri, ecclesiam alteram institui, Christi membra discerpi, Dominici gregis animum et corpus unum discissa aemulatione lacerari.“ Ciprian. ep. 44 ad Maxim. et Nicost.

după terminologia canonică de azi: într'o eparhie) poate să fie numai un singur episcop cu jurisdicție episcopescă ordinară, adevărată, la nici un caz însă și niciodată doi.

Canonul 9.

Dacă oarecari fără cercelare s'au promovat presviteri sau cercetându-se și-au mărturisit păcatele lor, și mărturisindu-se, oamenii mișcați fiind au pus mâinile contra canonului asupra unora ca aceștia, pe aceștia canonul nu-i admite [în cler]; căci numai ceea ce este neprihănit apără Biserica catolică.

(25, 61 ap.; 2, 10 sin. I ec.; 9, 10 Neoces.; 17 întâiu - al doilea; 3, 5, 6 Teofil Alex.; 89 Vasile c. M.).

— Canonul acesta vorbește despre aceea că: a) trebuie să se examineze conduita religioasă și morală a fiecărui candidat la preoție înainte de a fi învrednicit a se hirotoni și b) nimeni nu poate fi hirotonit dacă s'a dovedit că este nevrednic de preoție din cauza conduitei sale religioase și morale.

Dispoziția acestui canon, că nimeni nu poate fi primit în cler, dacă n'a fost *examinat* (*ἐξετάσις*, examinatio) prealabil de către cei cu cădere, este foarte importantă. Vasile cel Mare în scrisoarea sa pastorală (can. 89) adresată către horepiscopi spune că această dispoziție este veche: «Slujitorii Bisericii,» zice Vasile, «erau primiți numai după *examinarea făcută cu cel mai mare zel* μετὰ πάσης ἀκριβείας δοκιμάζουσι παρεδέχτο, omni diligentia probatos admittebat), conform obiceiului vechiu, încetățenit în Bisericile lui Dumnezeu (*ἡ παλαιαὶ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις ἐμπολιτεομένη συνήθεια*) și conduita lor era cercetată în modul cel mai riguros... Această cercetare o făceau (*ἐξήταζον*) presviterii și diaconii... și înștiințau pe episcop și numai după aceea se introducea respectivul slujitor în starea preoțească,» Tertulian amintește de presbiteri examinatori și mărturisitori (probați et tesfimonio adepti), cari stau în fruntea Bisericii.¹ Ciprian recomandă ca examinarea să se facă cât mai conștiințios și pretinde ca la acest act să se procedeze cu cea mai mare exactitate și rigoare.² Intre

¹) Tertul. apologet. p. 39.

²) Cyprian. epist. 24 et 68

canoanele sinodului [al IV-lea din Cartagina (anul 398) găsim unul (1), care referitor la persoanele de hirotonit prescrie următoarele: «autea *examinetur*: si natura si prudens, si docilis, si morbus temperatus, si vita castus, si sobrius, si semper suis negotiis cavens, si humilis, si affabilis, si misericors, si literatus, si in lege Domini instructus, si in scripturarum sensibus cantus, si in dogmatis ecclesiasticis exercitatus, et ante omnia, si fidei documenta verbis simplicibus asserat...»¹⁾ Ioan Gură de Aur, în lucrarea sa despre preoție, consideră examinarea candidaților la preoție, înainte de hirotonire, ca importantă și ca o condiție indispensabilă.²⁾ Canonul 17 al sinodului dela Constantinopol din anul 861 încă menționează această examinare a persoanelor respective, orânduind ca acestei examinări să se supună nu numai fiecare candidat la preoție înainte de a fi hirotonit întru diacon, ci și fiecare diacon înainte de a fi hirotonit întru presviter și fiecare presviter înainte de hirotonirea întru episcop. Din aceasta și din altele se vede foarte clar scopul legislatorului bisericesc referitor la examinarea candidaților de preoți și adică Biserica trebuie să-și câștige siguranță deplină că respectivul posedă toate calitățile cerute prin canoane dela candidații de preoți și totodată că este liber de toate impedimentele, cari opresc intrarea în cler și în genere ca Biserica să-și câștige siguranță că respectivul este vrednic de starea preoțească.

Procedura canonică în această privință, bazată atât pe descripțiunile dreptului divin cât și cel bisericesc, consistă în următoarele: 1. Celce are intenția de a intra în cler, trebuie să producă certificat dela preotul competent despre aceea că purtarea sa atât religioasă cât și morală este bună și că în urma aplicației firești este deplin potrivit pentru slujba preoțească. De aceea preotul competente va supraveghea conduita candidaților și înainte de a-i libera certificatul menționat trebuie să-l examineze personal în privința tuturor lucrurilor, despre cari va vorbi în acel certificat. Preotul trebuie să redacteze acest certificat după glasul conștiinței sale și să-l prezinte episcopului competente. 2. Apropiindu-se timpul de a decide dacă candidatul este vrednic pentru hirotonire, atunci soborul preoților de pe lângă episcop întâu desbate certificatul

¹⁾ Harduini: I, 975.

²⁾ Iohanni Chrysost. de sacerdotio, II, 4.

liberat candidatului de preotul cu cădere, apoi examinează certificatul prezentat de candidat asupra pregătirii sale și în fine cercetează dacă nu este ceva ce l-ar împiedica pe respectivul dela intrarea în cler, adică dacă în genere dispune de condițiunile fundamentale spre a putea primi în general hirotonirea și dacă are toată calificația prescrisă canoniceste pentru candidații de preoți și adică calitățile fizice, calitățile spirituale (raționale și morale), calitățile în privința bunului nume și calitățile referitoare la poziția socială independentă. După aceea candidatul va fi chemat spre a da personal răspunsurile necesare, spre a-și exprima dorința fierbinte de a primi slujba preoțească și în fine spre a mărturisi cu jurământ credința sa și că va îndeplini totul, ceea ce-i va porunci Biserica.¹⁾ 3. După această examinare făcută întâiu de către preotul competente și apoi de către soborul preofesc, duhovnicul desemnat va supune pe candidat tainei mărturisirii, fi va asculta eventualele păcate și căința lui și îi liberează o gramată specială, prin care-i certifică vrednicia pentru preoție.²⁾ Hotărârea asupra primelor două examene depinde de episcopul competente (can. 7 Teof. Alex.; can. 89 Vasile c. M.); iar rezultatul examenului al treilea despre mărturisire se va citi în public în biserică în fața poporului nemijlocit înainte de hirotonire.

Despre a doua chestiune, despre care tratează canonul prezent, anume că nu trebuie hirotonit celce asupra căruia se dovedesc niște păcate (*ἀμαρτήματα*), iar dacă unul ca acesta a fost hirotonit să se excludă imediat din cler — despre această chestiune am tratat la comentariile canoanelor 25 și 61 ap. și pe aceste canoane le înțelege acest canon niceian sub cuvântul *κακόν*.

Imbold la emiterea acestui canon a putut să dea poate părerea mai multora că nu trebuie excluși din cler cei vădiți de vreun păcat mare *înainte de hirotonire*, deoarece, după cum omul prin botez se curățește de păcatele, pe cari le-a comis înainte de botez, astfel și preoția șterge păcatele săvârșite

¹⁾ Despre acest jurământ (libellum propria scriptione ejus, qui ordinandus est) amintește cap. 2 din novella 137 a lui Iustinian. Alt formular de jurământ vezi în: Mitropolitul Mihail, „Biserica ortodoxă sârbească“, pag. 206—208.

²⁾ Formularul acestei „scrisori de mărturisire“ pentru Grecia vezi în Pidalion, pag. 758; iar formularul în uz la sârbi vezi în cartea Mitropolitului Mihail menționată la pag. 206.

înainte de stînjire (*ἢ ἐρωσύνῃ τὰ πρὸ τῆς ἐρωσύνῃς ἀμαρτήματα ἀπαλείψει*), «dar aceasta nu s'a normat nici odată prin vre-un canon», zice Valsamon la comentariul acestui canon.¹⁾

Canonul 10.

Câți dintre cei căzuți s'au promovat prin neștiință, sau și știind mai nainte ceice i-au promovat aceasta nu prejudecă canonului bisericesc; căci ei, cunoscându-se, se caterisesc.

(62 ap.; 9 sin. I ec.; 1, 2, 3, 9, 12, Ancira; 10 Petru al Alexandriei; 73 Vasile c. M.; 2 Grig. Nis.).

— Canonul acesta stă în conexiune cu canonul 9 niceian și dispune acelaș lucru ca și acel canon, și în deosebi referitor la ceice s'au lepădat (*παραπεπτωκότες*, lapsi) de credința în Hristos pe timpul persecuțiilor creștinilor. Despre aceștia s'a tratat, cât a fost necesar, la canonul 62 ap.

Canonul 11.

Despre ceice pe timpul tiranului Liciniu au căzut²⁾ fără de silă, și fără de răpirea averilor lor, sau fără de nici o primejdie sau ceva de acest fel, sinodul a hotărît, deși nu sunt vrednici de umanitate, totuși să se trateze cu blândețe. Deci câți se vor căi sincer, să petreacă trei ani ca credincioși între ascultători, și șapfe ani să se proștearnă; iar doi ani vor participa la rugăciuni cu poporul fără împărtășire.

(62 ap.; 12, 13, 14 sin. I ec.; 4, 5, 6, 7, 8, 9, 21 Ancira; 2, 19 Laod.; 43 Cart.; 2, 11 Grig. Neoc.; 73, 75, 81, 84 Vas. c. M.; 2, 3 Petru Alex.; 2, Grig. Nis.).

— Pasajul ultim al acestui canon în originalul grecesc sună astfel: «*Οσοι οὖν γνησίως μεταμέλονται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν ὡς πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπessοῦνται· δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῶ των προσευχῶν*; iar în traducere latină după Beveregiu: «*Quicumque ergo germane poenitentia ducunt tres annos inter auditores exigent, ut fideles, et septem annis*

¹⁾ Sint. At. II, 137.

²⁾ Dela credința creștină (N. Tr.)

prosternentur: duobus autem annis absque oblatione, erunt orationum cum populo participes». După cum se vede, la traducerea pe limba sârbească¹⁾ ne-am acomodat originalului — și din explicațiile următoare se va înțelege textul canonului.

Eusebiu descrie în biografia lui Constantin toată furia persecuției lui Liciniu.²⁾ Persecuția aceasta, pomenită de canonul niceian, s'a terminat cu câțiva ani înainte de sinod, iar furia persecuției, cu care au fost prigonii creștinii, a pricinuit căderea, așazicănd forțată, a multora, adică lepădarea lor dela credința creștină, — iar pe timpul sinodului dela Niceia, după ce creștinismul a ieșit biruitor, cu miile erau cei căzuți, cari acum s'au căit și au cerut să fie din nou primiți în Biserică. Părinții dela Niceia au avut în vedere pe acești penitenți în mai multe canoane sinodale și deoarece între acești penitenți erau unii, cari au căzut imediat la ivirea primului pericol, pe când alții au căzut numai după multe ispite și suferințe, sinodul vrea să țină seamă de împrejurările între cari au căzut dela credință și în conformitate cu acestea vrea să stabilească și pedepsele respective. Sinodul tratează în canonul acesta despre *credincioși*, iar nu despre catehumeni, despre carise tratează separat în canonul al 14-lea și nu amintește pe ceice s'au lepădat de credință în urma silniciei persecutorilor, ci are în vedere numai pe ceice au făcut aceasta din micime de suflet, fără nici o constrângere (*χωρίς ανάγκης*), deci de ceice sunt mai mult păcătoși. Despre aceștia zice că nu ar fi vrednici de nici o milostivire, totuși îi grajiază, dacă s'au căit sincer și din toată inima de păcatele lor. Canonul adică dispune ca timp de doisprezece ani trebuie să facă penitență și anume pentru primii trei ani sunt condamnați la penitență mai grea, apoi pentru șapte ani la una mai blândă și în fine pentru ultimii doi ani la una și mai blândă și numai după timpul acesta întreg de penitență pot fi reprimiți în deplina comuniune a Bisericii și se pot învrednici de cuminecare.

După cum se vede acest canon prescrie trei grade pentru penitență, prin cari grade trebuie să treacă cei căzuți (*παραπεπτωχότες*, lapsi) înainte de a fi reprimiți în comunitatea Bisericii. Vom avea prilej să expunem în comentariile noastre întregul sistem penitențial al Bisericii vechi; aici vom expune diferitele grade

¹⁾ Tot așa și la traducerea românească (N. Tr.)

²⁾ Euseb. de vita Constantini II, 1 cf. hist. eccl. X, 8.

ale sistemului, care era în vigoare pe vremea sinodului dela Niceia.

Sinodul vorbește în acest canon despre trei trepte ale penitenții, prin cari trebuie să treacă respectivii. Altfel penitența avea **patru** grade, dar al patrulea grad, respective primul și cel mai greu grad de penitență nu se prescrie de către acest canon pentru penitenții, despre cari tratează canonul și prin aceasta vrea să arate îndurarea Bisericii față de dânșii.

Cele patru grade ale penitenții le găsim specificate în canonul 11 al lui Grigorie din Neocezareia,¹⁾ precum și în canoanele 22 și 75 ale lui Vasile cel Mare (compară și can. 4, 5, 6, Ancira și 2, 19 Laod.) și adică:

Primul se numia *πρόσκλαυσις*, **plângere**, (fletus, luctus), iar ceice se găseau în acest grad de penitență se numiau *προσκλαύοντες* (flentes), plângători. Ei stăteau înaintea ușii Bisericii în *προθύλιον* și plângând rugau pe credincioșii, cari intrau în Biserică, ca să se roage pentru dânșii.

Treapta a doua se numia *ἀκρόασις*, (auditus) **ascultare**, iar respectivii se numiau ascultători, *ἀκροάμενοι* (audientes). Aceștia stăteau în pridvorul (*νάρθηξ* sau *πρόναος*) bisericii, adică imediat lângă ușa dela intrarea principală a bisericii, pe locul până unde ajungea baptisteriul și rămâneau aici până la rugăciunea pentru catehumeni, când erau obligați să iese din biserică.

A treia se numia **proșternere**, *ὑπόπτωσις* (prostatio, humiliatio), iar respectivii proșternați, *ὑποπίπτοντες* (subjacentes, substrati). Aceștia puteau să stea în biserică la olaltă cu credincioșii, și adică la partea dreaptă a amvonului, dar trebuiau să stea permanent în genunchi, din care cauză se numiau și îngenunchefori, *γονυκλίνοντες* (genuflectentes) și după rostirea rugăciunii pentru catehumeni ieșeau din biserică.

A patra și ultima se numia *στάσις* (statio, consistentia), **starea împreună**, iar respectivii se numiau *συνίσταται* (consistentes), împreunăstătători. Aceștia stăteau în biserică la olaltă cu credincioșii de partea nordică și sudică a amvonului și ieșeau din biserică odată cu credincioșii, dar nu se puteau împărtași. Se numiau astfel, fiindcă nu trebuiau să stea în genunchi ca penitenții din gradul al treilea, ci stăteau ca credincioșii ceilalți.

Despre răstimpul penitenții petrecut în singuraticile trepte canoanele vorbesc în diferite chipuri. După canonul niceian pre-

¹⁾ Compară cele spuse despre acest canon la pag. 29.

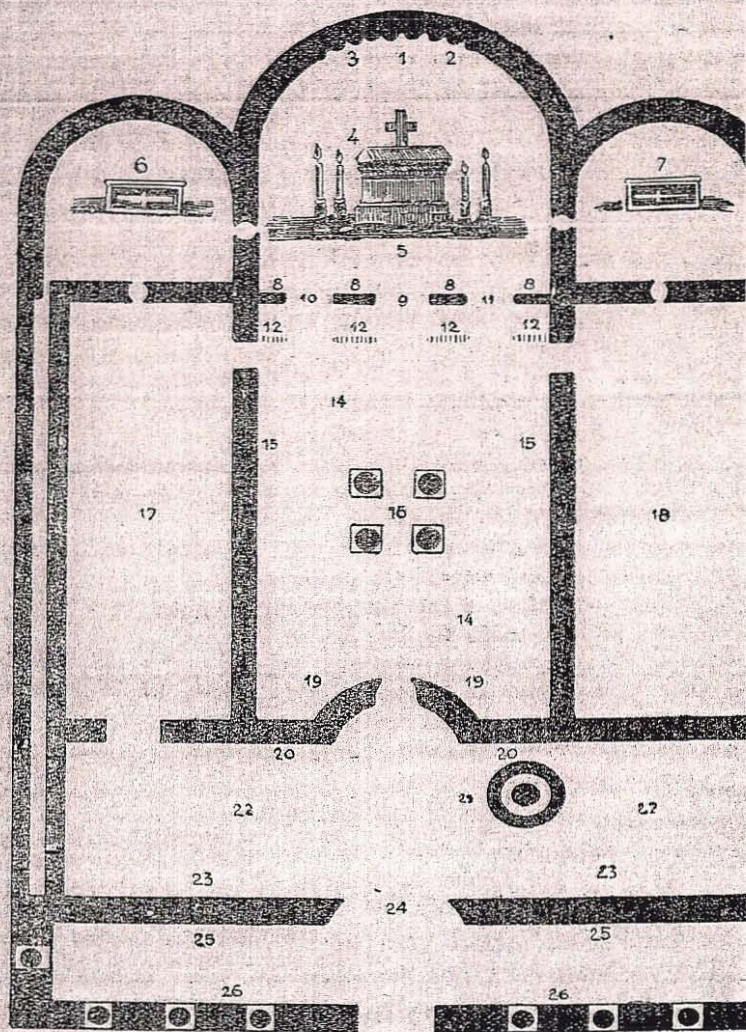
zent respectivii trebuiau să rămână trei ani în treapta a doua, în a treia șapte ani și în a patra, totodată ultima, doi ani. Vasile cel Mare în canonul 75 zice că respectivii și în treapta primă de penitență trebuie să rămână trei ani (*τριετίαν προσχλαίετω*). Comparând ceea ce spun celelalte canoane despre chesfiunea aceasta, se poate zice că după canoane timpul penitenței nici odată nu era mai scurt de **cincisprezece ani** și numai după aceea deveniau vrednici de împărtășire și erau introduși în drepturile celorlalți credincioși¹⁾ — exceptând cazul când episcopul competenței găsea de cuviință că poate să reducă acest timp din considerare la zelul lor arătat în penitență (12 sin. I ec.; 5 Ancira).

În privința aceasta trebuie să ne servească ca normă îndrumările următoare ale lui *Ioan Gură de aur*: »La fixarea epifimiei nu trebuie să se dea într'atâta atenție mulțimii păcatelor, cât mai vărtos voinții păcătosului și adică din moșivul ca nu cumva, având intenția să coși la olaltă ceva, mai mare să faci gaura și, dorind să ridici ceea ce a căzut, și mai mult să-l distrugi; deoarece cece sunt bolnavi și distrași și în genere ceice se închină plăcerilor lumești, asemenea și ceice sunt în stare a se mândri de origina și puterea lor, numai puțin vor voi să se gândească la păcatele lor și numai cu încetul se pot libera de nenorocirea, care a dat peste ei. Iar, celce voește ca deodată și cu stricteță să-i conducă la calea adevărată, ușor i-se poate întâmpla ca ei cu atât mai puțin să se pocăiască. Deoarece sufletul, dacă a fost condus până la nesimțire, cade în disperare și nu mai ascultă de vorba frumoasă și nu-i este frică de amenințare, nici nu se întărește prin binefacere, ci devine mai rău decât cetatea, despre care proorocul vorbește cu dispreț așa:» «fața ta este ca a prostituatelor și nu ți-e rușine de nimic». «Din cauza aceasta păstorul are trebuință de multă știință spre a putea pătrunde din toate părțile la dorința sufletului. Deoarece precum mulți cad în nebunie și disperează pentru mântuirea lor, nepufând suporta doctoria amară, tot așa sunt unii, cari, nefiind pedepsiți în proporție cu păcatul lor, nu se mai interesează de suflet, se fac mai răi și păcătuiesc mai mult. Din cauza aceasta preotul trebuie să țină seama de toate și cumpănind bine totul, să întrebuițeze ceea ce este necesar, ca nu cumva străduința sa să rămână fără rezultat» (Sin. At. IV, 387).

¹⁾ Vezi Tertull. de poenit. p. 9; de pudicit. p. 18; Ambros. ad. virg.

Spre a înțelege mai bine în care locuri din biserică stăteau penitenții de diferite grade, precum și catehumenii, despre cari tratează canonul 14 al acestui sinod, anexăm aici *iconografia bisericii* din timpurile vechi. Această iconografie am luat-o din Pidalion (ediția din 1864, pag. 765), unde a fost primită din egzomologistarul patriarhului din Ierusalim, Hrisant (1707—1731). Asemenea iconografie se găsește și la Beveregiu (Synodicon, Annot. p. 70) la observațiile sale asupra canonului 11 al sinodului dela Niceia. Explicarea detaliată a numerotărilor locurilor de pe iconografie se poate găsi în lucrarea arhiepiscopului Veniamin cu titlul: »Novaia Scrijal« și adică în primele zece capitole ale cărții dintâi. Asemenea se pot găsi despre aceasta multe explicații la N. Pocrovski: »Proishojdenie drevne-hristianscoi basilici«. (St. Petrograd, 1880, pag. 149—200).

ICHOLOGRAFIA (SCHIȚA) BISERICII DIN VECHI

Biserica întreagă este împărțită în trei părți. Incepând dinspre răsărit, precum trebuie să fie îndreptată Biserica reglementară, partea primă este **altarul** (βῆμα, θυσιαστήριον, sacrarium, altare), partea a doua **naia** sau biserica în sensul mai restrâns al cuvântului (ἐκκλησία, ναός, ecclesia, navis, oratorium fidelium), iar a treia **pridvorul** sau **tinda** (πρόναος, νάρθηξ, πρόπυλα, porticus). Înaintea părții a treia mai este un spațiu, care nu era zidit dinspre nord, apus și sud, ci din aceste părți coperișul se răzima pe un număr mai mic sau mare de stâlpi (6, 8, 10 ba chiar și 12 stâlpi) și acest spațiu se numește **portic**, **atriu** sau **curte** (προσύλαιον, πρόθυρον, πρόωλιον, αίθριον, porticus, peristylum, atrium). — Vom explica iconografia după numerele din ea:

1. Locul superior pe seama episcopului (θρόνος τοῦ ἀρχιερέως).
- 2 și 3. Scaune pentru presbiteri (σύνθρονοι).
4. Sfânta masă (ἁγία τράπεζα).
5. Altarul (βῆμα).
6. Proscomidia (πρόθεσις προσκομιδή).
7. Diaconiconul (διακονικόν) sau locul pentru păstrarea obiectelor sfințite (σκευοφυλάκιον).
8. Locul, pe care mai târziu s'a construit iconostasul.
9. Ușile sfinte (ἁγίαι πύλαι).
10. Ușa de nord (βόρεια πύλαι).
11. Ușa de sud (νότια πύλαι).
12. Stâlpii scunzi de despărțire (καγκέλλοι), dela cari până la iconostas se întinde soleia (σωλεία).
13. Vechiul diaconicon (διακονικόν ἀρχαῖον) carele se întinde între perețele exterior din stânga și între spațiul 17 și are o intrare la proscomidie.
14. Naia (ἐκκλησία, ναός).
15. Locul unde stăteau credincioșii și penitenții de gradul al patrulea.
16. Amvonul (ἄμβων).
- 17 și 18 Ἐμβολοί, locurile despărțite prin pereți de către naie, unde se țineau sinoadele bisericești.
19. Ușile împodobite (ἑραῖαι πύλαι) și locul unde stăteau penitenții de gradul al treilea.
20. Locul, unde stăteau penitenții de gradul al doilea.
21. Cristelnița (κολυμβηθρα).
22. Tinda (πρόναος).
23. Locul, unde stăteau catehumenii.

24. Ușile mari (*μεγάλαι πόλαι*).
 25. Locul, unde stăteau penitenții de gradul întâiu.
 26. Porticul, (*προπυλαιον*.)

Canonul 12.

Iar ceice sunt chemați de har și au arătat cel dintâiu zel și au lepădat brăele, dar mai apoi s'au întors ca câinii la vomitura lor, încât unii s'au folosit și de arginți ca să câștige prin daruri serviciul militar; aceștia, după timpul de trei ani ai ascultării, zece ani să se prostearnă. Dar la toți aceștia se cuvine a se cerceta bună voința și felul căinții lor. Deci câți dintre ei vor arăta de fapt convertirea lor, cu frică și cu lacrimi și cu stăruință și prin fapte bune, iar nu numai la aparență, aceștia, plinind vremea hotărîtă pentru ascultare, vor participa împreună după merit la rugăciuni, pe lângă ceea ce episcopului îi este îngăduit să dispună și mai blând cu privire la dânsii. Iar ceice au suferit cu nepăsare [excluderea dela rugăciuni] și au crezut că spre înnoarcere li ajunge aparența intrării în biserică, să plinească pe deplin timpul [hotărît pentru penitență].

(62, 83 ap.; 11, 13, 14 sin. I ecum.; 102 trul.; 4, 5, 6, 7, 8, 9, 21, Ancira; 2, 19 Laod.; 23 Cart.; 2, 11 Grigor. Neoces.; 2, 3, Petru Alex.; 3, 73, 74, 75, 81, 84 Vasile c. M.; 2, 4, 5 Grig. Nis.).

— Și canonul acesta se referă la evenimentele întâmplate pe timpul persecuției creștinilor de sub Liciniu. În Statul păgân creștinii în general nu erau tolerați în serviciul militar, mai ales când din cauza rațiunii de Stat de pe acel timp creștinii trebuiau să fie persecutați cu forță brutală¹⁾; iar după cuvintele lui Zonara dela comentarul canonului acestuia, nimeni nu putea rămâne în serviciu militar, dacă nu se lepăda prealabil de credința creștină²⁾. Mulți dintre creștini, voind să rămână statornici în credința lor, părăseau serviciul militar (căci acesta este sensul cuvintelor din canon: »au lepădat brăele«, *ἀποθέμενοι τὰς ζώνας*, cuiquela depo-

¹⁾ Rufin scrie despre împăratul Iulian: *Militiae cuiquulum non dari, nisi immolantibus jubet* (hist. eccl. I, 32).

²⁾ Sint. At. II, 141.

suerunt); dar mai târziu se căiau de fapta lor și cu bani sau prin mișuire încercau să fie din nou primiți în acel serviciu, firește declarând că se lapadă de credința creștină. Despe aceștia vorbesc Părinții sinodului dela Niceia în canonul lor prezent și orânduiesc că unii ca aceștia pot fi reprimiți în Biserică numai sub condiția, dacă vor petrece trei ani în treapta a doua de penitență, apoi zece ani în treapta a treia și numai după aceea vor fi primiți în treapta a patra de penitență. Timpul cât trebuiau să rămână în treapta ultimă de penitență și în genere felul cum trebuia să judece autoritatea spirituală asupra întregului interval de timp al penitenței la acești oameni depindea de aceea, dacă oare respectivii se căiau sincer de fapta lor, sau se căiau numai la aparență și în cazul prim depindea de episcopul competent să scurteze după chibzuința sa proprie timpul penitenței.

Beveregiu are în vedere acest lucru din urmă în observațiile sale dela acest canon¹⁾, unde zice, că prin aceasta se învederează sublimitatea demnității episcopoești. Stă în puterea episcopilor de a șterge sau reduce pedeapsa dată pentru delict și aceasta li-se confirmă și prin autoritatea sinodului ecumenic (celebrimae hujus generalis synodi autoritate); aceasta este o putere mult mai mare decât pe care și-ar putea-o revendica oricare judecător de Stat. Judecătorii de Stat pot da pedepse mai mici sau mai mari, după conștiința lor și în privința aceasta pot acționa liber și independent; însă nici un judecător nu poate reduce pedeapsa pronunțată, nici chiar dacă ulterior se convinge că inculpatul este nevinovat, ci aceasta o poate face numai domnitorul (princeps). Episcopului i-se cuvine acest drept conform legii, întocmai ca și domnitorului, firește în limitele competenței sale, ca șef al Bisericii respective. Legile politice greco-romane referitoare la această chestiune se găsesc în capitolul 39 din titlul 9 al Nomocanonului în XIV titluri²⁾. Acest drept de grațiere al episcopilor a fost recunoscut încă de către sinodul dela Ancira (314) prin canonul său al 5-lea și sinodul ecumenic dela Niceia confirmă dispoziția aceluși sinod particular, publicându-o ca obligatorie pentru Biserica ecumenică și pentru toate timpurile.

1) Annot. in h. c. p. 78—79.

2) Sint. At. I, 231—235.

Canonul 15.

Iar pentru ceice pleacă [din viață]¹⁾ să se observe și acum legea veche și canonică, încât dacă pleacă cineva să nu se lipsească de merindea cea mai de pe urmă și cea mai necesară. Iar dacă celce, pentru care nu mai era nădejde, s'a și împărțășit, apoi se va întoarce iarăși între cei vii, să fie cu ceice participă numai la rugăciunea comună. Dar în general referitor la celce pleacă, cerând a se împărțăși de euharistie, episcopul după examinare să-i dea din prosforă.

(52 ap.; 11, 12 sin. I ec.; 6, 22 Ancira; 2 Neoces.; 7 Cart.; 73 Vasile c. M.; 2, 5 Grigorie Nis.).

— Sinodul dela Niceia, dupăce în canoanele sale 11 și 12 a dat norma referitoare la timpul de penitență, sub care cad ceice s'au fost lepădat de credință, prevede în canonul prezent eventualitatea când vre unul dintre aceștia ar fi pe moarte, fără să fie împlinit întregul timp de penitență și dispune ca să i-se dea sfânta împărțășire fără nici o tărăgănire. Pentru acest caz sinodul se referă la legea veche și canonică (*παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος*; *antiqua et canonica lex*), care a stabilit aceasta și cărei legi sinodul ecumenic îi dă caracter de obligativitate generală. Legea aceasta veche ar fi fost canonul 6 al sinodului dela Ancira precum și canoanele altor sinoade provinciale.²⁾

Referindu-se la respectiva lege veche și canonică, după care cel muribund e vrednic de sfânta împărțășire, de această din urmă și cea mai necesară merinde de drum (*τοῦ τελευταίου καὶ ἀναγκασιωτάτου ἐφοδίου*, *ultimo et maxime necessario via tico*), sinodul dela Niceia prin aceasta, după cum bine observă Valsamon la comentarul acestui canon, emite un canon general (*κανὼν γενικὸς*). Canonul acesta dispune ca oricine, fiind sub epitimie și căruia îi este oprită sfânta împărțășire, când este pe moarte, trebuie să fie învrednicit de merindea bună a sfintei împărțășiri (*τῆς ἀγίας μεταλήψεως*), dupăce episcopul îl va fi examinat; iar dacă nu este episcop, în cazul acela, dupăce va fi fost cercetat

¹⁾ cei muribunzi (N. Tr.).

²⁾ Vezi nota 360 a arhim-lui Ioan la comentarul acestui canon (op. cit. I, 311).

de către preot, ca nu cumva acela să rămână fără de merindea aceasta bună din cauza absenței episcopului. Dar canonul adaugă că dacă respectivul va rămâne în viață, după ce s'a împărțășit, în acel caz poate să se roage la olaltă cu credincioșii, dar să nu se mai împărțășască până nu va fi împlinit deplin timpul penitenții. Valsamon afirmă că celuice a fost sub epitiimie și s'a vindecat, i-se poate permite să fie împreună cu credincioșii la rugăciune, deci în treapta a patra de penitență, dacă dânsul și înainte de boală a fost în treapta aceasta, iar dacă a fost în altă treaptă, atunci după vindecare trebuie să revină la aceeaș treaptă.¹⁾

Canonul 14.

În privința catehumenilor căzuți a socotit sfântul și marele Sinod ca aceștia numai trei ani să fie ascultători, după aceea să se roage cu catehumenii.

(2, 11, 12, 13 sin. I ecum.; 96 trul.; 5 Neoces.; 19 Laod.; 20 Vasile c. M.; 4, 6 Tim. Alex.; 5 Ciril. Alex.).

— Sinodul dela Niceia în canoanele precedente (11, 12 și 13) emite dispozițiile sale referitor la credincioșii, cari în timpul persecuțiilor s'au lepădat de credința creștină, cum să se primească dacă revin din nou la Biserică; iar în canonul prezent (14), care stă în conexiune strânsă cu acele canoane, sinodul emite dispozițiunea sa referitoare la catehumeni. *Catehumenii* (*κατηχούμενοι*), în înțeles restrâns nu făceau parte din Biserică și prin urmare lepădarea lor dela credință în timp de persecuție nu se poate cântări cu măsură atât de severă ca la credincioși. Era în firea lucrurilor ca timpul catehumenatului să se prelungească pentru ceice, fiind catehumeni, s'au lepădat de credință în timp de persecuție, și din nou cereau să fie primiți în Biserică. Acest canon niceian are în vedere eventualitatea aceasta și dispune în privința catehumenilor, cari au căzut (*παραπεσόντων*) și au revenit, ca să petreacă trei ani la olaltă cu ceice ascultă în Biserică cețirea din Sfânta Scriptură și predica (*τριῶν ἐτῶν ἀνοδὸς ἀκροαμένους*) și numai după aceea li se poate permite să se roage în Biserică împreună cu catehumenii.

¹⁾ Sint. At. II, 143—144. — Ioan Scolasticul încă explică în felul acesta canonul prezent în capitolul 18 al colecțiunii sale (Voellii et Iustellii, Bibliotheca, II, 625).

Catehumenii, adică astfel de persoane, cari făceau parte dintr'o religie necreștină și voiau să se facă creștini, fiind la vârstă matură, din care cauză înainte de a fi botezați trebuiau să învețe creștinismul în decurs de un timp hotărît — catehumenii aceștia de vreme mai îndelungată au încetat de a exista în Biserică. Când în secolele V și VI în imperiul greco-roman păgânismul a încetat aproape cu totul de a mai exista și cele mai multe popoare barbare au trecut la creștinism, a încetat dela sine existența catehumenilor, cari în vârstă matură voiau să treacă dela păgânism la credința creștină. Cessante causa, cessat effectus. A mai contribuit apoi la aceasta și pedobaptismul (botezarea copiilor), care în Așezimintele apostolice (VI, 15) se amintește ca un obicei apostolic și care în unele Biserici era legiferat chiar din secolul al III-lea,¹⁾ — acest pedobaptism începând cu secolul al V-lea a devenit aproape general. Așadar instituija catehumenatului chiar din timpuri vechi aparține arheologiei; și, fiind o chestiune antică, s'au emis diferite opinii și s'a scris în diferite chipuri asupra ei.²⁾ După rezultatele de astăzi științifice lucrul stă astfel:

Cu numirea *Κατηχούμενοι*, care se găsește în Sfânta Scriptură (Rom. 2, 18; Gal. 6, 6 și compară Faptele ap. 18, 25; I Cor. 14, 15) se numesc ceice trebuesc instruiți în credința creștină spre a putea fi primiți în Biserica creștină (Mat. 28, 19, dar compară și Fapt. ap. 18, 25: *Κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου*). Deci aceștia ar fi ceice se pregătesc sau candidații la botez. Instrucția aceasta în credința creștină s'a numit *κατήχησις* sau *λογὸς κατηχητικός* (institutio catechetica) precum și *κατηχισμός*. Învățătorul candidaților la botez s'a numit *κατηχητής* sau *κατηχιστής* (catechista). Iar locul unde se făcea instrucția se numia *κατηχουμένεον*.

Catehumenii, sau cei chemați, se împart în mai multe categorii: în două, trei, patru, ba chiar și în cinci.³⁾ Noi acceptăm opinia comentatorilor greci din evul mediu, Zonara, Valsamon,

¹⁾ Ca de pildă la sinodul dela Cartagina în anul 252. Vezi: Cypriani ep. 59 ad Fidum. Compară pentru chestiunea aceasta: Augusti, *Denkwürdigkeiten*, VII, 48, 49, 109 fg.

²⁾ Compară articolul „Katechumenen“ în Krauss: *Real-Encyklopädie der christl. Alterthümer*, II, 147—153.

³⁾ Krauss: *Real Encyklopädie*, II, 148.

Aristen și M. Vlastare, cari îi împart în *două* categorii.¹⁾ La comentarul acestui canon al sinodului dela Niceia Aristen zice: «Sunt *două* feluri de catehumeni: unii, cari abia au intrat (οὐ μὲν γὰρ ἄρτι προσέρχονται) și alții, cari s'au perfecționat (τελειώτεροι) după ce și-au însușit îndeajuns doctrina adevărului».²⁾ Tot astfel afirmă și Zonara și Valsamon la comentarul canonului 5 al sinodului dela Neocesareia, și aceeaș se repetă și de către Aristen în comentarul acestui canon dela Neocesareia.³⁾ Tot astfel se afirmă și de M. Vlastare în Sintagma sa alfabetică, după ce se referă la explicațiile comentatorilor pomeniți.⁴⁾ Așadară catehumenii se pot împărși în *două* grupe. Dacă un păgân sau evreu voia să se facă creștin și se anunța că dorește să intre între catehumeni, trebuia să se adreseze unui laic creștin sau unui diacon, care-i garanta intenția bună și-l conducea la presviterul sau episcopul competente (Așezăm. ap. VIII, 32). Episcopul sau presviterul, după ce se convingea despre bună intenție a respectivului, citea asupra lui rugăciunea prescrisă, făcea semnul crucii asupra lui și-l introducea în *grupa primă* a catehumenilor, unde i se dădea instrucție asupra începuturilor prime ale doctrinei creștine. Se numiau ἀκροώμενοι (audientes), deoarece li-se permitea să vină la biserică și să asculte citirea Sfintei Scripturi; după ce se citea Evanghelia trebuiau să plece îndată din biserică. În categoria primă petreceau de regulă trei ani (Așezăm. ap. VIII, 32), deși timpul acesta putea fi și scurtat, dar și lungit, jinându-se seama de zelul dovedit de respectivii și de conduita lor morală. După ce catehetul vedea că învățaceii săi sunt îndeajuns de versați în începuturile doctrinei creștine și că au purtare bună, atunci li se permitea să treacă în a *doua categorie* a catehumenilor, unde respectivii învățau doctrina creștină în detaliile sale și îndeosebi li se explica detaliat simbolul credinții. Se numiau εὐχόμενοι (orantes), deoarece puteau să se roage și după Evanghelie împreună cu credincioșii, sau γονυκλίνοντες (genuflectentes), deoarece cădeau

1) Aristen la comentarul acestui canon niceian (Sint. At. II, 145); acelaș Aristen, Zonara și Valsamon la comentariile canonului 5 al sinodului dela Neocesareia (Sint. At. III, 77—78); Vlastare în a sa Sintagma alfabetică (Sint. At. VI, 323); tot așa și în Pidalion, pag. 142.

2) Sint. At. II, 145.

3) Sint. At. III, 77—78.

4) Sint. At. VI, 323.

în genunchi, când se citia rugăciunea asupra lor în decursul liturghiei, sau și *συναϊτούτες* (competentes) și *τελειώτεροι* (perfectiores, electi). Rămăneau în biserică la Liturghie până atunci, când diaconul adresându-se lor cu cuvintele: Cei chemați, ieșiți; atunci ei plecau. Timpul petrecerii lor în această categorie depindea iarăș de zelul dovedit în învățatură și de purtarea lor. Locul din biserică al catehumenilor din categoria primă și a doua era tot acolo, unde era și cel al penitenților de gradul al doilea și adică tinda (*ναρθηξ, προναος*) înaintea baptisterului (*κολυμβήθρα*) și a nume aproape de intrarea principală în biserică.¹⁾

Sinodul dela Niceia, vorbind despre catehumenii, cari s'au fost lepădat de credința lui Hristos, în canonul acesta raportează la dânsii canonul 5, deja existent, al sinodului dela Neocesarea asupra catehumenilor, cari au căzut în vre-un păcat greu și dispune ca unii ca aceștia trebuie să se strămute din categoria a doua, care era mai apropiată de botez, în prima categorie, și în această categorie să petreacă trei ani, fără a se socoti timpul petrecut mai înainte în calitate de catehumeni.

Canonul 15.

Pentru multa turburare și gâlcevile ce s'au făcut s'a socotit ca desăvârșit să se desfințeze obiceiul, carele s'a găsit în unele părți împotriva canonului apostolic, ca să nu se strămute din cetate în cetate nici episcopul, nici presviterul, nici diaconul. Iar dacă cineva după hotărîrea stântului și marelui Sinod ar încerca să facă ceva de acest fel, sau s'ar da pe sine vre-unei acțiuni de felul acesta, să se anuleze negreșit ceea ce s'a făcut și se va restitui Bisericii, la care a fost hirotonisit episcopul, sau presviterul.

(14, 15 ap.; 4 sin. II ec.; 5, 6, 10, 20 sin. IV ec.; 18 trul.; 3, 13, 16, 21 Antioh.; 1, 2, 3, 12, 16 Sard.; 48, 54, 65, 71, 90 Cart.).

— La comentariile canoanelor 14 și 15 ap. am văzut că nici unui episcop, presbiter sau diacon nu-i este permis să-și părăsască

¹⁾ Compară afară de articolul menționat din enciclopedia lui Krauss și: Beveregius, annot. în h. c. pag. 80—81 și Augusti, Denkwürdigkeiten, XI, 43 fg.

în mod arbitrar eparhia, pentru care a fost hirotonisit. În canonul acesta se găsește principiul general, exprimat în acele canoane apostolice și după același principiu este interzis episcopului, presbiterului și diaconului să treacă dintr'o cetate în alta din eparhia respectivă. Având în vedere că în acest canon nu se menționează nici un fel de pedepse pentru cei ce se mută dintr'un loc în altul, pe când în celelalte canoane similare sunt prescrise aceste pedepse, Valsamon observă, în comentarul la acest canon, că unora li s'a părut că aceste canoane se contrazic și hotărăsc lucruri diverse și adaugă îndată »că aceasta nu este așa. Există deosebire între transferare, trecere și invadare. **Transferare** (μετάθεσις, translatio) se face, când un episcop, înzestrat cu înțelepciune, este invitat de către mai mulți episcopi să-și lase circumscripția sa și să ocupe alta spre a întări și acolo dreapta credință ajunsă în primejdie. Așa s'a petrecut și cu episcopul Grigorie cel Mare Teologul, carele a fost chemat din Sasima să ocupe scaunul Constantinopolului. Acest fel de transferare se permite prin canonul 14 al Sfinților Apostoli. **Trecere** (μετάβουσις, transitio) se întâmplă când un episcop, a cărui circumscripție este ocupată de păgâni și astfel el a rămas fără circumscripție, este invitat de către mai mulți episcopi să ocupe vre-o eparhie vacantă, în care ar putea să întărească ortodoxia și ar putea să aducă în ordine afacerile bisericești. Acest fel de trecere se permite de către Sfinții Părinți adunați la Antiohia. **Invadare** (ἐπιβουσις, invasio) se întâmplă când un episcop fără eparhie, sau chiar dacă are una, ocupă altă eparhie în mod arbitrar, ilegal și lucrând cu mijloace nepermise. Sfinții Părinți ai sinodului dela Sardica au condamnat atât de sever acest lucru încât au hotărât ca cei ce comite așa ceva să fie lipsit de orice comuniune cu creștinii și nici în ceasul morții să nu fie învrednicit de comuniunea laicilor. Canonul 15 al acestui sinod, fără să amintească ceva de asemenea fel, nu contrazice nici unuia dintre canoanele menționate, deoarece nu vorbește nici despre transferare, nici despre trecere, nici despre invadare, ci interzice episcopului sau presbiterului, sau diaconului a se îndepărta dintr'o cetate și a se așeza în alta... Pentru acest lucru episcopul nu se pedepsește, ci canonul dispune să se înapoieze la reședința sa anterioară. Cumcă așa trebuie interpretat acest canon, se învederează din textul însuși al canonului, care vorbește despre cetate (πόλις, civitas) iar nu despre circumscripție episco-

pească, deoarece unul și același episcop poate avea multe cetăți în cuprinsul eparhiei sale, dar, ca episcop de rând la nici un caz nu poate avea mai multe districte episcopoești. Aceasta se vede lămurit și de acolo, deoarece canonul nu menționează exclusiv pe episcopi, ci și pe presbiteri și pe diaconi¹⁾.

Canonul 16.

Presbiterii, sau diaconii, sau în genere clericii, cari sunt îndrăzneși și nici frica lui Dumnezeu înaintea ochilor având, nici canonul bisericesc știind, vor pleca dela bisericile lor, aceștia nici decum nu trebuie să se primească la altă biserică, ci oricum trebuie să se înapoieze la parohiile lor; și dacă persistă se cuvine să fie excomunicați. Iar dacă cineva ar îndrăzni să răpească pe celce depinde de altul și să-l hirotoniască în biserica sa, fără consimțământul episcopului lui, dela carele a fugit celce este consemnat în canon, hirotonia să fie fără valoare.

(14, 15, 16 ap.; 15 sin. I ec.; 5, 10, 20, 23 sin. IV ec.; 17-18, 20 trul.; 3, 21 Antioh.; 1, 2, 13, 15, 16 Sard.; 54, 80, 90 Cart.).

— În originalul grecesc al canonului prezent spre a indica persoanele din serviciul bisericesc, la fel ca și în canoanele 17 și 19 ale acestui sinod, se folosește expresia *οἱ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι* (qui în canone recensentur), iar noi am tradus cu cuvântul »clerici« (în ediția sinodală rusească: ceice sunt socoliți în cler), deoarece am urmat comentariului lui Zonara dela canonul 17 al acestui sinod, unde el zice că aceasta este ca și cum am zice: *ἐν κλήρω τεταζόμενοι* (în clerum cooptați), ceice sunt primiți în cler²⁾. Cuvântul *κανόν* avea între multe altele și înțelesul de tabloul clericilor, cari serviau la o Biserică. Din cauza aceasta toate persoanele sfințite se numiau *κανονικοί* (can. 6 Vas. c. M.), la apus: **canonici**. Zonara explicând canonul 6 al lui Vasile cel Mare, zice: »*κανονικοὺς* se numesc toți aceia, cari sunt primiți în canon (*ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι*), qui în canone enumerantur) și adică clericii, monahii, monahiile și fecioarele, cari au depus făgăduința castității³⁾. În canonul 15 al sinodului dela Laodiceia

¹⁾ Sint. At. II, 146—148.

²⁾ Sint. At. II, 146—148.

³⁾ Sint. At. IV, 109.

cântăreții Bisericii instituți reglementar se numesc *κανονικοί ψαλταί* (canonici cantores) spre deosebire de ceilalți laici, cari cântau în Biserică.

Canonul acesta stă în strânsă legătură cu cel anterior. Din cuvintele ultime ale canonului anterior (15) se vede că fiecare episcop, presbiter și diacon era hirofonit pentru o biserică anumită și se destina pentru acea biserică. Din cauza aceasta fiecare era obligat să funcționeze în biserica sa, de la care nu-i este îngăduit să se îndepărteze și să treacă la altă biserică. Sinodul niceian ținește la ceice au comis acel lucru și nu vreau să se înapoieze de bună voie — și dispune că nu se permite a fi primiți în comuniunea bisericească. Episcopilor li se dispune ca pe unii ca aceștia să nu-i rețină cu nici un preț în eparhia lor. Iar dacă vre-un episcop, neținând seama de acest canon, s'ar hoțări a hirotoni pe vre-un cleric din altă eparhie fără să aibă învoirea episcopului competente, sinodul, confirmând ideia canonului 35 ap., consideră nulă această hirotonire. Pedeapsa, care se dă presbiterului, diaconului sau altor clerici, cari au comis infracțiuni de felul acesta, este indicată prin cuvintele: »să fie excomunicați». Aceste la aparență sunt în contradicție cu canonul 15 apostolesc, la care se referă însuși sinodul, deoarece acela, referitor la clericul, care și-a părăsit biserica sa și a trecut la alta fără învoirea episcopului, orânduiește să fie considerat ca un simplu laic. După explicarea lui Zonara cuvintele »să fie excomunicați» au numai sensul că slujitorii Sfințelor Taine nu li pot permite acestora să liturghisească împreună cu dânșii, iar nu că li este oprită intrarea în biserică sau că li se deneagă sfânta împărtășire. Sfinții Părinți sub comuniune aici nu au înțeles participarea la sfânta cuminecătură, ci împreună liturghisirea pentru ceice au venit ilegal din eparhie străină. Cu interpretarea aceasta, canonul niceian prezent este în deplin acord cu canonul 15 apostolic, carele deasemenea orânduiește că aceștia nu pot liturghisi în Biserică)¹.

Canonul 17.

Deoarece mulți dintre clerici, urmărind lăcomia după averi și după câștigul urât, au uitat scriptura sfântă, care

¹) Sint. At. II, 149.

zice: argintul său nu l-a dat în camăiă (Ps. 14, 5); și împrumutând pretind dobândă, sfântul și marale sinod a hotărît că dacă se va găsi cineva după această hotărîre că ia dobândă după împrumut, sau altfel practică aceste lucruri, sau cere înapoi odată și jumătate, sau în genere născocind aliceva pentru câșligul urât, să se caterisească din cler și să fie afară de canon.

(44 ap.; 10 trul.; 19 sin. VII ec.; 4 Laod.; 5, 16. Cart.; 2, 14 Vasile c. M.; 3 Grig. Neoces.; 6 Grig. Nis.).

— Legile vechi romane permiteau să se dea bani pe dobândă și această dobândă era de regulă de 12%, anual adică lunar a suta parte din suma împrumutată (usura centesima).¹⁾ Era și altă dobândă (*ἡμιολτους*, sesquialter), după care datorășul era obligat să plătească, afară de întreaga sumă împrumutată, încă jumătate din aceasta.²⁾ Legile împărașilor creștini împiedicau prin decrete speciale luarea de dobândă mare. Constantin a interzis ca cineva să ia mai mult de 12%.³⁾ Mai târziu ceilalți împărași numai în acel caz permiteau luarea acestei dobânzi, când datorășul nu era chiar o persoană de cea mai mare încredere.⁴⁾ Primii creștini se fereau de acest fel de comerț cu bani, ca de o afacere ilegală, deci interzisă sau cel puțin se fereau de dânsa până atunci, până când stăpânia între dâșșii dragostea frățească, care din toate averile făcea avere comună a lor. Durere, unii dintre creștini călcau pe urmele păgânilor și îi imitau în asemenea comerț. Și aceasta era cu atât mai vărios condamnabil, cu cât s'a invederat că și mulți clerici s'au făcut imitatori ai păgânilor în această privință, cari după doctrina Bisericii ar fi fost obligați să împartă daruri săracilor, dar iață dâșșii luau chiar dobânzi ilegale. Canonul 44 apostolic hotărîse deja că «episcopul sau presbiterul sau diaconul, carele ia camăiă, ori să înceteze, ori să se caterisească». Sinodul dela Niceia deasemenca se sesizează de această chestiune, despre care tratează pomenitul canon apostolic și înainte de toate făcând amintire de dobânda de 12%,

¹⁾ Beveregii: Annot. in h. c. pag. 83.

²⁾ Id. ibid. pag. 84.

³⁾ Cod. Theodos. II. 1.

⁴⁾ Basilikor. lib. XXIII. lit. 3. cap. 74, 75.

anuală, sau de a suta parte pe o lună din suma împrumutată (usura centesima), apoi de cea odată și jumătate (sesquialter), precum și de toate celelalte câștiguri ilegale, așadar în genere de orice fel de goană după dobânzi, dispune ca orice cleric, care se găsește vinovat în acestea, să se caterisească. Iar cât privește cuvintele canonului: «sau altfel practică aceste lucruri», Valsamon în comentarul acestui canon zice: «Aceste cuvinte au sensul următor: unii dintre persoanele sfințite, cunoscând canonul acesta și intenționând să-l ocolească, încearcă să observe litera, însă fără milă vatămă sensul lui; ei dau unor oameni bani să lucreze cu ei și câștigul să-l împartă între dânsii și astfel primejdia de goană după dobânzi cade asupra aceluia, care a primit banii să lucreze cu ei și astfel proprietarii banilor, cari sunt propriamente vânătorii după dobânzi, se ascund sub numirea de milostivi. Canonul, având înaintea ochilor acest comerț ilegal, pedepsește cu caterisire pe ceie fac speculă în felul acesta.»¹⁾ Canonul interzice tuturor clericilor, fără nici o deosebire, să dea bani pe dobândă și a se îndeletnici de orice fel al goanei după camătă; am zis că tuturor, — deoarece după cum am spus la comentarul canonului anterior prin cuvintele: *ἐν τῷ κανόνι ἐξέταζόμενοι*: trebuie să înțelegem pe toți clericii, deci și pe slujitorii sacramentali — pe episcopi, presbiteri și diaconi, apoi și pe servitorii bisericești — pe ipodiaconi, citeji, cântăreji și ceilalți. Obiceiul de a vâna după dobânzi, deoarece era tratat cu indulgență de către legile civile, a rămas în ființă și în timpul după sinodul dela Niceia și a contaminat persoanele preoțești, astfel că și multe alte canoane au trebuit să fie emise de sinoade împotriva cămătăriei persoanelor preoțești.

Canonul 18.

A venit [la cunoștința] sfântului și marelui Sinod că în oarecari locuri și cetăți diaconii dau presbiterilor euharistia; aceasta nici canonul, nici obiceiul a predănisit, ca ceie nu au putere de a aduce sfânta jertfă să dea trupul lui Hristos celor ce aduc sfânta jertfă. Dar și aceea s'a vădit că unii dintre diaconi se ating de euharistie chiar înainte de episcopi. Deci toate acestea

¹⁾ Sint. At. II, 153.

să înceteze și diaconii să rămână între cele hotărâte lor, cunoscând că ei sunt slujitori ai episcopilor și mai mici decât presbiterii. Deci să primească euharislia conform rânduielii după presbiteri, dându-le lor ori episcopul ori presbiterul. Dar nici a ședeă între presbiteri să fie ertat diaconilor; căci ceea ce făceau este împotriva canonului și împotriva rânduielii. Iar dacă vre-unul nu ar voi să se supună chiar după aceste hotăriri, să înceteze din diaconie.

(15, 39 ap.; 15 sin. I ec.; 7, 16 trul.; 5 Anjioh.; 20 Laod.).

— În canonul prezent se arată trei păcate ale diaconilor: primul este că voiau ca ei să administreze presbiterilor sfânta împărtășire, al doilea că se împărtășeau chiar înaintea episcopilor, iar al treilea că voiau să aibe în Biserică întâietate față de presbiteri și că-și permiteau să șadă în rândul presbiterilor în biserică pe timpul sfintei liturghii.

Ni este cunoscut locul diaconului în ierarhia sacramentală. El ocupă treapta a treia în această ierarhie. Ignatie Teoforul zice despre diaconi ca să fie cinstiți de către toți, deoarece ei nu sunt păzitorii mâncării și beuturii, ci slujitorii Bisericii lui Dumnezeu; ¹⁾ acelaș Sfânt Părinte zice la alt loc că diaconii în urma grației și darului lui Iisus Hristos sunt supuși episcopului și presbiterului. ²⁾ Diaconii, ca slujitori ai Bisericii lui Dumnezeu, aveau datoria de a primii dela credincioși darurile aduse pentru sfânta jertfă și de a le preda episcopului, de a citi Evanghelia la sfintele slujbe de a da mână de ajutor la săvârșirea sfintei jertfe și la alte lucrări liturgice, de a instrui pe catehumeni, de a cerceta pe martiri și pe mărturisitori în temnițe și de a scrie faptele martirilor. ³⁾ Diaconii sunt mai ales ajutătorii episcopilor, astfel că pentru episcop diaconul este persoana cea mai indispensabilă. În Așezămintele apostolice (II, 30) diaconul se numește *ἄγγελος καὶ προφήτης τοῦ ἐπισκόπου*; în aceleaș Așezăminte (II, 44) se mai numește; urechea, ochiul, gura, inima și sufletul episcopului

¹⁾ Ignat. ep. ad Trallian. p. — Comp. Clem. Rom. ep. 1 ad Corinth. p. 40, 42.

²⁾ Ignat. ep. ad Magnes. p. 2, 6.

³⁾ Thomassin; Vetus et nova eccl. discipl. P. I. lib. II, p. 29. — Augusti: Denkwürdigkeiten, XI, 189 fg.

(ἔστω ὁ διάκονος τοῦ ἐπισκόπου ἀκοῇ καὶ ὀφθαλμοῖς, καὶ στόμα, καρδία τε καὶ ψυχῇ)). Acest raport al diaconilor față de episcopi a fost cauza că încă în primele secole ale Bisericii, mai ales la apus, diaconii au început să dea prea mare importanță oficiului lor și se considerau de superiori presbiterilor.¹⁾ La un sinod apusean (Arelate) dela începutul secolului al IV-lea, deci înainte de sinodul dela Niceia, s'a dat împotriva diaconilor, cari petreceau în cetate lângă episcop, canonul acesta : de diaconis urbicis, ut non sibi tantum praesumant, sed honorem praesbyteris reservent, ut sine conscientia ipsorum nihil tale faciant (can. 18).²⁾ Se crede că aroganța și pretențiile ilegale ale diaconilor domiciliati în Roma a dat impuls la emiterea acestui canon niceian și adică la propunerea celor doi presbiteri din Roma, cari au participat la sinod în calitate de delegați ai episcopului Romei.³⁾

Canonul acesta a fost dat împotriva abuzurilor comise de diaconi și în general împotriva orgoliului lor. El stabilește drept lege pentru toate timpurile : *întâiu* că diaconii nu au putere de a da presbiterilor sfânta împărțășanie. Aici nu este a se înțelege presbiterii în genere, când liturghisesc singuri, ci presbiterii, când liturghisesc împreună cu episcopul. După mărturia lui Iustin, diaconii dădeau sfânta împărțășie credincioșilor, cari se împărțășiau la liturghie.⁴⁾ Liturghisind cu episcopul, diaconii voiau ca tot așa să dea sfânta împărțășie și presbiterilor și împotriva acestui lucru

1) Van Espen, invocând câteva mărturii din istoria primelor veacuri observă : „Ex his non tantum habemus diaconos urbis Romae hoc elationis et arrogantiae vitio specialiter laborasse, sed insuper habemus hujus arrogantiae et insolentiae radicem et fundamentum, quod nimirum essent ministri, qui episcopo continuo assisterent.., quo fiebat ut apud episcopum plurimum possent; atque hinc iis facile blandiebantur etiam presbyteri, qui ab episcopo aliquid sperabant. Ulterius, cum diaconi thesauri ecclesiastici essent oekonomi et dispensatores, divitiis prae presbyteris abundare consueverant; atque hinc altera superbiendi occasio“ . (Comment. in canones, pag. 102).

2) Harduini, I, 276.

3) „Praesentem canonem adversus insolentiam et arrogantiam quorundam diaconorum a synodo editum fuisse, instantibus duobus illis presbyteris romanis, qui vice Sylvestri pontificis romani interfuerunt huic synodo, non sine fundamento creditur a nonnullis,“ — zice Van Espen la începutul comentariului acestui canon niceian (loc. cit. p. 101).

4) Iustin. apol. II, p. 5.

emite sinodul acest canoan al său, zicând, că este împotriva canoanului și obiceiului ca ceice nici nu au dreptul de a aduce sfânta jertfă, să dea trupul lui Hristos celorce aduc jertfa pe baza dreptului lor. În *al doilea rând* prin acest canoan se condamnă că unii dintre diaconi se împărtășau la sf. liturghie înaintea episcopilor. Aceasta la nici un caz nu se referă la eventualitatea, când însuș episcopul servea. Se întâmpla că episcopul dădea ordin vreunui presbiter să săvârșască sf. liturghie, firește cu diaconul împreună, și episcopul era numai prezent la liturghie. În aceste cazuri diaconul, carele înainte de toate trebuia să se cuminece însuși pe sine și apoi pe ceilalți, cari erau de față în Biserică, după obiceiul acelu timp de a se cumineca toți cei prezenți, dânsul după ce se cumineca pe sine, oferea sfânta împărtășanie episcopului și astfel se întâmpla că episcopul se cumineca după diacon, — și această stricare a ordinii din partea diaconilor (*τὴν τάξιν παραλύοντες*) voia să o curme sinodul prin acest canoan, după cum zice Valsamon în comentarul canoanului prezent.¹⁾ În *al treilea rând* canoanul dispune în chestiunea aceasta că diaconii sunt datori a-și cunoaște ordinea și starea lor și că numai după presbiteri pot să se cuminece, fie că vor liturghisi cu episcopul sau numai cu presbiterul; și în fine condamnă obiceiul intrat în uz împotriva canoanului și ordinii (*παρὰ κανόνα καὶ παρὰ τάξιν*) ca diaconii în timpul sfintei liturghii să ocupe locuri mai sus ca presbiterii și că ședeau între presbiterii, când aceștia, conform treptei lor, trebuiau să șadă (la locul de sus pe scaune, *σύνθρονον*) în timpul liturghiei. Canoanul se termină cu o amenințare împotriva tuturor diaconilor, cari păcătuiesc împotriva acestor dispoziții, că adică unii ca aceștia să fie despoiați de oficiul diaconicesc sau cu alte cuvinte să fie despoiați de oficiul sacerdotal și să fie trecuți în rândul laicilor.

Toate aceste dispoziții ale canoanului niceian despre diaconi nu au fost observate în mod riguros și în timpul după sinodul dela Niceia iarăși ne întâlnim cu acuze nouă împotriva trufiei diaconilor și se dau din nou dispoziții sinodale spre a stăvili această trufie și îndrăzneală a diaconilor.²⁾

¹⁾ Sint. At. II, 155.

²⁾ Împotriva trufiei diaconilor vezi Ieronim: ep. 85 ad Evagrium. La sinodul al patrulea dela Cartagina din anul 398 s'au dat patru canoane despre ordinea, pe care diaconii sunt obligați să o observe (Harduin I, 985.)

Canonul 19.

În privința pavlianiștilor, cari mai apoi s'au întors la catoliceasca biserică, s'a dat hotărîrea să se boteze negreșit din nou. Iar dacă unii în timpul trecut s'au numărat în cler, și dacă se arată neprihăniți și neîntinași, după ce vor fi botezați din nou, să se hirotoniască de către episcopul bisericii catolice. Dacă însă cercetarea îi va găsi pe ei nevrednici, se cuvine a se caterisi. Așisderea și în privința diaconiselor, și în general în privința tuturor celor numărați în cler să se observe aceeaș procedură. Am pomenit însă în privința diaconiselor, cari se socotesc [atari] după chipul lor, deoarece nu au nici o hirotonie, negreșit între laici să se numere ele.

(46, 47, 49, ap.; 95 trul.; 6, 126 Cart.; 1, Vasile c. M.).

— În originalul nostru stă *περὶ τῶν παυλιανιστῶν*; în ediția sinodală rusească: ceice au fost pavlianiși, în traducerea latină a lui Beveregiu: de paulianistis. Nouă ni s'a părut corect de a urma în traducerea noastră pe Beveregiu, cu atât mai vârtos cu cât acești eretici s'au numit în diferite chipuri — pavlieni, pavlicieni, samosatieni și manihei¹). — Pavlianiști sunt următorii antitrinitarului *Pavel din Samosata*, carele în anul 261 a ajuns episcop al Antiohiei și pe care sinodul dela Antiohia din anul 269 l-a scos din demnitatea sa²). Învățătura lui Pavel din Samosata consista în următoarele: Există un Dumnezeu, carele în Sfânta Scriptură poartă numirea de Tatăl. Fiul, carele în Sfânta Scriptură se menționează ca persoana a doua a Sfintei Treimi, este Cuvântul și Înțelepciunea, dar acest Cuvânt și Înțelepciune nu este în Dumnezeu o ființă sau persoană deosebită, ci este știința dumnezească, ca în om rațiunea. Hristos este numai om, carele a început să existe când s'a născut din Maria; dar în acest om a acționat și rațiunea și înțelepciunea dumnezeiască. Prin această înțelepciune Hristos cu încetul s'a perfecționat în virtuți, a devenit Fiul lui Dumnezeu; dar această înțelepciune divină l-a părăsit când

Vezi comentarul canonului 20 al sinodului dela Laodiceia, precum și cele ale canoanelor 7 și 16 trulane în ediția prezentă.

¹) Beveregii annot. in h. c. p. 87.

²) C. Walch: *Historie der Ketzereien*, II, 116 — Hefele, *Concilien-geschichte*, I, 138.

au început patimile sale. Ceeace a învățat Pavel despre Sfântul Duh nu este clar¹⁾. Pavlianștii la botezare — după spusele lui Atanasie cel Mare — pomeniau numele Tatălui, Fiului și Duhului Sfânt²⁾, dar deoarece învățau greșit despre persoanele Sfintei Treimi, botezul lor nu putea fi considerat de botez adevărat în sensul canonului 49 apost. Sinodul dela Niceia, emițând acest canon referitor la pavlianștii și la botezul lor și confirmând dispoziția (*ὄρος*) existentă asupra botezului antitrinitar și adică, după opinia lui Hefele³⁾, canonul 8 al sinodului dela Arelate din anul 314 prescrie ca pavlianștii întorși la Biserica ortodoxă trebuiesc, toți fără deosebire, să fie botezați din nou (*ἀναβαπτίζεσθαι*, rebaptizentur). Sinodul dela Niceia, deoarece nu a recunoscut botezul pavlianist, foarte consecvent n'a putut recunoaște nici hirotoniile din comunitățile religioase pavlianiste, deoarece celce nu este botezat reglementar, foarte firește că nu putea fi nici hirotonit reglementar și la dânsii nu poate exista nici preoție reglementară și legală. Canonul admite excepție referitor la foștii clerici pavlianști convertiți la Biserica ortodoxă; și adică atunci când se găsec a fi liberi de păcate și cu conduită ireproșabilă (*εἰ μὲν ἄμεμπτοι καὶ ἀνεπίληπτοι*), dupăce s'au botezat din nou, în cazul acela episcopul ortodox poate să-i hirotonească — altfel vor rămâne laici simplii.

Ideia din urmă este exprimată în canon prin cuvintele: *καθαίρεσθαι αὐτοὺς προσήξει*. Zonara este atent la aceste cuvinte în comentarul său la acest canon și, având motive deplin temeinice, observă: «cred că aici cuvântul caterisire (degradare, *καθαίρεσις*) este folosit în sens impropriu (*καταχρηστικῶς*, improprie), deoarece se poate caterisi celce a primit hirotonia reglementară și celce a fost ridicat la înălțimea preoției; celce însă dela început nu a fost sfințit cu adevărat, cum, de unde și din care înălțime poate fi degradat? În loc să se fi zis: să fie alungat din cler (*ἐξωθήσεται τοῦ κλήρου*), s'a zis în sens incorect: să fie caterisit (*καθαίρεθήσεται*).»⁴⁾

¹⁾ Walch: a. a. o. S. 96—99.

²⁾ Athanas., orat. II contra Arian p. 43.

³⁾ Conciliengeschichte, I, 209, 427.

⁴⁾ Sint. At. II, 159. Vezi pag. 196 din partea I, vol. I din lucrarea prezentă.

Canonul menționează apoi pe *diaconise*. La comentariile canoanelor sinodului dela Calcedon vom vorbi în special despre diaconise; aici spunem numai atâtă despre dănele, cât e necesar spre a înțelege sensul acestui canon. Diaconise erau acele fecioare sau văduve, cari au făcut făgăduință de a trăi pentru totdeauna necăsătorite și s'au consacrat pe sine slujbei lui Dumnezeu. Până la patruzeci de ani erau sub supravegherea Bisericii și locuiau în casele lor proprii și la început purtau îmbrăcăminte umească, iar mai târziu aveau îmbrăcăminte specială și se separau de laici, ținând la făgăduințele lor; la anul al patruzecilea sau mai târziu episcopul sfințea întru diaconise pe cele mai vrednice dintre ele, în acelaș fel ca în prezent pe servitorii bisericești. Sinodul dela Niceia vorbește despre diaconisele, cari au căzut în eresul pavlianist și dispune ca cu dănele să se trateze la fel ca și cu ceilalți clerici întorși la Biserică. Cuvintele canonului: «Am pomenit aici despre diaconisele, cari se socotesc atari după chipul lor», Zonara le interpretează astfel: «În timpurile vechi se apropiau de Dumnezeu acele fecioare, cari făceau făgăduința că-și vor păstra castitatea pentru totdeauna; episcopul le sfințea pe acestea în conformitate cu canonul 6 al sinodului dela Cartagina și se îngrija de dănele conform canonului 38 al aceluiaș sinod. Dintre aceste fecioare, la timpul hotărît, adică împlinind 40 de ani, se sfințeau diaconisele. Episcopii dădeau acestor fecioare îmbrăcăminte specială când ajungeau la 25 de ani — în conformitate cu canonul 126 al sinodului menționat. Pe aceste fecioare le numește sinodul diaconise, atari socoindu-se după îmbrăcăminte lor, dar cari nu au hirotésie (*χειροθεσιαν μη ἐχοῦσαι*) și dispune să fie primite în rândul laicilor, dacă recunosc eresul lor și se leapădă de el.»¹⁾

Canonul 20.

Deoarece sunt unii, cari pleacă genunchii Duminica și în zilele Cincizecimii; pentruca toate să se păzească în acelaș fel în fiecare parohie, a hotărît Sfântul Sinod ca stând să se dea lui Dumnezeu rugăciunile.

(66 ap.; 66, 90 trul.; 18 Gang.; 29 Laod.; 15 Petru Alex.; 91 Vasile c. M.; 1 Teofil Alex.).

Canonul acesta dispune ca Duminica și în zilele Cincizecimii trebuș să ne rugăm stând, iar nu plecând genunchii la pământ. În canonul 91 al lui Vasile cel Mare se explică pentruce trebuș să se facă așa.

¹⁾ Sint. At. II, 160.

Canoanele Sfântului Sinod al doilea ecumenic, dela Constantinopol.

Canonul 1.

Sfinții Părinți adunați în Constantinopol au hotărît să nu se desființeze credința celor treisute și optsprezece Părinți adunați în Niceia Biliniei; ci aceea să rămână validă și să fie anatematizat tot eresul și cu deosebire cel al Eunomianilor, adică cel al Eudoxianilor și cel al Semiarienilor adică cel al Pnevmatomahilor, și cel al Sabelianilor, și cel al Marcelianilor, și cel al Fotinianilor și cel al Apolinariștilor.

(7 sin. II ec.; 1, 75 trul.; 21 Gang.; 7, 8 Laod.; 2 Cart.; 1 Vasile c. M.).

— Am citat textul acestui canon urmând Sintagma Ateniană. Cu acest text este identic și cel dela Beveregiu. Altele, mai ales cele din edițiile tipărite mai nouă, diferă întru câțva de acesta. Astfel în ambele ediții sinodale rusești (1843 și 1862), în ediția Brunsii (1839) și în ediția lui Pitra după eresul eunomian sunt puse eresul anomeilor și cel arian, apoi în aceste ediții după cuvintele despre simbolul niceian textul este astfel: «să fie anatematizat tot eresul și anume: eunomian sau anomeu, arian sau eudoxian și semiarieni...» Vom vedea îndată că adaosul nu modifică întru nimic sensul general al canonului.

Părinții sinodului dela Constantinopol prin acest canon întregesc simbolul lor de credință, dat la acest sinod și anatematizează toate eresurile, iar nominal pe cele citate în canon.

În primul rând se anatematizează eresul *eunomianilor*. La expunerea doctrinei despre Sfânta Treime până la mijlocul secolului al IV-lea s-a dat atenție exclusiv raportului persoanei a doua din Sfânta Treime față de persoana întâia. Chestiunea raportului persoanei a treia față de prima și a doua, a Duhului Sfânt față

de Tatăl și Fiul, nu a fost pusă în evidență. Arienii nu au atins chestiunea aceasta în învățătura lor, astfel că sinodul dela Niceia nu a avut motiv expres spre a vorbi mai pe larg despre Duhul Sfânt în simbolul de credință, ci a zis numai atât: *πρωτόγενον καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἄγιον*. Dar arianismul în decursul timpului, deoarece în privința doctrinei sale asupra Fiului stătea pe punctul său de vedere negativ, nu putea să nu atace și chestiunea despre Duhul Sfânt. Negând unitatea ființei Fiului cu a Tatălui, necondiționat trebuia să se ajungă și la întrebarea raportului Duhului Sfânt față de Tatăl și Fiul. Ideia unei ființe intermediare între Dumnezeu și lume putea avea încă în sine o oarecare umbră a posibilității, după cum se învăța aceasta despre Fiul; dar fixarea locului Sfântului Duh în Sfânta Treime cu negarea divinității Lui, nu se putea face altfel decât considerând pe Duhul Sfânt ca fiind în Sfânta treime un membru și mai inferior decât Fiul. Așa s'a făcut de către Eunomie, episcopul Cizicului,¹⁾ pe la anul 360, afirmând că Duhul Sfânt este al treilea în privința ordinei precum și considerând natura sa, că a fost creat din voința Tatălui cu colaborarea Fiului și este a se cinsti la locul al treilea ca pe cea dintâiu și cea mai mare dintre creaturi; totuși nu e Dumnezeu, nici nu are putere creatoare.²⁾ După acest Eunomiu au primit numirea lor ereficii eunomieni.

În canonul acesta cu eunomienii se identifică *eudoxienii*, cari au primit și au mărturisit doctrina mincinoasă lui Eunomie.

¹⁾ Philostorgii: Hist. eccl. lib. VIII. cap. 18. — Despre istoria lui Philostorgius, care este împărțită în 12 cărți și ajunge până împăratul Onoriu, Cave face observația să nu i se dea crezământ întru toate, deoarece autorul însuși a fost contaminat de învățătura falsă a lui Eunomie. G. Cave: Inscriptorum eccl. historia literaria. Genevae, 1705, pag. 264—265, — Patriarhul Fotie vorbește astfel față de aceeași istorie: „Narrat fere contraria omnibus ecclesiasticis historicis, laudibus extollens, quos novit arianismo infectos, et conviciis orthodoxos perfundens: ut esse hoc ejus opus non tam historia, quam haeticorum laudatio, cum nuda et mera vituperatione atque accusatione catholicorum“. Photii, Myriobiblion seu Bibliotheca. cod. XL. Noi ne referim la istoria lui Philostorgiu ținând seama de aceste aprecieri.

²⁾ „Spiritus sanctus ordine et natura tertius, Patris quidem praeccepto, operatione vero Filii factus, tertio loco honoratur, tamquam qui sit primum, omniumque maximum, et solum hujusmodi opificium Unigeniti, deitate ac creandi potentia carens.“ Basilii M. advers. Eunomium lib. III, cap. 6.

S'au numit așa după Eudoxie, carele a trăit în prima jumătate a secolului al IV-lea și carele întâiu a fost episcop al Germanilor, apoi al Antiohiei și în sfârșit al Constantinopolului¹⁾. Fiind episcop al Constantinopolului, a numit pe Eunomie episcop al Cizicului²⁾. Doctrina eudoxienilor se aseamăna cu cea a eunomienilor. Despre Fiul învățau că El nu este nici imaginea Tatălui, prin urmare mergeau mai departe decât arienii. Rebotezau pe ceice intrau în comunitatea lor, și adică cu o singură afundare (can. 50 ap.); învățau că nu are nici un sens învățătura ortodoxă despre pedepsele viitoare și despre chinurile veșnice. Eunomienii erau numiți și *anomei*, din cauză că negau unitatea ființei, învățând că persoana a doua și a treia din Sfânta Treime întru nimic nu sunt egale cu persoana primă în privința ființei lor³⁾.

Apoi se anatematizează *semiarieni*, pe cari canonul îi identifică cu *pnevmatomahii*. Pnevmatomahii au provocat convocarea acestui sinod ecumenic. Căpetenia ereziei a fost Macedoniu, episcopul Constantinopolului. Dânsul învăța că Duhul Sfânt este inferior Tatălui și Fiului, că se aseamănă ingerilor și în fine că este creatură⁴⁾. Folosindu-se de răstimpul domniei împăratului Iulian, pnevmatomahii (altminterea macedonienii) și-au răspândit învățătura în măsură întinsă, astfel că la sinodul prezent au participat 36 de episcopi pnevmatomahi⁵⁾. Deoarece semiarieni aveau aceeași învățătură despre Duhul Sfânt ca și pnevmatomahii, canonul prezent i-a putut identifica. Dar semiarieni erau eretici mai mari decât pnevmatomahii, deoarece aceștia recunoșteau cel puțin unitatea ființei Fiului și a Tatălui, pe când cei dintâi negau nu numai unitatea ființei Duhului Sfânt cu Tatăl, ci și pe cea a Fiului. Dar

¹⁾ Socrat. hist. eccl. II, 37, 42. Sozom. hist. eccl. III, 5. Theodoret.: haer. fabular. Comp. IV, 2.

²⁾ Comentariile lui Zonara și Valsamon la acest canon (Sint. At. II, 166—168).

³⁾ Theodoret.: haer. fabul. comp. IV, 3.

⁴⁾ „Postquam Macedonius constantinopolitana exutus est ecclesia, non amplius eadem cum Acacio et Eudoxio opinionem tenuit. Docebat enim filium quidem Deum esse, per omnia similem Patri, adeoque secundum substantia; Spiritum vero Sanctum, ejusdem honoris et dignitatis expertem esse asserebat: famulum ac ministrum eum appellans, et quaecunque alia quispiam de angelis dicens, non aberravit“. Sozom. Hist. eccl. IV, 27. Cf. Theodoret. Haer. fabul. Compend. IV, 3.

⁵⁾ Sozom. I. c. — Socrat. I. c. — Philostorg. IV, 5.

dealfel, deoarece sinodul acesta identifică pe semiarieni și pe pnevmatomahi, el are în vedere cu siguranță timpul de după anul 360, când pnevmatomahii au ținut în Asia mică multe sinoade împreună cu semiarieni și când semiarieni au negat, cel puțin momentan, doctrina lor despre unitatea ființei Fiului cu Tatăl¹⁾.

Canonul menționează mai departe eresul *sabelian*. Sabelianismul, apărând divinitatea Fiului lui Dumnezeu împotriva teoriei subordinatiene și spre a exprima mai lămurit egalitatea Fiului cu Tatăl, a ajuns până la negarea deosebirii persoanelor Tatălui și Fiului, încât după învățătura sabeliană Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt alcătuiesc o singură persoană, deci fără să existe vre-o deosebire între persoanele Sfintei Treimi.²⁾ Căpetenia sabelianismului a fost Sabelie, episcopul Ptolemaidei din Pentapolea libiană, care a trăit în prima jumătate a secolului al III-lea.³⁾ Pe timpul lui Callist I (218—223) a fost pentru prima dată scos din Biserică⁴⁾, apoi de câteva sinoade din secolul al patrulea.⁵⁾ La Părinții apuseni sabelienii au și numirea de *patripasiani* (Patripassiani) din cauza învățăturii lor, după care, Tatăl fiind o persoană cu Fiul, iar dacă Fiul a pățimit pe cruce, apoi și Tatăl a trebuit să pătimească deasemenea pe cruce, fiind o persoană indivizibilă cu Fiul.

Patripasianii își reduc origina lor la anii ulțimi ai secolului al II-lea, când *Praxea* a început să-și propage în Roma învățătura sa antitrinitară. Esența învățăturii lui Praxea, după Tertulian, consistă în următoarele: «Hristos Mântuitorul este însuși Dumnezeu-Tatăl (ipse Deus Pater), însuș Domnul Atotputernic. Acest Dumnezeu, considerat în sine însuși și în ființa sa, este spirit, invizibil, nemuritor, nemărginit, carele nu este supus nici

1) Comp. Bevereg. Synodicon, Annot. in hunc can. 91—92. Hefele, Conciliengeschichte, I, 734—738.

2) „Unam hypostasin esse dixit Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, et unam triplicis nominis personam: eundemque nunc vocat ut Patrem, nunc ut Filium, nunc ut Spiritum Sanctum. Ac in veteri quidem Testamento, ut Patrem, legem tulisse, in nova autem, ut Filium-esse incarnatum, et ut Spiritum Sanctum ad apostolos venisse“. — Theodoret., Haer. III, 9. — Epiphani., Adv. haeres. Haer. LXII (al. XLII) — Cf. Hefele, Conciliengeschichte, I, 135. 254. 680.

3) Theodoret, ib. — Comp. Hefele, a. a. O. S. 135 fg.

4) Hefele, a. a. O.

5) Id. ibid. I. 524 fg.

spăziului, nici timpului, nici pătimirei, nici morții, nici vre-unei condiții de orice fel, după cum este supus omul. Acest Dumnezeu s'a întrupat personal în Hristos Mântuitorul, astfel atât unul cât și celalalt formează o persoană; Dumnezeu Tatăl s'a născut din Maria, a trăit cu oamenii împreună, a pățimit, s'a răstignit pe cruce, a murit și s'a îngropat».¹⁾ «Patrem crucifixus», zice același Tertulian despre Praxea, exprimând prin aceasta toată mânia sa împotriva acestui eretic.²⁾ Al doilea reprezentant principal al antitrinitarilor patripasieni a fost *Noet*, carele a învățat tot în Roma în prima jumătate a secolului al III-lea. Ipolit³⁾ și Epifanie⁴⁾ sunt cei dintâi scriitori bisericești, cari vorbesc despre Noet, iar după ei Augustin⁵⁾, Teodori⁶⁾, etc. Doctrina lui Noet în general este identică cu a lui Praxea, numai că dânsul a dezvoltat-o mai pe larg și i-a dat o formă mai complectă. Reprezentantul următor al antitrinitarilor patripasieni a fost *Sabeliu*, carele a transformat învățătura lui Praxea și Noet, dându-i caracter mai nou, mai perfect și mai științific⁷⁾. Despre sabelieni vorbește și canonul 7 al acestui sinod, unde botezul lor este taxat de nul, astfel că la caz de trecere la Biserica ortodoxă ei sunt a se primi ca păgânii.

Prin acest canon se anatematizează și *marcelienii*. Aceștia își au origina de la Marcel, episcopul Ancirei, carele a trăit pe la

¹⁾ Tertulian: Adv. Praxeam, c. I—XXXI.

²⁾ Ib. c. I: „Ipsum dicit Patrum passum esse“. — Ib. „Ipse Deus Pater passus“, c. II. — „Pater ipse creditur natus et passus“, c. XIII.

³⁾ Philosophumena, lib. IX, p. 10 et 12; lib. X, p. 27. Contra haeresim Noeti.

⁴⁾ Adv. haeres. Haer. LVII (al XXXVII).

⁵⁾ De haeres. c. XXVI.

⁶⁾ Haeret. fab. Comp. lib. III, p. 3.

⁷⁾ „Sabelliani dicti sunt quidam haeretici, qui vocantur et patripassiani qui dicunt ipsum Patrem passum fuisse“. Augustin., in Evang. Johan. tract. XXX. „Quod blasphemiae genus de Sabelli opinione (Priscillianistae) sumpserunt, cujus discipuli etiam Patripassiani merito nuncupantur, quia si ipse est Filius, qui et Pater, crux Filii Patris est passio et quicquid in forma servi Filius Patri obediendo sustinuit, totum in se Pater ipse suscepit“ Leon., Ep. XCIII. c. 1. — Cf. August., haeres. XXXVI. XLI. — Epiphani., Adv. haeres. Haer. LXII. (al. XLII). — Theodoret., Haer. fab. Comp. lib. II, c. 9.

mijlocul secolului al IV-lea.¹⁾ Marcel a participat la primul sinod ecumenic și aici s'a distins ca cel mai mare adversar al lui Arie și ca apărătorul unității ipostatice a Fiului cu Tatăl.²⁾ Disputa sa cu arienii a prelungit-o și după sinodul dela Niceia, dar mai ales cu semiarienii. Marcel a scris și o lucrare vastă împotriva lui Asterius,³⁾ unul dintre principalii reprezentanți ai arianismului, care lucrare ni s'a păstrat în fragmentele utilizate de Eusebiu din Cesareia în lucrarea sa «contra Marcellum». Marcel în lucrarea aceasta atacă nu numai pe Asterius, ci și pe Pavel, episcopul Antiohiei, pe Eusebiu din Nicomedia, pe Origen, pe Narcis, ba chiar și pe Eusebiu din Cesareia. Dar Marcel, combătând doctrina ariană și semiariană despre Hristos de răpit fiind de polemica contra adversarilor săi, a căzut în sabelianism și în consecință s'a apropiat de doctrina lui Pavel din Samosata.⁴⁾ Eusebiu din Cesareia în lucrarea sa «despre teologia Bisericii», care în întregime a fost îndreptată împotriva lui Marcel, a expus foarte detaliat învățăturile eresului marcelian.⁵⁾ Aceiaș doctrină se expune și în cele două cărți ale lui Eusebiu contra lui Marcel.⁷⁾ Marcel, urmând cunoscuta doctrină sabeliană despre Hristos, în-

¹⁾ „Marcellus Ancyrae episcopus, Nicaeni circiter consilli diebus, ve^l paulo postea haeresim suam divulgavit. — Annot. in Socrat. Hist. eccl. II, 19. — Comp. Cave, op. cit. 127.

²⁾ Certum est sanctae Synodo Nicaenae illum interfuisse, in qua pro fide catholica adversus Arianos disputavit. Annot. in Socrat. Hist. eccl. I, 36.

³⁾ Asterius s'a îndeletnicit cu sofistica în Capadochia, apoi a primit creștinismul. Pe timpul persecuției lui Maximilian s'a lepădat de Hristos și a jertfit zeilor; apoi căindu-se din nou a revenit la creștinism și a îmbrățișat doctrina lui Arie. A scris multe lucrări de direcție ariană, pe cari le citea în diferite localități ale Siriei. Lucrările acestea au dat imbold lui Marcel să scrie contra lui Asteriu. Comp. Athanas: Contra Arianos Orat. I num. 30, Orat II, n. 28. Id. De Synodis num. 18. — Socrat.: Hist. eccl. I, 36. — Philostorg: Hist. eccl. II, 14.

⁴⁾ Euseb.: Contra Marcellum, lib. I, c. 4.

⁵⁾ De ecclesiastica theologia contra Marcellum libri tres (în Migne. Ed. cit. XV, 419—524). — Comp. Balsam. et Zonar. in hunc. can. Sint. At. II, 167—168.

⁷⁾ Eusebii Pamphili adversus Marcellum Ancyrae episcopum libri duo. — Comp. Marcelliana ed. Rettberg. 1794. — Euseb: De eccl. theolog. lib. I, c. 1, 5, 7, 14, 15; lib. II, cap. 25.; lib. III, c. 4. — Epiphanius: Haer. LXXII (al. LII). — Theodor.: Haer. fab. II, 10.

părtășită cu puțină deosebire și de către marcelianism, doctrină dezvoltată și expusă despre Fiul, a ajuns până la negarea ipostasului de durată veșnică al Fiului și prin urmare învăța că la sfârșitul lumii se va sfârși și împărăția lui Hristos, ba chiar și înșasă ființa Lui. Afară de Eusebiu, afară de cartea «De synodis»¹⁾ a lui Atanasie și afară de catehesa lui Ciril al Ierusalimului: De secundo Christi adventu,²⁾ încă și Ilarie, Vasile cel Mare, Socrat, Teodorit, precum și alții³⁾ mărturisesc că într'adevăr aceasta a fost doctrina marcelianismului. Am citat atâtea Părinți și învățători bisericești, cari vorbesc despre eresul marcelian mai ales din cauză că unii dintre teologii apuseni au vrut să dovedească ortodoxia lui Marcel,⁴⁾ bazându-se pe împrejurarea ca a fost apărât la sinodul dela Roma din anul 341 și că doctrina lui a fost recunoscută ortodoxă la sinodul dela Sardica, dar mai ales fiindcă Marcel a fost apărât de către papa Iuliu.⁵⁾ Dar de altfel în prezent chiar și mulți dintre somitățile apusene, împreună cu Părinții și învățătorii Bisericii din vechime, condamnă falsitatea învățăturilor lui Marcel, astfel că astăzi chestiunea ereziei lui Marcel este deplin clarificată și prin aceasta s'a dovedit temeinicia și legalitatea condamnării, exprimată de către sfântul sinod prezent împotriva lui Marcel.

Bevergiu emite ideia probabilității că din cauza acestui eres s'au introdus de către sinodul constantinopolitan prezent în simbolul niceian cuvintele: *Ὁ δὲ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος* — a cărui

1) Num. 26 (Migne, Ed. cit. XVI, 296).

2) Catechisis, XV, num. 27.

3) Hilarii Fragm. II, n. 21. — Basil. Magn. Epist. LII ad Athanas. — Socrat, Hist. eccl. II, 19 — Theodor.: Haeret. fab. lib. II, n. 10. — Hilarius: „ Extitit namque temporibus nostris Marcellus quidam Galatae, haeticorum omnium execrabilior pestis, quique sacrilega mente, ore profano, perditoque argumento velit Christi Domini regnum perpetuum, aeternum et sine tempore disternare, initium regnandi accepisse Dominum dicens ante quadringentos annos, finemque ei venturum simul cum mundi occasu“ Valesii Annot. in Socratis hist. eccl. II, 19.

4) De pildă: Natalis Alex. Sect. IV Dissert. 30; Montfaucon: Collectio nova Patrum A. II, pag. 51 (Vogt. Bibl. hist. haeres. I, 293). Chiar și i Hefele, care de altfel expune până la amănunte învățăturile lui Marcel, nu condamnă în chip hotărât pe Marcel. Vezi: Conciliengeschichte, I, 474, 499, 552 și mai ales II, 15.

5) Compară: Hefele: Conciliengeschichte, I, 499 fg., 552, 670 fg., 611 fg., 502; IV, 403, 497.

împărăție nu va avea sfârșit, — cari cuvinte nu se găsesc în redactarea simbolului niceian. Noi împărtășim întru toate această opinie a lui Beveregiu, pe care o susține cu argumentația următoare: «Cuvintele citate,» zice el în observațiile sale la acest canon, «nu se găsesc în nici o ediție a acestui simbol ca fiind redactate de către sinodul dela Niceia; se găsesc însă în toate edițiile acestui simbol ca adăogate de către acest sinod (II ec.), fiind confirmate împreună cu celelalte complectări. Presupunerea noastră se dovedește mai bine prin aceea că Marcel, după ce în mărturisirea sa de credință declară că primește întru toate mărturisirea fixată la sinodul dela Niceia, zice: » «noi nu credem și nici odată nu am crezut altfel decât în chipul cum grăește canonul ecumenic și bisericesc; carele s'a stabilit la sinodul dela Niceia»» (apud Epiphan. haer. LXXII sect. 10). Dacă cuvintele: » «a cărui împărăție nu va avea sfârșit»» s'ar fi cuprins chiar și pe timpul acela în simbolul niceian, apoi Marcel, carele nega durata veșnică a împărăției lui Hristos, nu putea să se pronunțe pentru acest simbol, — prin urmare aceste cuvinte au fost adăogate de către sinodul prezent și adică în conformitate cu condamnarea exprimată contra eresului marcelian, carele a apărut în intervalul de timp dintre sinodul dela Niceia și cel prezent»¹⁾

Sinodul anatematizează mai departe pe *folinieni*. Fotie a fost ucenicul lui Marcel. S'a născut în Ancira și după ce a petrecut mulți ani ca diacon, în sfârșit a ajuns episcop al Sirmiiului.²⁾ Învățătura lui a fost, cu puține excepții, identică cu învățătura lui Pavel din Samosata. Nu recunoștea Sfânta Treime; pe Dumnezeu, creatorul tuturor, îl numia Spirit, iar despre Fiul învăța că este numai cuvânt, prin care Dumnezeu își exprimă voința

¹⁾ Beveregii: Synodicon Annot. in hunc can. p. 92. „Fidei symbolum (concilii Constantinopoliani) nihil fere aliud est, quam symbolum Nicaenum paucis additis explicatum . . . et adversus Marcelli Ancirani dogma hac clausula *cujus regni non erit finis*“. Cave! Op. cit. pag. 232. — Cf. Annot. in Socrat. Hist. eccl. II, 19.

²⁾ „Photinus Marcelli discipulus, Sirmii episcopus ordinatus, Hebionis haeresin instaurare conatus est: postea a Valentino principe pulsus ecclesia“. Hieronym, in Catalog. — Sozomen, IV, 6. — Epiphan. Haer. LXXI (al LI). — Annotat. in Socrat Hist. eccl. II, 19. — Cf. Bevereg, Synodikon. Annot. in hunc. can. pag. 92; G Cave. Op. cit. pag. 131. — Ruinile Sirmiiului, patria împăratului roman Prob, se văd și astăzi în Mitrovița. Cf. Hefele, Conciliengeschichte, I, 634.

sa spre realizarea creațiilor sale, cu alte cuvinte el este numai un instrument mecanic, de care Dumnezeu are trebuință la activitatea sa creatoare. Despre Hristos învăța că este om simplu, care a servit de instrument la realizarea voinței lui Dumnezeu pe pământ și astfel nu este chipul lui Dumnezeu și cu atât mai puțin nu este de aceeași ființă cu Dumnezeu — și deci el nu este veșnic, ci și-a luat începutul său dela Maria.¹⁾ Un sinod dela apus din anul 345 a anatematizat pe Fotie,²⁾ iar cu doi ani mai târziu un alt sinod apusean a confirmat anatema pronunțată asupra lui Fotie.³⁾

În fine sinodul anatematizează pe *apolinarieni*. Apolinarie a fost episcopul Laodiceii din Siria pe la mijlocul veacului al IV-lea. Părinții și învățătorii Bisericii îl amintesc ca pe un om de știință profundă⁴⁾. Dânsul a complectat hristologia cu principiile trihotomiei luate din psihologia lui Plato, afirmând că după cum omul se compune din trei elemente: corp, suflet și spirit; tot așa Dumnezeu-omul consistă din trei elemente: corp, suflet și Logos. Cel din urmă înlocuește în Dumnezeu-omul spiritul omenesc. Prin aceeași raționare Apolinarie a ajuns la explicarea clară a unirii divinității și omenirii în Hristos în astfel de mod că aceste nu sunt puse în Hristos simplu una lângă alta, ci sunt unite între oaltă. Dacă s'ar recunoaște, zicea el, existența spiritului omenesc în Hristos, apoi trebuie să i-se recunoască și libertatea și în consecință și variabilitatea (mutabilitas), dar prin această credința noastră în mântuire ar deveni dubioasă. La concepția clară a unirii celor două firi în Hristos și la convingerea fermă a adevărului mântuirii noastre putem să ajungem numai la cazul dacă negăm spiritul uman din Hristos⁵⁾. Dar Apolinarie, raționând în felul a-

¹⁾ „Photius haud mediocri furore percitus, superiores omnes insaniae superavit, eademque cum Paulo Samosateno, imo atrociora quaedam de Dei Filio mente concepit.“ Epiphanius, Haeres. LXXI (al LI). — Sozomen, Hist. eccl. IV, 6. — Theodor, Heer. II, 11. — Socrat., Hist. eccl. II, 19. — Cf. Bevereg. Synodikon. Annot. in hunc canonem, pag. 92.

²⁾ Hillar, Pragm. II, 19; Comp. Hefele: Conciliengeschichte, I, 637.

³⁾ Hillar, ib.; Comp. Hefele I c.

⁴⁾ Socrat. Hist. eccl. II, 46; III, 16. — Sozom. VI, 25 — Valesii Annot. in, cap. cit. Sozomeni. — Comp. G. Cave Op. cit. pag. 158—159. — Bevereg: Synodikon. Annot. in hunc can. pag. 92—93.

⁵⁾ Socrat, Hist. eccl. II, 46. — Sozom, Hist. eccl. VI, 27. — Zonar. et Balsam. in hunc can. (Sint At II, 167, 169). — Theodoret., Haer. fab. Compend. lib. IV, c. 8. — Cf. Hefele, Conciliengesch. II, 142.

ceasta, nu s'a gândit că desființează pe Dumnezeu-omul și că prin aceasta se apropie de negarea deplină a credinții omenirei într'un Răscumpărător¹⁾. Falsitatea învățaturii hristologice a lui Apolinarie a fost dovedită și dezavuată de către mulți Părinți ai Bisericii, dar mai ales de către Atanasie, Grigorie Niseanul, Grigorie Nazianzeanul și Epifanie, cari au dovedit până la evidență divinitatea deplină, dar totodată și umanitatea deplină a lui Hristos și în consecință au dovedit contra lui Apolinarie că Hristos avea spirit cu totul de acelaș fel precum îl au ceilalți oameni²⁾. Doctrina lui Apolinarie referitoare la umanitatea lui Hristos s'a dezbătut și condamnat la sinodul dela Alexandria din anul 362, convocat de Atanasie³⁾. Tot așa s'a condamnat doctrina lui Apolinarie și la sinoadele din anii 374, 376 și 380 ținute la Roma sub papa Damasus, fiind caterisiți toți episcopii cari împărtășiau doctrina aceasta⁴⁾; și în sfârșit a fost supusă anatemei de către sinodul prezent. Dar dealfel, după cum se va vedea la comentarul canonului al 7-lea al acestui sinod, botezul apolinarienilor a fost recunoscut valid și ei erau primiți în Biserică numai prin ungera cu Sf. Mir, dupăce declarau în scris că s'au lepădat de doctrina lor. »Acești eretici», zice Zonara, »nu trebuiesc botezați din nou, deoarece în privința botezului ei intru nimic nu diferă de noi, ci îl săvârșesc întocmai ca ortodocșii»⁵⁾.

Toți ereticii amintiți cad sub anatema. La comentarul la canonul 5 ap. am arătat în general în ce consistă anatema. Aici completăm cele spuse acolo. *Ἀνάθεμα* întocmai ca și *ἀνάθημα* derivă dela cuvântul grecesc *ἀνατίθημι* al clasicilor greci și înseamnă darul consacrat zeilor, care se aducea la templu. Și la scriitorii bisericești creștini a fost utilizat în acest sens acest cuvânt.

1) Comp. Theodoret: De servatoris incarnatione in Haeret. feb. Compendio lib V, p. 11. — August Haer. LV.

2) Athanas., De incarnatione Dom. nostri Jesu Christi contra Apollinarium libri duo. — Gregor. Nyssen., Antirrheticus adversus Apollinarem; Epist. ad Theophilum advers. Apollinarem — Gregor. Nazianz., Orat. XXII; ad Cledonium presbyterum contra Apollinarium Epist. duae Epist. CI. CII. — Epiphani., Ancoratus. num LXXVI; adv. Haereses. lib III. tom II. Haer. LXXVII (al LVII). De perfecta Christi incarnatione. num. 4—28.

3) Comp. Hefele: Conciliengeschichte, I, 727.

4) Comp. Hefele: Conciliengeschichte, I, 740—742.

5) Com. in 7 can. hujus concilii (Sint. At. II, 188).

Evangelistul Luca, vorbind despre templul din Ierusalim, zice că »era ornat cu pietrii frumoase și cu daruri (*ἀναθήμασι*)¹⁾. Eusebiu descrie Biserica clădită de Constantin întru amintirea Învierii lui Hristos astfel: »Intr'însa erau 12 colonne, după numărul Apostolilor lui Hristos și fiecare era ornat cu un vas mare de argint — daruri prețioase (*καλλίστον ἀνάθημα*), dăruite lui Dumnezeu de împărat²⁾. Zonara descrie pe fecioara consacrată lui Dumnezeu astfel: »Mireasa lui Hristos este consacrată lui Dumnezeu (*καὶ ἀνάθημα τῷ θεῷ*)³⁾ ca un vas sfânt⁴⁾. Dar acest cuvânt este întrebuițat în Testamentul nou (și adică în forma lui cea dinfăi — *ἀνάθεμα*) mai ales în sensul de condamnare, excludere din societate, piere veșnică. Astfel Apostolul Pavel scrie în epistola I către Corinteni: »Celce nu iubește pe Domnul, să fie anatema« (16,22); apoi în aceeași epistolă: »Dau pe unul ca acesta Satanei, spre piereea trupului« (5,5). În epistola către Romani: »Aș dori să fiu eu însumi anatema, departe de Hristos, pentru frajii mei« (9,3), iar în epistola adresată către Galateni: »Dar chiar dacă noi înșine sau un înger din cer ar vesti altă Evanghelie decât aceea pe care v'am vestit-o, să fie anatema« (1, 8), — și în toate aceste locuri este întrebuițat cuvântul *ἀνάθεμα*. Ioan Gurădeaur ne dă cea mai exactă idee asupra anatemei în omilia a 16-a referitoare la epistola Ap-lui Pavel către Romani. Ioan Gurădeaur, vorbind în această omilie despre Pavel, definește anatema astfel: »Ce este anatema? Ascultă-l pe dânsul ce spune: Celce nu iubește pe Domnul nostru Iisus Hristos, să fie anatema, adică să fie exclus din comuniune și tuțurora să fie străin. Căci după cum nu-i îngăduit a-se atinge cu mâna și nimeni nu se poate apropia de ceace este consacrat lui Dumnezeu, tot astfel celce este exclus din Biserică trebuie să rămână departe de toți ceice sunt credincioși Bisericii și nimeni să nu cuteze a se apropia de dânsul, îngrozindu-se chiar și de atingerea lui⁴⁾. Anatema, după sensul

1) Lc. 21, 5.

2) »Cingebatur id duodecim columnis, pro numero sanctorum Servatoris nostri apostolorum, quarum capita maximis crateribus argenteis erant ornata; quos imperator tanquam pulcherimum donarium Deo suo dicaverat«. Euseb De vita Constant. lib. III, cap. 38.

3) VI, 142. Comentarul canonului 18 al lui Vasile cel Mare în Sint. At. IV, 142.

4) Homil. XVI în Ep. ad Romanos.

celor două locuri menționate dela Ap. Pavel, are două înțelesuri, după primul însemnează îndepărtare definitivă, excludere (execratio, separatio, abalienatio), iar după al doilea pieire veșnică (aeternum exitium).

Valsamon zice la comentarul canonului 3 al sinodului dela Constantinopol din anul 879: »anatema este îndepărtarea dela Dumnezeu«¹⁾. Deasemenea Teofilact: »anatema este îndepărtare, excludere«²⁾. La aceasta se referă și cuvintele Apostolului: »celce nu iubeste pe Domnul nostru Iisus Hristos să fie anatemă«³⁾. La aceste cuvinte ale Apostolului Teodorit observă: »să fie anatemă, adică să fie exclus din corpul obșteasc al Bisericii celce nu se devotează Domnului nostru Iisus Hristos cu iubire fierbinte«⁴⁾. Ioan Gurădeaur îl completează în omilia sa scrisă împotriva anomeilor: »ce este anatema altceva decât că respectivul va fi predat diavolului și că nu mai este nici o mântuire pentru el și că este cu totul străin de Hristos«⁵⁾. Aceleași cuvinte ale lui Ioan Gurădeaur le citează Valsamon în precuvântarea scrisă la sinodul dela Gangra⁶⁾. Atanasie explică astfel cuvintele menționate ale Apostolului: »Pe tot celce nu crede excludeți-l din Biserică și dintre credincioși și să fie depărte de popor«⁷⁾. Canonul 29 al sinodului dela Laodicea, vorbind despre celce observă obiceiurile iudaice zice: »să fie anatema dela Hristos«⁸⁾, pe cari cuvinte Zonara le interpretează astfel: »să fie îndepărtați și excluși dela Hristos«⁹⁾. Valsamon zice la comentarul menționatului canon al sinodului dela Constantinopol: »Unul ca acesta să fie anatema; să fie lepădat dela Dumnezeu și predat diavolului ca anatemă«¹⁰⁾. Așa s'a născut atât în limba grecească și latină, cât și în a noastră felul acesta de exprimare: »a se da anatemei«¹¹⁾.

¹⁾ Sint. At. II, 712.

²⁾ »Anathema est separatio, abalienatio«. Theophylact. ad Rom. IX, 3.

³⁾ I Corint. 16, 22.

⁴⁾ Theodoret: Haer. XLI, p. 8.

⁵⁾ Chrysostom: adv. Anomeos.

⁶⁾ »Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο ὃ λέγεις τὸ ἀνάθεμα, ἀλλ' ὅτι ἀνατίθεσθαι οὗτος τῷ διαβόλῳ, καὶ μηδέτι σωτηρίας χώρῳ ἐχέτω, γινέσθαι ἄλλοτριῶς τοῦ Χριστοῦ?« Sint. At. III, 97.

⁷⁾ Athanas, de parabolis Scripturae, quest. CV.

⁸⁾ Ἐστῶσαν ἀνάθεμι παρὰ Χριστοῦ (Sint. At. III, 169).

⁹⁾ Ib.

¹⁰⁾ Ib II, 711.

¹¹⁾ Ib. I, 79.

Anatema, afară de excludere, îndepărtare, înlăturare, mai însemnează și piere veșnică. Astfel Apostolul Pavel declară că mai bine dorește să fie însuș sub anatema, numai să-și poată mântui pe frații săi, cari îi sunt rude după trup¹⁾. Ioan Gurădeaur interpretează această dorință a lui Pavel în sensul de nimicire veșnică și scrie: »De aceea mă chinuesc, zice Apostolul, și dacă s'ar putea, bucuros aș vrea să fiu exclus și înstrăinat dela societatea care este lângă Hristos; bucuros aș vrea să fiu despoiat, nu numai de iubirea Lui, ci și de bucurie și de slavă... Aș renunța bucuros chiar și la împărăția cerească și la acea mare slavă și aș suferi orice rău«²⁾. Ioan Gurădeaur în alte scrieri ale sale explică anatema, exprimată la locul apostolic citat, în înțelesul de osândă veșnică. Astfel într'una dintre omiliile sale explică cuvintele apostolice în felul următor: »aș vrea mai bine să ajung în gheena, decât să văd pe izraeliți fiind necredincioși«³⁾; în cartea sa despre preoție zice despre Pavel: »după atâtea fapte sublime, după biruințele nenumărate, a dorit să meargă în gheena și să fie dat pedepsei veșnice (*εἰς γέενναν ἀπελθεῖν καὶ αἰώνιαν παράδοσιον κολλᾶσαι*), numai ca Iudeii să se mântuiască«⁴⁾. În urma celor expuse acum avem ideile clară despre ceea ce este anatema. În canoane ne vom întâlni des cu acest cuvânt și pe baza celor expuse aici noi vom înțelege sub anatema totdeauna excludere veșnică din Biserică, care atrage după sine osândă veșnică.

Canonul 2.

Episcopii să nu-și întindă jurisdicția asupra altor biserici afară de dieceza lor, nici să nu facă turburări în biserici, ci potrivit canoanelor, episcopul Alexandriei să cârmuiască numai Egiptul, iar episcopii Răsăritului să administreze numai Răsăritul, păstrându-se pe seama bisericii Antiohienilor prerogativele din canoanele sinodului dela Niceia; și episcopii diecezei din Asia să cârmuiască numai pe cele [Bisericile] din Asia, și cei din Pont numai pe ale

¹⁾ Rom. 9, 3.

²⁾ Chrysostom, Hom. XVI în ep. ad Romanos.

³⁾ Chrysostom. Hom. III ad Stagirium.

⁴⁾ Chrysostom De sacerdotio, lib. IV, c. 6.

Pontului și cei din Tracia numai pe ale Traciei să le administreze. Iar episcopii, nefiind chemați, să nu treacă peste diecezele lor pentru hirotonie sau pentru alte afaceri de conducere bisericească. Păzindu-se însă canonul prescris pentru dieceze, este clar că sinodul eparhiei va cârmui cele ale fiecărei eparhii, potrivit celor hotărâte la Niceia. Iar bisericile lui Dumnezeu celece sunt între popoarele bărbare trebuie să se administreze după obiceiul Părinților, care s'a știut.

(34, 37 ap.; 4, 5, 6, 7 sin. I ec.; 3 sin. II ec.; 8 sin. III ec.; 17, 19, 28 sin. IV ec.; 8, 25, 36, 38, 39 trul.; 3, 6 sin. VII ec.; 9, 16, 18, 19, 20, 23 Antioh.; 40 Laod.; 11, 13, 18, 26, 34, 73, 76, 95, 98, 120 Cart.; 3 Sard.; 14 întâiu-al doilea).

— In canon este pus întâiu cuvântul *διοίκησις*, (dioecesis, dieceza) și apoi *ἐπαρχία* (provincia, eparhia). Sub cel dintâiu canonul înțelege un teritoriu bisericesc mai întins, sub al doilea — unul mai mic. Ambele corespundeau exact împărțirii politice a Statului, așa că aceleași numiri politice au trecut și în practica Bisericii. *Διοίκησις* se alcătua din mai multe circumscripții mai mici, din mai multe eparhii, pe când *ἐπαρχία* alcătua o parte din dieceză. Căpetenia eparhiei din cuprinsul limitelor fixate era supus căpeteniei diecezei; căpetenia diecezei avea în subordonațiune un număr hotărât de șefi eparhiali, deasemenea în cuprinsul limitelor hotărâte. Acesta este sensul canonului, când vorbește despre dieceze și eparhii.

La explicarea cuvintelor dela începutul canonului se ivește puțină greutate: *Τὸς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι*, pe cari noi le-am tradus astfel: «episcopii să nu-și întindă jurisdicțiya asupra altor Biserici afară de dieceza lor...» La lucrarea noastră ne-am folosit de textul atenian. Cu traducerea noastră concordează toate edițiile critice apusene ale canoanelor. Beveregiu a tradus astfel: «Episcopi ultra dioecesisin in ecclesias extra suos termines ne accedant.»¹⁾ Tot așa este tradus locul acesta și la Voelli et Iustelli.²⁾ Deasemenea și la Hefele.³⁾ In colecțiunea lui Dionisiu cel mic e întru câțva altfel. La dânsul

¹⁾ Synodicon, I, 71.

²⁾ Biblioth. juris can II. 508.

³⁾ Conciliengeschichte. II, 16.

ὑπέρ este tradus cu cuvântul super (deasupra), astfel că sensul canonului devine cu totul altfel: «Qui sunt super diocesan episcopi, nequaquam ad ecclesias, quae sunt extra praefixos sibi termines accedant.»¹⁾ Cardinalul I. B. Pitra a transcris textul lui Dionisiu și astfel la dânsul încă a ieșit altcum sensul canonului.²⁾ Noi suntem siliți să respingem cu totul sensul din urmă, în primul rând deoarece manuscrisele autentice cele mai vechi precum și edițiile cele mai critice ale canoanelor din timpul mai nou confirmă redactarea noastră și în rândul al doilea deoarece în traducerea lui Dionisiu, și în consecință și în ediția lui Pitra este evidentă eroarea traducătorului. După ediția lui Dionisiu este bătaoare la ochi contradicția între primele cuvinte ale canonului și între celele urmează mai târziu în canon, pe când în redactarea, pe care am urmat-o noi, nu poate avea loc nici o contradicție. Bazându-ne numai pe textul canonului, precum și pe comentariile referitoare ale lui Zonara,³⁾ suntem nevoiți să afirmăm că Părinții sinodului, când au dat acest canon, nu au raportat cuvintele menționate numai la unii dintre episcopii superiori, ci la toți episcopii fără excepție. Apoi cuvintele din canon cari urmează mai târziu: «Iar episcopii, nefiind chemați, să nu treacă peste diecezele lor pentru hirotonie sau pentru alte afaceri de conducere bisericească...» dovedesc mai bine afirmația noastră.

Canonul acesta în esență nu este altceva decât repetarea canonului 6 și în parte celui al 5-lea dela sinodul niceian. După Socrat, pentru emiterea canonului a dat imbold împrejurarea că mulți episcopi, refugiindu-se dinaintea persecuțiilor, treceau din circumscripțiile lor în altele și prin această răsturnau ordinea ierarhică din Biserică.⁴⁾ Dacă se poate atribui întrucâtva și acestei împrejurări mobilul emiterii acestui canon, cauza principală totuș cu siguranță a fost alta. Puțin timp înainte de ținerea sinodului a venit la Constantinopol Meletie al Antiohiei și aici, între altele, a sfințit pe Grigorie din Nazianz episcop pentru scaunul din Constantinopol.⁵⁾ Puțin timp după aceea Petru al Alexandriei a trimis câțiva episcopi la Constantinopol spre a pune episcop în

¹⁾ Codex canonum eccles. c. CXLIV.

²⁾ Iuris eccles. graecorum historia et monumenta, I, 508.

³⁾ Sint. At. II, 170.

⁴⁾ Hist. eccl. V, 8.

⁵⁾ Sozomen: Hist. eccl. VII, 3, 7.

Constantinopol pe filosoful cinic, Maxim.¹⁾ După împărțirea politică aceste trei localități, Antiohia, Alexandria și Constantinopolul, făceau parte din trei dieceze diferite. Antiohia, de unde era Meletie, făcea parte din dieceza Răsăritului, Alexandria, de unde a trimis Petru pe episcopi, din cea a Egiptului, iar Constantinopolul, unde s'au făcut hirotoniile menționate, făcea parte din cea a Traciei. Deoarece aceasta a produs multe disordini în Biserică, Părinții sinodului, cercetând starea și cauzele lucrurilor, cari au putut produce situația aceasta, au găsit necesar de a norma prin lege că administrația bisericească trebuie să se acomodeze celei politice în privința hotarelor și astfel au emis acest canon, prin care se stabilesc hotarele circumscripțiilor bisericești în deplină consonanță cu hotarele circumscripțiilor politice așa că împărțirea politică trebuia să se valideze cu toată exactitatea și la cea bisericească, și, după cum autoritățile politice nu aveau voie să-și extindă jurisdicția lor peste hotarele diecezelor lor, tot așa trebuia să se întâmple și în privința căpeteniilor bisericești din singuraticile dieceze. Pe timpul împăratului Constanțiu imperiul roman întreg era împărțit în patru prefecturi, dintre cari una era prefectura Orientului. Prefectura Orientului avea cinci dieceze sub jurisdicția sa, cari se alcătuiau din câteva provincii; diecezele erau: Orientul, Egiptul, Asia (Asia proconsulară), Pontul și Tracia. În cea dintâi erau cincisprezece provincii, în a doua șase, în a treia zece, în a patra unsprezece, în a cincea șase.²⁾ Despre aceste provincii politice face amintire sinodul, recunoscându-le independente și în privința împărțirii bisericești, și orânduiește că dupăcum episcopul Alexandriei trebuie să cărmuiească Egiptul, tot astfel și celelalte circumscripții trebuie să fie administrate de primul lor episcop propriu și nimeni nu poate să treacă hotarele circumscripției sale pentru hirotonisiri sau pentru alte chestiuni bisericești, ci fiecare să poarte grijă numai de afacerile circumscripției sale. Această limitare a puterii pentru singuraticii prim-episcopi la circumscripțiile proprii servea de cinsură și pentru ceilalți prim-episcopi referitor la districtele lor, astfel că după cum

¹⁾ Sozomen: Hist. ecel. VII, 9. — Comp. Gregor. Nazianz, Carmen de vita sua. XI vers. 877 sqq. Ejusdem Orat. XXVI (al. XXVIII) in seipsum.

²⁾ Vezi comentariul canonului 6 al sin. I ec. din această ediție. — Comp. Beveregii: Synodicon, Annot. in hanc canonem p. 93—94.

cei dintâi nu aveau voie să-și extindă puterea peste hotarele fixate, astfel aceasta nu era îngăduit nici celorlalți. Primul episcop al diecezei, sau mitropolitul superior, sau după cum s'au numit mai târziu — când Tracia, Pontul și Asia depindeau de scaunul Constantinopolului — patriarhul avea jurisdicție asupra diecezei sale, între hotare fixate, așadară asupra căpeteniilor din provincii sau asupra căpeteniilor din eparhii, cum se numesc în canon, sau altfel asupra mitropolițiilor; acești mitropoliți deasemenea aveau jurisdicție în cuprinsul hotarelor eparhiei lor, deci asupra episcopilor din eparhie; iar episcopii asupra unui teritoriu mai mic, care aparținea sferei lor de activitate. Prin urmare canonul prezent hotărăște limitele competenței mitropolițiilor superiori (sau ale patriarhilor), mitropolițiilor și episcopilor. Recunoscând prerogativele (*πρεσβεία*) mitropolițiilor supremi, sinodul prin aceasta nu centralizează în persoana lor jurisdicția fără condiții asupra tuturor mitropolițiilor sau episcopilor din districtele lor. Sinodul le recunoaște dreptul de control suprem în diecezele lor, întâietatea între toți episcopii diecezelor lor și dreptul de a prezida în sinoadele diecezane, la cari se întrunesc toți mitropoliții diecezei împreună cu episcopii lor. Conducerea singuraticelor circumscripții mitropolitane dintr'o dieceză cade afară de cercul lor de competență, deoarece aceasta este dreptul exclusiv al sinodului respectiv al episcopilor, întrunit sub președinția mitropolitului său. Sinodul dela Constantinopol emițând norma aceasta, urmează întru toate dispozițiilor sinodului dela Niceia.

Iar în privința Bisericilor, cari se gădesc între popoarele barbare (*ἐν τοῖς βαρβάρικοις ἔθνεσι*, în barbaris gentibus),¹⁾ sinodul dispune să se administreze în chipul după care au fost administrate și până atunci. Bisericile acestea, cari erau situate afară de hotarele imperiului roman, erau prea puține la număr să formeze o dieceză și din cauza aceasta sinodul nu ia nici o dispoziție deosebită în privința lor, ci dispune să fie administrate în chipul de mai nainte și adică ori să rămână supuse unor episcopi diecezani sau eparhiali, cum de pildă Abisinia era supusă episcopului Alexandriei, ori să se guverneze independent fără să depindă de vreun primepiscop.²⁾

¹⁾ Vezi comentariile canoanelor 5 și 6 ale sin. I ec. din ediția prezentă. — Compară apoi comentarul canonului 2 al sinodului III ecumenic.

²⁾ Zonora et Balsam, in hunc canonem (Sint. At. II, 170—171).

Bazați pe următoarele cuvinte ale lui Socrat din istorisirea sinodului prezent: «ei (Părinții dela Constantinopol) au întemeiat patriarhatele», și ținând seama de timpul când a scris Socrat, s'ar putea afirma, dupăcum chiar se și afirmă de către unii, că sinodul acesta a întemeiat la răsărit cinci sau șase patriarhate și în genere că întemeierea formală a patriarhatelor este opera acestui sinod. Dar aceasta nu se poate confirma prin analiza menționatei documente autentice scrise, cari ni s'au păstrat dela acest sinod. Nu se poate nega că Părinții sinodului dela Constantinopol au pus bazele pentru întemeierea patriarhatelor, cari au intrat în viață mai târziu; dar însași întemeierea nu li se poate atribui lor.¹⁾ Socrat prin cuvintele menționate la nici un caz nu a avut intenția de a viza întemeierea patriarhatelor, ci el voiește să indice prin aceasta pe episcopii, pe cari împăratul Teodosiu îi pomenește ca ortodocși în dispoziția sa le-gală și cari aveau să guverneze pe credincioși ca patriarhii Testamentului vechiu. După terminarea sinodului Teodosiu a dat următoarea lege: «Disponem ca toate Bisericile să se predea imediat episcopilor, cari cred în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt ca într'o divinitate de o putere și slavă și cari nu cugetă oarecari lucruri nelegiuite și cari stau în comunime cu Nectarie, episcopul Constantinopolului, în Egipt cu Timoteiu al Alexandriei, în Orient cu Pelagiu din Laodiceia și cu Diodor din Tars, în Asia proconsulară și în dieceza Asiei cu Amfilohiu din Iconiu și cu Optim din Antiohia, în dieceza Pontului cu Eladiu din Cezareia, cu Otren din Miti-lene și cu Grigorie din Nisa și în fine în Misia și Scizia cu Te-rentie din Scizia și cu Martiriu din Marcianopol. Toți ceice nu stau în comuniune cu episcopii menționați sunt a se considera de erefici și ca atari trebuesc alungați din Biserică și niciodată nu mai pot să-și primească iarăși jurisdicția episcopoească.»²⁾ So-

¹⁾ Comp. Valesii Annot. in Hist. eccl. Socratis, lib. V, cap. 8. — Petr. de Marca, De concordia sacerdotii et imperii, Paris 1704, lib. I, cap. 3, num. 5. — El. Du Pin, De antiqua ecclesiae disciplina. Colon. Agrip. 1691. Dissertat. I cap. 11, pag. 37—63. G. Cave: Scriptor. eccl. historia liter. Genevae 1075. — Saeculum Arianum pag. 233. G. Beverg. Synodicon, Annotat in hunc canonem, pag. 94.

²⁾ Codex Theodos. tit. De fide catholica. lex. III. Comp. Sozomen. Hist. eccl. VII, 9. Socrat: Hist. eccl. V. S. et Valesii Annot. in cap. cit. Socratis.

craft, vorbind despre patriarhi, probabil că s'a gândit la episcopii menționați ca la unii, cari aveau împuterniciri speciale, având datorită de a întări credința adevărată în singuraticile circumscripții bisericești; deoarece dacă Socrat într'adevăr s'ar fi gândit la adevărații patriarhi adică la ceie mai târziu aveau această demnitate administrativă în Biserică, în cazul acesta, enumerându-i, din fiecare dieceză ar fi relevat numai pe unul, el însă pomenește pe mai mulți dintr'o dieceză, de pildă din dieceza Pontului amintește pe Eladiu și pe Grigorie, din cea a Asiei pe Amfilohie și pe Optim, prin ceace arată lămurit că prin acele cuvinte nu vizează pe adevărații patriarhi, ci pe reprezentanții ortodoxiei curate, cari aveau împuterniciri speciale¹⁾. Prin urmare în acest sens și nu în altul trebuesc interpretate cuvintele lui Socrat: «ei au înfemeiat patriarhatele...» Deci temeiul instituției patriarhale s'a pus prin canoanele 6 și 7 ale sinodului dela Niceia, după cum am vorbit despre aceasta, apoi prin canonul constantinopolitan prezent, — dar organizarea formală adevărată a instituției patriarhale s'a făcut mai târziu, despre ceace vom vorbi la locul său.

Canonul 3.

Dar episcopul Constantinopolului să aibă precăderea onorurilor după episcopul Romei, pentrucă acela este Roma nouă.

(28 sin. IV ec.; 36 trul.).

— Socrat confirmă autenticitatea acestui canon prin aceste cuvinte: «Părinții sinodului au dat și canonul acesta, pentrucă episcopul Constantinopolului să se bucure de primatul onorific după cel din Roma, deoarece Constantinopolul este Roma nouă.»²⁾ Asemenea și Sozomen: «Ei (Părinții sinodului) au stabilit ca după episcopul Romei, episcopul Constantinopolului să aibă primatul

¹⁾ Comp. Valesii Annotat in lib V cap. 8 histor. eccl. Socratis G. Cave I. c.

²⁾ „Tunc etiam decretum ab illis promulgatum est, ut Constantinopolitanus episcopus post episcopum Romanum honoris praerogativam obtineret, eo quod Constantinopolis esset junior Roma.“ Socrat. Hist ecclesiae, V, 8.

onorific, deoarece dânsul cârmuește episcopia Romei nouă.»¹⁾ Că la apus, chiar împotriva acestor și altor dovezi, se pune la îndoială și se suspectează autenticitatea acestui canon — este prea de înfeles. Suspectarea aceasta dealfel revine timpului recent. În Prisca canonum versio găsim acest canon paralel cu celelalte canoane autentice.²⁾ Acelaș lucru îl găsim în Codex canonum universae ecclesiae.³⁾ Deasemenea în Codex canonum ecclesiasticorum Dionysii.⁴⁾ Tot așa în Decretum Gratiani.⁵⁾ Cardinalului Baroniu i-a venit gustul de a răsturna autenticitatea acestui canon, ca astfel să motiveze cumva observația următoare a cenzorilor romani din Decretum Gratiani referitoare la acest canon: «Canon hic ex iis est, quod apostolica Romana sedes a principio, et longo post tempore non recepit.»⁶⁾ Incercarea lui Baroniu a rămas fără succes și canonisții apuseni cei mai de frunte au confirmat autenticitatea canonului 3 al sinodului II ecumenic.⁷⁾

Din cuvintele finale ale canonului însăși se poate vedea motivul, care a dat ansă la emiterea acestui canon. «Cetatea Bizanțului,» zice Valsamon în comentarul canonului prezent, «nu avea demnitatea arhiepiscopoească, deoarece episcopul său în timpurile vechi era sfințit de către mitropolitul Eracleiei. Istoria mărturisește că Bizanțul mai de mult avea regim independent, dar mai târziu a fost cucerit de către împăratul roman Sever și supus Pyrintienilor — dar Pyrintul este Eraclea. Când Constanțin cel Mare a adus în această cetate sceptrul împărăției romane, atunci ea a fost numită Constantinopol, Roma nouă și împărăteasa tuturor cetăților.»⁸⁾ În istoria lui Sozomen citim: «Constantinopolul avea nu numai senat, administrație civilă și magistrat, în-tocmai ca Roma veche, ci și raporturile cetățenilor din Constan-

1) „Praeterea ut post episcopum urbis Romae, Constantinopolitanus habeat honoris praerogativam, utpote qui junoris Romae episcopatum administrat.“ Sozomen. VII. 9.

2) Voelli et Iustelli, Bibliotheca juris can. Lut. Paris 1659, tom. I pag 302.

3) Can. CLXVI ap. Voelli et Iust. O. c. I. pag. 56.

4) Voelli et Iust. O. c. I, 133.

5) Dist. XXII. c. 3 (Corpus iuris can, Lipsiae 1839, I, 66.)

6) Ib.

7) Comp. Hefele: Conciliengeschichte, II, 17.

8) Sint. At. II, 175.

tinopol erau administrate după legile romane, cari erau în vigoare în Italia ; scurt zis, Constantinopolul se bucura de aceleași drepturi și prerogative ca și Roma veche.»¹⁾ Ținând seamă de această înălfare a Constantinopolului peste celelalte cetăți, Părinții sinodului au găsit de cuvîntă să ridice în onoruri pe episcopul din Constantinopol peste ceilalți episcopi, — și prin urmare s'a recunoscut înfăietatea de onoare (*προσβεία τῆς τιμῆς*, prioris honoris partes) pentru episcopul Constantinopolului față de toți ceilalți episcopi, după episcopul Romei — aproximativ după chipul cum Părinții sinodului dela Niceia au recunoscut aceasta pe seama episcopului Ierusalimului. Sensul acestui canon se evidențiază mai bine dacă comparăm canonul acesta cu canonul 2 al aceluiaș sinod. Părinții sinodului se exprimă clar în acest canon al lor și recunosc pe seama episcopului din Constantinopol *προσβείαν τῆς τιμῆς* (primatum honoris), dar nu-i recunosc *προσβείαν τῆς ἐξουσίας* sau *προσβείαν* în genere, adică îi recunosc ca în sinoade să ocupe locul prim între ceilalți, dar nu-i atribue nici o jurisdicție asupra lor. Pe când toate drepturile mitropolițiilor se referă sau la primatul *τῆς ἐξουσίας* sau la cel *τῆς τιμῆς*, Părinții sinodului au recunoscut primatul din urmă pe seama episcopului Constantinopolului față de ceilalți ; mai mult nu-i puteau recunoaște când au emis canonul din urmă. Bazaji pe cuvintele lui Socrat,²⁾ care stabilesc că Nectarie al Constantinopolului este cel dintâiu apărător al credinței în Tracia și răzimași pe cuvintele similare ale lui Teodorit,³⁾ trebuie să se afirme că nu numai pura onoare, fără nici o jurisdicție, este ceea ce canonul acesta recunoaște episcopului din Constantinopol. El nu putea avea primatul de jurisdicție peste ceilalți episcopi, deoarece sinodul nu-i recunoaște aceasta ; dar a avut jurisdicție în circumscripția sa după cum la tot cazul Tracia trebuie să fie recunoscută ca atare. Afară de Socrat și Teodorit găsim și alte dovezi pentru drepturile fixate pe seama episcopului din Constantinopol, după cari depildă el a numit pe Eunomiu episcop al Cizicului, pe Eufroniu episcop al Bitiniei și așa mai departe.⁴⁾ «Greșesc mult», zice în privința

1) Hist. eccl. VII, 9.

2) Hist. eccl. V, 10.

3) Epist. LXXXVI. Flaviano episcopo Constantinopolitano.

4) Philostorg. lib. V, cap. 3. — Comp. Valesii Annot. in lib. V, cap. 8. Socratis Hist. eccl.

aceasta Valesiu în observațiile sale scrise la istoria lui Socrat, «ceice cred că pe timpul sinodului al II-lea ecumumenic episcopul Constantinopolului nu a avut dieceza sa proprie». ¹⁾ Așadar episcopul Constantinopolului avea jurisdicție în cuprinsul circumscripției sale la fel ca și ceilalți mitropoliji, iar precăderea de onoare o avea după episcopul Romei. În chipul acesta oarecum s'a întemeiat jurisdicția patriarhală, pe care numai mai târziu la sinodul din Calcedon, va primi-o episcopul Constantinopolului. Canonul acesta a fost interpretat în sensul, pe care-l dăm noi, referitor la toți episcopii Constantinopolului, cari au urmat mai târziu, dar mai ales începând dela urmașul lui Nectarie, dela Ioan Gurădeaur. Părinții sinodului dela Calcedon, întemeindu-se pe acest canon, și din aceleași motive, mai târziu vor recunoaște pe seama episcopului din Constantinopol drepturile, cari i-se cuvin în urma situației lui. Este demnă de atenție împrejurarea că Părinții sinodului al II-lea ecumenic, emițând acest canon, nu vorbesc despre oarecari prerogative preoțești sau bisericesti ale scaunului constantinopolitan, de pildă despre întâietatea apostolică sau despre ceva similar, ci numai despre importanța externă de Stat a acestei poziții, pe care o ocupă episcopul Constantinopolului, «deoarece cetatea aceasta este Roma nouă» și nimic mai mult. Ținând seama de aceasta, Părinții sinodului dau întâietate acestui scaun față de celelalte, mult mai vechi și apostolice, cum erau depildă scaunele din Antiohia și din Alexandria. Așadar în privința onorurilor recunoscute episcopului din Constantinopol, ei țin seama de ordinea și de importanța externă a ierarhilor. Este evident că la acelaș lucru se gândesc Părinții când vorbesc despre primatul episcopului Romei și îi recunosc acest primat față de ceilalți episcopi, nu din alte motive, ci numai din motivul că scaunul său se găsește în vechea capitală. În privința aceasta Sfinții Părinți au fost conduși de acelaș principiu, de care au fost conduși și Părinții sinodului dela Niceia, când au fixat sistemul bisericesc extern și pentru care la împărțirea bisericească li-a servit de temelie împărțirea politică din imperiul roman. Despre această

¹⁾ „Falluntur qui existimant, tempore Constantinopolitanae Synodi, episcopum urbis illius nullam habuisse dioecesim. Jam enim ante haec tempora in Hellesponto ac Bithynia episcopos ordinabat praesul Constantinopolitanus“. Ioc. cit

chesteiune vom trata detaliat la comentariile canoanelor 28 ai sinodului dela Calcedon și 36 trulan.

Canonul 4.

Despre Maxim Cinicul și despre disordinea făcută de el în Constantinopol [se holărește]: Maxim nici nu a fost făcut episcop și nici nu este, și nici cei hirotoniți de el în oricare treaptă din cler; și sunt nule toate câte s'au făcut cu dânsul și prin dânsul.

Despre Maxim și despre disordinile provocate de el în Biserică găsim lămuriri detaliate în biografia lui Grigorie Nazianzeanul,¹⁾ în cântarea lui Grigorie asupra vieții sale²⁾ și în istoria bisericească a lui Sozomen.³⁾ Maxim s'a născut în Alexandria din părinți evlavioși pe la mijlocul secolului al IV-lea; după felul său de traiu ținea de școala filosofică a cinicilor și, observând cu stricteță prescripțiunile școalei cinice, i-a succes să obțină faimă între contemporani.⁴⁾ La început i-a succes să-și câștige de aderent între alții chiar și pe Vasile cel Mare, care îl laudă într'o scrisoare a sa. Fiind șiret la culme, dar și vanitos în gradul suprem, prefindea că este ortodox riguros, ba chiar mărturisitor.⁵⁾ Ieronim menționează una dintre lucrările lui Maxim: De fide adversus Arianos librum, pe care a prezentat-o împăratului Gratian în

¹⁾ Gregorii presbyteri: De vita Gregor. Nazianzeni. Comp. Vita S. Gregorii Theologi.

²⁾ Gregor. Nazianz. Orat. XXVI (al. XXVIII).

³⁾ Sozom. Hist. eccl. VII, 9.

⁴⁾ Filosofia cinică s'a dezvoltat după moartea lui Socrate. Intemeietorul ei a fost Antisten. Aderenții acestei filosofii la început se numiau antisteniti după Antisten, iar mai târziu după felul lor de viață s'au numit cinici — dela *κῆνος*, câine, — spre a arăta că dânsii disprețuind prin viața lor orice politeță, și necunoscând nici o rușine, se pot asemana numai câinilor. Școala această filosofică era celebră pentru excentricitatea sa. Afară de Antisten erau cunoscuți ca cei mai de seamă filosofi cinici Diogene și Crates. Mai târziu școala cinică a devenit școala șarlatanilor și astfel de caracter avea chiar și pe la mijlocul secolului al IV-lea, când a apărut Maxim ca filosof cinic, dar totodată ca un șarlatan rafinat. Comp. Dictionnaire de sciences philosophiques par une société de savants Paris, 1850. ș. v.

⁵⁾ Sozomen I, c. —

Milan.¹⁾ După ce prin agerimea sa i-a succes să câștige simpatia lui Petru episcopul Alexandriei, și obțină dela acesta o scrisoare, prin care se recomanda credincioșilor din Constantinopol, apoi cu aceeaș scrisoare Maxim plecă mai târziu la Constantinopol. În Constantinopol găsește pe Grigorie Nazianzeanul și întru atâtă se insinue în grațiile acestuia prin vorbe și prin purfarea sa, încât Grigorie îl primește în casa sa, îl invită la masa sa, îl botează, iar ceva mai târziu îl primește în clerul său și îl onorează cu primul loc după sine în Biserica din Constantinopol. Vanitatea lui Maxim însă cu aceasta încă nu era satisfăcută și el își propune în sufletul său hain să scoată pe Grigorie din scaunul episcopesc, pe care să-l ocupe dânsul. Spre scopul acesta dânsul trimise la Alexandria o scrisoare și bani cu rugămintea ca să vină doi—trei episcopi la Constantinopol, cari să l hirotonească pentru locul, pe care-l ocupa Grigorie. În Alexandria au dat ascultare cererii lui și au trimis îndată doi episcopi. Îndatăce episcopii egipteni au sosit la Constantinopol cu autorizație dela Petru al Alexandriei, voiau ca imediat să săvârșească hirotonirea lui Maxim și ar fi și făcut-o, dacă credincioșii, cari au luat cunoștință de acest lucru și înfuriindu-se contra uzurpatorului îndrăzneț, nu ar fi alungat din Biserică atât pe Maxim, cât și pe episcopi. Dânsul însă nu s'a astâmpărat, ci, împreună cu episcopii egipteni, s'au dus în casa unui musicant (in chorantae cujusdam aedibus) și aici au săvârșit hirotonirea ilegală, «deși din această fărădelege nu putea avea nici un folos, deoarece nimeni nu voia și nici nu putea să-l recunoască episcop, afară de câțiva aderenți, inamicii lui Grigorie Nazianzeanul, pe cari dânsul s'a grăbit să-i hirotoniască unul după altul în diferite frepte preoțești,» — observă despre acest fapt Valsamon și Zonara în comentariile lor la acest canon.²⁾ Poporul înverșunat l-a silit să părăsească Constantinopolul și el iarăși s'a înapoiat la Alexandria, de unde a fost izgonit prin decretul prefectului — după ce dânsul și acolo a început să afățe poporul, să-și formeze partid împotriva lui Timoteiu, episcopul Alexandriei și să sfin-

¹⁾ Hieronym: De scriptoribus c. 27. — Comp. Cave Op. cit. pag. 176.

²⁾ Sint. At. II, 177.

tească oameni aleși pe sprânceană.¹⁾ Impotriva acestui Maxim s'a dat canonul prezent de către sinodul dela Constantinopol, hotărându-se că Maxim nu poate fi considerat episcop, deoarece hirotonia lui este ilegală, deasemenea sunt a se considera ilegale și toate hirotonisirile pe cari le-a săvârșit dânsul, deoarece nu avea nici un drept de a hirotonisi. «Iar după ce mai târziu s'a descoperit că Maxim afară de acestea era și aderent al ereziei lui Apolinarie, a fost predat anatemei» — adaugă Valsamon la locul menționat.²⁾ Sinodul dela Constantinopol avea două motive când a procedat în chipul acesta împotriva lui Maxim, după cum observă Beveregiu în observațiile sale scrise la acest canon.³⁾ Motivul prim este că Maxim s'a folosit de bani la Petru, episcopul Alexandriei, spre a obține pentru sine scaunul episcopal din Constantinopol. Mărturie pentru aceasta sunt Valsamon și Zonara prin comentariile lor, menționate mai sus, iar altă mărturie este și scholiastul lui Armenopol, care zice: «Acest Maxim, filosof cinic, carele a fost botezat de către Grigorie Teologul, a fost hirotonit episcop de către oarecari, folosindu-se de bani».⁴⁾ Al doilea motiv este că nu a fost hirotonit de către episcopii circumscripției respective, ci de către episcopi străini veniți din Egipt. Prin aceasta s'au violat două canoane (4 și 6) ale sinodului dela Nicéia: primul care dispune ca la înstituirea unui episcop să participe, direct sau indirect, toți episcopii din circumscripție, dar aici nu numai că nu au participat, ci chiar sau opus; al doilea, care dispune să se considere fără valoare toate hirotoniile făcute fără știrea mitropolitului competente, — pe Maxim însă nu numai că nu l-a numit mitropolit Eracleiei, căruia-i era supus pe acel timp episcopul Constantinopolului, dar acesta nu și-a dat nici consimțirea în această privință. Prin ur-

1) Este greșit ceea ce găsim relatat la Teodorit (Hist. eccl, V, 8) că Timoteiu ar fi stăruiț ca Maxim să obțină scaunul episcopesc al Constantinopolului, deoarece s'a dovedit că nu Timoteiu ci antecesorul său Petru a făcut aceasta. (Comp. Valesii Annotat.) in Hist. eccl. Theodoret. lib. V. c. 8. —

2) Sint. At. II, 177.

3) Annot. in hunc can. pag. 96.

4) „Hic Maximus . . . interveniente pecunia Constantinopolis episcopus a quibusdam est ordinatus“. Const. Armenopuli Epitome s. canonum. Sect. I. tit. 8. ap. Leunclav: Ius graeco-romanum. Francofurt. 1596. tom. I, pag. 16.

mare hirotonia lui Maxim trebuia să se considere ilegală, decî nă — iar această anulare s'a pronunțat prin canonul prezent.

Atitudinea Bisericii dela Roma nu este cea mai clară în această chestiune. Maxim, cînd a fost hirotonit în Constantinopol de către episcopii egipteni, a comunicat imediat acest lucru episcopilor din Italia, încunoștințându-i despre hirotonirea sa și trimițându-le scrisoarea lui Petru al Alexandriei, prin care acesta dovedea că este în comuniune cu Biserica Alexandriei. Episcopii din Italia, cari pe acel timp erau întruniți la sinodul din Aquileia, citind scrisoarea lui Maxim, au primit pe Maxim în comuniunea lor cu atît mai vîrtos că nu vedeau cu ochi buni pe Grigorie din cauza reputației lui și deoarece așa zicînd nu considerau legală așezarea lui Grigorie în scaunul Constantinopolului. Ba chiar, cînd mai tîrziu Maxim a fost caterisit de către Părinții sinodului nostru și în locul lui a fost ales Nectarie, episcopii apuseni, luînd știre despre aceasta, au denegat în mod solemn recunoașterea lui Nectarie, și au scris împăratului Teodosiu, rugîndu-l, să dispună episcopilor răsăriteni ca să meargă la Roma la sinod, unde să se rezolve chestiunea lui Nectarie și Maxim.¹⁾ «Prilej binevenit», observă la aceasta Petru de Marca, «pe care l-au apucat cu aviditate (avide) episcopii apuseni în frunte cu Damas spre a-și întinde supremația asupra scaunului din Constantinopol».²⁾ Se pare că la început Damas ar fi osîndit alegerea lui Maxim — cel puțin așa se pare din cele două scrisori, pe cari le-a adresat lui Asholiu, episcopul Tesalonicului, — dar mai tîrziu, cînd i s'a părut că din acest caz s'ar putea ridica autoritatea scaunului din Roma, s'a dat din nou de partea lui Maxim și a început să apere alegerea acestuia față de Nectarie. La răsărit s'au luat măsurile, pe cari le cerea interesul de atunci al chestiunii, și în loc de a satisface dorinței papii și astfel să fi netezit calea ce ducea la atingerea țelului acestuia, episcopii s'au întrunit în sinod și au confirmat alegerea lui Nectarie și apoi împăratul a trimis pe solii săi la Roma spre a comunica hotărîrea sinodului, care să fie luată spre știre.³⁾ Firește că episco-

1) V. Valesii Annotat. in Sozom. Hist. eccl. VII, 9. — Comp. Hebele: Conciliengeschichte, II, 20, 30.

2) De concordia sacerdotii et imperii. lib. V, cap. 21. num. 6.

3) Theodoret. Hist. eccl. V, 9. — Comp. Petr. de Marca, I, c.

pii din Italia și Damas au trebuit să renunțe la dorința lor, dacă chiar și fără plăcere, și să recunoască hotărîrea sinodului.¹⁾

Canonul 5.

În ceea ce privește tomos-ul apusenilor, am primit și pe cei din Antiohia, cari mărturisesc o Dumnezeuire a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh.

(1 sin. II ec.; 1 trul.; 1, 2 Cart.).

— Canonul acesta a fost interpretat în diferite chipuri. Tomos-ul apusenilor (*Tómos*²⁾ τῶν Δουτικῶν, volumen occidentalium, tomos occidentalium) a fost luat în sensuri diferite. Unii, adică comentatorii greci din evul mediu afirmă că acest »tomos« este mărturisirea de credință a sinodului dela Sardica din anul 343, pe când alții, învățații timpului recent afirmă că sub acesta avem să înțelegem scrisoarea sinodului dela Roma din anul 369 adresată către episcopii răsăriteni, care a fost primită și recunoscută la sinodul dela Antiohia în anul 378³⁾. Afirmația dintâi nu o putem primi, deoarece nu se poate sprijini cu dovezi contimporane. Zonara a fost primul, carele a emis o astfel de opinie, zicând în comentarul acestui canon următoarele: »Împăratul Constanțiu, fiul lui Constantin cel mare, după ce a favorizat pe arieni, a căutat să desființeze hotărîrea sinodului prim ecumenic. Papa Romei vechi a anunțat acest lucru lui Constant, fratele mai mare al lui Constanțiu. Iar Constant, printr'o scrisoare adresată fratelui său Constanțiu îl amenință pe acesta cu războiul dacă nu încetează a persecuta credința adevărată. Rezultatul a fost că ambii împărați s'au

1) »Tunc fractae sunt graves illae concilii italici minae de quibus paulo ante dicebamus; pactoque Damaso, pacata etiam Italia«, încheie Petr. de Marca (l. c. num. 10) spusele sale despre această chestiune. — Cf. Valesii Annot. in cap. cit. Sozomenis historiae eccl. — Bevereg. Annotat. in hunc cân. 96—97.

2) »Tómos — tomum Graeci vocant scapum, sive librum papiraceum, et generaliter, pro quovis scripto sumitur«. Nota margin. in Harmenop. Epit. canonum. Sect. I. tit. 8 ap. Leunclav. Ius graeco-rom. I, 16.

3) Petitus, spre a ușura interpretarea acestui canon, argumentează că Δουτικῶν a fost scris greșit în canon în loc de Διδυτικῶν și că cu acest cuvânt s'au numit antiohenii »quasi lucis consitos, a lucco Daphnensi quo Antiochia ornata est«. Beveregiu în observațiile sale scrise la acest canon a răsturnat în mod documentat această afirmație. Synodicon. Ap. pag. 97

înțeles să se convoace un sinod, la care să se desbată mărturisirea de credință dela Niceia. S'au adunat deci la Sardica 376 Părinți, cari au expus în scris simbolul de credință niceian, confirmându-l, și au condamnat pe toți ceice cred alfel. Această mărturisire de credință cuprinsă în scris a sinodului dela Sardica se numește de către sinodul al doilea »tomos-ul apusenilor«, care sinod (al doilea) reprimește pe cei din Antiohia, cari au acceptat acest tomos. Acest sinod numește apuseni pe episcopii întruniți la Sardica. Iar »tomos al apusenilor« se numește această expunere în scris a mărturisirii de credință din cauză că a fost semnată numai de către episcopi apuseni, deoarece cei 70 de episcopi răsăriteni (arieni) au declarat că nu vor participa la sinod până ce nu vor ieși din sinod Pavel mărturisitorul și Atanasie cel Mare¹⁾. Tot așa vorbește și Valsamon²⁾. Scholiastul colecțiunii lui Armenopol zice referitor la acest canon: »Când Constanțiu a trecut la arianism, episcopul roman a convocat un sinod la Sardica cu 341 episcopi, la care s'a prezentat tomos-ul (hoc tomos sive scriptum) confirmat de către Constant, fratele mai mare al lui Constanțiu³⁾. Nu putem fi de acord cu această opinie întâiu din cauză că »tomoșul apusenilor« trebuia necondiționat să grăiască despre situația Bisericii antiohene, în al doilea rând deoarece trebuia să-l înterezeze cu deamănuntul desbinarea credincioșilor din Antiohia, adică schizma meletiană⁴⁾⁵⁾. În hotărârea sinodului dela Sardica

¹⁾ Sint. At. II, 178.

²⁾ Ib pag. 179.

³⁾ Harmenopol. Epit. can. Sect. I. tit 8 ap. Leunclav I c. Andrei, arhiepiscopul Rodosului, la sinodul dela Florența din anul 1439 dessemenea afirmă, că aici trebuie să înțelegem hotărârea sinodului dela Sardica. Comp. Hefele: Conciliengeschichte, II, 21.

⁴⁾ Despre meletieni vezi mai sus pag. 17 — 18.

⁵⁾ Aici nu este vorba despre schizma meletiană din Egipt, ci despre cea din Antiohia, care și-a luat începutul în anul 330, când arianii din Antiohia au depus pe arhiepiscopul Eustațiu și au instalat în locul acestuia pe un arian. Ortodocșii însă nu au recunoscut pe episcopul arian și continuă să considera pe Eustațiu de episcop legal al lor. Mai apoi după moartea lui Eustațiu arianii la a. 360 au așezat în scaunul din Antiohia pe Meletie, despre care credeau că este partizan al lor. Meletie însă s'a declarat pentru ortodocși și atunci arianii l-au depus, alegând în locul lui pe arianul Euzoios. Ortodocșii moderați din Antiohia au recunoscut pe Meletie, cei riguroși însă l-au respins. Aceștia au pus episcop pe Paulin. Desbinarea aceasta dintre ortodocșii din Antiohia se numește schizma me-

însă nu se vorbește nimic despre acestea și nici nu se putea face amintire din motivul simplu că acest sinod s'a ținut nu mai puțin decât cu 74 de ani înainte de ce a apărut schizma meletiană.¹⁾ Afară de aceasta se poate vedea că Părinții acestui sinod au avut în vedere un sinod ținut nu de mult, la nici un caz însă pe cel dela Sardica, care s'a ținut cu 38 de ani mai înainte.²⁾ Așadar sub «tomul apusenilor» nu este a se înțelege hotărârea sinodului dela Sardica, ci o altă hotărâre. Petrus de Marca³⁾, Vallesius⁴⁾, Beveregiu⁵⁾, Cave⁶⁾, Hefele⁷⁾ și Arhim. Ioan⁸⁾ au aproape toți o singură opinie în privința aceasta. După dâșii ne vom forma și noi părerea noastră.

În anul 369 s'a ținut la Roma un sinod, a cărui problemă de căpetenie a fost să publice mărturisirea de credință în unitatea ființei persoanelor divine și să anatematizeze pe Auxențiu, episcopul Mediolanului, protectorul principal al arianismului la apus.⁹⁾ Sinodul, după ce a fixat mărturisirea sa de credință, a tri-

letiană. Meletie a fost un episcop foarte venerat de contemporani; el a fost și primul președinte al sinodului al doilea ecumenic. Schizma din Antiohia a durat până la anul 415. (Vezi Eus. Popovici: Ist. bis. univ. vol. II, pag. 110—111). N. Tr.

1) Probabil că aici Milaș a vrut să zică: „înainte de ce s'a pus capăt schizmei meletiene“ (N. Tr.).

2) Comp. Bevereg. Annotat. in hunc can. Synodicon. Ap. pag. 97. Hefele: Conciliengeschichte, I, 533; II, 21.

3) De concordia sacerdotii et imperii. lib. I, cap. 4, num. 5, col. 28—29.

4) Annotat. in hist. eccl. Sozomenis lib. VI. cap. 25.

5) Annotat. in 5. can. concil. Constantinopolitani II. Synodicon. Ap. pag. 97.

6) Scriptorum eccl. historia liter. Saeculum Arianum, pag. 233.

7) Conciliengeschichte. Bd. II. S. 20 fg.

8) Opul citat, I, 503—504. Nu este exact ceea ce spune acest canonicist despre scrisoarea papii Damas din anul 380 adresată către Pavel din Antiohia, că și aceasta se înțelege, împreună cu scrisoarea sinodului dela Roma, sub *τόμος τῶν δευτικῶν*, ceea ce a dovedit Petrus de Marca (De concordia sacerdotii et imperii. lib. I, cap. 4 num. 5). Dacă ar trebui să admitem acest lucru, apoi autenticitatea canonului nostru s'ar pune la îndoială și ar trebui să recunoaștem, împreună cu mai mulți apusenii, că acest canon nu s'a dat de către sinodul al II-lea ecumenic, ci cu un an mai târziu.

9) Hefele: Conciliengeschichte, I, 739.

mis o scrisoare episcopilor răsăriteni la Antiohia, comunicându-le hotărîrea sinodală și rugându-i totodată să-și exprime opinia lor asupra ei.¹⁾ După 9 ani a fost conchemat un sinod mare la Antiohia, la care au participat 146 de episcopi ortodocși și adică cu două scopuri, spre a desființa schizma ivită între ortodocși și spre a găsi modalitatea cea mai ușoară ca Biserica să înfrângă pe arieni. Spre a atinge mai ales scopul din urmă, episcopii adunați înainte de toate au studiat, apoi au primit și semnat scrisoarea sinodului dela Roma din anul 369, adăugând la conținutul scrisorii câteva explicații dogmatice.²⁾ Apoi sinodul (cel din Antiohia) a trimis la Roma ca întregire la comunicarea lor în scris, o copie de pe aceeași scrisoare a sinodului român (din anul 369) cu semnăturile episcopilor și cu mărturisirea de credință într'o ființă.³⁾ Peste puțin timp episcopii apuseni au scris celor răsăriteni despre disordinea ivită din nou între ortodocși și în scrisoarea lor fac pomenire despre prima lor scrisoare (tomus), prin care dânsii au fost declarat că recunosc ortodoxe pe ambele partide din Antiohia. Părinții răsăriteni întruniți la sinodul dela Constantinopol s'au simțit obligați, între altele, de a se exprima asupra antiohenilor cu atât mai vădinos deoarece se temeau ca nu cumva împerechierea dintre cei doi episcopi de atunci, Meletie și Paulin să aducă vre-un dezastru ortodoxiei și ca răspuns la declarația apusenilor s'au exprimat pentru prima epistolă a acestora despre antioheni, după care și ei recunosc de ortodocși pe creștinii din Antiohia. Prin urmare acest tomos al apusenilor, *τόμος τῶν Δοτικῶν* (tomus occidentalium, volumen occidentalium) nu este mărturisirea de credință a sinodului dela Sardica, după cum afirmă comentatorii greci, ci este scrisoarea sinodului dela Roma din anul 369, pe care Părinții răsăriteni au recunoscut-o și au confirmat-o prin semnăturile lor la sinodul din anul 378 dela Antiohia. În conformitate cu aceste canonul nostru, despre care trebuie să recunoaștem că nu este dat în modul cel mai clar, ar putea fi redactat în felul următor: «Referitor la tomos-ul *τόμος*, pe care l-am primit dela apuseni și care a fost redactat la sinodul din anul 369 dela Roma și a fost primit și semnat de că-

¹⁾ Din această scrisoare au rămas numai fragmente. Comp. Hefele: Conciliengeschichte, II, 21 și I, 793, nota 3.

²⁾ Hefele: Conciliengeschichte, I, 743.

³⁾ Ib. II, 22.

tre episcopii răsăriteni la Antiohia în anul 378, declarăm că și noi considerăm ortodocși pe aceia din Antiohia, cari mărturisesc unica divinitate a Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt».

În colecțiunea canonică a lui Ioan Scolasticul la acest canon sunt adăogate și următoarele:¹⁾ «Episcopii, cari au făcut această înțelegere sunt următorii: Nectarie al Constantinopolului, Timoteiu, al Alexandriei și alți o sută și cincizeci Părinți...» Acest supliment la canonul nostru are cu atât mai mare importanță, deoarece desmințește părerea acelor, cari contestă că acest canon a fost dat de către sinodul al II-lea ecumenic, străduindu-se să demonstreze că a fost dat după încheierea sinodului al II-lea ecum. și prin urmare că nu ar fi autentic²⁾.

Canonul 6.

Deoarece mulți, voind a tulbura și a răsturna ordinea bisericească, din vrăjmășie și spre a cleveți, plăsmuesc oarecari acuze contra episcopilor ortodocși, cari cârmuesc bisericile, nu pentru altceva decât spre a mânji buna reputație a ierailor și spre a ațâța poporul pașnic la turburări: din cauza aceasta sinodul episcopilor întruniți la Constantinopol a hotărît să nu se admită acuzatorii fără cercetare și nici să nu se permită tuturor a ridica acuze contra conducătorilor bisericilor, dar nici să nu se excludă toți. Dacă însă cineva ar face contra episcopului vre-o reclamație proprie

¹⁾ Qui convenerunt episcopi hi sunt: Nectarius episcopus Constantinopolitanus, Timotheus Alexandrinus et caeteri episcopi centumquinquaginta. Joannis Antiocheni Collectio canon. tit. XXXVI. ap. Voelli et Justelli Biblioth. jur. can. II, 569.

²⁾ Bevereg. Synodicon. Ap. pag. 98. Hefele: Conciliengeschichte, II, 13—14, 20—22. După cardinalul Pitra, acest canon revine unui sinod ținut în anii uțimi din secolul al IV-lea sau în secolul al V-lea, deoarece el afirmă că sub tomus occidentalium trebuie să înțelegem synodica S. Damasi epistola ad Paulinum antiochenum scripta anno 332 (?). Dacă Damas a scris lui Paulin numai la 332 și scrisoarea aceasta s'a desbătut la un sinod, aceasta însemnează că acest sinod a trebuit să aibă loc la tot cazul după această dată. Păcat numai că Pitra nu și-a spus părerea asupra timpului, pe care pune sinodul, care a dat canonul despre tomus occidentalium, deoarece atunci cel puțin am fi știut cum stăm. Comp. Pitra. Iuris eccl. gr. I, 513.

adică privată, că a fost păgubit sau altă nedreptate oarecare a suferit dela acela, la astfel de reclamațiuni să nu se cerceteze nici persoana reclamantului, nici religia lui. Căci sub orice împrejurare conștiința episcopului trebuie să fie curată și celce zice că a fost nedreptățit trebuie să obțină dreptate, ori de ce religie ar fi. Iar dacă acuza ridicată împotriva episcopului ar fi bisericască, atunci trebuie să se cerceteze persoanele acuzatorilor; pentruca în prima linie ereticii să nu aibe voie a ridica acuze împotriva episcopilor ortodocși în chestiuni bisericăști. Iar eretici numim pe ceice sunt excluși din biserică și pe ceice mai apoi au fost anatematizați de către noi; iar afară de aceștia și pe ceice, prefăcându-se că mărturisesc credința sănătoasă, au devenit schizmatici și să adună împotriva episcopilor noștri canonici. Apoi și dacă vreunii dintre ei ar fi fost condamnați de biserică din vreo oarecare pricină și au fost lepădați sau excomunicați, fie ei din cler, fie din tagma laicilor, nici aceștia nu au voie să reclame pe episcop pânăce nu se vor desbrăca de vinovăția lor proprie de mai nainte. Asemenea și ceice stau sub acuză mai veche să nu li se primească reclamația contra episcopului sau altor clerici pânăce nu vor dovedi că sunt nevinovați de vinovățiile ce li se impută. Inșă dacă oarecari, nici eretici fiind, nici excomunicați, nici condamnați, nici acuzați pentru oarecari infracțiuni, și ar zice că au vreo acuză bisericască contra episcopului, sfântul sinod poruncește ca aceștia să-și înainteze reclamația mai nainte la toți episcopii eparhiei și în fața acestora să dovedească vinovățiile episcopului referitoare la oarecari chestiuni. Și dacă s'ar întâmpla că eparhioții¹⁾ nu ar putea îndrepta vinovățiile aduse episcopului, atunci ei să meargă la mai marele sinod al episcopilor din acea dieceză convocați penfru chestiunea respectivă; dar să nu-și înainteze acuza pânăce nu vor declara mai nainte în scris că se vor supune aceleiași pedepse, dacă la cercetarea lucrurilor se va dovedi că

¹⁾ Episcopii eparhiali dintr'o mitropolie (N. Tr.).

au calomniat pe episcopul acuzat. Iar dacă cineva, disprejuind cele hotărâte, după cum s'au publicat mai înainte, ar îndrăzni să molesteze urechile împăratului, sau forurile judecătorești lumești, sau să turbure sinodul ecumenic, desconsiderând pe toți episcopii diecezei, unul ca acesta nici decum să nu se primească cu acuza ca unul, carele a defăimat canoanele și a vătămat ordinea bisericească.

(34, 37, 74, 75 ap.; 9, 17, 19, 21 sin. IV ec.; 8 trul.; 14, 15, 20 Antioh.; 40 Laod.; 4 Sard.; 8, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 59, 104, 107, 128, 129, 130, 132 Cart.; 13 întâiu al doilea; 9 Teofil Alex.).

— La canoanele 74 și 75 apostolice am văzut cine a avut competența de a judeca și cum se făcea judecata asupra persoanelor sfințite în primele veacuri ale Bisericii și totodată am văzut cine se putea constitui acuzator contra persoanelor bisericești; în canonul prezent se repețesc și se întregesc dispozițiile din menționatele canoane apostolice precum și din alte canoane, cari s'au dat în aceiaș chestiune la câteva sinoade ținute înainte de sinodul al II-lea ecumenic¹⁾.

Cauza emiterii acestui canon se vede lămurit din primele cuvinte ale canonului: «Deoarece mulți, voind a turbura și a răsturna ordinea bisericească din pornire vrăjmașă și prin clevețire plăsmuesc oarecari acuze împotriva episcopilor ortodocși, cari cărmuesc Bisericile, nu pentru altceva, ci numai pentruca să mănajească buna reputație a preoșilor și să ațâțe la turburări popoarele pașnice», — din care cauză Sfinții Părinți, spre a delătura pentru viitor asemenea apariții, au găsit de cuviință să dea acest canon.

¹⁾ Depildă cele dela Antiohia, Sardica și Cartagina. — Când vorbim despre canoanele sinodului dela Cartagina și dacă punem emiteria acestora înainte de anul 381, când s'a ținut sinodul nostru, noi nu înțelegem numai canoanele acestui sinod, sub a cărui nume sunt cunoscute la noi canoanele sinodului dela Cartagina. Acest sinod s'a ținut la anul 419, deci cu treizecișopt ani întregi după sinodul nostru. Ci noi înțelegem canoanele, cari au fost adunate la sinodul din anul 419 din Cartagina dela diferite sinoade africane, ținute până la pătratul al treilea al secolului al IV-lea și cari astăzi, împreună cu toate celelalte canoane ulterioare, date la sinoadele din Africa după pătratul al treilea al secolului IV, sunt cunoscute sub numirea generală de *canoanele sinodului dela Cartagina*. Aupra alcătuirii colecțiunii acestor canoane vezi lucrarea mea cu titlul: „Codex canonum ecclesiae Africanae”. (Zara 1888).

Într'ânsul să tratează întâiu despre deosebirea între acuzele de caracter privat și acuzele de caracter bisericesc, apoi despre persoanele, cari pot ridica vre-o acuză împotriva episcopilor și în sfârșit despre forurile de judecată competente.

Sub acuze de caracter privat sunt a se înțelege cele, cari nu interesează Biserica și cari nimic nu au de a face cu Biserica, ca depildă dacă un episcop este acuzat că a comis vre-o nedreptate sau că ar fi luat averea cuiva, sau că ar fi adus cuiva vre-o jignire sau altceva similar; iar sub acuze de caracter bisericesc cele, cari atrag după sine afurisirea sau caterisirea din starea preoțească, ca depildă; sacrilegiul, simonia și asemenea acestora. Acuzele de soiul prim are dreptul oricine, fără deosebire, a le aduce împotriva episcopului, deoarece oricare membru al societății are drepturile sale proprii garantate prin legi civile precise: «la astfel de acuze să nu se cerceteze nici persoana acuzatorului, nici religia lui, deoarece la tot cazul trebuie ca și conștiința episcopului să fie curată și celuice zice că i s'a făcut nedreptate, de orice religie ar fi, trebuie să obțină dreptate» — zice canonul. Ce privește felul al doilea de acuze, canonul dispune să se dea atenție deosebită persoanelor, cari s'au constituit acuzatori și interzice categoric ca astfel de acuze să se ridice de către: *a)* eretici, *b)* schizmatici, *c)* ceice formează adunări ilegale, *d)* clericii caterisiți, *e)* laicii, cari sunt excluși din Biserică și *f)* ceice au fost sub judecată și încă nu s'au desvinovățit.

Părinții numesc în canon cu numirea generală de eretic nu numai pe ceice învață greșit asupra credinței, ci și pe schizmatici și pe ceice fac adunări împotriva episcopului lor. Vasile cel Mare, în scrisoarea sa adresată către Amfilohie, distinge exact pe eretici de către schizmatici și de către ceice formează adunări ilegale. După Vasile *ἀρεσιον* este aceea, care învață ceva cu totul contrar credinței ortodoxe și se întrăinează cu totul dela Biserică, — *σχίσματα* avem, dacă cineva are despre vre-un lucru s'au vre-o întrebare bisericască astfel de părere diversă, care se poate aplană, — *παρισυναγωγήν* se face atunci, când presbiteri sau episcopi rebeli se adună în adunări cu poporul ignorant, împotrivindu-se orânduiri autorităților (can. 1). Dacă comparăm sensul cuvântului eretic întrebuițat în canonul nostru — unde și schizmaticii se numesc cu acelaș cuvânt — cu cuvintele menționate ale lui Vasile, unde schizmaticii se disting riguros de către eretici, s'ar putea

deduce ceva contradicție, pe care Valsamon, în comentarul acestui canon, se străduiește a o aplană în chipul următor: «Auzind», zice dânsul, «că acest canon numește eretici și pe ceice se prefac că mărturisesc curat credința noastră, dar cari s'au desbinat și se întrunesc în adunări împotriva episcopilor noștri canonici, să nu crezi că vei fi în contradicție cu al doilea (alias primul) canon al lui Vasile cel Mare, carele nu numește eretici pe schismatici, ci zi că acest canon numește eretici pe acei schismatici, cari cugetă cu totul altfel, dar cari la aparență se înfățișează ca ortodocși, în adevăr însă sunt eretici; iar canonul lui Vasile cel Mare vorbește despre alți schismatici, cari după esența lucrurilor sunt ortodocși, dar cari sub pretextul vre-unei chestiuni bisericești, în urma vre-unei înțelegeri greșite s'au desbinat de frați.»¹⁾ Străduința aceasta a lui Valsamon de a pune în acord canonul sinodului prezent cu cel al lui Vasile cel Mare este cu totul superfluă și nu este motivată. Dacă sensul canonului ar trebui interpretat în felul acesta, apoi ar fi superfluă adăogirea cuvintelor separate despre schismatici, după cum bine observă Beveregiu. Canonul acesta nu numai că nu este în contradicție cu canonul lui Vasile cel mare, ci dimpotrivă îl confirmă. Printr'însul Părinții exprimă lămurit că ereticii trebuiesc deosebiți de către schismatici și de către ceice formează adunări ilegale, deoarece menționează în mod special pe cei dintâi, pe cei de ai doilea și pe cei de ai treilea. Dar Părinții înțeleg aici sub eretici nu pe ereticii în sensul obișnuit și mai strâns, ci mai larg al cuvântului, astfel că aici sunt a se înțelege nu numai ereticii recunoscuți, ci și schismaticii și ceice formează adunări ilegale. Prin urmare ideia Părinților s'ar putea exprima și în felul următor: «noi oprim ca împotriva episcopului să poată ridica acuze orice fel de eretic, înțelegând sub cuvântul eretic nu numai pe ceice propriu zis sunt atari și pe cari noi sau părinții noștri i-au condamnat din cauza învătăurii lor greșite, ci și pe toți aceia, cari s'au făcut schismatici, precum și pe ceice formează adunări ilegale împotriva episcopilor canonici, cu toate că dânsii se înfățișează ca și când ar mărturisi credința ortodoxă». În scrierile Sfinților Părinți și Invățătorilor Bisericii schismaticilor de foarte multe ori li se dă numirea de eretici. Și la drept vorbind găsim multe schizme, cari la în-

¹⁾ Sint. At. II, 185.

ceput au fiut încă la ortodoxie, dar mai apoi se îndepărtează succesiv dela ortodoxie și primesc vre-o erezie, de care după aceea nu se mai despart nici decum. In comentariile fericitului Ieronim scrise la epistola apostolului Pavel către Tit citim: «Inter haeresim et schisma hoc esse arbitrantur, quod haeresis peruersum dogma habeat; schisma propter episcopalem discussionem ab ecclesia separetur. Quod quidem in principio aliqua ex parte intelligi potest. Caeterum nullum schisma non sibi aliquam configit haeresim, ut recte ab ecclesia recessisse videatur.»¹⁾ Iar la Augustin: «Neque enim scissio vel schisma fieri potest, nisi diversum aliquid sequantur, qui faciunt: Haeresis autem schisma inveteratum.»²⁾ Foarte corect se consideră în canonul nostru ereticii de egali cu schismaticii, ca unii ce n'au dreptul de a ridica acuze contra episcopului ortodox în chestiuni bisericesti, deoarece dânșii chiar în urma firei lor nu se pot răbda de a nu ridica tot felul de acuze născocite împotriva episcopilor de cari s'au despărțit. Din cauza aceasta Atanasie nu permite meletienilor să fie acuzatorii săi, deoarece dânșii sunt schismatici. «Meletiani enim sunt», zice dânsul în apologia sa împotriva arienilor, — «qui accusant, quibus nulla fides habenda, utpote qui non jam solum, sed a tempore beați Petri episcopi et martyris, schismatici fuerint et ecclesiae inimici; qui ipsi Petro insidiati, Achillam ejus successorem calumniati sunt et Alexandrum apud ipsum imperatorem accusarunt. Postquam enim talia moliti sunt, Athanasium tandem adorti, nihil agunt a sua improbitate alienum.»³⁾

Așadară canonul acesta în prima linie oprește pe eretici, pe schismatici și apoi pe ceice fac adunări ilegale împotriva episcopilor așezați în chip canonic, să ridice acuze împotriva episcopilor. Canonul acesta a fost observat de către toate Bisericile creștine din timpurile primare. Mărturie despre aceasta avem în canoanele sinoadelor dela Antiohia, Sardica și Cartagina (128, 129 Cart.; 14 Antioh.; 3, 4, 5, Sardica). Atanasie cel Mare, în apologia sa adresată către împăratul Constanțiu, neagă orice importanță acuzelor ridicate împotriva sa de către arieni⁴⁾. Așisderea reachează și

¹⁾ Hieronim, Comment. in epist. ad Tit. cap. 3.

²⁾ Augustin, Contra Crescon. grammatic. lib. II, cap. 7.

³⁾ Athanas. Apolog. contra Arianos. cap. 11.

⁴⁾ Athanas, ad imp. Constantium apologia, cap. 2.

Augustin împotriva acuzelor, pe cari le-au ridicat ereticii împotriva ortodocșilor¹⁾. Iustinian, pătruns de ideea de a apăra vaza ortodocșilor, dă o lege, prin care interzice ereticilor nu numai de a se constitui în acuzatori, ci chiar și de a figura ca martori împotriva ortodocșilor: »Sancimus, contra orthodoxos quidem litigantes nemini haeretico esse in testimonia communionem, sive utraque pars orthodoxa sit, sive altera²⁾. Aceiaș lege a fost primită apoi și în Vasilicale și stabilește că »ex haereticis Manichei...nulla in re testimonium perhibeant³⁾. În Nomocanonul în XIV titluri găsim detaliat înșirate dispozițiile legale, cari ating chestiunea aceasta⁴⁾.

Afară de aceștia canonul interzice clericilor caterisiți și laicilor afurisiți să reclame pe episcop. Firește că acestora trebuia să li se interzică total acest lucru, deoarece după lege cu toții trebuiau să stea sub judecată, și, fiind acuzați, nu puteau dispune de dreptul de a figura ca martori și cu atât mai puțin ca înșiși să ridice acuze. Acestora li era interzis de a ridica acuze chiar și după canoanele mai vechi, de pildă și după canoanele sinoadelor dela Cartagina. În genere în privința aceasta în practica bisericească erau în vigoare aceleași dispoziții, cari în chestiunile civile erau în vigoare după legile civile⁵⁾.

Tuturor celorlalți »cari nu sunt eretici, nici excomunicați din Biserică, nici nu stau sub acuză« adaogă canonul, li se permite să se constituie în acuzatori împotriva episcopului, dacă au motive. Dar nici în cazul acesta canonul nu dă dispoziția sa în mod absolut. Se cere anume ca respectivii să dea în scris promisiune »că sunt gata de a se supune aceleiași pedepse, care s'ar da episcopului acuzat, în cazul dacă la cercetarea lucrurilor se va dovedi că episcopul este nevinovat și că dânsii au calomniat numai pe episcop...« Condiția aceasta se cerea atât de legile bisericești cât și de cele civile. La Ioan Scolasticul cât și în Nomocanonul în XIV titluri se consacră acestei chestiuni capitole speciale. În cel dintâu găsim titlul XIV cu titulatura următoare: »De episcopis, qui acusanter et de iis qui ad acusandum debent, aut non

1) Augustin: „haeticorum accusationes contra catholicum presbyterum admittere non possumus, nec debemus“. Ep. X.

2) Cod. Iustin. lib. I. tit. V. lex 21.

3) Basilic. lib. XXI. tit. I. 1. 45.

4) Tit. IX. cap. 1. 2.

5) Ibid.

debent admitti¹⁾). În al doilea găsim un capitol special cu titlul următor: „*Ἦνες, καὶ παρὰ τίσιν κατηγοροῦσαν ἐπισκόπων*“²⁾). În codicile lui Justinian sub titlul de calumniatoribus citim legea lui Onoriu și Teodosiu: »*Quisquis crimen intendit, non impunitam fore noverit licentiam mentiendi: cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii*“³⁾). Acelaș lucru îl citim și în Vasilicale⁴⁾).

Observându-se toate condițiile menționate, canonul permite a se ridica acuză împotriva episcopului. Ce privește judecata în sine precum și conducerea ei, Părinții sinodului renouiesc și completează canoanele anterioare: 74 apost., 5 sin. I niceian., 14, 15, 20 Antioh. și altele. Reclamația este a se adresa sinodului tuturor episcopilor *τῆς ἐπαρχίας* adică sinodului tuturor episcopilor circumscripției mitropolitane, al cărui scaun președințial după drept îl ocupă mitropolitul. Sub cuvântul *ἐπαρχία* din canoane, după cum am mai amintit la mai multe locuri, este a se înțelege o circumscripție bisericească, în care sunt mai mulți episcopi, cari toți depind de un prim episcop, care de regulă se numește mitropolit. *Ἐπαρχία* ne oferă noțiunea mitropoliei în sensul, pe care ni-l dă canonul 34 apostolic. La acest sinod eparhial respective mitropolitan este a se înainta înainte de toate și apoi a se debate reclamația împotriva episcopului. Dacă acest sinod nu este în stare a debate acuză și a aduce sentință definitivă, în acest caz chestiunea este a se transpune sinodului episcopesc *τῆς διοικήσεως* adică sinodului, carele se alcătuește din toți episcopii și mitropolii unei circumscripții bisericești mari, sau ai unui patriarhat, în care demnitatea de președinte după drept se cuvine patriarhului. *Διοίκησις* după cum am văzut la comentariile canonului niceian ș-

1) Voelli et Justel. Biblioth. juris canon. II. 621.

2) Sint. At. I. 164. În colecția legilor apusene găsim aceleași dispoziții. În Decretum Gratiani citim: „Si a. cusator in accusatione defecerit, talionem recipiat“ Deur. Pars II, caus. II. quaest. III. c. 2. „Qui Calumniator, si in accusatione defecerit, talionem recipiat“. Ib. c. 3. „Qui non probaverit quod objecit, poenam quam intulerit, ipse patiatur“ Ib. c. 4. „Nam inscriptio primo semper fiat ut talionem calumniator recipiat, quia ante inscriptionem nemo debet judicari vel damnari, quum et saeculi leges haec eadem retineant“. caus. IV. quaest. IV. c. 2.

3) Cod. Justin. lib. IX. tit. XLVI. l. 10.

4) Basilic. lib. LX. tit. XXVI. c. 6: „Qui factus est proditor suae accusationis in poenali criminae, eam poenam patitur, quam res passurus esset“.

2 al sinodului prezent, corespunde noțiunii patriarhatului de azi și deci sinodul diecezan corespunde noțiunii sinodului patriarhal, la care participă în calitate de membrii toți mitropoliții și episcopii unui patriarhat sub președinția patriarhului. Spre a înțelege acest lucru vom aduce și noi, întocmai ca Zonara, un exemplu din timpurile de azi. Tesalia alcătuește azi o *ἐπαρχία*, în care sunt opt episcopi: din Chitru, Campania, Paltamon, Servia (și Cozan), Polia (și Vardioritus), Petre, Ardameria și Jeria, toți aceștia sunt supuși jurisdicțiunii mitropolitului din Salonic și toți la o altă cu circumscripțiile lor speciale alcătuesc circumscripția mitropolitană a Tesaliei; sau Critul, în care sunt următorii episcopi: din Arcadia, Avlapotamia (și Retimnia), Kidonia (și Kisamia), Perat, Sitia (și Jeria) și Heronesus și aceștia toți sunt supuși jurisdicțiunii mitropolitului din Crit și toți la o altă cu circumscripțiile lor speciale alcătuesc circumscripția mitropolitană a Critului; sau Tracia, de care depind episcopii din Galipoli (și Madit), Miriofit (și Peristas) și Mefron (și Tihiri) cari sunt supuși jurisdicțiunii mitropolitului din Eraclea și alcătuesc circumscripția mitropolitană a Traciei. Toți acești mitropoliți, al Tesaliei, al Critului și al Traciei precum și ceilalți 78 împreună alcătuesc o *Διοκесьον*, în fruntea căreia stă patriarhul Constantinopolului și toți la o altă alcătuesc un sinod diecezan (sau patriarhal)¹⁾. Canonul nostru dispune ca în acest sinod diecezan să se dea sentința definitivă cu privire la toate acuzele aduse împotriva unui episcop. Împotriva hotărârii acestui sinod nici unde nu se mai putea apela — afară de cazurile într'adevăr excepționale, când chestiunea avea importanță deosebită și atunci sinodul ecumenic decidea în această chestiune.

Părinții sinodului încheie acest canon cu interdicția categorică de a nu se putea consfii drept acuzator contra episcopului celce disprețuește această întocmire și îndrăznește să se adreseze forurilor judecătorești civile. Prin aceasta Părinții repetă în linii generale canonul 12 al sinodului dela Antiohia. În acele timpuri mulți clerici și laici se adresau direct autorităților lumesti cu reclamațiile lor în chestiuni bisericesti, ocolind forurile judecătorești bisericesti, și, fiind condamnați de către forurile jude-

¹⁾ Compară consemnarea scaunelor ierarhice ale Bisericii ortodoxe pe anul 1864.

cătorești bisericești, căutau ca judecătoria civilă să anuleze sentința. Aceasta a cauzat multe disordini și nedreptăți în administrația bisericească. Jurisdicția bisericească și-a pierdut puterea. După ce erau condamnați de către autoritățile lor proprii, li reușea să câștige de partea lor, prin mistificare sau în alt chip, autoritățile lumești, cari, mai ales pe timpul dominațiunii împăraților eterodocși, ca pe timpul lui Constanțiu, Iulian și Valent, anulau nu numai sentințele singuraticilor episcopi, ci și ale sinoadelor întregi și vinovații erau achitați, pe când cei nevinovați erau supuși la pedepse nemeritate. Canonul dispune ca orice caz să se finalizeze la marele sinod al episcopilor, fără alt apel; iar, dacă cineva disprețuiește această autoritate legală a Bisericii și îndrăznește a se adresa autorităților civile, prin aceasta «violând canoanele și turburând buna rânduială din Biserică» se face vinovat și pierde toate drepturile, de cari s'a bucurat în această privință. Canoanele totdeauna au condamnat în cel mai sever chip ingerința autorității lumești în chestiuni bisericești. Intre alte nenumărate cazuri ne servesc de pilde cele ale lui Ioan Gurădeaur și Atanasie cel Mare, cari, după ce au fost condamnați de multe sinoade, nu au voit cu nici un chip să-și ocupe scaunele, cu toate că au fost reintegrați prin puterea împărătească, până ce nu au primit satisfacție deplină dela alte sinoade mai mari și mai importante decât acele cari îi osândiseră mai înainte¹⁾. Acest principiu al Bisericii asupra incorectitudinii ca autoritățile lumești să se amestece în afacerile bisericești a fost păstrat totdeauna cu sfințenie în Biserică; și însăși autoritățile civile se angajau numai fără voie de a desbate afaceri lumești. Deasemenea și autoritățile eterodoxe civile din timpurile de mai târziu nu se amestecau cu plăcere în astfel de chestiuni, cedându-le autorităților bisericești și recunoscând acestora deplina competență în aceste chestiuni. Dispoziția aceasta a sinodului al doilea ecumenic, după care afacerile bisericești nici odată nu pot fi duse înaintea forurilor judecătorești civile, a fost repetată în mod solemn la sinodul al IV-lea ecumenic.

Canonul 7.

Pe cei, cari dintre eretici se întorc la ortodoxie și la partea celor ce se mântuiesc, îi primim după următoarea

¹⁾ Comp. Valesii Annotat. in hist. eccl. Socratis, VI. 18.

rânduială și obicei. Și adică pe Arieni, și pe Macedonieni și pe Sabatieni și pe Novațieni, ceice se numesc pe sine Calari și Stângaci¹⁾ și pe Quartodecimani sau Tetradiji și pe Apolinariști îi primim după ce vor da scrisori și vor anafematiza tot eresul, care nu învață ca sfânta, catoliceasca și apostoliceasca biserică a lui Dumnezeu, și pecelluindu-i adică ungându-i mai nainte cu sfântul mir pe frunte, și pe ochi, și pe nări, și pe gură, și pe urechi; și pecelluindu-i zicem: Pecetea darului Duhului sfânt. Iar pe Eunomiani, cari se botează cu o singură afundare, și pe Montaniști, cari acum se numesc Frigi, și pe Sabelteni, cari învață Iopatoria²⁾ și comit și alte lucruri dăunătoare, și pe toate celelalte eresuri (căci multe sunt acum, venind mai ales din Iinutul Galatenilor), pe toți, cari dintre aceștia vreau să vină la ortodoxie, îi primim ca pe Elini: adică în ziua primă îi facem Creștini, în a doua catehumeni, apoi în a treia îi supunem exorcismului suflând de trei ori în față și în urechi, și așa îi catehisim, și îi punem să petreacă timp îndelungat în biserică, și să asculte scripturile, și apoi îi botezăm.

1) La traducerea acestui canon noi am urmat Sintagma Ateniană în care stă: „*Ἀριστεροὺς*“, ceea ce am tradus prin „stângaci“. Tot așa stă și în ediția lui Beveregiu, iar în traducerea sa latină „*sinistros*“. Synodikon, I, 96. Deasemenea în ediția: Voellii et Iustelli Biblioth. juris can. I, 58, și numai în notă marginală stă aici „*ἀριστεροὺς*“ (lb.) Tot astfel găsim și în ediția lui Pitra, Iuris eccl. graecorum historia et mon. I, 511. În ediția din Petrograd din anul 1843 (pag. 40) precum și în ediția din Moscova din anul 1862 (pag. 65) stă altfel; aici în loc de *ἀριστεροὺς* stă *ἀριστεροὺς* și în limba slovană este tradus prin „mai bunii“. Noi admitem că, luând de bază împrejurarea că novațienii se numeau pe sine „curații“ și „mai buni“, ar fi fost mai potrivit să se zică „mai buni“, iar nu „stângaci“, deci să urmărim redactările rusești, noi însă am luat de bază pentru lucrarea noastră Sintagma Ateniană, prin urmare nu ne putem permite să ne depărtăm de ea; afară de aceea redactarea rusească nu este justificată prin nimic altceva, decât prin nota marginală din Iustellus, până când toate celelalte texte autentice ale acestui canon, deci și a lui Iustellus au *ἀριστεροὺς*, iar nu *ἀριστεροὺς*. În Cormicia (I, 88) nu găsim nimic despre deosebirea aceasta. Mai apoi vom vedea cauza, pentru care novațienii se numesc „stângaci“.

2) Identitatea persoanei lui Dumnezeu Tatăl cu persoana lui Dumnezeu Fiul (N. Tr.).

(46, 47, 68 ap.; 8, 19 sin. I ec.; 95 truf.; 7, 8 Laod.; 57 Cart.; 1, 5, 47 Vasile c. M.).

— Marele număr al ereticilor de tot felul din secolul al IV-lea a provocat activitatea legislativă permanentă a Părinților Bisericii împotriva lor. La tot pasul se poate vedea tendința Părinților de a stârpi eresurile și de a readuce pe eretici la Biserica ortodoxă. Cu această tendință se poate explica, între altele, preveniența Părinților la reprimirea ereticilor în Biserică, care preveniență nu s'ar putea justifica prin altceva, dacă avem în vedere gravitatea unor erezii. Părinții sinodului al II-lea ecumenic menționează în acest canon al lor eresurile cele mai importante de pe atunci și stabilesc modalitatea cum pot fi reprimiți diferiții eretici în Biserică. Altcum ei nu dau ceva special și deosebit în hotărîrea lor, ci confirmă numai obiceiul existent până atunci și-l investesc cu putere legală.

După cum se vede din acest canon, primirea ereticilor în Biserică era diferită. Diferența depindea de împrejurarea că unii dintre eretici numai violau dogmele fundamentale de credință, dar nu le lepădau total, pe când alții le lepădau cu totul; unii aveau, cel puțin formal, după înfățișarea externă, botez regulat, alții nu recunoșteau că botezul este taină, pe când iarăș alții desfigurau într'atâta botezarea ortodoxă, încât dispărea și ultima urmă de legalitate. După deosebirea aceasta, unii nu erau botezați din nou din prilejul convertirii la ortodoxie, ci numai unși cu Sf. Mir, firește după ce se lepădau în mod solemn de erezie, alții trebuiau să fie botezați din nou întocmai ca păgânii sau evreii. Părinții sinodului menționează dintre cei dintâi pe arieni, pe macedonieni, pe savatieni, pe novațieni, pe tetradiji și pe apolinariști, — dintre cei de felul al doilea pe eunomieni, pe montaniști, pe sabelieni și pe ceice provin din Galatia. Dintre cele dintâi eresuri am vorbit deja despre cel arian, macedonian, novațian și apolinarist, iar dintre celelalte, despre cel eunomian și sabelian.¹⁾ Am vorbit și despre eresurile, despre cari acest sinod zice că au provenit din Galatia, deoarece sub acestea trebuie a se înțelege eresul marcelian și cel fotinian.²⁾ Vom aminti aici de

¹⁾ Vezi comentariile la canonul 8 al sinodului I ec. și la canonul 1 al sinodului prezent

²⁾ Că aici într'adevăr trebuiesc înțelese aceste erezii mărturisite Ciril al Ierusalimului în a sa Catechesis XV de secundo Christi adventu. — Vezi comentarul canonului 1 al acestui sinod în lucrarea prezentă.

altfel trei eresuri, despre cari vorbesc Părinții, și anume despre savatieni, tetradiți și montaniști.

Savatienii au primit numirea după *Savatie*. Acesta era aderent al doctrinei novatiene, despre care am vorbit suficient la comentarul canonului 8 al sinodului dela Niceia. Savatie s'a făcut creștin din evreu și a fost sfințit presviter de către Marcian, episcop novațian. Vanitos în grad suprem, și-a propus să ajungă episcop cu orice preț; deoarece însă nu i-a succes de a obține acest lucru cât timp a trăit Marcian, succesorul acestuia fiind desemnat încă pe timpul vieții acestuia în persoana lui Sisiniu, Savatie, rămânând totdeauna credincios doctrinei novațiene, s'a hotărât de a organiza pe seama sa o societate deosebită și, lepădând indulgența episcopilor novațieni de pe atunci, a început să propoveduiască din nou rigurositatea vieții și a început să introducă obiceiuri iudaice, mai ales în ce privește sărbătorirea Paștilor. I s'au atașat și alți doi presbiteri, Teoctist și Macarie, începând să lucreze în comun cu dânsul. Savatie în timp scurt într'atăta s'a întărit și așa de mare turburare a produs în comunitatea novațiană, încât la un sinod, pe care novațienii l-au ținut în Bitinia pe la anul 380, a fost condamnat și caterisit. «Satius fuisset», citim în istoria lui Socrat că zice Marcian despre Savatie, «spinis manus meas imponere, quam Sabbatio, tunc cum illum presbyterum ordinavi.»¹⁾ Despre savatieni zice Zonara: «Corifeul savatienilor era un oarecare Savatie, carele a fost presbiter în eresul lui Novat, dar care a avut mai mult decât acesta și a întrecut pe învățătorul său în erezie și în răutate și jinea sărbătorile cu Iudeii.»²⁾

Quarto-decimanii sau tetradiții (τεσσαρεκαίδεκάριται ἤτοι τετραδίται, Quartadecimani sive Tetradiťae) învățau că Paștile trebuie să se serbeze în ziua a 14-a din luna Nisan, pe oricare zi ar cădea aceasta și în această zi posteau. «Quartodecimani sau tetradiți,» zice Valsamon la comentarul acestui canon, «se numesc aceia, cari nu serbau Paștile Duminica, ci când luna este de 14 zile, ori pe care zi ar cădea (ziua a patrusprezecea) — în-tocmai ca Iudeii; ei se numesc tetradiți din cauză că serbând Paștile nu desleagă postul, ci postesc așa cum postim noi Mer-

¹⁾ Socrat, Hist. eccl. V, 21. — Sozom. Hist. eccl. VII, 18.

²⁾ Sint. At. II, 188.

curea — și aceasta o fac tot după obiceiul iudaic.»³⁾ Despre timpul serbătoririi Paștilor am vorbit la comentarul canonului 7 apostolic și vom vorbi la comentarul canonului 1 al sinodului dela Antiohia, unde se expune hotărîrea sinodului I dela Niceia. Dar hotărîrea aceasta nu a putut creia uniformitate generală — și găsim multe secte, care păstrau cu încăpăținare obiceiul vechiu referitor la timpul serbătoririi Paștilor. Istoricii bisericești pomenesc despre ebioniți, tetradiți, savatieni și audieni și despre mulți alții, cari toți sunt cunoscuți sub numirea de quartodecimani.⁴⁾ Înainte de sinodul prezent alte câteva sinoade au găsit de necesar să dea despre chestiunea aceasta canoane speciale. Astfel cel dela Antiohia (can. 1), dela Laodiceia (can. 7) și altele. În fine și Părinții sinodului dela Constantinopol au dat un canon împotriva quartodecimanilor. Dar altfel Părinții sinodului nu ne spun direct pe ce fel de quartodecimani înțeleg în canonul lor — căci aceștia pe timpul sinodului, în pătrarul ultim al secolului al IV-lea, aveau doctrine deosebite între olaltă. Epifanie ne vine în ajutor spre a afla ceace nu putem cunoaște dela Părinți. Dânsul menționează pe mulți quartodecimani din acel timp și afirmă că doctrinele lor erau diferite. Ei sunt ortodocși în privința credinței, zice Epifanie, dar sunt amețiți de basmele iudaice și consideră de înfricoșate cuvintele următoare ale lui Moisi: «Să fie blestemat celce nu serbătorește Paștile în ziua de 14 Nisan» (II Moisi, 12₁₅). Din relatarea lui Epifanie asupra quartodecimanilor, pe care o găsim în opera lui intitulată contra Quartodecimanos, putem deduce despre dânsii pentru timpul sinodului al II-lea ecum., următoarele: «Ei serbează Paștile numai o zi, în opoziție cu ortodocșii, deoarece aceștia serbează o săptămână întreagă, — și aceasă zi o petrec cu post și se cuminecă. Unii dintre dânsii și adică cei din Capadochia serbătoresc Paștile totdeauna la 25 Martie, pe orice zi din săptămână ar cădea, ținând în privința aceasta la Aca Pilati,⁵⁾ care zice că Iisus Hristos

³⁾ Ib. pag. 190.

⁴⁾ Comp. Socrat, Hist. eccl. V, 22. — Sozomen, Hist. eccl. VII, 17. — Epiphani. Adv. haeres. LXX (al L). — Comp. Hefele, Conciliengeschichte, I, 337—342.

⁵⁾ Ex Actis Pilati accuratam se hujus instituti rationem dedicisse gloriantur, in quibus scriptum est VIII. Kal. Aprilis Salvatorem esse passum. — Epiphani. Haer. L (al. XXX). — Acesta este raportul din Acta

a murit în 25 Martie.¹⁾ Aceștia au fost quartodecimanii, despre cari face pomenire Epifaniu. Judecând din punctul de vedere admis și de sinođul nostru, că adică ei pot fi primiți în Biserică fără botezare din nou, putem conchide liniștit că aceștia sunt propriamente dintre cei, despre cari vorbește Epifaniu și pe cari, după credință, îi recunoaște ortodocși.

Montaniștii își derivă originea dela *Montan*, care a început să-și propoveduiască doctrina sa pe la mijlocul secolului al II-lea în Frigia. Isovoarele vechi mai numesc pe montaniști, după locul de unde au derivat, și frigi și catafrigi. Teodorit îi numește și pepuzieni — după localitatea Pepuza, unde petreceau mai mult și pe care au numit-o Ierusalim.²⁾ Defectuoșitatea datelor, cari s'au păstrat, nu ni permit să înfățișăm detaliat persoana lui Montan și cu atât mai puțin persoana celor două prorocițe, Maximila și Priscilla, cari totdeauna sunt amintite lângă Montan și cari, fiindu-i tovarășe de drum permanente, îi ajutau la propoveduirea doctrinei lui. Critica cea mai recentă consideră pe tovarășele de drum ale lui Montan drept abstracția acelei direcții rigoriste, care era cunoscută în istoria bisericească sub numirea de montanism.³⁾ Dar pentru noi nu are mare importanță ceea ce se referă la persoana lui Montan și a tovarășelor lui și dacă acestea sunt de do-

Pilat, pe care Pilat l-a trimis lui Tiberiu referitor la moartea, învierea și înălțarea la cer a lui Iisus Hristos, Eusebiu în istoria sa bisericească spune despre dânșii următoarele: „Vetus erat consuetudo provinciarum rectoribus ut quidquid novi apud ipsos contigisset, Imperatori nuntiarent, ne quid ipsum laterent; et Pilatus de resurrectione Servatoris nostri Jesu Christi, cujus per universam Palaestinam celebris erat fama, ad Tiberium principem retulit.“ Hist. eccl. II, 2. — Afară de Epifaniu, ale cărui cuvinte le-am citat mai sus, mai vorbesc tot despre aceștia: Iustin (Apol. II ad Antonium Pium), Tertulian (Apologet. adv. Gentes, p. 21) și alții. Lucrarea, despre care face amintire Eusebiu și alții, astăzi nu mai există, ci numai o lucrare imputată, care, după cuvintele lui Cave, este a se considera apocrifă. Comp. G. Cave, op. cit. pag. 25. Vezi comentarul canonului 60 ap. în publicația prezentă.

¹⁾ Epiphan. Contra Quartodecimanos.

²⁾ „Qui vero hujus doctrinae adhaerent, ad eo quidem Montanistae dicti sunt, sed vocantur iidem Cataphryges a gente, et Pepuziani, a vico, quem ille Hierosolymam appellavit.“ Theodoret., Haeret. fabul. Compendium lib. III. cap. 2.

³⁾ Comp. Schwegler: Der Montanismus und die christliche Kirche des 2. Jahrh. Tübing. 1841.

meniuul miturilor sau nu. Este suficient să constatăm că montanismul a existat în istoria Bisericii creștine ca o direcție specială și că el începând cu secolul al II-lea a fost obiect de dezbateră la multe sinoade ale Bisericii.¹⁾ Esența doctrinei montanistice în timpurile dintâi a fost mai ales: Viziunile și profetizările extaziate, cari se bazează nemijlocit pe revelația divină, al cărei organ pasiv era Montan, profetirea parusiei și a Ierusalimului ceresc, cari vor veni în timpul apropiat, viața ascetică cea mai riguroasă și necesitatea pocăinței severe.²⁾ Montanismul la început a găsit teren propriu mai ales în Asia mică și pe atunci Biserica încă nu l-a condamnat în mod riguros. Eusebiu menționează pe mulți apărători ai acestei doctrine, între alții și pe Procul, o persoană de deosebită considerație și pe care Tertulian îl numește «Proculus noster.»³⁾ Insuși Tertulian s'a contaminat de această doctrină, deși el nu a devenit infidel credinței ortodoxe.⁴⁾ Asupra ortodoxiei credinței mărturisite de montaniști la început ne oferă dovadă și Epifaniu, carele afirmă în mod hotărît că montaniștii referitor la Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt învață ca ortodocșii.⁵⁾ Cu timpul însă învățătura montaniștilor despre Sfânta Treime a început să piardă din curățenia sa. Părinții Bisericii încep să condamne învățătura lor. Glorificarea peste măsură a lui Montan din timpurile de mai târziu prin doctrina montaniștilor și mai ales exprimarea lor imprecisă asupra Sfintei Treimi a dat prilej să se presupună că ei identificau pe Duhul Sfânt cu Montan. Insuși Tertulian nu este precis în exprimarea sa asupra acestei chestiuni și odată amintind o zicală de a lui Montan, zice: «Paracletul vorbește.»⁶⁾ Mai ales Firmilian, Ciril al Ierusalimului și alții au negat identificarea Duhului Sfânt

¹⁾ Comp. Hefele: Conciliengeschichte, I, 83 fg.

²⁾ Schwegler, a. a. O. S. 76.

³⁾ Comp. Euseb. Hist. eccl. V, 3, 13, 16.

⁴⁾ Comp. Tertull. De veland. virgin. c. 1.

⁵⁾ „De Patre et Filio, ac Spiritu Sancto cum ecclesia catholica sentiunt.“ Adversus Phrygastas, sive Montanistas aut Tascodrugas. Haer. XLVIII (al XXVIII).

⁶⁾ Cu toate că Tertulian se exprimă în felul acesta, totuși el nu recunoaște pe Montan de Paraclet, ci numai inspirat de Paraclet. Operele lui Tertulian, după ce a înclinat spre montanism, sunt următoarele: din anul 201: Despre păcatele femeilor, Contra lui Praxea, asupra pocăinței, asupra castității, asupra coroanei soldatului; din anul 202: despre poezia femeilor, despre fuga în timp de persecuție; din anul 203: despre

cu Montan în montanism.¹⁾ Dar mai energic l-a combătut Vasile cel Mare în scrisoarea sa adresată lui Amfilohie: «Botezul pepuzienilor (montaniștilor) nu se poate justifica cu nimic și mă mir că Dionisie cel Mare, carele a fost versat în canoane, nu a observat aceasta... Este evident că pepuzienii sunt ereici, căci hulesc pe Duhul Sfânt prin aceea că au dat în chip nelegiuit și fără de nici un scrupul lui Montan și Priscilei numirea de Mângăetor. Ei cad sub osândă din cauza că îndumnezeesc pe om și din cauză că bârfesc pe Duhul Sfânt, identificându-l cu oamenii și din cauza aceasta ei sunt supuși osândeii veșnice. Hula împotriva Duhului Sfânt nu se poate ierta. Deci este posibil oare a primi de corect în vre-un chip oarecare botezul, carele se săvârșește în numele Tatălui și al Fiului și al lui Montan sau al Priscilei? Pentru toate acestea, deși Dionisie cel Mare nu a observat aceasta, noi nu suntem obligați a păzi ceea ce nu este legal. Aici incorectitudinea este clară și vădită prin sine în fața oricui, care are cât de puțină pricepere.²⁾ Pela mijlocul secolului al IV-lea vedem că montaniștii sunt infectați de sabelianism³⁾ și sinodul dela Laodiceia emite un canon special împotriva lor: «Ceice revin la Biserică dela eresul așazișilor frigi (montaniști) trebuie să se catehisească cu toată sârguința și apoi să se boteze de către episcop sau de către presbiter și aceasta se referă și la ceice au făcut parte din clerul fals al lor și s'au zis prea mari» (can. 8). În fine și sinodul nostru devine atent asupra lor prin canonul prezent.

Canonul admite ca dintre toți erecicii menționați să poată fi primiți în Biserică fără botezare: arienii, macedonienii, apolinariștii, novațienii, savatienii și tetradiștii. Cei dintâi adică arienii, macedonienii și apolinariștii, deși aveau învățături potrivnice Bisericii ortodoxe, dar botezul după formă îl săvârșeau legal, adică îl săvârșeau în numele Sfintei Treimi, pe care nu o negau, ci o interpretau în mod alterat. Aceasta era suficient ca botezul lor

unitatea căsătoriei, despre post; din anul 205: Scorpiacul, despre suflet, contra lui Ermogen, contra valentinianilor, contra Iudeilor; din anul 208: contra lui Marcion, despre trupul lui Hristos, despre înviere; din anul 211: lucrarea adresată către Scapula. Comp. Schwegler, a. a. O. S. 137.

¹⁾ Firmilian: ad. Cyprianum. Inter epist. Cypriani epist. LXXV.

²⁾ Can. 1. (Sint. At. IV, 59),

³⁾ Theodoret. Haer. fab. Comp. III, 2.

să fie recunoscut legal, deoarece învățătura Bisericii ortodoxe totdeauna a fost și va fi că botezul atunci este a se recunoaște de bun și valid, dacă e săvârșit în numele Sfintei Treimi, oricine ar fi celce săvârșește botezul. Celce botează nu este aliceva decât un instrument întrebuințat de Hristos spre a câștiga oameni pentru împărăția ceriurilor. Instrumentul acesta săvârșește numai funcțiunea, iar harul vine dela Dumnezeu. Numai plecând din acest punct de vedere, Biserica a fost și este în situația de a recunoaște botezul săvârșit de către atari eretici, cum au fost arienii și macedonienii. Ceilalți, adică novațienii, savatienii și tetradijii în înțelesul strâns al cuvântului nici nu erau eretici, ci schismatici: se deosebeau de ortodocși numai în opinii personale, dar nu în privința dogmelor. Dacă Părinții sinodului nu găesc necesar să se repete botezul asupra celor dintâi, apoi cu atât mai puțin au putut găsi necesar să dispună aceasta referitor la cei din grupul al doilea. Canonul cere ca toți ereticii menționați să se primească în Biserică sub două condițiuni și adică: întâiu să se lapede în scris de tot erezul și al doilea să fie unși cu Sfântul Mir.

După cum am văzut și sinodul dela Niceia a cerut dela novațieni lepădarea în scris din prilejul revenirii la Biserică: «Ei înainte de toate sunt obligați a recunoaște în scris că întru toate vor ține dogmele Bisericii apostolice și catolice (can. 8).» În istoria lui Socrat citim că Liberiu din Roma cerea dela aderenții lui Macedonie să dea mărturie în scris că aderează la ortodoxie: «Dupăce declarau aceasta, Liberiu îi soma să dea în scris mărturisire de credința a lor. Ei îi dădeau apoi scrisoarea, în care erau scrise cuvintele simbolului de credință dela Niceia».¹⁾ Sozomen pomenește despre documentele date în scris de către Valent și Ursaciu, prin care ei anatematizează în scris erezul arian și mărturisesc că cred în unitatea ființei.²⁾ Vasile cel Mare în scrisoarea sa adresată evesianilor face amintire despre ereticii, cari voiau să se apere și zice: «Dacă zic că s'au cumișit, să dea în scris că se pocăesc și că anatematizează tot erezul.»³⁾ Astfel de scrisoare cer și Părinții sinodului nostru dela ereticii

¹⁾ Hist. eccl. IV. 12.

²⁾ Hist. eccl. III. 23.

³⁾ Ep. CCLI (LXXII) c. 3.

menționați, dacă vreau să revină la Biserică. După ce vor prezenta scrisoarea aceasta, scrisoarea de lepădare, canonul dispune să fie unși cu Sfântul Mir și apoi vor fi primiți în comunitatea bisericească. Dispoziția ca unii dintre eretici să fie unși cu Sfântul Mir înainte de primirea în Biserică a fost dată încă de către sinodul dela Laodiceia (can. 7). Obiceiul, după care la acest act trebuiau unse diferitele părți ale corpului, după cum zice canonul nostru, a fost general în întreaga Biserică ortodoxă. Intre alții cea mai bună mărturie despre această ne oferă Ciril al Ierusalimului: «Ac primum in fronte peruncti estis, ut ab ea verecundia liberaremini, quam primus homo transgressor ubique circumferabat (Genes. III, 7, 8): utque relecta facie gloriam Domini tanquam in speculo contemplaremini (II Cor. III, 18). Deinde in auribus: ut aures accipereis divinorum mysteriorum audientes, de quibus Isaias dicebat: Et addidit mihi Dominus auriculam ad audiendum (Isaia L, 4); Dominusque Jesus in Evangeliiis: Qui habet aures ad audiendum audiat (Mat. XI, 15). Postea ad nares, ut divinum amplectentes unguentum diceretis: Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salvi fiunt (II Cor. II, 15). Tum vero et pectus peruncti estis, ut induentes thoracem justitiae, staretis adversus insidias diaboli (Ephes. VI, 14 et 11).»¹⁾ Simeon Tesaloniceanul arată importanța ungerii cu Sfântul Mir la acest act: «Apoi arhiereul unge cu dumnezeiescul Mir, care nu este unt de lemn ordinar, ci este preparat din diferite elemente aromatice și el simbolizează puterea îmbelșugată și felurită a darurilor Duhului Sfânt și totodată aroma plăcută a Sfințeniei Lui. Mirul se administrează ca

1) Catechesis mystagocica III, c. 4. — In mai multe molitvelnice răsaritene vechi se amintesc mai multe părți ale corpului, cari trebuiesc unse cu Sfântul Mir. In molitvelnicul etiopian se amintește fruntea, ochii, nasul, gura, urechile, mâinile jos și sus, pieptul, genunchii, spatele, umerii și tălpile picioarelor. Augusti în arheologia sa citează dint'un molitvelnic vechiu descrierea detaliată a ungerii cu Sfântul Mir, din care prilej se rosteau de către preot cuvinte speciale, ungând cu Sfântul Mir diferitele părți ale corpului: „Et obsigna eum sacro Crysmate dicens; Ad frontem: Signaculum doni Spiritus S. Ad tempora: Unctio arhabonis regni coelestis. Ad oculos: Unctio gratiae Spir. S. Ad aures: Unctio participationis vitae immortalis. Ad nares et os: Unctio S. in vitam aeternam. Ad manus: Thorax fidei et veritatis. Ad pectus: Stola meriti regni. Ad genua et pedes: Gressus vitae divinae. Ad humeros, scapulas et juncturas brachiorum: Perfecta unctio Spiritus Sancti“. Denkwürdigkeiten aus der chr. Archäologie. VII, 444.

pecetea și amantul lui Hristos. Dupăcum și Hristos se numiște Unsul și adică din motivul că El a avut în sine și trupește toate puterile Duhului Sfânt dela Tatăl, despre ceea ce Isaia zice: «Duhul Domnului este asupra mea, căci Domnul m'a uns», (cap. LXI. v. 1.), totașa și aceia, primind prin Sfântul Mir harul, se numesc creștini și miruiți întru Hristos (cel miruit)... Arhiereul, ungându-l cu Sfântul Mir, zice: *Σφραγίς δωρεῆς Πνεύματος Ἁγίου* — pecetea Darului Duhului Sfânt și prin aceasta arată că ungerea cu Sfântul Mir este darul lui Hristos, deoarece și însași ungerea se face în chipul crucii și se obține darul Duhului Sfânt¹⁾. La apus erezii nu se ungeau cu Sfântul Mir la primirea lor în Biserică, privinduse de suficientă punerea mâinilor. Indulgența aceasta din apus se poate explica prin punctul de vedere, din care plecând, acolo era recunoscut legal orice botez, săvârșit în orice chip, ceea ce a prilejuit multe dispute între episcopii apuseni și răsăriteni. Intre canoanele Concilii Arausiaci citim: «Si ad ecclesiam aliquis de Afrorum seu Donatistarum haeresi venerit et in Patre et Filio et Spiritu Sancto baptizatus est, manus ei tantum imponatur, ut accipiat Spiritum Sanctum.»²⁾ Aceeasă se dispune și de către sinoadele dela Arelate³⁾ și Epaon⁴⁾. În scrisoarea lui Siriciu dela Roma se găsește acelaș lucru. Inexplicabil este însă cum se poate referi Siriciu la sinodul nostru, în timp ce chiar acest sinod vorbește în cel mai hotărât mod despre ungerea cu Sfântul Mir. Iată cuvintele lui Siriciu: «Baptizatos ab impiis Arianis nos cum Novatianis aliisque haereticis, sicut est in sinodo Constantinopolitana constitutum, per invocationem solam septiformis Spiritus, episcopalis manus impositione catholicorum conventui sociamus, quod etiam totus Oriens Occidensque custodit.»⁵⁾ Tot astfel și Leon al Romei: «Si ab haereticis baptizatum fuisse quemquam constiterit, erga hunc nullatenus sacramentum regenerationis iteretur, sed hoc tantum, quod ibi defuit, conferatur, ut per episcopalem manus impositionem virtutem Spiritus S. consequatur.»⁶⁾

Despre această deosebire între apus și răsărit cu privire la

1) Symeonis Thessalon.: De sacramentis. Cap. XXXIII (al. LXV).

2) Augusti. a. a. O. VII. 415.

3) Can. 26 ib.

4) Can. 16 ib.

5) Epist. ad Himerium, cap. 1.

6) Epist. XXXVII. cap. 2.

primirea ereflicilor precum și despre împrejurarea că Biserica apuseană privește punerea mânilor de asemănătoare cu ungerea cu Sf. Mir din Biserica răsăriteană, citim la Grigorie al Romei: «Arianos per impositionem manus Occidens, per unctionem vero sancti chrismatis ad ingressum sanctae ecclesiae Oriens reformat.»¹⁾

Părinții sinodului, după ce au dat hotărîrea lor pentru treceri referitoare la primirea în Biserică a ariënilor, macedonienilor, savatienilor și tetradiților, emit și a doua dispoziție referitoare la eunomiene, montaniști, savelieni și la ereticii proveniți din Galatia, adică la marcelieni și fotinieni. În privința aceasta ei cer ca ereticii menționați întâiu să fie făcuți catehumeni și numai după aceea să fie botezați din nou. Înainte de a vorbi despre ritualul, care trebuie săvârșit la botezarea acestor eretici, să facem întâiu o privire asupra chestiunii referitoare la botezarea ereticilor cum se făcea în Biserica străveche.

Botezarea ereticilor și controversa referitoare la această chestiune între Părinții dela răsărit și cei dela apus din primele veacuri ale Bisericii au rol important în privința evoluției ideii referitoare la Tainele Bisericii ortodoxe. Îndată ce Biserica a ajuns la conștiința unității și ecumenicității sale împotriva diverselor erezii și în consecință la conștiința infalibilității sale ca singura păstrătoare a **adevărului** revelat, era logic ca în lupta cu ereticii să se evidențieze chestiunea validității Tainelor și în special a Tainei botezului. Consecvența punctului de vedere ortodox putea permite numai o singură concluzie și adică: ereticii, după cum erau lipsiți de participarea la mântuire, astfel erau nemijlocit lipsiți și de posibilitatea de a putea fi mijlocitori pentru mântuirea oamenilor. Botezul ereticilor nu este botez; nu numai că nu este în situația de a curăți pe om, ci dimpotrivă îl murdărește, întocmai după cum îl murdărește și însăși erezia, în care intră omul prin astfel de botez fals. Din cauza aceasta toți ceice sunt botezați de către eretici, sunt a se considera de nebotezați și îndatăce trec la Biserica ortodoxă, trebuiesc botezați. Pe acest punct de vedere stăteau foarte mulți Părinți și Invățători bisericești în prima jumătate a secolului al III-lea. Climent din Alexandria zice că botezul ereticilor nu este botez²⁾, iar că afirmația aceasta avea gre-

¹⁾ Epist. ad Quiricum episcopum. lib. XI. Epist. LXVII. (al LXI).

²⁾ „Baptisma haereticum, non convenientem et germanam aquam reputas“. Clement. Alex. Stromat. lib. I. cap. 19.

ulate pentru întreaga Biserică a Egiptului se dovedește, între alții, prin spusele lui Eraclie, antecesorul lui Dionisie al Alexandriei, carele lăsa nebotezați numai pe acei eretici, cari mai înainte au fost ortodocși și apoi au trecut la eres și iarăș au revenit la credința ortodoxă¹⁾. Tertulian recunoaște numai o Biserică și un botez; neagă botezului eretic orice însemnătate, »deoparte« — zice el — »din pricina că ei sunt afară de Biserică și de altă parte fiindcă nu recunosc nici pe acelaș Dumnezeu, nici pe acelaș Hristos ca ortodocșii«²⁾. Ciprian menționează un sinod ținut la Cartagina la începutul veacului al III-lea sub președinția lui Agripniu, carele cu unanimitate a pronunțat nulitatea botezului ereticilor³⁾. Eusebiu menționează două sinoade ținute în Asia mică în prima jumătate a secolului al III-lea, la cari s'a dat aceeaș hotărîre⁴⁾. Vechimea acestei instituții chiar pe acel timp se poate vedea din cuvintele lui Firmilian, carele afirmă că nimeni nu-și aduce aminte când și-a luat începutul: »ei au recunoscut totdeauna numai o singură Biserică și un botez, pe care-l poate administra numai Biserică«⁵⁾. Asemenea și Așezămintele apostolice neagă orice valoare botezului săvârșit de eretici⁶⁾. În genere, toți au considerat de păgân botezul săvârșit de eretici și cereau, întocmai ca și canonul nostru prezent, ca întâiu să fie botezați și numai așa să fie primiți în Biserică. Cu totul alta a fost atitudinea Bisericii romane în această chestiune. La Roma considerau pe eretici, deși erau botezați afară de Biserică, numai de căzuți dela creștinism și îi primeau în Biserică așa că simplamente puneau mâinile asupra lor, întocmai ca și asupra altor păcătoși. După ce novațienii, urmând concepția lor netemeinică despre sfințenia Bisericii, au hotărît să boteze din nou pe ortodocșii cari trec la

¹⁾ Ap. Euseb. Hist. eccl. VII, 7.

²⁾ Tertull. De baptismo. Cap. 15.

³⁾ Cyprian: De haereticis baptizandis. epist LXXI n. 4 et epist. LXXXIII.

⁴⁾ Euseb. Hist. eccl. VII, 7. Comp. Firmiliani Epist. ad Cyprianum. Inter epistol. Cypriani Epist. LXXV. n. f.

⁵⁾ „Nec meminimus hoc apud nos aliquando coepisse, cum semper istic observatum sit ut nonnisi unam Dei Ecclesiam nocemus et sanctum baptismum nonnisi sanctae Ecclesiae computaremus“. Firmilian. Epist. su. pract. n. 19.

⁶⁾ „Μήτε δὲ τὸ βάπτισμα πρὸς τῶν ἁσθεῶν δεκτὸν ὑμῖν ἔστω...“ lib. V, cap. 15. Edit. I. B. Pitra: Iuris eccl. graec. monumenta, tom. I, pag. 322.

dânsii, atunci cei din Roma au început să-și apere și mai energic punctul lor de vedere. Aceasta a adus la nedumerire pe mulți episcopi din Numidia, cari au început să dubiteze în corectitatea procedurii episcopilor din Egipt, cari împărtășeau părerea Bisericii romane în privința botezării ereticilor și optsprezece dintre dânsii s'a adresat lui Ciprian, carele pe acel timp ținea un sinod în Cartagina împreună cu episcopii săi, rugându-l să le risipească îndoiala. Sinodul acesta, luând în discuție chestiunea aceasta, a pronunțat cu unanimitate hotărîrea că botezul ereticilor este fără valoare¹⁾. În acelaș sens a răspuns Ciprian întrebării de acelaș fel pusă lui de Quint, episcop din Mauritania²⁾. În acelaș an un alt sinod, la care au participat șaptezecișunu de episcopi, a confirmat hotărîrea de mai nainte și a trimis o scrisoare lui Ștefan, episcopul Romei³⁾. Pe acel timp Ștefan era în discuție cu episcopii răsăriteni pe această chestiune. În Asia mică la mai multe sinoade s'a hotărît din nou nulitatea botezului ereticilor; episcopii Elen din Tars și Firmilian din Cesareia au dezvoltat o deosebită activitate în această privință. Ștefan, după ce toată străduința sa de a câștiga de partea sa pe episcopii din Asia mică a rămas fără rezultat, într'afăta s'a lăsat răpit de mânie, încât a început să-i amenințe cu excludere din Biserică. Toate străduințele lui Dionisie al Alexandriei — carele deasemenea era împotriva validității botezului ereticilor — au rămas infructuoase, ceea ce se poate vedea din scrisorile sale scrise în a sa Eusebia⁴⁾, dar dânsul voia să rămână departe de luptă spre a restabili pacea dintre combatanți, unul dintre învățații timpului prezent însă observă: »el n'a fost în stare să împiedice lupta produsă în chip irațional și fără chibzuință de orgoliul și patima episcopilor Romei⁵⁾. Atitudinea episcopilor răsăriteni contrară Romei și-a atins punctul de culminație când Ștefan s'a numit pe sine *episcopus episcoporum* și în chipul acesta voia să silească pe toți episcopii de a se supune stăpânirii lui⁶⁾. Persecuția de pe timpul lui Valerian din anul 257, căreia i-a căzut victimă și marele Ciprian, a pus capăt luptei.

1) Cyprian: Ep. LXX, De baptizandis haereticis ad Ianuarium.

2) Cyprian: Ep. LXXI, ad Quintum de haereticis baptizandis.

3) Cyprian: Ep. LXXII, ad Stephanum papam de concilio.

4) Euseb. Hist. eccl. VII, 9

5) G. E. Steitz: Die Ketzertaufe. 1857, S. 176.

6) Cyprian: Ep. LXXII. Comp. Augustin. De baptismo lib. V, VI, VII.

Disputa dintre răsărit și apus a reinviat din nou în jurul chestiunii despre botezarea donatiștilor, cari, pornind dela concepția novațienilor referitoare la sfințenia Bisericii, învățau că preotul, carele a căzut în păcate de moarte, nu poate administra nici un fel de Taină. Dâșii în conformitate cu aceasta botezau din nou pe toți ceice treceau la dâșii dela Biserica ortodoxă. Chestiunea donatiștilor s'a desbătut la sinodul dela Cartagina din anul 348 (al. 345), la care s'a cedat din doctrina lui Ciprian, astfel că prin canonul prim s'a hotărît că nu toți ereticii trebuiesc botezați din nou.¹⁾ Din cuvântarea de încheiere a președintelui sinodului, episcopul Gratus, se vede că atitudinea răsăritenilor, reprezentată de Ciprian, era considerată de exagerată, deasemenea și atitudinea apusenilor, reprezentată de Stefan.²⁾ Interesul absolut al păcii și unității Bisericii cerea să se găsească linia de mijloc între cele două direcții, — care a și fost găsită. Întâia dată sinodul dela Niceia a dat dovadă de indulgență prudentă, emițând cunoscutul său canon al 8-lea. Socrat și Sozomen ne oferă mărturie că pilda aceasta a sinodului dela Niceia a produs cel mai bun răsuneț în Biserica întregă³⁾ și mai târziu a ajuns canon obligatoriu pentru Biserica întregă. Cea mai bună dovadă despre aceasta ne oferă canonul sinodului dela Constantinopol, care mai târziu a fost repețit la sinodul trulan cu un mic supliment.

Atitudinea Bisericii ortodoxe — în conformitate cu hotărîrea sinoadelor și Părinților — asupra chestiunii botezului săvârșit afară de Biserica ortodoxă se poate caracteriza în general în felul următor: botezul, fiind proprietatea lui Iisus Hristos, se poate săvârși numai în Biserica Lui și prin urmare numai botezul săvârșit în Biserică este valid, prin care se dă mântuirea; dar dacă alte societăți creștine cari stau afară de Biserica ortodoxă, deasemenea au intenția conștientă de a introduce în Biserica lui Hristos pe cel noubotezat, adică dacă au intenția să le atribue harul divin prin botez ca prin puterea Duhului Sfânt să devină membrii adevărați ai trupului lui Hristos și fiii noul-născuți ai lui Dumnezeu, atunci și botezul săvârșit în aceste societăți, întrucât

¹⁾ Augustin: De baptismo l. c. — Comp. Hefele: Conciliengeschichte, I 633.

²⁾ Concil. Carthag. a. 348, can. 14. — Comp. Hefele a. a. o.

³⁾ Socrat. Hist. eccl. IV, 11. — Sozomen Hist. eccl. III, 23. — Comp. Basilii Magni Epist. CCLI (al. LXXII) ad Evaesenos.

se bazează pe credința în Sfânta Treime, în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt, este a se considera de botez valid, deoarece unde se dă și se primește cu credință un botez de felul acesta, apoi numai producător de binecuvântare poate fi și nu-i poate lipsi ajutorul lui Hristos. Dar orice societate, care alterează doctrina despre Dumnezeu și care nu recunoaște Treimea persoanelor divine, nu poate săvârși botezul valid și botezul săvârșit în acest fel de societăți nu este botez, deoarece aceste societăți sunt afară de creștinism. Prin urmare Biserica ortodoxă recunoaște de valide și mântuitoare toate botezările săvârșite cu adevărat în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt, chiar și dacă au fost administrate în societăți afară de Biserica ortodoxă, numescă-se acelea eretice sau schismatice.¹⁾²⁾

Să continuăm acum comentariul canonului nostru. — Părinții sinodului cer ca eunomianii, montaniștii, sabelianii, marcelianii și fotinienii, când trec la Biserica ortodoxă, întâiu trebuie să se facă catehumeni și apoi să se boteze. Botezul acestor eretici cu nici un chip nu poate fi recunoscut drept botez adevărat. Eunomienii nu numai că negau egalitatea persoanelor Sfintei Treimi,³⁾ dar nu voiau nici să boteze în numele Sfintei Treimi și botezau din nou pe cei botezați în numele Sfintei Treimi; apoi botezau numai cu o singură afundare și chiar și aceasta în moartea lui Hristos și prin aceasta alterau însemnătatea tainică a botezului.⁴⁾ La Teodorii găsim despre dânșii următoarele: «In privința botezului

¹⁾ După practica Bisericii grecești trebuie: botezați și romano-catolicii, dacă trec la Biserica ortodoxă. Asupra acestei practice noi nu suntem în situația de a rosti judecată și adică din motivul fiindcă nu știm cum aplică Biserica grecească canonul 1 al lui Vasile cel Mare referitor la romano-catolici. Observăm că aceasta este exclusiv practica Bisericii grecești, pe când în Rusia și la Sârbi, romano-catolicii se primesc fără botez. Vezi despre aceasta: The Orthodox Catholic Review, volumul III din anul 1876, editată de răposatul Dr. Overbeck în Londra.

²⁾ În Biserica ort. română romano-catolicii deasemenea se primesc fără să fie botezați din nou (N. Tr.).

³⁾ Augustin: Haer. LIV. — Teodor.: Haer. fab. lib. IV. cap. 3. — Comp. Const. Armenopuli: De sectis num. 13 ap. Leunclav: Jus graecoromanum. I, 550.

⁴⁾ Socrat. Hist. eccl. lib. V, cap. 24: „Non in Trinitatem baptizant, sed in mortem Christi.“ — Sozomen: Hist. eccl. lib. VI. cap. 26. — Valesii Annot. in Sozomeni hist. eccl. cap. cit.: „De Eunomians qui una mersione baptizant exstat canon septimus synodi Cnptanae“.

au denaturat orânduirea veche, pe care ni-a lăsat-o Domnul și Apostolii și au inventat doctrină nouă ca pe cei botezați din nou să nu-i afunde de trei ori ci numai odată și să nu pomenească Sfânta Treime, dar și aceasta în numele morții lui Hristos.»¹⁾ Încă la canonul 50 apostolic am văzut că s'au condamnat ceice botezau cu botez de felul acesta. Cum era botezul montaniștilor am vorbit deja la comentarul canonului prezent; incorectitatea botezului montaniștilor este evidentă. «Sabelianii» — zice canonul — «învață iipatoria, *ὁμοπαρολίαν*.» Expresia *Ἱερόπατρος* a folosit-o Sabelie spre a exprima că Tatăl și Fiul nu sunt despărțiți personal, ci sunt o persoană cu două numiri. Despre sabelieni am vorbit la canonul 1 al acestui sinod. Deoarece sabelienii aveau această concepție despre Sfânta Treime, firește că ei nici nu puteau boteza în numele Sfintei Treimi și în consecință botezul lor, nefiind săvârșit în numele Sfintei Treimi, nici nu putea fi considerat de valid. Deasemenea nu putea fi considerat valid nici botezul marcelianilor și fotinienilor. Și despre dânșii am vorbit la comentarul cononului 1 al acestui sinod. Antitrinitarii, în conformitate cu învățătura lor, nu puteau săvârși botezul în numele Sfintei Treimi și astfel pentru ortodocși era nul. În privința tuturor acestor eretici canonul zice că trebuie primiți ca și păgânii «și în prima zi îi facem creștini» (*ποιούμεν αὐτοὺς χριστιανούς*). Această trebuie să o înțelegem în sensul cel mai strâns al cuvântului, anume că vor fi introduși în comunitatea acelorora, cari au credință ortodoxă și prin rugăciune și binecuvântare li se deschide calea la Biserică. În acest sens au fost numiți creștini și catehumenii.²⁾ În ziua a doua erau primiți în rândul catehumenilor și începeau să-i inițieze treptat în învățătura creștină. În Așezămintele apostolice (VII. 49) găsim detaliată rânduiala cum se preda catehumenilor doctrina creștină. Apoi se făcea asupra lor exorcismul, prin care se alungau dela dânșii duhurile necurate, cari până atunci i-a ținut prinși în credința falsă. Grigorie Nazianzeanul, Ciril al Ierusalimului și alții măr-

¹⁾ Theodoret: Haer. fab. Comp. lib. IV. cap. 3. — Comp. Socrat. I. c. — Sozomen I. c. — Gregor. Nyss, Contra Eunom. lib. II. — Epiphan, Haer, LXXVI (af. LVI).

²⁾ Comp. Euseb.: De vita Constant. IV. 16. — August. De catechiz. rud. II. 26. — Cod. Theodos. lib. XVI. tit. VII. 1. 2.

jurisesc că acest act era în uz general înainte de botez.¹⁾ După aceea erau obligați să petreacă încă un timp anumit între catehumeni, ascultând Sfânta Scriptură și dând dovadă despre serioasa lor hotărâre de a lepăda doctrina falsă și de a intra în Biserică. Grigorie, Ciril, Iustin și Tertulian mărturisesc că aceasta era o cerință generală pentru toți adulții, cari se pregăteau pentru botez.²⁾ În chestiunea aceasta Socrat ne oferă un exemplu în toată privința de mare însemnătate, numind înșelător pe un iudeu, care voia să capete botezul prin înșelăciune fără să se supună cercetării.³⁾ În fine erau apoi botezați.⁴⁾

În canonul acesta novațienii se numesc *ἀριστέροι*, stângaci. Din actele sinodului nostru nu se vede că novațienii s'ar fi numiți pe sine cu numirea aceasta. Numirea lor obișnuită este *ἄριστοι* (cei mai buni), *καθαροί* (cei curați) și *καθαρώτεροι* (cei mai curați) și numai de către ortodocși s'au numit «stângaci», ca prin aceasta să se scoată în relief una dintre caracteristicile particulare ale vieții lor.⁵⁾ După Valsamon ei se numiau *ἀριστέροι*, «deoarece se

¹⁾ Gregor. Naz. Orat. de baptism. — Cyrill. Hierosol. Catech. V. proemium et XVI. 9. — Ambros. De baptism. cap. 4. — August in Psalm. LXV.

²⁾ Gregor. Naz. Orat. XL. de baptism. — Cyrill. Hierosol. Catech. I. V. VI — Iustin: Apolog. II — Tertull. de baptism. cap. 20. — Comp Socrat: Hist. eccl. VII. 17. 30.

³⁾ Socrat. hist. eccl. VII. 30.

⁴⁾ Hefele a descoperit că oarecum ar fi contradicție între canonul prezent și canonul 19 al I-lui sinod ecum., precumcă sinodul I ee. ar fi recunoscut validitatea botezului montaniștilor, deasemenea și pe cel al sabelianilor, iar sinodul prezent l-ar fi declarat fără valoare și contradicția aceasta o explică astfel: „diese Sekten zur Zeit des Nicänums noch die Kirchliche Taufformel gebrauchten, nachher aber nicht mehr.“ (Concilien-geschichte, Bd. II. S. 27, nota. 6) Noi am comparat canonul nostru cu menționatul canon al 19-lea dela Niceia și nu am găsit nici o contradicție. Ni se pare că Hefele a exprimat părerea aceasta pentru motivul special de a apăra pe Stefan al Romei, carele în disputa cu Ciprian, despre care am vorbit, voia să dovedească validitatea botezului montaniștilor și din cauza aceasta a susținut că sinodul dela Niceia ar fi recunoscut validitatea botezului montaniștilor. Aceasta să vede mai bine din locul dela Hefele, unde se ocupă de chestiunea botezului ereticilor (I, 129—130). Dar că această contradicție este numai închispuță se vede din însăși cuvintele lui Hefele, care zice despre botezul montaniștilor și sabelianilor: „Das Nicänum (can. 19) doch nicht für ungültig erklärt zu haben scheint.“ (II, 27, nota 7).

⁵⁾ Com. Bevereg. Annotat. in hunc can. Synodikon. Ap. 102.

cu mâna stângă.»¹⁾ Acelaș lucru îl susține Armenopol în lucrarea sa intitulată de Sectis: «Iidem et sinistri propterea vocati sunt, quod manum sinistram abominentur, per eam praehaendere quidquam omnino non audentes.»²⁾ După cum am spus și mai înainte, noi am fi mai dispuși să primim redactarea, în care este pus *ἄριστοι*, cum stă și în Kniga Pravil, deoarece redactarea aceasta se explică prin întreaga istorie a novajienilor, dar din cauza planului stabilit la început al lucrării noastre nu ni-am putut permite să ne abatem dela textul ateniian al canoanelor, pe care-l considerăm decisiv pentru noi.³⁾

—o—

La Aristen găsim și al optulea canon la sinodul prezent. Acesta sună astfel: «Eunōmianii, cari sunt botezați cu o afundare, sabelianii și frigii se primesc ca elinii.»⁴⁾ După cum se poate vedea acesta nu este altceva decât un fragment din canonul 7 după ediția Sintagmei ateniene — și prin urmare este superfluu să se trateze deosebit despre el.

1) Vezi comentarul acestui canon în Sintagma At. II, 190.

2) Ap. Leunclav. Ius. gr. rom, I, 550.

3) Comp. Suicer: Thesaurus ecclesiast. sub voce *Ἀριστεροί*, tom. I, col. 507—508.

4) *Οἱ καταδύσει μὴ βαπτίζομενοι Ἐὐνομιανοί, Σαβελλεινοί, καὶ Φρύγες; ὡς Ἕλληνας δεχόμεσθα.* — Sint. At. II, 191.

Canoanele Sfântului Sinod al treilea ecumenic, dela Efes.

Canonul 1.

Fiindcă se cuvine ca și ceice absentează dela sfântul sinod și au rămas prin țară sau în cetate pentru oarecare pricină bisericească sau trupească să cunoască celece s'au hotărât la acesta facem cunoscut sfințeniei și dragostei voastre că dacă vreun mitropolit eparhial s'a desbinat de sfântul și ecumenicul sinod, și a trecut sau va trece în viitor la adunarea celor desbinați, sau a mărturisit sau va mărturisi învățătura lui Celestiu, acela nici decum nu poate acționa nimic împotriva episcopilor eparhiei, deoarece el chiar de acum prin acest sinod este exclus din toată comuniunea bisericească și este despoiat de toată stăpânirea. Va fi datoria episcopilor din eparhie și a mitropoliților de prin prejur, cari au credință ortodoxă, să-l scoată definitiv din treapta episcopicească.

— Dela sinodul dela Efes avem 9 canoane. Primele șase au fost date în ședința a șaptea, respective în cea de încheiere a sinodului (31 Iulie 431) și alcătuesc sfârșitul scrisorii sinodului, care este adresată: «episcopilor, presbiterilor, diaconilor și întregului popor al tuturor provinciilor și cetăților». Scrisoarea se începe astfel: «Dupăce noi ne-am adunat la porunca împăratului în metropola Efesului, câțiva sau desbinat de către noi, fiind aproximativ treizeci și corifeul lor era Ioan, episcopul Antiohiei. Numele lor sunt următoarele: primul este însuși Ioan, episcopul Antiohiei din Siria, apoi Ioan al Damascului, Alexandru episcopul Apameiei ș. a. m. d. Ei nu sunt demni de a se bucura de stăpânire în Biserică, prin cece ar putea ajuta sau păgubi interesele altora, fără a mai aminti că sunt între ei și de ceice au fost chiar caracteriși, deoarece s'au infectat de doctrina falsă alui Nestorie și

Celestiu și au denegat să semneze împreună cu noi condamnarea lui Nestorie; pe toți aceștia sfântul sinod cu hotărîrea sa unanimă i-a privat de toată comuniunea bisericească și le-a luat toate drepturile de a putea săvârși orice funcțiune sfântă...» Apoi urmează în rând șase canoane. Canonul al *șaptelea* s'a dat în ședința a șasea (22 Iul.), când Harisie, presviterul și economul Bisericii din Philadelphia, a făcut reclamație împotriva unui Iacov oarecare, carele pe mulți din Philadelphia i-a atras la eresul lui Nestorie. Canonul al *optulea* s'a dat în ședința a șaptea în urma reclamației episcopilor din Cipru, Riginus, Zinon și Evagrie, împotriva episcopului Antiohiei, care voia să supună jurisdicției sale Biserica autocefală a Ciprului. Canonul al *nouălea* este scrisoarea acestui sinod către sinodul din Pamfalia din prilejul renunțării episcopului Eustatie la scaunul episcopesc. Primele șase canoane se referă mai ales la evenimentele de atunci, produse prin eresul lui Nestorie. Din cauza aceasta la rigoare nu se referă direct la disciplina bisericească. Ne vom strădui să descoperim într'însele ceace așinge mai de aproape dreptul bisericesc și să dăm acestei părți atenția cuvenită.

Sinodul acesta a fost convocat pe Rusaliile anului 431, adică pe 7 Iunie, pe care zi a căzut în acel an Rusaliile. La timpul fixat s'au prezentat factorii mai de căpetenie din acel timp: Ciril al Alexandriei și toți episcopii ortodocși, cari au putut veni și ale căror nume le găsim semnate în actele sinodului. Ioan al Antiohiei și-a amânat venirea, deoarece era aderent al lui Nestorie și voia să împiedice condamnarea lui Nestorie. După multă așteptare sinodul ortodocșilor în fine și-a deschis ședințele și fără de Ioan și a dat cunoscuta condamnare asupra lui Nestorie¹⁾. Mai târziu a sosit și Ioan cu episcopii săi. Ioan, simulând că este ofensat din cauză că sinodul și-a început lucrările fără dânsul și a condamnat pe Nestorie, fără să-l asculte pe dânsul și pe episcopii săi, s'a întrunit cu episcopii săi într'un sinod separat, a pronunțat anularea sinodului, care și-a ținut ședințele sale sub președinția lui Ciril, a anulat hotărârile ațeluia și a declarat scos din scaun pe Ciril și pe Memnon, mitropolitul Efesului, carele era al doilea luptător al ortodoxiei²⁾. Era natural ca aceasta să pro-

1) Vezi A. S. E. I. 592.

2) Vezi A. S. E. I. 644.

ducă turburări nouă în Biserică, și într'adevăr le-a și produs, în-
tărind partidul ereticilor — deoarece mulți nestorienii au trecut de
partea lui Ioan. Sinodul ortodocșilor spre a împiedica urmările
dezaastroase ale acestei situații, după ce a epuizat toate mijloacele
pașnice, a declarat că sinodul lui Ioan și al aderenților săi este
o adunare de apostazi (τῆς ἀποστασίας συνέδριον, apostasiae seu
defectionis consessus ac conventiculum) și a pronunțat înainte
de toate caterisirea lui Ioan al Antiohiei, carele este a se înțe-
lege sub cuvintele din canon: Μητροπολίτης τῆς ἐπαρχίης și pe
carele îl pedepsește cu hotărîrea tuturor păstorilor ortodocși ca
pe un ἀνεύρογγτον — apoi și pe toți episcopii, cari au fost părtași
la acea nelegiuire »ca pe unii« — după cuvintele lui Zonara —
»cari pe față sau în ascuns aprobă învățătura lui Nestorie«¹⁾.

Sinodul dela Efes, când a dat hotărîrea aceasta, a avut în
vedere norma de drept bisericesc, după care stăpânirea ierarhică-
bisericească numai atunci este deplină și are putere legală, dacă
funcționează în limitele legilor determinate și dacă ceice exercită
această stăpânire se supun cu strictețe legii și învățăturii orto-
doxe, — pe când dela clipa, în care stăpânirea se abate dela
lege și depășește limitele precise, fixate prin lege, ea își pierde
toate drepturile sale. Când vom examina canoanele sinodului ținut
la Constantinopol în anul 861, vom vedea cât de mare putere
avea în Biserică această normă. Sinodul dela Efes, afară de
această normă generală, ține seama și de alta, după care un
mitropolit se judecă de către un sinod alcătuit nu numai din
episcopii din circumscripția mitropoliului înculpat, ci care este
alcătuit din toți episcopii circumscripției sale și din mitropoliții cei
mai apropiați. Cuvintele canonului: «Va fi datorია episcopilor din
eparhie și a mitropolițiilor de prin prejur, cari au credința ortodoxă,
să-l scoată definitiv din treapta episcopicească» arată că Părinții
sinodului dela Efes voiesc să indice prin aceasta sinodul, care
în istoria bisericească este cunoscut sub numirea de ἡ σύνοδος
τῆς διοικήσεως.

Sinodul diecezan este adunarea mitropolițiilor și episcopilor
dintr'o Biserică autocefală, cari se adună la chemarea căpeteniei
respectivei Biserici autocefale cu scopul ca, sub președinția acestuia,
să desbată și să aducă hotărîri referitoare la chestiunile bisericești,

¹⁾ Comentarul acestui canon în Sint. At. II, 193.

cari trec peste competența sinodului eparhial (mitropolitan) și cari au vigoare pentru o dieceză întregă.¹⁾ Isoarele istorice și hotăriri dela acest fel de sinoade nu datează din timpul înainte de sinodul dela Niceia, deși noi găsim asemenea sinoade și în timpurile de mai înainte²⁾. Inruderirea dintre sinoadele de acest fel făcute înainte și după timpul sinodului dela Niceia dovedesc că instituția aceasta este în cea mai strânsă legătură cu însași viața bisericească. Expresie formală au obținut prin canonul 2 al sinodului al II-lea ecumenic, pe care canonul 6 al sinodului I ecumenic l-a întregit în sensul că, dupăcum eparhiile (circumscripțiile mitropolitane) trebuie să se cărmuiască de către sinoadele eparhiale (sub președinția mitropoliților respectivi), totașa și diecezele (circumscripțiile episcopilor autocefali sau circumscripțiile patriarhilor) trebuie să se cărmuiască de către sinoadele diecezane (sub președinția episcopilor autocefali sau a patriarhilor).³⁾ Dintre chestiunile, cari țin de competența acestor sinoade, face parte și judecarea mitropoliților, cari sunt vinovați în fața Bisericii din cauza vreunei chestiuni. Părinții sinodului dela Efes țin seama de această competență a sinoadelor diecezane și dupăce, în urma dreptului lor suprem, în urma dreptului de sinod ecumenic, au declarat scos din scaun pe mitropolitul desbinat și, firește, dupăce l-au privat de puterea de a putea face ceva împotriva episcopilor subordonați, nu-și rețin pentru sine executarea definitivă a acestei sentințe, ci, în înțelesul normelor bisericești din vigoare, și bazați pe canoanele și practica bisericească, o încredințează sinodului diecezan în drept, carele se compune din mitropolii și episcopii circumscripției și care pe respectivul: *εις τό πάντη και τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβληθῆναι*. Sentința sinodului dela Efes dată împotriva lui Ioan trebuia să fie executată în mod definitiv de către sinodul dela Antiohia, deoarece Antiohia în conformitate cu canonul 6 al sinodului I ecumenic alcătuită în împărțirea bisericească o circumscripție bisericească autocefală cu episcopul său autocefal. Revenind datorită aceasta pe seama sinodului diecezan dela Antiohia, pe care el tre-

¹⁾ Dr. Ios. Zhishman: Die Synoden und die Episkopal-Aemter in der morgenländischen Kirche. Wien. 1867, S. 3 ff. — Comp. Hefele: Conciliengeschichte, I, 3—4.

²⁾ Zhishman: a. a. O. S. 3, n. 1.

³⁾ Id. ib. n. 2, 3.

buia să o execute, întrunindu-se sub președinția episcopului dela Antiohia, în timp ce acuzatul și comandantul, la care se referea sentința aceasta, era însuși episcopul Antiohiei, deci acela care trebuia să prezideze acel sinod, care avea dreptul de convocare, de hotărâre, de încheiere a sinodului și de promulgare a sentințelor etc., — se naște întrebarea că Părinții dela Efes, publicând această hotărâre a lor, pe care sinod diecezan l-au avut în vedere, adică chiar pe cel dela Antiohia sau pe altul, câtă vreme era acuzat însuși președintele sinodului diecezan dela Antiohia? Sinoadele diecezane aveau în sfera lor de competență, după legile și practica bisericească, și dreptul de a cita în fața lor nemijlocit chiar și pe însuși șeful Bisericii autocefale, așadar și pe președintele său, spre a-l trage la răspundere pentru orice acțiune potrivnică canoanelor, de a începe împotriva respectivului procedura canonică disciplinară cu observarea canoanelor determinate spre aceasta și de a-l putea scoate din rangul episcopesc¹⁾. Părinții dela Efes confirmă acest canon în conștiința că toți mitropoliții acuzaji, fie autocefali ori nu, trebuie să se supună spre judecare sinodului diecezan, adică tuturor mitropolițiilor și episcopilor unei Biserici autocefale; în cazul concret însă, având în fața lor pe cel vinovat, pe Ioan al Antiohiei, și pronunțând asupra lui sentința, trimit această sentință spre executare definitivă sinodului dela Antiohia, care se compune din mitropoliții și episcopii «cu credință ortodoxă», ca sinodului Bisericii autocefale, prin urmare singurul chemat de a judeca, între altele, și asupra păcatelor președintelui său.

Sinodul, după ce a pronunțat sentința sa împotriva lui Ioan al Antiohiei și celorlalți, cari erau cu dânsul ca partizani ai lui Nestorie și în consecință ca unii ce urmează învățătura acestuia, apoi condamnând pe aderenții doctrinei nestoriene, în continuarea dispozițiilor sale condamnă și caterisește pe toți episcopii, cari urmează învățătura lui Celestiu.

Pe timpul când la răsărit precursorii nestorianismului au început să turbure Biserica, în anii dintâi ai secolului al V-lea a apărut și la apus un eres nou, care, deși avea de obiect mai ales o chestiune antropologică, totuși atât în privința internă cât și în cea externă era în legătură strânsă cu chestiunea hristo-

¹⁾ Id. ib. S. 23.

logică. Acest eres este cunoscut sub numirea de pelagianism sau celestianism. Monahul Pelaghie a apărut la Roma în primii ani ai secolului al V-lea și se bucura de mare cinste în urma vieții sale riguros morale.¹⁾ Cu Pelaghie s'a asociat tovarășul său mai tiner, dar mai talentat, Celestiu, carele prin opera sa intitulată «Contra traducem peccati» a pășit împotriva învățaturii Bisericii despre păcatul original.²⁾ În fond învățătura lui Pelaghie și Celestiu a fost aceeași; și după cuvintele lui Augustin diferea una de alta numai prin aceea că «quod ille apertior, iste occultior fuit, ille pertinacior, iste mendacior, vel certe ille liberior, hic austior.»³⁾ Aderenții acestui eres se numiau, după corifeii lor, câte odată pelagieni, [iar altădată celestieni].⁴⁾ Asupra eresului oferă date precise însăși scrierile lui Pelaghie și Celestiu, apoi scrierile fericitului Augustin împotriva lor.⁵⁾ Sistemul pelagianismului are mai ales caracter raționalist, carele pune singură rațiunea drept principiu al conștiinței religioase. Eroarea principală a doctrinei pelagiene este că lapadă harul divin ca mijloc indispensabil pentru mântuire.

Disputele stârnite de pelagianism au adus necesitatea convocării multor sinoade, dintre cari cel dintâiu, după opinia lui Hefele, s'a ținut în anul 411⁶⁾. În anul acesta a venit Celestiu din Roma la Cartagina spre a obține hirotonirea întru presbiter. Unii dintre ortodocșii zeloși din Cartagina au prevenit pe Aureliu să nu dea lui Adam a fost dăunător numai pentru dânsul, nici decum însă

1) Augustin îl numește (Epist. 186) Brito, iar în „Commonitorium super nomine Celestii“ a lui Marius Mercator este numit gente Britanus. Comp. Dr. I. Schwane, Dogmengeschichte der patrist. Zeit. Münster, 1869, S. 657.

2) Praedestinatus, ib.

3) Contra Pelag. et Celest. lib. II. cap. 12.

4) Pelagianorum est haeresis hoc tempore omnium recentissima a Pelagio monacho exorta. Quem magistrum Celestius sic secutus est ut sectatores eorum Celestiani etiam nuncupentur“... Augustin, ad. haer. cap. 88.

5) Dela Pelaghtieni ne-a rămas ale lui Comentaril în epistola Pauli, scrise înainte de anul 410, o epistolă ad Demetriadem de virginitate, apoi un libellus fidei și o epistolă ad Celantiam Matronam. Compară operele lui Augustin: De grația Christi et peccato originali; De gestis Pelagii etc. — Comp. Schwane, a. a. O. S. 657, n. 4, — Hefele, Conciliengeschichte: II. 105 ff.

6) Conciliengeschichte, II. 104.

crezământ lui Celestiu, deoarece este infectat de doctrină mincinoasă, — și astfel dânsul imediat a dispus convocarea unui sinod, în fața căruia Celestiu a trebuit să se prezinte¹⁾. Cel mai hotărît adversar al lui Celestiu a fost diaconul Paulin, carele a susținut acuza în fața sinodului împotriva lui Celestiu, iar doctrina lui Celestiu a fost formulată în următoarele șase puncte: a) Adam ar fi murit chiar și de nu ar fi căzut în păcat, b) păcatul lui Adam a fost dăunător numai pentru dânsul, nici decum însă pentru omenire, c) copiii nou născuți se găsesc în aceeași situație, în care se găsea Adam înainte de căderea în păcat, d) nu este adevărat că omenirea întregă a căzut pradă morții din cauză că Adam a păcătuț și a murit, deasemenea nu este adevărat că omenirea întregă va învia din cauză că Hristos a înviat, e) legea întocmai ca și evanghelia poate ridica pe oricine la împărăția ceriurilor, f) înainte de apariția lui Hristos au existat oameni, cari erau cu totul curași de păcate²⁾. După ce Celestiu a declarat că aceasta este mărturisirea lui de credință, sinodul l-a excomunicat, iar dânsul imediat a apelat sentința aceasta la papa Inocențiu, apoi a plecat la Efes, unde i-a succes să înșele pe ortodocși și a obținut hirotonia de presbiter³⁾. În acelaș timp Pelaghie s'a dus în Palestina și aici a început dispută cu fericitul Ieronim. Un presbiter din Hispania cu numele Oroziu, carele a petrecut mult timp pe lângă Augustin, a reclamat pe Pelaghie la Ioan al Ierusalimului, dar lui Pelaghie i-a succes să și acopere doctrina sa mincinoasă în fața sinodului, carele a fost convocat în această chestiune la anul 415, și în felul acesta să se apere înaintea sinodului⁴⁾. În acelaș an dânsul a fost acuzat din cauza învătățurii

1) Id. ib.

2) 1. „Adam mortalem factum, qui sive non peccaret, moriturus fuisset. 2. Quoniam peccatum Adae ipsum solum laesit, non genus humanum. 3. Quoniam parvuli, qui nascuntur, in eo statu sunt, in quo fuit Adam ante praevercationem. 4. Quoniam neque per mortem vel praevercationem Adae omne genus hominum moriatur, nec per resurrectionem Christi omne genus hominum resurget. 5. Quoniam lex mittit ad regnum coelorum quomodo et evangelium. 6. Quoniam et ante adventum Domini fuerunt homines sine peccato“. Commonitor. super nom. Celestii Marii Mercat. c. 1. ap. Migne; Cursus completus Patrologiae. XLVIII. 69. sq. Comp. Hefele: Conciliengeschichte, II, 105 n. 2.

3) Hefele, a. a. O. S. 107.

4) Id. ib.

sale la un sinod ținut la Diospolis de către doi episcopi din Galia, Heros și Lazar, cari au invocat împotriva lui 12 puncte erefice¹⁾. Și la acest sinod i-a succed în chip viclean să înlăture acuza și să exopereze rehabilitare²⁾. Episcopii menționași îndată au anunțat despre aceasta pe episcopii din Africa proconsulară, cari în acel timp (anul 416) erau întruniți la sinodul dela Cartagina sub președinția lui Aureliu. Aceștia au confirmat sentința adusă contra lui Celestiu cu cinci ani mai înainte și au trimis o scrisoare sinodală papei Inocențiu, avizându-l despre celece au făcut³⁾. Pilda sinodului dela Cartagina au urmat-o și episcopii întruniți la Mileve, cari au lucrat sub președinția lui Silvanus și între cari era și Augustin⁴⁾. Inocențiu a aprobat hotărârile sinoadelor referitoare la Pelaghie și Celestiu în trei scrisori pastorale⁵⁾.

În timpul acesta Celestiu, venind din Efes la Constantinopol și fiind expulsat din Constantinopol, a plecat la Roma. Inocențiu murise (a. 417), fiindu-i succesor Zosim. Celestiu și-a făcut mărturisirea sa de credință înaintea lui Zosim și acesta a găsit-o deplin ortodoxă, — și acesta îndată a scris episcopilor din Africa, condamnând procedura lor împotriva lui Celestiu, iar pe inamicii lui Celestiu i-a amenințat cu caterisire⁶⁾. Pelaghie deasemenea și-a prezentat mărturisirea sa de credință lui Zosim, carele și pe aceasta a aprobat-o ca și pe cea a lui Celestiu și papa Zosim a trimis o a doua scrisoare în Africa spre apărarea lui Pelaghie⁷⁾. Dupăce papa a creat această situație, Augustin s'a adresat împăratului și a exoperat dela dânsul un decret special împotriva pelaghienilor⁸⁾. — și între timp a convins pe Aureliu să întrunească marele sinod al episcopilor, carele să răspundă papei Zosim și să pronunțe condamnarea definitivă împotriva pelaghia-

1) Id. ib. S. 108.

2) Augustin: De gest. Pelagii 10. 11. Ep. CLXXXVI. Comp. Hefele, Conciliengeschichte, II. 108—113.

3) Augustin Ep. CLXXV. Comp. Hefele, ib.

4) Hefele, ib.

5) Augustin: Ep. CLXXXI, CLXXXII, CLXXXIII; Comp. Hefele, ib. S. 114

6) Hefele, a. a. O.

7) Id. ib. S. 115.

8) Decretul a fost dat la 30 Aprilie 418. Comp. Schwane, a. a. O. S. 730.

nismului. La 1 Maiu 418 s'a întrunit la Cartagina în Secretarium basilicæ Faustii un sinod compus din 200 de episcopi, carele examinând învățăturile lui Pelaghie și Celestiu până la cele mai mici detalii, a emis opt canoane împotriva pelaghianismului și a condamnat în chip solemn învățăturile lor¹⁾. Când vom cerceta canoanele acestui sinod, cari în cele mai nouă colecțiuni canonice sunt cunoscute în general sub numirea de canoanele sinodului dela Cartagina, atunci vom avea prilej să ne ocupăm din nou de chestiunea aceasta²⁾. Zosim s'a supus hotărârii acestui sinod, și-a retras epistolele de mai înainte și în a sa așazisa epistola tractoria a condamnat doctrina pelaghienilor³⁾. Condamnarea a fost generală, — iar ceice n'au voit să se supună, au fost expulzați din Africa și din apus, găsind loc de refugiu la unii dintre episcopii tâsăriteni, mai ales la Nestoriu din Constantinopol — iar mai târziu în Efes s'au dat de partea adunării lui Ioan al Antiohiei.

Părinții dela Efes, emițând dispoziția prezentă și văzând că împreună cu nestorienii și pelaghienii sau celestienii lucrează împotriva sinodului ortodox, odată cu eresul lui Nestorie au condamnat și eresul pelaghiian și adică în canonul prezent pe fiecare

¹⁾ Hefele: Conciliengeschichte, II, 116—117.

²⁾ Aceste opt canoane contra pelaghienilor în colecțiunea noastră se găsesc sub Nr. 109—116 ale sinodului dela Cartagina.

³⁾ Augustin: Ep. CXC. Fericitul Augustin a încercat să scuze pe Zosim, fiindcă a recunoscut ortodoxă o învățătură evident eretică, scriind astfel: „Quænam tandem querela venerandæ memoriæ Papæ Zozimi quæ interlocutio reperitur ubi præceperit, credi oportere sine ullo vitio peccati originalis hominem nasci, nusquam prorsus hoc dixit, nusquam omnino conscripsit, sed cum hoc Celestius in suo libello posuisset inter illa dumtaxat de quibus se dubitare et instrui velle confessus est in homine acerrimi ingenii, qui profecto si corrigeretur, plurimis profuisset, voluntas emendationis, non falsitas dogmatis approbata est, et propterea libellus ejus catholicus dictus est, quia et hoc catholice mentis est, si quæ forte aliter sapit quam veritas exigit, non ea certissime definire, sed detecta ac demonstrata respuere“. Ad Bonif. lib. II, c. 3. Astfel Augustin întâiu încearcă să justifice procedura lui Zosim, — iar mai apoi adaogă următoarele: „Sed si tunc fuisset de Celestio vel Pelagio in Romana Ecclesia judicatum, ut illa eorum dogmata quæ in ipsis et cum ipsis Papa Innocentius damnaverat, approbanda et tenenda pronuntiarentur, ex hoc potius esset prævaricationis nota Clericis Romani inurenda“, — prin cari între altele arată că el nici pe de parte nu crede că papa și Biserica Romei trebuie să fie chiar infalibili

separat, iar în cel al 4-lea la olaltă atât pe cel dintâiu cât și pe celalalt eres.

Sinodul a pronunțat condamnarea sa contra pelaghienilor exprimată în canoanele 1 și 4 chiar în a V-a ședință a sa și a redactat o scrisoare către papa Celestiu. »Pronunțându-se în sfântul sinod — scriu Părinții în zisa epistolă — caterisirea împotriva nelegiuțiilor pelaghieni și celestieni, Celestiu, Pelaghie, Iulian, Persidiu, Flor, Marcelin, Orentiu și aderenților lor și hotărînd noi să rămână tare și neclătit ceea ce Sfinția Ta ai hotărît împotriva lor — în înțelegere cu aceea și noi îi considerăm caterisiți¹⁾. Aceeași hotărîre se amintește și de către papa Grigorie în scrisoarea sa intitulată ad Narsum comitem: »Pelaghie, carele a fost condamnat la sinodul dela Efes, afirma acele lucruri cu intențiunea să arăte că mântuirea noastră prin Hristos este fără importanță pentru noi²⁾. Aceeaș o spune și patriarhul Fotie, vorbind despre eresul pelaghian, »că a fost anatematizat de către sfântul sinod dela Efes³⁾. Noi am adus aceste două dovezi, pe cea a lui Grigorie și Fotie, spre a înlătura orice bănuială ce s'ar putea naște în chestiunea că într'adevăr sinodul dela Efes a anatematizat eresul pelaghian, dacă textul canoanelor efesene s'ar lua de bază după colecțiunea lui Ioan Scolasticul, în care în locul cuvintelor acestui canon: „τὰ τοῦ Κελεστίου“ stă „τὰ τοῦ Ἀρελίου καὶ Νεστορίου“⁴⁾.

Suntem nevoiți să mai facem observație și cu privire la textul acestui canon așa cum îl găsim în Cormciaia slavă. In colec-

¹⁾ Beveregiu la comentarul acestui canon mai adaogă următoarele: „Hinc Prosper Aquitanus in continuatione Chronici Eusebii et Hieronymi ad annum tertium Olym. 302 recte observat, quod, „Congregata apud Ephesum plus ducentorum Synodo sacerdotum, Nestorius cum haeresi nominis sui et cum multis Pelagianis, qui cognatum sibi juvabant dogma, damnatur“. Synodikon, II. ap. 105.

²⁾ Lib. VI. Epist. XIV: „Pelagius vero, qui in Ephesina synodo damnatus est, ea intentione hoc dixit, ut ostenderet nos a Christo vacue redemptos...“

³⁾ „Haec eadem haeresis anathemate item damnata est in sacra Ephesina synodo“. Bibliotheca Cod. LIV.

⁴⁾ „Vestrae sanctitati notum facimus, quod si quis cum Ario et Nestorio sensit aut senserit...“ Ioanis Antiocheni Collectio can. tit. XXXVII. ap. Voelli et Justel. Biblioth. jur. can. II. 570 Comp. Pitra, Jur. ecll. gr Monum I. 521.

ființa aceasta canonul prezent sună astfel: »Dacă vreun mitropolit sau episcop, absentează și nu vine la sinod, voiește să mărturisească sau mărturisește învățătura minciñoasă a lui Celestin să fie caterisit și excomunicat din Biserică«¹⁾. Noi nu avem intențiunea să pătrundem în interpretarea acestui fel de text al canonului nostru și nici nu l-am citat cu intențiunea aceasta, — dar la orice caz vom da atențiune, împreună cu Valsamon, cu vintelor următoare: »voiește să mărturisească învățătura minciñoasă alui Celestin«. Aceste cuvinte sunt greșite și cu nimic nu se pot scuza, deoarece Celestin, episcopul Romei, a învățat ca ceilalți ortodocși și a împărtășit mărturisirea de credință a lui Ciril și a altor episcopi ortodocși. Cuvintele acestea au ajuns în Cormciaia din colecțiunea lui Alexiu Aristen, în care citim următoarele: »*Ἐὰν ἀπολειφθεῖς τῆς συνόδου μητροπολίτης τῶν Κελεστίνου ἀντέχηται, ἢ ἀναδέξηται, ἀπόβλητος*«²⁾. Este greu de a ghici cum a intrat o eroare așa de mare că adică în locul numelui lui Celestiu a fost pus episcopul ortodox Celestin. Iar că într'adevăr Aristen nu a cunoscut deosebirea dintre Celestiu și Celestin, episcopul Romei, că prin urmare eroarea aceasta nu s'a produs în urma unei întâmplări, despre aceasta ne dă însuși el dovadă la comentarul canonului 5 al acestui sinod, unde citim: »*Τινὲς...τὰ τοῦ Νεστορίου, τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦ Κελεστίνου, τοῦ τῆς Ρώμης ἐπισκόπου ἐφρόνησαν δόγματα*«³⁾ din ceeace se vede că dânsul nu știa cine a fost Celestiu și cine Celestin și în consecință nu cunoștea raportul, care exista deoparte între Celestiu și Celestin și de altă parte între Celestin și episcopii ortodocși ai Cartaginei. Abstrăgând dela împrejurarea că în toate colecțiunile de canoane, în cari se citează aceste canoane, numele lui Celestiu este scris în chipul cel mai exact⁴⁾, dar cel mai vechiu Mineiu grecesc, care ni s'a păstrat în

¹⁾ Ediția menționată, I. 89.

²⁾ Sint. At. II. 195.

³⁾ Sint. At. II. 198, 199.

⁴⁾ Beveregiu referitor la locul menționat al lui Aristen spune în observațiile sale următoarele: »Idem mendum etiam in Gennadii catalogum illustrium virorum irrepit, ubi dicitur: „Celestinus antequam ad Pelagium concurreret, imo adhuc adolescens, scripsit ad parentes suos de monasterio epistolas in modum libellorum tres“, și adaugă: »Non enim Celestinus sed Celestius ad Pelagium concurret. Celestinus autem orthodoxus fuit Romae episcopus, accerimus Celestii et Pelagii sectatorum antagonista“. Synodikon, II, Ap. 105.

manuscris, ni oferă cea mai bună dovadă că memoriei papii Celestin i s'a adus cel mai înalt tribut de pietate și numele lui Celestin a fost sărbătorit din cele mai vechi timpuri ca un sfânt al Bisericii!). Valsamon la comentarul acestui canon al sinodului dela Efes dă atenție acestei erori și zice: »Dacă în unele cărți vei găsi eroare cu privire la Celestiu (deoarece în loc de Celestiu se citează Celestin — ἀντὶ γὰρ Κελεστίου, Κελεστίνου μέμνηται) să nu consideri deplin corect ceea ce este scris — deoarece papa Romei Celestin, a fost ortodox, pe când Celestiu a fost tovarășul de idei al lui Nestorie, prin urmare eretic²⁾. Noi vom găsi eroarea aceasta în multe alfe părți ale Cormciaiei.

Canonul 2.

Iar dacă oarecari episcopi eparhioși au absentat dela sfântul sinod și au trecut la desbinare, sau ar încerca să treacă, sau și iscăbind caterisirea lui Nestorie au trecut iarăș la adunarea desbinării; aceștia, după socotința sfântului sinod, să fie cu totul străini de preoție și căzuți din treaptă.

— În canonul prim a fost vorba despre mitropolșii, cari s'au desbinat de sinodul ortodox, iar aici despre episcopii de sub jurisdicțiunea câte unui mitropolit, cari deasemenea s'au desbinat. Acești episcopi, cari depind de jurisdicțiunea mitropolitului competențe, în textul original sunt indicați prin cuvintele „ἐπαρχιωῶν ἐπίσκοποι³⁾”, iar în traducerea latină cu: «provinciales episcopi⁴⁾. Am văzut că prin numirea eparhia (ἐπαρχία provincia) se indică o circumscripție bisericească supusă unui mitropolit. Astfel Macarie al Anchirei zice: «Eparhia se alcătuește din toate teritoriile, cari se găsec în cuprinsul unei mitropolii, de pildă mitropolia Eracleiei se alcătuește din Tracia întregă, cea a Anchirei din Galatia întregă, cea a Tesaliei din Tesalia întregă ș. a. m. d., iar membrii ai sinodului eparhial sunt toți episcopii, cari de-

¹⁾ Compară: „Kniga jitia sviatih“ (Viațele sfinților), Moscova, 1815, luna lui Aprilie, pag 35.

²⁾ Sint. At. II 194, Comp. Pitra: Juris eccl. gr. Hst. et Monumenta, I, 521.

³⁾ Sint. At. II, 195.

⁴⁾ Beveregii Synodikon, I, 100. Comp. Pitra, op. cit. I, 516.

pind de acea eparhie și sunt supuși mitropolitului eparhiei»¹⁾. Așadară mitropolitului i se dă numirea de τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, căpetenia mitropoliei (provinciae praeses): «Episcopul are datoria de a purta grijă de ceice sunt încredințați îngrijirii sale; iar dacă ar negliza aceasta să se reclame căpeteniei eparhiei — διδασκέτω τὸν τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντα²⁾. Iar episcopii, cari sunt supuși jurisdicțiunii unei circumscripții mitropolitane, se numesc, după canonul al 6-lea al sinodului al II-lea ecumenic, τῆς ἐπαρχίας ἐπίσκοποι, episcopi eparhiali (provinciae episcopi.³⁾ Ἐπαρχιώται se numesc în canonul 20 al sinodului dela Antiohia precum și în canonul nostru prezent, acei episcopi, cari alcătuiesc o circumscripție mitropolitană.⁴⁾ Dacă cuvântul ἐπαρχιώται ar fi redat exact pe limba noastră, apoi ei ar trebui să se numească: căpeteniile unei circumscripții episcopești, întocmai cum și mitropolitul ar trebui să fie numit căpetenia unei circumscripții mitropolitane (sau eparhiale) și patriarhul deasemenea căpetenia unei circumscripții pătriarhale (sau diecezane). Este greșită numirea dieceză și eparhie obișnuită în limba noastră, dacă este vorba de o circumscripție episcopească, adică despre o circumscripție supusă unui episcop simplu. Acestea au intrat în uz la toți Slavii⁵⁾, dar nu se poate zice că numirile acestea sunt corecte. Deasemenea este greșit și dacă episcopii supuși unui mitropolit se numesc cu cuvântul sufragan (suffraganeus) luat dela străini. Sufragan poate fi numit oricare cleric, care are datoria de a ajuta pe șeful lui (suffragari).⁶⁾ În înțeles general sufragan este vicarul, coadiutorul sau odinioară la romani — episcopii acestora in partibus infidelium.

¹⁾ Contra Barlaanum et Acyndinum. Cap. XIX. Comp. Suicer. Thesaurus eccl. gr. tom. I. col. 1159.

²⁾ „Debet episcopus eorum curam gerere, qui sunt in custodia: et siquidem eos negligi viderit, praesidem provinciae de hoc moncat...“ Collect. const. eccl. ex lib. I. Cod. Iustin în Paratit. tit. III.

³⁾ Sint. At. II, 180.

⁴⁾ Sint. At. II, 162.

⁵⁾ și la Români (N. Tr.).

⁶⁾ La Alcuin (Oper. p. 1160) citim: „Suffraganeus est nomen mediae significationis: ideo nescimus, quale fixum ei apponere debeamus, aut Presbyterorum, aut Abbatum, aut Diaconorum, aut caeterorum graduum inferiorum, si forte Episcoporum nomen, qui aliquando vestrae (serie către împărat) civitati subjecti erant, addere debemus“.

Dacă mai târziu prin decretul lui Gratian la apus s'a acceptat numirea de sufragan pentru acei episcopi, cari au fost supuși unui mitropolit¹⁾ — oare împrejurarea aceasta poate să ne servească și nouă de normă ca să numim și pe episcopii noștri sufragani ai mitropolitului și să transplantăm această instituție ilegală în organizația noastră ierarhică, câtă vreme, afară de multe altele, dreptul canonic roman fiind în contradicție cu spiritul Bisericii unice, ecumenice și apostolice, știm că raportul existent la ei între mitropolit și episcop nici pe departe nu se poate asemăna cu raportul, care ființează între aceiași în Biserica ortodoxă pe baza practicei bisericești străvechi?

Prin urmare sinodul dela Efes după mitropolii amintește în canonul prezent pe *Ἐπαρχιωτας*, ca pe unii ce-i privează de treapta preoțească și-i declară caterisiți, dacă se desbină de către sinodul ortodox, fie că desbinarea aceasta s'a produs înainte sau după condamnarea lui Nestorie. Deosebirea de condamnare între canonul prim și cel prezent, al doilea, este că aici se condamnă nu numai ceice nu au voit să se prezinte la sinodul ortodox, deci ceice au trecut la partida eretică îndată la începutul lucrurilor, ci și ceice odată au iscălit hotărîrea sinodului referitoare la condamnarea lui Nestorie, iar mai târziu s'au desbinat de sinod și s'au atașat adunării lui Ioan.

Canonul 3.

Iar dacă oarecari dintre clericii, cari se găsesc în fiecare cetate sau la țară, au fost opriți dela preoție de către Nestorie și de ceice sunt împreună cu el pentru că cugetă ortodox, am găsit cu dreptate ca aceștia să-și primească iarăși treapta lor. Și în genere dispunem ca clericii, cari cred împreună cu acest ortodox și ecumenic sinod, nici de cât să se supună, sub nici un chip, episcopilor desbinați sau cari s'au depărtat.

— Canonul prim al acestui sinod tratează despre mitropolii, cari s'au desbinat de sinodul ortodox, al doilea vorbește despre episcopii desbinați, iar canonul prezent despre raportul clericilor față de acest fel de mitropolii sau episcopi și dispune ca clericul, carele a fost despoiat de preoție de către episcopii

¹⁾ Causa III, qu. 6. — Causa IX qu. 3.

eterodocși din cauza mărturisirii sale de credință ortodoxă, trebuie ca din nou să-și primească rangul preotesc, de care a fost privat în chip ilegal. Părinții sinodului în acest canon urmează principiul general bisericesc, carele a ajuns la expresie formală în canonul 29 al sinodului dela Calcedon și adică în chipul că oricine a fost despoiat de demnitatea sa fără nici o vină, imediat trebuie să fie reșezat în demnitatea sa de mai înainte. Dar această dispoziție a lor nu se exprimă în sens absolut, că adică clericul are dreptul de a se reșeza însuși în demnitatea, de care a fost despoiat; ci ei o fac dependentă de armonia, în care respectivul cleric se găsește față de «sinodul ortodox și ecumenic.» Arhimandritul Ioan exprimă precis în comentarul la acest canon concepția Părinților dela Efes, când zice: «aici trebuie observat că sinodul nu dă clericilor independență necondiționată față de episcopii lor, pe cari dânșii i-ar putea învinovăți sau da de gol de eterodoxie; dreptul acesta li se dă numai la cazul, dacă clericii cred la fel cu sfântul și ecumenicul sinod — adică ei nu pot judeca ortodoxia episcopilor lor după concepția și gustul lor propriu, ci numai în conformitate cu învățătura și dispoziția lămurită a Părinților ecumenici. Afară de aceasta dispune că episcopii respectivi nu trebuie priviți drept eterodocși, fără nici o deosebire, de pildă și cece se deosebesc cu privire la o chestiune specială oarecare, ci numai cece în mod vădit se desbină de sinoadele ecumenice și se atașează la doctrinele contrare ale sectelor și adunărilor.»¹⁾

Canonul 4.

Iar dacă oarecari clerici s'ar desbina și ar îndrăzni, sau în deosebi sau în public să mărturisească cele ale lui Nestorie, sau ale lui Celestiu, sfântul sinod a găsit cu dreptate să fie caterisiți.

— Sinodul dela Efes, dupăcum în primele două canoane condamnă pe mitropoliții și pe episcopii, cari nu sunt de credință ortodoxă, prin canonul prezent condamnă asemenea și pe clericii, cari se atașează la vreo doctrină eretică și dispune ca ei să se caterisească îndată ce se va prinde veste că «primesc acea

¹⁾ Op citat, II, 243.

doctrină» zice Zonara, «în ascuns și numai dânsii personal, sau dacă o mărturisesc în public și instruesc în ea și pe alții.»¹⁾

Textul acestui canon din colecțiunea lui Ioan Scolasticul diferă de textul nostru, diferă însă și în colecțiunea lui Aristen și în Cormciaia slavă, astfel că sensul canonului se modifică cu totul. La Scolasticul lipsesc cuvintele *ἢ τὰ τοῦ Κελεστίου*, astfel că prin acest canon nici nu se condamnă clericii, cari urmează pelaghianismul.²⁾ La Aristen se condamnă clericii, cari, afară de Nestorie, sunt de aceeași opinie cu Celestin — *Ἐτι τινες τῶν κληρικῶν Κελεστίνου... συμφρονήσασιν.*³⁾ În Cormciaia stă astfel: «Dacă oarecare cleric aderează la eresul lui Celestin și Nestorie, să se scoată.»⁴⁾ Ca dovadă că în toate aceste colecțiuni canonul prezent este expus greșit, ne servesc cele invocate în chestiunea aceasta la comentarul canonului 1 al acestui sinod. Iar că textul nostru este deplin corect și că pelaghienii într'adevăr au fost condamnați la acest sinod și că sfântul Celestin al Romei a fost în mod greșit declarat eretic, despre aceasta mărturisește, afară de cele ce am spus, și scrisoarea pastorală a lui Grigorie I îndreptată împotriva pelaghienilor, în care zice: »Examinând actele sinodului dela Efes, nu am găsit nici un cuvânt nici despre Adelfiu nici despre Sava, nici despre ceilalți, despre cari se știe că au fost condamnați la acel sinod, ci noi afirmăm că dupăcum au fost alterate actele sinodului dela Calcedon, același lucru s'a putut întâmpla deasemenea și cu actele sinodului dela Efes»⁵⁾. Argumen-

¹⁾ Sint. At. II, 197.

²⁾ Voell. et Iustell. II, 570.

³⁾ Sint. At. II, 197.

⁴⁾ Ediția citată, I, 90.

⁵⁾ Gregor. magi, lib. V. Ep. XV. Comp. lib. VI, Ep. XXXI. Beveregiu, în observațiile sale la acest canon, zice următoarele: „Leo Allatius de Occidentalis et Orientalis Ecclesiae perpetua consensione lib. I. cap. 21. scholium ex Nicolao Hydruntino in principio Codicis graeci manuscripti Barberini descriptum num 78. citat, in quo haec ipsa canonis hujus epitome recitatur; verba dignissima sunt, quae hic apponantur: „Scholium Nicolai Hydruntini de Celestino et Celestio, Papis romanis; qui invenit in fine quarti canonis sanctae Ephesinae Synodi, Clerici qui Celestino sive Nestorio consentiunt, deponendi sunt, hic ne legat Celestino cum „, sed Celestio sine „, namque Celestinus sanctus erat et orthodoxus Papa Romae: Celestius autem haereticus, et sic quidem Constantinopoli inveni, in libro Theodori Balsamonis Patriarchae Antiocheni. Ille enim in sua nomocanonis expositione dicit: Tu vero inveniens in aliquibus codicibus errorem scrip-

fărea aceasta ni se pare a fi singura potrivită spre a putea explica marea eroare din textul lui Ioan Scolasticul, dela Aristen și din Cormiciaia slavă.

Canonul 5.

Toți aceia, cari pentru fapte necuviincioase au fost condamnați de către sfântul sinod, sau de către episcopii lor, și Nestorie, și cei de o credință cu el au încercat sau vor încerca să le dea lor împărtășirea sau treapta avută împotriva canoanelor și după lipsa lor de discernământ întru toate, am găsit cu dreptate ca ei să nu aibă nici un folos din aceasta și întru nimic mai puțin să rămână decât cei caterisiți.

— După canoane, sinodul episcopilor ortodocși, sau singuraticii mitropoliți și episcopi au dreptul să pedepsească cu afurisire sau caterisire pe clericii subordonați pentru faptele lor necuviincioase. Nestorie și aderenții lui, având scopul de a spori numărul aderenților lor, fără a ținea seama de dispozițiile canoanelor referitoare la această chestiune și procedând în mod arbitrar, sau după cum zice Zonara la comentarul acestui canon — »fără a face deosebire între ceea ce este permis și ceea ce este oprit¹⁾ — primeau în sânul lor pe clericii osândiți de către episcopii ortodocși și îi reșezau în treptele ierarhice avute. Sinodul a dat atenție acestei împrejurări și prin canonul prezent dispune că iertarea acordată acestor fel de clerici de către episcopii eterodocși nu are nici o valoare și dânșii rămân afurisiți și caterisiți. Sinodul prin acest canon repetă norma veche bisericască, pe care o găsim în Așezămintele apostolice și la care Biserica a ținut în toate veacurile, adică: clericul afurisit de către

turæ de Celestino (pro Celestio enim Celestini meminit) ne altenderis iis quæ sic scripta sunt. Celestinus enim Papa Romanus erat orthodoxus, ut superius dictum est; Celestius autem idem quod Nestorius sentiens, sic haereticus“. Hic observes velim, praesentem canonis epitomen hic laudari, idque sine ulla varietate, ut in nostris codicibus legitur... Ubi autem Celestinum aequè ac Celestinum Papa Romanum vocat, egregie fallitur. Celestinus enim Papa Romanus fuit sed non item Celestius. Hoc autem scriptori alicui, potius quam Nicolao ascribendum videtur“. Synodikon II. Ap. pag. 106.

¹⁾ Sint. At. II, 198.

episcopul său nu poate fi primit de către nimeni altul decât de episcopul său (can. 32 ap.).

La comentariile canoanelor anterioare am arătat erorile care se găsesc în textul Cormciaiei slave, aici dăm în traducere literală «Comentariile celor 5 canoane de mai înainte», care se găsesc după canonul acesta, din care se vede că erorile din textul canonului se repetă și în comentariile canoanelor: — »Dupăce Sfinții Părinți s'au întrunit la sinodul dela Efes, unii dintre mitropoliți, abătându-se dela ortodoxie, au adoptat raționamentul eretic al spurcatului Nestorie, episcopul cetății Constantinopolului, celce credea în om și raționa jidovește, și pe cel al lui Celestin, episcopul Romei. Unii dintre episcopi au absentat și nu s'au înfățișat la sinod și nu au voit să condamne și să anatematizeze pe acest episcop lipsit de sfințenie și răucinstitor, ba chiar au luptat împreună și l-au ajutat. Din cauza aceasta sfântul sinod a hotărît să scoată din starea lor și să alunge din Biserică pe conlucrătorii lui Nestorie și Celestin, cari au aderat la acel eres și au raționat în acel fel, iar episcopii și presviterii alungați din preoție de către nestorie și Celestin din pricina că au crezut și au cugetat corect să-și primească din nou rangul lor, ceice au fost însă caterisiți de către sfinții episcopi pentru vreo faptă rea și au fost primiți și justificați de către Nestorie și Celestin, fiind și aceștia lipsiți de sfințenie, îndată să se caterisească¹⁾».

Canonul 6.

Așișderea și dacă cineva ar voi în orice chip să strice ceea ce s'a lucrat pentru toți la sfântul sinod dela Efes, sfântul sinod a hotărît, dacă sunt episcopi, sau clerici să cadă desăvârșit din treapta lor; iar dacă sunt mireni să rămână neîmpărtașiți.

— Canonul acesta este partea finală din scrisoarea pastorală adresată de către sinod: »episcopilor, presbiterilor, diaconilor și locuitorilor tuturor provinciilor și tuturor cetăților« — după cum am menționat acest lucru la locul său. Canoanele anterioare conțin dispozițiile, cari se referă mai ales la ceice s'au întovărășit cu ceice s'au despărțit de sfântul sinod, cari s'au opus sfântului sinod și cari au primit doctrina falsă a nestorianismului și a pelaghianismului; canonul prezent se referă la toți și condamnă pe toți, fără privire dacă sunt sau nu sunt membrii ai ierarhiei

¹⁾ Ediția cit. I, 90.

sfințite, cari intenționează să desfințeze în orice chip hotărârile sinodului și dintre aceștia pe ceice fac parte din erezie și pedepsește cu caterisire, iar pe ceilalți cu afurisire.

Canonul 7.

Cilindu-se acestea, sfântul sinod a hotărît ca nimărui nu-i este permis să propună, sau să scrie, sau să alcătuiască altă credință, afară de cea hotărîtă de către sfinții Părinți, adunați în cetatea Niceienilor, împreună cu Sfântul Duh. Iar ceice îndrăznesc să alcătuiască altă credință, sau a o răspândi, sau a o propune celorce voiesc a se întoarce la cunoștința adevărului sau din iudaism, sau din orice fel de eres; aceștia, de ar fi episcopi sau clerici, străini să fie, episcopii de episcopie, iar clericii de clericat; iar de ar fi laici să se anatematizească. Deasemenea dacă s'ar vădi oarecari, sau episcopi, sau clerici, sau laici că cred sau că învață afară de cele expuse în scrisoare de către presbiterul Harisie referitor la întruparea unuia născut Fiului lui Dumnezeu, sau urmează spurcatele și resvrătitele dogme ale lui Nestorie, cari au fost doborâte, sunt supuși hotărîrii acestui sfânt sinod ecumenic; și adică episcopul să se înstrăineze de episcopie și să se caterisească; deasemenea și clericul să cadă din cler; iar dacă vreunul ar fi mirean, acesta să se anatematizeze, precum s'a zis mai înainte.

(can. 1 sin. II ec.; 1 trul.; 2 Cart.).

Am spus că al 7-lea canon al sinodului dela Efes a fost dat separat de către celelalte canoane și că nu face parte componentă, ca primele (6) canoane, din scrisoarea pastorală a sinodului adresată «episcopilor, presviterilor, diaconilor și poporulul întreg din toate ținuturile și cetățile». Acesta a fost dat în urma unei reclamații înaintată sinodului de către Harisiu, presbiter și econom al Bisericii din Filadelfia.

Acest presviter Harisiu a comunicat sinodului în ședința a șeasa a sinodului că oarecari învățători mincinoși, cu scopul de a punea răspândi în poporul de rând doctrina falsă a lui Nestorie, recurgând la vicleșug, au alcătuit oarecare mărturisire nouă de credință și prin abilitate le-a succes să ademenească la dânși

căjiya oameni mai simpli. El a arătat că oarecari doi indivizi, Antoniu și Iacov, cari se numeau presbiteri, au venit la Constantinopol și au adus cu sine un oarecare simbol de credință special și multe scrisori de recomandare dela tovarășii de idei ai lui Nestorie și dela oarecari doi presbiteri, Anastasiu și Fotie, aderenți ai lui Nestorie și prin îndrăzneală și viclenie au înșelat pe episcopii din Lidia, cari le-au dat voie să trăiască liberi pe teritoriile lor. Iacov a rămas în Filadelfia din Lidia, începându-și activitatea — și în timp scurt i-a succedat să seducă pe căjiya mărginiți la minte, cari au primit simbolul lui și adică l-au primit drept orodox. Despre activitatea lui Antoniu, carele înșela pe oameni în alte părți ale Lidiei, Harisia nu face amintire; el cunoștea activitatea lui Iacov și dupăce a câștigat un exemplar din simbol împreună cu iscăliturile înșelătorilor, pe care Iacov îl propovăduia oamenilor, a prezentat sinodului acest simbol împreună cu o cerere ca sinodul să găsească pentru aceasta un remediu și să condamne pe ereticii vicleni. Deodată a prezentat el sinodului și mărturisirea sa de credință, ca în felul acesta să înlăture mai bine dela sine acuzele ridicate de eretici împotriva sa că credința sa nu ar fi identică cu credința niceiană. Părinții sinodului s'au declarat dispuși să desbată reclamația lui Harisiu, dupăce mai înainte vor observa anumite condițiuni preliminare. Înainte de toate au poruncit să se citească simbolul dela Niceia.¹⁾ Făcându-se aceasta au ordonat să se citească acum mărturisirea de credință a lui Harisiu redactată în scris, ca sinodul să se convingă că dânsul are credință ortodoxă și că prin urmare nu s'a contaminat de vre-o învățătură eretică. Mărturisirea de credință a lui Harisiu s'a găsit deplin ortodoxă, deoarece era identică cu mărturisirea de credință niceiană și atunci sinodul — în conformitate cu norma

¹⁾ Beveregiu la comentariul acestui canon adaugă că aici nu s'a citit simbolul niceian și la cuvintele lui Valsamon: „dupăce s'a citit simbolul alcătuit la sinodul prim, s'a dat acest canon“ (Sint. At. II, 202) observă următoarele: „Hic Balsamon egregie hallucinatur. Non enim post edicti alicujus et Symboli Nicaeni lectionem, editus est hic Canon, ut Balsamon hic affirmat, sed post lectum Charisii libelum et symbolum Nestorianum“. (Synodikon, II, Ap. 106). Noi am fi aplicați a trece de partea lui Beveregiu și a primi părerea lui că Valsamon greșește aici — dar avem înaintea ochilor actele sinodului, cari ne spun că mai curând greșește aici Beveregiu decât Valsamon. A. S. E. I, 740 — 742). Comp. Pitra: Iuris eccl. historia et monumenta. I, 746.

bisericească din ființă, care mai târziu a ajuns la expresie în canonul 21 al sinodului IV ecumenic și adică pe temeiul canonului 74 apostolic, găsim că reclamația lui Harisius se poate desbata — a început deliberarea chestiunii. Ascultându-se chestiunea conform referatului raportorilor oficiali ai sinodului¹⁾ și după ce s'a citit simbolul fals²⁾ și fiind vădită erezia acestuia, sinodul a emis hotărârea sa în privința aceasta, care alcătuiește canonul nostru (7). Cuvintele prime ale canonului: «Citindu-se acestea», cu cari începe, arată origina lui³⁾.

Părinții sinodului prin acest canon interzic în mod categoric alcătuirea sau introducerea în Biserică a oricărui alt simbol, afară de simbolul, al cărui temeiu s'a pus la Niceia și care a obținut ncheierea definitivă la sinodul al II-lea ecumenic dela Constantinopol⁴⁾, și supun pedepsei celei mai aspre pe ceice îndrăznesc să facă aceasta. Apoi aceiaș pedeapsă o aplică Părinții și celorce îndrăznesc să propună o doctrină falsă, iar nu cea niceiană constantinopolitană, acelora, cari vreau să treacă la credința ortodoxă dela societățile necreștine, adică dela societățile eretice. Scurt zis, ei voiesc să rămână întru toate neclintit și inalterabil numai simbolul de credință stabilit la sinodul prim și al doilea ecumenic și exclud definitiv din Biserică pe toți aceia, cari nu mărturisesc acest simbol; ei recunosc ortodocși numai pe ceice mărturisesc simbolul niceian-constantinopolitan și declară drept eretici așadară eretici pe ceice nu mărturisesc acest simbol. În felul acesta și în acest sens a fost primit și confirmat canonul prezent de toate celelalte sinoade ecumenice ținute mai târziu.

1) a presviterilor Petru și Dionisie. A. S. E. I, 740.

2) Traducerea referitoare la aceasta vezi în A. S. E. I, 746—151.

3) Amănuntele genezei canonului vezi în A. S. E. I, 742—773.

4) „Ei interzic“ — observă aici Arhim. Ioan — „nu numai alcătuirea altei credințe — ceace este de sine înțeles — ci și introducerea altei mărturisiri de credință (simbol), — afară de cea niceiană — dupăcum a declarat aceasta însuși Ciril al Alexandriei, președintele sinodului dela Efes. Dânsul în scrisoarea sa adresată lui Ioan al Antiohiei zice: „interzicem tuturor schimbarea simbolului de credință, pe care l-au dat Sfinții Părinți dela Niceia; nu ni permitem nici nouă, nici altcuiva să omită sau să adaugă vre-un cuvânt la acest simbol“. Aceiaș lucru l-a scris și lui Acaciu, episcopul Militenei. Op. citat, II, 251.

Canonul 8.

Preaiubitorul de Dumnezeu, episcopul coleg Rigin și cei împreună cu dânsul preaiubitori de Dumnezeu episcopi ai eparhiei Ciprului, Zenon și Evagrie, ne-au vestit nouă un lucru nou introdus contra legiuirilor bisericești și canoanelor Sfinților Apostoli și carele vatămă libertatea tuturor. Drept aceea fiindcă relele obștești au trebuință de vindecare mai mare, ca să nu aducă și mai mare stricăciune și mai vârtos deoarece nici nu a existat vre-un obicei vechiu ca episcopul cetății Antiohiei să facă hirotoniile în Cipru, precum au arătat în scris și prin graiul lor bărbații cei prea evlavioși, cari au avut intrare în sfântul sinod, că înainte stătătorii sfintelor Biserici din Cipru au dreptul deplin și indiscutabil, după canoanele cuvioșilor Părinți și după vechiul obicei, de a săvârși hirotoniile precucuvioșilor episcopi. Aceasta să se păzească și în celelalte dieceze și în toate eparhiile, încât nici unul dintre episcopii preaiubitori de Dumnezeu să nu ocupe altă eparhie, care n'a fost dela început și din timpuri vechi sub jurisdicția sa sau a antecesorilor săi; iar dacă cineva a ocupat altă eparhie și și-a însușit-o prin forță, să o restituie; ca nu cumva să se vatăme canoanele Părinților, și nici ca sub chipul de lucrare sfințită să se furișeze mândria slăpânirii lumești și ca nu cumva să pierdem cu încetul pe neobservate libertatea dăruită nouă de către Domnul nostru Iisus Hristos, Mântuitorul tuturor oamenilor, prin sângele său. Deci sfântul și ecumenicul sinod a hotărît să se păzească curate și nevatămate drepturile fiecărei eparhii, pe care le-a avut dela început și din timpuri vechi, potrivit obiceiului apucat din vechime, având fiecare mitropolit dreptul să primească spre siguranța sa în copie cele hotărâte. Iar dacă cineva ar propune vre-o rânduială împotriva celor hotărâte acum, sfântul și ecumenicul sinod a hotărît să fie fără valoare.

(34, 35 ap.; 6, 7 sin. I. ec.; 2 sin. II ec.; 20, 36, 39 trul.; 9, 13, 22 Antioh.; 3, 11 Sard.).

— Ansă la emiterea acestui canon a dat reclamația făcută în ședința a VII-a a sinodului dela Efes de către trei episcopi,

din Cipru împotriva episcopului Antiohiei, care voia să-și supună jurisdicției sale Biserica Ciprului și prin aceasta să-i răpească prerogativa veche, pe care o avea, și în virtutea căreia sinodul episcopilor din Cipru avea dreptul independent de a înstitui pe episcopii săi.

Primepiscopul (mitropolitul) Ciprului era independent din cele mai vechi timpuri și din legislația bisericească vedem că el totdeauna a fost recunoscut ca autocefal, *αὐτοκέφαλος* (nemini subjectum). Deși canonul 2 al sinodului al II ecumenic a supus pe episcopi mitropoliților, cari stau în fruntea diecezelor (patriarhatelor), totuși unii dintre mitropoliți au rămas *αὐτοκέφαλοι*. Valsamon la comentarul canonului menționat zice următoarele: «Să nu fi se pară miraculos dacă și după acestea vei auzi de alte Biserici autocefale (*ἑτέρας ἐκκλησίας αὐτοκεφάλους*) ca de pildă: a Bulgariei, a Ciprului, a Iberiei... Pe arhiepiscopul Ciprului l-a recunoscut ca ațare sinodul al III-lea și deci citește canonul 8 al acestui sinod și canonul 39 al sinodului al VI-lea.»¹⁾ Independența Bisericii Ciprului se întemeiază pe obiceiul vechiu și pe canoane. Motivarea expusă la emiterea canonului prezent ne dovedește foarte clar acest lucru.²⁾ Este evident că cuvintele următoare ale canonului al 6-lea al primului sinod ecumenic: «*ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τὰ πρὸς βῆτα σὺλξασθαι ταῖς ἐκκλησίαις*» nu au alt sens, decât cel arătat de noi la comentarul dela canonul menționat, și adică independența singuraticelor circumscripții bisericești provinciale, cu excepția celor menționate în acel canon, trebuie privită de sfântă, deoarece acestea se întemeiază pe vechimea obiceiului — *τὰ ἀρχαῖα ἔθνη κρατεῖτω*, Episcopii Antiohiei au făcut încercare în mai multe rânduri de a supune jurisdicției lor Biserica Ciprului și de a o lipsi de independența sa, bazându-se mai ales pe împrejurarea că insula Ciprului în privința politică era supusă prefecturii Antiohiei.³⁾ În

¹⁾ Sint. At. II, 171.

²⁾ A. S. E. II, 5—15.

³⁾ Comp. Thomassin. *Vetus et nova ecclesiae disciplina*, tom. I, lib. I, cap. 18 (Magot, 1787, I—138). În comentarul lui Valsamon la acest canon citim: „Până când marea Antiohie nu s'a despărțit de imperiul roman, împăratul trimitea aici un comandant, iar acesta trimitea în Cipru un șef militar, supus fiind Antiohiei. Prin urmare și episcopul de atunci al Antiohiei voia să săvârșească hirotonii în Bisericile Ciprului, motivând cu aceea că comandantul Antiohiei numește acolo pe șeful militar”. Sint. At. II, 205. Compară comentarul lui Zonara deasemenea la acest canon. Sint. At. II, 204.

fine Ioan, cunoscutul conducător al adunării dela Efes împotriva sfântului sinod ortodox, a început să procedeze în modul cel mai energic față de Teodor mitropolitul Ciprului — cu intențiunea de a-și supune odată pentru totdeauna pe episcopii din Cipru.¹⁾ I-au stat într'ajutor în chestiunea aceasta superiorii politici, despre cari citim în actele ședinței a VII-a a sinodului dela Efes.²⁾ Sinodul dela Efes a debătut această chestiune în urma reclamației lui Rigin, Zenon și Evagrie și a confirmat autocefalia Bisericii Ciprului. Energia cu care au rezolvat Părinții sinodului dela Efes afacerea referitoare la Biserica Ciprului și modul cu care demonstrează drepturile ei, arată căfă importanță au atribuit ei împrejurării ca hotarele Bisericilor să se păstreze cu sfințenie. Ei nu se mărginesc să confirme numai prin acest canon în mod solemn autocefalia Bisericii Ciprului, ci o proclamă drept lege bazată pe canonul 35 al Sfinților Apostoli și pe canonul 3 al sinodului dela Antiohia, care sub nici un chip nu poate fi violată, — că adică nici un episcop nu are voie de a-și întinde stăpânirea sa asupra Bisericii, care nu a fost supusă jurisdicției sale dela început — *ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἐπαρχίαν ἑτέραν, οὐκ οὔσαν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ, ἤγουν τῶν πρὸ αὐτοῦ, χεῖρα καταλαμβάνειν* și încheie: «sfântul și ecumenicul sinod a hotărît să se păzească curate și nevătămate drepturile fiecărei eparhii, pe cari le-a avut dela început și din timpuri vechi în conformitate cu obiceiul apucat din vechime.»³⁾ La comentarul canonului 39 al sinodului trulan vom mai avea prilej să vorbim despre Biserica din Cipru, unde vom vedea că acel sinod confirmă în chipul cel mai solemn dispoziția prezentă a sinodului dela Efes și proclamă: «ὥστε ἀκαινόμητα διαφυλαχθῆναι τὰ παρὰ τῶν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον συνελθόντων θεοφόρων Πατέρων τῆς θρόνῳ (τοῦ τῆς Κύπρου νήσου προέδρου) παραιοχθέντα πρόνομα.»⁴⁾

Demne de atenție sunt următoarele cuvinte ale canonului: «ca nici sub chip de lucrare sfințită să se furișeze mândria stăpânirii lumesti». Biserica lui Hristos niciodată nu a dispus de altă putere decât de cea primită dela Hristos, iar Hristos nu i-a putut

1) A. S. E. II, 11—12.

2) Ib. II, 6, 8, 10.

3) Comp. Thomassin. op. cit. I, 137—140.

4) Comp. E. du Pin: De antiqua ecclesiae disciplina, pag. 63. — Suicer: Thesaur. eccl. sub voce: *Ἀυτοκέφαλος*, tom. I. col. 583.

da altă putere decât pe care El a primit-o dela Dumnezeu Tatăl. «Precum m'a trimis Tatăl pe mine, și eu Vă trimit pe voi» (Ioan, 20, 21), zice Hristos către ucenicii săi, învățându-i de ce fel de putere pot dispune. De aceea și Apostolul Pavel zice că «preoții sunt locțiitorii lui Hristos și urmașii slujbei Sale.» Nu se poate afirma că Apostolii și succesorii lor au dispus sau ar fi putut dispune de o astfel de putere, de care nu a dispus Hristos, capul Bisericii. Hristos, cât timp a petrecut pe pământ, niciodată nu și-a însușit puterea domnitorilor lumești și nici odată nu a exercitat putere lumească. El nici odată nu a uzat de forță sau de arme spre a-și supune pe oameni, ci s'a străduit să-i conducă prin argumente și minuni la cunoașterea adevărului și la adevărata evlavie. El însuși ne învață astfel, zicând, că nu a primit dela Tatăl nici o putere lumească. Când Iudeii L-au părît la Pilat că El se numește pe sine împărat al Iudeilor și când Pilat L-a întrebat dacă El este împăratul Iudeilor, Hristos le răspunde așa, încât arată lămurit că El n'a avut nici o putere lumească pe pământ: «Impărăția mea nu este din lumea aceasta; dacă împărăția mea ar fi din lumea aceasta, slujitorii mei ar fi luptat ca să nu fiu dat prins Iudeilor; acum dar împărăția mea nu este de aici (Ioan, 18, 36). Pilat repetă: Astfel dar Tu nu ești împărat? și Iisus răspunde că da, dar numai prin mărturisirea adevărului: Eu pentru aceea m'am născut și am venit în lume ca să mărturisesc adevărul, zice Hristos, — și deci într'adevăr oare putea să mărturisească mai lămurit că nu a venit în lume pentru ca să exercite putere lumească?

Iar felul cum era puterea, pe care a conferit-o Hristos Apostolilor, mai bine se arată prin locurile Sfintei Scripturi, unde se vorbește despre aceasta. Dacă Biserica nu are altă putere decât cea pe care Hristos a dat-o ucenicilor săi și printr'inșii succesurilor lor, dacă din Sfânta Scriptură nu se poate demonstra că El ar fi dat ucenicilor săi altă putere de cât pe cea spirituală, apoi este zadarnică toată străduința unor ierarhi bisericești ca să demonstreze că ei ar putea exercita și putere lumească. Cea dintâi, și cea mai importantă putere, pe care o conferă Hristos Apostolilor săi este să propovăduiască Evanghelia pe întreg pământul și să boteze pe ceice cred (Mat. 18, 19), și este lămurit că puterea aceasta nu este altă decât cea spirituală. Puterea a doua, pe care Hristos o conferă Apostolilor și printr'inșii Bisericii este

puterea de a lega și a deslega: Adevăr zic vouă, ceea ce veți lega pe pământ va fi legat și în ceriuri și ceea ce veți deslega pe pământ va fi deslegat și în ceriuri (Mat. 18, 18). Unii s'au oprit la aceste cuvinte ale lui Hristos și au început să argumenteze că acestea se referă și la acțiunile lumesti. Dar aceasta este o argumentare fără de temei, deoarece însuși Hristos le răspunde prin următoarele cuvinte: Precum m'a trimis Tatăl pe mine, așa vă trimit și eu pe voi. Și zicând acestea a suflat asupra lor și le-a zis: Iuaji Duh Sfânt. Căroră veți ierta păcatele lor, vor fi iertați, iar căroră nu le veți ierta, nu se vor ierta (Ioan, 20, 21—23). Din acestea este evident că puterea de a lega și a deslega, pe care Hristos o conferă Apostolilor, se referă numai la păcate — așa că privește numai sufletele, iar nici decum corpurile, după cum observă în chip înțelept Ioan Gurădeaur.¹⁾ A treia putere conferită de Hristos Apostolilor este ca să poată săvârși Taina Euharistiei întru pomenirea sa (Lc. 22, 19), care putere într'adevăr nu poate fi numită lumească. Ultima — puterea referitoare la pedepsirea păcătoșilor — se amintește de către Ioan: cine nu ascultă de Biserică, să fie ca un păgân și vameș (Ioan, 10, 80). Prin aceste cuvinte se arată că Biserica nu poate aplica păcătoșilor nici un fel de alte pedepse, decât să fie excomunicați și excluși din comunitatea creștinilor.

Cât de departe era Hristos și Apostolii săi de ideia oricărei puteri lumesti se poate vedea din aceea că dâșii refuză în modul cel mai energic dela Biserică acest fel de putere și rețin pentru dânsa exclusiv puterea spirituală. Înainte de toate El însuși declină dela sine acest fel de putere și apoi zice învățăceilor săi că acest fel de putere se cuvine stăpânitorilor lumesti, iar nu lor: Domnitorii popoarelor le stăpânesc și cei mari întrebuințează putere asupra lor, dar între voi nu va fi așa (Mc. 10, 42—43; Luc. 20, 25). Hristos, prin observația aceasta împărtășește ucenicilor săi două adevăruri; primul că ei și succesorii lor trebuie să stea departe de orice putere și jurisdicție lumească și al doilea că puterea spirituală, cu cari sunt înzestrați, nu este puterea stăpânirii, ci a iubirii și modestiei, deoarece puterea lumească are datorita de a orândui afacerile externe, iar puterea spirituală conduce simțăminte interne ale inimii. Origen zice referitor la aceasta: «Sicut enim omnia carnalia in necessitate sunt posita non in voluntate, spiritualia

¹⁾ In Ioan. c. 20.

autem in voluntate non in necessitate, sic et principum spiritualium principatus in dilectione subjectorum debet esse positus, non in timore corporali.»¹⁾ Acelaş observă mai departe că persoanele preoţeşti nu sunt chemate de a stăpâni în Biserică, ci de a sluji Bisericii întregi.²⁾ Ieronim face aici deosebire între puterea domnitorului şi puterea episcopului aşa că : «quod ille nolentibus praesit, hic volentibus; ille terrore subiciat, hic servituti donatur; ille corpora custodiat ad mortem, hic animas servet ad salutem.»³⁾

Părinţii sinodului dela Efes au avut în vedere în chip deosebit această învăţătură a Sfintei Scripturi referitoare la caracterul puterii bisericeşti şi din cauza aceasta accentuiază în hotărîrea prezentă că nu este îngăduit ca mândria stăpânirii lumesti să se furişeze sub chipul serviciului bisericesc. În condamnarea rostită asupra unor episcopi, cari s'au încercat de a exercita stăpânire asupra altor episcopi, deasemenea se poate vedea că ei aveau în vedere cuvintele Mântuitorului, adresate ucenicilor săi în privinţa întâietăţii. Vouă nu vi se cuvine numirea de Rabi, deoarece voi aveţi numai un învăţător, Hristos, iar voi toţi sunteţi fraţi. Şi să nu numiţi pe nimenea pe pământ Părinte, căci unul este Părintele vostru, cel din ceriuri; nici să vă numiţi învăţători, căci unul este învăţătorul vostru, Hristos. Iar celce este mai mare între voi, să fie vouă slugă, deoarece celce se mândreşte, se va umili» (Mat. 23, 8-12); dar au în vedere şi celelalte cuvinte ale divinului Învăţător, prin cari el exprimă egalitatea dintre ucenici: cine vrea să fie mai mare între voi, să fie vouă slugă; iar cine vrea să fie cel dintâiu între voi să fie tuturor slugă» (Mc. 10 43-44).

Ca complectare la comentarul nostru vom cita comentarul Arhim.-lui Ioan la acest canon: «În aceste cuvinte sunt exprimate două idei deosebite, întâiu că în administraţia bisericească nu trebuie să existe putere superioară astfel încât o Biserică provincială să se ridice asupra alteia, deoarece ele sunt egale între olaltă după puterea lor sfântă şi cu atât mai puţin este posibil ca această putere provincială să se ridice asupra tuturor Bisericilor provinciale, ale căror puteri, după orânduirea Sfinţilor Părinţi,

¹⁾ In Math, c. 12.

²⁾ In Isai, hom. VI.

³⁾ Ep. III, ad. Nepot.

trebuie să fie dela sine independente și inviolabile; al doilea că nici în puterea sacerdotală și nici în drepturile sale sfinte nu trebuie să fie nimic lumesc, ceea ce de loc nu corespunde spiritului său și activității sale, cum sunt: putere lumească, distincții lumești, întrebuițarea puterii lumești pentru scopuri egoiste ș. a. m. d. Deci atât de riguros mărginesc canoanele Părinților puterea bisericească și atât de departe era dela dânsii ideea ca un scaun episcopesc să poată stăpâni asupra întregii Biserici ecumenice!...¹⁾

Canonul 9.

După Scriptura inspirată de Dumnezeu, care zice: Fă totul cu chibzuință, celor rânduiți spre serviciul preoțesc se cuvine să se străduiască în modul cel mai deosebit ca, cu cea mai mare ambiție să chibzuiască cele de făcut. Deoarece ceice-și întrebuițează viața în felul acesta, nădejdea lor întru toate progresează și toate merg după dorința lor ca purtate fiind de vânt; și cuvântul acesta corespunde întru toate adevărului. Dar câteodată se întâmplă că vre-o mâhnire oarecare insuportabilă apasă mintea omului, îl neliniștește mult, îl abate dela voiața îndeplinirii datoriei și-l conduce să considere de fo-

1) Opul citat, II, 254—255. — Nu ni se pare superfluu de a menționa aici acel loc din Geschichte des Kirchenrechts von Ioh. Wilh. Bickell (Giesen, 1843), care lămurește doctrina noastră, cu atât mai vărtos că scriitorul lui este unul dintre istoricii dreptului bisericesc cu cea mai mare autoritate. Este vorba despre apostolatul lui Petru, — și după ce a citat toate locurile respective din Sfânta Scriptură, în cari se vorbește despre Petru, Bickell adaugă: „Vergleichen wir mit diesen Aussprüchen Jesu die andern Stellen des neuen Testaments, welche des Apostels Petrus gedenken, so wird auch hierdurch die allgemeine Bemerkung bestätigt, dass dieser Apostel, schon während Christus auf Erden weilte, in ausgezeichneter Weise hervortrat und späterhin wegen seiner hervorragenden Tätigkeit zu den angesehensten Aposteln gehörte; dass dieses Ansehen jedoch keineswegs als ein Primat bezeichnet werden kann, d. h. als eine vorzügliche amtliche Stellung, als ein Gewalt, mit welcher bei bestrittenen Fragen, namentlich des Glaubens, eine entscheidende Stimme verbunden gewesen und wonach dieser Apostel an der Stelle Christi als das sichtbare Oberhaupt der christlichen Kirche betrachtet worden wäre“. (I Bandes zweite Lieferung, herausgegeben nach dem Tode des Verfassers von Dr. Fried. Wilh. Röstel, S. 81 ff.)

lositor ceea ce este slab din firea sa. Am cunoscut că ceva asemănător cu aceasta s'a întâmplat preaevlaviosului și de Dumnezeu preacinsitorului episcop Eustatie. După cum se știe el a fost așezat în chip canonic; dar mai târziu, după cum dânsul spune, a fost turburat de către oarecari și s'a adus între împrejurări neașteptate, pe lângă aceasta însuși este foarte indispus la lucru, obosit de griji cauzate de serviciul său și deoarece nu a fost în stare să reziste vexațiilor inamicilor săi, a dat scrisoare de demisie din scaunul său episcopal în chip neînțeles de noi. El trebuia ca cu o orice preț, după ce odată s'a însărcinat cu grijile ierarhice, să supoarte până la sfârșit cu putere sufletească și să susțină fără privire la oboseală și cu voie bună să rabde sudorile, cari aduc răsplată. Și după ce s'a arătat a fi neglijent, ceea ce a provenit mai mult din pricina inactivității, decât din lenvire și indolență, cucernicia voastră a hirotonit din necesitate pe preacucernicul și de Dumnezeu preacinsitorul fratele nostru și împreună episcopul Teodor să grijască de Biserică; deoarece nu se cuvenea să rămână văduvă și turmele Mântuitorului să petreacă fără păstor.

Dar fiindcă a venit la noi jeluindu-se, nu pentru cetate, nici pentru Biserică certându-se cu pomenitul, de Dumnezeu preacinsitorul episcop Teodor, ci spre a cere cinstea și numele de episcop; tuturor făcându-ni-se milă de bătrânul, socotind că lacrimile lui comune s'au făcut nouă, ne-am străduit să aflăm dacă dânsul a fost supus caterisirii legiuite sau dacă numai oarecari l-au acuzat de culpe spre a-i bârbi reputația. Și am aflat că el nu a comis nimic de felul acesta, ci, în loc de vre-o vină, a dat demisie. Drept aceea noi nu facem imputare cucerniciei voastre fiindcă ați hirotonit în locul lui pe menționatul, preacucernicul episcop Teodor, ceea ce trebuia să faceți. Prin urmăre fără a continua mult combaterea inactivității bărbatului, ci mai vârtos trebuind să ne fie milă de cel bătrân, carele este departe timp atât de îndelungat de cetatea în care a petrecut și de patria strămoșilor, am hotărît și dispunem că fără nici o opoziție i se cuvine numele și cinstea și comuniunea de episcop.

Așa însă ca să nu hirotonească, nici ocupând Biserica cu dela sine putere să liturghisească; ci numai dacă s'ar lua împreună, adică i s'ar da voie, de s'ar întâmpla, de către vre-un frate sau împreună episcop, după înțelegere și iubire în Hristos. Iar dacă veți voi ceva mai potrivit pentru el, ori acum, ori în viitor, aceasta încă va fi plăcut sfântului sinod.

(16 întâiu-al doilea; 10 Petru Alex.; 2, 3 Ciril Alex.).

— În Sintagma Ateniană acest canon se găsește afară de numărul canoanelor sinodului dela Efes și este pus separat sub titlul: «*Επιστολή της αβτης ογίας και οικουμενικής τρίτης συνόδου προς την εν Παμφυλία εδαρηή σύνοδον, περι Εδσταδίου, του γενομένου αυτών μητροπολιτου*» — «Scrisoarea acestui sfânt și al treilea sinod ecumenic adresată sfântului sinod din Pamfilia despre Eustatie, fostul mitropolit al Pamfiliei.»¹⁾ El se găsește separat de celelalte canoane și în ediția lui Beveregiu²⁾ și cea a lui Pitra,³⁾ deasemenea se găsește separat și în ediția rusească mai nouă a canoanelor.⁴⁾ În Corniciaia slavă la titlul acestui canon se spune: «acesta este canonul al nouălea.»⁵⁾ Deoarece în ediția prezentă vom să avem uniformitate, am citat acest canon ca pe canonul al nouălea al sinodului al III-lea ecumenic, în loc de a-l cita separat ca scrisoare a sinodului.

În canonul prezent al sinodului dela Efes chestiunea principală este scrisoarea de demisie — *βιβλίον παραίτησεως*, libellum abdicationis — pe care o poate da un episcop din scaunul său.⁶⁾ Ținând seama de importanța pe care o are cuprinsul acestui canon, la comentarul nostru al canonului vom da atenție următoarelor chestiuni: 1. ce fel de importanță are pentru dreptul bisericesc ortodox demisia, pe care o dă un episcop, mitropolit sau patriarh din scaunul său, și 2. cui trebuie înaintată demisia

¹⁾ II, 206.

²⁾ Synodikon, I, 106—107.

³⁾ Iuris eccl. gr. Historia et Monum. I, 520.

⁴⁾ Ediția din anul 1853, pag. 47—48; ediția din anul 1862, pag. 72—77; ed. din anul 1877, pag. 137—141.

⁵⁾ Ediția din anul 1787, I, 91.

⁶⁾ „*Παραίτησις* in conciliorum canonibus est, cum quis abdicato episcopatu, honorem nihilominus retineri cupit...“ Suicer. Thesaurus eccl. ex patribus gr. concinnatus, sub voce *παραίτησις*, tom. II, col. 580.

și cine este chemat, după canoanele bisericești, să primească această demisie ?

Canoanele Bisericii ortodoxe condamnă hotărît pe episcopul, mitropolitul sau patriarhul, care demisionează dela conducerea provinciei sale bisericești încredințată lui în conformitate cu dreptul legal — și dacă ar prezenta o demisie de acest fel, încețază de a fi episcop, în cel mai strict sens al cuvântului.

În sensul canoanelor bisericești respectivii, cari au fost aleși la un scaun episcopesc, aveau voie să demisioneze liber — dacă doreau, — dar trebuiau să facă aceasta *înainte* de sfințire, deoarece dacă această declarație de renunțare se făcea *după* sfințire, nu numai că nu era primită, ci celce perzista cu îndărătnicie pe lângă această declarație, era pedepsit cu excluderea din Biserică. Numai într'un caz putea fi primită declarația de acest fel și respectivul nu era supus pedepsei, dacă adică poporul și clerul unei circumscripții bisericești nu voia să primească pe episcopul, mitropolitul sau patriarhul trimis de către autoritatea sinodală legală.

În înțelesul canonului 17 al sinodului dela Antiohia nici un episcop nu avea voie să părăsească scaunul încredințat lui; dacă o face, va fi somat să-l ocupe din nou și dacă nici atunci nu vrea să se supună, ci persistă cu încăpățănare în demisia sa, se va despoia de demnitatea episcopescă și se va excomunica. Aceasta a fost norma generală a Bisericii. Zonara explică canonul acesta astfel: «Celce a fost chemat să cărmuiască o Biserică și părăsește serviciul încredințat lui să se excomunicе, adică să se considere a-furisit (*ἀκωνώνητος ἔσται, ἢ γοὺν ἀφωρισμένος*), pânăce nu și-l reocupă, iar dacă deloc nu vrea să se supună, să se excomunicе de fapt, cu excepția cazului, când sinodul întreg (*τρεῖς*) ar hotărî altfel în privința lui».¹⁾ După cum am spus, excepție se permitea numai la cazul, dacă clerul și poporul nu voia să primească pe cel ales. Canonul 36 apostolesc vorbește lămurit despre aceasta. Valsamon, comentând acest canon apostolic, zice: «Astfel acest canon dispune că dacă episcopul, carele este rânduit pentru povoduire (*χρηροδεσταν δέξεται διδασκαλικήν*), deneagă îndeplinirea datoriei lui încredințată, să se afurisească pânăce nu se hotărăște să meargă la locul ce i s'a încredințat. Dacă el va merge acolo, dar

¹⁾ Sint. At., III, 158.

poporul nu vrea să-l primească, în cazul acesta să se pedepsească cu afurisire clerul acelei localități, deoarece nu a știut să învețe poporul cum trebuia, fără considerare dacă clerul este vinovat sau nu în această chestiune. Pe lângă aceasta episcopul își păstrează demnitatea sa.»¹⁾ Deci episcopul numai în acest singur caz putea să-și păstreze demnitatea și numele de episcop, chiar și dacă nu cârmuia Biserica sa — altcum era caterisit în mod definitiv.

Această normă de bază a Bisericii, după care se caterisea episcopul, care-și părăsea scaunul încredințat lui de către autoritatea legală, fără să fi fost constrâns la aceasta prin cazul prevăzut în canonul 36 apostolic, a primit expresia cea mai bună prin canonul nostru al 9-lea al sinodului al III-lea ecumenic. Chestiunea, care a provocat emiterea acestui canon, ne arată în chipul cel mai lămurit, care era practica Bisericii vechi referitoare la părăsirea scaunului episcopesc și care canon trebuia să se aplice în viitor în această chestiune.

În ședința a VII-a a sinodului dela Efes s'a discutat chestiunea unui oarecare Eustatiu, carele era mitropolit în Pamfilia.²⁾ Acest Eustatiu, după cuvintele acestui canon (ori scrisoare adresată sinodului din Pamfilia), era slab la suflet și obosit fiind de luptele cauzate de apărarea drepturilor Bisericii și nefiind în stare să reziste vexațiilor inamicilor săi a dat sinodului său (celui din Pamfilia, care l-a instituit) scrisoare de demisie (*βιβλίον παρατήσεως*, libellum abdicationis) din scaunul primiepiscopesc al circumscripției Bisericii din Pamfilia. Sinodul a găsit de cuviință să primească demisia mitropolitului și în locul lui imediat a ales și numit pe altul, pe episcopul Teodor. Eustatiu, firește, a cerut informațiuni asupra consecințelor faptei sale — el a fost adică exclus și despoiat de demnitatea și funcțiunea sa de episcop. Însuși Teodor a compătimit situația lui Eustatiu, dar nu-i sta nici lui, nici sinodului în putere de a-l ajuta în oarecare chip.³⁾ Întrunindu-se sinodul dela Efes, Eustatiu, pe care-l apăsa foarte mult starea dejositoare, ce singur și-a creat-o, încurajat fiind de menționatul Teodor, s'a adresat sinodului ecumenic cu rugămintea

¹⁾ Sint. At. II, 49.

²⁾ A. S. E., II, 19 sq.

³⁾ Comp. Hefele: Conciliengeschichte, II, 212.

ca să i-se dea din grație cel puțin dreptul de a putea purta numele de episcop: *προσηλθε κλαίων, οὐ περὶ τῆς πόλεως, οὐδὲ τῆς ἐκκλησίας φιλονεικῶν τῷ θεοσεβηστάτῳ ἐπισκόπῳ θεοδώρῳ, ἐξαιτῶν ἕτερος τὴν τοῦ ἐπισκόπου τιμὴν καὶ κλήσιν*, — și cu lacrimi în ochi a cerut, nu să i-se restituie cetatea sau Biserica prea cucernicului Teodor, ci numai demnitatea sa și să poată purta numele de episcop.» Grația aceasta nu o putea cere dela sinodul Pamfiliei, deoarece sinodul ar fi trebuit să se acomodeze normelor existente și astfel nu ar fi putut să-i satisfacă cererea, — iar canonul spunea lămurit că episcopul, care și-a părăsit scaunul trebuie să se afurisească. Eustatiu bine știa acest lucru și din cauza aceasta s'a adresat sinodului ecumenic, carele singur are dreptul de a modifica hotărîrea unui sinod provincial în limitele canoanelor fundamentale. Sinodul ecumenic, punând la ordinea zilei cererea lui Eustafiu și desbătându-o în chip temeinic, a confirmat întru toate hotărîrea sinodului din Pamfilia și a recunoscut deplin legală consecința în care a ajuns Eustatiu prin procedura sa. Și deoarece voia să arate atitudine condescendentă față de starea umilă a lui Eustafiu și să-l ajutore în limitele posibilității, adresează o scrisoare specială către sinodul din Pamfilia și-i face cunoscut că, având în vedere cererea lui Eustatiu, îi permite să rămână în comuniunea Bisericii și să se bucure de numele și de demnitatea episcopescă. Și spre a arăta caracterul deplin excepțional al acestei hotărîri, precum și directiva, care trebuie păstrată în Biserică în cazuri similare, sinodul adaogă: «El trebuia ca cu orice preț — dupăce odată s'a însărcinat cu grijile ierarhice — să suporte până la sfârșit cu putere sufletească și să susțină fără privire la oboseală și cu voie bună să rabde sudorile, cari aduc răsplată. Și dupăce s'a arătat a fi neglijent, cucernicia voastră a hirotonit din necesitate pe.... Teodor să îngrijască de Biserică; deoarece nu se cuvenea să rămână văduvă și turmele Mântuitorului să petreacă fără păstor. Dar fiindcă Eustatiu a venit la noi jeluindu-se, nu pentru cetate, nici pentru Biserică,.... ci spre a cere cinstea și numele de episcop.... Drept aceea noi nu imputăm cucerniciei voastre fiindcă ați hirotonit în locul lui pe menționatul, preacucernicul episcop, Teodor,... trebuind să ne fie milă de cel bătrân,... dispunem că i-se cuvine numele și cinstea și comuniunea de episcop. Așa însă ca să nu hirotonească, nici să liturghisească.» După cum se poate vedea, în

fața Părinților dela Efes a fost lucru cu totul nou ca cineva să demisioneze din scaunul chiriarhal, și ei își exprimă mirarea față de această apariție — *ὄχι ἴσμεν ὅπως* și din cauza aceasta se și exprimă atât de riguros în scrisoarea lor despre Eustafiu și se pronunță măgulitor despre sinodul dela Pamfilia și despre hotărîrea lui, ca prin aceasta să motiveze caracterul excepțional al hotărîrii lor în această chestiune și să arate că hotărîrea aceasta are valoare *numai* pentru cazul de față și la nici un caz nu poate deveni normă pentru Biserică.

Unora li s'a părut că pe baza acestei scrisori a sinodului dela Efes se poate dovedi că printr'însa sinodul dela Efes a stabilit o *normă* și a dat episcopilor dreptul de a demisiona după plac din scaunul lor și totuși să nu fie excomunicați din cauza aceasta. Valsamon respinge energic afirmația aceasta, deoarece este falsă — *ὄχι ἔστι δὲ τοῦτο ἀληθές*; și spre a dovedi netemeinicia acestei afirmațiuni, ne atrage atenția că Părinții sinodului dela Efes au dat hotărîrea aceasta fiindcă voiau să se arate condescendenți și ceea ce s'a hotărît din condescendență spre a se atinge un scop momentan nu se poate invoca drept exemplu și a se considera de normă pentru viitor — „*Τὸ γὰρ ὑπὸ τῶν Πατέρων διορισθὲν, κατ' οἰκονομίας λόγον ὄρισθη, καὶ οὐ χρὴ τὸ κατ' οἰκονομίαν διὰ τι χρήσιμον εἰσενεχθῆν, εἰς ὑπόδειγμα ἐκλεσθαι, καὶ ὡς κανόνα κρατεῖν εἰς τὸ ἐξῆς*“¹⁾). Canonul sinodului dela Efes ne arată în chipul cel mai lămurit că *βιβλίον παραιτήσεως* (libellum abdicationis) dată de episcopi, mitropoliți și patriarhi era necunoscută de către sinodul dela Efes, că acest fel de demisie era considerată ilegală și aducea cu sine privarea de demnitate, și chiar și după sinodul dela Efes se condamna fapta aceasta, prin urmare și astăzi în practica bisericească trebuie să se considere drept ilegală și să se pedepsească canoniceste, deci episcopul, care-și părăsește scaunul și caută să se pensioneze fără a avea motiv acceptabil canoniceste, se va degrada. Acest lucru ni-l explică ce-l mai bine Zonara în comentarul acestui canon, pe care-l reproducem aici : »Din procedura această a sinodului unora li s'a părut a putea să deducă că episcopilor li s'ar fi dat dreptul să-și părăsească Biserica lor și totodată să-și poată păstra demnitatea arhierescă. Mie mi se pare însă că tocmai contrarul se poate deduce: anume că

¹⁾ Sint. At II, 214.

în timpurile vechi ceice renunțau la eparhia lor, pierdeau totul ce posedau mai înainte și după demisie nu mai aveau nici un drept episcopesc și nu se mai puteau numi episcopi. Căci dacă a ființat obiceiul ca celce renunță la eparhia sa să se bucure și pe mai departe de drepturile arhieresti, apoi de ce se îndreaptă Eustatiu cu lacrimi în ochi către sinod și-l roagă să-i permită ca cel puțin să poată purta numele de episcop și demnitatea episcopască și de ce scrie sinodul special în această chestiune sinodului din Pamfilia? Din scrisoarea aceasta se vede mai vârtos că demisia, înaintată de către un episcop din scaunul său, avea de consecință pedepsirea, și nici nu s'a dat astfel de demisie, deoarece în scrisoare se spune că demisia aceasta s'a dat în chip necunoscut Părinților și că dânsul (Eustatiu), dacă odată și-a asumat cărmuirea ierarhică, ar fi trebuit să o conducă mai departe cu energie sufletească fără considerare la oboseală și cu voie bună ar fi trebuit să rabde sudorile, ceea ce i-ar fi adus răsplată îmbelșugată. Iar împrejurarea că până atunci nu exista obiceiul de a renunța la scaunul chiriarhal mai bine se vede din mirarea exprimată de către sinod din acest prilej: »a demisionat în chip neînțeles de noi«, — se exprimă Părinții. Dânsii ureau să spună numai că le este inexplicabil cum s'a putut întâmpla un lucru sau altul, de care au fost surprinși, ori pe care în genere nu-l cunosc — dacă însă chestiunea era dintre cele de rând, nu s'ar fi produs nici o mirare. Iar adaosul Părinților că el ar fi avut datorita de a exercita până la sfârșit cu putere sufletească cărmuirea ierarhică, dacă odată și-a asumat-o — dovedește că demisia din purtarea de grijă ierarhică obligatorie nu numai că nu este permisă, dar este chiar interzisă și se condamnă¹⁾.

Conceptia Părinților dela Efes asupra demisiei, pe care un episcop o poate da din scaunul său, obține confirmare prin canonul 3 al lui Ciril al Alexandriei. În canonul acesta se vorbește despre un oarecare Petru, carele era episcop al unei cetăți din circumscripția Antiohiei și a demisionat din scaunul său, pentru ceea ce a fost caterisit. »El zice că scrisoarea de demisie« — citim în acest canon — »nu a dat-o de bună voie, ci de nevoie și de frică și de amenințarea oarecărora. Dar, făcând abstracție dela aceasta, nu concordează cu legile bisericești ca persoanele pro-

1) Sînt. At. II, 209—210.

fești să demisioneze; deoarece dacă sunt vrednice de slujbă, să rămână în funcțiunea lor, iar dacă nu sunt vrednice, să se îndepărteze din slujba lor, dar nici de cum prin demisie, ci prin sentință¹⁾). Căpetenia Bisericii din Alexandria a văzut în această faptă o ilegalitate expresă și declară că necondiționat trebuie să aibă de urmare caterisirea și excluderea din comunitatea obștească; explicând aceasta așa că dacă cineva este vrednic să ocupe în Biserică oarecare situație ierarhică, trebuie să rămână permanent la acest loc, iar dacă nu e vrednic de această situație, trebuie înălțurat prin sentință bisericească, dar la nici un caz să nu i-se dea voie să demisioneze — indiferent dacă o face benevol sau prin constrângere. »Este ilegal« — zice Valsamon în comentariul acestui canon — »și cu totul împotriva instituțiilor bisericești ca persoanele profești să-și părăsască Bisericile« — και τοῦτο ἀνισχυρόν ἐστιν, ὡς μὴ τοῖς θεσμοῖς τῆς ἐκκλησίας ἀρέσκειν, το παραιτεῖσθαι τοὺς ἱεροῦργούς τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν²⁾).

Acelaș lucru îl găsim și în canonul 10 al lui Petru al Alexandriei. În canonul acesta se condamnă în cel mai hotărât chip ceice-și părăsesc scaunul chiriarhal, mai ales în cazurile când Biserica este în primejdie și o lasă la discreția inamicilor. În canon se citează cuvintele Apostolului Pavel adresate către Filipeni, carele a zis că mai de grabă ar vrea să moară și să fie împreună cu Hristos, totuși a rămânea încă în trup este mai folositor pentru voi³⁾ — și se condamnă ceice fug dela locurile lor chiar în clipele când trebuie să fie acolo spre a-și mântui turmele lor și a le conduce prin sfat, a le învăța și a le mângăia. La acești oameni, zice canonul, se referă mai bine cuvintele evanghelistului Luca, carele zice: «omul acesta a început să clădească, dar n'a fost în stare să săvârșască⁴⁾ și din cauza aceasta sunt demni de dispreț.⁵⁾

Aceasta a fost practica Bisericii în această chestiune. Este ilegal și împotriva canoanelor bisericești de a demisiona — era principiul dominant și toți ceice demisionau în felul acesta și

1) Sint. At. IV, 359.

2) Sint. At. IV, 360.

3) 1²⁸-24.

4) 14³⁰.

5) Sint. At. IV, 30.

perzistau cu încăpăţănare, erau supuşi pedepsei în conformitate cu canoanele — adică erau caterisiţi şi afurisiţi.

În secolul al IX-lea întru câţva s'a îndulcit rigurositatea practicei de până atunci, deşi a rămas în fiinţă şi pe mai departe, şi demisia tolerată din scaunele cliriarhale nu a încetat a fi considerată ca o faptă contrară canoanelor. Canonul 16 al sinodului ținut la anul 861 în Biserica Sfinţilor Apostoli din Constantinopol încă atinge demisia episcopilor. Acesta propriamente pomeneşte despre demisia patriarhului şi, după cum se vede din actele acestui sinod, acel canon a fost dat din prilejul demisiei lui Ignatie, carele pe acel timp era patriarh al Constantinopolului. Sinodul, cedând împrejurărilor vremii aceleia, recunoaşte că în anumite condiţiuni se poate primi demisia înaintată, dar în acest caz, înainte de primirea ei, cu orice preţ trebuiesc observate oarecare condiţiuni prealabile şi adică demisia trebuie înaintată sinodului compeltine, carele trebuie să examineze cauza, din care s'a dat demisia şi apoi să fie primită sau respinsă: «*Χρη γάρ πρότερον τήν αίτιαν τοῦ μέλλοντος τῆς ἐπίσκοπῆς, ἐκδιώκεσθαι, κανονικῶς ἐξεταζομένην εἰς πέρας ἄγεσθαι*, — întâiu trebuie săvârşită ancheta canonică asupra cauzelor, pentru cari respectivul vrea să renunţe la episcopie.» Acestei proceduri i se dădea atenţie riguroasă şi cu nici un preţ nu era permis să se numească titular nou pentru scaunul cliriarhal, dacă nu se constata din ancheta sinodală riguroasă că se poate primi demisia celui ce este încă în viaţă. Dar Părinţii sinodului şi în acest caz se pronunţă foarte aspru asupra respectivilor (ceice-şi dau demisia), considerându-i pentru fapta lor mici la suflet şi vrednici de dispreţ. Valsamon, comentând acest canon, zice: «*Πολλάκις τινὲς ἐπίσκοποι διὰ ἐπὴρλείας πρακτορικῆς, ἢ διὰ ἐπιθέσεις γειτονοῦντων, ἢ δι' ἀνοποταζίαν λαοῦ, παρητοῦντο ὑπὸ μικροφυχίας τὰς οἰκείας ἐπισκοπὰς*, — «mai de multe ori episcopii, ori pentru frica de guvernatorii despozi, ori fiindu-le frică de năvălirea vecinilor, ori din cauză că poporul nu-i asculta benevol, își părăsesc fără curaj episcopiiile lor.»¹⁾ Consecințele demisiilor date în felul acesta, dacă sunt primite după examinarea cauzelor, întru nimic nu se deosebesc de consecințele fixate prin canonul 9 al sinodului al III-lea ecumenic și prin canonul 3 al lui Ciril al Alexandriei față de per-

¹⁾ Sint. At. II, 697—698.

soanele, cari au demisionat: «ὁ τοιοῦτος τῆς τοῦ Ἐπισκόπου τιμῆς τε καὶ ἀξίας ἀλλοτριωθήσεται παντελῶς — unul ca acesta se va despoia desăvârșit de demnitatea și autoritatea episcopescă», adaugă Părinții sinodului întâiu-al doilea, vorbind despre celce, a cărui demisie a fost primită. Așadară nici în acest, nici în alte canoane ale Bisericii ortodoxe nu se găsește nici un cuvânt despre vre-o retribuție împreună cu această situație. Toate canoanele nu spun nimic altceva decât numai că acești episcopi să se caterisească și să se afurisească. Altcum canonul menționat al sinodului întâiu-al doilea vorbește numai despre necesitatea eruării cauzelor demisiei cuiva și adică: «din cauza împerecherii și turburării, ce se întâmplă în Biserica lui Dumnezeu», după cum zice canonul — dar altfel rămâne în deplină armonie cu canonul lui Ciril al Alexandriei și cu altele, cari tratează despre chestiunea aceasta, după cum observă corect Valsamon: «canonul acesta nu spune nimic altceva decât numai aceeaș ce spune canonul lui Ciril al Alexandriei.»¹⁾

Suntem nevoiți să credem că pentru mulți era lucru convenabil să demisioneze din scaunele lor chiriarhale, când nu le mai plăcea sau după ce s'au bucurat îndeajuns de plăcerile acelor (scaune) și din cauza aceasta încercau să motiveze demisiile cu orice preț și firește să înlăture dela cei demisionați consecințele stabilite de canoane. Valsamon a observat aceasta și-i combate energic cu autoritatea canoanelor bisericesti în comentariile Nomocanonului în XIV titluri — și răspunzând celorce se străduiau să apere teoria demisiei, referindu-se la oarecari exemple din practica bisericască, dar mai ales la canonul greșit interpretat al sinodului al III-lea ecumenic, zice: „Οἱ δὲ λέγοντες, οφείλειν ὡς κανόνα τὴν περὶ τῶν παραιτήσεων μακρὰν συνήθειαν κρατεῖν, οὐ καλῶς λέγουσι· μακρὰ γὰρ συνήθεια ἄγραφος οὐ κρατεῖ, ἐνθα ἔγγραφον νόμον, ἢ κανόν· ἐναντιοῦται — ceice afirmă că demisiile obișnuite de timp îndelungat trebuiesc să aibă valabilitatea canoanelor, nu vorbesc bine, deoarece obiceiul, care a fost în ființă timp îndelungat nu are nici o valoare, dacă contrazice legilor sau canoanelor».²⁾

¹⁾ Sint. At. II, 696.

²⁾ Sint. At. I, 89. „Qui autem dicunt longam renuntiationum consuetudinem, perinde ac Canonem, valere debere, male dicunt Longa enim non scripta consuetudo non valet, quando legi scriptae vel Canonis adversatur.“ ap. Beverg Synodikon. I, 357.

Ar fi superfluu de a vorbi despre chestiunea cui să se înainteze demisia în cazurile hotărîte de canoane. În privința aceasta numai un singur răspuns poate exista. Nu numai legea pozitivă, dar și mintea naturală și sănătoasă ne învață că numai celce este în situația de a da cuiva ceva, este și în situația de a lua acelaș lucru: «celce are dreptul de a da ceva, are și dreptul de a-l lua, celce nu poate da, nici nu poate lua,» citim în instituțiile lui Iustinian.¹⁾ În scrisoarea canonică, adică în canonul 9 al sinodului dela Efes citim că Eustatiu a înaintat sinodului din Pamfilia *β.δ.λι.ων παρατησεις*, scrisoare de demisie din scaunul său chiriarhal și această demisie s'a primit din partea sinodului. Deasemenea în scrisoarea sinodală, respective în canonul 3 al lui Ciril Alexandrineanul, se vorbește despre Petru, care a înaintat asemenea demisie sinodului din Antiohia, carele, primindu-o, l-a caterisit. Atât Eustatiu cât și Petru au fost numiți de către sinod, primul de către cel din Pamfilia, iar al doilea de către cel din Antiohia. Către aceleași sinoade se adresează ei când își dau demisia. Dânșii procedează în chipul obișnuit, deoarece cine are dreptul să dea, acela este îndreptățit și să ia, sau dela cine s'a primit ceva pe cale legală, aceluiaș trebuie să i-se și înapoieze legal ceace s'a primit — altfel de procedură este anomalie. Eustatiu a primit scaunul său chiriarhal dela sinodul din Pamfilia și aceluiaș sinod îl remite spre a dispune după cum va găsi de bine; Petru a primit scaunul său chiriarhal dela sinodul din Antiohia și demisia și-o înaintează aceluiaș sinod. Demisiile lor, abstrăgând dela împrejurarea că sunt legale sau nu, sunt cu totul reglementare, fiind înaintate autorității, care singură are competența de a hotărî asupra lor. Așa dară dacă o demisie nu se înaintează autorității competente, e fără nici o importanță, e nulă, și nu poate fi considerată drept demisie, deoarece autoritatea în drept nu are cunoștință de ea și prin urmare nu este în stare de a pronunța o hotărîre asupra ei. Nu cunoaștem nici un caz în istoria bisericească, când vre-un episcop, care voia să demisioneze din scaunul său; și-ar fi înaintat demisia la altă autoritate, afară de cea sinodală, astfel de cazuri nici nu puteau proveni, deoarece nici o altă autoritate, afară de cea sinodală, nu putea să primească demisia unui episcop, în conformitate cu principiul general, pe care l-am menționat mai sus. Prin urmare numai autoritatea

¹⁾ Instit. I, — XIII, 6.

sinodală, sau ca să ne exprimăm mai precis, numai autoritatea, care a instituit pe cineva întru episcop, mitropolit sau patriarh, poate fi judecător asupra unui episcop, mitropolit sau patriarh și numai aceasta poate pronunța o hotărâre asupra demisiei înaintată de respectivii și nici o altă autoritate nu este în drept de a primi sau de a nu primi această demisie.

Cea mai bună mărturie despre aceasta ne oferă atitudinea Părinților dela Efes avută față de sinodul dela Pamfilia, care sinod a caferisit pe Eustațiu. Sinodul ecumenic, cu dreptul său suprem, nici pe departe nu și-a asumat dreptul, care în această chestiune se cuvenea sinodului competente. El confirmă în chip solemn hotărârea sinodului dela Pamfilia, ca singurul și întru toate competente a hotărâi asupra mitropolitului demisionat — și cu toate că în urma puterii sale, ca autoritate supremă a Bisericii, putea să modifice hotărârea sinodului inferior și putea să o anuleze, totuși nu-și permite acest lucru, deoarece prin aceasta ar fi violat ceea ce era garantat prin lege pe seama respectivului sinod, deci ar fi violat sfințenia, de care nimeni nu are voie să se atingă. «Voi ați procedat,» zic Părinții sinodului adresându-se membrilor sinodului din Pamfilia, — «în conformitate cu rânduiala hotărâită... noi nu facem imputare cucerniciei voastre... ci trebuind să ne fie milă față de cel bătrân, am hotărât că fără nici o opoziție i se cuvine numele și demnitatea de episcop, iar dacă voi acum sau mai târziu veți voi ceva mai potrivit pentru el, aceasta încă va fi plăcut sfântului sinod», — cu alte cuvinte, noi îi permitem aceasta din condescendență și din grație — aliceva nu-i putem da, deoarece trece peste limitele competenței noastre; numai voi aveți cădere de a hotărâi asupra episcopului, pe care voi l-ați ales, voi singuri sunteți chemați de a da o hotărâre într'un chip sau altul, și acest drept al vostru nimeni nu-l poate lua, deci nici chiar noi, cari alcătuim suprema autoritate în Biserică și deținem astfel de putere, peste care nu există altă în Biserica întreagă.

Așadară nici puterea de Stat, care după canoane are dreptul de a participa la alegerea întâistătorilor bisericești, a episcopilor, mitropoliților și patriarhilor, fără sinod, factorul prim și principal al alegerii, nu poate primi și hotărâi asupra demisiei, pe care un chiriarh bisericesc o înaintează din scaunul său.

Autoritatea de Stat are dreptul său legal, după canoane, de

a participa la instituirea episcopilor și mai ales la instituirea episcopilor supremi, mitropoliții, și patriarhii.

Ce importanță are această participare? La comentariul canonului al 4-lea al sinodului I ecumenic am văzut că poporul și episcopii participau direct la alegerea chiriarhilor. Exclusiv ei aveau dreptul acesta. Cu timpul Biserica a recunoscut și pe seama autorității lumești participarea la alegerile bisericești și adică, după cuvintele lui Socrate, din motivul că autoritatea lumească arăta atâta zel în interesul înfloririi Bisericii și atâta zel pentru progresul Bisericii, precum de multe ori nici chiar la popor nu se putea observa.¹⁾ Dreptul acesta propriamente a fost recunoscut pe seama autorității lumești atunci când aceasta a devenit creștină. Constantin uzează deja de acest drept; dar în ce fel de sens și cu ce scop? Spre a înlătura eventualele disordine iscate din prilejul alegerilor și spre a asigura observarea canoanelor bisericești. «Nullis se electionibus S. S. interposuerat Constantinus, nisi ut dissensiones compesceret, canonesque suaderet observari», citim la Eusebiu.²⁾ Aceasta era norma generală în Biserică. Când antiohenii au ales pe Eusebiu de chiriarh al lor, Constantin le scrie și le recomandă să observe sfintele canoane, sfințenia cărora nimeni nu o poate viola.³⁾ Constantin a voit să abuzeze de dreptul atribuit lui de către Biserică și a dispus în mod arbitrar ca Gheorghe să ocupe scaunul episcopal al Alexandriei. Atanasie cel Mare îndată i-a reproșat caracterul potrivnic canoanelor al procedurii sale. «Cur», scrie el, «cum se ecclesiasticum canonem curae habere praetextit, omnia contra canonem facit? Ubi enim ille canon, ut e palatio mittatur is, qui episcopus futurus est? — Dacă vrea să se numească apărător al canoanelor Bisericii, de ce lucrează întru toate împotriva canoanelor? Unde este canonul, după care palatul trimite pe celce trebuie să fie episcop?»⁴⁾ La alt loc același Părinte zice: «Postulandos esse episcopos cleri populique votis, non, vi intrudendos, contra civium voluntatem, — Episcopii să se aleagă de către cler și popor și la nici un caz

1) Hist. eccl. V, 2.

2) De vita Constant. III, 60, 61, 62.

3) Id. ib.

4) „Ποῖος μὲν κανὼν ἀπὸ παλατίου πέμπεται τῶν ἐπισκόπων“, Epist. ad solit.

să nu fie impuși prin forță împotriva voinții poporului.»¹⁾ Valentinian a participat la alegerea lui Ambrosie al Mediolanului, în focmai ca și Constantin, cu rol de intermediator și păciitor. În popor s'a născut neînțelegere pe cine să pună în scaunul episcopesc al Mediolanului devenit vacant și după o lungă discuție s'au înțeles cu toții, în urma inspirației divine, după cum spune Socrat, în persoana evlaviosului Ambrosie: «Episcopis, qui aderant, videbatur haec consentiens populi vox divinitus sane emissa.»²⁾ Dar Ambrosie încă nu era botezat și ezita să ocupe locul oferit. Valentinian, la care s'au adresat cu toții, a trebuit să soluționeze chestiunea, iar dânsul a scris clerului și poporului că el în această alegere întrevede voința lui Dumnezeu și nu vede existența vre-unui motiv, care ar împiedica sfințirea lui.³⁾ Teodorit expune și mai bine acest eveniment și arată ce fel de importanță atribuia Valentinian dreptului său de a se putea amesteca în alegerea chiriarhilor. Când poporul și clerul nu se puteau înțelege pe cine să aleagă de chiriarh al Bisericii lor, sinodul se adresa împăratului, rugându-l, ca cu înțelepciunea lui să se declare în favorul unuia sau altuia dintre candidați. Împăratul le-a respins cererea și considerând că nu este cătuși de puțin competent în această chestiune, le evocă în memorie canoanele bisericești și zice că dânsii trebuie să cunoască mai bine decât el pe cei vrednici: «Concilium contendit ab imperatore, ut ipse, utpote sapientiae et pietatis insignibus praeclare exornatus, episcopum deligat. At ille: Major est haec provincia, quam quae viribus nostris sustineri queat. Proinde vos divina repleti gratia et illis splendore illuminati, multo melius hoc episcopi deligendi negotium transigetis...»⁴⁾ Când au ales pe Ambrosie, împăratul a salutat pe noul episcop și a recomandat să-l sfințească îndată. Aceeaș opinie asupra drepturilor lor ne arată: Teodosie când Nectarie a fost ales episcop

1) Ep. ad orthodox. — Comp. Socrat. Hist. eccl. II, 5.

2) Socrat. Hist. eccl. IV, 5.

3) „Valentinianum de re gesta faciunt certiore, qui populi admiratus consensum, opusque Dei ratus, quod factum fuerunt, significat episcopis ut voluntati Dei inservirent, jubenti, ut illum ordinarent. Nam deum potius, quam hominum suffragium tulisse“. I b.

4) Theodoret. Hist. eccl. IV, 6.

al Constantinopolului,¹⁾ Arcadie la alegerea lui Ioan Gurădeaur,²⁾ Teodosie II la alegerea lui Nestorie.³⁾ etc... In genere vedem că autoritatea de Stat a participat în primele secole ale Bisericii la alegeri, dar exclusiv numai pentruca să se observe exact canoanele bisericești și pentruca procedura de alegere sinodală să fie obligatorie în Statul înreg.⁴⁾

1) Soerat Hist. eccl. V, 8.

2) Chrysostomus cleri pop. lique suffragiis electus " Soerat. Hist. eccl. V, 2. — „Postquam populus et clerus suffragium suum contulisset, etiam imperator astipulatus fuit, et qui Chrysostomum adduxerent, emissit Convocavit etiam Synodum, ut ea ratione venerabiliorem redderet illius ordinationem.“ Sezomen. Hist. eccl. VIII, 2. — Comp. Theodoret. Hist. eccl. V, 25.

3) Soerat, Hist. eccl. VII, 29.

4) Aici menționăm locul respectiv din Petr. de Maer: De concordia sacerdotii et imperii (Paris, 1704), carele lămurește ceace am spus despre această chestiune: „Manifestum est omnibus qui in Ecclesia Dei sacerdotale officium administrant quae sunt illa quae in ordinatione episcopali et sacrorum canonum auctoritas et consuetudo ecclesiastica juxta dispositionem divinae legis et traditionem apostolicam jubeat observari. Videlicet ut pastore defuncto et sede vacante, unus de clero Ecclesiae, quem communis et concursus ejusdem cleri et totius plebis consensus elegerit, et publico decreto celebriter ac solemniter designaverit, legitimo episcoporum numero consecratus locum decedentis antistitis rite valeat obtinere, nec dubitetur divino judicio et dispositione firmatum quod ab Ecclesia Dei tam sancto ordine et legitima observantia fuerit celebratum. Haec sunt quae in Conciliis patrum statuta reperiuntur et comprobantur. . . . Juxta haec verba beati Cypriani ordinatos fuisse constat et legitima praefuisse universo populo deinceps omnes Ecclesiarum Dei antistites absque ullo consuitu mundanae a temporibus Apostolorum et postea per annos fere quadringentos. Ex quo autem christiani Principes esse coeperunt, eandem Episcoporum ordinationibus ecclesiasticam libertatem ex parte maxima permansisse manifesta ratio declarat. Neque enim fieri potuit, cum unus Imperator orbis terrae monarchiam obtineret, ut ex omnibus latissimis mundi partibus, Asiae videlicet, Europae et Africae, omnes qui ordinandi erant Episcopi ad ejus cognitionem deducerentur. Sed fuit semper integra et rata ordinatio quam sancta Ecclesia juxta traditionem apostolicam et religiosae observationis formam celebravit. Quod vero in quibusdam regnis postea consuetudo obtinuit ut consuitu Principis ordinatio episcopalis fierit, valet utique ad cumulun fraternitatis, propte pacem et concordiam mundanae potestatis; non tamen ad complendam veritatem vel auctoritatem sacrae ordinationis, quae nequaquam regio potentatu, sed solo Dei nutu et Ecclesiae fidei consensu, cuique conferri potest. Quoniam episcopatus non est munus humanum, sed Spiritus sancti donum, sicut ostendit Apostolus .. Unde

În privința aceasta nu găsim schimbare nici în veacurile de mai târziu. În secolul al VI-lea participarea autorității lumesti la alegere ni se arată deplin egală cu participarea poporului și a clerului. Ca exemplu menționăm pe Epifanie, carele, în scrisoarea sa adresată papei Hormisd, după alegerea și sfințirea sa scrie că la alegere au participat împăratul, împărăteasa, toți demnitarii de Stat, împreună cu clerul, călugării și poporul credincios: »Sententia et electione christianissimi principis Iustini et piissimae reginae, sequentiumque eorum, his quibus est bona conversatio et qui regiis honoribus sunt sublimiores, simul et sacerdotum et monachorum et fidelissimae plebis consensus accessit¹⁾. Împăratul Iustinian prin novella CXXIII a sa a hotărât ca să se aleagă trei persoane, dintre cari cel mai bun să se institue episcop la scaunul vacant: »Sancimus, quoties opus fuerit episcopum ordinari, clericos et primates civitatis, cujus futurus est episcopus, ordinari, mox in tribus personis decreta facere... ut ex tribus personis, pro quibus talia decreta facta sunt, melior ordinetur, electione et periculo ordinantis. — ὁ θελτικῶν χειροτονηθῆ τῆ ἐπισκοπῆ καὶ τῆ χειροματι τοῦ χειροτονουμένου». Dacă din întâmplare nu se găsec trei de cei vrednici, să se aleagă doi, ba chiar și numai unul, — dacă în timp de șease luni nu a fost ales nici unul, în acest caz, în înțelesul aceleiaș novele, se va alege celce din prilejul sfințirii ocupă locul prim: »Si vero non inveniuntur tres personae ad talem electionem opportunae, liceat decreta facientibus, in duabus et in una persona decretum facere. Si vero qui debent episcopum eligere, citius ipsa decreta intra sex menses non faciant, tunc periculo propriae animae, ille, quem competif ordinare episcopum, ordinet²⁾. După cum se vede Iustinian nu se gândește nici pe departe ca să-și usurpe pe seama sa vre-un drept

graviter quilibet Princeps delinquit si hoc suo beneficio largiri posse existimat quod sola gratia divina dispensat; cum ministerium suae potestatis in huiusmodi negotium peragendo adungere debeat, non praeferre.. Quae omnia non ideo dicimus quasi potestatem Principum in aliquo minuendam putemus, vel contra religiosum morem regni aliquid sciendum persuademus; sed ut clarissime demonstretur in re huiusmodi divinam gratiam sufficere, humanam vero potentiam, nisi illi consonet, nihil valere". col. 1255—1257.

1) Epist. LXXII.

2) Cap. I.

nou, care nu i s'a dat prin canoanele bisericești. În cazul din urmă ar fi putut chiar să-și atribue vre-un drept, — dar nici aceasta nu o face, deoarece nu vrea să violeze canoanele. Această hotărîre a sa și-o întemeiază pe obiceiul vechiu — »secundum priscam consuetudinem«. Hotărîrea aceasta a lui Iustinian o găsim repețită în novella CXXXVII¹⁾. Poporul și clerul alegea trei persoane și primul episcop — metropolitanus, vel consecrator quicumque alius — trebuia să aleagă pe unul dintre ei. Împăratul, după cum se vede, nici nu visează că ar avea vre-un drept special în această chestiune, că ar avea dreptul de a-și impune pe candidatul său. El stabilește numai norma cum trebuie să aleagă poporul și clerul, iar asentimentul său îl dă în mod prealabil și norma aceasta o dă pentruca acest act sinodal să fie obligatoriu pentru toți cetățenii, întocmai ca și celelalte acte de Stat. Când mai târziu vre-un împărat voia să abuzeze de drepturile sale, în toate cazurile au fost condamnați și toate actele lor de acest fel, după ce au fost condamnate în urma unei cercetări temeinice, erau anulate. Iată un exemplu. Copronim, disprețuind canoanele bisericești, a impus de chiriarh al Bisericii din Constantinopol, cu încunjurarea alegerii legale, pe unul dintre favorișii săi, care deloc nu s'a distins prin evlavie. Poporul și clerul s'a răsculat contra violării acestui canon, condamnând fapta aceasta și numindu-o tiranică: »Sacri ordinis quendam nactus, cui et nomen cum ipso idem et eadem fidei sententia erat ei, prosclestum facimus! ecclesiae curam administrationemque committit. Non patrum electione, non synodi examinatione non denique canonico suffragio atque decreto, sed tyrannica potius potestate, antistitem ipsum consituens²⁾. Și după timp scurt împăratul este nevoit să-și revoce fapta și s'a mulțumit să-și vadă pe amicul său — patriarhul,

¹⁾ Sancimus, ut quoties usuverit episcopium ordinari, convenient clerici et primores civitatis cui ordinandus est episcopus: et propositis sanctis evangelis super tribus personis psephismata fieri, et quemque ipsorum jurare secundum divina eloquia et ipsis psephismatibus inscribi... ea sane observatione quae autnea a nobis dicta est, et in talibus personis earumque electione observanda, ut ex tribus ita electis personis melior eliquatur electione et iudicio ordinantis. Novel. CXXXVII cap. II. — Comp. Codic. lib. I. tit. III. 1. 42. — Dispoziția aceasta a lui Iustinian a intrat și în Vasilicale. Lib. III tit. I. cap. 8.

²⁾ Vita et gest. inclit. m. Stephani, pag. 15.

în palatul său, lipsit însă de orice jurisdicție în Biserică. — Și alți împărați au încercat să acapareze din prilejul alegerilor drepturi, cari nu li se cuveneau, dar încercările lor totdeauna eșuau¹⁾.

Prin urmare participarea autorității de Stat la alegerea episcopilor, mitropolișilor și patriarhilor avea caracter de control, ca așezămintele bisericești să fie apărate de violări și caracter de ratificare din partea puterii lumești a actelor sinodale, cari, firește, au fost întreprinse în conformitate cu prescripțiunile așezămintelor bisericești. Iar spre a arăta că participarea aceasta avea astfel de caracter, vom cita aici o mărturie cu autoritate. Când se face instalarea patriarhului Constantinopolului, una dintre persoanele cu cea mai mare autoritate, cari funcționează atunci, zice: «Puternicul și cucernicul nostru stăpân și împărat și marele și Sfântul Sinod Te invită pe Sfinția ta să ocupi marele tron al patriarhatului Constantinopolului.» Pe baza acestor cuvinte unora li s'a părut posibil a demonstra că cuvintele acestea au sensul că împăratul numește pe patriarh și că sinodul are rol de al doilea rând, secundar și, când s'a pus în discuție demisia patriarhului din scaunul său, au afirmat că demisia depinde de împărat și el singur are dreptul să o primească, independent de sinod. Simeon Tesaloniceanul²⁾ spre a înlătura explicarea falsă a cuvintelor citate, în cunoscuta sa operă «Despre sfințele lucrări» zice că rolul împăratului în această chestiune este de a funcționa ca executor al hotărârii sinodale și aceasta nu o face în urma liberei lui voințe, ci în urma autorității, pe care i-a conferit-o Biserica în calitate de apărător și protector al său: «Testantur (haec verba), quod imperator, non a se ipso, sed quae synodus statuit, simul cum synodo pronuntiat, et solum ministerium hic praebet. Quam propter nugantur quidam rerum no-

¹⁾ Intre altele compară: Evagr. hist. eccl. V, 1.

²⁾ Despre fericitul Simeon, carele a fost arhiepiscop al Tesaloniciului în secolul al XV-lea, istoria ne-a păstrat mărturia că a luptat ca un erou împotriva turcilor pentru independența turmei sale și că a fost apărătorul ortodoxiei față de încercările eterodosșilor de a amăgi pe fiii Sfinței Biserici și de a-i conveni la doctrinele lor false. Asupra operelor lui și asupra însemnătății lor vezi: G. Cave: *Scriptorum eccl. historia liter.* Genev. 1705. Saec. XV, p. 76. — Compară asupra lui: *Notitia ex Leone Allatio in Diatriba De Georgiis*, in *Migne Patrologiae Cursus completus*, Patrologiae gr. ed. Lat. LXXVII, 537 sq.

varum inventores, invidia impuls, cum dicunt, imperator creat patriarcham. Nullo modo id facit imperator, sed synodus ministrante pio imperatore, non tantum quoniam defensor est, et imperator unctus ab ecclesia, sed etiam ut cooperetur, et ministret, et diligat, et firma conservet, quae ad ecclesiam spectant, — cuvintele acestea arată că nu împăratul este celce hotărăşte singur, ci împreună cu sinodul şi în spiritul hotărârii sinodului, iar el contribuie numai cu colaborarea sa. Prin urmare greşesc ceice inventează această inovaţie şi conduşi de invidie, vreau să dovedească că împăratul numeşte pe patriarh. E sigur că nu împăratul este celce face aceasta, ci sinodul, iar împăratul conlucră în urma evlaviei sale şi nu numai în calitate de apărător al Bisericii şi de împărat uns, ci şi pentruca prin ajutorul lui şi prin participarea lui să apere şi să dea obligativitate generală acţiunilor bisericeşti.»¹⁾ Mai departe, lămurind pe ceice-şi bazează afirmaţiunea lor, că împăratul numeşte pe patriarh, pe împrejurarea că cu prilejul instalării împăratul remite patriarhului toiaşul, le spune că împăratul nu-l remite dela sine, ci ca mandatar al Bisericii, dar după aceea i se închină şi îi sărută mâna: «Non igitur creat illum patriarcham, neque illi dat aliquid, sed operi jam facto consentit et obsequitur. Clarum est enim, quod nihil ei dat, sed potius ab eo accipit, et veluti minister est rerum ecclesiasticarum; nam cum electo sacram virgam propria manu tradidit, ad eum accedit, et illi caput inclinatum, et aperit, et sicut moris est, benedictionem accipit, osculaturque electi patriarchae manum. Clarius adhuc patet, imperatorem nihil illi dare, sed haec facere ut ostendat se amore in ecclesiam ferri et demonstret se ecclesiam honorare, non ut ecclesiae imperret, — nu numeşte dânsul pe patriarh şi nu-i dă nimic, ci îşi dă consimţământul pentru actul îndeplinit şi i se supune. Că dânsul într'adevăr nu-i dă nimic, ci că dimpotrivă primeşte dela acela şi că funcţionează în calitate de colaborator la afacerile bisericeşti, se vede lămurit din împrejurarea că dânsul, remiţând celui ales cu mâna sa proprie sceptrul sfinţit, se apropie de el, îşi înclină capul înaintea lui şi descoperindu-l, primeşte binecuvântarea şi sărută mâna patriarhului ales, conform obiceiului. Din aceasta se vede şi mai

¹⁾ De sacris ordinationibus, cap. LXXI (al. CCXXVI), ap. Migne, Patrol. gr. ed. Lat. tom. LXXV I, col. 746.

clar că împăratul nimic nu-i dă aceluia, ci îndeplinește acestea spre a arăta dragostea ce o nutrește față de Biserică, că cinstește Biserica și că nu stăpânește peste Biserică.»¹⁾

După această mărturie a fericitului Simeon Tesaloniceanul e superfluă orice vorbă despre importanța puterii de Stat la instituirea chiriarhilor. Toată participarea consista în aceea că puterea de Stat își exprima în mod solemn asentimentul referitor la hotărîrea sinodului și prin aceasta dădea actului respectiv caracter obligatoriu pentru Statul întreg.

Prin urmare răspunsul la întrebarea, pe care am pus-o la acest comentariu al nostru dela canonul 9 al sinodului al III-lea ecumenic, adică dacă puterea de Stat, care participă la alegerea chiriarhilor, poate să primească prin puterea sa fără de sinod demisia înaintată eventual de către chiriarhi dela scaunele lor și să decidă asupra ei, independent de ceilalți factori participanți la alegere, așadară independent de sinod, — răspunsul la această întrebare, în conformitate cu normele de drept ale Bisericii ortodoxe precum și cu practica bisericească din ființă, care a fost confirmată în cursul tuturor veacurilor, nu poate fi, afirmăm, de cât negativ.

Așadară, după dreptul Bisericii ortodoxe, nici un episcop, fie de orice treaptă ierarhică, nu poate să-și dea demisia din scaunul încredințat lui, iar dacă și-o dă, încetează, în sensul strict al cuvântului, de a fi episcop, adică pierde toate drepturile cuvenite lui după canoane în calitate de episcop, chiar și dreptul de a purta numirea de episcop, — dacă cumva nu i-se dă acest drept din urmă în chip excepțional și din grație de către autoritatea canonică în drept — și în consecință scaunul său rămâne definitiv vacant ca și când ar fi murit și astfel se produce sedisvacanța canonică normală, căreia trebuie să i-se pună capăt imediat, dar cel mai târziu în curs de trei luni, prin alegerea și instalarea unui episcop nou. Iar asupra demisiei înaintate poate să decidă legal exclusiv numai autoritatea, care a conferit respectivului scaunul chiriarhal; după drept sinodul alege și numește pe cineva pentru un scaun chiriarhal oarecare, deci numai sinodul singur este îndreptățit a primi sau a nu primi demisia înaintată, iar puterea de Stat în această afacere participă numai cu cât a participat la numirea respectivului în scaunul chiriarhal.

¹⁾ Ib. cap. LXVIII (af. CCXXVIII) Migne. tom. cit. col. 747.

Canoanele Sfântului Sinod al patrulea ecumenic, dela Calcedon.

Canonul 1.

Am hotărît să rămână în vigoare canoanele așezate de către Sfinții Părinți la toate sinoadele de până acum.

(2 trul.; 1 sin. VII. ec.; 1 Cart.).

— În actele sinodului prezent găsim că în legătură cu diferite chestiuni în mai multe ședințe s'au citit canoanele sinoadelor anterioare. Astfel în ședința a IV-a, în legătură cu cazul călugărilor Caros și Doroteu, aderenți ai lui Dioscor, și cari după condamnarea generală au cerut să fie reintegrați, s'au citit de către Aejiu, arhidiaconul Bisericii Constantinopolului, dintr'o carte specială (*ἀπο βιβλίου*), anumite canoane, cari în acte au numerii de 83 și 84 și cari nu sunt altele decât canoanele 4 și 5 ale sinodului dela Antiohia. În aceeaș ședință Atic din Nicopole a citit canonul 4 al sinodului dela Niceia, în urma unei discuții ce s'au ivit între Fotie și Eustatie.¹⁾ În ședința a XI-a, după ce s'a născut o dispută între Vasian și Stefan pentru scaunul Efesului, Leonfin, episcopul Magnesiului, a citit din aceeaș carte (*ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου*) două canoane cu numerotația 95 și 96, cari nu sunt altele decât canoanele 16 și 17 ale sinodului dela Antiohia.²⁾ În ședința a XIII-a în urma discuției iscate între episcopii Nicomediei și Niceiei din nou s'a citit din aceeaș carte canonul 4 niceian³⁾. Și în fine în ședința a XVI-a, când a fost vorba despre primatul onorific al episcopului Constantinopolului, secretarul Constantin a citit din cartea oferită lui de către arhidiaconul Aejiu trei canoane: 1, 2 și 3 ale sinodului dela Constantinopol, al II-lea ecumenic.⁴⁾ Din toate acestea se vede că pe vremea sinodului

¹⁾ A. S. E. IV, 76—77, 87.

²⁾ A. S. E. IV, 258—259

³⁾ A. S. E. IV, 281.

⁴⁾ A. S. E. IV, 375—376.

dela Calcedon erau în general cunoscute și obligatorii toate canoanele, cari s'au dat de către sinoadele anterioare și, ceea ce este mai important, toate aceste canoane erau colecționate și puse într'o colecțiune specială, care în acte se numește τὸ βιβλίον τῶν κανόνων, iar latinește: codex canonum. Colecțiunea aceasta nu ni s'a păstrat în întregime, dar, judecând după numerele, sub cari se menționează canoanele în colecțiune, putem cunoaște din canoanele căror sinoade era alcătuită această colecțiune. La locul prim se găseau canoanele sinodului I ecumenic, cari erau înzestrate cu numerele lor proprii. După acestea se menționează canoanele sinodului dela Antiohia și adică astfel că primul canon dela Antiohia are numărul 80 de ordine. În acte nu se găsește nici un citat din vreun canon, după care s'ar putea spune cari canoane adică aveau numerele dela mijloc; dar aceasta se poate afla ușor din numerele canoanelor sinoadelor anterioare. Dacă adăogăm la numărul de 20 al canoanelor sinodului prim ecumenic cele 25 canoane ale sinodului dela Ancira, apoi pe cele 14 ale sinodului dela Neocezareia, și pe cele 20 ale sinodului dela Gangra, avem exact 79 canoane, pe cari le continuă primul dela Antiohia ca al 80-lea, sau cele 4 și 5 ca cele 83 și 84 după colecțiunea dela Calcedon. După canoanele dela Antiohia până la canoanele sinodului al II-lea ecumenic nu se citează nici un canon; din actele sinodului dela Calcedon însă se poate deduce că colecțiunea aceasta conținea și pe toate celelalte canoane, cari s'au dat până atunci la sinoadele dela răsărit și adică, afară de cele menționate, încă și canoanele sinodului particular dela Laodiceia și ale sinodului al III-lea ecumenic¹⁾. Nu se cunoaște când și cine a alcătuit această colecțiune canonică, pe care Părinții calcedoneni au avut-o la îndemână²⁾. Altcum aici ni e suficient să știm că sinodul dela Calcedon a fost primul între sinoadele ecumenice, care a confirmat și a publicat de obligatorii pentru Biserica întreagă canoanele sinoadelor provinciale, cari s'au ținut la răsărit înaintea lui și că pe timpul sinodului dela Calcedon

¹⁾ În colecțiunea aceasta nu se găseau canoanele apostolice. Vezi Drey: Die Constitut. und Kanones der Apostel, Tübing. 1832, S. 427—428. Comp. — Spittler: Geschichte des Kanon, Rechts. Halle, 1778, S. 99.

²⁾ Afirmația Arhim-lui Ioan (opul citat I, 80) că Ștefan Efeseanul ar fi autorul acestei colecțiuni, nu este corectă. Comp. Drey, a. a. O. S. 433.

exista o colecțiune bisericească specială de canoane, care trebuia să fie în uz ca o carte manuală pentru Biserica întregă¹⁾.

Motivul emiterii acestui canon a fost conștiința generală despre necesitatea ca, în conformitate cu uzul Bisericii și cu importanța canoanelor existente deja, să se confirme prin votul Bisericii ecumenice caracterul canonic al acelor canoane, cari s'au dat la unele sinoade. Aceasta era cu atât mai necesar, deoarece normele, cari alcătuiău o colecțiune și cari au fost supuse sinodului dela Calcedon, în cea mai mare parte au fost date de sinoade provinciale și aveau importanța numai pentru câte o Biserică provincială, iar nu pentru cea ecumenică; și pentruca să poată obține importanța aceasta referitor la Biserica ecumenică, trebuiau să fie confirmate de către un sinod ecumenic. Părinții dela Calcedon, având intențiunea de a păstra unitatea bisericească necesară atât în privința chestiunilor de credință cât și în privința disciplinei bisericești, și pe lângă aceasta știind că fără aprobarea unui sinod ecumenic canoanele unui sinod provincial nu pot avea obligativitate generală pentru Biserica întregă, mai departe deoarece între canoanele sinoadelor provinciale ținute la răsărit au găsit astfel de norme, cari puteau avea influință salutară pentru Biserica întregă, au dat canonul prezent, prin care se dispune că trebuie să se păstreze cu sfințenie toate canoanele, cari s'au dat până atunci la toate sinoadele; dar am văzut că aceste canoane sunt canoanele sinoadelor I, II și III ecumenice și ale sinoadelor provinciale dela Ancira, Neocesarea, Gangra, Antiohia

¹⁾ Mai pe larg despre această colecțiune vezi: Drey l. c. — Spittler, l. c. — Biener: De collectionibus can. Ecclesiae gr. Berolini 1827, p. 10. — Beveregii: Pandectae canonum T. I, Prolegom. p. VI, Tom. II, Annotat p. 108. — Van Espen, Comment. in canon. Col. Agripp. 1755, p. 18. — Constant: Dissertat. ap. Andr. Gallandium: De vetustis can. collectionibus. Venet. 1778, p. 26. — Ballerini: De antiq. collection. can. ap. Galland. op. cit. p. 98. — Mortreuil: Histoire du droit. Byzant. Pais. 1843, I, 191. — C. W. E. Heimbach: Griech. röm. Recht, bei Ersohn und Gruber: Allgem. Encyklopädie. I. Sect. LXXXVI. Theil. S. 219. — Christ. Iustellus a editat Codex canonum ecclesiae universae, care, după afirmația lui, este aceeaș colecțiune, din care s'au citit canoanele la sinodul dela Calcedon și el zice că a concilio Calchedonensi confirmatus și că acesta a dat-o prima dată în vileag (Voelli et Iustelli: Bibliotheca juris can. Paris, 1661, Tom. I, p. 1—96). Dar s'a dovedit că astăzi nu există colecțiunea, din care s'au citit canoanele la sinodul dela Calcedon, între altele, vezi ce spune despre aceasta: Drey: De collect. can. pag. 10 n. 1.

și Laodiceia, cari toate erau chiar adunate într'o colecțiune specială canonică — *βιβλίον τῶν κανόνων* și cari dela acest timp începând au trebuit să aibă obligativitate generală pentru Biserica întregă.

Orânduirea aceasta a sinodului dela Calcedon a servit de normă pentru toate celelalte sinoade; și vom vedea mai târziu că cel dintâiu lucru al sinodului trulan și al celui al VII-lea ecumenic a fost să confirme canoanele sinoadelor anterioare. Împăratul Iustinian, emițând *novella CXXXI* a sa fără îndoială că a avut în vedere orânduirea aceasta a sinodului dela Calcedon când zice: »Dispunem să aibă putere legală deplină canoanele Bisericii, cari au fost date sau confirmate la cele patru sfinte sinoade și adică la sinodul celor 318 Părinți dela Niceia, la sinodul celor 150 Părinți dela Constantinopol și apoi la sinodul dela Efes, la care a fost condamnat Nestorie, și la sinodul dela Calcedon«.

Canonul 2.

Dacă vre-un episcop ar săvârși hirotonia pentru bani și ar face obiect de vânzare harul care nu se vinde, și ar hirotoni pe bani episcop, sau horepiscop, sau presbiteri, sau diaconi, sau pe alt cineva dintre ceice se numără în cler, ori ar promova pentru bani econom, sau eddic, sau paramonar, sau pe oricare din canon pentru mârșav câștig, și dacă se dovedește că a făcut aceasta, să se primejduiască pentru treapta sa; și cel hirotonisit să nu aibă nici un folos din hirotonia sau promovarea cea din negoț; ci să fie străin de demnitatea sau de funcțiunea, pe care a dobândit-o pentru bani. Iar dacă cineva a fost mijlocilor în astfel de afaceri urâte și ilegale, acela, dacă ar fi cleric, să cadă din treapta sa; iar dacă este laic sau monah, să se anatematisească.

(29 ap.; 22, 23 trul.; 4, 5, 15, 19 sin. VII ec.; 12 Laod.; 2 Sard.; 90 Vasile c. M.; scrisoarea pastorală a lui Ghenadie; scrisoarea pastorală a lui Tarasie).

— Prin canonul prezent se condamnă orice fel de *simonie*; iar anșă la emiterea canonului a dat reclamația făcută în sedințele IX și X ale acestui sinod împotriva lui Iba, episcopul Edesei, care, între altele, a fost acuzat și de simonie¹⁾.

¹⁾ Compară A. S. E. IV, 136—236.

Despre simonie am mai vorbit la canonul 29 apostolic și am văzut că acel canon pedepsește întâiu cu caterisire și apoi cu excludere din Biserică pe celce hirotonisește pe cineva pentru bani și pe celce a primit hirotonisirea pentru bani. Dar în ace canon s'a hotărât pedeapsa numai pentru ceice dau sau primesc hirotonia în sensul strict al cuvântului, deci hirotonirea pentru serviciul Sfintelor Taine: cea de episcopi, presbiteri și diaconi. În canonul prezent se stabilește pedeapsă nu numai pentru hirotonia (*χειροτονίας*) pentru bani, ci și pentru toate promovările (*προβολή*) pe bani la orice fel de funcțiune bisericească și adică se fixează pedeapsă atât pentru ceice dau sau primesc bani, cât și pentru ceice mijlocesc în aceste afaceri, ba chiar și pentru ceice s'au dovedit că au fost gata de a face o astfel de faptă, chiar și dacă nu au comis-o.

Între altele, canonul menționează, afară de episcop, presbiter și diacon, încă și pe horepiscopi, economi, eclici și paramonari. *Horepiscopul* era episcopul unei localități mai mici și depindea de episcopul șef; el putea hirotoni presbiteri și diaconi numai cu permisiunea episcopului șef. *Economul* administra averea bisericească. *Eclicul* era avocatul Bisericii¹⁾ *Paramonarul* era îngrijitorul clădirilor bisericești²⁾. Canonul nu menționează pe ceilalți servitori bisericești, dar aceștia se subînțeleg sub *ἡ ὄλος τῶν κανόνων*.

Canonul numește hirotonia sau promovarea pentru bani *αιαγοροπραΐων* (turpe lucruri), câștig mârșav și dispune ca vinovatul necondiționat să se caterisească. Iar în privința celorce mijlocesc în astfel de afaceri dispune ca vinovatul, dacă face parte din cler, să se caterisească, iar dacă este laic sau monah, să se anatematisească. Canonul, stabilind pedeapsă egală atât pentru laici, cât și pentru monahi, sub cei din urmă înțelege pe ceice încă nu au treptă sacerdotale și cari prin urmare stau afară de cler. Noi găsim rigoare canonică împotriva simoniei și la alte sinoade, de asemenea și în anumite scrisori pastorale ale Părinților bisericești; aceeași rigoare o găsim și în legile civile, pe cari Valamon le citează în comentarul capitolului 24 al titlului I din Nomocanonul în XIV titluri.³⁾

¹⁾ Vezi lucrarea mea: Demnitățile din Biserică ortodoxă. Panclova, 1879, pag. 37, 130, 134.

²⁾ Ediția rusească a canoanelor, pag. 80.

³⁾ Sint. At I, 61.

Canonul 3.

S'a făcut cunoscut sfântului sinod că oarecari dintre ceie sunt primiși în cler pentru câștig mârșav iau în arendă averile altora și se îndeletnicesc de afaceri lumești, și neglijând serviciul divin, aleargă prin casele lumenilor și din iubire de argint primesc să administreze averi. Deci sfântul și marele sinod hotărăște ca în viitor nici episcopul, nici clericul, nici călugărul nu poate lua în arendă averi și nu poate lua asupra-și administrarea lucrurilor lumești; afară numai dacă va fi chemat de lege la epitropia minorilor, pe care nu o poate denega, sau dacă episcopul cetăței i-ar dispune să ia asupra sa purtarea de grijă a lucrurilor bisericesti, sau a orfanilor, sau a văduvelor fără de apărare, sau a persoanelor, cari mai vârtos au trebuință de ajutorul bisericesc, pentru frica lui Dumnezeu. Iar dacă cineva de acum înainte ar îndrăzni să violeze cele hotărîte, acela să se supună pedepselor bisericesti.

(20, 81, 83 ap.; 7 sin. IV ec.; 10 sin. VII ec.; 16 Cart.; 11 întâiu-al doilea.)

— În ședința a VI-a a sinodului, care s'a ținut în prezența împăratului, după ce s'a dat mărturisirea de credință, împăratul a propus trei chestiuni de caracter disciplinar ca sinodul să le desbată și să decidă asupra lor. Una dintre aceste chestiuni alcătuește cuprinsul acestui canon, iar celelalte două alcătuesc canoanele 4 și 20. Canonul prezent dispune ca toți ceie fac parte din cler sunt obligați să rămână la serviciul lor și cu nici un chip nu li este permis a se îndeletnici, pentru câștig mârșav sau din dorul după bani, de afaceri lumești, neglijând serviciul divin, căruia i s'au consacrat.

Canoanele 6, 20 și 81 apostolice tratează despre aceeaș chestiune și pedepsesc cu caterisire pe episcopul, presbiterul, diaconul și în genere pe toți ceie fac parte din cler, dacă iau asupra lor afaceri lumești în detrimentul celor bisericesti. Observarea riguroasă a acestor dispoziții totdeauna a avut importanță deosebită în Biserică și vedem că aceleași dispoziții se repetă la mai multe sinoade într'o formă sau alta. În timpul de dinaintea sinodului dela Calcedon, atât în Constantinopol cât și în alte părți,

era cunoscut că multe persoane preoțești, uitându-și de chemarea lor, se îndeletniceau de astfel de afaceri, cari în urma caracterului lor cu nici un chip nu puteau fi în concordanță cu serviciul lor bisericesc. Împrejurării acesteia i s'a dat atenție generală și din partea puterii lumești a provocat condamnare, iar din partea societății neglijarea și disprețuirea stării preoțești. Părinții dela Calcedon, spre a pune capăt acestei situații, îndemnați de împăratul însuși, au găsit de cuviință să dea acest canon special și să amenințe cu caterisire pe orice cleric, care în viitor, neglijând serviciul său și din poftă după bani, se ocupă de afaceri, cari au caracter lumesc. Dar Părinții calcedoneni, când au emis dispoziția aceasta, având în vedere starea societății și ca nu cumva din nemenționarea tuturor lucrurilor oprite să se poată trage concluzia că unii dintre clerici se pot îndeletnici de unele, cu toată existența canoanelor, au arătat expres cari afaceri au caracter lumesc și în cari împrejurări se pot îndeletnici clericii de acestea; adică au hotărât că clericul poate fi tutorele orfanilor, văduvelor și minorilor, în primul rând dacă a fost invitat de lege în mod expres la aceasta, iar în al doilea rând dacă episcopul i-a dat ordin special și în al treilea rând dacă orfanii, văduvele și minorii sunt fără de nici o altă apărare, și apoi că se poate prezenta în fața judecătorilor lumești și poate funcționa în fața lor în calitate de apărător, dacă este chemat la aceasta de interesele Bisericii și iarăși dacă este autorizat expres pentru acest lucru de superiorul său nemijlocit.

Dispozițiile autorităților lumești erau similare acestora, deoarece este verosimil că au fost date paralel cu dispozițiile prezente ale sinodului dela Calcedon. Astfel asupra îndeletnicirilor interzise clericilor citim următoarele: «Disponem ca nici un episcop, presbiter, cleric sau monah să nu poată lua asupra sa astfel de afaceri, cari se referă la tesaurul Statului, sau să administreze averi publice sau particulare, sau să se prezinte ca apărători din prilejul proceselor publice, deoarece prin aceasta aduc pagubă Sfintei Biserici și se împiedică serviciul preoțesc.»¹⁾ Și iarăși citim că clericii și monahii aveau voie să ia asupra lor tutoratul orfanilor și văduvelor și afară de aceasta se puteau prezenta în fața judecătorilor lumești în calitate de reprezentanți

¹⁾ Iustinian. Nov. CXXIII, c. 6.

ai intereselor Bisericii și mănăstirii lor, dacă au fost autorizați spre aceasta prin scrisoare specială de către episcopul lor, căruia sunt subordonați.¹⁾ În genere în timpul bisericesc anterior puterea lumească procedea totdeauna în mod uniform cu cea bisericească când era vorba despre apărarea intereselor drepturilor bisericești și despre apărarea autorității stării preoțești.

Este deamă de atenție procedura împăratului din prilejul, când a dat sinodul canonul prezent, precum și pe celelalte. În ședința menționată, după ce s'a aranjat chestiunea principală, împăratul se adresează sinodului cu următoarele cuvinte: Sunt mai multe chestiuni, cari vă privesc și la a căror hotărâre noi nu ne simțim îndreptățiți de a ne amesteca, ci le lăsăm în grija voastră, fiind de părerea că acele trebuiesc canonizate de către voi în sinod înainte de a le publica prin legile noastre.²⁾ După cum se vede împăratul cu nici un preț nu vrea să-și revendice dreptul de a da legi, cari se referă la Biserică și la slujitorii ei, independent de autoritatea bisericească în drept, ci recunoaște că cea din urmă are drept exclusiv pentru aceasta. Și cu câtă atenție procedează în această chestiune! El a aflat că clericii și monahii se îndeletnicesc de afaceri nedemne pentru dânsii, cărei situații trebuia să i se pună capăt; dar totuș nu se decide să o facă singur, ci, după cum putem să vedem din cuvintele lui, el dă aviz sinodului, crezând că e mai nimerit și mai coresponsător ca puterea bisericească, iar nu cea lumească, să decidă în această chestiune și ca sinodul, iar nu dânsul, să dea legile referitoare. În veacurile precedente clericii totdeauna au fost independenți de forurile judecătorești lumești și orice chestiune bisericească controversată se decidea de către judecătorii bisericești, iar nu de către cei lumești. Și domnitorii creștini din acele timpuri nu o făceau aceasta din vre-o constrângere, ci din ferma convingere asupra importanței autorității bisericești în chestiunile bisericești și cu scopul de a asigura libertatea Bisericii conferită ei de însuși Intemeietorul ei divin. Dovadă cea mai bună pentru aceasta ne oferă cuvintele menționate ale împăratului Marcian; cu cari se adresează Părinților sinodului dela Calcedon. În asemenea chip s'a exprimat chiar și mai înainte împăratul Constantin, iar după dânsul Onoriu într'o scrisoare adresată împăratului Arcadie dela

¹⁾ Iustinian, Nov. CXXIII, c. 5.

²⁾ A. S. E. IV, 167.

răsărit.¹⁾ Ba chiar însuși Iustinian, care era aderent hotărît a legilor civile, nu s'a exprimat în alt chip asupra acestei chestiuni «Dacă transgresiunea» — zice el — «este de caracter bisericesc, având drept urmare pedepsirea, să o cerceteze episcopii iubitori de Dumnezeu, judecătorii lumești, însă cu nici un chip nu au voie să se amestece; este necesar ca chestiunile de acest fel să se judece după legile sfinte și dumnezeiești, cari legi trebuesc privite de sfinte și de către legile noastre.²⁾» Iar dacă vre-un cleric comite o transgresiune civilă, Iustinian nu permite să fie tradus în fața forului judecătoresc limesc până ce forul judecătoresc bisericesc nu l-a scos mai înainte definitiv din treapta preoțească.³⁾ Din toate aceste dovezi, luate chiar din cuvinte împărătești, se poate vedea că clericii ca atari niciodată nu puteau fi supuși judecătorilor civile, și judecătorii civili nu aveau dreptul de a cita în fața lor pe clerici în nici o chestiune de transgresiuni; toate aceste chestiuni erau lăsate exclusiv și absolut în grija forurilor judecătorești bisericești, strict luat erau lăsate în seama episcopilor, cari aveau dreptul dat lor de Dumnezeu de a judeca pe subalternii lor. Clericii numai atunci puteau ajunge în fața forului judecătoresc civil, dacă încetau a fi clerici în urma sentinței prealabile a forului judecătoresc bisericesc. Din aceste mărturii, dar mai ales din procedura lui Marcian în fața sinodului dela Calcedon se vede că împărății dădeau legi referitoare la clerici numai în cazurile, când autoritatea bisericească a pronunțat anterior asupra lor sentința și aceste legi nu au fost și nici odată nu puteau fi de altfel, decât în conformitate cu hotărârile de mai înainte ale autorității judecătorești bisericești. Practica aceasta a Bisericii străvechi este în deplină consonanță cu spiritul doctrinei evanghelice.

Acest canon al sinodului dela Calcedon a fost înoit mai târziu în mai multe rânduri, dar patima după *μισχροκερδία* și lăcomia de câștig urît, care sunt relevate ca pricine ale acestei calamități, ceea ce s'a accentuat și în canonul penultim, nu au putut fi stârpite, și Zonara, în comentarul acestui canon se plânge că, în buful tufurilor canoanelor, răul a rămas în ființă la răsărit fără

1) Bevereg. II, Annotat. p. 110.

2) Nov. LXXXIII, c. 1.

3) Bevereg. Annotat. p. 110.

remediu; »deoarece«, zice el, »și astăzi ființează răul acesta și nimeni, nici patriarhul, nici împăratul nici episcopul nu este în stare să-l desființeze. Întru atâta sunt frecute cu vederea canoanele, încât chiar patriarhii și episcopii stau în comuniune cu ceice violează canoanele, după cari ar trebui caterisiți«¹⁾. Dar dacă această calamitate întru atâta a prins rădăcini la răsărit, apoi la apus situația a fost și mai rea, îndeosebi dacă aruncăm o privire asupra evului (mediu²⁾).

Canonul 4.

Ceice cu adevărat și sincer petrec viața monahicească, învrednicească-se de cinstea cuvenită. Dar fiindcă oarecarii uzează de monahicescul chip cu fățărnicie, și turbură Bisericile și afacerile politice, pribegind fără deosebire prin cetăți, ba întreprind a ridica chiar mănăstiri pentru ei înșiși, s'a hotărît ca nimeni și niciunde să nu zidească sau să ridice mănăstiri, respective case de rugăciuni fără învoirea episcopului cetății. Și monahii din toate cetățile și dela țară să fie subordonați episcopului, să iubească liniștea, să slăruiască numai în post și rugăciune, neîncet petrecând în locurile, unde au fost așezați; să nu se îngereze sau să se amestece în afaceri bisericesti sau lumești, părăsind mănăstirile lor, fără numai dacă li s'a dat voie din partea episcopului cetății în caz de necesitate arzătoare; și nici sclavul să nu se primească în mănăstire pentru a se face monah fără învoirea stăpânului său; orânduim ca celce violează această hotărîre a noastră să fie excomunicat pentruca să nu se hulească numele lui Dumnezeu. Iar episcopul cetății trebuie să exercite supravegherea necesară asupra mănăstirilor.

(82 ap.; 24 sin. IV ec.; 40—49, 85 trul.; 17—21 sin. VII ec.; 3 Gang.; 63 Cart.; 1—7 întâiu al doilea).

— Precum canonul precedent astfel și canonul prezent a fost dat de sinod la propunerea împăratului Marcian, făcută în ședința a VI-a a sinodului. Procesul verbal al ședinței a IV-a si-

¹⁾ Sint. At. II, 222.

²⁾ Vezi lucrarea mea: „Ciril și Metodiu și adevărul ortodoxiei“, pag. 266 și mai departe.

nodală dovedește că monahii eutihieni și mai ales arhimandritul Barsum, cari prin faptele lor au atras atențiunea autorităților atât bisericești cât și civile și au adus în dilemă întreg răsăritul — au dat motivul principal pentru emiterea canonului prezent¹⁾.

Prin canoanele lui Vasile cel Mare și Pahomie cel Mare s'a hotărît în cel mai precis chip felul cum trebuie să fie viața călugărilor. Între aceste canoane găsim și pe celce normează că monahii trebuie să se supună necondiționat superiorilor și mijlocii și episcopului lor, că nu au voie să părăsască mănăstirea, în care au făcut făgăduința că se vor devota rugăciunii și postului permanent, că nu vor putea clădi singuri mănăstiri și că nu vor putea cu nici un preț să se îndeletnicească de afaceri lumești, dacă nu sunt invitați în mod special la aceasta de către episcopul lor. Canoanele acestea, cari la început erau păstrate cu sfințenie, mai târziu au început să piardă din valoare și mai ales în partea primă a secolului al V-lea găsim mulți călugări, cari au uitat canoanele cinului lor, pribegeau dintr'un loc într'altul, își întemeiau inșiși pentru sine locuri separate, purtau numai de formă îmbrăcămintea monahală, se amestecau în afaceri lumești și mai ales îi vedem turburând lumea și producând disordini în societate. Forul legislativ bisericesc trebuia să asaneze această situație și să înfrâneze prin canoane severe arbitrarul călugărilor, să conserve ordinea din Biserică și societate și să mențină însași vaza monahismului. Sinodul dela Calcedon a fost primul, care a dat un canon special în privința aceasta, apoi sinodul trulan, sinodul al VII-lea ecumenic și sinodul înfăiu — al doilea au dat câteva canoane referitoare la monahi și viața lor. Despre monahism vom mai vorbi, când vom studia canoanele sinoadelor menționate.

În canonul prezent în primul rând se relevă importanța, pe care o are monahismul în Biserică, și cinstea, de care sunt vrednici membrii acestei stări, întrucât cu adevărat și sincer trăesc potrivit canoanelor. Prin aceasta sinodul nu face altceva decât exprimă opinia generală, care domina în Biserică referitor la monahi.²⁾ Zonara zice următoarele la comentarul acestui canon: «Sfântul sinod recunoaște că ei sunt vrednici de cinste dacă într'adevăr sunt devotați monahismului și dacă petrec viața monahi-

¹⁾ Comp. Van Espen. O. c. pag. 237.

²⁾ Vezi lucrarea mea: „Demnitățile“, pag. 80 etc.

cească sincer, adică din inimă curată, iar nu numai de formă sau cu alt scop¹⁾). Canonul, punând în evidență cinstea, de care sunt vrednici monahii adevărați, arată imediat abuzurile, cari se pot observa în rândul monahilor, pe cari le înșiră și le condamnă. Canonul acesta, având în vedere că mulți monahi falși, cari din vanitate și spre a se sustrage de sub disciplina arhimandritului lor, își făceau mănăstiri separate, dispune că nici un monah nu are voie să-și ridice mănăstire nouă sau casă de rugăciune fără învoirea cuvenită a episcopului său. Sub casă de rugăciune (*εὐχ-
τήριον οἴκον*, orationis vel oratorium domum) trebuie să se în-
leagă chillii mai mici, clădirea cărora, cu totul separat de mănăs-
tire, era la modă între călugării eutihieni și aici trăiau ei singuri,
sau izolați sau împreună cu tovarășii lor de principii, luându-și
numirea de arhimandriți. În acțele ședinței a IV-a a sinodului
citiim că oarecari arhimandriți au înaintat cerere la împărat ca
să fie absolvați de acuza ridicată împotriva lor din cauză că au
fost aderenți ai lui Eutihie și să fie declarați nevinovați. Sinodul
înainte de a intra în desbaterea acestei chestiuni, a citat în fața
sa pe arhimandriții ortodocși cunoscuți, ca aceștia să mărturi-
sească înaintea sinodului dacă cunosc pe arhimandriții semnați
pe cerere și dacă într'adevăr sunt arhimandriți — iar cei dintâi
au răspuns următoarele prin cuviosul Faust: «Caros și Doroteu
sunt într'adevăr arhimandriți; Elpidiu este numai păzitorul bise-
ricii întru pomenirea lui Procopiu; pe Fotin nu-l cunoaștem;
Eutihie nu are mănăstire, ci trăește la Biserica mucenicei Cate-
rina; Teodor trăește la monumentul unui martir; pe Moise nu-l
cunoaștem; arhimandritul Maxim este arhimandrit, ucenic al lui
Eutihie; pe Gheronție nu-l cunoaștem; pe Nemesin nu-l cunoaș-
tem; Leontin este numai administrator al banilor; Ghipsic trăește
într'un despărțământ construit din lemn; Calinic, Pavel, Ganden-
ciu trăesc izolați la monumentele martirilor; pe Eugnomiu nu-l
cunoaștem. Dar ne rugăm să se trimită delegați dela sfântul sinod,
cari să cerceteze mănăstirile lor, să vadă și să se convingă dacă
acele există în realitate, sau că acești oameni baijocoresc numai
demitatea de arhimandrit; și dacă aceasta se dovedește, să fie pe-
depsiți, ca în viitor să nu se mai numească arhimandriți ceice
trăesc în vre-o chillie sau la vre-un monument al martirilor»²⁾

¹⁾ Sint. At. II, 226.

²⁾ A. S. E. IV, 59.

Iată la acești arhimandriți falși, cari își construiau chilii izolate și trăiau separat, cari răspândeau doctrina falsă a lui Eutihie și cari provocau atâtea disordine la răsărit, s'au gândit Părinții sinodului dela Calcedon, hotărînd că nimeni nu are voie să ridice case de rugăciune fără permisiunea episcopului.

Având în vedere normele monahicești existente, sinodul menționează mai departe datoria principală a monahilor și în prima linie dispune că ei trebuie să fie în raport de supunere deplină față de episcopul lor. Dispoziția aceasta a fost îndreptată înainte de toate împotriva aderenților lui Barsum, cari s'au despărțit de episcopii lor, denegându-le supunerea. După ce au fost supuși acelor episcopi, cari mai bine erau în stare de a exercita supraveghere asupra lor spre a observa normele orânduite, fiind seama și de diferențele de etate între monahi, sinodul dispune că monahii trebuie să petreacă în liniște, stărînd în post și rugăciune, deoarece au făcut vot pentru aceasta și deoarece acesta este scopul vieții monahale. Mai departe dispune că ei nu pot ieși din mănăstirea lor, ci trebuie să rămână permanent acolo ca în locurile, unde au renunțat la lume.

Dispoziția aceasta dată din cauza indisciplinei monahilor a fost confirmată de către autoritatea civilă prin decrete speciale: «Ceice s'au consacrat vieții mănăstirești — citim într'un decret — «sub nici o condiție nu pot ieși din mănăstire și să vagabondeze prin Antiohia sau prin alte cetăți, afară de apocrisari, cărora le permitem să iese din mănăstire, când afacerile lor de apocrisari reclamă aceasta»¹⁾. Mai departe: «Monahul, care-și părăsește mănăstirea sa și merge în alta, îndată să se trimită înapoi și în propria sa mănăstire să ceară ceea ce are de trebuință. Preasfinții Episcopi ai localităților respective să exercite supraveghere ca nici călugării, nici călugărițele să nu vagabondeze prin orașe și dacă caută ceva, să caute prin persoane hotărîte, din mănăstire însă să nu iese cu nici un preț»²⁾.

Dispozițiile acestea au fost foarte potrivite, mai ales dacă avem în vedere împrejurările de atunci. «Să nu se îngereze», continuă canonul, «sau să se amestece în afaceri bisericesti sau lumești, părăsind mănăstirile lor, fără numai dacă li s'a dat voie

¹⁾ Iustinian : I, 29. p. de Episcopis et Clericis.

²⁾ Iustinian : Nov. CXXIII, p. 42.

din partea episcopului cetății în caz de necesitate arzătoare». Monahii, în conformitate cu votul lor, nu puteau lua asupra lor nici o afacere, care nu se referea nemijlocit la viața mănăstirească. Obveneau însă cazuri, când erau chemați în mod special afară de mănăstire și li se încredințau diverse funcțiuni bisericești. Canoanele: 41 al sinodului trulan, 4 al sinodului întâiu al doilea și altele vorbesc lămurit despre aceasta; iar Valsamon, comentând acest canon, zice că monahilor li se încredința nu numai aranjarea afacerilor bisericești, ci și a celor civile și că mulți episcopi și monahi îndeplineau servicii de Stat și naționale — βασιλικὰς καὶ δημοσιακὰς δουλείας¹). Așadar călugării puteau îndeplini orice servicii, dar numai și exclusiv cu permisiunea episcopului lor și dacă cerea acest lucru necesitatea necondiționată, altcum se vor excomunica din Biserică — ἀχοινώνητον εἶναι. Pedepsa, pe care sinodul o fixează pentru călugării, cari violează canoanele, este egală pedepsei fixate pentru laicii, cari păcătuiesc și adică, după cum am văzut în canonul 2 al acestui sinod și după cum vom vedea mai departe la canonul 8, din motivul că dânsii, sau cel puțin cea mai mare parte a lor, nu aveau hirotonia și deci nu puteau fi considerați clerici în sensul strict al cuvântului, deoarece în acel caz s'ar fi dat pedeapsa caterisirii, iar nu cea a excomunicării. Sinodul hotărăște prin urmare ca acești călugări confravenienți să se excomunică ca nu cumva să se hulească numele lui Dumnezeu, «deoarece prin acele fapte s'ar expune disprețului sfintele vestminte și instituția sfântă a monahismului, care dispreț s'ar trece și asupra lui Dumnezeu însuși», zice Zonara la comentarul acestui canon²). Și pentruca dispozițiile acestui canon să se observe cu toată rigurozitatea, Părinții dela Calcedon recomandă episcopilor să aibă deosebită grijă de mănăstiri, să le țină în subordonare necondiționată, să le cerceteze și că fără știrea lor nimic nu este permis să se săvârșească în mănăstiri. «Astfel se ating două scopuri», zice Zonara, «deoparte monahii sunt liberați de grijile provenite din diversele ocupațiuni, nu au pentru ce să fie distrași și pot trăi viață liniștită, îndeletnicindu-se numai de ceea ce se referă la folosul sufletesc; de altă parte și episcopul are mare folos sufletesc

1) Sint. At. II, 229; Compară: „Demnitățile“, pag. 93 etc.

2) Sint. At. II, 227.

din aceasta și servește preaslăvirei lui Dumnezeu¹⁾). Subordona-rea jurisdicției episcopilor menționată în încheiere s'a hotărît și la alte sinoade și referitor la această chestiune găsim și câteva legi civile²⁾).

În canon se vorbește mai departe despre aceea că nu este iertat ca sclavii să se primească în mănăstire fără permisiunea stăpânului lor. Aceasta era normă generală, confirmată și de către legile civile, astfel că nici un sclav nu putea fi primit nici în cler, nici în cinul călugăresc, până ce stăpânul său nu-l elibera cu totul.³⁾ Numai mai târziu s'a hotărît de către Iustinian că sclavii pot fi primiți în monahism în cazurile când au petrecut deja trei ani în mănăstire și în acest timp stăpânul lor nu i-a reclamat să se înapoieze.⁴⁾ În genere atât legile bisericești, cât și cele civile aveau dispoziții riguroase referitor la primirea în monahism a persoanelor, cari în urma poziției lor sociale mai târziu ar fi putut produce vre-o turburare în cinul călugăresc; dar atât unele cât și celelalte căutau să se observe normele spirituale monahale, precum și vaza vieții monahale.

Canonul 5.

Referitor la episcopii sau clericii, cari se mută din cetate în cetate, s'a hotărît ca să rămână în vigoare canoanele așezate de către Sfinții Părinți în privința aceasta.

(14, 15 ap.; 15, 16 sin. I ec.; 10, 20, 23 sin. IV ec.; 17, 18 trul.; 13, 21 Ant.; 15, 16 Sard.; 54, 90 Cart.).

— În ședința a XI-a a sinodului s'a desbătut controversa dintre episcopii din Efes, Vasian și Stefan. Stefan a făcut reclamație la sinod împotriva lui Vasian, deoarece acesta a ocupat cu forța scaunul episcopal al Efesului, părăsindu-și eparhia avută mai înainte. Probabil că disputa dintre acești doi episcopi a dat imbold la aducerea canonului prezent.

La comentarul canonului 15 al primului sinod ecumenic am vorbit despre mutarea (*μετάβασις*) episcopilor dela un scaun la

1) Sint. At. II, 227.

2) Iustin. Nov. V. c. 1. Nov. CXXXI. c. 7 et. CXXXII. c. 21.

3) Sint. At. 227.

4) Nov. V. c. 2.

altul. Mutarea aceasta nu era permisă nici de legile bisericești, nici de obicei. Cauza acestui lucru era lămurită, dacă avem în vedere că turma întreagă participa la alegerea episcopului și că el era ales de regulă din clerul local și deci mutarea acestui episcop din scaunul său la altul nu era plăcută în fața celorce i-a părăsit și în fața celor, la cari s'a mutat fără de vre-o invitare specială. Pasul acesta totdeauna avea de urmare că se producea disordine atât într'o Biserică, cât și în cealaltă, după cum se dovedește mai bine chiar și prin controversa dintre Vasian și Stefan. Afară de aceasta raportul dintre episcop și Biserică sa se înfățișează ca una ce este foarte strânsă, ca legământ de căsătorie între episcop și Biserică sa și la canonul 25 al acestui sinod vom vedea că după moartea episcopului Biserică se numește văduvă (*χρηστούβσην*). Așadar mutarea la o altă Biserică sau părăsirea Bisericii din partea episcopului nu putea fi posibilă și nici nu se poate privi decât ca ruperea legăturii spirituale existente între dânșii — și o faptă de felul acesta cu nici un preț nu se putea admite în Biserică; afară de cazul, dupăcum se spune și prin canonul al 14-lea dela Antiohia, «când episcopul ar fi constrâns să procedeze astfel, ținând seama de folosul superior, pe care l-ar putea aduce în alt loc prin cuvintele sale pline de har». Dispoziția acestui canon nu este limitată numai la episcopi, ci ea interzice și clericilor strămutarea dintr'o cetate în alta, socotindu-se că raportul dintre ei și Bisericile lor, pentru care au fost sfințiți, în conformitate cu canonul 16 al primului sinod ecumenic și cu canonul următor (6) al sinodului prezent, nu se poate desface. Sinodul, confirmând «canoanele așezate de către Sfinții Părinți», are în vedere prin acest canon la tot cazul canoanele 15 și 16 ale primului sinod ecumenic, 2 al sinodului al II-lea ecumenic, 13 și 21 ale sinodului dela Antiohia, cari erau cuprinse în colecțiunea, pe care Părinții o aveau înaintea lor în timpul sinodului și despre cari am vorbit la canonul 1 al acestui sinod, — și referitor la toate aceste canoane se hotărăște ca ele să se păstreze în toată vigoarea lor — *ἔχειν τὴν ἰσχὺν*.

Canonul 6.

Nimeni să nu se hirotonisească fără destinație, nici presviterul, nici diaconul, nici altul oarecare din tagma eclesiaslică; ci celce se hirotonisește să se numească

special pentru Biserica unei celăți, sau unui sat, sau muncitorească, sau pentru mănăstire. Iar ceice se hirotonisească fără destinație, a hotărât Sfântul Sinod, ca acest fel de hirotonie să fie fără țării și nici unde să nu poată lucra, spre ocara celuiice a hirotonisit.

(15 ap.; 15, 16 sin. I ec.; 13 Neoces).

— Din canonul 15 apostolic și din cel al 15-lea al primului sinod ecumenic știm că fiecare episcop, presviter și diacon era sfințit în tot cazul pentru un loc determinat, pentru o Biserică determinată și judecând din textul menționatului canon al I-lui sinod ecumenic trebuie să admitem că pe timpul sinodului dela Niceia nu era permis, sau cel puțin nu era obiceiul ca cineva să fie numit episcop, presviter sau diacon fără să i-se fie hotărât locul de serviciu. Pe timpul sinodului dela Calcedon vedem altceva, găsim adică multe persoane clericale, mai ales presviteri și diaconi și alți clerici inferiori, cari apar în diferite localități, propagând învățătura lui Eutihie și agitând poporul, și despre aceștia nu se putea ști de care Biserică țin și unde și îndeplinesc serviciul. Actele ședinței a IV-a a sinodului prezent menționează multe persoane, cari pretindeau că sunt fețe sfințite, dar pe cari nimeni nu-i cunoștea. Părinții sinodului dela Calcedon, spre a restabili norma, care trebuia să se valideze în mod canonic în Biserică și spre a stăvili apariția din acest timp a pseudopreșților, dar mai vădit spre a păstra autoritatea ierarhiei bisericești, au găsit de cuviință să dea acest canon.

Forma hotărâtă, în care se exprimă canonul, arată toată importanța, pe care au dat-o Părinții dela Calcedon împrejurării ca dispoziția canonului să se respecte cu rigurozitate deplină. În cel mai sever chip se interzice ca cineva să se hirotonisească fără loc destinat (*ὁδὸς*), declarându-se de nulă orice hirotonisie, care nu s'a săvârșit în sensul arătat, »spre rușinea celuiice a săvârșit hirotonisia» — *ἐφ' ὀργῆ τοῦ χειροτονήσαντος* (ad ejus, qui ordinavit, contumeliam¹⁾ ad ordinantis injuriam²⁾), și adică se interzice nu numai instituirea în treptele de presviter și de diacon, ci și în toate celelalte trepte inferioare. Balsamon, răspunzând celorce afirmău că acest canon se referă numai la pres-

¹⁾ În ediția: Bevereg. Pandectae, can. I, 118.

²⁾ Van Espen. Op. cit. p. 239.

viteri, diaconi și ipodiaconi, iar nu și la citeji, deoarece aceștia nu se hirotonisesc (*διὰ τὸ μὴ χειροτονεῖσθαι τούτους*) și deci pot trece dintr'un loc într'altul, zice: »și citejii sunt clerici și au hirotesie (*χειροθεσίαν*) dată de arhiereu, adică pecete imprimată asupra lor prin mijlocirea mânei arhiereului și prin urmare canonul trebuie referit la tot cazul și la dânșii¹⁾. Așadară aceasta se referă la toți slujitorii sacramentali și la slujitorii bisericesti, pe cari canonul interzice a-i institui *ἀπολελυμένως*, (libere, absolute) — fără destinație, ci fiecare trebuie să fie numit pentru un loc hotărît.

Între locurile hotărîte canonul menționează înainte de toate bisericile din cetăți (*ἐν ἐκκλησίαις πόλεως*), apoi bisericile de la sate (*κώμης*), mai departe bisericile martirilor (*μαρτυρίω*) și în sfârșit mănăstirile (*μοναστηρίω*). Sub biserici ale martirilor înțelegem clădirile sfințite, bisericile ridicate întru cinstea și pomenirea vreunui sfânt sau la mormântul mucenicilor²⁾ și la aceste biserici erau în serviciu slujitori sacramentali și bisericesti speciali. Mănăstirile sunt menționate și din cauză că monahii în general nu erau slujitori sacramentali, ba chiar nici starejii mănăstirilor de regulă nu aveau hirotonie; dar pentruca să se poată oficia serviciile divine regulate se rânduia câte un presbiter special sau era sfințit vreunul dintre frații mai vrednici și acesta oficia liturghia în biserică mănăstirei. Pe timpul sinodului dela Calcedon nu erau rari arhimandriji fără treapta presbiteratului și fer. Augustin în scrierile sale în toate cazurile face deosebire între presbiterul mănăstirii și între starejul, care nu era presbiter³⁾.

Canonul 7.

Ceice au fost așezați odată în cler, și monahii, am hotărît să nu intre nici la oaste, nici în dregătorie lumească; iar îndrăznind aceasta și necăindu-se așa ca să revină la cecece mai nainte au ales pentru Dumnezeu, să se anatematisească.

¹⁾ Sint. At. II, 231—232.

²⁾ Vezi Suicer: *Thesaurus eccles.* sub voce *Μαρτύριον*. Tom. II, col. 319. Compară Augustin: *Denkwürdigkeiten aus der christl. Archäologie*. B. XI. S. 328—329.

³⁾ Van Espen. *Op. cit.* p. 239.

(6, 20, 81, 83 ap.; 3, 16 sin. IV ec.; 21 trul.; 10 sin. VI ec.; 16 Cart.; 11 sin. întâiu-al doilea).

— În Biserica creștină totdeauna a fost în vigoare canonul, după care nici sfințirea sacramentală pentru serviciul bisericesc a persoanelor sfințite, precum nici făgăduința monahală nu se pot despărți de persoana care le-a primit; deoarece acele, fiind primite de bună voie și în chip solemn, leagă pe om ființial de Biserică și pretind ca el pentru viața întregă să renunțe la orice slujbă lumească și să se consacre cu totul lui Dumnezeu. Revenirea acestor persoane sfințite sau călugări la slujbă lumească nu era și nu putea fi altfel considerată decât ca infracțiune și după expresia frumoasă a Arhim.-lui Ioan din comentarul acestui canon era considerată de: «călcarea jurământului făcut înaintea lui Dumnezeu, părăsirea conștiinței, desconsiderarea sfintei slujbe a lui Dumnezeu spre a se pune în serviciul lumii»¹⁾. Această lege generală a Bisericii de multe ori a fost violată și găsim mai multe canoane pozitive care condamnă în cel mai sever chip această violare. Așa canonul 81 apostolic pedepsește cu caterisire pe fața sfințită, care acceptă vreun oficiu lumesc, iar canonul 83 apostolic deasemenea pedepsește cu caterisire pe cel ce se îndeleținește cu lucruri militare; canonul 12 al sinodului I ecumenic tratează despre acelaș lucru. Dar toate aceste canoane nu au fost în stare să stârpească calamitatea aceasta — și Părinții sinodului dela Calcedon, îndemnați de acelaș motiv, din care au dat canonul lor al 3-lea, au găsit de necesar să repeșiască dispozițiunile anterioare și să emită canonul prezent²⁾.

Strictețea pedepsei, pe care o fixează Părinții asupra infractorilor, arată câtă importanță atribuiau ei păstrării tainei sfințirii pentru serviciul divin și votului călugăresc. Părinții hotărâsc prin acest canon ca toți indivizii, cari sunt primiți în cler sau au înțrat în cinul monahal și părăsind oficiul, pe care singur l-au ales, primesc vre-un serviciu militar sau altfel de serviciu lumesc, să fie anatemizați. Canonul pedepsește pe astfel de clerici infractori

¹⁾ Op.cit. II, 273.

²⁾ La 10 ani după sinodul nostru, adică în luna Noemvrie a anului 461, vedem că un sinod ținut la apus (Tours, Turonicum I) emite următorul canon (5): „Clericul, carele-și părăsește oficiul și merge în viața timentilor, sau devine soldat, să se excomunică“. C. I. Hefele: Conciliengeschichte, II, 588.

nu numai cu scoatere din treapta lor ierarhică, ci îi și anatema-
 tizează, încotmai ca și pe călugării infractori. «Nu mai era necesar»,
 zice Zonara în comentarul său la acest canon, «să fie pedepsiți cu
 caterisire, deoarece însiși au lepădat dela sine demnitatea clericală
 și din cauza aceasta canonul le dă o altă pedeapsă cu mult mai aspră».¹⁾ Niți legile civile nu erau mai blânde față
 de clericii și călugării, cari își părăseau funcțiunea lor și treceau
 în funcțiune civilă. Unii ca aceștia nu numai că mai târziu nu
 puteau fi primiți în serviciu civil sau militar, ci după ce erau des-
 spoițați de toate drepturile civile, erau supuși din nou jurisdicției
 bisericești și nu puteau primi nici o demnitate. «Călugărul, care
 și-a părăsit mănăstirea sa și a intrat în viața lumească, dacă din
 întâmplare a primit vre-un serviciu civil sau militar, să fie des-
 spoiat de acesta și să se trimită imediat la mănăstire de către
 episcopul cu cădere sau de către magistratul locului», citim într-una
 din novelele lui Iustinian;²⁾ iar împăratul Leon dispune ca
 nimeni, dintre ceice au lepădat dela sine fără motiv haina clericală,
 să nu poată primi nici un fel de serviciu, ci trebuie să se pedepsească
 în conformitate cu legea bisericească, pe care dânsul o proclamă și drept
 legea sa proprie.³⁾ Dar această severitate este la locul său dacă
 avem în vedere sublimitatea serviciului sacramental dela altar și
 sublimitatea vieții monahale; dacă este necesară undeva mare
 circumspecțiune la alegerea serviciului, apoi aici se cere cea mai mare
 băgare de seamă, deoarece se știe cât de important este serviciul
 preotesc, și cât este de grea viața monahală. La ceice și părăsesc
 funcțiunea căreia s'au dedicat odată, se referă cuvintele evanghelistului
 despre omul, care după ce a început să clădească ceva, nu a fost în stare
 să termine (Lc. XIV, 28—30) sau cuvintele acestea: «Nici unul,
 care pune mâna lui pe plug și se uită îndărăt, nu este potrivit
 pentru împărăția lui Dumnezeu» (Lc. IX, 62). Complectarea
 comentarului canonului prezent vom da-o la comentarul canonului
 21 al sinodului trulan.

¹⁾ Sint. At. II, 232—233.

²⁾ Nov. CXXIII, p. 42.

³⁾ Nov. VII et VIII. Compară: Harmenopuli Epitome can. Sect. III tit. II ap. Leunclav. Ius graeco-rom. tom. I, pag. 33.

Canonul 8.

Clericii azilurilor de săraci și ai monastirilor și ai bisericilor mucenicilor să rămână sub stăpânirea episcopilor din fiecare cetate, după tradiția Sfinților Părinți și să nu se sustragă cu trufie dela episcopul lor propriu. Iar ceice vor îndrăzni să răstoarne orânduirea de acest fel ori în ce chip și nu se vor supune episcopului lor propriu, de vor fi clerici să se supună pedepselor canoanelor; iar de vor fi monahi sau laici, să fie afurisiți.

(15, 16 sin. I ec.; 6, 10 sin. IV ec.).

— După canoanele sinoadelor și ale Părinților toate mănăstirile, precum și toate instituțiile caritative trebuiau să stea sub jurisdicțiunea supremă a episcopului și nu li era permis a întreprinde nimic mai important fără știrea episcopului; dar în-deosebi nu era voie să se dea cu încunjurarea episcopului vreun ordin clericilor dela bisericile mănăstirilor sau dela instituțiunile caritative. Cu timpul însă în unele locuri dela răsărit găsim obiceiul, după care starețul împreună cu călugării unor mănăstiri sau la instituțiile caritative patronii instituțiilor cu administrații puteau alege după placul lor pe clerici adică pe slujitori sacramentali și pe servitorii bisericesti și mai apoi îi și puteau concedia după priceperea lor independent de episcopul, din a cărui cerc de competență făceau parte aceste mănăstiri sau instituții caritative. În temeiul acestui obicei apoi, după cuvintele lui Balsamon folosite la comentarul acestui canon,¹⁾ unii afirmă că clericii dela bisericile mănăstirilor sau dela instituțiile caritative precum și clericii dela bisericile martirilor în genere nu pot fi considerați la fel cu clericii episcopilor sau mitropoliilor, ci trebuiau să fie neatârători de episcop și să depindă numai de șeful mănăstirii sau de patronii instituțiilor respective, iar cei dela bisericile martirilor trebuie să fie deplin independenți. Părinții sinodului, spre a împiedica disordinile provenite din acest obicei, care au și apărut odată cu călugării eufihieni și spre a se împiedica dezvoltarea raportului periculos dintre episcopi și clericii din circumscripțiile lor, urmând tradiția Părinților și văzând că prin acest fel de proceduri se violează dreptul suprem de supra-

¹⁾ Sint. At. II, 236.

veghere al episcopilor asupra clericilor, ce li se cuvine în circumscripțiile lor, au dat canonul prezent și au hotărât ca toți clericii, fără nici o deosebire să fie supuși în chip absolut episcopului lor, că numai de dânsul să depindă și la nici un caz să nu se poată despărți de dânsul în chip semeț (*κατά αυθούσιαν*, per arrogantiam,¹⁾ per contumaciam²⁾). Clericul, care se va găsi în aceasta și ar îndrăzni în orice chip să lucreze împotriva dispoziției prezente, se va pedepsi conform canoanelor.

Canonul spune mai departe că vor fi pedepsiți și călugării și *laicii*, cari greșesc împotriva acestei dispoziții, adică vor fi afurisii. Hefele crede că Zonara și Balsamon în comentariile lor la acest canon pe baza acestor cuvinte din canon au exprimat ideea că toți călugării precum și laicii depind de episcop în mod absolut în toate privințele și totdeauna.³⁾ Ceeace spune Hefele are importanță relativă și după cum este corectă concluziunea sa scoasă din cuvintele comentatorilor menționați privitor la călugări, tot atât de relativă importanță trebuie să aibă concluzia lui referitor la laici. După canoane călugării sunt supuși în mod absolut episcopului, dar nu așa este cazul cu laicii. Și Zonara, după ce a menționat fără de nici o observație că dispoziția aceasta a Părinților trebuie să fie în vigoare pentru călugări și că aceștia trebuie să fie supuși fără condiție episcopilor lor, referitor la laici întrebă: «Dar cum a menționat canonul pe laici, vorbind de clerici?» și răspunde: «Eu cred că ideea Părinților a fost aceasta: ei au crezut că clericii de sine nici odată nu vor face desbinări și nu se vor despărți de episcopii lor, ci numai la îndemnul unor laici cu multă influență, cari prin puterea lor le dau îndrăsneală sau mai bine zis aroganță pentru acest fel de acțiune arbitrară; deci pe acești laici îi pedepsește canonul cu afurisire (*καταξέτους οσον τη 'αξιωμανοσησία υπάχσει*).⁴⁾ Prin urmare aici nu este vorba de dependența absolută a laicilor față de episcopi, de astfel de dependență, care ar fi egală cu dependența, prin care sunt supuși călugării episcopului, ci cu totul de altfel de dependență, și a-

¹⁾ Bevereg. I, 120.

²⁾ Van Espen, op. cit. p. 241. — Pitra, o. c. I, 525.

³⁾ Conciliengeschichte, II, 512.

⁴⁾ Sint. At. II, 235

dică în special în ce privește chestiunile de credință, de morală și de disciplină ierarhică.

La comentarul canonului 6 al acestui sinod am arătat ce sunt bisericile martirilor (*μυρτυριον*), ai căror clerici se menționează în acest canon. Afară de clericii dela aceste biserici se menționează încă și clericii dela mănăstiri și dela bisericile azilurilor de săraci. «Aziluri de săraci (*πτωχεια*) se numesc acele instituții, cari sunt destinate pentru adăpostul săracilor,» zice Balsamon în comentarul acestui canon.¹⁾ «Azilul de săraci (*πτωχεια*),» zice Zonara la comentarul acestui canon, «este casa, în care sunt primiți săracii și în care dânsii sunt întreținuți, adică astfel de case, în cari își caută adăpost bătrânii, orfanii și cei asemenea lor și în cari găsesc întreținera necesară cei suferinzi.»²⁾ Instituțiile de felul acesta aveau bisericile lor proprii, firește cu clerul lor propriu și clerul acesta, întocmai ca și clerul dela mănăstiri sau cel dela bisericile martirilor, trebuia să depindă de episcopul, în al cărui teritoriu erau acele instituții. Toț Zonara ne spune de ce trebuiau să aibă biserici aceste instituții: «ca nu cumva ceice s'au adăpostit într'insele să rămână fără rugăciune, deoarece lor li era imposibil să meargă la serviciile divine comune din biserică sau din cauza bătrâneții, sau din cauza defectelor corporale, sau din cauză de morb; și din motivul acesta fondaorii acestor aziluri au orânduie ca ele să aibă biserici proprii cu clerul lor propriu, carele să poată oficia serviciile divine și cei neputincioși să poată asculta fără greutate serviciul divin.»³⁾

Canonul 9.

Dacă vreun cleric are litigiu cu alt cleric să nu încunjure pe episcopul său propriu și să nu alerge la foruri judecătorești lumesti, ci chestiunea să se cerceteze mai întâiu de către episcopul său propriu, sau, cu voia episcopului său, de către aceia, pe cari ambele părți îi vor voi să li facă judecata; iar dacă cineva ar proceda împotriva acestora, să se supună pedepselor canonice. Iar dacă un cleric ar avea litigiu cu episcopul său pro-

¹⁾ Sint. At. II, 236.

²⁾ Sint. At. II, 234—235.

³⁾ Sint. At. II, 235.

priu sau și cu altul, să se judece de sinodul eparhiei.¹⁾ Iar dacă un episcop sau cleric ar avea controversă cu mitropolitul aceleiași eparhii, să se adreseze exarhului diecezei²⁾ sau scaunului cetății împărătești a Constantinopolului și la acela să se judece.

(74, 75 ap.; 6 sin. I ec.; 6 sin. II ec.; 17, 19, 21, 28 sin. IV ec.; 8 trul.; 14, 15, 20 Antioh.; 40 Laod.; 4 Sard.; 8, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 59, 104, 107, 128, 129, 130, 132 Cartag.)

— Canonul acesta tratează despre forurile judecătorești bisericеști, cari au competența de primă instanță în privința reclamațiunilor persoanelor clericale împotriva altor persoane clericale și anume: a) referitor la litigiile dintre clerici, înțelegându-se aici presbiterii, diaconii și alți clerici inferiori, precum și călugării³⁾, b) la reclamațiile clericilor împotriva propriilor sau altor episcopi, c) la reclamația episcopului sau clericului împotriva mitropolitului. În privința celor dintâi este competente forul judecătorec al episcopului sau judecătoria de arbitraj acceptată prin învoiere reciprocă, dar cu învoierea episcopului; referitor la cele de categoria a doua judecătoria sinodală provincială (*ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος*); referitor la cele de categoria a treia judecătoria supremă exarhală a diecezei (*τῆς διοικήσεως*) sau judecătoria tronului constantinopolitan (*τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνου*).

Ideia principală, care a îndemnat pe Părinții sinodului dela Calcedon la emiterea acestui canon, a fost ca înainte de toate să se păstreze autoritatea și influința autorităților bisericеști în fața persoanelor clericale, și apoi ca să ferească persoanele clericale de umilirea, la care ar fi expuși, dacă afacerile lor s'ar soluționa de către forurile judecătorești civile. Confirmând dispozițiile anterioare referitoare la competența diferitelor foruri judecătorești și la reclamațiunile, ce se pot înainta la aceste foruri judecătorești, deci lăsând în toată vigoarea lor celece s'au stabilit prin canoanele 74 și 75 ale Sf. Apostoli și prin canonul 6-lea al sinodului II ecum., despre cari am vorbit la locul lor, precum și ceea ce s'a fixat prin alte canoane ale sinoadelor provinciale: dela

¹⁾ provincie, mitropolie (N. Tr.).

²⁾ o unitate teritorială bisericеască, cuprinzând mai multe mitropolii (N. Tr.).

³⁾ Comentariile lui Balsamon la acest canon (Sint. At. II, 233).

Antiohia, Cartagina etc., Părinții interzic cu amenințare de pedepse canonice (*zavovixoῖς ἐπιτιμίοις ὑποκρίσθω*) ca litigiile dintre preoți — firește litigiile de caracter civil, deoarece cele de caracter bisericesc erau totdeauna și în mod absolut de competența forului bisericesc¹⁾ — să fie duse în fața judecătoriei civile cu ocolirea forului judecătoresc bisericesc, ci aceste la tot cazul trebuie înaintate judecătoriei bisericești spre dezbateri și judecare. Altcum Părinții, după observațiile juste ale lui Beveregiu și Van Espen, nu exclud cu totul competența judecătorilor civile în unele procese dintre preoți, dar prețind ca reclamațiunile de acest fel întâiu (*πρῶτον*, prius) să se adreseze judecătoriei bisericești și chestiunea respectivă poate merge spre judecată la judecătoria civilă numai dacă judecata celei dintâi nu ar fi primită²⁾.

Pentru litigiile dintre clericii unei circumscripții episcopoești (*μὴς ἐνορίας*)³⁾ este competența în instanța primă, conform canonului prezent, judecătoria episcopului. Afară de acest for judecătoresc, canonul pentru aceleași reclamații mai vorbește și despre o judecătorie de arbitrii alească prin învoire (*αἰρετὸς δικαστήρ*), care poate fi autorizată să judece reclamațiile. Valsamon explică forul judecătoresc din urmă în felul următor: «Să nu zici că aici se înțelege o judecătorie de arbitrii (*αἰρετὸς δικαστήρ*) care nu ar avea drept legal de a judeca, deoarece dorința părților îi dă caracterul de for judecătoresc și dreptul de a pronunța pedeapsa, — ceea ce nu se vede din canonul prezent; aici se înțelege însă un for, care în general are dreptul de a se pronunța în afacerile judecătorești bisericești, dar nu este singurul competențe pentru acele părți⁴⁾. Tot el dă atenție și chestiunii, dacă un cleric e vinovat în aceeaș măsură când se adresează cu reclamația sa deadreptul la mitropolit cu încunjurarea episcopului său, ca și în cazul când se adresează direct la forul civil? și răspunde că nu ar fi vinovat în aceeaș măsură, deoarece nu și-a înaintat reclamația la forul civil, dar totuși fapta lui este a se pedepsi, și încheie astfel: «Deci clericul, carele poartă proces la un for fără compe-

1) Bevereg Annot. in h. c. pag. 115.

2) Bevereg. ib. — Van Espen. Op. cit. p. 242. — Cf. Hefele: Conciliengeschichte, II, 513.

3) Vezi comentarul lui Balsamon la acest canon (op. citat).

4) Sint. At II, 239.

tiință, fie acela chiar judecătorie bisericească, fără permisiunea episcopului său, cade, conform acestui canon, sub pedeapsă»¹⁾).

Acuza ridicată de un cleric împotriva episcopului său sau împotriva altui episcop se debate, în conformitate cu acest canon, în prima instanță de către forul judecătoresc mitropolitan, adică de către sinodul mitropolitan sau provincial²⁾. Reclamația unui cleric sau episcop împotriva mitropolitului în prima instanță judecătorească se debate de către forul exarhului provinciei mai mari, adică de către sinodul patriarhal³⁾. Canonul permite ca reclamațiile din urmă să se poată adresa și scaunului constantinopolitan. Arhim. Ioan, în comentarul său dela acest canon, indică în chip nimerit motivul și scopul acestei dispoziții cu privire la scaunul constantinopolitan: «Aceasta a fost un privilegiu special al patriarhului din Constantinopol, căruia atât legile bisericești cât și cele civile i-au conferit dreptul de a tranșa toate afacerile litigioase din întreg răsăritul în calitate de for judecătoresc mijlocitor, după cum se făcea acelaș lucru la apus de către patriarhul dela Roma. Dar canonul sinodului nu obligă pe respectivii ca necondiționat să se adreseze numai patriarhului din Constantinopol, ci lasă aceasta la voia celor ce doresc să o facă și astfel împiedică pe acest patriarh de a se înălța în putere, dar totodată împiedică și pe oricine altcineva de a se amesteca în afacerile răsăritului prin extinderea specială a sferei sale de competență la răsărit. Și aceasta a fost, precum se vede, scopul principal al hotărârii sinodului față de pretențiile mari ale Romei»⁴⁾.

Vom întregi comentarul canonului prezent la comentariile canoanelor 17 și 18 ale acestui sinod, cari canoane stau în conexiune strânsă cu cel prezent și cari pe cât sunt de importante în urmă cuprinsului lor, pe atât merită a li se da atențiune deosebită din cauză că ele formează obiectul multor comentarii diverse, îndeosebi la canoniștii dela Roma.

Canonul 9 al sinodului dela Calcedon a fost recunoscut și de către Biserica Romei și se găsește ca al 46-lea canon în quaestio I, Causa IX din al ei Corpus iuris canonici. Dar el se

¹⁾ Ibid.

²⁾ Dr. Ios. Zhishman, Die Synoden etc. S. 80, 81.

³⁾ Op. citat, II, 278.

⁴⁾ Op. citat, II, 278.

optune în mod expres teoriei dela Roma despre calitatea episcopului din Roma ca judecător suprem în Biserica sa întregă și din cauza aceasta canoniștii romani nu au putut primi în colecțiunile lor acest canon în felul cum l-a dat sinodul și cu atât mai puțin l-au putut primi înșiși episcopii Romei, papii. A trebuit ca acest canon să se citeze într'un fel anumit în colecțiunile canonice apusene și să se interpreteze așa ca să se poată demonstra că el (canonul) nu neagă de fel dreptul papii de a exercita în Biserica întregă funcțiunea de for judecătorească supremă, ci dimpotrivă printr'insul s'a pus temeiul acestei jurisdicții și dispune ca toți ceie au vre-o reclamație împotriva vreunui mitropolit trebuie să se adreseze exclusiv papii și numai atunci se poate înainta reclamația la altcineva spre judecată, dacă papa permite.

Esența acestei chestiuni se cuprinde în următoarele cuvinte ale textului original al canonului: τὸν ἐξάρχον τῆς διοικήσεως. Aceste cuvinte însemnează »exarhul provinciei mari«, la care trebuie să se adreseze clericii sau episcopii, dacă au vre-o jalbă împotriva mitropolitului. După textul canonului și după interpretarea lui cea mai simplă sub numirea »exarh« este a se înțelege mitropolitul suprem, exarhul sau patriarhul¹⁾ adică căpetenia unei circumscripții bisericești mai mari, în care se găseau mai mulți mitropoliți cu episcopii lor și care căpetenie împreună cu mitropoliții și episcopii subordonați alcătuiesc »sinodul diecezan« sau »sinodul patriarhal sau național«²⁾, la care sinod puteau adresa clericii și episcopii reclamațiile lor contra mitropolitului. Dar canoniștilor romani din timpurile vechi nu li era pe plac să interpreteze în chip așa de simplu acele cuvinte ale canonului, ci au început să le interpreteze în felul lor, că adică ce au avut în vedere Părinții dela Calcedon când au dat acest canon și cuvântul ἐξάρχον l-au tradus cu »Primate«, iar pe celelalte care îi urmează: τῆς διοικήσεως unii le-au tradus prin cuvântul »christianae dioeceseos«, alții cu »universalis dioeceseos« și iarăși alții cu

1) „Dass unter dem Ausdruck „Exarchen“ in unserem Canon und ebenso in c. 17 wo Aenliches vorkommt, zunächst jene Obermetropolitani gemeint sind, welche mehrere Kirchenprovinzen unter sich haben, ist kein Zweifel.“ Hefele, Conciliengeschichte, II, 513. — „Unter dem ἐξάρχος (Primas) der Diöcese, dem Sinne des Canons nach der Metropolit, Exarch oder Patriarch zu verstehen ist.“ Hergenröther, Photius, I, 568 n. 92.

2) Dr. I. Zhishmann, O. c. pag. 22, n. 1, 2.

»dioeceseon« și astfel a ieșit ceva cu totul nou și anume că acest »Primas christianae dioeceseos, universalis dioeceseos« sau »Primas dioeceseon« adică însuși papa dela Roma are dreptul *ex regula* să aducă sentințe asupra reclamațiunilor ridicate împotriva mitropolifilor. Deoarece însă în canon după aceste cuvinte se mai găsea și: »sau la scaunul constantinopolitan« apoi aceasta se interpreta astfel că și patriarhul dela Constantinopol putea să dea sentințe referitor la acel fel de reclamațiuni, dar numai „*ex permissione*“ a papii dela Roma, altcum nu.

Binius în observațiile sale scrise la acest canon spune următoarele: »Primas dioeceseos« este episcopul Romei; deoarece cuvântul grecesc *ἐξάρχος* nu are chiar sensul exact de primul (non propriae Primatem), ci de principe (Principem); dar însuși primatele (Pontifex) dela Roma este principele provinciei creștine (est Princeps christianae dioeceseos). Deci prin aceste cuvinte s'a proclamat legea, în înțelesul căreia, dacă cineva are vre-o jalbă împotriva mitropolitului, nu se poate îndrepta cu această jalbă la altcineva, decât la principele provinciei adică la primatele dela Roma (apud Principem dioeceseos, Romanum scilicet Pontificem). După cum se vede interpretarea este făcută după cum l-a făiat capul — și Beveregiu, după ce a citat acest loc dela Binius, a avut deplină dreptate când a făcut următoarea observație: »Iată unde duce exagerarea pe omul nenorocit! După acestea cine nu va îndrăzni să deducă orice de oriunde, dacă se încearcă să se scoată astfel de sens din acele cuvinte?«¹⁾ Binius deci, admitând că aici *ἐξάρχον* are sensul de »principe, Princeps« și *τῆς διοικήσεως* cel de »christianae dioeceseos«, provincie creștină sau lumea creștină«, așadară întorcând pe dos acest canon, ușor a putut convinge pe ceice erau aplicați să-i dea crezământ că Părinții sinodului al IV-lea ecumenic, emițând canonul acesta al 9-lea precum și canonul al 17-lea, în care *ἐξάρχον τῆς διοικήσεως* este pus în acelaș sens, au avut în vedere dreptul de judecător suprem al primatului dela Roma asupra întregii Biserici ecumenice. Și aceasta putea să o facă cu atât mai ușor un teolog roman, deoarece i-a servit de pildă însuși unul dintre primații dela Roma, celebrul papă Nicolae I.

Papa Nicolae I avea nevoie să se refere la canonul prezent

¹⁾ Annot. in h. o. pag. 115.

al acestui sinod, spre a demonstra ceea ce a argumentat Binius mai târziu¹⁾. Este bine cunoscută acea celebră epistolă (VIII), pe care Nicolae I a adresat-o împăratului Mihail din Constantinopol în anul 865, prin care-și susține dreptul său suprem în Biserică și somează pe Fotie și pe Ignatie să vină la Roma, unde el va judeca controversa dintre dâștii²⁾. Nicolae I, referindu-se în a-

¹⁾ Ediția primă a lucrării lui Binius a apărut la 1606 în Köln sub titlul *Concilia generala et prov. graec. et latina*.

²⁾ Se găsește în I. Harduini: *Conciliorum Collectio regia maxima*. Tom. V. col. 144—173. — Despre această epistolă a lui Nicolae vezi: Fleury. *Hist. eccl. Liv. C. n. 41*. Ed. cit. III, 409 sq. Hergenröther zice că aceasta este scrisă „mit grosser theologischer Gewandtheit und mit edler aber nachdrucksvoller Ruhe und Einfachheit“; iar privitor la conținutul ei: „Dieses herrliche Actenstück hat bei der reichen Fülle seines Inhaltes von allen päpstlichen Erlassen den abendländischen Rechtssammlungen am meisten Material geliefert“. O. c. I, 555. Și pentruca să dovedească importanța acestei epistole a lui Nicolae I și prin autoritatea unui scriitor protestant, citează cuvintele lui Neander, pe care acesta le-a spus întru lauda aceluia în a sa *Geschichte der christl. Religion* (pag 311 după ediția, pe care a avut-o Hergenröther, sau Band VI, S. 387 după ediția noastră, IV Gotha 1864). Iscușința, cu care este scrisă această epistolă, merită toată atențiunea și intrinșa se exprimă în plenitudinea sa vigoarea caracterului lui Nicolae. Dar din ce motiv a avut oare nevoie Hergenröther ca să evidențieze aici pentru confirmare autoritatea lui Neander, când acesta laudă arta literară a lui Nicolae, iar în alt loc (Photius, I, 415 n. 58) neagă autoritatea aceluiaș Neander, când acesta dovedește că Nicolae, citând din epistola scrisă la anul 860 către împăratul Mihail: „că fără soaunul roman și fără episcopul dela Roma nimic nu se poate hotări în Biserică“, se bazează pe decretările lui Pseudoisidor? Din motivul, fiindcă scriitorii romani, când au nevoie să argumenteze vreună dintre afirmațiunile lor, nu țin seamă de mărturisirea de credință a autorului, dar dacă acelaș autor scrie împotriva teoriei lor apoi acela este necredincios, iar că Nicolae într'adevăr a avut deplină încredere în Pseudoisidor, Neander nu o scoate din capul său propriu, ci citează însași cuvintele lui Nicolae și argumentează cu acestea. Și adică citează următorul loc din scrisoarea lui Nicolae adresată lui Fotie (VI, 386, n. 5); în care îi impută acestuia necunoașterea colecțiunii lui Pseudoisidor: „Decretalia autem, quae a sanctis pontificibus primae sedis et increpandi“. Ex. Epist. (VI) Nicolai ad Photium. Harduini, V, col. 135. Dar despre aceasta mărturisește și Hefele, carele, apreciind una dintre afirmațiunile lui Nicolae exprimate în epistola ad Carolem Calvum regem și anume pe cea rezultată din cazul episcopului Rothad în litigiu cu mitropolitul său Hinkmar, zice că aici papa se referă la Pseudoisidor (*Concilien-geschichte*, II, 292) și mai târziu acelaș lucru îl spune despre Nicolae examinând scrisoarea acestuia adresată lui Hinkmar în aceeaș chestiune (in. p. 293). Compară și lucrarea mea: „Ciril și Metodiu“, pag 245 n. 2.

ceastă epistolă la canonul menționat, nu s'a mulțumit cu argumentarea pe temeiul sensului dat de Dionisiu cuvântului *ἐξάρχον*, ci dovedește încă și prin interpretarea sa specială. În canon se dispune că dacă cineva are vre-o jalbă împotriva mitropolitului trebuie să se adreseze forului judecătoresc, **sau** exarhului provinciei mari, **sau** scaunului constantinopolitan (*ἢ τὸν ἐξάρχον τῆς διοικήσεως, ἢ τὸν βασιλευούσης Κωνσταντινουπόλεως ἑρόνον*). Așadară canonul lasă la voia fiecăruia să împrucesueze **sau** la un for judecătoresc, **sau** la celalalt. Nicolae interpretează după placul său dispoziția canonului și în cuvintele: »să se adreseze sau exarhului provinciei mari« vede o dispoziție **pozitivă** a Părinților, care trebuie să se considere de normă fundamentală; iar în: »sau scaunului constantinopolitan« vede o dispoziție **condiționată**. »Iar ca nimic să nu se întâmple«, zice el în epistola menționată, »fără autoritatea canonică cu cădere, să-și aducă aminte de canoanele sinodului dela Calcedon, cari statornicesc următoarele: dacă clericul are vre-o jalbă împotriva episcopului său sau a altuia, să se adreseze forului judecătoresc al sinodului provincial; iar dacă episcopul sau clericul are vre-o jalbă împotriva mitropolitului provincial, să se adreseze primatului provinciei mari sau scaunului cetății împărătești a Constantinopolului. Așadară dispoziția aceasta trebuie respectată și adică dacă clericul sau episcopul are vre-o jalbă împotriva mitropolitului... ori de unde ar fi, trebuie să se adreseze primatului suprem al provinciei mari; iar dacă ar fi din apropierea Constantinopolului și dacă se îndestulează cu sentința superiorilor acelei cetăți, să se adreseze acestei cetăți împărătești. Când se spune aici: »să se adreseze primatului provinciei mari« sfântul sinod prin aceasta emite o dispoziție și stabilește o **lege**; iar când adaogă: »sau scaunului cetății împărătești a Constantinopolului« este evident ca soarele că se dă voie numai pe lângă **permisiunea** competente¹⁾. După interpretarea lui Nicolae toate

1) „Sed ne sine auctoritate canonica quidquam prosequi videamur, nunc Chalcedonensis concilii sanctiones ad memoriam reducamus, quae ita decernunt. Si clericus habet causam adversus episcopum proprium, vel adversus alterum, apud synodum provinciae judicetur: quod si adversus eisdem provinciae metropolitanum episcopus, vel clericus habet querelam, petat primatem dioeceseos, aut sedem regiae urbis Constantinopolitanae. In hoc hic tenor observandus est, ut si videlicet clericus, aut episcopus adversus metropolitanum habet querelam.... ubicumque sit positus, primatem dioeceseos petat: quod si juxta Constantinopolitanam urbem quisquam eorum

reclamațiile făcute împotriva oricărui mitropolit, ori de unde ar proveni acele, după lege (juxta regulam) trebuesc înaintate »primatului provinciei mari«, iar scaunului dela Constantinopol pot fi înaintate numai cu permisiunea (secundum permissionem) acestui primat. Cum de a fost în stare Nicolae I să deducă din acele cuvinte simple și clare ale canonului că aici ar fi vorba despre ceea ce trebuie să se facă după lege (ex regula) și ceea ce numai cu permisiune (ex permissione) — acest lucru l-ar putea explica numai el singur, dar nimeni altul pe lume¹⁾.

Nicolae în aceeaș epistolă spune mai departe cine este acel »primat al provinciei mari«, căruia i se cuvine acel *ex regula*: »Când sfântul sinod a zis »»primatelor provinciei mari««, sub acesta nu este a se înțelege altcineva decât locjiitorul primului Apostol. Căci dânsul este primatelor, carele este și primul și cel suprem»²⁾. Așadară papa dela Roma, în calitate de locjiitor al primului Apostol, ca primul și supremul dispune singur de dreptul să judece în procesele mitropolitului cu episcopii sau cu alți clerici. Aceasta o spune Nicolae I împăratului Mihail. Și spre a-l convinge și mai bine că Părinții sinodului au raționat în felul, cum afirmă dânsul,

constitutus, et solius praesulis ejus judicio velit esse contentus, petat eandem regiam urbem. Cum enim dixisset: Petat primatem dioeceseos, praeceptum posuit eadem sancta synodus, regulamque constituit. Cum vero disjunctiva conjunctione addidisset: aut sedem regiae urbis Constantinopolitanae: liquet profecto, quia hoc secundum permissionem indulsit³⁾. Harduin, l. c. col. 158—159.

1) Compară despre aceasta Bevereg: Annot. in h. c. pag. 116. Împotriva afirmațiunii lui Nicolae că în primul caz trebuie să se procedeze după canon, iar în al doilea cu permisiune, se opune și folosirea de două ori, iar nu numai odată, a particulei ꝛ. Dacă ar fi cazul din urmă, poate că s'ar mai putea admite oarecum interpretarea, pe care o dă Nicolae, dar așa la nici un caz. Când în textul canonului ꝛ se folosește de două ori, aceasta însemnează că Părinții au lăsat la alegerea fiecăruia să se adreseze cui îi va plăcea sau celui ce este mai corespunzător, ori exarhului provinciei mari adică patriarhului sau exarhului adică unui mitropolit superior, ori scaunului constantinopolitan, recunoscând prin aceasta pe cele două scaune, și pe cel dintâiu și pe al doilea, ca deplin coordonate. S. Ch. Schirlitz traduce pe ꝛ-ꝛ dublu cu entweder — oder, Wörterbuch zum N. T. Glessen, 1868. Vezi despre întrebuintarea lui ꝛ Grammatik des neutesl. Sprachdiums von G. Winer, Leipzig, 1844, S. 516 ff.

2) »Quem autem primatem dioeceseos sancta synodus dixerit, praeter Apostoli primi vicarium, nullus penitus intelligitur. Ipse enim est primas, qui et primus habetur et summus³⁾. Harduin, l. c. col. 159.

încearcă mai departe interpretarea cuvântului *διοικήσεως*. »Nu trebuie să avem îndoială«, zice dânsul, »din cauză că provincia mare — dioeceseos se găsește la singular, deoarece trebuie să se știe că atunci când se zice primățele provinciei mari — dioeceseos este a se înțelege ca și când s'ar fi zis marele primat al tuturor provinciilor — dioeceseon«; și pentru demonstrare se referă nu mai puțin decât la Sfânta Scriptură spre a dovedi cât de mult se pot înfoarce pe dos cuvintele. »Cărțile sfinte«, continuă dânsul, »sunt pline de aceste feluri de exprimare. Stă scris: »Isvorul isvorește din pământ ca să umezească suprafața pământului (I Moisi, 2, 6)«, dar aici nu se spune că a isvorit un singur isvor, ci se spune că a isvorit isvor din pământ, se întrebuițează singularul în loc de plural spre a exprima mulțimea isovoarelor, cari au umezit toate locurile și părțile pământului întreg... Asemenea și aici provincia mare este pusă la singular, dar se înțelege pluralul pentru unitatea păcii și a credinții¹⁾. Acest fel de interpretare a cuvintelor Părinților dela Calcedon le lăsăm fără de nici un comentariu, deoarece sunt clare²⁾.

Firește că felul cum a comentat Nicolae I unul dintre canoanele acestui sinod ecumenic, recunoscut de Biserica sa, a'pus în mare încurcătură pe teologii romani în cazurile când sunt nevoiți a vorbi despre aceasta în scrierile lor. Teologii romani nu sunt în stare să demonstreze că Nicolae I nu a scris și nu a putut să scrie așa, deoarece chestiunea este prea clară și epistola lui Nicolae, care conține acest comentariu și pe care dânsii o numesc «ein herrliches Aktenstück» este prea bine cunoscută:

1) „Ne vero moveat, quia singulari numero, dioeceseos, dictum est. Sciendum est, quia tantumdem valet dixisse primatem dioeceseos, quantum si perhibuisset dioeceseon: plenae sunt enim sanctae scripturae tali forma locutionis. Denique scriptum est: Fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terrae. Qui enim non ait, Unus fons ascendebat e terra; sed ait, Fons autem ascendebat e terra: pro numero plurali posuit singularem: ut sic intelligamus fontes multos per universam terram loca vel regiones proprias irrigantes.... Ita et hic dioecesim singulariter dixit: sed hanc propter unitatem pacis et fidei pluraliter intelligi voluit“. Harduin. l. c.

2) Compară lucrarea mea: „Cyrill și Metodiu“, pag. 240—241. Despre felul cum se referă romano-catolicii la Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, când vreau să dovedescă ceace nu se găsește în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, vezi aceeași lucrare pag. 141—146.

dar au trebuit să recunoască că acest fel de comentariu al canonului calcedonean este fără temei și că afirmațiunea lui Nicolae I, bazată pe acest comentariu, este greșită.¹⁾ Dealtfel faptul acesta

¹⁾ De pildă Hergenröther, după ce în lucrarea sa „Photius“ a lăudat cum i-a plăcut pe Nicolae mai ales pentru epistola lui Nicolae adresată împăratului Mihail și vorbind despre locul, unde se menționează în epistolă canonul prezent, este nevoit să facă următoarea observație: „Der Papst erklärt den Canon sicher nicht richtig nach dem Sinne, — den man in Chalcedon intendirte“. Și spre a justifica pe papa pentru felul în care a fost capabil să interpreteze acest canon, adaugă: „Wenn er unter dem *Ἐξαρχος* (Primas) der Diocese den Papst versteht... so ist das eben nur eine Deutung unter der man in Rom an einfachsten den Canon für annehmbar gehalten zu haben scheint“. (I, 568 n. 92). Cardinalul Hergenröther ar fi făcut mai bine dacă ar fi zis că în Roma pe atunci așa au vrut să interpreteze canonul acesta, deoarece acolo păstora Nicolae I și fiindcă Nicolae I a voit ca numai în acest sens să se interpreteze canonul — în acest caz ar fi caracterizat pe papa din această epistolă a sa după adevărul științific. Dar așa nici decât nu a justificat comentariul lui Nicolae la canonul sinodului dela Calcedon. Iar ce privește cealaltă explicare a lui Nicolae că este indiferent dacă se întrebuințează singularul sau pluralul și că este tot una a zice „o provincie“ sau „toate provinciile“, cardinalul nu a crezut-o deamnă ca să o menționeze nici în cartea aceasta, nici în alta, pe care a publicat-o la 1870 sub titlul „Anti Ianus“ (Cf. pag. 107). Dar despre aceasta cu atât mai vătos ar fi trebuit să vorbească, îndeosebi în ultima carte, care în întregime este consacrată aprecierii bine cunoscutei cărți intitulată: „Der Papst und das Concil“ și fiindcă în aceasta locul respectiv este unul dintre cele mai ascuțite din cartea întreagă. „Die Deduction des Papstes dass unter dem Singular der Plural *dioceseon* zu verstehen sei und damit dann er, der Papst gemeint sei, musste in Constantinopel kaum einer Antwort werth erscheinen“, zice autorul operei menționate (pag. 105, n. 44) și cardinalul Hergenröther deasemenea nu a dat nici răspuns la acestea. Hergenröther, după ce în cartea primă a citat în mod sec locul, pe care l-am citat noi din epistola lui Nicolae, referitor la celelalte îndrumă pe cititori la lucrarea lui Hefele și la comentariul acestuia dela acest canon. Dar ce găsim la Hefele? „Sowohl Dionysius als Isidor von Sevilla übersetzten das Wort *Ἐξαρχον* mit Primatem, und auch Papst Nikolaus I verstand darunter den Papst“. Așa stă în ediția a II-a germană a lucrării lui Hefele Conciliengeschichte (II, 515). După cum se vede după mitropolitul de Rotenburg papa nu este aici nici pe departe vinovat de vre-o interpretare greșită a canonului, deoarece dânsul aici urmează la adică traduceri lui Dionysiu și a lui Isidor dela Sevilla, cari au trăit cu 200 de ani înainte de dânsul și cari la apus aveau suficientă autoritate canonică — și atât. Dar în traducerea franceză a ediției I germane a aceleiași lucrări a lui Hefele stă cu totul altfel. Aici nu se mai pomeniște de autoritatea lui Dionysiu și Isidor, pe cari îi urmează papa, ci se

nu prezintă nimic deosebit. El dovedește ceea ce de mult este cunoscut în fața tuturor și anume confirmă stăruința neobosită a Romei de a legitima cu orice chip teoria despre jurisdicția absolută a episcopului dela Roma asupra lumii întregi și totodată dovedește cât de slabă este această teorie, dacă este necesar să apeleze și la acest fel de mijloace pentru justificarea ei.

Canonul 10.

Nu este iertat ca un cleric să se numere deodată la bisericile din două cetăți, și la cea pentru care s'a hirotonit la început, și și la care, firește ca la una mai mare, a fugit din poartă după mărire deșartă. Iar ceice vor face aceasta să se reazeze la biserica lor, pentru care la început au fost hirotoniți și numai acolo să slujească. Inșă dacă vreunul a fost transferat dela o biserică la alta să nu participe la afacerile bisericii de mai înainte, sau la cele mucenicești, sau la ale azilurilor de săraci, sau la ale primitorilor de străini, cari stau sub aceea [biserică]. Iar ceice îndrăznesc, după hotărîrea acestui mare și ecumenic sinod, să comită ceva din celece au fost oprite acum, sfântul sinod a hotărît să cadă din treapia lor.

(15 ap.; 15, 16 sin. I ec.; 5, 20, 23 sin. IV ec.; 17, 18 trul.; 3 Antioh.; 15, 16 Sard.; 54, 90 Cart.).

spune simplu că papa a interpretat în felul său acest canon și după cum i-a convenit lui în disputa avută cu Fotie, l-a interpretat așa cum a făcut-o mai târziu Binius, pe care l-am amintit mai sus. Locul, pe care mai sus l-am citat după ediția a II-a germană, în ediția franceză sună astfel: „Turrian, Binius și alții au interpretat acest canon mai prejos de orice critică îndată ce dânsii zic că sub cuvintele: „exarque du dioecèse“ este a se înțelege papa. Altcum chiar și papa Nicolae I a interpretat în acest sens canonul acesta“ (Histoire des Conciles, Paris, 1870, III, 110). Noi nu vom scruta acum de unde provine această deosebire între ediția primă și a doua a lui Hefele referitor la un loc atât de sensibil, cu toate că este foarte bătătoare la ochi, întocmai ca și multe alte locuri similare după felul cum se citează într'un loc și în celalalt. Dacă Hefele nu a găsit de bine să sublinieze în ediția primă acea interpretare a papii, după care pluralul este identic cu singularul, apoi este foarte natural că cu atât mai puțin va vorbi despre aceasta în ediția a doua.

— Sinodul dela Calcedon prin canonul său al 6-lea a hotărît că nimenea nu poate fi hirotonit fără a i se desemna biserica, la care va îndeplini serviciul său (*ἀπολελυμένος*). După dispoziția canoanelor 15 și 16 ale primului sinod ecumenic respectivii trebuiau să rămână și să servească permanent la acea biserică și nu li este permis să se îndepărteze de acolo și să treacă la altă biserică. In canonul prezent se repetă dispozițiile canoanelor menționate și se interzice ca o persoană să funcționeze în acelaș timp la două biserici, adică la care a fost hirotonit și totodată și la alta; iar, dacă respectivul este transferat dela prima biserică la alta, nu poate îndeplini nici o acțiune în afacerile bisericii de mai nainte.

După Zonara motivul emiterii acestui canon a fost că unii, după ce au fost hirotoniți pentru localități mai mici, treceau din vanitate la biserica unei localități mai mari.¹⁾ Sinodul, spre a împiedica astfel de intențiuni vanitose și spre a preîntâmpina disordinile, dispune ca unii ca aceștia să se retrimită la bisericile lor spre a servi acolo.²⁾ Iar dacă cineva a fost transferat în chip legal la alt loc, sinodul dispune ca această transferare să se considere de legală, dar în acest caz cel transferat nu mai poate avea pretenție la vre-un drept referitor la locul de mai nainte. Sinodul dispune ca celce se face vinovat de violarea acestei dispoziții, să fie caterisit.

Canonul 11.

Am hotărît ca toți săracii și cei ce au nevoie de ajutor, după cercetare să călătorească numai cu epistole bisericești, de pace adică, iar nu cu cele de recomandare; deoarece epistole de recomandare se cuvine să se dea numai persoanelor, cari stau sub bănuială.

(12, 13, 32, 33 ap.; 13 sin. IV ec.; 17 trul.; 6, 7, 8, 11 Ant.; 41, 42 Laod.; 7, 8, 9 Sard.; 23, 106 Cart.).

— Textul canonului prezent, așa cum se găsește în Sinagma Ateniană și în ediția sinodală rusească, prezintă destul de mare dificultate spre a se putea înțelege ideia, pe care au avut-o în vedere Părinții sinodului dela Calcedon, când au dat

¹⁾ Coment. la acest canon în Sint. At. II, 241.

²⁾ Dispoziție similară a dat și legislația civilă, Iustinian, Nov. III, c. 2.

acest canon. Numai cu ajutorul canoanelor paralele precum și al comentariilor canoniștilor greci din evul mediu se poate obține sensul precis al acestui canon.

În canon se vorbește despre diferite certificate, pe cari episcopii respective mitropoliții și alți episcopi superiori trebuiau să le dea după trebuință persoanelor subordonate și în special: săracilor și persoanelor cari stau sub bănuială. Vom spune mai jos, pe cine înțelege canonul sub persoanele, cărora este a se da acele certificate, acum însă vom da atenție certificatelor acestora.

Înainte de toate se menționează *ειρηνικαὶ ἐπιστολαὶ* (litterae pacificae), apoi *συστατικαὶ ἐπιστολαὶ* (litterae commendatitiae). Despre scrisorile din urmă am vorbit la comentariul canonului 12 apostolic. Aici vom vorbi despre cele dintâi.

După Aristen, epistola de pace (littera pacifica, Friedensbrief) este un certificat în scris liberat de către autoritatea bisericească pe seama unei persoane, care nu a comis nici o încorectitate,¹⁾ deci pe seama unei persoane corecte; și se liberează când persoana respectivă trebuie să plece în vre-o călătorie. Acesta este în general sensul epistolelor de pace. În special ele se dădeau din diferite prilejuri și în ce privește conținutul lor erau diferite: a) când un cleric trebuia să meargă dintr'o eparhie într'alta sau când un episcop trebuia să se îndepărteze pentru un timp oarecare din eparhia sa, episcopul respectiv mitropolițul competente le dădea o scrisoare specială, prin care certifica că acela pleacă cu încuviințarea episcopului respectiv a mitropolitului competente; această scrisoare se numea epistolă de pace.²⁾ Zonara explică în comentariul acestui canon pentru ce se numea această scrisoare «epistolă de pace», spunând: «de aceea, fiindcă această scrisoare servește pentru întărirea păcii; deoarece dacă un cleric s'ar duce dela locul său într'altul fără învoirea episcopului său, ar cădea sub epitimie atât el cât și celce l-a primit: clericul ar pierde dreptul de a liturghisi, iar episcopul, care primește pe un astfel de cleric, conform canoanelor 15 și 16 ap., ar fi supus afurisirii.»

¹⁾ Sint. At. II, 245.

²⁾ Zhishman, Die Synoden etc. S. 85.

³⁾ Coment. la acest canon, Sint. At. II, 243. — Compară și comentariul lui Balsamon la acest canon Sint. At. II, 245.

Aceste epistole se numesc și *ἀπολυτικά ἐπιστολάι* (literae dimissoriae), după cum vom vedea la canonul 17 al sinodului trulan. S'au numit astfel, deoarece cuprindeau permisiunea dată de episcop respectivului spre a putea ieși liber din eparhie și a funcționa în altă eparhie. b) Epistole de pace se dădeau și când un episcop sau mitropolit trebuia să meargă la împărat. În aceste se certifica că respectivul merge cu știrea și încuviințarea superiorului său. Episcopului se dădea epistola de pace de către mitropolit, iar mitropolitului de către patriarh. După canoane (11 Antioh, 106 Cart. și altele), fără astfel de epistolă de pace nimeni nu putea merge la împărat.¹⁾ c) În sfârșit epistole de pace se numeau și acele scrisori, pe cari episcopii sau horepiscopii le dădeau săracilor (can. 8 Antioh.), prin care se dovedea că respectivul într'adevăr trăește în sărăcie și are nevoie de ajutorul altora și se recomanda carității credincioșilor. «Fără epistolă de pace nu este îngăduit a se primi nici un străin», zice canonul 7-lea al sinodului dela Antiohia.

Specia din urmă a epistolelor de pace se menționează și în canonul prezent al sinodului dela Calcedon, prin care se dispune ca autoritatea în drept — adică episcopul sau cel puțin horepiscopul — să dea epistole de pace săracilor și celor lipsiți, cari au nevoie de ajutor, când pleacă la drum spre a aduna milostenie. În timpurile primare acestea erau în uz general la creștini și Sozomen în istoria sa bisericească zice că celor lipsiți li se dădea atenție deosebită din partea tuturilor, dacă prezentau aceste epistole și ele au contribuit mult ca să se întrețină dragostea dintre credincioși²⁾. Dar sinodul, spre a preîntâmpina abuzul și ca să nu le poată obține cei nedemni, dispune ca înainte de toate să se cerceteze situația respectivilor, dacă într'adevăr sunt nevoiți să trăiască numai din milostenie și numai după ce se convingeau despre aceasta, li se dădea epistola de pace.

Sinodul, după ce a orânduit în chipul acesta că episcopii sunt obligați a se îngriji de săraci, dispune ca acestor fel de săraci să li se dea epistole de pace și apoi adaugă îndată: «dar nu epistole de recomandare, deoarece acestea trebuie să se dea nu

¹⁾ Vezi comentariile lui Zonara și Balsamon la acest canon în locul menționat din Sintagma At.

²⁾ Hist. eccl. lib. V, cap. 16. Vezi la același loc din Sozomen: *Valerii Annotatio*, ib.

mai persoanelor, cari stau sub bănuială». Spre a înțelege deosebirea dintre cele două feluri de scrisori, trebuie să luăm aminte că cele dintâi erau numai certificate, prin cari se certifica sărăcia respectivilor, pe când celelalte erau acte oficiale și se refereau la însași disciplina ierarhică adică la persoane, cari făceau parte din ierarhie și despre cari alt episcop nici nu putea avea cunoștință, cari erau deci necunoscute înaintea acestuia sau după cum se exprimă canonul, cari stau sub bănuială, *ἐν ὑπολήψει*, cari erau suspecți înaintea lui. Ele se puteau referi și la laici, dar numai într'un caz, dacă adică dâștii erau puși sub afurisire sau altă pedeapsă bisericească, dar mai târziu și-au dovedit nevinovăția și apoi trebuiau să meargă undeva în afaceri bisericești.

Cuvintele ultime ale canonului: „*προσῆκει τοῖς οὖσαν ἐν ὑπολήψει μόνοις παρέχεσθαι προσώποις*“ le-am tradus astfel: «se cuvine să se dea numai persoanelor cari stau sub bănuială». Sensul acesta al acestor cuvinte îl găsim și în traducerea rusească sinodală¹⁾. În Beveregii *Pandectae canonum* stă: «*iis solis personis, quae sunt suspectae praeberi oportet*»²⁾; în *Codex canonum ecclesiae universae, publicat de Chr. Iustellus* în a sa *Bibliotheca* și pe care am menționat-o mai sus³⁾ deasemenea stă astfel: «*iis solis personis, quae in aliquam suspicionem venerunt, praeberi oportet*»⁴⁾. În colecția lui Dyonisiu însă stă altfel: «*honoratioribus tantummodo praestari personis conveniat*»⁵⁾ și după dâștul și în ediția lui I. B. Pitra⁶⁾, precum și la Van Espen⁷⁾. Deasemenea și în traducerea lui Isidor Mercator: «*eos tantum accipere convenit, qui in opere sunt clariores*»⁸⁾; iar în parafraza arabă a lui Iosif Egipteanul după traducerea lui Beveregiu: «*quoniam litterae istae iis dumtaxat qui bonae sunt famae, et bonae conversationis, et melioris notae scribuntur*»⁹⁾. Nu este incorectă.

1) Ediția din 1253, pag. 53; în ediția din 1862 pag. 86.

2) Tom. I, pag. 125.

3) Pag. 187 nota 1 din cartea prezentă.

4) Tom. I, pag. 64.

5) Iustell. Bibliothec. I, 135; Cf. Harduin. II, 606.

6) Op. cit. Tom. I, pag. 527.

7) Op. cit. pag. 243.

8) Harduin, II, 606; Cf. Hinschius: *Decretales Pseudo-Isidorianae*.

Lips. 1863, pag. 286.

9) Harduin, II, 620.

nici traducerea din urmă (Dyonisius etc.), deoarece cuvântul *ὀπόλησις* are în canon sensul de «suspicio» (bănuială, neîncredere, Verdacht) precum și de «existimatio» (autoritate, renume, Ansehen). Noi am acceptat în traducerea noastră sensul cel dintâiu, urmând comentariului lui Balsamon dela acest canon¹⁾. Din aceste diferite sensuri ale cuvântului *ὀπόλησις* din acest canon nu se poate deduce altceva decât diferitele specii ale epistolelor de recomandare.

Canonul 12.

A venit la cunoștința noastră că unii împotriva orânduelilor bisericești, alergând la stăpâniri, prin decrete au împărțit în două o eparhie, încât prin aceasta sunt doi mitropoliți în aceeaș eparhie. Deci sfântul sinod a hotărît ca de acum înainte nici un episcop să nu îndrăznească așa ceva, deoarece celce va încerca aceasta, va cădea din treapta sa. Iară cefășile, cari prin gramate împărătești s'au onorat cu titlul de mitropolie împreună cu episcopul, carele ocârmuește acea biserică, să se bucure numai de onoruri, firește păstrându-se drepturile proprii pe seama mitropoliei adevărate.

(34 ap.; 6, 7 sin. I ec.; 2, 3 sin. II ec.; 8 sin. III ec.; 28 sin. IV ec.; 36, 39 trul.).

— Ansă la emiterea acestui canon a dat în prima linie controversa dintre Fotie, episcopul Tirului și Eusatie al Beritului în privința jurisdicției mitropolitane, pe care sinodul a desbătut-o în ședința sa a IV-a, apoi controversa pentru jurisdicție dintre Eunomiu al Nicomediei și Anastasiu al Niceei, pe care sinodul a desbătut-o în ședința sa a XIII-a. Părinții sinodului, în ședința a XV-a după ce au dat toate canoanele, au emis sub imboldul acelor controverse canonul prezent (12) spre a fixa pentru viitor o normă pozitivă. Confirmând drepturile mitropolijilor legitimi și nepermițând ca circumscripțiile mitropolitane să se poată diviza numai prin decrete imperiale, independent de sinodul tuturor episcopilor, repeșind deci prin aceasta norma fixată de către canoanele 6 și 7 ale sinodului I ec., apoi prin canoanele 2 și 3 ale sinodului al II-lea ec., precum și prin canonul 8 al si-

¹⁾ Sint. At. II, 245.

sinodului al III-lea ec., Părinții dau acest canon și dispun ca nici un episcop să nu se adreseze la autoritatea imperială, cu încunjurarea sinodului și să nu ceară și să obțină dela aceasta drepturile mitropolitane în dauna mitropolitului legitim și pedepsesc cu caterisire pe episcopul care ar viola această dispoziție. Altfel sinodul recunoaște autorității imperiale dreptul de a distinge cu demnitatea mitropolitană pe episcopul, care are reședința sa în cetatea capitală și sub raport civil metropolă, dar imediat adaogă că prin aceasta să nu se jignească drepturile mitropolitului adevărat și definitiv, că acest fel de episcop se poate bucura numai de onorurile mitropolitane, pe când pe seama mitropolitului canonic trebuie să se mențină cu toată vigoarea toate drepturile mitropolitane.

Părinții sinodului, emițând acest canon, au ținut seamă de declarațiile împăraților bizantini referitoare la canoanele bisericești, pe cari le-am menționat la comentariul canonului al 9-lea al sinodului al III-lea ecum. precum și de declarațiile delegaților imperiali făcute oral la acest sinod, după cari «aceste chestiuni nu se decid prin decrete imperiale, ci prin canoane bisericești.»¹⁾

Canonul 13.

Clerici străini și necunoscuți nici de cum să nu funcționeze nici unde în altă cetate, fără epistole de recomandare dela episcopul lor propriu.

(12, 13, 32, 33 ap.; 11 sin. IV ec.; 17 trul.).

— Canonul acesta interzice ceea ce era oprit și prin canoanele apostolice, anume clericul străin nu poate îndeplini serviciu nici unde, dacă nu are epistolă de recomandare dela episcopul său.

Despre epistolele de recomandare am vorbit deja la comentariul canonului 12 apost. și am arătat conținutul diferit al deosebitelor epistole de recomandare. În canonul acesta se tratează despre epistolele de recomandare, pe cari episcopul le dă clericilor spre a certifica legalitatea hirotonisirii lor, treapta lor ierarhică, drepturile lor și că au îndreptățirea de a liturghisi oriunde²⁾.

¹⁾ A. S. E. IV, 83, 84. — Harduin, p. 1.

²⁾ Vezi comentariul lui Valsamon la acest canon în Sint. At. II, 251; Cf. Van Espen, op. cit. pag. 245.

Fără de această epistolă de recomandare dată de către episcopul competent nici un cleric nu avea voie să săvârșască funcțiuni preoțești în afară de eparhia aceluia, iar, dacă un alt episcop permitea în eparhia sa acest lucru vreunui cleric, era caterisit, conform canonului 12 apost., atât clericul cât și episcopul, carele dădea permisiunea; ba chiar și dacă respectivul producea epistola de recomandare, trebuia, în conformitate cu canonul al 33-lea apostolic, să se cerceteze dreapta lui credință și numai după aceea să se primească, »deoarece se întâmplă multe înșelăciuni«, încheie acest canon. În canonul prezent se adaogă *μηδὲως μηδαμοῦ*, «nici de cum și nici unde» adică nu poate îndeplini funcțiuni preoțești nu numai în cetatea unde a plecat, fără permisiunea dată în scris de către episcopul său, dar nici într'un alt loc¹⁾.

În ediția latină a acestui canon primele cuvinte sună astfel: »peregrinos clericos et lectores« în loc de »peregrinos clericos et ignotos« după cum ar trebui să stea după textul din Sintagma Ateniană. Cuvântul *ἀγνώστους* (necunoscuți) este înlocuit prin cuvântul *ἀναγνώστας* (citeji). Van Espen și alții găsesc de mai corectă redactarea grecească, adică unde stă *ἀγνώστους* »necunoscuți«, care este sinonimul cuvântului prim din canon: *ξένους* »străini«, iar nu *ἀναγνώστας*, deoarece în cazul din urmă canonul devine neînțeles²⁾. Hefele, studiind deosebirea dintre textul latin și grecesc al acestui canon, zice că traducătorii latini cu siguranță au tradus astfel acel cuvânt, deoarece așa l-au găsit în manuscrisul lor și admitând posibilitatea că Părinții au putut folosi și cuvântul *ἀναγνώστας* în locul lui *ἀγνώστους* din acest canon, adaogă cu drept cuvânt: »Este posibil că sinodul a vrut să zică: toți clericii străini, chiar și citejii etc.«³⁾.

Canonul 14.

Deoarece în unele eparhii s'a dat voie citejilor și cântăreților să se căsătorească, sfântul sinod a hotărât să nu fie iertat vreunuia dintre aceștia a lua soție eterodoxă. Iar cei ce au avut copii dintr'o astfel de căsătorie, dacă au apucat a boteza la eretici pe cei născuți din-

¹⁾ Comentarul lui Zonara la canonul prezent în Sint. At. II, 250.

²⁾ Op. cit. p. 245.

³⁾ Conciliengeschichte, II, 518.

tr'înșii, să-i aducă pe aceștia în comuniune cu biserica cea catolică; iar dacă nu i-au botezat, nu-i pot boteza la erefici și nici a-i împreuna prin nuntă cu eretic, ori cu iudeu, ori cu păgân, fără numai dacă persoana, care se împreună cu cel ortodox, ar făgădui că se va converti la credința ortodoxă. Iar dacă cineva ar călca această hotărâre a sfântului sinod, să fie supus pedepsei canonice.

(26, 45, 65 ap.; 6, 72 trul.; 10, 31—34, 37, 39 Laod.; 21 Cart.).

— La comentariul canonului 26 ap. am spus că citefii și cântăreții se pot căsători. În canonul prezent se arată că în «unele eparhii» altul ar fi cazul. Canonul recunoaște dispoziția canonului 26 ap. și fixează norma cu cari persoane, având în vedere credința acestora, pot citefii și cântăreții să încheie căsătorie și cum să se procedeze cu copiii născuți din căsătoriile încheiate eventual cu cei de altă credință.

Valsamon în comentariul său la acest canon referitor la cuvintele canonului «în unele eparhii (*ἐν τισιν ἐπαρχίαις*)» observă: «Dupăcum se poate presupune (*ὡς εἰκίεν*) în unele circumscripții citefilor și cântăreților li era permisă căsătoria pe baza canonului 26 ap., iar în altele li era și lor interzisă, fără de nici un temei (*παρὰ λόγους*, praeter rationem).»¹⁾ Dacă în unele eparhii li era interzisă citefilor și cântăreților căsătoria, aceasta a pufut proveni din aprecierea exagerat de riguroasă a căsătoriei, precum și din necunoașterea împrejurării că celce s'a dedicat serviciului Bisericii ca necăsătoriți, totuș poate să încheie căsătorie. Prin urmare dacă se ține seama de împrejurarea că acestora li era permisă căsătoria prin canoanele apostolice și deoarece permisiunea aceasta se practica în cuprinsul Bisericii întregi și mai târziu a fost confirmată prin canoane speciale, trebuie să spunem, împreună cu Valsamon, că se proceda incorect (*παρὰ λόγους*) dacă undeva se interzicea aceasta.

Așadară canonul, recunoscând citefilor și cântăreților dreptul de a încheia liber căsătorie, dispune că ei se pot căsători numai cu o fecioară, care este de religie ortodoxă și la nici un caz cu una, care nu mărturisește această credință, ci este eterodoxă (*ἑτερόδοξον*).

¹⁾ Sint. At. II, 253.

Canoanele interzic în general tuturor credincioşilor ca ortodocşii să încheie căsătorii cu persoane, cari nu mărturisesc credinţa ortodoxă. Am văzut că Biserica prin canoanele 45, 66 şi altele apostolice opreşte orice comuniune cu eretici şi exclude din comunitatea Bisericii pe ortodocşii, cari îşi permit acest lucru. Această oprelişte o găsim repefindu-se şi la sinoade. Aşadară dacă Biserica interzice în general chiar şi contactul simplu cu ereticii şi schizmaticii (can. 33 Laod.), apoi cu atât mai vârtos trebuia să interzică ortodocşilor de a avea legături de căsătorie cu aceia. Canonul 31 al sinodului dela Laodiceia enunţă că nici un credincios nu poate încheia căsătorie cu ereticii şi nu-şi poate da fiica sa după un eretic. Acelaş lucru se exprimă şi prin canonul 21 al sinodului dela Cartagina. Aceasta era regula generală din Biserica. La canonul 72 al sinodului trulan vom vedea că Biserica a dat o dispoziţie foarte hotărîtă în contra căsătoriei dintre ortodocşi şi eterodocşi şi atunci vom desvolta principiul, de care a fost codusă Biserica ortodoxă, când a dat o dispoziţie atât de riguroasă împotriva acestor fel de căsătorii.

Biserica, interzicând tuturor credincioşilor încheierea căsătoriei cu eterodocşii, cu atât mai vârtos a trebuit să interzică această celorce făceau parte deja din cler, dar li se permitea încă căsătoria. Canonul calcedonean prezent serveşte pentru exprimarea acestei idei.

Probabil că pe acel timp, adică pe la anul 451, când s'a ținut acest sinod, citejii şi cântăreşii încheiau căsătorii cu fete, cari nu erau ortodoxe. Canonul prezent emite norma că pe viitor această este oprit sub pedeapsă, dacă însă citejii şi cântăreşii doresc să se căsătorească, pot lua numai fecioare ortodoxe. Iar referitor la ceice în acel timp erau căsătoriţi cu eterodoxe, cu privire la copii sinodul hotărăşte: 1) Dacă copiii din aceste căsătorii erau deja botezaţi la eterodocşi, trebuiesc convertiţi la sânul Bisericii ortodoxe, 2) Dacă copiii născuţi din aceste căsătorii încă nu erau botezaţi, nu se pot boteza la eterodocşi, ci numai în Biserica ortodoxă, 3) Afară de aceasta părinţii acestor copii nu pot permite copiilor lor să încheie căsătorie cu astfel de persoane, cari fac parte din vre-o sectă eretică, sau dintre iudei sau păgâni — cu excepţia cazului când persoana respectivă se declară dispusă a trece la credinţa ortodoxă. — Canonul nu spune dacă citejii şi cântăreşii, cari pe acel timp trăiau în astfel de căsătorii,

sunt obligați a-și converți soțiile la credința ortodoxă; dar aceasta este dela sine înțeles, dacă avem în vedere dispozițiile canonului referitoare la copii. — Ceice violează canonul se pedepsesc cu pedepsele canonice și adică cu caterisire din treapta lor.

Canonul 15.

Să nu se consacre femele întru diaconisă înainte de patruzeci de ani, și aceasta după examinare temeinică. Iar dacă, primind hirotesia și rămânând câțva timp în serviciu, se va mărita, insultând harul lui Dumnezeu, una ca aceasta să se anatemalisească, împreună cu celce s'a împreunat cu ea.

(19 sin. I ec.; 14, 40 trul.; 44 Vas. c. M.).

— În canonul acesta se vorbește despre diaconise și adică la care etate și sub ce fel de condițiuni pot fi primite în starea aceasta și la cari pedepse vor fi supuse dacă, după ce au intrat în această stare, mai târziu din nou doresc să trăiască în căsătorie.

Chiar de pe timpul Apostolilor găsim diaconise în Biserică. Apostolul Pavel face amintire în epistola sa adresată către Romani (16, 1-2) despre diaconisa (*ἡ διακονισα*) Fibi dela Biserică din Chenhrea și li recomandă să o primească în numele Domnului dupăcum se cuvine sfinților; iar în epistola primă adresată către Timotei orânduiește că diaconise pot fi numai femei, cari au împlinit vârsta de 60 de ani și cari pot da mărturie bună asupra vieții lor (5, 9-10).

Nu se poate determina exact care era pe timpul apostolic serviciul diaconiselor; dar că erau primite în cler și erau puse în serviciul lor printr'un ceremonial bisericesc anumit se poate deduce din cuvintele aceluiaș Apostol, cărele la acelaș loc al epistolei, unde menționează pe episcopi, presbiteri și diaconi, în dată după cei din urmă vorbește despre calitățile prin cari trebuie să se distingă și femeile (3, 11), înțelegând aici desigur pe diaconise. În mod expres diaconisele pentru prima dată se menționează în Așezămintele apostolice, unde se spune în general care era serviciul lor și în ce fel erau puse în tagma lor. Despre serviciul diaconiselor citim următoarele în aceste Așezăminte: «Diaconisa nu binecuvintează și nici nu săvârșește ceva din cele ce fac preoții sau diaconii, ci păzește numai ușile bisericii și ajută preoților

când botează femeile» (VIII, 28)¹). Mai departe citim: «Alege (episcopul) însă și diaconisă credincioasă și sfântă pentru serviciile femeilor. Căci sunt împrejurări, când din pricina necredincioșilor, nu poți trimite în unele case bărbat diacon la femei; vei trimite deci o femeie diaconisă, din pricina cugetelor celor răi. Și apoi la multe trebuințe avem nevoie de femeie-diaconisă. Mai întâi când se botează femeile, diaconul va unge numai fruntea lor cu unț de lemn sfințit, și după el diaconisa le va unge, căci nu e nevoie ca femeile să fie văzute de bărbați» (III, 15). Afară de această diaconisele aveau datoria de a sta la ușile bisericii, pe unde intrau și ieșeau femeile, întocmai precum stăteau diaconii la alte uși, pe unde umblau bărbații (II, 57); fără diaconisă nici o femeie nu se putea înfățișa la episcop sau la diacon (II, 26) etc. Afară de Așezăminte, serviciile diaconiselor se mai menționează și la Climent Alexandrineanul, care le numește «persoane alese» și el observă că deoarece bărbații nu pot intra în institute de femei fără de a provoca bănueli, acolo se duc diaconisele și predica cuvântul lui Dumnezeu²). Le mai menționează Tertulian, Epifaniu și alții și toți înfățișează acest serviciu nu ca pe cel al diaconului, ce se îndeplinea în slujba tainelor, ci ca pe un serviciu afară de altar (*ἐκτὸς τοῦ βήματος*), când trebuia să se îndeplinescă vre-o funcțiune în jurul femeilor, mai ales la botez sau în calitate de intermediatoare între femei și slujitorii sacramentali și bisericești³). Aceasta este în general ce se știe despre serviciul diaconiselor; detaliile acestui serviciu în secolul al XII-lea erau deja necunoscute⁴).

Despre felul, cum se sfințeau diaconisele pentru acest serviciu, se face amintire tot în Așezămintele apostolice. Se spune

1) Traducerea românească a acestui citat, precum și a celui următor l-am luat din: Scrierile Părinților Apostolici traduse de I. Mihălcescu, M. Păslaru și G. N. Nițu, Chișinău, 1928 (N. Tr.).

2) Paedagogi lib. III, cap. 12.

3) Tertull. De virgin. velandis, cap. 9. — Epiphani Haeres. 79, 4. — Chrysost. Hom. XXXI. — Celelalte locuri, în care se vorbește despre serviciul diaconiselor, vezi Bevereg I. c. și compară și Zhishman: Eherecht. S. 432.

4) Matei Vlăstar, cu toate că consacra diaconiselor în sintagma sa alfabetică un capitol întreg, totuși spune că el nu știe în ce consista în

anume că consacrarea o primeau de la episcop prin punerea mânilor¹⁾. Vlastar spune că femeia respectivă era condusă de către diacon în fața episcopului, carele după ce pune mâna sa pe capul ei plecat și după ce făcea asupra ei semnul crucii, rostea o rugăciune specială, care se începe cu următoarele cuvinte: »Dumnezeusul har, celace totdeauna pe cele neputincioase le vindecă«, punând asupra ei orarul diaconului legat în chipul crucii așa că ambele capete ale orarului erau așezate înaintea; apoi la vremea împărțirii se împărțea după diacon, și episcopul îi dădea potirul, pe care dânsa îl puneă apoi pe sfânta masă²⁾. Sfințirea aceasta în canonul prezent al sinodului dela Calcedon se numește hirotesie (*χειροθεσίαν*).

Canonul dispune în privința acestor diaconise că neapărat trebuie să fie de 40 de ani. După cum se vede canonul acesta, cu privire la vârsta diaconiselor, este în contradicție cu dispoziția Sf-lui Pavel, carele fixează 60 de ani. Zonara în comentariul acestui canon soluționează această contradicție aparentă astfel că ține seama de împrejurarea că Apostolul vorbește despre văduve, iar canonul prezent despre fecioare, deoarece existau diaconise luate din rândul văduvelor, dar erau și diaconise primite dintre fecioare. Pentru cele dintâi se cereau 60 de ani, iar pentru celelalte 40. »Femeia (fecioara)«, explică Zonara, »care s'a menținut în castitate până la 40 de ani și s'a reținut dela plăcerea împreunării cu bărbat și a primit serviciul de diaconișă, cu greu se va decide pentru căsătorie și pentru dorința după voluptatea trupească, pe care niciodată nu a gustat-o. Văduva însă, care s'a împărțit de patul soțului ei și de plăcerile împreunării trupesti

toate detaliile sale acel serviciu: «*Αἱ μὲντοι διακόνοι γυναῖκες τίνα τὴν ὑπηρεσίαν ἐν τῷ κλήρῳ τῶ τότε ἐξεπλήρουσιν, τοῖς πᾶσι σχεδὸν ἡγήσεται ὄν (Sint. At. VI, 171)*. După Bingam diaconisele aveau datoria: 1) de a fi de față la botezarea femeilor, 2) a sta întru ajutor la instrucția catehumenelor, 3) a se îngriji de bolnavii creștini, 4) a cerceta pe martirii din închisori și a transmite acestora milosteniile colectate, 5) a sta în biserică între femei și a supraveghea ordinea dintre ele și 6) a exercita supravegherea asupra femeilor în general și în special a se îngriji de văduve. Detalii despre diaconise vezi: Augusti, *Denkwürdigkeiten*, XI, 212 sq.

¹⁾ VII, 19, 20: «*Ὁ ἐπίσκοπος, ἐπιθήσει ἀνετὴ τὰς χεῖρας, ταρσεσάτω τῷ πρεσβυτέρῳ καὶ τῶν διακόνων καὶ τῶν διακονισσῶν, καὶ ἔρσει. Ἐσχ. Θεὸς ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος (Pitra I, 56)*.

²⁾ Sint. At. VI, 172.

cu bărbat, mai curând poate înclina la pafima aceasta. Tocmai pentru aceasta Vasile cel Mare în canonul său al 18-lea nu supune la aceeaș pedeapsă pe fecioara care a păcătuit în aceiaș măsură... Astfel Sf. Apostol dispune ca femeile văduve, care sunt mai înclinate spre plăceri trupești, decât fecioarele, să fie primite la vârstă mult mai înaintată decât fecioarele¹⁾. Dealtfel rigurozitatea acestui canon referitor la vârstă, pe care trebuie să o aibă o femeie spre a fi primită ca diaconisă, nu s'a observat în toate timpurile și chestiunea principală, de care se ținea seama, era ca respectiva în privința însușirilor ei să fie vrednică de a fi primită între diaconise și dacă aceasta se constata prin măririi demne de credință, era primită fără considerare la etatea sa, după chibzuința episcopului. Condițiunea ca să fie dovedită curățenia vieții persoanei de primit între diaconise este relevată și de către canonul nostru: »după examinare femeinică« adică dacă ele într'adevăr sunt de felul prescris de către Apostolul Pavel (I. Tim. 3,11).

Numai fecioare sau văduve puteau fi diaconițe, și deoarece ele nu erau călugărițe,²⁾ totuși făceau vót solemn de castitate strictă, pe care trebuiau să o observe cu sfințenie până la moarte. Canonul accentuiază acest vót solemn și ținând seama de unele abateri, cari probabil au fost divulgate în privința felului lor de viață, d. ex. cele din scrierea sarcastică a lui Lucian «Străinul» Libaniu și alții, le interzice cu strictețe să se căsătorească iarăși după ce au intrat în starea diaconițelor; iar dacă ar viola dispoziția aceasta, se dau anatemei împreună cu celce au avut contact trupesc.

Starea diaconițelor, ca stare sfințită, la apus dispăre încă din secolul al VI-lea și anume din cauza multor abuzuri produse în urma slăbiciunii femeiești, după cum spun sinoadele I Arausicanum (a. 441), Agatheuse (a. 506) și II Aurelianense (a. 553). Cel din urmă sinod emite canonul următor (18): «Placuit, ut nulli postmodum feminae diaconalis benedictio pro conditionis hujus

¹⁾ Sint. At II, 255.

²⁾ Altcum purtau îmbrăcăminte ca și călugărițele. Sintagmă lui Vlăstar, I, 11 (Sint. At. VI, 172).

fragilitate credatur.»¹⁾ La răsărit, după cum am văzut, în secolul al XII nu mai găsim diaconije.¹⁾

Canonul 16.

Fecioarei, care s'a consacrat pe sine Domnului Dumnezeu, și asemenea nici monahilor, nu li este iertat a se căsători. Iar dacă se vor afla făcând aceasta, să fie excomunicați. Dar hotărîm ca episcopul locului să aibă puterea a dispune umanitar față de aceștia.

(7 sin. IV ec.; 44, 46, 47 trul.; 19 Ancira; 6, 18, 19, 20, 60 Vas. c. M.).

— În timpurile vechi afară de călugări și călugărițe, cari au făcut vot de castitate când au intrat în cin, erau și unele fecioare, care fără să intre în cinul călugăresc, ci trăind în cetăți la părinții lor sau la rudeniile lor în îmbrăcăminte lumească, își consacrau viața lui Dumnezeu și făceau vot solemn în biserică în fața episcopului că vor trăi viața întreagă în castitate. În privința aceasta fecioarele acestea erau egale cu diaconijele, despre cari am vorbit în canonul precedent. Consacrându-se lui Dumnezeu erau considerate de mirese ale lui Hristos, căruia i-au dus jertfă fecioria lor și din cauza aceasta erau ținute de *εραὶ παρ-
-θένοι* și așa εϛ și numeau.

Ca atari nu mai puteau încheia căsătorie, deoarece prin aceea ar fi devenit necredincioase lui Hristos, mirelui lor. Dar probabil că în timpurile de mai înainte se vor fi ivit disordini în această privință, deoarece găsim canoane, cari se referă la aceasta.

¹⁾ Harduin, II, 1176.

²⁾ La protestanți găsim astăzi ceva similar diaconițelor din vechime și anume asociațiile de femei, cari își dedică viața întreagă carității publice. Firește că aceste diaconise protestante nu primesc nici un fel de sfințire bisericească specială, așa că nu pot fi considerate de similare diaconițelor sfințite din vechime, ci au numai numele de diaconise și îndeplinesc multe dintre funcțiunile, pe cari le îndeplineau adevăratele diaconise. Asociația aceasta, care s'a întemeiat la anul 1835, are sediul său în Kaiserswerth, este organizată perfect și la 1877 a avut 900 de posturi în diferite părți ale lumii și 5700 diaconise. Marea influință binefăcătoare a acestei asociații asupra societății trebuie să fie recunoscută cu grațitudine — La Ruși încă există o asociație similară (dar fără de sfințirea bisericească a diaconișelor), fiind întemeiată pe timpul războiului crimeic de către marea principesă Elena Pavlovna sub numirea: „Vozdvizenske Zadrufe.“

și cari hotărâsc pedepse pentru celece violează votul dat. Părinții dela Calcedon au găsit de necesar să repețească canoanele anterioare date în această privință și dispun că acele fecioare să se excomunic din comunitatea bisericească, întocmai ca și călugării și călugărițele, dacă se fac vinovate de această transgresiune.¹⁾

Canonul, conținând o dispoziție așa de severă, permite episcopului local să aplice cu echitate această rigoare la cazuri anume, adică după cum observă aici Valsamon, să o aplice sau să o îmblânzească.²⁾ Dar aceasta nu trebuie să se interpreteze în felul că episcopul ar avea dreptul de a recunoaște legală căsătoria încheiată între persoanele respective, deoarece aceasta ar fi în contradicție directă cu canoanele, cari tratează despre această chestiune, cum sunt: 15 al acestui sinod, 6, 18 ale lui Vasile cel Mare și 19 al sinodului dela Ancira, cari au fost date înainte de sinodul prezent, apoi 44 al sinodului trulan și altele date mai târziu, ci poate numai să nu excludă cu totul din comunitatea Bisericii pe infractori, hotărînd o epitimie mai mică sau mai mare. Așadară este cu totul inexactă observația lui Hefele precum și a lui Van Espen, la care se referă Hefele, după care, în conformitate cu acest canon, căsătoria încheiată de un călugăr sau de o fecioară, care a făcut vot de castitate, nu se anulează.³⁾

În ediția lui Dionisiu înaintea locului din canon, unde se dă episcopului local autorizația de a dispune după chibzuința sa, stă și: «confitentibus», adică dacă contravenientul respectiv își recunoaște și-și mărturisește infracțiunea episcopul să-l trateze cu blândețe.⁴⁾ În textul grecesc nu se găsește, dar noi credem că la tot cazul aceasta trebuie să se subînțeleagă, chiar fără să se spună, deoarece episcopul nu poate fi blând față de cei îndărătnici.

Canonul 17.

Parohiile dela țară, sau cele de prin sate din fiecare eparhie să rămână nestrămutate la episcopii, cari le dețin, și mai ales dacă le-au administrat ținându-le

¹⁾ Compară ceea ce spune Zhishman în privința aceasta: Eherecht, S. 485—489, 500—501.

²⁾ Sint. At. II, 257.

³⁾ Compară și aici Zhishman: Eherecht, S. 503.

⁴⁾ Hårduin, II, 607.

fără opoziție timp de treizeci de ani. Iar dacă în cuprinsul celor treizeci de ani s'a născut sau s'ar naște vre-o controversă pentru acestea, se permite celorce zic că au fost nedreptățiți să se adreseze la sinodul eparhiei. Iar dacă cineva s'ar nedreptăți de mitropolitul său să se judece la exarhul diecezei¹⁾ sau la scaunul Constantinopolului, precum s'a zis mai înainte. Iar dacă vre-o celalte s'a înouit prin puterea împărătească sau se va înoui în viitor, apoi și împărțirea parohiilor bisericești să urmeze alcătuirilor civile și de Stat.

(6 sint. I ec.; 25 trul. și toate canoanele paralele, cari sunt citate la canonul 9 al sinodului IV ecum.).

— Canonul prezent stabilește norma ca hotarele eparhiei să fie determinate exact și nimeni nu are puterea de a modifica aceste hotare, mai ales dacă sunt în ființă din vechime, pe care vechime canonul o fixează la 30 de ani și canonul, la caz dacă s'ar ivi vre-o controversă între doi episcopi sau între un episcop și un mitropolit privitor la apartinența vre-unei parohii, dispune ca asupra acestei controverse să hotărască autoritățile bisericești cu cădere și, pentruca în viitor să nu se nască astfel de controverse, codifică practica de până atunci, care s'a pronunțat încă de către sinodul prim ecumenic și după care împărțirea bisericească a eparhiilor trebuie să se conformeze împărțirii politice.

La canonul 8 al sinodului III ecum. am văzut rigoarea cu care se pedepsea violarea drepturilor altuia, îndeosebi dacă acele drepturi erau confirmate prin vechimea lor. În cazul de față Părinții sinodului al IV ecum. pleacă dela acelaș punct de vedere și dupăcum Părinții sinodului al III-lea ecum. au condamnat pe orice episcop, carele-și extindea jurisdicția asupra vre-unei eparhii, care nu a fost mai înainte și dela început supusă jurisdicției lui sau a antecesorilor lui, astfel și dânsii dispun ca să rămână intact dreptul chiar și asupra celei mai mici parohii pe seama episcopului, carele a deținut-o permanent. Canonul nu menționează parohiile urbane, crezând și presupunând că referitor la acestea mai cu greu se poate isca litigiu, deoarece sunt parohii mari și îndeobște cunoscute, ci menționează numai parohiile mai mici, cari se găsesc pe sate și în cătune. Cele din urmă se nu-

¹⁾ Provincie bisericească alcătuită din mai multe mitropolii (N. Tr.).

mesec în canon *ἀγροικίας* (rurales) și *ἐγχιωρίους* (vicinas). Pe cele dintâi le-am tradus cu «parohii dela țară» iar pe celelalte cu «parohii de prin sate.» Zonara în comentarul său la acest canon spune despre aceste diferite parohii că parohii dela țară se numesc celece sunt situate la marginile eparhiei și au un număr mic de locuitori și cari se numesc și de o singură casă (*μονοίξια*, unam domum habentes), iar parohii de prin sate, în cari sunt mai mulți locuitori și cari deci alcătuiesc un sat adevărat.¹⁾

În primele veacuri nu se puteau fixa exact hotarele eparhiilor și nici nu se putea face aceasta din cauza sclăviei, în care zăcea Biserica, precum și din cauza că expansiunea ei s'a făcut liber și deplin numai începând cu mijlocul veacului al IV-lea. Drepturile episcopilor eparhiali peste teritoriile lor se bazau mai ales pe uz, iar mai târziu pe vechimea lor. Dar atât uzul cât și vechimea numai atunci pot avea deplină putere de drept, dacă se legiferează. Și dupăcum primul sinod ecum. a codificat uzul respectiv, stabilind drepturile patriarhului dela Roma și urmând acestui uz a fixat și drepturile celorlalți patriarhi, astfel și sinodul prezent a codificat detențiunea teritoriilor din timpuri vechi, fixând ca limită 30 de ani, peste cari nimeni nu avea dreptul de a pretinde vre-o jurisdicție asupra teritoriilor respective și celce timp de atâția ani a posedat acea circumscripție, fără ca cineva să fie făcut opoziție contra înțrării lui în posesiune, după trecerea acelu termen era considerat proprietar de deplin drept și nimeni nu mai avea dreptul de a veni cu vre-o pretențiune față de respectivul.

Canonul, dupăce a stabilit în felul arătat dreptul vechimei, prevede și posibilitățile ce s'ar putea ivi înainte de ce o jurisdicție ar ajunge în felul acesta la drept deplin și dispune ca litigiul, ce s'ar naște între doi episcopi în privința detențiunii vre-unei parohii înainte de ce s'ar fi împlinit 30 de ani de când aceea se găsește sub jurisdicția episcopului respectiv, să se supună spre decideră, în conformitate cu norma expusă în canonul 9 al sinodului prezent, sinodului provincial adică sinodului compus din episcopii din provincia respectivă sub președinția mitropolitului, iar dacă controversa s'ar naște între un episcop față de un mitropolit, atunci să se supună exarhului diecezei, respective scau-

¹⁾ Sint. At. II, 259.

nului constantinopolitan.¹⁾ La comentarul canonului 9 al sinodului prezent am arătat cine este exarhul diecezei, la care trebuia să se recurgă pentru decideri în chestiunea controverselor iscate între episcopi și mitropoliți; deasemenea am arătat când și din ce fel de motive pot fi supuse astfel de chestiuni controversate scaunului mitropolitan. Spre complectare și ca nu cumva să se presupună că scaunul constantinopolitan ar avea jurisdicție absolută peste toți mitropoliții cu preterarea propriilor patriarhi, cităm următoarele din comentarul lui Zonara la acest canon: «Dar patriarhul constantinopolitan nu este desemnat ca judecător asupra tuturor mitropolițiilor fără excepție, ci numai asupra celor ce se găsesc sub jurisdicția sa; deoarece el nu poate chema la judecată sa pe mitropoliții Siriei, sau Palestinei și Feniciei sau Egiptului contra voinții lor; ci mitropoliții Siriei stau sub jurisdicția patriarhului dela Antiohia; cei din Palestina sub jurisdicția patriarhului din Ierusalim; iar cei din Egipt sunt supuși judecării patriarhului dela Alexandria — dela cari primesc hirotonia și cărora sunt supuși.»²⁾

Canonul se încheie cu dispoziția că împărțirea politică trebuie să fie decisivă și referitor la împărțirea bisericească. La comentarul canonului 4 al sinodului I ecum., am văzut norma acceptată de Părinții aceluși sinod. Norma aceea a fost adoptată încă din timpurile apostolice și au urmat-o Bisericele tuturor veacurilor, socotindu-o cu deosebire decisivă. Părinții sinodului I ecum., urmând această normă fundamentală, au fixat limitele patriarhatelor Romei, Alexandriei și Antiohiei, iar Părinții sinoadelor următoare limitele altor provincii bisericești; și pe baza aceasta Biserica a recunoscut întâietatea episcopilor din cetățile mai importante sub raportul politic și a dat importanță secundară episcopilor din cetățile cu importanță mai mică din punct de vedere politic. Ne servește de pildă episcopul Ierusalimului, carele ocupă scaunul cel mai vechiu și cel mai important, de unde se conducea Biserica întreagă și totuși Ierusalimul, din cauza importanței sale mai mici în comparație cu Roma, Constantinopol, Alexandria și Antiohia, a ocupat numai locul al cincilea după acești episcopi.

Canonul 18.

Infracțiunea conspirațiunii sau complicității este cu totul prohibită chiar și de către legile externe, și cu atât mai vârtos se cuvine a opri să se întâmple aceasta în

¹⁾ Vezi comentarul nostru la canonul 9 al acestui sinod.

²⁾ Sint. At. II, 280.

biserica lui Dumnezeu. Deci dacă oarecari clerici, sau monahi s'ar găsi făcând conspirațiuni sau făcându-se complici, sau pregătind curse împotriva episcopilor, sau clericilor celor împreună cu ei, să cadă cu totul din treapla lor.

(31 ap.; 6 sin. II ec.; 3 sin. III ec.; 31, 34 trul.; 6 Gangra, 14 Sard.; 5 Antioh.; 10, 11 Cart.; 13, 14, 15 întâiu-al doilea).

— În acest canon se vorbește înainte de toate despre conspirație (*συνομοσία*, conjurație), apoi despre complicitate (*ωάρπια*, sodalitas) ca infracțiuni, pentru cari clericii sau monahii, dacă se găsesc vinovați de acestea, se caterisesc. »Conspirație se face«, zice Zonara în comentarul său la acest canon. »dacă mai multe persoane se înțeleg împotriva cuiva și se conjură a nu absta dela întreprinderea lor pânăce nu o execută pe deplin; despre aceasta se vorbește și în Faptele dumnezeescului Luca, carele zice că unii dintre Evreii au făcut vot și s'au jurat zicând că nu vor mânca, nici nu vor bea nimic, pânăce nu vor ucide pe Pavel. Iar complicitate este când mai mulți se sfătuiesc și se înțeleg pentru comiterea unei fapte rele«¹⁾. Aceste delictе, dacă priveau Statul, se pedepseau aspru de către legile civile; pe acestea le vizează canonul, când le numește »externe« (*ἐξω νόμος*, externas leges)²⁾. Aceste legi civile sunt primite în Nomocanonul în XIV titluri³⁾ și tratează întâiu despre conspirația împotriva persoanei împăratului, apoi despre conspirația împotriva Statului și în genere împotriva intereselor de Stat.

Dacă aceste infracțiuni și sub raport civil erau privite ca unele ce meritau pedeapsa cea mai aspră și erau considerate de crime, apoi cu atât mai vârtos trebuiau să fie osândite și prin legiuirea bisericească, care este inspirată de Duhul Sfânt; și dupăcum legiuirea civilă condamnă pe celce conspiră împotriva intereselor de Stat, tot așa și legiuirea bisericească condamnă pe cei de sub jurisdicția sa, dacă sunt prinși în conspirație, sau dacă fac intrigi împotriva căpeteniilor bisericești sau în genere împo-

¹⁾ Sint At II, 264.

²⁾ Harduin. II, 609, 610. »S'au numit legi externe«, zice Balsamon în comentarul său la acest canon (Sint At. II, 264), »deoarece partea cea mai mare dintr'înselă a fost alcătuită de către oameni, cari cunoșteau scrierea externă (*ἐξω γραφή*) adică cea elină«.

³⁾ Tit. IX, cap. 37; compară tit XI, cap 6 Sint. At. I, 230, 258).

triva persoanelor precești, cari stau în serviciul Bisericii. Sinodul nu face mențiune în acest canon despre clericii, cari participă la conspirații contra împăratului sau Statului, totuși condamnă implicit aceste conspirații cu referire la legile civile, emițând dispoziții față de conspiratorii contra conducătorilor bisericesti; și acele legi sunt considerate drept norme generale obligatorii pentru toți, iar canonul prezent s'a dat pentru cazuri speciale, cari nu sunt menționate în acele legi, deci le completează pe acelea¹⁾.

Probabil că mobilul pentru emiterea acestui canon l-au putut da disputele provenite din cazul lui Iba din Edesa și Atanasie din Perh, de cari sinodul s'a ocupat în ședința sa a X-a și a XIV-a; și deoarece trebuia să se împiedice atitudinea arbitrară a clericilor și a altora, cari își permiteau să sdruncine pacea din Biserică și să conspire împotriva căpeteniilor lor bisericesti, sinodul, referindu-se la normele similare ale legiului civile, emite canonul prezent, carele trebuie să servească de normativ pentru toate timpurile și de care și astăzi trebuie să țină seama toți cei ce, cari deși nu înțeleg totdeauna că există condamnare mai potrivită pentru un episcop, totuși sunt capabili de a conspira împotriva căpeteniilor lor bisericesti și prin aceasta, firește, produc numai calamități în Biserică.

Canonul 19.

A venit la cunoștința noastră că în eparhii nu se țin sinoadele episcopilor prescrise de canoane și din cauza aceasta se negliă multe afaceri bisericesti, cari necesită soluționare. Deci sfântul sinod hotărăște, potrivit canoanelor Sfinților Părinți, ca episcopii din fiecare eparhie să se întrunească de două ori pe an la un loc, unde ar socoti episcopul mitropoliei și să se aranjeze toate câte ar obveni. Iar episcopii, cari nu vor veni, ci rămând în celășile lor, și sunt sănătoși și liberi de orice afacere inevitabilă și urgentă, să se mustre frățeste.

(34, 37 ap.; 5 sin. I ec.; 2 sin. II ec.; 8 trul.; 6 sin. VII ec.; 20 Ant.; 40 Laod.; 18, 73 Cart.).

¹⁾ Ideie similară găsim și la Valsamon, carele zice: „Eu cred că persoanele clericale sunt supuse aceleași pedepse și dacă plănuesc ceva similar și contra persoanelor lumești“. (Sint. At. II, 264).

— În canonul acesta se vorbește despre «sinodul episcopilor» (*σύνδοσι τῶν ἐπισκόπων*), sub care trebuie să înțelegem sinodul unei provincii mitropolitane și la care participă toți episcopii acestei provincii sub președinția mitropolitului. Despre aceste sinoade am vorbit la comentariile dela canonul 37 apostolic și dela canonul 5 al sinodului I ecum¹⁾.

Îmbold la emiterea acestui canon a dat împrejurarea că, după cum spun Părinții sinodului în cuvintele dela începutul canonului: «am cunoscut că în eparhii²⁾ nu se țin sinoadele episcopilor prescrise de canoane și astfel se neglișă multe afaceri bisericesti, cari necesită soluționare». Aceasta însă trebuia să fie foarte important mai ales pe timpul sinodului dela Calcedon, dacă avem în vedere multele turburări ce s'au ivit în administrația bisericească și cari turburări s'au iscat probabil din cauză că nu se țineau sinoadele episcopești orânduite; dar afară de aceasta și din cauză că diferitele învățături eterodoxe ivite în unele eparhii nu au fost împiedecate în răspândirea lor, deoarece nu se țineau acestea sinoade episcopești. Episcopii nu puteau nici într'o privință, nici în cealaltă, să restabilească ordinea turburată prin samovolnicii, iar sinoadele, după cum spun Părinții, nu se țineau și astfel s'a ivit necesitatea ca să se menționeze dispozițiile referitoare ale Părinților și să se emită acest canon.

În canoanele citate (37 ap. și 5 sin. I. ec.) nu se menționează posibilitatea dacă vreun episcop nu poate veni la sinod. Este de presupus deci că în cursul timpului mitropoliei convocau sinoadele, dar episcopii nu se prezentau, deci și din cauza aceasta sinoadele nu se puteau ținea. Și probabil că din cauza aceasta Părinții adaugă în canon un fel de pedeapsă, care aici se numește «mustrare» (*ἐπιτιμῆσις*) și care, deși este «frățescă», (*ἀδελφικῶς*) totuși trebuie privită ca pedeapsă.

Între canoanele citate și cel prezent mai avem și deosebiră că pe când acolo se fixează timpul anului, când trebuie să se țină aceste sinoade și adică primul primăvara, iar al doilea toamna; aici Părinții calcedoneni lasă în grija mitropolitului ca el să fixeze atât timpul cât și locul unde să se țină sinodul. «Din

¹⁾ Mai pe larg despre aceste sinoade la: Dr. Ios. Zhishman, Die Synoden und die Episcopal-Aemter, Wien, 1867, S. 57 fg.

²⁾ Ce sens are cuvântul eparhie în canoane vezi mai sus la pag. 92.

«aceasta se poate deduce», observă Van Espen, «că puterea mitropolijilor s'a lărgit în mod simfitor față de trecut»¹⁾ Vom mai vedea repezindu-se aceste dispoziții referitoare la sinoadele mitropolitane sau eparhiale, adevărat că limitate de anumite restricțiuni, la sinodul trulan (can. 8) și al VII ecumenic (can. 6), afară de sinoadele provinciale.

Canonul 20.

Clericilor din slujba unei biserici nu li este iertat, după cum am hotărît mai înainte, să fie rânduși la biserica altei celăți, ci să se mulțumească cu aceea, la care dintru început s'au învrednicit a sluji, cu excepția acelor, cari pierzându-și patria lor din nevoie au trecut la altă biserică. Iar dacă vrem episcop după această hotărîre ar primi pe un cleric, care depinde de alt episcop, s'a hotărît a se excomunica atât cel primit cât și celce l-a primit până când clericul, care s'a mulat, nu se va înapoia la biserica sa.

(15 ap.; 15, 16 sin. I ec.; 5, 10, 23 sin. IV ec.; 17, 18 trul.; 3 Antioh.; 15, 16 Sărd.; 54, 90 Cart.).

— Prin canonul acesta se dă norma că nici un cleric nu și poate părăsi biserica, la care este rânduit pentru serviciu și să treacă la alta, decât numai dacă îl silesc împrejurări externe și adică dacă provincia, în care să găsește biserica lui, a căzut în mâna dușmanilor și dânsul silit de presiunea împrejurărilor a fost nevoit să se refugieze și să treacă la altă biserică. Clericul, carele violează acest canon, se pedepsește cu excluderea din comunitatea bisericească adică cu cea mai mare pedeapsă ce se dă clericilor (*āzovovla*), dar nu numai el, ci și episcopul, care l-a primit; și ambii vor sta sub această pedeapsă până când clericul respectiv nu se înapoiază la locul său, respective până când episcopul nu dimitte pe acel cleric fugit la el.

Precum canoanele 3 și 4, așa și acesta a fost adus în urma propunerii împăratului Marcian. Am văzut cu cât respect și-a înaintat el sinodului propunerea sa și cât de sublim considera el că este dreptul sinodului episcopilor, ca unul care singur are competența de a da hotărîri în chestiuni bisericești²⁾.

¹⁾ Op. cit. pag. 249.

²⁾ Pag. 192; Hardiun. II. 488.

Sinodul dăduse deja două canoane, 5 și 10, că clericii trebuie să rămână la biserică, la care au fost instituți și să nu poată trece în serviciul altei biserici sau ca în același timp să nu fie primiți în rândul clerului dela două biserici și acest lucru îl accentuează sinodul în acest canon prin cuvintele: «după cum am hotărât mai înainte» (*καθὼς ἤδη ὀρίσασμεν*). Părinții, primind propunerea împăratului, în cazul prezent menționează din nou dispozițiile date și investesc propunerea aceasta cu putere legală, legiferându-o prin aceleași cuvinte, cari au fost citite în ședința a VI-a de către Veronicianus la ordinul împăratului¹⁾. Părinții, pentruca să primească propunerea respectivă, în prima linia au fost îndemnați de atenția față de propunător, carele prin aceasta își arăta dragostea ce o nutria față de Biserică și grija față de ordinea din Biserică, iar în al doilea rând fiindcă prin aceasta se complectau întru câțva dispozițiile date prin canoanele 5 și 10. Canonul al 5-lea este de caracter general și interzice numai că episcopul sau clericul să treacă în mod arbitrar dela o biserică la alta; canonul al 10-lea face mențiunea numai despre cazul când un cleric trece din vanitate la altă biserică — cel prezent însă interzice clericilor în general mutarea provenită din orice cauză dela o biserică la alta și o permite numai în cazul când cineva e silit să o facă din cauze politice, neafernătoare de dânsul. Canonul prezent, în urma acestui conținut, se poate considera drept complectarea canoanelor 5 și 10 ale acestui sinod și ca repețirea canoanelor 14 și 15 apostolice, precum și 15 și 16 ale sinodului I ec.

Dispoziția acestui sinod s'a repețit mai târziu la sinodul trulan (can. 18), iar prin canonul 17 al sinodului trulan unde se tratează despre literile dimisionale (*ἀπολυτικὰ γράματα*), s'au fixat condițiile, pe lângă cari un episcop putea să țină la sine un cleric din eparhie străină.

Canonul 21.

Clericii sau laicii, reclamând pe episcopi sau pe clerici, să nu se admită la acuzare simplamente și fără cercetare, decât numai dupăce mai înainte se va examina renumele lor.

¹⁾ Textul propunerii împăratului din Harduin (II, 489), așa cum a fost citită de către Veronicianus, este identic cu textul din Sint. At. II, 266 cu excepția cuvintelor Părinților: *καθὼς ἤδη ὀρίσασμεν* și înlocuind cuvântul *ἐξ* prin *ἐκτός*, *γενέσθαι*: *εἶναι*: și *ἀποτετα* prin *μετατετα*, cari au acelaș sens.

(74 ap.; 6 sin. II ec.; 9 sin. IV ec.; 8, 11, 12, 13, 30, 128, 129 Carl.).

— Prin acest canon se repetă dispoziția canonului 6 al sinodului II ecum., orânduindu-se ca, înainte de ce s'ar primi vr'o reclamație făcută de vre-un cleric sau laic împotriva episcopului sau clericilor, trebuie să se examineze în mod femeinic persoana acuzatorului și adică de ce fel de renume se bucură acesta în societate și dacă motivul, pentru care face reclamația, e lipsit de bănuială.

La comentariul canonului 6, citat, al sinodului II ecum. am vorbit pe larg despre persoanele, cari pot fi primite în calitate de acuzatori contra episcopului, precum și despre forurile judecătorești, cari hotărăsc asupra reclamațiilor făcute.

Canonul 22.

Nu este iertat clericilor ca după moartea episcopului lor să răpească lucrurile cari îi aparțin aceluia, după cum se interzice aceasta și celor ce le iau în primire; iar ceice comit acest lucru să se primejduiască din treptele lor.

(40 ap.; 35 frul.; 34 Ant.; 22, 26, 81 Carl.).

— Am citat acest canon așa cum se găsește el în Sintagma ateniană, care servește de bază pentru lucrarea noastră. Acolo stă astfel: *Μή ἕξῆναι κληρικοῖς μετὰ θάνατον τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, διαρπύξεν τὰ διαφέροντα αὐτῶ πρόγμματα, καθὼς καὶ τοῖς παραλαμβάνουσι ἀπηγόρευται. ἢ τοὺς τοῦτο ποιοῦντας, κινδυνεύειν τερὶ τοῦς ἰδίους βιβλιοῦς.* Acestui text corespunde exact și textul precum și traducerea dela Beveregiu¹⁾. În ediția sinodală rusească din anul 1862 stă altfel, adică în loc de: „καθὼς καὶ τοῖς παραλαμβάνουσι ἀπηγόρευται“ stă: „καθὼς καὶ τοῖς πάλαι κανόσιν ἀπηγόρευται“ și s'a tradus prin: »după cum se interzice prin canoanele vechi (can. 40 ap.)«²⁾. Ioan Antioheanul în al său »Codice canonic« are acelaș text ca și ediția sinodală rusească³⁾. La Dionisie acel loc este tradus astfel: »sicut antiquis quoque est canonibus consitu-

¹⁾ Pandectae canonum I, 138. —

²⁾ Pag. 92. Compară ediția din anul 1843, pag. 56.

³⁾ In Biblioth. juris canon, Voelli et Iustelli, II, 515.

tum¹⁾ deasemenea și la Isidor: »sicut jam praecedentibus regulis siatutum habetur²⁾. Așa numitul Codex canonum ecclesiae universae editat de Iustell³⁾, precum și așa numita Prisca⁴⁾ deasemenea dau locul citat ca Dionisie.

Primul text este acceptat de către Zonara și Valsamon și ei explică sensul canonului în felul următor: «Acest canon interzice clericilor să înstrăineze averea rămasă după moartea episcopului. Cuvintele canonului «dupăcum se interzice aceasta și celorce le iau în primire (lucrurile rămase)» trebuiesc luate în sensul canonului 35 al sinodului trulan, prin care s'a interzis mitropolitului, căruia îi era supus episcopul decedat, să-și însușască ceva după moartea episcopului din lucrurile bisericesti sau personale și s'a poruncit clericilor, dacă există atari la episcopie, să păstreze averea până la sosirea noului episcop; iar dacă eventual nu ar fi clerici, canonul autoriză pe mitropolit să păstreze averea spre a o putea remite intactă episcopului, care va succeda.»⁵⁾

După cum am spus noi am menținut textul atenian din singurul motiv că suntem hotărâți să-l urmăm pe acesta în mod absolut la traducerea noastră și din cauza aceasta am citat așa canonul prezent. Dar totodată declarăm că împărtășim întru toate opiniunea lui Beveregiu,⁶⁾ carele consideră mai simplu și mai clar textul, în carele cuvintele «după cum aceasta se interzice și celorce le primesc (lucrurile rămase după moartea episcopului)» sunt înlocuite cu cele din ediția sinodală rusească: «după cum se interzice aceasta prin canoanele vechi», — cu atât mai vârtos, fiindcă există asemenea canoane vechi, cari orânduiesc că nimăru nu i este permis să se atingă de averea privată a episcopului după moartea lui și adică acestea sunt canonul 40 ap. și canonul 24 al sinodului dela Antiohia.⁷⁾

¹⁾ Harduin, II, 609. — După Dionisie și la Pitra: Iuris eccl. Monum. I, 530 (Cf. pag. 536, Annot 8) și la Van Espen, op. cit. 250.

²⁾ Harduin, II, 610; cf. Hinschius: Decretales Pseudoisidorianae, pag. 287.

³⁾ Voell, et Iustell, Biblioth. I, 66.

⁴⁾ Ib p 299—230.

⁵⁾ Comentarul lui Zonara și Balsamon la acest canon în Sint. Af. II, 268, 269.

⁶⁾ Annot in h. c. Ap. pag. 122.

⁷⁾ Observația lui Dr. Nolle, pe care o citează Hefele în comentarul acestui canon (Conciliengeschichte, II, 524), că adică: „în loc de παραλαμβανουσιν, care este fără de sens, trebuie să se citească ταῖς προλα-

Dar în fine nici cu textul prim, nici cu celalalt nu se pierde sensul canonului, ci în fond rămâne acelaș. Părinții sinodului dela Calcedon admit vechea normă bisericească, după care episcopul poate dispune și de averea sa particulară și poate să dispună după moartea sa după placul său «deoarece se poate ca să aibă soție și copii, sau rudenii sau servitori», după cum zice canonul 40 ap. citat și toți aceștia aveau drept după canoane la averea episcopului pentru întreținerea lor — ori face dânsul vre-o dispoziție în scris prin testament la moartea sa ori nu, dar să existe o consemnare exactă a averii particulare a episcopului, pe care o are la episcopie, precum și a celeice este proprietatea Bisericii, «deoarece», zice Balsamon în comentarul la acest canon, «dacă nu a făcut această consemnare, apoi întreaga lui avere revine Bisericii, iar dacă există acea consemnare și episcopul moare fără de testament, după lege (civilă) vor fi moștenitori rudele sale, cari ridică pretenții la moștenire fără testament». ¹⁾ Iar dacă după episcop nu rămân rude, în cazul acesta averea particulară se cuvine succesoriului său la scaunul episcopesc, iar până la sosirea noului episcop, ea trebuie să fie administrată de către cler și de către mitropolitul competent. Dacă clerul, în loc de a conserva această avere, permite să se administreze în mod arbitrar și în loc de a o păstra, o împarte între membrii săi, deasemenea și dacă mitropolitul și-o însușește, se vor caterisi, în conformitate cu canoanul prezent, carele se repetă la sinodul trulan (can. 35).

Canonul 23.

A venit la cunoștința sfântului sinod că oarecari clerici și monahi, neavând autorizație din partea episcopului lor cu cădere, ba câteodată chiar escomunicași fiind de acela, mergând la împărăteasca cetate a Con-

βόδοσιν adică în anterioribus, jam prius editis canonibus" — ar putea fi la locul ei în cazul dacă Nolle ar cita cel puțin un manuscris, în care ar sta cum zice el; deoarece însă nu a făcut-o, observația lui nu este potrivită, cu atât mai puțin, deoarece acel *Παπυλινὴ Ζακωβῶν*, după comentariile lui Zonara și Balsamon, nici nu este totemă fără de sens, după cum i se pare lui și împreună cu dânsul și lui Van Espen (op. cit. pag. 250).

¹⁾ Sint. At. II. 269.

stăntinopolului, petrec mult [timp] într'insa, producând turburări și conturbând ordinea bisericească, ba strică și casele unora. Deci sfântul sinod a hotărât ca unii ca aceștia întâi să se admonieze de eclicul preasfintei biserici a Constantinopolului ca să părăsească cetatea împărătească; iar dacă persistă cu nerușinare în acele lucruri, să se scoată de acelaș eclic împotriva voinții lor și să se înapoieze la locurile lor.

(15 ap.; 15, 16 sin. I ec.; 5, 10, 20 sin. IV ec.; 17, 18 trul.; 3, 11 Antioh.; 7, 8, 9, 15, 16 Sard.; 54, 75, 97 Cart.).

— În istoria acestui sinod se face amintire despre disordinea stârnită în Biserică de către unii clerici și monahi, agitând poporul împotriva episcopului legal și astfel au provocat disordini în societatea bisericească. Părinții calcedoneni, spre a pune stavilă acestui lucru, emit canonul prezent, carele, după sensul său, are importanță generală. Urmând norma statornică, după care toți trebuie să rămână la locul lor și să îndeplinească serviciul destinat lor, canonul dispune că nici un cleric sau monah nu poate pleca în altă cetate fără de avizul special al episcopului său, neglijând locul său de serviciu; iar dacă ar fi prins într'un astfel de lucru, autoritatea locală este datoare să-l cheme la ordine și să-l persvadeze a se înapoia — dacă însă nu ar da ascultare sfatului, în acel caz autoritatea trebuie să-l silească cu forța. În privința aceasta are valoare dispoziția canonului 20 al acestui sinod, care pedepsește cu excomunicare pe clericii, cari se îndepărtează dela locurile lor fără permisiunea episcopului lor și pe episcopii cari permit acestor fel de clerici să petreacă în circumscripția lor.

Canonul face mențiune despre eclicul Bisericii, carele avea datoria de a menține ordinea în privința aceasta. *Eclicul* (ἐκδικος, defensor, advocat) era reprezentantul unei părți în fața forurilor judecătorești civile și sub raport civil avea situație oficială. După ce afacerile bisericești s'au înmulțit și Biserica avea nevoie să intre în contact cu autoritățile civile sau pentru apărarea drepturilor sale în calitate de persoană juridică sau pentru apărarea drepturilor celorce căutau la dânsa refugiu, cu atât mai vătos deoarece ea chiar din timpuri vechi se bucura de juris assyli, dar episcopii nu se puteau prezenta personal din toate prilejurile ca apărători ai acestor drepturi în fața forului judecătorec civil; de altă

parte când Biserica avea nevoie pentru apărarea sa în genere față de arbitrarul autorităților civile, s'a obținut recunoașterea oficială a unei persoane ca funcționar special în fața autorității civile, care să reprezinte Biserica sau pe persoanele protejate de ea în fața autorităților civile după felul, cum și în societatea civilă existau astfel de funcționari (*ἐκδικοί τῶν πόλεων*). Aceste persoane s'au numit ecclii bisericești, *ἐκκλησιέκδικοι*, defensores ecclesiastici, avocați bisericești. Aceștia întâia dată au fost recunoscuți la începutul secolului al V-lea, când sinodul dela Cartagina din anul 401 printr'un canon al său a cerut dela împăraji să fie aleși și numiți avocați bisericești profesionali sub supravegherea episcopului pentru apărarea celor lezați, cari molestav permanent Biserica cu jalbele lor.¹⁾ După timpul acesta găsim pe lângă fiecare episcop câte un ecclii, pe lângă patriarhi erau mai mulți și cel dintâu dintre dânsii se numia protecđic (*πρωτεύδικος*), deși după spusele lui Valsamon protecđic se numia și dacă pe lângă episcop era numai un singur advocat.²⁾

Serviciul eccliiului este arătat într'o lucrare specială a lui Valsamon, în: *Μελέτη χάρις τῶν δύο οφφικίων τοῦ χαρτοφυλακείου καὶ τοῦ πρωτεύδικου*³⁾, în genere consista în apărarea în fața forurilor judecătorești civile a averii bisericești și a persoanelor, cari stăteau sub protecția Bisericii⁴⁾, — în general avea serviciul, pe care asăzi îl are avocatul Consistorului. După canonul prezent el avea și datoria de a se îngriji de clericii fără de lucru și străini, cari petreceau într'o cetate și să-i silească pe aceștia sau prin sfat sau cu forța, dacă se opun, să părăsească cetatea și să se înapoieze la ale lor.

Canonul 24.

Mănăstirile cele odată consacrate cu invoirea episcopului să rămână pentru totdeauna mănăstiri și averile cari le aparțin să se păstreze și acelea să nu se mai facă

¹⁾ Can. 75. — Compară tratatul meu: Codex can. ecclesiae Africanae, pag. 35 sq, 45.

²⁾ Comentarul can.-lui 75 Carl. Sint. At. III, 495.

³⁾ Sint. At. IV, 530—541. Cf. Leunclav. Ius gr. rom. I, 453 sq.

⁴⁾ Vezi: Dr. Ios. Zhishman: Die Synoden etc. S. 93, 129 fg. Compară lucrarea mea: „Demnitățile din Biserica ortodoxă”, pag. 134.

lăcașuri lumești; iar ceile admit să se facă aceasta, să se supună pedepselor din canoane.

(4 sin. IV ec.; 49 trul.; 13, 17 sin. VII ec.; 1 sin. I—II; 2 Ciril Alex.).

— Istoria acestui sinod ne spune că mulți călugări își permiteau să-și ridice singuri mănăstiri pentru sine fără știrea autorității bisericești, apoi știu și ce fel de disordni s'au iscat în Biserică din cauza aceasta, încât în fine chiar și autoritățile civile au fost nevoite să-și ridice cuvântul lor împotriva acestor disordni. Sinodul prezent la propunerea împăratului Marcian a dat un canon special (4), prin care se dispune ca episcopii să exercite supravegherea cea mai sârguincioasă asupra mănăstirilor și totodată interzice ca cineva să ridice mănăstire fără permisiunea episcopului. «Dacă se clădește o mănăstire fără permisiunea episcopului», zice Zonara, «și dacă rugăciunea episcopului nu premerge clădirii mănăstirii și dacă nu se pune ca temelie sigură această rugăciune, mănăstirea respectivă nici nu trebuie considerată de mănăstire»¹). Așadară conform canoanelor mănăstire poate fi numită numai care este sfințită de episcopul însuși sau care este consacrată lui Dumnezeu prin rugăciunea episcopului, cu alte cuvinte numai clădirea binecuvântată de episcop. Despre aceasta se vorbește detaliat în canonul 1 al sinodului ținut în biserica Sfinților Apostoli, pe carele îl vom cita la locul său.

Părinții dela Calcedon referitor la acest fel de mănăstiri adevărate spun și demandă prin canonul lor prezent că trebuie să rămână mănăstiri pentru totdeauna și nu este permis a fi transformate în lăcașuri lumești, nici nu se admite ca bunurile mănăstirii să se întrebuițeze pentru alt scop, cu alte cuvinte interzic secularizarea mănăstirilor și a averilor mănăstirești. Canonul acesta, în urma disordinilor, cari au apărut cu timpul, a fost repețit literal la sinodul trulan (can. 49) apoi la sinodul al VII-lea ecumenic, carele prin canonul său al 13-lea, oprind pe ceile-și permit să transforme mănăstirile sau averile mănăstirești în lumești, dispune că dacă sunt clerici să se caterisească, iar dacă sunt laici sau călugări să fie excluși din Biserică. În acest sens

¹) Comentariul la acest canon în Sint. At. II, 272.

trebuiesc luate cuvintele acestui canon că «vinovații se se supună pedepselor din canoane»¹⁾.

Severitatea legislației bisericești, după care nu se permite secularizarea mănăstirilor și a averilor mănăstirești, se lămurește din acest canon, dar mai ales din canonul 13 al sinodului VII ecumenic. Dar în secolul al XII-lea vedem că lucrul acesta este altfel privit la răsărit și Valsamon, răspunzând unora, cari apărau severitatea aceasta, evidențiază concepția că în unele cazuri s'ar permite secularizarea²⁾. Nouă ni se pare că acest canon și altele referitoare la această chestiune nu trebuiesc luate în înțeles absolut ca și când mănăstirile și averile mănăstirești nici odată și sub nici o condiție nu ar putea fi întrebuintate altfel, ci acele trebuiesc luate în înțeles condiționat. Firește mănăstirile și averile mănăstirești nici odată nu se pot înstrăina dela Biserică și nu se pot preface în averi particulare. Dar dacă o mănăstire și averea ei, după circumstanțe, ținând seama de timp și loc, ar aduce Bisericii mai mult folos dacă s'ar transforma într'un institut cultural, în care de pildă s'ar putea educa cum se cade preoți și învățători buni, apoi maestri buni în artele frumoase și altceva de acest fel, și acest institut ar sta sub nemijlocita supraveghere a Bisericii și numai autoritatea aceasta l-ar conduce, ni se pare că acest lucru la nici un caz nu ar fi de condamnat, cu atât mai puțin, deoarece nici canonul acesta și nici altul nu vorbește despre o astfel de transformare a mănăstirilor și nici nu o condamnă, ci se condamnă numai dacă acele se prefac în lăcașuri lumești (*χοσμηκὰ κατακόγια*, secularia habitacula) adică dacă se sustrag de sub supravegherea autorității bisericești și își pierd caracterul lor bisericesc și devin case lumești, unde eventual s'ar putea pângări sfințenia lor de mai înainte, sau poate că ar ajunge chiar în mâna eferodocșilor, întrebuintându-se pentru vre-un scop imoral. Noi nu zicem că toate mănăstirile s'ar putea transforma în serviciul scopurilor nobile menționate, ci numai unele, când adică acelea, după cum am accentuat, din considerare la împrejurările de timp și loc și la interesele poporului ar aduce mai mult folos societății bisericești în acel chip, decât dacă ar rămânea numai lăcașuri pentru că-

¹⁾ Comentariul lui Valsamon la acest canon în Sint. At. II, 273.

²⁾ La acelaș loc.

lugări. După cum din punct de vedere creștin scopul unei mănăstiri este sfânt, tot atât de sfânt este și scopul unui institut de educație în spirit creștin de sub jurisdicția Bisericii și prin urmare prin secularizarea luată în sensul nostru la nici o mănăstire nu s'ar pierde din vedere scopul general bisericesc: în special s'ar atinge un scop, în loc de altul, care este tot așa de sfânt ca primul. Firește dreptul de a transforma o mănăstire în felul acesta i-ar reveni numai autorității bisericesti, și nicidecum altcuiva.

Canonul 25.

Deoarece oarecari mitropoliji, dupăcum am auzit, negliă turmele încredințate lor și amână hirotoniile episcopilor, sfântul sinod a hotărît ca hirotoniile episcopilor să se facă în curs de trei luni, dacă nu cumva vre-o necesitate inexorabilă ar face ca timpul întârzierii să se prelungească. Iar dacă nu ar face aceasta să se supună pedepselor bisericesti. Inșă venitul bisericii văduvite să se păstreze nevătămat de către economul acelei biserici.

(58 ap.; 19, 35 trul.; 11, 12 Sard.; 71, 121, 123 Cart.; 17 sin. I-II).

— După canoane mitropolitul avea autorizația de a se îngriji de înstituirea episcopilor în acele circumscripții eparhiale, cari rămăneau văduvite adică erau lipsite de mirele lor, de episcop, și mitropolitul convoca prin scrisori pastorale speciale (can. 19 dela Antiohia) la sinod pe ceilalți episcopi pentru alegerea noului episcop, el confirma alegerea și în fine hirotonia pe respectivul (4 sin. I ec.). Părinții dela Calcedon spun în acest canon al lor că au auzit despre unii mitropoliji că nu se îngrijesc de datoriile lor orânduite pe seama lor de canoane, ci admit ca unele eparhii văduvite să rămână timp mai îndelungat fără episcop (după un comentator se pare că practicau aceasta pentru ca să-și facă economii de bani)¹⁾ și pentruca să suprimă această disordine di-

¹⁾ În parafraza arabă a canoanelor a lui Iosif din Egipt (Bevereg. Synodicon, I, 720). Valsamon la începutul comentariului acestui canon zice că Părinții prin aceasta au intenționat „să preîntâmpine viclenia multora (*τὰς τῶν πολλῶν κακῶν ἐργείας ἀνατόποντες*)”, Sint. At, II, 274.

spun că o eparhie nu poate rămânea fără episcop mai mult de trei luni, cu excepția cazului când din vreun motiv important este imposibilă instituirea episcopului, ci trebuie să se amâne. »Caz de acest fel poate fi«, observă Valsamon în comentarul său la acest canon, »când o cetate este ocupată de păgâni și nimeni nu poate intra în ea«¹⁾, așadar Părinții mai ales motivele de caracter politic le au în vedere, admitând ca în acest caz hirotonia episcopului să se poată amâna și peste termen²⁾. Terminul acesta de trei luni trebuie calculat dela ziua, în care a murit peiscopul respectiv; deci în cursul acestui timp mitropolitul era obligat să convoace sinodul pentru alegere, să facă alegerea și să hirotoniască pe cel ales.

Sinodul, după ce a dat dispoziția aceasta, adaugă apoi că mitropolitul, carele violează acest canon, va fi supus pedepselor bisericești (*εποκείσθαι ἐκκλησιαστικοῖς ἐπιτιμίαις*). La întrebarea ce fel de pedeapsă este aceasta, Valsamon răspunde: »Eu cred că este aceea, pe care o hotărăște sinodul«³⁾, și acesta este cel mai bun răspuns, deoarece nu există alt canon, în care ar fi vorba despre această chestiune și la care ne-am putea referi, după cum o face dânsul la canonul 24 al acestui sinod, unde deasemenea se vorbește numai despre »pedepse bisericești«, dar sub acestea trebuie să se înțeleagă cele mai grele pedepse, caterisirea și excomunicarea.

* Canonul dispune ca pe timpul de vacanță averea Bisericii văduvite să se administreze de către economul respectiv, carele să bage de seamă ca averea aceasta să nu fie păgubită cu nimic și când vine noul episcop să i-o predea în deplină întregitate. Dispoziția aceasta stă în conexiune cu dispoziția emisă prin canonul 22 al acestui sinod, în care se interzice clericilor de a-și însuși averea episcopului după moartea acestuia. După cum am văzut la talmăcirea aceluiași canon, au fost cazuri când mitropoliji

¹⁾ Sint. At. II, 275. Compară și comentarul lui Zonara la acest canon în Sint. At. II, 274.

²⁾ După comentarul Arhim-lui Ioan dela acest canon (op. cit. II, 306) motiv poate fi și acela, dacă nu s'au putut aduna opiniile celorce nu au fost prezenți la sinod; dar despre aceasta nu vorbesc nici comentatorii, și nu apare nici din canoane. — deși s'ar putea privi de motiv bazat pentru amânarea hirotoniei.

³⁾ Comentarul la acest canon în Sint. At. II, 275.

își permiteau să-și însușască averea Bisericii văduvite. Părinții dela Calcedon, spre a împiedica acest abuz, comis fie de clerul respectiv, fie de mitropolit, emit dispoziția aceasta ca pe timpul de vacanță, fie normală adică de trei luni, fie prelungită din cauza vreunei incidențe importante, economul bisericesc împreună cu clerul respectiv trebuie să chivernisească averea Bisericii văduvite și despre aceasta să dea socoteală noului episcop.

Canonul 26.

Deoarece în unele biserici, după cum am înțeles, episcopii administrează averile bisericești fără economi, s'a hotărât ca fiecare biserică, având episcop, să aibă și econom din clerul ei, carele va chivernisi averea bisericească după socotința episcopului său, pentruca gospodăria bisericii să nu rămână fără martori și pentruca din cauza aceasta să se risipească averea aceleia și preoșimea să se timbreze cu defăimare; iar dacă acela nu ar face aceasta, să fie supus dumnezeieștilor canoane.

(38, 41 ap.; 25 sin. IV ec.; 35 trul.; 11, 12 sin. VII ec.; 15 Ancir.; 7, 8 Gangr.; 24, 25 Antioh.; 26, 33 Cart.; 7 sin. I—II; 10 Teof. Alex.; 2 Ciril Alex.).

— Prin canonul 41 apostolic s'a hotărât că episcopul are stăpânire asupra averii bisericești, deoarece se spune în acel canon: «dacă lui i s'au încredințat sufletele cele scumpe ale oamenilor, apoi cu atât mai mult trebuie să dispună asupra banilor»; și pentruca el să administreze această avere după conștiința sa, canonul 38 apostolic îl face atent ca să-și aducă aminte că Dumnezeu este martorul faptelor sale. Dar deși prin aceste canoane administrarea averii bisericești s'a încredințat episcopului, totuși el nu o putea face după placul său fără de nici o responsabilitate, ci trebuia să fie în înțelegere cu clerul său și să administreze această avere împreună cu clerul său (can. 25 Antioh.). Dupăce afacerile bisericești s'au înmulțit și episcopul nu mai avea posibilitatea de a se îndeletnici pe lângă celelalte și cu gospodăria Bisericii, conducerea acestei gospodării a fost încredințată unor clerici speciali, cari se îndeletniceau exclusiv de aceasta și cari au primit numirea de *economi* ai Bisericii. Despre acești economi dentru prima dată face mențiune canonul 10 al lui Teo-

fil din Alexandria, carele dispune că Ia Biserică trebuie să fie un econom special: «ca veniturile Bisericii să se întrebuințeze conform trebuinței (*πρὸς τὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς δέον ἀναλίσκεσθαι*).» Și cu toate că până la acest canon nu avem nici un canon ecumenic, în care s'ar vorbi în mod expres despre econom,¹⁾ totuși obiceiul ca pe lângă fiecare biserică episcopală să fie un econom era generalizat în secolul al V-lea, despre ceace ne convinge, între altele, și canonul 2 al sinodului prezent, carele condannând «pofta urâtă după câștig» (*αἰσχροκέρδειαν*) a unor episcopi, cari fac obiect de comerț din harul ce nu se poate vinde, face amintire, între altele și despre econom ca fiind deobște cunoscut și în uz general în serviciul Bisericii.²⁾

Părinții dela Calcedon spun că au luat cunoștință de împrejurarea că în unele Biserici nu este econom pe lângă episcop, ci aceștia înșiși administrează averea Bisericii și prin aceasta au fost îndemnați să emită acest canon. Este probabil că motivul imediat a fost chestiunea lui Iba din Edesa desbătută în sesiunile IX și X ale sinodului. La desbaterea chestiunii lui Iba s'a citit, între altele, și acuzele mai multor presbiteri din Edesa împotriva lui Iba că dânsul face abuz cu averea Bisericii, că și însușește toate veniturile Bisericii, că întregăște în răscumărurile cele bune de conducere prin rudele sale, că dă hirotonia pe bani etc.³⁾ În genere acuza scoțea în relief că Iba întrebuințează veniturile Bisericii în mod arbitrar pentru scopurile sale și din cauza aceasta nici nu vrea să țină econom Ia Biserică sa. Sinodul a reintegrat pe Iba în scaunul său în urma mărlurisirii lui de credință, nu a,

¹⁾ În ediția arabă a canoanelor sinodului dela Niceia, traduse de F. Turrian, găsim un canon sub Nr. LXIII, iar în traducerea lui Av. Ehelensius sub Nr. LXVIII, carele face amintire despre econom (Harduin, I, 474, 490). Despre colecțiunile arabe vezi: I. Bickel: *Geschichte des Kirchenrechts*, I, 203 fg.

²⁾ În canonul 7 al sinodului dela Gangră nu numai că se face amintire despre numirea de econom, ci canonul îl indică direct când spune ca să se anatematizeze celce primește sau dă darurile Bisericii fără știrea episcopului „sau fără știrea celui ce i s'au încredințat acele spre administrare“. Intre actele ședinței prime a sinodului al III-lea ecumenic găsim o scrisoare sinodală, care tratează despre depunerea lui Nestorius și în titlul scrisorii se menționează, pe lângă alții, și economii (A. S. E. I, 608. — Harduin, I, 1434).

³⁾ A. S. E. IV, 208. — Harduin, II, 517.

găsit însă de necesar să desbată și celelalte chestiuni, dar Iba a făcut în prealabil promisiunea că în viitor, urmând pilda altor Biserici, va ținea și el pe lângă sine un econom,¹⁾ — și prin aceasta a recunoscut, firește, că până atunci nu a avut astfel de econom și deci era motiv ca clerul lui să ridice acuză împotriva-i. Este sigur că Părinții sinodului dela Calcédon au avut în vedere această împrejurare și în urma acesteia au emis acest canon al lor.

Canonul, după ce a enunțat că pe lângă fiecare Biserică episcopală trebuie să fie și un econom, dispune mai departe că acest econom trebuie să fie ales din clerul Bisericii respective și că acesta trebuie să administreze întreaga avere bisericească, dar nu de sine, ci după socotința episcopului (*κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου Ἐπισκόπου*), deoarece episcopul are putere deplină asupra averii bisericești și dânsul va căuta să se dea ajutoare celor săraci, celor cari vin din alte părți și în genere celor cari sunt avizați la ajutorul Bisericii (can. 41 ap.).

Părinții, având în vedere cazul lui Iba, carele a dat ansă la emiterea acestui canon, după cum fără îndoială trebuie să presupunem, arată și scopul pentru care au orânduit ca pe lângă fiecare episcop să fie și un econom. Scopul acesta este întreit: întâiu ca conducerea bisericească să nu rămână fără martor. Dacă în administrația civilă în genere trebuie să se cunoască ce se face, cum se conduce și dacă oare se administrează legal, apoi aceasta cu atât mai vărtos este necesar în Biserică, unde totul este sfânt și totul este îndreptat spre scopul sfânt, trebuie ca într'însa fiecare să cunoască unde merg și în ce se investesc veniturile bisericești, ca astfel, cunoscând că acestea sunt investite în lucruri bune, să se simțească îndemnat de a face daruri pentru Biserică. În al doilea rând ca averea Bisericii să nu se risipească, adică să se întrebuințeze pentru ceea ce a fost destinată. În al treilea rând ca preoțimea să nu se fimbreeze cu defăimări (*λοιδορίαν τῇ ἱερωσύνῃ προστρέψασαι*). Imputarea aceasta la tot cazul cade pe episcop, deoarece se va bănui «că dânsul investește averea Bisericii în lucruri rele, și că o întrebuințează în chip ilegal și necinstit și din cauza aceasta se va naște față de dânsul neîncredere între ceice-i sunt subordonați și dreptul

¹⁾ În ședința a IX-a a sinodului. A. S. E. IV, 190—191.—Harduin, II, 505.

cuvinit lui va produce sminteală. În cazul acesta i-se pot aplica cuvintele marelui Pavel, carele zice: «grijiți ca nu cumva libertatea aceasta a voastră să cauzeze poticneala celor slabi» și mai apoi: «astfel când greșiți împotriva fratelui, loviți în conștiința lui slabă, păcătoșii împotriva lui Hristos»¹⁾ — dar acest lucru la nici un caz nu se poate admite, dacă fim seama de sublimitatea și stinjenia demnității episcopoeșii. Scopul de căpetenie al acestui canon este să păzească vaza și numele episcopului liber de orice bănuială.

Despre felul serviciului economului canonul vorbește pe scurt și clar: «să chivernisească averea Bisericii» adică întreaga avere mobilă și imobilă, cu toate percepțiunile și erogațiunile Bisericii, să țină socoteli exacte despre toate și la termene determinate să prezinte episcopului aceste socoteli.²⁾ În timpul vacanței scaunului episcopesc economul administra întreaga avere bisericească, după cum am văzut la canonul penultim, și despre aceasta dădea socoteală episcopului nou.

Canonul acesta s'a repeșit la sinodul al VII-lea ecumenic, carele prin canonul său al 11-lea dispune și că, dacă episcopul întrelasă numirea unui econom pe lângă Biserica sa, apoi mitropolitul trebuie să o facă aceasta și să numească în urma puterii sale econom la acea Biserică.

Canonul 27.

Sfântul sinod a hotărît ca ceice răpesc femei sub pretext de însoțire, sau ceice colaborează, sau ceice sunt înțeleși cu răpitorii, dacă ar fi clerici să cadă din treapta lor, iar dacă ar fi laici să se anatematisească.

(67 ap.; 92 trul.; 11 Ancira; 22, 25, 26, 30, 36, 42 Vas. c. M.).

— La canonul 67 ap. am văzut că se condamnă ceice si-luesc pe fecioare; în canonul prezent este vorba despre ceice răpesc femei. Răpire (*ἄρπαγή*, raptus) se comite, dacă cineva ia cu

1) Comentariul lui Zonara dela acest canon în Sint. At. II, 277.

2) Afară de acestea vezi despre economii Bisericii: Lud. Thomassin: *Vetus et nova eccles. disciplina*. — Partis III, lib. II, cap. 1, 2. — Augusti: *Denkwürdigkeiten*, XI, 248. — Suicer. *Thesaurus eccl.* II, 463 sq. — Dr. Ios. Zhisman: *Die Synoden etc.* S. 99 fg. — *Lucrarea mea: Demnitățile din Biserica ortodoxă*, pag. 130 etc.

forța o femeie și o duce cu sine cu intenția de a trăi cu dânsa în împreunare trupească. Răpirea este păcat în sine, dar și din motivul fiindcă violează una dintre condițiile de căpetenie ale căsătoriei creștine adică exprimarea voinței libere din partea femeii — și împotriva răpirii s'a ridicat în chip categoric atât legislația bisericească, cât și cea civilă. Dispozițiile referitoare ale celei din urmă sunt menționate în capitolul 30, titlul IX al Nomocanonului în XIV titluri, cari pedepsesc pe cei vinovați cu tennijă de mai mulți ani sau cu moarte.¹⁾ Legislația bisericească hotărăște de asemenea pedeapsa bisericească cea mai mare pentru aceștia și ca expresie a acestei legiferări servește canonul nostru, pe care mai târziu îl găsim repețit literal la sinodul trulan (can. 92).

În canonul nostru se menționează în genere femeia (*γυνή*) ca obiect al răpirii și sub această numire generală trebuie să înțelegem, după Valsamon, pe toate fetele fără considerare la starea lor socială,²⁾ firește cu excepția călugărițelor, cari, dacă ar forma obiect al răpirii, atrag atât asupra vinovatului cât și asupra lor înșile cele mai mari pedepse atât din partea legislației bisericești cât și a celei civile.³⁾

În canonul nostru se zice mai departe: «sub pretext de însoțire» (*ἐπ' ὀνόματι συνοικεσθαι*)⁴⁾ și canonul condamnă răpirea comisă sub acest titlu. «Dar dacă cineva răpește o femeie nu sub titlu de căsătorie, ci din lăcomie de voluptate, nu se va pedepsi?» întrebă Valsamon și răspunde: «Cu atât mai vârtos (*καὶ μάλιστα*), căci despre aceasta nici nu poate fi vorbă.»⁵⁾ În acest caz vinovatul cade sub două pedepse, deoarece a comis două feluri de păcate: a) răpirea, pentru care primește pedeapsa prescrisă de acest canon și b) desfrânarea, pentru care dacă este laic primește pedeapsa prescrisă de canonul 22 al lui Vasile cel mare,

¹⁾ Sint. At. I, 214 și urm. — Compară comentarul lui Valsamon la canonul 92 trulan în Sintagma Ateniană, II, 521.

²⁾ Sint. At. II, 522.

³⁾ Nomocanonul în XIV titluri, IX, 30.

⁴⁾ În edițiile sinodale rusești (din anul 1848 pag. 58; din anul 1862 pag. 94) stă: „dîja supruzeștra“ (sub pretext de căsătorie), dar traducerea aceasta nu corespunde în măsură deplină concepției canonului — după cum bine observă acest lucru Arhim. Ioan în comentariile sale (op. cit. II, 309, nota 275).

⁵⁾ Sint. At. II, 522.

a r dacă este cleric se pedepsește după alte canoane referitoare (25 ap.; 3, 32 Vas. c. M.; 1 Neoces.).

Canonul prescriind caterisire respective anatematizare pentru răpitori (τοὺς ἀρπάζοντας), tot așa pedepsește și pe ceice colaborează la răpire (τοὺς συναπράττοντας) și pe ceice sunt înțeleși cu răpitorii (τοὺς συναιρουμένους). Sub numirea dintâi se înțeleg »ceice participă (fizicește) în timpul răpirii«, iar sub a doua »ceice nu participă cu fapta, ci oferă sfat și se îngrijesc și în chipul acesta (moralicește) și stau în ajutorul celorce comit infracțiunea și îi apără pe aceia« — explică Zonara; și găsind că și ceice oferă ajutor la comiterea delictului într'adevăr merită aceiaș pedeapsă ca și răpitorii, zice: »ceice și răpește femeie este cuprins de amor, carele îl conduce la o astfel de faptă necinstită; dar cine colaborează sau promovează fapta cu mult mai puțin poate fi desvinovățit, deoarece nu există nimic ceea ce l-ar îndemna la o astfel de faptă necinstită, afară de răutatea lui, în urma căreia stă în ajutorul celui ce comite actul răpirii«¹⁾ Și într'adevăr în răpire se împreună mai multe infracțiuni, dintre cari fiecare se supune separat legii penale, deoarece aici, afară de răpirea însăși, găsim o persoană, a cărei libertate se răpește, găsim violarea dreptului matrimonial, găsim legătură ilegală de desfrâu între două persoane și în fine găsim delict comis împotriva ordinii sociale. Comiterea delictului de felul acesta poate că ar fi chiar imposibilă unui singur om din cauza dificultăților împreunate cu el și poate că respectivul chiar ar absta dela intențiunea sa, dar când apar colaboratori, cari îi oferă ajutor fizic și moral spre a-și realiza planul, atunci devine mai hotărît în scopul propus și cu atât mai ușor va comite infracțiunea. În urma acestor împrejurări răpitorul însuși va fi mai puțin vinovat într'o măsură oarecare decât ceice-i stau într'ajutor, or cei din urmă sunt tot atât de vinovați ca și acela și prin urmare dispoziția acestui sinod, care prescrie pedeapsă egală atât pentru unul cât și pentru celalalt, este deplin motivată și sfântă.

Canonul nu arată dacă este posibilă căsătoria între răpitor și femeia răpită; dar imposibilitatea aceasta este cuprinsă dela sine în el și legislația bisericească mai târziu a stat strict pe punctul de vedere al dispoziției din novella CXLIII a lui Iustinian,

¹⁾ Sint. At. II, 279; Tot aceeaș spune și Valsamon (II, 280).

după care între răpitor și femeia răpită nici odată nu se putea încheia căsătorie legală și acest fel de căsătorie era totdeauna privită de ilegală¹⁾.

Canonul 28.

Urmând în toate privințele hotăririlor sfinților Părinți și cunoscând canonul citit mai înainte al celor o sută cincizeci de Dumnezeu prea iubitori episcopi întruniți în cetatea împărătească a Constantinopolului, în Roma cea nouă, în zilele Marelui Teodosie, fericitul împărat de pie memorie, aceleași le dispunem și le hotărîm și noi în privința prerogativelor aceleiași preasfinte biserici a Constantinopolului, Roma cea nouă; deoarece Părinții au conferit prerogativele și scaunului Romei celei vechi cu drept cuvânt fiindcă aceea era cetate împărătească. Indemnați de aceiași intențiune cei o sută cincizeci de Dumnezeu preaiubitori episcopi au conferit prerogative identice și preasfințitului scaun al Romei nouă, cu drept cuvânt judecând că cetatea, care este deamănă de împărat și de senat și care se bucură de prerogative identice vechei Rome împărătești, să se înalțe ca aceea și în lucrurile bisericesti și să fie a doua după aceea. Și ca pomenitul preasfințit scaun al preasfintei biserici a Constantinopolului să hirotonească numai pe mitropoliți în diecezele Pontului și a Asiei și a Traciei, iar din ținuturile barbare ale diecezelor pomenite și pe episcopi; adică pe episcopii eparhiilor hirotonindu-i mitropolitul respectiv al diecezelor pomenite împreună cu episcopii din eparhie, precum s'a hotărît prin dumnezeieștile canoane; iară mitropoliții menționatei dieceze să se hirotonească, precum s'a zis, de către arhiepiscopul Constantinopolului, după ce s'a făcut alegere unanimă conform obiceiului și aceasta i s'a comunicat lui.

(34 ap.; 4, 6, 7 sin. I ec.; 2, 3 sin. II ec.; 8 sin. III ec. 9, 17 sin. IV ec.; 36, 39 trul.; 8 Antioh.).

¹⁾ În Vasilicale, în cari s'a primit această novellă, citim: „Ne raptabat raptori. Sed et si huic coniugio consentiant parentes, deportantur“ (LX. 58,4) și mai departe: „Nefariae enim sunt huiusmodi nuptiae (5).“

— Părinții sinodului dela Calcedon prin canonul prezent confirmă prerogativele conferite arhiepiscopului din Constantinopol prin canonul 3 al sinodului al II-lea ecumenic și i se atribuie trei provincii, cari alcătuiesc circumscripția lui. Părinții dela Calcedon la emiterea acestui canon au fost conduși de același principiu ca și Părinții dela Niceia, când au dat canonul lor al 6-lea și de care au fost conduși Părinții sinodului al II-lea ecumenic, când au dat canonul lor al 3-lea adică de principiul, pe care mai târziu Leon cel Mare l-a exprimat în chip solemn: «prerogativele bisericilor au fost stabilite prin canoanele Sfinților Părinți»¹⁾.

Părinții dela Calcedon la emiterea acestui canon urmează în special:

a) Normei statornicită în Biserică, după care pe lângă însemnătatea originii unei Biserici, la împărțirea teritoriilor bisericesti totdeauna trebuie să se țină seama de împărțirea politică, precum și de importanța ce o are o cetate sub raportul politic. Norma aceasta a fost consfințită prin practica Bisericii din timpul Apostolilor, apoi a fost consfințită prin învățătura tuturor Părinților și învățătorilor Bisericii atât răsăritene cât și apusene și în fine a primit importanță juridică prin dispozițiile sinoadelor atât provinciale (can. 9 Antioh.), cât și ecumenice (6 sin. I ec.; 3 sin. II ec.; 17 sin. IV ec.) — și Părinții dela Calcedon dau expresie acestei norme prin canonul lor al 28-lea, care în urma celor expuse era justificată prin practica bisericască din toate veacurile, atât la răsărit cât și la apus.

b) Urmează mai departe unei alte norme generale bisericesti, după care la emiterea canoanelor un sinod ecumenic are același drept ca și altul și un sinod ecumenic poate să modifice conform interesului Bisericii canoanele date de alt sinod ecumenic, cari nu ating credința și morala, ci disciplina bisericască, firește rămânând fidel cu toată strictețea spiritului bisericesc. Și acest lucru era justificat prin practica întregului period al sinoadelor ecumenice. Ca dovadă suficientă să servească compararea canoanelor 5 al sinodului I ec., 19 al sinodului IV ec. cu canonul 8 al sinodului trulan și 6 al sinodului VII ec²⁾.

¹⁾ „Privilegia ecclesiarum sanctorum patrum canonibus instituta“. Ad Marcianum Imperatorem, Leon. Ep. 78 (al. 104) Mai târziu vom vedea cum a restrâns Leon la un moment dat acest principiu.

²⁾ Van Espen (op. cit. pag. 256) la comentarul acestui canon citează dela Belarmin următoarele: „Decretum de honore Sedis patriarchalium, sicut a concilio Nicaeno factum fuerat, ita poterat ab alio simili

c) În fine Părinții urmează acelei concepțiuni fundamentale de drept bisericesc, care derivă din uz și care în chestiunile disciplinare bisericești este tot atât de importantă ca și dreptul pozitiv — firește uzul, care are temeiul bisericesc și care se întemeiază în primul rând pe necesitate și apoi pe vechime. Uzul se consfințește prin toată vechimea lui bisericească și a servit ca normativ atât pentru singuraticii păstori bisericești cât și pentru sinoadele provinciale și ecumenice. Vasile cel Mare afirmă că uzul este de aceeași valoare ca și o lege dată (can. 87); toașa se evidențiază aceasta și de către sinodul I ecumenic, în temeiul cărui episcopului Alexandriei și Antiohiei s'a recunoscut aceeași putere în provinciile lor, de care dispunea și episcopul Romei în teritoriul său în urma uzului (can. 6). Părinții dela Calcedon, urmând pildei Părinților dela Niceia în privința importanței dreptului uzual, emit pe baza acestui drept canonul lor prezent¹⁾.

După aceste observații generale, pe cari am găsit că este potrivit să le facem din cauza importanței acestui canon calcedonean, și mai ales, folosindu-ne de expresia lui Flery, din cauza zgomotului pe care l-a stârnit, să trecem acum la examinarea canonului însuși.

I. Imbold la emițerea acestui canon, după părerea teolo-

Concilio mutari". Nouă ne este suficientă această recunoaștere. Iar dacă Belarmin adaugă mai târziu că acest canon calcedonean nu este obligatoriu din motivul că papii nu l-au recunoscut, apoi aceasta este cu totul altă chestiune, care se va lămurii din expunerile noastre ulterioare. Aici s'ar putea însă observa că cu atât mai vârtos se prăbușește teoria plâsmuită despre papi, dacă papii nu recunosc unele canoane ale sinoadelor și acele totuși rămân în vigoare. Și Petru de Marca, învățatul arhiepiscop al Parisului, despre care Thomassin, cel mult lăudat de către teologii romani contemporani, zice (Vet. et nov. Eccl. Disc. P. I. Lib. I, cap 6, n. 3, Ed. cit. I, 41) că este „magnae et carae nobis memoriae“, în opul său cu titlul „De concordia sacerdot. et imperii“ (lib. III c. III, n. 5, Ed. 1704. col. 232) cu privire la afirmațiunea lui Belarmin că papa nu a recunoscut canoanele dela Calcedon observă: „Sed cum sententiam (Belarminus) deposuisset, si perpendisset quanta injuria ex hac assertione sedi apostolicae inferretur. Etenim necessitas (?) illa confirmandorum Conciliorum totius orbis testimonio subruitur, si rejecti a Leone canones perinde in Ecclesia viguerint“.

¹⁾ Vezi Dreptul meu bisericesc, § 14; despre importanța uzului în Biserica romană vezi: Phillips, Du Droit ecclesiast, Paris, 1855, III, 393 sq. Vering: Kirchenrecht, Freiburg, 1881. S. 349 fg.

gilor dela Roma, a dat vanitatea episcopului Constantinopolului, deoarece acesta căuța să supună jurisdicției sale pe toți patriarhii răsăriteni și apoi din considerare că el era episcopul Romei celei nouă, reședința împăratului, iar Roma cea veche regreșând sub raportul politic, el căuța să-și însușască prerogativele episcopului Romei și ca el să fie primul episcop al întregii lumi creștine.¹⁾ Inexistența acestei afirmațiuni se demonstrează prin istoria Bisericii răsăritene din secolul al IV-lea și V-lea, la care pot fi îndrumați acești teologi. Ansa adevărată au fost, — ceea ce s'a recunoscut și de scriitorii obiectivi dintre apuseni și care se întemeiază și pe nenumărate argumente din timpul sinodului dela Calcedon și chiar cu 80 de ani mai înainte — disordinile foarte mari ivite din prilejul instituirii episcopilor din provinciile Asiei (mici), Pontului și Traciei și turburările permanente cari s'au produs din cauza aceasta și cari au stânjenit toate afacerile bisericești. Sinodul dela Niceia a proclamat uzul din vigoare drept lege și pe baza acestuia fiecare mitropolit pretindea că are drepturi speciale de independență față de ceilalți, sau chiar și asupra celorlalți și de aici au provenit disordine și în consecință confuzie în afacerile bisericești. Cât de detestabilă eră situația bisericească în aceste teritorii, cari prin canonul prezent se supun jurisdicției scunului dela Constantinopol, servească ca dovadă suficientă ceea ce știm despre activitatea lui Ioan Gurădeaur, arhiepiscopul Constantinopolului (397—406) cu privire la raporturile bisericești din aceste teritorii.

În Asia mică și în Scizia pe la finea secolului al IV-lea simonia se încuibase puternic și imoralitatea cea mai mare s'a înstăpânit la foată lumea, atât între episcopi, cât și între clerici și credincioși. Pe la anul 400 se găseau la Constantinopol 29 episcopi din acele părți, între cari Sf. Teotim, mitropolitul Tomisului și Amon mitropolitul Adrianopolului, venind pentru aranjarea de diferite afaceri, dar mai vârtos spre a găsi remediu pentru calamitatea generală, căuțând fiecare să câștige de partea sa pe Ioan Gurădeaur. Unul dintre ei a acuzat de simonie pe altul la Ioan Gurădeaur. Acuzatul a fost Antoniu, mitropolitul Efesului (capitala Asiei mici). La sinodul alcătuit din episcopi sub președinția lui Ioan Gurădeaur s'a decis a se introduce proces disciplinar. Între

¹⁾ Vezi de pildă: Hergenröther, Photius, I, 75 fg.

timp Antoniu a murit și din prilejul succesiunii s'au produs disordini și mai mari în Efes. Episcopii asiatici s'au adresat pentru ajutor la arhiepiscopul Constantinopolului, carele s'a și dus la Efes și a întrunit pe toți episcopii la un sinod, a instituit pe noul mitropolit prin alegere, a caterisit șasesprezece episcopi și în locu lor a pus pe alții. — Dar aceste disordini nu s'au limitat numai la Asia și arhiepiscopul Constantinopolului a fost nevoit să restabilească ordinea și în Lichia, în Coria, în Pamfilia, în Frigia și în Pont, — aproape în jumătate din imperiul răsăritean. Cât de departe s'a întins puterea lui Ioan Gurădeaur putem vedea din istoria lui Socrat, Sozomen și Teodorit, cari extind puterea aceasta asupra aceluiași teritorii, pe cari mai apoi sinodul dela Calcedon le va recunoaște succesorului său al optulea pe scaunul constantinopolitan¹⁾. În felul acesta necesitatea a adus cu sine că toate afacerile bisericești din teritoriile menționate să fie puse în dependență faptică de supravegherea supremă a arhiepiscopului constantinopolitan²⁾.

Ordinea s'a putut restabili numai cu greutate și pentru că să nu se răstoarne din nou, împăratul a emis un ordin, după care toate alegerile de episcopi din Asia mică și Tracia să depindă necondiționat de aprobarea arhiepiscopului constantinopolitan³⁾. În urma acestui ordin și pentru a se păstra ordinea în teritoriile menționate această supraveghere a fost exercitată și de succesorii lui Ioan Gurădeaur, dintre cari Proclus, succesorul său al șaselea, a primit o cerere expresă din Cezareia să le numiască el însuși pe exarhi. Și din cauza aceasta nu s'aputut observa nici o împotrivire din partea episcopului respectiv. Turburările totuși

¹⁾ Teologii romani, de pildă Hefele (II, 534) și alții, obiectionează că lui Ioan Gurădeaur între altele i s'a imputat ca păcat și împrejurarea că a intrat împotriva canoanelor în limitele teritoriilor străine; dar greșit judecă ei în privința aceasta, deoarece acest lucru se poate referi numai la raportul lui Ioan Gurădeaur cu patriarhul Alexandriei și la nimic altceva. Compară scrierea erudită despre Ioan Gurădeaur de Amed Thiery, St. Jean, Chrysost. et l'Impératrice Eudoxie. Ed. II, Paris, 1874

²⁾ Hefele dupăce, potrivit obiceiului său, a înșirat mult mai mulți factori decât noi, a găsit de cuviință să facă observația că toți acești factori erau prea singulari (zu sehr vereinzelt waren II, 534). Într'adevăr este prea penibil de a răspunde ceva la această observație.

³⁾ Cod. Theodos. XVI, 2,45. Un drept similar acestuia a dat și împăratul Grațian papii Damasus referitor la patriarhatul său.

au continuat, deoarece unii dintre mitropoliți, punându-se pe punctul de vedere că dreptul arhiepiscopului constantinopolitan de a exercita asupra lor supravegherea nu se întemeiază pe nici o dispoziție sinodală, se considerau independenți și deci continuând cu obiceiul detestabil al lor, provocau disordini în Biserică.

În ședința a XI-a și a XII-a a sinodului prezent s'a tranșat afacerea celor doi mitropoliți din Efes, Vasian și Ștefan, cari voiau să stăpânească în același timp și cari se acuzau unul pe altul în fața sinodului de instituire ilegală. După cercetarea cauzei s'a găsit că nici unul, nici celalalt nu poate fi considerat mitropolit legitim, ci că trebuie să fie instituit altul nou¹⁾. Și pentruca în viitor să nu se mai poată întâmpla cazuri similare, de cari s'au repetat adeseori începând cu mijlocul secolului anterior până pe vremea sinodului dela Calcedon, s'a finit-seama de principiul exprimat în sinod ca în această privință să se urmeze obiceiului de până atunci și ca acesta să se confirme printr'un canon, că anume arhiepiscopul Constantinopolului să institue mitropoliți în acele circumscripții.

Așadar nu vanitatea tronului constantinopolitan a dat la iveală acest canon, ci necesitatea vie de a se pune odată capăt disordinilor, cari amenințau Biserica cu pieire. Dintre toți patriarhii constantinopolitani dela Nectarie și până la Anatolie (381—451) Ioan Gurădeaur a fost acela, carele a exercitat de fapt asupra Asiei mici, Pontului și Traciei cele mai multe drepturi patriarhale în sensul cel mai extins al cuvântului și propriu zis el este cel, despre care putem zice că prin activitatea sa a provocat emiterea canonului 28. al acestui sinod. Făcut-a oare Ioan Gurădeaur acest lucru din vanitate?²⁾

¹⁾ A. S. E. IV, 248—275, Harduin, II, 546 sq.

²⁾ Cardinalul Hergenröther nu poate să ia asupra conștiinței sale afirmațiunea că Ioan Gurădeaur ar fi făcut acest lucru din vanitate, cu toate că și Ioan Gurădeaur a fost patriarh constantinopolitan, numai cât se miră: „Merkwürdig ist, dass auch der edle und bescheidene Chrysostomus die Unterordnung der Kirchen von Thracien und von Kleinasien unter die Jurisdiction von Constantinopel wesentlich förderte, ja sie als zu Recht bestehend vorauszusetzen schien, in diesen Exarchaten Bischöfe ein und absetzte, und verschiedene Anordnungen bezüglich ihrer kirchlichen Administration traf“. Firește, dacă nu avem de spus ceva cuminte, apoi e bună și mltarea.

Necesitatea, care a provocat emiterea acestui canon, mai bine se vede din enciclica adresată mai apoi de sinodul papii Leon cel Mare. Și cauzele evidențiate în această enciclică sunt motivate cu fapte vii. În enciclică, după ce mai înainte s'a vorbit despre hotărârea referitoare la credință, se spune: «În interesul ordinii lucrurilor și al întăririi canoanelor bisericești, noi am confirmat prin hotărâre sinodală obiceiul care are tărie din timpuri vechi (τὸ ἐκ πολλῶν κρατῆσαν ἔθος) și pe carele îl urmează sfânta Biserică dumnezeiască a Constantinopolului privitor la instituirea mitropolișilor în provinciile Asiei, Pontului și Traciei, astfel că nimic deosebit nu s'a atribuit scaunului constantinopolitan, ci mai ales ca să se introducă în fine ordine în aceste mitropolii, deoarece foarte adeseori se întâmplă că după moartea unui episcop se iscă disordini mari când clericii și laicii acelor provincii rămân fără conducători și turbură toată ordinea bisericească. Și aceasta nu a rămas ascuns înaintea Sfinției Tale, mai ales ce privește pe efesenii, cari adeseori Te-au deranjat și pe Time... Astfel, Prea Sfințite și Prea Cucernice Părinte, binevoiește a recunoaște și a-ți însuși ceea ce am întărit noi spre curmarea turburărilor și spre staționarea ordinii din Biserică.»¹⁾

Părinții dela Calcedon, în cunoștința acestei stări de lucruri și simțind necesitatea de a restabili ordinea din Biserică, emit canonul lor al 28-lea, prin care în primul rând stabilesc că scaunul constantinopolitan are aceleași prerogative ca scaunul Romei și că episcopul Constantinopolului trebuie să aibă locul al doilea, după cel al Romei, în rândul episcopilor cu scaunele de precădere.

Prin această Părinții nu dau un canon nou, ci repetă numai canonul dat de sinodul II ecumenic înainte cu șaptezeci de ani, ceea ce dâșii exprimă prin cuvintele prime ale canonului: «Urmând în toate privințele hotărârilor sfinților Părinți și cunoscând canonul citit mai înainte al celor o sută cincizeci de Dumnezeu prea iubitori episcopi întruniți în cetatea împărătească a Constantinopolului, în Roma cea nouă, în zilele Marelui Teodosie, fericitul împărat de pie memorie, aceleași le dispunem și le hotărâm și noi în privința prerogativelor aceleiași preasfinte biserici a Constantinopolului, Roma cea nouă». Urmând apoi principiului, de care au fost conduși și Părinții sinodului I ecum.,

¹⁾ A. S. E. IV, 402-403. Harduin, II, 657.

când au recunoscut pe seama episcopului Romei locul prim în rândul episcopilor cu scaunele de precădere, își însușesc și dându-i acel principiu, pronunțându-se că: «Părinții au conferit prerogativele și scaunului Romei celei vechi cu drept cuvânt (*εἰκότως*), fiindcă aceea era cetate împărătească (*διὰ τὸ βασιλευσεν τῆν πόλιν ἐκείνην*)»; cu atât mai vărtos îl recunosc, deoarece a fost consacrat prin autoritatea sinodului al II-lea ecum., carele i-a dat expresie prin canonul său al 3-lea, hotărînd că din aceleași motive, pentru cari Părinții sinodului I ecum. au recunoscut prerogativele scaunului Romei celei vechi, pentru aceleași motive și scaunul Romei celei nouă trebuie să beneficieze de acele prerogative, deoarece acum Roma cea nouă a fost ridicată la rangul de cetate împărătească, pe care (rang) l-a avut Roma cea veche.

Prin urmare Părinții sinodului prezent, fiind credincioși principiului Părinților dela sinodul prim ecumenic, confirmă canonul existent al sinodului II ecum., după care episcopul Constantinopolului va avea prerogative egale cu episcopul Romei și «să fie al doilea după acela», adică va avea locul al doilea la sinoade, după episcopul Romei, acesta fiind cel dintâiu.

Din cuvintele: «al doilea după acela» unii au voit să conchidă că scaunul Constantinopolului se bucură de cinste absolut identică cu scaunul Romei, deoarece acel «după» (*μετά*) se referă numai la timpul de când derivă așezământul respectiv, iar nu la împrejurarea că celui dintâi i s'ar cuveni cinste mai inferioară decât celui de al doilea. Zonara s'a sesizat de comentariile de acest fel, și întâiu la comentariul său dela canonul 3 al sinodului II ecum., iar apoi la comentariul acestui canon arată că acelea nu pot fi susținute. «Ceice vorbesc astfel», zice dânsul, «vorbesc incorect... Deoarece expresia «a se bucura de prerogative identice» (*τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων*) se întrebuințează din cauza puterii imperiale și a senatului. Deci acești Sfinți Părinți spun că deoarece și cetatea aceasta, ca și Roma cea veche, a primit cinstea de a fi cetate împărătească și de a avea senat, se cuvine ca ea să fie distinsă, ca aceea, și în ce privește prerogativele bisericești, și trebuie să ocupe un loc distins între celelalte Biserici, totuși rămâne a doua după aceea (*δευτέρων δὲ μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν*); deoarece este imposibil să fie vrednică de a avea sub toate raporturile drepturi identice». Și spre a arăta motivul, pentru care se referă la comentariul său dela

canonul 3 al sinodului II ecum., în care, după ce premise câteva observații generale și amintește novela CXXXI a lui Iustinian, care vorbește despre ordinea dintre episcopii cu scaunele de precădere, adaugă: «De acolo se vede că aici cuvântul *μετά* are sens de ceva mai inferior și de ceva mai mic (*ὀποβιβασμόν καὶ ἐλλάρωσιν*). În alt chip nici nu s'ar putea menține egalitatea de onoare între cele două scaune. Fiindcă este necesar ca la pomenirea numelor înaintestătătorilor unul să fie primul și celălalt al doilea, tot așa și la scaune, când se întrunesc la un loc, și la iscăliri când se ivește trebuința pentru aceasta. Astfel interpretarea prepoziției *μετά* că ar indica numai timpul, iar nu ceva inferior (*ὀποβιβασμόν*), este nefirească și nu purcede din intenție adevărată și bună (*διανοίας οὐκ εὐδελίας οὐδ' ἁγαθῆς*).» Apoi în comentarul canonului prezent continuă cu întrebarea aceasta: «Interpretarea prepoziției *μετά*, în felul cum o interpretează ceice o raportează la stabilirea de mai târziu a capitalei statului în aceste cetăți, nu este admisă nici de canonul 36 al sinodului trulan, carele pune scaunul Constantinopolului la locul al doilea, după scaunul Romei, și apoi adaugă: «după care să urmeze scaunul marelui cetăți Alexandria, apoi scaunul Antiohiei și după acesta scaunul cetății Ierusalimului.» Căci, după cum referitor la celelalte scaune prepoziția *μετά* are înțeles de ceva mai inferior (*ὀποβιβασμόν*); în acelaș sens se întrebuințează și referitor la scaunul Constantinopolului. Și numai astfel trebuie interpretată. Dumnezeescul Nichifor, patriarhul de pie memorie, în capitoul al 12-lea scris împotriva iconoclaștilor, deasemenea vorbește astfel: «Epistolele scrise de preacucernicului arhieru al Romei celei vechi, adică de cel al primului și apostolicescui scaun (*τούτῳ τοῦ πρώτου καὶ ἀποστολικοῦ θρόνου*), oferă mărturie clară că dânșii sunt excluși din Biserica catolicăască.»¹⁾ Așadară canonul nostru, după interpretarea unuia dintre cei mai vechi comentatori ai canoanelor bisericești, a recunoscut precăderea

¹⁾ Sint. At. II, 282. Noi am citat în mod special acest comentariu al lui Zonara în locul celui al nostru spre a demonstra cât de bazată este observația cardinalului Hergenröther făcută la acest canon, în care relevă vanitatea Grecilor ca mobil principal la emiterea acestui canon: „Bis in's Unglaubliche gehen die Deductionen (über die Privilegien der Kaiserstadt) der späteren Griechen Balsamon, Zonaras etc“. a. a. O. I, 5, n. 145.

episcopului dela Roma și ca al doilea, după dânsul, pe episcopul Constantinopolului. Părinții sinodului dela Calcedon și aici sunt deplin credincioși canonului 6 al sinodului dela Niceia, recunoscând cu toată strictețea că Biserica dela Roma este cea dintâi și, dupăcum Părinții dela Niceia nu au conferit scaunului dela Roma nici un drept asupra altor scaune, ci i-au recunoscut jurisdicția asupra patriarhatului propriu în hotarele, până la cari s'a extins până pe vremea sinodului dela Niceia, deasemenea și scaunului Alexandriei potrivit jurisdicțiunii în cadrele hotarelor aceleia și celui din Antiohia în ale sale, astfel nici Părinții sinodului dela Calcedon nu au avut nici un temei de a conferi sau de a lua acest fel de drepturi.¹⁾

Am amintit mai sus și am demonstrat cu pilde luate din istoria legislației bisericești că în privința emiterii canoanelor un sinod ecumenic are drepturi absolut identice cu alt sinod ecumenic, firește până când el rămâne fidel spiritului dreptului bisericesc. Părinții dela Calcedon, — cunoscând acest lucru și având de pildă primul sinod ecumenic, carele, emițând canonul său al 6-lea referitor la drepturile episcopilor cu scaunele de precădere și la hotarele jurisdicțiunii lor, prin ceace a arătat că un sinod ecumenic are dreptul de a hotări asupra acestei chestiuni, ținând seama de evoluția bisericească, — dupăce au confirmat în acest canon al lor dispoziția sinodului II ecum. privitoare la episcopul Constantinopolului, fixează hotarele până la cari se va întinde jurisdicția acestuia în calitate de episcop cu scaun de precădere. Orânduiesc anume ca circumscripția lui să se alcătuiască din acele trei provincii, cari nu au fost atribuite de către sinodul dela Niceia nici scaunului dela Roma, nici celui dela Alexandria, nici celui dela Antiohia, ci cari în canonul său al 6-lea sunt amintite ca *ἄλλαι ἐπαρχίαι* și anume: Pontul cu capitala Cezareia, Asia proconsulară cu capitala Efes și Tracia cu capitala Constantinopol²⁾.

¹⁾ Așadară este cu totul nemotivată atât declarația făcută de delegații romani la acest sinod, cât și cea a papii Leon cel Mare, după care prin acest canon s'ar vătâma precăderea scaunului român. Compară comentarul nostru la canonul 6 al sinodului I. ecum.

²⁾ Demnă de toată atențiunea este aici observația lui Hefele: „Der Canon 28. im ersten Theile wiederholte und bestätigte nur den dritten Canon von Constantinopel, in seiner zweiten Abtheilung aber geht er weit über diesen hinaus und sanktionirt das, was namentlich sejt Chrysostomus

Părinții orânduiesc ca în aceste provincii episcopul Constantinopolului are să săvârșască sfințirea mitropolitelor. Părinții, emițând această dispoziție, și aici sunt strict credincioși canoanelor bisericești. Scaunul Constantinopolului are dreptul de a îndeplini numai sfințirea mitropolitelor, nu însă și alegerea lor, ceea ce după canoane cade în sfera de competență a sinoadelor provinciale; și episcopul Constantinopolului nu are dreptul de a se amesteca, ci, după ce alegerea s'a făcut cu unanimitate (συμφώνων), el sfințește numai pe mitropolitul ales. Patriarhul Constantinopolului nu are dreptul de a sfinți în provinciile menționate pe alți episcopi, afară de mitropoliti, ci «pe episcopii eparhiilor hirotonindu-i mitropolitul respectiv al diecezelor pomenite împreună cu episcopii din eparhie, precum s'a hotărât prin dumnezeieștile canoane». Zonara în comentariul său atrage atențiunea asupra cuvântului «numai pe» (μόνος), apoi zice: «Cuvântul acesta se întrebuintează cu scopul ca nu cumva vreun episcop constantinopolitan să-și acapareze dreptul de a hirotoni și pe alți episcopi; deoarece dreptul la aceste hirotonii îl are fiecare mitropolit, de care au depins dela început episcopii». Apoi mai departe referitor la drepturile episcopului constantinopolitan adaugă: «Dar ca nu cumva cineva să creadă că Sfinții Părinți prin aceasta conferă episcopului constantinopolitan depline puteri în privința a tot ce se referă la sfințire, așa că el în această privință ar avea dreptul de a face ceea ce voiește, dânsii mai adaugă că mitropoliti se vor hirotoni de către el după alegerea unanimă și după ce i s'a comunicat rezultatul alegerii, — prin ceea ce spun aproximativ următoarele: episcopul Constantinopolului nu poate înstitui în calitate de mitropolit pe cine el voiește, ci alegerea se va face de către sinodul competent și el va hirotoni pe cel ales de sinod, după ce i s'au prezentat actele sinodului și au fost găsite în ordine»¹⁾.

Până aci am văzut că Părinții dela Calcedon, repartizând episcopului constantinopolitan cele trei provincii menționate, nu au făcut altceva, decât ceea ce făcuse sinodul dela Niceea prin canonul său al 6-lea, adică au confirmat prin hotărâre sinodală

bereits Praxis war, dass nämlich ausser der Diöcese Thracien auch die früher selbstständigen Diöcesen Pontus und Asien dem Bischof von Constantinopel unterordnet seien“. Așadar?

¹⁾ Sint. At. II, 288.

obiceiul existent, îndreptăţit prin vechimea sa. Conduşi de acelaş principiu, orânduiesc că episcopul Constantinopolului va pune episcopi la popoarele străine (*ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς*). Tot pilda lui Ioan Gurădeaur li serveşte de temelie Părinţilor calcedoneni pentru această dispoziţie. Noi cunoaştem raporturile dintre triburile Goţilor cu scaunul Constantinopolului, precum şi activitatea lui Ioan Gurădeaur în această privinţă.¹⁾ Urmând acelui principiu şi văzând raportul permanent al popoarelor străine cu scaunul constantinopolului, care era un raport nemijlocit, Părinţii emit referitor la dânsii această dispoziţie a lor. «Sub episcopii ale barbarilor sunt a se înţelege», zice Vaslamon în comentariul la acest canon, «Alania, Rusia şi altele; fiindcă Alanii depindeau de provincia Pontului, iar Ruşii de Tracia», cu alte cuvinte episcopii acelor popoare, cari au primit creştinismul dela Constantinopol şi cari nu şineau de imperiul roman.

II. Cu toate că acest canon este deplin întemeiat şi cu toate că este justificat precis atât din punct de vedere canonic cât şi istoric, totuş el a stârnit protest puternic atât din partea delegaţilor episcopului Romei, cari au fost prezenţi la sinod, cât şi din partea însuşi a episcopului Romei de pe acea vreme, Leon cel Mare.

Cei dintâi, adică delegaţii romani la sinodul dela Calcedon, au ridicat protest din două motive:

a) Fiindcă ei au crezut în noua teorie a «papalităţii», a cărei primă temelie a fost pusă de Siriciu prin decretalia sa din Februarie 385 adresată episcopilor spanioli şi care, fie observat în treacăt, este prima şi cea mai veche decretalie papală.²⁾ Această

¹⁾ „Hoc canone data est facultas Episcopo Conplano ordinandi, emittendique Episcopos in nationes barbaras. Quo munere functis jam fuerat Chrysostomus in Gothos“. L. Thomassin, *Vetus et nova Ecclesiarum Disciplina*. Part. I. lib. I. c. X. n. 13 (Ed. cit. I, 85). — Compară: Thierry, *St. Jean Chrysostome*. Ed. cit. p. 446. sq.

²⁾ Noi aici facem deosebire între decretaliile autentice şi cele false şi pe aceasta a lui Siriciu o punem între cele dintâi. Facem deosebire şi între teoria „papală“ a lui Siriciu faţă de cea siriciană a lui Nicolae I, iar apoi şi cea a lui Leon accentuiază primatul episcopului român din cauză că scaunul său este apostolic şi în înţelesul hotărârii sinodului dela Niceia, cea a lui Nicolae însă se bazează pe decretalii false şi pe „dreptul divin“ inventat în favorul puterii papale. Compară lucrarea mea: „Ciri şi Metodu şi adevărul ortodoxiei.“ Pag. 235 şi urm.

nouă teorie asupra «papalității» zi de zi a prins rădăcini tot mai puternice. Multe circumstanțe din viața internă și externă bisericească au contribuit la aceasta: din cea internă — starea liniștită a spiritelor în privința credinței, cari nu au fost turburate în măsură așa de mare ca în alte părți prin învățături eretice; din viața externă — multe legături cu influență, create prin diferite danii, și cari legături pe cât erau de importante la apus pentru acea Biserică, pe atât erau de respectate și la răsărit. Teodorit din Cir, într'o scrisoare adresată lui Leon cel Mare, zice că totul concurge spre garantarea precăderii Bisericii romane față de celelalte; ceea ce se găsește la alte Biserici în chip izolat și ceea ce poate ridica o cetate sub raportul politic sau bisericesc, acestea toate se concentrează la Biserica Romei, apoi referitor la raporturile politice relevă că Roma este cetatea cea mai mare, cea mai strălucită, cea mai populată, că imperiul existent s'a născut din ea, că dela Roma a primit numirea imperiul întreg; iar în privința bisericească ceea ce distinge îndeosebi Biserica Romei este moartea martirică a Apostolilor Petru și Pavel și mormintele lor de acolo, cari se bucură de mare cinste în fața întregului răsărit.¹⁾ Acest caracter politic bisericesc al Bisericii idela Roma totdeauna a fost relevat de către răsăriteni și le-a oferit motiv de a păstra respect special acestei Biserici precum și episcopului ei; mai ales din prilejul luptelor, pe cari Biserica răsăriteană le-a purtat cu arianii, nestorianii, novajianii și cu alți eretici și în cari lupte scaunul Romei, fiind departe de participarea nemijlocită la lupte, totdeauna a avut mai mare importanță, precum pe vremea lui Inocențiu I și îndeosebi a lui Celsin I, carele a pășit ca intermediator în lupta dintre Ciril a Alexandriei și Nestoriu al Constanfinopolului. Chiar pe vremea lui Damasus autoritatea scaunului roman stătea la mare înălțime la răsărit, ceea ce se poate mulțumi tulburărilor religioase de pe atunci. Știm în ce culori groaznice zugrăvește fericitul Ieronim situația răsăritului în chestiunile de credință și desbinarea produsă în urma arianismului între creștinii răsăriteni. Dânsul, în epistola sa scrisă lui Damasus, invidiază pe apuseeni, cari sunt departe de turburările dela răsărit, și chiamă în ajutor Roma, ca pe un înger ceresc, să scape pe ortodocși de căderea în eresu-

¹⁾ Leonis episcopo Romae. Ed. CXIII Theodoretii ep. Cyri.

rile ariane dela răsărit. Zugrăvește lupta lor, pe care o poartă cu ereficii, și prezintă scaunul lui Petru ca pe oglinda credinței curate; iar în scrisoarea din anul 377 adresată lui Damasus expune cât sunt de zăpăciți la răsărit referitor la chesiuinea: care episcop antiohean stă cu ei în comuniune și pe care trebuie să-l recunoască de ortodox, și în această zăpăceală, răspunzând întregii mulțimi a credincioșilor, cum le strigă: si quis cathedrae Petri jungitur meus est.¹⁾ În fața acestei stări a lucrurilor este foarte firesc că autoritatea scaunului roman a trebuit să se ridice chiar și involuntar în secolul al IV-lea și al V-lea nu numai la apus, ci și la răsărit. Și cu toate că acel scaun odinică a trebuit să se umilească ca de pildă pe timpul lui Iuliu, carele s'a lăsat sedus de savăliani și a proclamat ortodox pe Marcel din Ancira, sau pe timpul lui Liberiu, carele a iscălit simbolul arian și a condamnat pe Atanasie cel mare, sau pe timpul lui Zosim, carele a recunoscut de ortodocși pe ereticii Pelaghie și Celestiu — totuși prestigiul lui era la mare înălțime și acest prestigiu a contribuit la întărirea teoriei despre «papalitate», pentru desvoltarea căreia Leon cel Mare, al doilea succesori al lui Celestin, a avut mai multe prilejuri și energie.²⁾ La aceasta a

¹⁾ Ad. Damas. Ep. XVI.

²⁾ Despre importanța episcopului Romei în secolul al V-lea ne oferă o icoană deosebit de fidelă celebrul Mosheim în istoria sa bisericească, pe care din cauza fidelității sale am crezut de cuviință să o dăm aici în traducere: „Dintre acești cinci patriarhi (a se înțelege cei cinci obișnuiți), nici unuia nu l-a suris așa norocul spre glorie ca celui roman. Acesta, în butul tuturor împotriviților, cari i s'au făcut dela Constantinopol, și-a înălțat puterea din multe cauze; cu toate că pe vremea acela el nu și-a manifestat nici o pretenție referitor la rolul de legislator și judecător suprem asupra Bisericii întregi. Când la răsărit patriarhul Alexandriei și cel al Antiohiei au observat că nu se pot măsura cu cel al Constantinopolului, de multe ori se adresau pentru protecție la cel din Roma; același lucru îi făceau și episcopii mai mici din patriarhatele Alexandriei și Antiohiei, când credeau că patriarhii respectivi îi vatămă în drepturile lor. Episcopul roman pe toți aceștia îi lua sub scutul său și prin aceasta involuntar întărea pretutindenea puterea supremă a scaunului roman. La apus neînfrânarea (Trägheit) regilor și puterea lor slăbită a permis episcopului capitalei să fie judecător aproape în toate. Cuceririle popoarelor barbare nu numai că nu au slăbit importanța episcopului roman, ci dimpotrivă au întărit-o. Regii, cari se străduiau numai ca să-și întărească puterea lor, deoarece vedeau că poporul depinde de gestul episcopului, și că episcopii depind mai ales de patriarhul Romei, credeau că va fi de folos pentru dânșii să

contribuit și altă împrejurare, pe care nu o putem trece cu vederea. Până când Biserica apuseană se găsea în deplină liniște, partidele, cari se luptau între olaltă în Biserica răsăriteană, dar mai ales celece erau mai slabe în luptă se adresau episcopilor apuseni spre a-i câștiga de partea lor și îndeosebi episcopului Bisericii romane, ca celce avea mai mare influință și care dădea tuturor directive la apus. Și deoarece avea deosebită importanță ca ei să câștige de partea lor pe episcopul acestei Biserici, apoi împrejurarea aceasta îi determina pe respectivii să-și aleagă astfel de expresiuni, cu ajutorul cărora mai ușor își puteau atinge țelul și dâșii într'adevăr și uzau de astfel de expresiuni, prin carisă câștige de partea lor această Biserică și să-și arate umilința lor față de dâșna, dar pe cari nu le-ar fi folosit cu alte prilejuri. Pe lângă aceasta să nu se uite proprietățile limbei în care au scris ei și dârnicia Grecilor la exprimarea laudelor. În acelaș timp episcopii romani, cari făceau pe judecătorii în urma precăderii lor din Biserică în toate chestiunile bisericești, plecând dela punctul de vedere fixat de Siriciu, au găsit în expresiile răsăriteților, pe cari dâșii le luau în sens literal, recunoașterea aceluiași punct de vedere, fără să-și bată capul cât de puțin cu împrejurarea că ce fel de sens s'a dat acelor expresii de către celece le-au folosit și pentru care scop le-au folosit. În urma acestei stări a lucrurilor teoria referitoare la papi s'a întărit tot mai mult la apus — și delegații romani dela sinodul calcedonean au fost devotați acestei teorii și au ridicat protestul lor împotriva acestui canon plecând din punctul de vedere al acestei teorii.

b) Al doilea motiv al delegațiilor romani dela acest sinod a fost de caracter personal. Această teorie nouă asupra «papalității» era necunoscută la răsărit și Părinții dela Calcedon, dacă nu au ridicat cuvântul lor împotriva ei când au auzit-o din gura

câștige de partea lor pe acest patriarh prin daruri și prin manifestarea respectului. Dintre toți, cari au stat la conducerea Bisericii Romei în acest secol, nici unul nu s'a luptat cu mai multă energie și cu mai mult noroc în favorul scaunului său, ca Leon, care îndeobște se numește cel Mare. Dar nici acesta, nici alții nu au fost în stare să decline dela sine toate neplăcerile, ceace se vede, între altele, mai bine din pilda africanilor, cari prin nici un fel de amenințări sau promisiuni, nu au putut fi câștigați de a-și supune Romei pentru hotărâre procesele sau disputele lor». J. L. von Mosheim, Kirchengeschichte. Ed. 1770. B. I. S. 628—629.

delegaţilor, nu au făcut aceasta în prima linie fiindcă doreau pacea şi înţelegerea, cari mai ales în acel timp erau necesare între episcopii ortodocşi cu scaunele de precădere spre a nu se provoca un nou sinod cum a fost cel dela Efes şi spre a se învinge monofizitismul monstruos, şi în al doilea rând din cauza pietăţii, de care erau pătrunşi faţă de Leon cel Mare în urma epistolei lui dogmatice adresate sinodului. Dar totuşi nu au putut arăta faţă de delegaţi aceeaşi dragoste, pe care ar fi arătat-o între alte împrejurări, dacă aceia nu ar fi relevat într'una teoria lor. Atitudinea aceasta rece a episcopilor răsăriteni faţă de delegaţi a fost motivul, numit de noi personal, pentru care dânsii s'au ridicat împotriva acestui canon. Noi am putea numi aceasta cu drept cuvânt maliţie din partea delegaţilor faţă de răsăriteni şi în special faţă de episcopul Constantinopolului, deoarece nici nu s'ar putea interpreta alfel o astfel de procedură a lor după şedinţa a XV-a a sinodului şi până la plecarea lor spre apus, procedură, pe care o vom prezenta îndată după actele sinodale.

Cum îşi expun delegaţii Romei protestul lor?

Delegaţii nu au voit să participe la această şedinţă a XV-a a sinodului, în care au fost să se dea canoanele, deşi au fost invitaţi mai de multe ori. La cererea lor s'a ținut şedinţa a XVI-a. La aceasta unul dintre delegaţi a declarat că le-a venit la cunoştinţă că în absenţa lor s'a hotărît ceva, ceeace «găsim că este contra canoanelor şi ordinei bisericeşti şi din cauza aceasta suntem nevoiţi a cere să se citească acum în faţa tuturor procesul verbal al şedinţei de ieri, ca toţi fraţii să poată cunoaşte dacă s'a hotărît în conformitate cu legea sau contra legii». La provocarea exmişilor imperiali, arhidiaconul Aëtius, secretarul sinodului face declaraţia că: «La sinoade totdeauna a fost obiceiul ca, dupăce s'a rezolvat chestiunea principală, să se pună la ordinea zilei şi alte chestiuni urgente... Noi am rugat pe Domnii Episcopi dela Roma să participe la soluţionarea acestor chestiuni, dânsii însă au renunţat, argumentând că nu au primit astfel de mandat... Ceeace s'a hotărît ieri, — este aici; acestea nu s'au hotărît în ascuns sau pe furis, ci în mod legal şi canonic». După aceasta secretarii imperiali au citit procesul verbal al şedinţei precum şi textul canonului nostru şi semnăturile episcopilor prezenţi, între cari, afară de Anatoliu al Constantinopolului, au fost iscăliţi Maxim al Antiohiei şi Iuvenal al Ierusalimului; scaunul Alexandriei:

nu era ocupat.¹⁾ Văzând din procesul verbal că totul s'a făcut strict după canoane și neștiind să spună ceva mai cuminte, delegatul Lučențiu, carele și de altfel a fost mai mult pătruns de malicije față de răsăriteni, decât ceilalți, face următoarea puțin nobilă observație: «Părinții au semnat acele canoane din nevoie și fiindcă au fost siliți»; la cecece toți Părinții, cu glas unanim, pătruns de mânie, fiindcă li-se jignise libertatea și li-se jignise demnitatea episcopoească, au răspuns: «Nimeni nu a fost silit de cineva». Aici se poate pune întrebarea că fost-a oare posibil ca cineva chiar și să presupună numai vre-o silă, câtă vreme Părinții au invitat și pe delegați la ședință? Lučențiu, zăpăcit și rușinat, s'a referit la canoanele sinodului dela Niceia, ca și când acelea ar fi fost violate prin canonul acesta (28), căutând în felul acesta să-și motiveze cumva observația incorectă — iar exmișii imperiali au provocat întâiu pe delegați, apoi pe ceilalți episcopi să arate canoanele. Și acum delegații au fost rușinați a doua oră, deoarece s'au lăsat să fie prinși în minciună vădită. Unul dintre ei a citit din oarecare colecțiune a sa canonul 6 în formă falsificată astfel: «Biserica Romei totdeauna a avut primatul, astfel Egiptul etc...»²⁾ Firește că Părinții au fost pătrunși de un dispreț și mai mare, când au văzut mijloacele de cari uzează adversarii. Acelaș canon s'a citit și de către secretarul imperial, Constanfin, din colecțiunea oferită de notarul sinodului și delegații au fost rușinați de cea mai vădită minciună. După aceasta ei n'au mai rostit nici un cuvânt în tot timpul ședinței.

Având în vedere că cînstea tuturor episcopilor prezenți a fost jignită în sinod de către Lučențiu și ca să nu rămână nici umbră de bănuială asupra celorce prin votul lor au întărit ortodoxia, ajunsă în pericol prin monofizitism, trimișii imperiali au provocat pe episcopii din Asia și Pont, cari, dacă în genere s'ar fi făcut vre-o silă, în prima linie ar fi trebuit să fie constrânși, deoarece chiar teritoriile lor au fost anexate la scaunul Constantinopolului, așadară au provocat pe acești episcopi să declare

¹⁾ Hefele, Hergenröther și alții au căutat să desconsidere semnăturile Părinților prezenți și relevă că majoritatea lor a absentat. Cel dintăiu lucru nu merită răspuns; iar al doilea nu este adevărat, ceace arată numărul celor prezenți la ședințele I-a și XV-a. Vezi A. S. E. III: 124—141 și IV, 340—355; Harduin. II, 54—67 și 627—635.

²⁾ Harduin. II, 638.

pe rând «dacă au iscălit din voia lor hotărîrea menţionată, sau au fost forţaţi la aceasta». Fiecare pentru sine separat a făcut în scris declaraţia solemnă: «că a iscălit fără de nici o constrângere, ci de bunăvoie şi din convingere»; Eusebiu, episcopul Doriului, a făcut următoarea declaraţie: «Eu am iscălit de bunăvoie, deoarece am citit acest canon (3 sin. II ec.) în faţa preasfinţitului papă în Roma în prezenţa clericilor constantinopolitani şi el l-a primit».¹⁾

Chiar şi aceasta era suficient pentru dovedirea bănuelii mincinoase a lui Lucenţiu aruncată asupra Sfinţilor Părinţi; dar fiindcă erau câţiva Părinţi, ale căror iscălituri nu se găseau în procesul verbal al acelei şedinţe (XV), dar aceştia fiind acum personal prezenţi la şedinţă, trimişii imperiali, ca să nu rămână nici cea mai mică umbră de bănuială că acei canon nu ar forma un deciz unanimitate al sinodului, au somat şi pe acei Părinţi să-şi exprime opinia lor asupra aceluia canon şi ei au făcut aceasta în sensul că consimţesc, iar Talasiu, exarhul Pontului, s'a exprimat astfel: «Noi ne ataşăm la Stăpânul arhiepiscop Anatolie şi-l confirmăm (canonul)».²⁾

După ce sinodul s'a exprimat atât de unitar şi fiecare Părinte a făcut declaraţie specială, trimişii imperiali, crezând că observaţiile iraţionale ale delegaţilor nu sunt vrednice de atenţiune, au confirmat cele hotărîte în şedinţa a XV-a şi, repetând în puţine cuvinte canonul 28-lea, au propus sinodului ca în aceeaşi zi să-l enunţe din nou ca deciz al sinodului, — la ceceace Părinţii au consimţit unanim. În urma acestui curs al lucrurilor, văzând că totul s'a făcut după prevederile canoanice cele mai riguroase şi pe lângă aceasta simţind cât sunt de greşiţi în faţa

¹⁾ A. S. C. IV, 379. — Harduin, II, 641: «ἐπειδὴ καὶ τὸν κανόνα τοῦτον τῶ ἀριστέτερον πάπῃ ἐν Ῥώμῃ ἐγὼ ἀνέγνω, παρόντων τῶν κληρικῶν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀπεδέξατο αὐτόν».

²⁾ A. S. E IV, 381. — Cf. Harduin, II, 641. — Hergenröther ne spune foarte simplu că Talasiu nu a recunoscut acest canon (I, 76), iar Hefele, pe celele această recunoaştere a lui Talasiu îl aduce în perplexitate, deoarece circumscripţia acestuia şi însuşi el a trecut sub jurisdicţia patriarhului constantinopolitan, explică cuvintele lui Talasiu într'un fel cu totul de neînţeles. Într'adevăr ce sens au următoarele: „Er (Talladius mit diesen Worten) will wohl sagen, man solle das Verhältniss der Bischöfe von Pontus und Asien zu den Stuhl von Constantinopel durch einen Vertrag ordnen“? (II, 543. Cf. 535).

Parinților, au consimțit cu hotărîrea sinodului și delegații papali. Singur Lucentiu, plin de mânie și de ură față de răsăriteni, și pe lângă aceasta fiind indispus din cauză că minciuna lui i-a fost reproșată în chip atât de vădit, a vrut să cuprindă în procesul verbal protestul său, — și mai târziu a înduplecat la aceasta și pe sfântul Leon cel mare.¹⁾

Față de această procedură este de prisos orice comentariu — cu atât mai vădit, deoarece aceiași delegați în ședința I a sinodului, când s'au citit actele adunării lui Dioscor și când s'a observat, cu desaprobară, că lui Flavian, episcopului constantinopolitan, nu i s'a dat locul cuvenit lui, ci al cincilea, au făcut această observație solemnă: «Iată noi, după voia lui Dumnezeu, recunoaștem de prim Stăpân pe Anatolie; iar aceia (adică aderenții lui Dioscor) au pus la locul al cincilea pe fericitul Flavian.» La cecece Diogen, episcopul Cizicului a răspuns: «Fiindcă voi cunoașteți bine canoanele.»²⁾ Aceasta e una; apoi când s'au dat canoanele 9 și 17 ale aceiui sinod, cari conferă episcopului constantinopolitan dreptul de apel, un drept cu totul nou, și de care până atunci nu a beneficiat, pentruce nu au profesat față de aceasta, cu atât mai vădit, deoarece, după afirmațiunea teo-

¹⁾ Vezi întreaga ședință a XVI a sinodului dela Calcedon. A. S. E. IV, 356—383.—Harduin II, 623—644.

²⁾ Ἰδὲ, ἡμεῖς, Θεοῦ θελήσαντες, κύριον τὸν Ἀνατόλιον πρῶτον ἔχομεν: οὗτοι πέμπτος ἔταξαν τὸν μακάριον Φλαυιανόν. Ἐπειδὴ ἡμεῖς τοὺς κανόνας οἴδατε. Harduin. II, 84 — Cf. A. S. E III, 165. — Firește pe Hefele aceasta l-a adus în situație neplăcută, astfel că după ce a fost constrâns să facă observația aceasta: „Wir geben zu, dass die Worte des Pashiasinus, allerdings eine, wenn auch nicht ausdrückliche, Anerkennung des dritten Canons von Constantinopel zu enthalten scheinen“ (II, 531), zice că „aceasta deasemenea are puțină însemnătate, deoarece Lucentiu, celălalt delegat papal, în ședința a XVI-a spune expres că acest canon nu este acceptat în colecțiunea de canoane romană! . . . Amuzantă este și cealaltă observație a lui Hefele referitoare la aceiași chestiune: „Obgleich aber Rom und das Abendland den dritten Canon der zweiten allgemeinen Synode nicht anerkannt hatte, war doch der Vorrang des Bischofs von Constantinopel im Morgenland in die Praxis übergegangen, und schon im J. 394 präsidierte Nektarius von Constantinopel ohne alle Opposition einer Synode, bei welcher auch die Patriarchen Theophilus von Alexandria und Flavian von Antiochien anwesend waren. . .“ (S. 532). Noi aducem aceasta în legătură cu cecece am spus despre activitatea lui Ioan Gurădeaur și ne-ar plăcea dacă cineva ar putea să ne demonstreze că Hefele nu se contrazice aici.

logilor romani mai noi, aceste două canoane «au deschis drum» canonului 28?¹⁾ Și în fine dacă delegații au ținut atât de mult să se observe cu toată rigoarea hotărârile dicezelor, dar mai ales să nu se violeze acel canon al 6-lea niceian, pe care li-a plăcut atât de mult să-l releve în ședința a XVI-a, apoi pentru ce au propus ei cei dintâi în ședința a X-a a sinodului să se recunoască jurisdicția episcopului Ierusalimului asupra celor trei provincii din Palestina și sinodul mai ales la recomandarea lor a primit acea propunere și a proclamat-o ca decis al sinodului.²⁾ Aceste trei fapte sunt suficiente pentru ca să se demonstreze inconsecvența delegaților în activitatea lor dela sinod și să evidențieze în mod intuitiv că numai malicia i-a putut îndemna, mai ales pe Lučențiu, de a avea astfel de procedură în ședința a XVI-a. Dar mai condamnabil în această chestiune este că acelaș Lučențiu a determinat și pe sfântul Leon cel Mare să protesteze.

Așadară cum și-a exprimat Leon cel Mare protestul său împotriva hotărârii sinodale adusă referitor la patriarhul Constantinopolului?

Am spus că Leon cel Mare a avut prilej de a scoate mai bine la iveală teoria »papalității«, care s'a urzit întâiu prin cunoscuta decretalie a lui Siriciu și am spus că ce fel de împrejurări au contribuit ca teoria aceasta să prindă tot mai mult rădăcini și că înșiși episcopii romani cred că ei sunt chemați de a pronunța hotărârea ultimă în toate chestiunile bisericești. Cel mai mare aderent al acestei teorii a fost Leon cel Mare, carele, trebuie să se admită, a creat chiar epocă în istoria »papalității« și după carele aceasta evoluează în chip sistematic.

Leon nu apără precăderea scaunului său deoarece ar fi de credința că această precădere s'ar deriva din dreptul divin, ci el o susține în calitate de episcop al unui scaun apostolic și-și ridică cuvântul împotriva acestui canon (28), deoarece vede în el violarea prerogativelor conferite de canoane scaunelor apostolice, între cari scaune el recunoaște, afară de al său, pe cel alexan-

¹⁾ Compară comentariile noastre la acele canoane.

²⁾ În actele sinodale, pe cari le avem înaintea noastră, stă expres astfel; totuș Hergenröther găsește de cuviință să observe (Photius I, 72): „Die römischen Legaten schienen des Friedens wegen nichts dagegen opponirt zu haben!“

drinean și antiohean. Inocențiu, al doilea predecesor al lui Leon, nu a considerat scaunul său ca pe cel dintâiu, ci pe cel antiohean, pe carele într-o epistolă a sa din anul 415 îl numește prima sedes, quae urbis Romae sedi non cederet. Leon recunoaște pe celelalte două scaune de egale cu al său în privința puterii, iar referitor la Constantinopol zice: «Episcopul Constantinopolului, cu toată slava Bisericii sale, totuși nu poate să facă ca ea să fie apostolică»¹⁾. El declară în mod solemn că «prerogativele Bisericilor s'au stabilit prin canoanele Sfinților Părinți» și la locul prim au fost stabilite prerogativele Bisericii sale, așadară recunoaște că aceste prerogative derivă nu din dreptul divin, ci din cel bisericesc. El nu este împotriva acestui canon din cauză că ar vălăma «dreptul divin» al scaunului roman, și acest drept nici nu relevă în vre-o scriere, pe care ar fi scris-o în acest sens; ci el protestează din cauza că după părerea sa prin acela se violează dispoziția sinodului dela Niceia, anume canonul 6 al aceluși sinod. Nici nu respinge acest canon calcedonean din motivul că acesta ar hotărî în sine vre-un lucru neîntemeiat, ci pentru că nu derivă dela sinodul niceian, fiind, după Leon, numai acest sinod chemat de a hotărî prerogativele Bisericii sale și ale celorlalte. Dacă Leon ar fi avut ideile despre puterea sa isvorită din drept divin, apoi dacă nicăiri, totuși aici nu ar fi lăsat-o nemenționată. El deci își ridică glasul său în numele sfintei sale datorii de a fi cel dintâiu păzitor al canoanelor, în numele sfințeniei canonului 6 niceian. Numai mai târziu s'a găsit că acest canon al 6-lea conține pe seama scaunului roman puterea conferită de Dumnezeu asupra tuturor Bisericilor, când adică textul original al canonului s'a falsificat și s'au introdus într'însul faimoasele cuvinte: «Biserica Romei totdeauna a avut primatul», și că acest primat a fost hotărît de Dumnezeu însuși; în textul original însă nu se găseau acestea și prin urmare puterea aceasta nu a putut fi scoasă la iveală pe acest temel.

La tot cazul Leon relevă puterea sa, ca una ce se cuvine scaunului Ap-lui Petru și în numele acestei puteri respinge el acest canon calcedonean.²⁾ Dar nici aici, nici alt undeva în scrierile sale, el nu zice că este succesorul lui Petru în sensul că

¹⁾ Leo Ep. 78, ori după ediția Migne, Ep. 104.

²⁾ Ep. 79 (sl. 105).

ar avea drepturi personale identice cu ale lui Petru, ci numai că este succesorul scaunului lui Petru — și aceasta înseamnă mult, dacă s'ar admite chiar că Petru ar fi avut putere specială între ceilalți Apostoli și chiar că Biserica Romei ar fi fost întemeiată de Petru. Apoi Leon nu pune în evidență în această calitate vre-o putere personală a sa asupra Bisericii întręgi în numele Ap.-lui Petru, ci numai în calitate de episcop al unei Biserici apostolice și adică al celei ce are cea mai mare autoritate și unica Biserică apostolică dela apus, ca episcopul, căruia i-se cuvine locul prim între toți episcopii lumii creștine în conformitate cu canonul niceian menționat; el își ridică cuvântul pentru apărarea celorlalte Biserici apostolice, pe cari în privința puterii le consideră deplin egale cu a sa¹⁾ și cărora, după opinia sa, li se cuvine totdeauna întâietate față de Bisericile, cari nu au origină apostolică, fără privire la importanța lor politică mai mică sau mai mare, fie aceste chiar și Biserici ale capitalelor imperiale. Și că Leon numai în acest sens a interpretat acest drept al său, între altele, se vede și de acolo că nici el, și după el nici Grigorie cel Mare (590—604), nu a vrut să primească acel titlu nou de: *universalis ecclesiae papa*, pe care l-au născocit delegații lui în ședința a IV-a a acestui sinod.

Am avut prilej la alt loc²⁾ să arătăm felul, în care a interpretat Leon cel Mare cunoșcutele cuvinte adresate de Mân-

¹⁾ Ne vin acum în minte acele cuvinte admirabile ale lui Celestin către sinodul dela Efes că în privința onorurilor toți episcopii sunt succesorii Apostolilor, că fiecareia i se cuvin drepturi identice, că fiecare trebuie la fel să propovăduiască în numele Apostolilor, cărora li s'a zis: „mergeți și învățați toate popoarele“ (Harduin I, 1466). În sensul lui Leon vorbește despre primul episcopilor Romei, Alexandriei și Antiohiei și papa Grigorie cel Mare, carele presupune un scaun catolic și despre cari zice: „nunc ex auctoritate divina tres episcopi praesident“ (Ep. ad. Eulogium Alexandr. Lib. VII ep. XL. în Migne. LXXVII, 899). Dar ideea lui Celestin, după care toți episcopii alcătuiesc un singur scaun catolic este mult mai temeinică și mai sfântă decât a lui Grigorie, deoarece la un moment dat, după cum ne spune istoria, acel „unam sedem“ al lui Grigorie a fost ocupat de trei persoane condamnate ca eretici: Cir din Alexandria, Onoriu din Roma și Macarie din Antiohia (vezi decisul sinodului VI ecum. A. S. E., VI, 490. — Harduin. III, 1397). Dacă numai de către aceștia s'a păstrat ortodoxia și dacă toți trei au căzut în acelaș timp în eres, apoi cine a fost atunci reprezentantul ortodoxiei, dacă nu totalitatea episcopilor coordonați în drepturi?

²⁾ „Ciril și Metodiu și adevărul ortodoxiei“, pag. 218.

tuitorul lui Petru, când acesta a mărturisit că el este Fiul lui Dumnezeu. Din aceeași cuvântare, pe care am cercetat-o afunți, am putea indica și alte locuri, asemenea celor de mai înainte, despre primatul lui Petru, de pildă când Leon relevă întâietatea consacării lui Petru, care îl leagă de Hristos, sau când vorbește despre puterea de a lega și a deslega conferită lui Petru și pe care putere el o găsește la fiecare episcop, carele judecă după iubirea de dreptate a lui Petru, adică judecă în felul după cum ar face-o însuși Petru — deși de altfel în aceeași cuvântare, în urma caracterului ei panegiric, se găsesc multe lucruri, cari dovedesc entuziasmul lui Leon cel Mare față de Petru, dar cari se pot numi entuziasm numai, dacă se compară doctrina lui generală în această privință. În epistola sa adresată lui Maxim al Antiohiei, Leon înalță scaunul antiohean peste toate celelalte, din cauză că a fost înfemeiat de Petru și pe al său îl consideră egal întru toate cu acela, ba chiar îl recunoaște de superior celui al său.¹⁾ Mai departe vom vedea de altfel că Leon privește cu totul altfel primatul catedrei lui Petru din Roma, decum îl privesc papii din secolul al IX-lea.

Leon, carele era pătruns de credința în puterea supremă a sa în calitate de primul episcop al lumii creștine și de episcop al unui scaun apostolic, credea că el este chemat în prima linie să fie păzitor al canoanelor și în calitatea aceeași, rămânând fidel principiului exprimat în secolul al III-lea de către Stefan, episcopul Romei, în disputa sa avută cu Ciprian referitor la botezul ereticilor, că «să nu se introducă nimic nou în ceea ce s'a predanisit»,²⁾ declară că «prerogativele statornicite prin canoanele Sfinților Părinți și întemeiate prin hotărârile sfântului sinod dela Niceia să nu se înlocuiască cu nici un fel de înnoire, nici să se violenteze»³⁾ și în conformitate cu acest principiu mărturisește că «ceea ce nu este în consonanță cu canoanele și așezămintele acelorora (Părinților dela Niceia) nici odată nu va putea obține consensul scaunului său apostolic»⁴⁾ — și din acest punct de vedere

¹⁾ Ep. 93 (al. 119).

²⁾ „Nihil innovetur nisi quod traditum est“ Ciprian, Ep. 74 (Migne, IV, 425 cf. III, 1175).

³⁾ Compară începutul comentariului acestui canon.

⁴⁾ Leo Ep. cit. ad Max: „Quod ab illorum regulis et constitutione discordat, apostolicæ Sedis nunquam poterit obtinere consensum“.

declară că nu poate consinși cu dispoziția canonului 28 al sinodului dela Calcedon.

Pe cât de nobil trebuie să fie recunoscut acest devotament al lui Leon față de așezămintele sinodale, de altă parte însă este regretabil că un astfel de Sfânt Părinte, cum a fost Leon cel Mare, într'atât s'a putut lăsa răpit, cel puțin la început, de spirit de împotrivire, încât unii dintre scriitorii apuseni au trebuit să găsească la dânsul invidie față de scaunul Constantinopolului¹⁾. De altfel împotrivirea aceasta a lui Leon a fost provocată de circumstanțe momentane și a durat timp foarte scurt și mai târziu vom vedea că el se va pronunța asupra întregii chestiuni cu totul altfel.

Leon nu cunoștea pe deplin raporturile ierarhice ale Bisericii dela răsărit și nu cunoștea nici activitatea sinodului dela Calcedon. Prima afirmațiune se poate deduce din epistolele lui scrise în conexiune cu canonul nostru²⁾. Dânsul a fost greșit informat

¹⁾ Nu înțelegem aici pe scriitorii protestanți, deoarece aceștia toți văd numai invidie în atitudinea lui Leon față de scaunul Constantinopolului; nu vom aminti pe Quesnal, ca să nu ni se impue că este jansenist și că scrierile lui cele mai importante sunt puse la Index de Roma; nici ceea ce spune Facundus că Leon a confirmat totul ceea ce s'a decis la sinodul dela Calcedon cu excepția acestui canon și din aceasta se vede invidia vădită a lui Leon (De Marca, De conc. sac. et imp. col. 233). Dar să auzim pe Pichler: „Es ist unverkennbar, dass in diesen Aeusserungen die Eifersucht auf den Residenzbischof sich kundgibt, Ein grosser, ja vielleicht der grösste Theil der damaligen Metropolen war lediglich durch den Umstand zu dieser Würde erhoben worden, dass sie die politischen Hauptstädte der Provinzen waren; alle diese hätten also wieder Bischöfe werden müssen, und welche Unordnung wäre entstanden, wenn die ganze damalige hierarchische Ordnung auf den Stand des Concils von Nicäa reducirt worden wäre, wie die Päpste Leo und Gelasius in Bezug auf den Bischof von Constantinopel es geradezu verlangten? Die ganze Entwicklung der Hierarchie wäre hierdurch unmöglich geworden“ (Die Trennung. II, 640). Nu îscălim necondiționat cuvintele lui Pichler citate mai înainte, dar nici nu putem nega cu totul exactitatea motivelor citate.

²⁾ Hergenröther (O. c. I. 81—82) vrea să ne demonstreze contrariul, că adică Leon cunoștea bine totul. Și Părinții dela Calcedon presupun acest lucru în epistola lor adresată lui Leon (vezi mai sus pag. 275). Presupunând aceasta se poate admite invidie la Leon. Noi însă consimțim mai bucuros cu părerea lui Pichler, carele zice: „Die Antwortschreiben des Papstes Leo verrathen deutlich, dass man in Rom die Verhältnisse des Orients zu wenig kannte, dagegen um die Wahrung der eigenen Ehre besorgt war“ (O. c. II, 636).

de către Lučențiu asupra activității sinodului dela Calcedon, din cauză că acesta, fiind plin de mânie împotriva răsăritenilor, urmări să insuflă acest duh și în inima nobilă a lui Leon; dar în privința aceasta nu a obținut succes în măsura, pe care a dorit-o, totuși i-a succes să zugrăvească pe toți Părinții sinodului dela Calcedon ca pe «violători ai legilor» și să-l determine pe Sfântul Părințe dela Roma ca acesta, în ce privește decisiul referitor la episcopul Constantinopolului, să-și exprime împotrivirea sa în fața împăratului, a împărătesei, a lui Anatolie al Constantinopolului, a Părinților dela sinod și a altora. Iar că de fapt a fost rău informat despre toate acestea, se dovedește prin însuși conținutul epistolelor sale.

Lučențiu, îndată ce s'a înapoiat la Roma și a informat în felul său pe Leon, acesta, fără să aștepte a primi date exacte asupra chestiunii, a scris imediat în aceiași zi (22 Maiu 452) patru scrisori, lui Marcian, împărătesei Pulcheria, lui Anatolie și episcopului Iulian, reprezentantul său la Constantinopol. În primele trei atacă direct pe Anatolie și accentuează ambiția acestuia, care singură a putut da imbold la emiterea acestui canon; apoi spune: că numai scaunele apostolice pot avea precădere, că Anatolie trebuie să se mulțumească cu aceea că este episcop al capitalei, că sinodul dela Niceia a hotărât deja ordinea între episcopii cu scaunele, cari au precădere, că nu este îngăduit a răsturna ordinea aceasta și nici un alt sinod nu o poate modifica, că el nu cunoaște nici un fel de canon dela sinodul II ecum., la care se referă sinodul, că este probabil că Părinții au fost forțați a consimți la acel decisiu, că Anatolie este vinovat dacă și-a permis a se împotrivi argumentării legajilor săi etc. Epistola a patra are cu totul alt cuprins și aceasta lămurește orice îndoială asupra scrisului atât de aspru a lui Leon. Ea este adresată trimisului papal Iulian și cuprinde muștrare din cauză că Iulian nu s'a dat de partea lui Lučențiu, ci a făcut acestuia chiar propunerea să consimtă cu decisiul sinodului.¹⁾

Aceste epistole ale lui Leon au produs impresie foarte su-părătoare la Constantinopol în urma particularității și novității lor. Căci cine a putut cunoaște mai bine necesitățile Bisericii răsăritene, decât înșiși membrii sinodului dela Calcedon, cari toți,

¹⁾ Epistolele acestea au numerii 78, 79, 80, 81, iar după ediția lui Migne 104—107.

cu excepția delegațiilor papali, erau episcopi răsăriteni? Apoi, afară de aceasta, putut-au apusenii să cunoască mai bine de cât răsăritenii concepția Părinților dela sinodul dela Niceia (dela răsărit), de care au fost conduși aceștia la emferea canoanelor lor? Și pe lângă aceasta nu au dovedit oare înșiși apusenii că nu cunosc canoanele niceiene, deoarece le-au confundat cu canoanele sinodului dela Sardica și chiar dacă le cunosc, le cunosc în ediție falsificată, după cum a dovedit acest lucru unul dintre delegați, când a citit din oarecare codice al său canonul 6 niceian? Apoi cum și în baza cărui drept a putut episcopul unei Biserici provinciale să se ridice împotriva hotărârii unui sinod ecumenic, câtă vreme prerogativele Bisericii lui nu sunt stabilite de altcineva decât numai de către sinod? Fără de aceste lucruri extraordinare Constantinopolul ar fi trebuit să răspundă lui Leon în felul după cum s'a reclamat aceasta în urma epistolelor lui. Totuș nu a procedat astfel din motivele, pe cari le-au menționat mai naințe; ci a răspuns în chipul cel mai blajin, dovedind Sfântului Părinte că el a putut fi informat greșit asupra activității sinodului și că starea lucrurilor este cu totul alta decât care i s'a comunicat. Când a sosit răspunsul dela Constantinopol, se pare că Leon începuse să cugete altfel despre toate acestea și că a dat altă atenție raportului lămurit al trimisului său Iulian. Iulian, care locuia în Constantinopol și care a avut prilej să cunoască cu ochii săi proprii starea reală a lucrurilor dela răsărit, la orice caz a fost în situația de a trimite lui Leon un referat mai fidel decât Lucențiu, carele abia atunci a făcut cunoștință cu afacerile dela răsărit și care, după cum știm, nici nu era liber de parțialitate. Afară de aceasta, Iulian se bucura de mare încredere în fața lui Leon, ceea ce se poate deduce, între altele, din una dintre epistolele acestuia, prin care îl recomandă în chip deosebit împăratului și împărătesei;¹⁾ așadar referatul lui Iulian, dacă la început chiar a fost neglijat de Leon, totuș nu a putut să rămână fără nici o considerație, cu atât mai puțin acum, când din Constantinopol a sosit cu totul alt răspuns de cum dânsul așteptase.

În urma tuturor acestora Leon adresează în anul următor o nouă scrisoare către Iulian, rugându-l să-i trimită toate actele sinodului calcedonean în traducere latină exactă, deoarece actele

¹⁾ Ep. 84 (al. 111).

primite de el nu au fost deplin exacte și ele au dat prilej la neînțelegeri.¹⁾ Sfântul Părinte voia la tot cazul să cerceteze însuși totul și să verifice ce i s'a raportat de către Lucențiu și apoi să-și pronunțe hotărârea sa definitivă. Aceasta s'a întâmplat la începutul lunii Martie 453, când Leon s'a hotărât să procedeze în felul acesta, totuși puțin mai târziu face altfel — ceea ce la tot cazul trebuie să se atribuie din nou influenței detestabile a lui Lucențiu. Fără să aștepte răspunsul la epistola adresată lui Iulian, carele trebuia să-i transmită actele autentice sinodale, Leon trimite din nou câteva scrisori la răsărit, în prima linie Părinților sinodului calcedonean, apoi lui Maxim dela Antiohia, relevând opinia sa anterioară asupra canonului nostru și osândind «ambijia» lui Anatolie.²⁾

Mai jos vom vedea că Leon în epistola sa scrisă lui Anatolie în Martie 458 are despre toate altă părere, — acum vom face o privire sumară asupra motivelor scoase la iveală de către Leon în singuraticile sale epistole:

a) Leon relevă că numai episcopii scaunelor apostolice, adică ai Bisericilor întemeiate de Apostoli, posed dreptul de precădere, pe când ceilalți, oricât prestigiu ar avea cetatea în care se găsește scaunul lor, trebuie să-și aibă locul lor după acela. Leon aici nu judecă corect. Motivul, în baza căruia o Biserică obține precădere față de alta, nu a fost origina ei apostolică, ci totdeauna importanța politică a localității respective. Cea mai bună dovadă pentru aceasta ni-o oferă înșiși Apostolii, cari nicio dată nu căutau să întemeieze scaunele episcopesti în localitățile fără importanță politică, ci totdeauna în localitățile importante din acest punct de vedere, în centrele politice, dintre cari fără îndoielă în Roma ca localitatea principală dela apus, în Alexandria ca localitatea principală a Siriei etc. Petru, de pildă, după cum ne spun Faptele Apostolilor; a predicat în Lidia, Iope, Cezareia, în multe localități din Pont, Capadochia, Bitinia, Asia, Galatia etc., și totuși aceste Biserici, cari au fost întemeiate de Petru și cari își aveau episcopii lor și unele chiar mitropolii lor, nu au obținut vre-o prerogativă specială, deși în privința vechimii erau superioare altora întemeiate de el, ci *numai* centrele politice

¹⁾ Ep. 86 (al. 113).

²⁾ Ep. 87 et 92 (al. 114 et 119).

principale. Tot astfel și Andrei, și Pavel și alți Apostoli. Apostolii prin această procedură au dat direcție succesorilor lor cum să procedeze în activitatea lor. Dacă Constantinopolul pe vremea Apostolilor ar fi fost un astfel de centru politic cum a devenit după Constantin, de bună seamă că Apostolii nu l-ar fi evitat, ci Petru și Pavel, conform obiceiului lor, întâiu acolo ar fi întemeiat scaun episcopesc, fiind un centru, de unde mai ușor s'ar fi putut răspândi evanghelia, apoi s'ar fi îngrijit de celelalte. Atunci la tot cazul Constantinopolul ar fi deținut acel primat, carele, deoarece Constantinopolul încă nu exista, a fost recunoscut pe seama Romei în calitate de capitală imperială. Succesorii Apostolilor, urmând pilda apostolică, au făcut din Constantinopol, după ce a ajuns capitală, ceea ce de altfel ar fi făcut și Apostolii înșiși. — Nu vrem să repețim aici, ceea ce am spus la alt loc cu privire la această chestiune, totuși trebuie să atragem atențiunea asupra împrejurării că hotărîrea sinodului dela Antiohia, care dispune că împărțirea bisericească trebuie să se acomodeze celei politice, a fost acceptată de Biserica apuseană și aceasta a dominat ca principiu normativ în cursul tuturor veacurilor. Este de prisos să aducem exemple, deoarece există prea multe. Este suficient să avem în vedere pe diferiții arhiepiscopi, primași și patriarhi, nu dela răsărit, ci tocmai pe cei dela apus, și localitățile, în cari aceștia își au reședințele și apoi să le comparăm cu alte localități, despre cari se știe sigur că într'insele au propovăduit Apostolii și au întemeiat Biserici, precum și rangul ierarhic inferior pe care îl aveau cele din urmă și înaintestătătorii lor bisericești, ca să fie evident că Biserica apuseană a urmat în practica sa totdeauna acest principiu, pe care Leon Ia un moment dat a găsit de bine să-l respingă în teorie.¹⁾ Afară de aceasta, canonul 17 al acestui sinod dispune expres ca importanța politică a unei localități trebuie să servească de cinsură și în afacerile bisericești. Acest canon însă nu numai că nu a stărnit protestul delegaților lui Leon, ci, după cum am văzut la comentarul canonului 9 al acestui sinod, Nicolae I se referă chiar la acesta când ar-

¹⁾ Când în secolul al IX-lea patriarhului dela Roma i-a cășunat să se proclame pe sine Caput omnium ecclesiarum Christi et Princeps, atunci iarăși motivul politic a fost relevat. Vezi Benedicti III. ep. ad universos episc. Galliarum a. 855 sau Iohannis VIII ad Petrum comitem a. 878.

gumentează ceva, la ceea ce răsăriteni nici nu au găsit că merită să răspundă.¹⁾

β) După ceea ce afirmă Leon asupra prerogativelor scaunelor apostolice, arhiepiscopul Constantinopolului ar trebui să fie retrogradat la treapta, în care se găsea atunci, când Constantinopolul era numai micul Bizanț, așadară ar trebui să meargă înapoi aproape cu o sută cincizeci de ani și să depindă de mitropolitul Eracleii. Cel puțin așa se exprimă Leon în scrisoarea sa adresată împărătesei Pulcheria, spunând că trebuie să se păstreze toate drepturile pe seama mitropolitului dela Eraclea. Nu vom arăta acum câtă îndreptățire cuprinde în sine această pretenție a lui Leon cel Mare: la orice caz însă trebuie să observăm că această pretenție nu a putut emana din altceva, decât din inima invidioasă și răutăcioasă a lui Lučențiu. Căci a trece cu vederea întreaga practică a Bisericii constantinopolitane începând cu jumătatea secolului anterior și până la jumătatea secolului prezent (5), a nu recunoaște obiceiul îndreptățit prin vechimea sa, în temeiul căruia au fost recunoscute și prerogativele scaunului roman, apoi a nu voi să se știe despre activitatea lui Ioan Gurădeaur în calitate de arhiepiscop constantinopolitan precum și despre cauzele, cari au pricinuit această activitate a lui Ioan Gurădeaur, a succesorilor lui nemijlociți și a următorilor lui în scaunul Constantinopolului și prin urmare a adera la hotărîrea referitoare la dânsul a faimosului sinod «la stejar», — toate acestea se pot admite numai unui Lučențiu, dar nici decum nu se pot privi ca emanate din intențiile personale ale lui Leon cel Mare.

γ) Leon are toată dreptatea când se pune pe sine în evidență ca pe cel dintâiu apărător al canoanelor, și în măsură și mai mare are dreptate când afirmă că prin canonul 6 niceian s'a fixat ordinea întâietății între episcopii cu scaunele de precădere, dar nu are dreptate când neagă că un sinod, rămânând fidel spiritului bisericesc, nu are aceiaș putere ca oricare altul în privința chestiunilor bisericești. Pe lângă aceasta, dacă recunoaște că sinodul dela Niceia a confirmat precăderile, aceasta înseamnă că acest sinod a și avut puterea de a face acest lucru, prin urmare că sinoadele au și atribuția de a hotărî asupra precăderilor. Sinodul dela Niceia a confirmat obiceiul, după care

¹⁾ Vezi mai sus pag. 212 și urm.

și episcopii Alexandriei și Antiohiei beneficiază de aceleași prerogative speciale ca și cel roman, iar sinodul dela Calcedon a făcut acelaș lucru: a confirmat obiceiul, conform căruia acum și episcopul constantinopolitan se va bucura de aceleași prerogative ca și cei de mai înainte și, deoarece el este episcopul capitalei nouă, în privința onorurilor va avea întâietate față de ceilalți, însă urmează după episcopul capitalei vechi.

s) Mai departe Leon relevă câteva motive, din cari reiese clar spiritul lui Lučențiu, deoarece sunt o repetiție a aceluiași lucruri, pe cari Lučențiu le-a spus la sinod. — Leon declară, întâiu, că nu cunoaște canonul (3) al sinodului II ecumenic referitor la scaunul Constantinopolului, apoi el desconsideră acest sinod¹⁾. Cu privire la cea dintâi se poate scoate în relief declarația aceluiași delegați din ședința I a sinodului și declarația lui Eusebiu al Doreileului din ședința a XVI-a. A doua trebuie privită cu mirare, deoarece este de neînțeles cum s'a putut Leon exprima în felul acesta, când mai târziu al episcop roman, Grigorie cel Mare (590—604) s'a exprimat asupra primelor patru sinoade ecumenice în felul următor: «Declară că eu primesc și cinstesc cele patru sinoade ecumenice ca pe cele patru cărți ale evangheliei și anume: pe cel dela Niceia, dela Constantinopol, dela Efes și dela Calcedon»²⁾.

e) Referitor la declarația făcută de către Lučențiu de repetite ori la sinod că vanitatea lui Anatolie a provocat acest canon și că Părinții au fost forțați să iscălească hotărîrea, ceea ce Leon amintește în epistolele adresate împărătesei Pulcheria și lui Ana-

¹⁾ Ep 80 al. 106: „Persuasioni tuae in nullo penitus suffragatur quorundam episcoporum ante sexaginta (ut jactas) annos facta conscriptio, nunquamque a praedecessoribus tuis ad apostolicae sedis transmissa notitiam, cui ab initio sui caducae dudumque collapsae sera nunc et inutilia subiungere fundamenta voluisti“.

²⁾ Ep. ad Iohannem Const. Ep. 25 (Migne LXXVII, 478). Asupra acestui fel de exprimare a lui Leon asupra sinodului al II-lea ecum. Neander (Geschichte der chr. Religion. IV Aufl. III, 253) observă deplin întemeiat următoarele: „Er spricht hierbei mit auffallender Geringschätzung von einem Concil, welches nachher allgemein in der abendländischen Kirche unter die ökumenischen gerechnet worden“. Și după aceea (S 254): „Es hält schwerlich Stich, wenn man die Anerkennung der Autorität jenes Concils durch Leo zu retten und diesen mit der späteren römischen Kirche in Uebereinstimmung zu bringen sucht dadurch, dass man, dem natürlichen Sinne der Stelle zuwider, dieses geringschätzige Urtheil Leo's nur auf den einzelnen Canon des Concils bezog“.

tolie, după cecele am spus mai înainte, ni se pare de prisos a le mai trece în revistă. Aceasta a fost la Sfântul Părințe nimic altceva, decât manifestarea mâniei momentane, provocată de duhul rău. Acest lucru se dovedește prin epistola lui a doua adresată lui Iulian în Martie din anul următor, prin care cere traducerea exactă a tuturor actelor sinodale.

Cu toate aceste «motive» relevate de Leon în primul moment și apoi tot de el revocate, deși nu chiar formal, ci în fond, mai ales când s'a convins dintr'una din epistolele lui Anatolie că nu vanitatea acestuia a provocat hotărârea sinodului, ci forța împrejurărilor, totuși mai târziu vom vedea pe Leon în cea mai intimă corespondență cu episcopul Constantinopolului¹⁾.

Dar, din împotrivirea lui față de hotărârea sinodului dela Calcedon cu privire la episcopul capitalei, împotrivire stărnită de o zăpăceală momentană și pe care a exprimat-o în câteva epis-

¹⁾ Epistola aceasta a lui Anatolie a fost interpretată de teologii romani în felul lor special și le-a dat prilej de bucurie zgomotoasă că iată papa a triumfat. Hergenröther (Photius. I, 87) de pildă exclamă: „Der römische Stuhl hatte für jetzt einen glänzenden Sieg davon getragen. Der canon 28. schien völlig aufgegeben. Er blieb rechtlich ungiltig.“ Iar alții îi împună șiretenia grecească, ca și când Anatolie prin această epistolă a sa s'ar fi arătat că jertfește canonul 28. Hefele a găsit de bine ca unul din §-ii săi din „Istoria sinoadelor“, întemeindu-se pe epistola lui Anatolie, să-l întituleze: „Die Griechen opfern scheinbar den 28-ten Canon“ (II, 561 fg.). Și Pichler (Gesch. der kirchl. Trennung II, 638) deduce aproximativ același lucru din această scrisoare. Dânsul însă nu ne oferă nici un argument pentru această deducție. Fără a mai aminti că scrisoarea aceasta nu există în limba grecească, ci numai în latinește și astfel foarte ușor s'a putut întâmpla cu ea, ca cu multe altele, că a fost falsificată, cu deosebire locul menționat de Hefele cu triumf repetit la pag. 562 din lucrarea sa menționată precum și de Hergenröther, — să vedem ce spune epistola aceasta? Anatolie, după ce face amintire despre câțiva clerici de ai săi, adaugă: „Îar în privința celor hotărâte la sinodul dela Calcedon referitor la scaunul constantinopolitan, mii convins că nu s'au făcut la dorința mea, deoarece eu în toată viața mea totdeauna am iubit liniștea și m'am străduit să rămân în modestia mea. Ci aceasta a fost dorința clerului constantinopolitan și toți episcopii din părțile acestea au consimțit, după cum poți vedea din procesul verbal.“ Există aici oare chiar și cel mai mic motiv de a striga cu bucurie că: „prin aceasta scaunul roman a reportat un timp strălucit“? Răspunsul lui Leon din 29 Maiu 454 adresat lui Anatolie, în care arată cât de sfinte trebuie să rămână canoanele Părinților în fața tuturor, este cea mai bună dovadă pentru aceasta.

tole, se face vizibilă măreția caracterului Sfântului Părinte și convingerea despre sfințenia datoriiilor sale episcopesti și despre respectarea drepturilor celorlalți episcopi; se vedește spiritul de umilință, de care într'adevăr trebuie să fie pătruns fiecare episcop. El se privește pe sine drept succesor al Apostolilor și ca atare consideră de întâia datorie a sa să exceleze ca păstrător al așezămintelor sinodale și muștră pe alții cari nu apără ca dânsul aceste așezăminte. «Ceeace se împotrivesc sfințelor canoane, este un mare rău, de nesuferit» zice Sfântul Leon. Dar dânsul în calitate de succesor apostolic întru nimic nu se consideră pe sine mai pe sus decât ceilalți succesori apostolici, nici că el ar fi vreun șef deosebit al Bisericii. În toate epistolele sale nu găsim nici un cuvânt, care ar arăta vreo putere autocratică a sa, în temeiul căreia ar încerca să facă ceva în virtutea «dreptului divin». El condamnă orice inovație¹⁾ și declară că scaunul său apostolic nici odată nu va permite așa ceva (apostolicae sedis nunquam poterit obtinere consensum); el apără în chip energic drepturile mitropolijilor și zice că nici odată nu-și va da asentimentul ca aceste drepturi să fie știrbite din partea cuiva; în toate scrisorile sale accentul principal îl pune pe păstrarea canoanelor niceiene, și sfințenia lor, zice dânsul, trebuie să fie obligatorie pentru întreaga Biserică în toate timpurile. Pentru enciclica sa despre credința ortodoxă a fost onorat cu atributele cele mai ilustre și s'a făcut vrednic de astfel de laude, cari numai în limba grecească se pot exprima și cari pot servi drept podoabă și pentru cel mai insuflejit panegiric; totuși el nu se laudă cu acestea și n'a vrut să-și însușască titlul de «arhiepiscopul tuturor Bisericilor din lume», pe care titlu delegații săi au intenționat să-l proclame în ședința a IV-a a sinodului nostru.²⁾ În toate enciclicile și cuvântările sale el vorbește despre prerogativele scaunului său ca fiind ale unui

¹⁾ Fiște că nu în privința credinței, deoarece plămuierea dogmelor nouă este fătul veacurilor de mai târziu.

²⁾ Expresiunea în latinește a delegaților: „Universalis ecclesiae Papae Leonis” grecește sună în câțiva altfel, totuși în esență este aceeași: „παρὸν τῶν ἐκκλησιῶν ἀρχιεπισκόπου Λεόντος”. Harduin. II, 385. Cf. A. S. E. IV, 10. Acest titlu a fost dat papii numai de către delegați, iar nu de sinodul calcedonean, cum a afirmat mai târziu Grigorie cel Mare (Ep. ad Eulogium et Anastasium Episc. Lib. V, ep. XCIII, în Migne, LXXVII, 771). Imprejurarea din urmă este importantă, fiindcă arată că papa a fost de părerea că numai un sinod poate recunoaște un astfel de titlu.

scaun apostolic, dar numai în sensul precăderii și întregității Bisericii ecumenice. Iată cum scrie episcopilor întruniți la sinod în Efes: «Leon, episcopul, sfântului sinod întrunit la Efes, iubiților săi frați, har întru Domnul. Credința pioasă a preagrațiosului împărat, știind că mult va fi înălțată mărirea lui, dacă în Biserica catolică nu crește sămânța rătăcirii, a recunoscut așezămintelor divine astfel de cinste, încât a invitat autoritatea scaunului apostolic la executarea întreprinderii sfinte, dorind ca prin această mărturisirea sa prealăudată să se pronunțe oarecum de către în-suși fericitul Apostol Petru. Fiindcă întrebând Domnul: «cine zice oamenii că este Fiul omului,» ucenicii au dat diferite răspunsuri; iar când i-a întrebat ce cred ei înșiși, cel dintâiu dintre Apostoli a cuprins în puține cuvinte întreaga credință și a zis: «Tu ești Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu»... și din cauza aceasta i-a și răspuns Domnul: «Fericit ești tu, Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sânge ți-au arătat ție aceasta, ci Tatăl meu, cel din ceruri. Și eu îți zic ție: tu ești Petru și pe această piatră voi zidi biserica mea și porțile iadului nu vor birui-o.» În conformitate cu aceste foarte departe este de părțile constitutive ale clădirii Bisericii celce nu mărturisește credința fericitului Petru și se împotrivesc evangheliei lui Hristos... Și deoarece nu trebuie lăsată fără de remediu o astfel de rătăcire și deoarece de Hristos iubitorul împărat foarte corect și în chip evlavios a dorit să se întrunească sinodul episcopilor și toată minciuna să se extirpeze cu deplină rațiune, astfel eu am trimis pe frații mei: pe episcopul Iulian și pe presbiterul Renat, și pe fiul meu pe diaconul Ilarie, și cu ei pe notarul Dulcențiu, cari vor înlocui prezența mea la sfânta întrunire a frățietății voastre și prin judecata comună cu a voastră se va hotărî cele plăcute lui Dumnezeu...¹⁾ Părinților dela sinodul calcedonean Sfântul Leon le scrie în acelaș fel: «Episcopul Leon sfântului sinod dela Niceia (Calcedon), fraților săi preaiubiți, har întru Domnul. Eu aș dori, preaiubiților, în interesul strănerii iubirii noastre reciproce ca toți Sfinții Domnului să fie pătrunși de acelaș spirit în credința unei Biserici catolicești și să nu se lase abătuți dela calea adevărului prin grații sau prin frică de puterea lumească. Deoarece însă adeseori s'au petrecut fapte cari cer căință și milostivirea lui Dumnezeu.

¹⁾ A. S. E. III, 57 și urm.

întrece infracțiunile păcatelor și din acest motiv pedeapsa se va amâna spre a se putea realiza îndreptarea; astfel într-o toate trebuie luată în considerare intențiunea evlavioasă a preagrafosului împărat, carele dorește ca frățietatea noastră sfântă să se întrunească pentru ca să se sfășie mrejele diavolești și să se stabilească pacea bisericească, păstrându-se pe lângă aceasta și drepturile și onorurile scaunului fericitului Apostol Petru; astfel și pe noi ne-a învitat prin scrisori speciale, ca și noi să participăm la sfântul sinod, dar nici împrejurările de timp, nici obiceiul de până acum, nu ne-a permis să urmăm chemării. Altfel frăția voastră să privească pe acești frați ai noștri, adică pe episcopii Paschasiu și Lučențiu și pe presviterii Bónifaciu și Vasile trimiși de scaunul apostolic ca și când și eu aș fi prezent la sinod, astfel că nu veți fi lipsiți de prezența mea, deoarece și eu mă găsesc între voi prin locuitorii mei, nici nu sunt în depărtare de voi în propoveduirea credinței catolicești; dar nici nu se poate ca voi să nu cunoașteți în ce credem noi pe baza tradiției vechi, astfel că nici nu ați putea dubita care este cu adevărat dorința noastră.»¹⁾ — Leon, cu toate că poartă atâta grijă pentru importanța scaunului său, totuși, precum se vede, nu uită nici importanța Bisericii ecumenice, reprezentată la sinodul dela Calcedon, în fața căruia vrea să-și apere credința sa și căruia nimic nu-i impune cu puterea sa, ci îl roagă ca să confirme și să proclame adevărul.

După acel protest energetic al delegațiilor împotriva canonului nostru și după acele epistole ale lui Leon, pe cari le-a scris împotriva lui dela Maiu 452 până la Iunie 454, fost-a oare anulat canonul 28? Firește că așa ar fi trebuit să se întâmple și canonul nostru ar fi trebuit să-și piardă importanța sa odată pentru totdeauna, dacă pe vremea aceea ar fi dominat concepția de azi asupra «papalității» sau cel puțin concepția construită pe timpul lui Nicolae I. Dar acesta a fost numai secolul al V-lea și în secolul acesta teoria aceea despre «papalitate» se găsea numai în germene, și abia mai târziu a primit o dezvoltare atât de miraculoasă. Despre vreo putere absolută, universală, infalibilă, divină în Biserică a episcopului dela Roma, despre vreo putere, care să stea deasupra sinoadelor ecumenice, despre o astfel de putere încă nu a avut ideie pe acel timp episcopul Romei, și cu

¹⁾ A. S. E. III. 114—117. — Harduin. II, 47—50.

atât mai puțin altcineva. Părinții sinodului dela Calcedon, dacă s'ar fi putut chiar și numai gândi că episcopul acesta dispune de putere divină asupra Bisericii întregi, dacă ar fi știut că el într'adevăr dela Hristos a primit vre-o putere de felul, cum se scoate la iveală mai târziu de un Nicolae I, sau de Grigorie VII, sau de Inocențiu III, sau de Bonifaciu VIII, — apoi ei nu ar fi rugat simplamente pe Leon ca «el să onoreze cu consimțământul său» hotărîrea lor, ci ar fi făcut-o dependentă de aprobarea lui, de care, firește, ar fi depins valabilitatea sau nevalabilitatea hotărîrii lor; apoi dacă ei s'ar fi gândit că acest episcop al Romei într'adevăr dispune de o astfel de putere divină, nu se poate admite că dânsii nu ar fi cedat imediat, când Leon a trimis în Maiu 452 prima sa scrisoare împăratului împotriva canonului nostru, deasemenea este imposibil de a admite că ei s'ar fi hotărît să dăruiască altcuiva cecece după dreptul divin i se putea cuveni exclusiv episcopului Romei. Însuș Leon, dacă s'ar fi putut gândi că într'adevăr dispune de puterea, pe care până astăzi treisprezece papi cu numele lui au accentuat-o, ar fi anulat acel canon în virtutea dreptului său divin, pe care ar fi trebuit să-l dețină în calitate de «locțiitorul lui Hristos însuși» și ar fi anatematizat pe cei îndărătnici, precum face aceasta papa în timpurile mai nouă pentru toate nimicurile, mergând până la ridicol. Repetăm, nici Părinții sinodului dela Calcedon, nici însuși Leon cel Mare nu a avut ideie despre vreo astfel de putere divină a episcopului dela Roma; așa că și acest canon, fiind sancționat, îndată ce a fost emis, prin votul sinodului ecumenic, forul suprem și singur infalibil din Biserică, a primit putere legală, — și puterea lui legală a fost recunoscută pe cale oficială atât la răsărit cât și la apus.

Împăratul Marcian, atât în numele său cât și al asociatului său din partea de apus a imperiului, Valentinian III, a fost cel dintâiu, care a emis la anul 454 un decret, prin care s'au confirmat prerogativele conferite Bisericilor prin canoane.¹⁾ Decretul acesta a fost revocat de Vasilisc la anul 476, deoarece Acaciu, patriarhul de pe atunci al Constantinopolului, după cum știm, nu a vrut să se supună ordinului lui de a reintegra în scaunele lor pe doi episcopi monofiziți. În anul următor însă noul împărat

¹⁾ Cod. lib. I. tit. II. 1. 12. — Cf. Manuale Basilicorum C. Heimbachii (Lips. 1870) VI, 339.

Zeno a promulgat valabilitatea deplină a canonului 28 calcedonian; după aceea Iustinian I prin novela sa CXXXI dispune că «preasfințitul papă al Romei vechi trebuie să fie cel dintâiu între toți Sfinții Părinți, în conformitate cu dispozițiile canoanelor bisericești, iar preafericitul arhiepiscop al Constantinopolului, Roma cea nouă, primește locul al doilea, după sfântul scaun apostolic al Romei vechi; dar va sta înaintea tuturor celorlalte scaune»¹⁾.

Ceva mai târziu și apusul a recunoscut valabilitatea prerogativelor conferite prin canonul nostru arhiepiscopului constantinopolitan. Insuș Leon cel Mare în epistola sa din 14 Martie 458, dacă și nu revocă expres ceea ce scrisese mai înainte împotriva canonului nostru, totuși recunoaște în mod tacit prerogativele conferite scaunului constantinopolitan. Leon într'o scrisoare a sa adresată lui Anatolie se plânge că unii cari depind de scaunul constantinopolitan ajută pe eretici și propune lui Anatolie să-i excludă din Biserică. Anatolie își exprimă față de Leon nemulțumirea fiindcă poartă grijă de afaceri, cari nu sunt supuse jurisdicțiunii lui; la ceea ce Leon în menționata sa scrisoare din 14 Martie, între altele, scrie astfel lui Anatolie: «Nu ar fi trebuit să Te superi din cauză că eu Ți-am comunicat că ar trebui cercetate chestiunile privitoare la persoanele sfințite supuse jurisdicțiunii Tale; prin aceasta la nici un caz nu am voint să jignesc demnitatea Ta; ci am avut grijă de reputația Ta, care-mi este tot atât de plăcută ca și a mea.»²⁾ După cum se vede, Leon ia act de faptul indeplinit; și dacă nu exprimă acest lucru în mod formal, apoi dela aceasta la tot cazul îl rețin epistolele de mai înainte, pe

¹⁾ «Θεσπίζομεν ... τὸν ἀγιώτατον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Πάπαν πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων τὸν δὲ μακαρίων ἀρχιεπισκοποῦν Κωνσταντινουπόλεως τῆς νέας Ῥώμης δευτέραν τάξιν ἐπέχειν μετὰ τὸν ἀγιὸν ὑποστολικὸν θρόνον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τῶν δ' ἄλλων πάντων προσημασθαι». Nov. 131. cap. 2, in Basilicor. Lib. V. tit. III. 3. Compară Nomocanonul în XIV titluri I, 5 în Sint. At I, 44 „Nec solum Imperatorum auctoritate stetit Constantinopolitanae sedis dignitas et iurisdictio, verum etiam Ecclesiae universae consensu. Nam canones synodi Constantinopolitanae et Chalcedonensis codicibus Canonum Ecclesiarum inserti sunt, et sequentibus saeculis, tum secundum honoris gradum, tum etiam iurisdictionem in Pontum, Asiam et Traciam, nemine fere refragante, retinuit Constantinopolitanus Antistes“ — observă Du Pin (O. c. p. 58—59), după ce a citat decretule de Stat referitoare la această chestiune.

²⁾ Ep. 128 (al. 151).

cari, firește, i-ar cădea greu să le revoce acum în chip expres. — Urmașii nemijlociți ai lui Leon nu s'au comportat ca Leon, ci din nou s'au ridicat contra prerogativelor conferite scaunului constantinopolitan. Aceasta însă a fost numai o apariție momentană, provocată de împrejurările timpului, mai ales din cauză că Acaciu, al doilea succesor al lui Anatolie, cunoscutul autor al enoticului împăratului Zeno, n'a meritat nici o considerație din partea ortodoxiei. Și vom auzi pe Gelasie al Romei (492—496) cum se ridică expres în epistolele adresate episcopilor Dardaniei împotriva prerogativelor conferite episcopului constantinopolitan, când aceste prerogative sunt în detrimentul credinței ortodoxe¹). Altfel acesta a fost cel din urmă cuvânt de protest împotriva canonului 28 al sinodului calcedonean și după aceea, mai ales după novela menționată a lui Iustinian, a rămas valabil pentru Biserica întreagă²).

La începutul secolului al VI-lea fer. Avitus († 525), episcopul din Vienne în Galia scrie lui Ioan al Constantinopolului și-i recunoaște prerogativele, ce i se cuvin în calitate de episcop al capitalei.³) La sinodul așa zis al VIII-lea ecum. (anul 869) prin canonul 21 s'a recunoscut primatul episcopului constantinopolitan, după Roma.⁴) Când Constantinopolul era sub latini, la începutul veacului al XIII-lea, la Roma s'a ținut un sinod general în biserica Lateran, pe care romanii îl numesc «al doisprezecelea ecumenic» și acest sinod, după ce Ghervasie, un presviter din Toscana, a fost numit patriarh al Constantinopolului de către papa Inocențiu III, a dat următorul (5) canon: «Reînviind vechile

1) Gelasii papae Ep. 7. ad Episcopos Dardaniae. Harduin. II, 905 sq.

2) Cităm aici fără de nici un comentariu ceea ce spune Hefele (Concilien-gesch. II, 503): „Zuletzt verstümmte auch der laute Widerspruch Rom; doch eine wirkliche und ausdrückliche Anerkennung jenes Canons hat Rom, wie die Ballerini behaupten, niemals gegeben. Es ist diess jedoch dahin zu beschränken, dass zur Zeit, als das lateinische Kaiserthum und ein lateinisches (in original cuvântul acesta este tipărit rar) Patriarhat in Constantinopel bestand, die vierte Lateransynode unter Papst Innocenz III. im J. 1215 in ihrem c. 5. aussprach, der Patriarch von Constantinopel solle den Rang unmittelbar hinter dem von Rom und vor (in original cu litere rare) denen von Alexandrien und Antiochien haben.“

3) S. Avitus Vienn. ep ad Ioann. Constant. (Migne LIX, 48). In această epistolă el își exprimă bucuria pentru că s'a pus capăt schizmei lui Acaciu, și pe Ioan și pe Hormusd îi numește cei dintâi luminători ai lumii.

4) Harduin. V, 909.

prerogative ale scaunelor patriarhicești, hotărîm, cu aprobarea sfântului sinod universal, că după Biserica Romei, care deține din grația lui Dumnezeu primulul puterii ordinare asupra tuturor celorlalte ca mama și învățătoarea tuturor celorce cred în Hristos, cea a Constantinopolului să dețină înfăiu (primat), cea a Alexandriei pe al doilea, cea a Antiochiei pe al treilea, cea a Ierusalimului pe al patrulea, păstrându-se și demnitățile proprii ale fiecăreia...¹⁾ Primele cuvinte ale canonului dovedesc foarte intuitiv importanța,

1) „Antiqua patriarchatum sedium privilegia renovantes, sacra universalis synodo approbante, sancimus ut post Romanam ecclesiam, quae disponente Domino super omnes alias ordinariae potestatis obtinet principatum, utpote mater universorum Christi fidelium et magistra, Constantinopolitana primum, Alexandrina secundum, Antiochena tertium, Hierosolymitana quartum obtineant, servata cuilibet propria dignitas...“ Harduin. VII, 23. — E amuzantă aici o mică comparație. Leon cel Mare a ridicat vocea sa de protest contra canonului 28 calcedonean, fiindcă patriarhului constantinopolitan i s'a dat dreptul de a pune mitropoliți în Tracia, Pont și Asia mică și nimic altceva. — și în aceasta el vede dorul aceluia patriarh după vreo putere deosebită; Inocențiu III nu numai că recunoaște patriarhului aceleași cetăți precădere față de toți ceilalți patriarhi, dar îi acordă o cinste deosebită ca nici unuia dintre ceilalți patriarhi. Anatolie, Flavian, Proclu, Gurădeaur și ceilalți arhiepiscopi constantinopolitani dovedesc înainte de sinodul dela Calcedon cumpătare în guvernarea provinciilor lor, și Roma totuși îi osândește ca fiind setoși de putere; dar ce fel au fost ceice, cărora Inocențiu III li-a recunoscut precăderea, iată că o spune Thomassin: „Observare juvat enormes illas Latini Patriarchae Constantinopolitani usurpationes... Uno verbo omnia complectere, si dicas, agebat ille summum in Oriente Pontificem, in totum, qua latissime patebat, Patriarchatum suum Legatos a latere mittebat cum eadem plenitudine potestatis, qua Pontificii gaudent Legati: hi de nullis non causis et primo judicabant, et per appellationem: aliorum Episcoporum, et quidem ipsis inconsultis, homines anathemate feriebant, solvebant excommunicatos ab aliis: Episcopos a Metropolitanorum iugo solvebant; non sinebant a se provocari ad sedem Apostolicam; ob violentas in Clericis injectas manus si qui essent sacris interdicti, eos altaribus iisdem sacris reconciliabant; denique suo arbitratu beneficia conferebant, impatientes legum Canonumque, quos nuper Lateranense Concilium promulgaverat. Haec erat omnino quae Patriarcha Latinus per fas et nefas audebat.“ (Part. I, Lib. I, cap. 16. n. 3. Ed. cit. I, 128—129). — Din comparația aceasta dintre patriarhii greci ai Constantinopolului din secolele IV și V și patriarhii latini din secolul XII și din raportul papilor dela Roma față de cei dintâi și față de cei din urmă se vedește că principiul conducător în privința celor din urmă nu a fost totdeauna dreptatea, ci parțialitatea permanentă și chiar cea mai bătaoare la ochi.

pe care a avut-o protestul delegațiilor Romei la sinodul dela Calcedon contra prerogativelor conferite patriarhului constantinopolitan și că acesta nu a fost altceva decât o respingere momentană a acestor prerogative din partea episcopului dela Roma. Și în sfârșit, când pe timpul lui Eugeniu IV s'a încheiat cunoscuta unire dela Florența, în faimosul *Decretum unionis* citim următoarele: «Patriarhul Constantinopolului va fi al doilea după preasfințitul papă dela Roma, cel din Alexandria al treilea, apoi al patrulea cel din Antiohia și al cincilea cel din Ierusalim, păstrându-se toate prerogativele și drepturile lor.»

Iată am expus, după cât ni se pare, în mod complet, istoricul acestui canon calcedonean. De încheiere trebuie să adăugăm încă o observație pentru timpul prezent. Canonul acesta, fiind o hotărâre a unui adevărat sinod ecumenic, îndatăce a fost dat, a primit putere de drept, pe care trebuia să o primească în această calitate. Dacă împotriva lui au ridicat cuvânt de protest înainte de toate delegații papii Leon și apoi și acest papă însuși; totuși aceste proteste au durat numai pânăce nu s'au lămurit unele circumstanțe și s'au înlăturat unele neînțelegeri, — după aceea însă a fost recunoscut valid atât de către delegați, cât și de către papă. Atât teologii vechi romani, cât și cei recenți, se străduiesc cu foarte mijloacele să demonstreze că prin acela se stabilește ceva antilegal. Lucrul acesta ar fi aproape de necrezut sau cel puțin inexplicabil, dacă nu am ști că acest canon se referă la scaunul ocupat de un Fotie și de un Mihail Cerularie, și după disciplina de partid, ca să ne servim de o expresiune din dicționarul politic, fiecare teolog român trebuie să fie împotriva lui. Spre scopul acesta li s'a oferit prilej prin acele câteva epistole ale lui Leon scrise îndată după sinod sub influința delegatului său la Constantinopol, Lucențiu cel cu suflet malițios și invidios. Așadară pe baza acestor epistole, urmând partidului, argumentează ceea ce este imposibil de a argumenta pe baza dovezilor istorice existente. De aici vine șovăiala în argumentări și atâtea contradicții între comentariile făcute la canonul nostru. Dânșii apără pe Leon câtă vreme el protestează împotriva canonului și demonstrează că atitudinea lui Leon este motivată din punct de vedere canonic. Dacă Leon ar fi rămas pe lângă protestul său, dacă papii următori și sinoadele ar fi protestat ca și Leon la început, ei ar câștiga ușor cauza. După cum nu au pri-

mit canoanele altor sinoade răsăritene, tot așa nu ar fi primit nici pe acesta și chestiunea ar fi finalizată. Dar Leon însuși a abstat de la procedura sa de la început, iar papii următori și sinoadele au recunoscut ceea ce s'a hotărât prin acest canon, și prin urmare acesta trebuie interpretat așa precum este în interesul partidului. Spre a se atinge însă scopul acesta, era necesar ca anumite date, cari se referă nemijlocit la această chestiune și cari servesc de cheie ca totul să se lămurească, să fie trecute sub tăcere, așa împrejurarea că epistola lui Leon cel Mare adresată lui Anatolie este dată din Martie anul 458, sau epistola fer.-lui Avitus către Ioan al Constantinopolului; alte date trebuiau interpretate pe dos, precum decretul lui Marcian și Valentinian din anul 455, sau epistola lui Leon către Iulian din Martie anul 453; și în fine a trebuit să se plăsmuiască atari combinații, cari se împotrivesc puternic criticei sănătoase. Apărând pe Leon pe timpul când el protesta prin scrisorile sale din anul 454 împotriva acestui canon, trebuia ca ei mai târziu involuntar să osândească pe același Leon, când acesta a intrat în raporturi discordanțe cu Anatolie, trebuia să osândească apoi pe papa Adrian II, pe timpul căruia s'a ținut sinodul din anul 869, pe papa Inocențiu III, pe timpul căruia s'a întrunit sinodul de la Lateran, pe papa Eugeniu IV, care este iscălit cel dintâiu pe Decretum concilii Florentini, — și în fine puteau trage la îndoială și valabilitatea în ce privește Corpus juris canonici al lor, în care dispoziția canonului nostru se găsește la loc de frunte. Aici ar trebui să-i conducă în mod consecvent dorința lor, când voiesc să proclame ilegală dispoziția canonului nostru. Firește, dâșii nu o spun aceasta; dar ținând seama de încercările lor forțate spre a pune în armonie faptele anterioare ale papilor cu cele ulterioare, la această concluzie trebuie să ajungă oricine, fie ortodox, fie romano catolic, care citește multele lor interpretări și care pe lângă aceasta cunoaște cel puțin întru câtva istoria bisericească din secolele IV și V.

Vom mai reveni la dispoziția acestui sinod și la comentarul canoanelor sinodului trulan, carele prin canonul său al 36-lea a repețit aceiași dispoziție și a legiferat definitiv ordinea respectivă dintre cei cinci patriarhi cu scaunele de precădere.

Canonul 29.

Ierosilie este a retrograda pe episcop la treapta de presviter. Iar dacă vre-o pricină dreaptă i-a înlăturat pe ei dela agendele episcopatului, nu li este iertat a ținea nici loc de presviter. Inșă dacă fără de nici o vinovășie au fost înlăturați din demnitate, să se reintegreze iarăși in demnitatea episcopatului.

Anatoliu, prea cucernicul arhiepiscop al Constantinopolului, a zis: Ceice, despre cari se spune că au fost degradați din demnitatea episcopatului în rândul presviterilor, dacă au fost condamnați din vre-o cauză binecuvântată, cu drept cuvânt nu sunt vrednici nici de demnitatea de presviter; inșă dacă fără vre-o cauză binecuvântată au fost retrogradați la o treaptă mai inferioară, cu dreptate este, dacă se dovedesc nevinovați, să-și reprimească iarăși demnitatea și sacerdoșiul episcopatului.

(3, 26 trul.; 1, 2 Anc.; 9 Neocez.; 27, 70 Vasile c. M.).

— Noi am tradus canonul acesta după textul grecesc, in felul cum se găsește in Sintagma At. Partea a doua a canonului nu se găsește in edițiile sinodale rusești. In Cormciaia sună astfel: «Dacă episcopul se retrogradează la treapta de presbiter, aceasta este ierosilie, dacă e vinovat să nu fie presbiter, ceice au fost retrogradați, nefiind vinovați, să fie episcopi.»¹⁾

Inceputul părții a doua a canonului arată că partea primă a trebuit să fie propunerea sau declarația cuiua; din actele sinodului cunoaștem că propunerea aceasta s'a făcut după ce s'a ascultat comunicatul referitor al delegaților romani, după ceceea Anatolie al Constantinopolului a primit propunerea și apoi sinodul întreg și-a însușit-o.²⁾

Canonul acesta nu a fost dat in ședința a XV-a a acestui sinod drept canon deosebit, ca celelalte, ci el este hotărârea dată in ședința a IV-a a sinodului in chestiunea reclamației lui

¹⁾ In Synodiconul lui Bevéregiu (I, 147) este citat ca in Sint. At.; iar in ediția lui Pitra (Op. cit. I, 533), după ce s'au citat 28 canoane, urmează cel prezent ca al 29-lea cu titlul următor: „Ex ejusdem sancti concilii actione de Photio episcopo Tyri et Eustathio episcopo Beryti.“

²⁾ A. S. E, IV, 90—91. — Harduin, II, 443.

Foție al Tirului contra lui Eustatie al Beritului, carele a retrogradat în chip ilegal la treapta de presbiter pe trei episcopi puși de Fotie.¹⁾ Și hotărîrea aceasta, ca una ce conține o dispoziție canonică însușită de sinodul calcedonean, mai târziu a fost adăosă la celelalte canoane ale acestui sinod.

Canonul acesta este clar prin sine însuși; dacă cineva din cauza oarecăror infracțiuni nu este vrednic să săvârșască Sfintele Taine, este nevrednic pentru aceasta în oricare treaptă ierarhică s'ar găsi el, fie episcopescă, fie presbiterială, va fi deci despoiat în general de preoție; și Părinții calcedoneni numesc ierosilie (*ιεροσυλία*) împrejurarea dacă cineva se va considera nevrednic de săvârșirea slujbei preoțești fiind în treapta episcopescă și în acelaș timp se consideră vrednic fiind în treapta de presbiter, adică a degrada pe cineva din pedeapsă din treapta cea dintâi la a doua. Dacă cineva comite o astfel de infracțiune, care îl despoaie de dreptul de a săvârși serviciul divin în calitate de episcop, aceiaș infracțiune îl despoaie și de dreptul de a săvârși acel serviciu și ca presbiter, deoarece taina euharistiei este una și același, fie săvârșită de episcop, fie de presbiter, și unul ca atare trebuie în general să se despoaie de preoție; iar dacă el nu este vinovat de nici o infracțiune, trebuie să-și păstreze demnitatea sa. Pentru infracțiuni mai mici respectivul poate fi supus unui sau altui fel de epitimie, la nici un caz însă nu poate fi degradat sub titlu de pedeapsă dela un grad ierarhic la altul.

Canonul 30.

Deoarece preacucernicii episcopi ai Egiptului au întârziat până acum a iscăli scrisoarea preasfinșitului arhiepiscop Leon, nu pentrucă ar fi adversari ai credinței catolicești, ci zicând că în dieceza Egiptului este obiceiul ca fără socotința și ordinul arhiepiscopului să nu facă nimic de așa ceva; și se roagă să li se facă concesiune până la hirotonirea viitorului episcop al mării cetăți a Alexandriei; ni s'a părut că este cu dreptate și umanitar să li se acorde concesiunea să rămână la domiciliul propriu lor în cetatea împărătească, până ce se va hirotoni arhiepiscopul mării cetăți a Alexandriei. Deci ră-

¹⁾ A. S. E. IV, 90.

mânând la domiciliul propriu lor sau să ofere garanți, dacă li este posibil, sau să facă jurământ că vor crede împreună.

(6, 20, 25, 34, 81 ap.; 9 Ant.; 7 Sard.; 10, 64, 82 Vas. c. M.).

— Canonul acesta nu s'a dat ca un canon deosebit pe lângă celelalte în ședința a XV-a a sinodului dela Calcedon, ci el este hotărîrea adusă de sinod în ședința a IV-a referitoare la cererea episcopilor egipteni, cari au participat la sinod și cari au denegat să iscălească cu ceilalți episcopi în semn de consens epistola lui Leon al Romei adresată lui Flavian al Constantinopolului contra monofizizilor. Intocmai ca și cel anterior (29) s'a adăos la canoanele acestui sinod din motivul că cuprinde o dispoziție canonică acceptată de sinod și adică dispoziția despre garanți și despre jurământ.

Ansă la emiterea acestei hotărîri sinodale, sau să-i zicem canon, au dat următoarele: În ședința a III-a a sinodului dela Calcedon s'a condamnat în mod solemn Dioscor, arhiepiscopul Alexandriei, președintele sinodului tâlhăresc dela Efes (a. 449), carele a proclamat ortodox pe Eutihie și a caterisit între alții pe fericitul Flavian. Când în ședința a IV-a a sinodului calcedonean s'a exprimat cererea ca toți Părinții, cari condamnă pe Eutihie și doctrina lui, să iscălească epistola menționată a lui Leon și după ce toți ceilalți au iscălit-o, treisprezece episcopi din patriarhatul alexandrinean au declarat că nu o pot iscăli, deoarece la dânsii e uzul de a nu întreprinde nimic fără consensul arhiepiscopului lor și deoarece dânsii actualmente nu au arhiepiscop, Dioscor fiind depus, iar cel nou nu este încă instituit, au rugat sinodul să nu-i forțeze să facă ceace este împotriva obiceiului. Părinții, admitând cererea, s'au învoit ca ei să nu fie caterisiți, ci să li se dea amănare până ce va fi pus arhiepiscopul cel nou, dânsii însă trebuie să rămână tot timpul în Constantinopol și pentru ca să nu înceapă a răspândi din nou doctrina lui Dioscor sau Eutihie li s'a impus ca sau să-și desemneze garanți pentru sine sau să se lege cu jurământ că-și vor ținea cuvântul. Această hotărîre a Părinților dela Calcedon formează canonul nostru (30).

Referitor la jurământul (*ἐξουοσια*) menționat în canon Valamon observă că acesta a trebuit să fie un jurământ special, carele s'a deosebit de cele ordinare și a consistat în depunerea

jurământului sau «pe capul împăratului sau pe mântuirea lor»¹⁾. În ce privește garanții, la tot cazul că trebuiau să fie persoane sfințite. Dar conform canonului 20 apostolic nimenea, dintre ceice fac parte din cler, nu poate fi garant pentru altcineva; deci se pare că ar fi contradicție între acest canon calcedonean și cel apostolic. Contradicția aceasta însă dispăre dacă ținem seama de observația lui Valsamon, după care clericilor numai atunci li este interzis a se constitui garanți, dacă o fac aceasta din motive personale sau în vederea unui câștig, deoarece atunci vor fi caterisiji; la nici un caz însă nu li este interzis, nici nu vor fi supuși caterisirii, dacă garantează pentru vreun sărac sau din vreun alt motiv binecuvântat²⁾, după cum este cazul prezent, când cineva garantează pentru mărturisirea de credință ortodoxă a altuia spre a-l feri de caterisire.

¹⁾ Sint. At. II, 200.

²⁾ Comentarul la canonul 20 ap. în Sint. At. II, 28.

Canoanele Sfântului Sinod al șaselea ecumenic, trulan (altcum: sinodul al cinci-șaselea).

Canonul 1.

Incepându-se orice cuvânt sau acțiune, rânduiala cea mai bună este, după cuvântarea teologului, a începe dela Dumnezeu și a sfârși cu Dumnezeu. Deci dară propoveduindu-se de către noi în depărtări dreapta credință, și biserica, întru carea Hristos este temelie, neîncetat crescând și progresând, încât se ridică deasupra chedrilor Libanului; și noi, făcând acum începutul cuvintelor sfinte cu harul dumnezeesc, hotărîm ca credința transmisă nouă de către ceice au fost martori și slujitori ai Cuvântului, de către Apostolii aleși de Dumnezeu, să se păstreze liberă de inovațiuni și nevătămată; apoi și [mărturisirea de credință] a celor treisute și optsprezece sfinți și fericți Părinți întruniți la Niceia pe timpul fostului nostru împărat Constantin, împotriva spurcatului Arie și împotriva străinei divinități păgânești sau mai bine zis împotriva multiplei divinități, născocită de el; cari având aceeaș socotință despre credință ni-au descoperit și ni-au lămurit unitatea ființei în trei persoane a substanței dumnezeiești, nelăsând a se ascunde aceasta sub obrocul necunoștinței, ci învășând lămurit pe credincioși a se închina cu o singură închinăciune Tatălui, și Fiului, și Duhului Sfânt; și biruind și risipind opinia despre treptele inegale ale dumnezeirii, și stricând și nimicind jucăriile copilărești clădite din nisip de către erefici împotriva ortodoxiei; deasemenea întărîm și credința propoveduită pe timpul lui Teodosiu cel Mare, fostul nostru împărat, de către cei o sută și cincizeci sfinți Părinți întruniți în această cetate împărătească, im-

brățișând glasurile teologicești,¹⁾ și izgonind pe spurcatul Macedonie, împreună cu vrăjmașii de mai nainte ai adevărului, carele cu obrăznicie a îndrăsnit să considere serv pe celce este Stăpân și a voit să desfacă tâlhărește unitatea cea nedespărțită, ca astfel să nu fie perfectă taina nădejdei noastre; condamnând împreună cu acest spurcăt și furios împotriva adevărului și pe Apolinarie, tainicul răuășii, carele în chip nelegiuit s'a exprimat că Domnul s'a întrupat fără rațiune și fără suflet, fiind astfel și acesta de socolința că mântuirea noastră nu este perfectă. Dar pecețluim încă și învățăturile expuse de către cei două sute de Dumnezeu purtători Părinși adunați întâia dată în cetatea Efesului pe timpul lui Teodosiu, fiul lui Arcadie, fostul nostru împărat, ca pe o întărire indestrucibilă a dreptei credințe, propoveduind pe un Hristos, Fiul lui Dumnezeu, carele s'a întrupat, și preaslăvind pe preacurata și pururea Fecioară, care l-a născut fără de sămânță, cu adevărat Născătoarea de Dumnezeu; și lepădând împărțirea năroadă a lui Nestorie, ca pe una despărțită de soarta dumnezeiască, carele învăța că unul Hristos este om deosebit și Dumnezeu deosebit și din nou a scos la iveală nelegiuirea iudaică. Dar întărim drept ortodoxă și credința descrisă de cei șasesute și treizeci de Dumnezeu aleși Părinși din metropola Calcedon pe timpul lui Marcian, deasemenea fostul nostru împărat, care [credință] cu glas înalt a vesfit în toate părțile [lumii] că unul Hristos Fiul lui Dumnezeu consistă din două firi și este preaslăvit în aceleași două firi și pe Eulihie cel cu mintea deșartă, carele credea că taina cea mare a mântuirii s'a săvârșit [numai] la aparență, l-a scos din cuprinsul sfințit al bisericii ca pe o spurcăciune și miasmă; și împreună cu acesta și pe Nestorie și Dioscor, cel dintâiu fiind apărător și înainte luptător al împărțirii, iar celalalt al amestecării, dar cari au căzut dela extremitățile nelegiuirii într'o prăpastie a pieirii și ateismului. Tot așa recunoaștem ca fiind inspi-

¹⁾ La Beveregiu (I, 155) textul este mai complet și adică: „glasurile teologicești despre Duhul Sfânt”.

rate de Duhul Sfânt și dreptcredincioasele glasuri ale celor o sută cincizeci Părinți de Dumnezeu purtători, întruniți în această cetate împărătească pe timpul lui Iustinian, fostul nostru împărat de pie memorie și pe urmașii noștri îi învățăm. Dâșii au anatematizat sinodicește și au lepădat pe Teodor de Mopsvestia, învățătorul lui Nestorie, și pe Origen, și pe Didim și pe Evagri, cari au plăsmuit din nou basme elinești și cu nălucirile minții și cu fantezii au scos la iveală oarecari perioade și transformări ale trupurilor și sufletelor și s'au ridicat în chip nelegiuit împotriva învierii morților; și pe cele scrise de Teodorit împotriva dreptei credințe și împotriva celor douăsprezece capitole ale fericitului Ciril, și epistola zisă a lui Iba. Și mărturisim din nou a păstra nevătămată credința sfântului sinod al șaselea de curând adunat în această cetate împărătească pe timpul fostului nostru împărat Constantin de sfântă memorie, care [credință] a primit țările mai mare prin aceea că împăratul nostru drept credincios a confirmat cu peceji hotărârile [sinodului] acestuia spre păstrare sigură în toate veacurile; care ne-a învățat lămurit cu iubire de Dumnezeu a mărturisi două voinți firești și două lucrări firești în economia întrupării unuia Domnului nostru Iisus Hristos, a Dumnezeului adevărat; și condamnând prin sentință evlavioasă pe cei ce au alterat dreapta dogmă a adevărului și au învățat pe popoare că într'unul Domnul nostru Iisus Hristos este o voință și o lucrare, și adecă pe Teodor al Faranului, pe Chir al Alexandriei, pe Onorie al Romei, pe Serghie, pe Pir, pe Pavel, pe Petru, cari au fost înaintestătători în această de Dumnezeu păzită cetate, pe Macarie fostul episcop al Antiohiei, pe Stefan ucenicul lui, și pe Polihroniu cel fără de minte, păstrând astfel nevătămat obștescul trup al lui Hristos, Dumnezeul nostru. Și scurt zis hotărîm să rămână statornică în țările și neclătită până la sfârșitul veacurilor credința tuturor bărbaților, cari au fost proslăviți în biserică lui Dumnezeu, fiind luminătorii lumii, păstrând cuvântul vieții, precum și scrierile și dogmele lor pedanșite de Dumnezeu, și lepădând și anatematizând pe

toți, pe cari ei i-au lepădat și anatematizat ca pe vrăjmași ai adevărului și ca pe ceice înzadar s'au întărit împotriva lui Dumnezeu și cari s'au străduit să ridice nedreptatea la înălțime. Iar dacă oricine nu ar ținea și nu ar îmbrățișa menționatele dogme ale dreptei credințe și nu va crede și propovedui așa, ci va încerca să se împotrivească aceluia, să fie anatema, potrivit hotărârii dată acum de arătații sfinți și fericii Părinți, și să fie scos și să cadă din catalogul creștinilor ca un străin. Și noi am hotărât în mod definitiv ca la cele așezate mai înainte nimic să nu se adauge, nici să se omită și nici nu am putut face altfel.

(1 sin. II ec.; 7 sin. III ec.; 1, 2 Cart.).

— Cel dintâiu act al acestui sinod a fost ca în numele Bisericii ecumenice să mărturisească și să confirme în mod solemn credința ortodoxă în forma, în care s'a enunțat la sinoadele precedente și să anatematizeze pe toți ceice au învățat vreodată împotriva acestei credințe. Părinții sinodului, din cauza importanței chestiunii, încep canonul lor cu aceleași cuvinte, cu cari Grigorie Nazianzeanul a început la anul 362 celebra sa cuvântare apologetică asupra cauzelor, pentru cari a părăsit scaunul Constantinopolului¹⁾ și anume că orice cuvânt și orice acțiune trebuie să se înceapă cu Dumnezeu și să se termine cu Dumnezeu.²⁾ Ei mărturisesc și proclamă că credința trebuie păstrată curată și nevălămată *ἀκαιοτόμητον τε καὶ ἀπαράτρωτον φυλάττειν*, (cu ulla inovationem immutabiliterque ac inviolabiliter esse servandum) în felul cum a fost transmisă de către Apostoli și Sfinții Părinți și în special toate dogmele de credință, cari au fost date la sinoadele ecumenice: la primul dela Niceia (325), la primul dela Constantinopol (381), la cel dela Efes (431), la cel dela Calcedon (451), la al doilea dela Constantinopol (553) și la al treilea dela Con-

¹⁾ Aici este vorba despre cuvântarea apologetică, pe care Grigorie Nazianzeanul a rostit-o în anul 362 pentruca să-și justifice fuga sa în singurătate din anul 361 după hirotonirea sa întru presbiter de către tatăl său, iar nu pentruca să-și justifice fuga sa din scaunul Constantinopolului. Vezi: Eus. Popovici, *Istoria bis. univ.* vol. II, pag. 177) N. Tr.

²⁾ Gregor. Theolog. orat. 2 (al. 1), c. 1.

stantinopol,¹⁾ aşadar la toate sinoadele ecumenice ţinute înainte de sinodul prezent.

Astfel a procedat fiecare sinod ecumenic înainte de a-şi începe lucrările sale, adică a mărturisit şi a confirmat dogmele date de sinoadele anterioare. Dar întreaga importanţă a chestiunii nu consistă în faptul că toate sinoadele ecumenice, întocmai ca şi cel prezent, au repeşit dogmele de credinţă anterioare, ci importanţa şi ţaria aceasta, după observaţia înţeleaptă a Arhim. lui Ioan din comentarul acestui canon,²⁾ consistă *întăiu* în aceea că mărturisirea acestor dogme se întemeiază pe credinţa unitară a tuturor bărbajilor, cari au fost proslăviţi în Biserica lui Dumnezeu şi cari au fost luminătorii lumii, prin mintea lor luminată de Dumnezeu, prin cunoaşterea curată a adevărului, prin statornicia lor în păstrarea adevărului şi prin viaţa lor sfântă, şi în al *doilea* rând în aceea că temeiul şi sfinţenia mărturisirii de credinţă ortodoxă consistă în transmiterea neîntreruptă dela înşişi Apostolii, şi care predanisire a fost păstrată cu sfinţenie şi fără întrerupere ca un odor de Biserica ortodoxă (*παρακαταθήκην*, I Tim. 6, 20; II Tim. 1, 14).³⁾

Canonul 2.

Acest sfânt sinod a socotit drept lucru preabun şi de mare însemnătate ca de acum înainte să rămână întărite şi statornicite, spre folosul sufletelor şi spre tămăduirea patimilor, cele 85 de canoane, cari au fost primite şi întărite de sfinţii şi fericiţii Părinţi cei mai nainte de noi, dar încă şi transmise nouă cu numele sfinţilor şi slăviţilor Apostoli. Şi deoarece în aceste canoane ni se demandă să primim Aşezămintele acelorasi sfinţi

¹⁾ Simboalele, dogmele şi hotăririle acestor sinoade ecum. sunt citate în „Colecţiunea canoanelor“ editată de noi (ed. II, 1886), dela pag. XXIV înainte (în traducerea rom. prezentă dela pag. 24 a părţii I din vol. I). Iar despre Apolinarie, carele deasemenea se menţionează de acest canon, vezi comentarul la canonul I al sinodului II ecum.

²⁾ Opul cit. II, 338—339.

³⁾ Vezi Vicenţii Lirinensis Commonitorium cap. 22: „Duomodo intelligendum sit illud D. Pauli: O Timothee! „*depositum custodi*“, şi compară capitolele următoare (Ed. Aug. Vindel, 1757, pag. 67 sq.). Compară lucrarea mea „Ciril şi Metodie şi adevărul ortodoxiei“, pag. 1—5.

Apostoli [editate] prin Climent, în cari încă din vechime s'au introdus de către eterodocși spre paguba bisericii unele lucruri falsificate și străine de dreapta credință, cari au întunecat pentru noi frumuseța sublimă a dogmelor dumnezeiești; am lepădat după cuviință aceste Așezăminte spre zidirea și siguranța turmei creștine, judecând ca făturile minciunei eretice nicidecum să nu fie primite și puse la învățătura sănătoasă și perfectă a Apostolilor. Pecelluim însă și pe toate celelalte sfinte canoane date de sfinții și fericii noștri Părinți, și anume de cei treisute și optsprezece sfinți Părinți adunați la Niceia, și de cei dela Ancira; și de cei dela Nocezarrea, deasemenea și de cei dela Gangra; pe lângă aceea și de cei dela Antiohia Siriei; dar și de cei dela Laodiceia Frigiei; apoi de cei o sută cincizeci adunați în această cetate împărătească și de Dumnezeu păzită, și de cei două sute întruniți întâia dată în metropola Efesului, și de cei șasesute treizeci sfinți și fericii Părinți dela Calcedon, asemenea și de cei din Sardica, apoi și de cei dela Cartagina; dar încă și de ceice acum a doua oră s'au adunat în această de Dumnezeu păzită și împărătească cetate pe timpul lui Nectarie, înaintestătătorul acestei cetăți împărătești, și de Teofil fostul arhiepiscop al Alexandriei, apoi și de Dionisie fostul arhiepiscop al mării cetăți Alexandria, apoi de Petru fost [arhiepiscop] al Alexandriei și martirul, și de Grigorie, fostul episcop al Neocezariei și de minuni făcătorul, de Atanașie arhiepiscopul Alexandriei, de Vasile arhiepiscopul Cezariei din Capadochia, de Grigorie episcopul Nisei, de Grigorie de Dumnezeu cuvântătorul, de Amfilohie al Iconiei, de Timotei întâiul, fostul arhiepiscop al Alexandriei, de Teofil arhiepiscop al acestei mari cetăți Alexandria, de Chiril arhiepiscopul Alexandriei, de Ghenadie fostul patriarh al acestei de Dumnezeu păzite și împărătești cetăți, dar încă și canonul dat de Ciprian fostul arhiepiscop al țării Africa și martirul și de sinodul de pe timpul lui, carele s'a păstrat în locurile înaintestătătorilor menționați și numai după obiceiul predanisiilor lor; și nimănu-i este iertat a schimba ca-

noanele mai nainte arătate sau a le desființa, sau a primi, afară de acestea, alte canoane, născocile de oarecari indivizi cu inscripții false, cari au căutat să neguțătorească cu adevărul. Iară dacă se va dovedi că cineva va încerca să înlocuiască vreun canon din cele zise cu altul nou, sau să-l desființeze, primește epitimia precum hotărăște acelaș canon, împotriva căruia a greșit și prin aceasta se vindecă de cecece a greșit.

(35 ap.; 1 sin. IV ec., sin. VII ec.; 1 Cart.; 10 întâiu al doilea).

— Acest canon în urma caracterului său este unul dintre cele mai importante dintre toate canoanele Bisericii ortodoxe — iar pentru știința dreptului bisericesc el este cel mai important dintre toate celelalte, cari s'au dat până la anul 692. Și anume fiindcă prin acest canon s'a confirmat caracterul canonic și ecumenic a sute de canoane, cari la emiterea lor aveau caracter și putere obligatorie numai pentru unele Biserici provinciale, iar acum toate aceste sute de canoane primesc caracterul ecumenicității și obligativității pentru Biserica întregă; înțelegem aici toate acele canoane, cari s'au dat de către diferite sinoade locale și de Sf. Părinți începând dela secolul al III-lea și până mai târziu, fără a exclude dintr'insele nici canoanele apostolice. Canonul acesta menționează și canoanele sinoadelor ecumenice ținute în secolul al IV-lea și al V-lea. Canoanele acestor sinoade aveau prin sine însăși caracter ecumenic, — și sinodul acesta, când menționează și aceste canoane, nu face aceasta din acelaș motiv, pentru care a vorbit despre celelalte canoane, ci prin aceasta a voit să arate că orice canon dat de un sinod ecumenic chiar și după câteva secole trebuie să aibă în Biserică totdeauna caracter și putere de lege obligatorie pentru Biserică.

Sinodul acesta, proclamând pentru toți obligativitatea generală a tuturor acestor canoane, normează totodată și felul cum să se considere aceste izvoare de drept, cari erau în vigoare pe atunci în practica bisericească și prin urmare proclamă în privința aceasta o normă importantă și generală atât pentru viața bisericească, cât și pentru dreptul bisericesc.

În ce privește canoanele, cari în viitor vor avea să fie în vigoare drept legi pentru Biserica întregă, sinodul promulgă întâiu

canoanele apostolice (85), apoi canoanele sinoadelor ecumenice: primul (20), al doilea (7), al treilea (9), al patrulea (30), după aceea canoanele sinoadelor particulare: dela Ancira (25), dela Neocezareia (15), dela Gangra (21), dela Antiohia (25); dela Laodiceia (60), dela Sardica (21), dela Cartagina din anul 419 (133) și dela Constantinopol din anul 394 (1), și în fine canoanele Sfinților Părinți: Dionisie al Alexandriei (4), Petru al Alexandriei (15), Grigorie al Neocezareiei (11), Atanasie al Alexandriei (3) Vasile cel Mare (92), Grigorie Niseanul (8), Grigorie Teologul (1), Amfilohie al Iconiei (1), Timotei al Alexandriei (18), Teofil al Alexandriei (14), Chiril al Alexandriei (5) și Ghenadie al Constantinopolului (1), — de tot 625 canoane.¹⁾ Referitor la toate aceste canoane sinodul spune că «nimănui nu-i este iertat a schimba canoanele mai înainte arătate sau a le desființa, sau a primi, afară de acestea, alte canoane, născocite de oarecari indivizi cu inscripții false, cari au căutat să neguțătorească cu adevărul μηδενὶ ἐξεῖναι τοὺς προδηλωθέντας παραχαράττειν κανόνας, ἢ ἀθετεῖν, ἢ ἐτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι κανόνας, ψευδεπιγράφως ὑπὸ τινῶν συντεθέντας, τῶν τὴν ἀλήθειαν καπηλεύειν ἐπιχειροῦσάντων). Iar dacă se va dovedi că cineva va încerca să înlocuiască vreun canon dintre cele menționate cu altul nou, sau să-l desființeze, primește epifimiază precum hotărăște acelaș canon, împotriva căruia a greșit și prin aceasta se vindecă de ceea ce a greșit.» Acelaș lucru îl spun și Părinții sinodului al VII-lea ecumenic în primul lor canon, având în vedere canoanele înșirate în acest canon trulan și confirmând acest canon al sinodului trulan. Altcum despre aceea că trebuie să se observe obiceiul vechiu, tradiția veche, legea și canoanele vechi, că nimic să nu se introducă împotriva canoanelor sinoadelor și ale Părinților și că trebuie să se excomunică din Biserică toți ceice nu se supun acestor canoane, — despre aceasta vorbesc dispozițiile tuturor sinoadelor (6, 7, 13, 18 sin. I ec.; 2, 7 sin. II ec.; 7, 8 sin. III ec.; canoanele 13, 19, 29, 32, 84, 87, 90 ale acestui sinod; 7 sin. VII ec.; 21 Gang. și altele). Episcopii ortodocși în **jurământul** lor, ce-l depun înainte de hirotonie, rostesc referitor la canoane următoarele: «Făgăduesc că voi păstra canoanele

¹⁾ Asupra tuturor acestor canoane vezi ceea ce s'a spus la pag. 9—59 din partea I vol. I al acestei cărți.

Sfinților Apostoli și ale celor șapte sinoade ecumenice și ale celor preacinstite sinoade locale, cari s'au legiferat pentru dreapta credință și cari s'au așezat drept canon și așezământ sfânt în diferite timpuri și veacuri de către dreptii luptători în sfânta credință ortodoxă catolică de răsărit și făgăduesc cu juruința mea deplină că pe toate acestea le voi păstra cu putere și le voi feri nestrămutate până la sfârșitul vieții mele; și primesc și eu totul ce a fost primit de acelea și leapăd ceea ce s'a lepădat de acelea» (tit. 2). «Dacă voi călca ceva din ceea ce am făgăduit acum și mă voi arăta vrăjmaș al canoanelor dumnezeiești... atunci să fiu despoiat îndată de toată demnitatea și cinstea fără de nici o obiecțiune sau cuvânt și să fiu străin de darul cel cereșc, pe care l-am primit la consacrare dela Duhul Sfânt prin hirotonire» (tit. 19). **Mărturisirea de credință ortodoxă** despre aceiaș chestiune învață următoarele: «trebuie să credem că tot ceea ce au așezat Sfinții Părinți la toate ortodoxele sinoade ecumenice și provinciale, ori și unde ar fi fost ele alcătuite, își are origina dela Duhul Sfânt, precum au zis Apostolii; s'a părut Sfântului Duh și nouă (Fp. ap. 15, 28). După pilda lor și celelalte sinoade ortodoxe în acelaș fel au întărit hotărârile lor.»¹⁾

Dealtfel în privința aceasta puterea bisericească nu este limitată în activitatea sa de legiferare ulterioară și prin aceasta nu se exclude posibilitatea ca o Biserică particulară să aibă legile sale speciale în urma împrejurărilor sale deosebite. Forul legislativ bisericesc totdeauna a avut și totdeauna va avea dreptul să abroge legile vechi sau să dea altele nouă, firește ținând seama fidel de principiile de bază exprimate în canonul general bisericesc. După cum în timpurile vechi unele sinoade au desființat sau au dat altă formă unor norme date de sinoadele anterioare, astfel și astăzi un nou sinod ar avea acest drept, dacă s'ar întruni. Prin urmare canonul 2 al sinodului trulan nu restrânge puterea legală de legiferare din Biserică ca și când la nici un caz nu ar putea schimba canoanele, ci acela interzice în general modificarea canoanelor în esența lor, în contradicție cu legile generale și cu spiritul Bisericii ortodoxe, spre satisfacerea patimilor oamenilor. Aceste dispoziții limitează numai acțiunea

¹⁾ Partea I, răspunsul 72. Compară: Macarie. Introducere în teologia ortodoxă (ediția rusească), § 138.

arbitrară a indivizilor singuratici, din oricare treaptă bisericească ar face parte; restrâng toate Bisericile particulare de a modifica vre-un canon primit de Biserica ecumenică împotriva spiritului general al dreptului bisericesc; la nici un caz însă nu împiedică forul cu cădere, care are competență identică cu celce a dat norma respectivă, așadară un sinod ecumenic, ca, ținând seama de necesitățile nouă bisericești și cu observarea spiritului general al normelor legale, să dea un canon nou sau să dea o formă nouă unui canon anterior. Adevărurile credinței și moralei sunt aceleași și nici odată nu se pot modifica, și trebuie să rămână aceleași pentru totdeauna. Legile referitoare la viața externă bisericească însă se pot modifica și s'au și modificat odată cu viața Bisericii. Duhul Sfânt, care a inspirat pe Părinți într'un timp oarecare când au dat canoanele lor în conformitate cu nevoile din Biserică, acelaș Duh Sfânt nu a încetat și nu va înceta nici odată de a inspira pe Părinți, când se vor aduna în alt timp în numele Lui ca potrivit nevoilor nouă ale Bisericii să modifice legile anterioare sau să dea altele nouă. Dar până când nu se va ivi un for legislativ, având aceeaș competență, pe care a avut-o sinodul trulan sau alt sinod ecumenic în privința emiterii canoanelor, până atunci toate canoanele, cari alcătuiesc astăzi codicele canonic universal, împreună cu celelalte canoane referitoare ale aceluiaș codice, sunt necondiționat valide și au obligativitate riguroasă pentru toți ceice voiesc să facă parte din Biserică.

Sinodul trulan, după ce a proclamat în felul acesta obligativitatea generală a tuturor canoanelor confirmate și acceptate de Biserica ecumenică, totodată prin canonul său al 39-lea permite Bisericilor particulare ca fiecare să-și poată păstra și urma obiceiurile locale. Fiecare Biserică particulară poate avea, conform împrejurărilor, în cari se găsește, afară de canoanele universale, și dreptul său bisericesc special, după care își conduce viața sa externă bisericească. Acest drept special însă în esență trebuie să fie în consonanță cu canoanele universale și fundamentale ale Bisericii, trebuie să fie pătruns de spiritul dreptului general și în particularitățile sale trebuie să servească aceluiaș scop, căruia servesc canoanele universale bisericești. Pe lângă aceasta fiecare Biserică particulară în viața sa externă proprie trebuie să se conducă în prima linie de canoanele, cari sunt pentru toți universal obligatorii și numai în rândul al doilea de așezămintele sale par-

ticulare speciale. Pe aceste din urmă le poate modifica ea singură conform împrejurărilor, cari se ivesc din nou, pe când canoanele fundamentale trebuie să le păstreze cu orice preț. Abateră arbitrară a unei Biserici particulare chiar și numai dela singuraticele canoane, universal recunoscute și confirmate de Biserica ecumenică, pune Biserica respectivă în situație de schizmă și ea încetează de a fi membră a unicei Biserici a lui Hristos.

Așa dară canoanele cari constituiesc codicele canonic universal, au fără deosebire obligativitate universală pentru toți membrii Bisericii. Obligativitatea aceasta nu este condiționată de izvorul, din care ele derivă, ci de acceptarea și confirmarea lor de către Biserica ecumenică. Prin urmare toate canoanele au obligativitate identică, fără privire dacă au fost date de un sinod ecumenic sau de un sinod particular, respective de către unul sau altul dintre Sf. Părinți. Temelia, pe care se bazează toate și izvorul primar, din care toate derivă, este Sfânta Scriptură și Tradiția. Iisus Hristos, întemeind Biserica sa, nu i-a predat un codice de legi gata, pe baza căruia dânsa ar trebui să-și conducă viața sa. I-a desemnat însă scopul, pe care trebuie să-l urmărească, a autorizat-o să se folosească de mijloacele, prin cari poate să atingă acest scop, și i-a arătat calea, pe care va avea să o urmeze în activitatea ei. Poruncile Lui, păstrate în Evanghelie, constituiesc principiile, pe baza cărora Biserica condusă fiind de Sfântul Duh, și-a început organizarea și activitatea sa în lume. De aceste principii evanghelice s'au condus, în general, Apostolii, unind într'o comunitate pe toți cei ce credeau în Hristos și acestei comunități i-au dat directive cum să se orânduiască în viața sa externă și internă. În felul acesta, Sfânta Scriptură și Tradiția formează temelia, pe care s'a clădit în cursul timpului edificiul de drept al Bisericii.

Cei dintâi interpreți vii din Biserica ai Sfintei Scripturi și ai Tradiției apostolice au fost sinoadele. În veacurile prime s'au ținut multe sinoade pentru soluționarea diferitelor chestiuni, ce s'au ivit în Biserică, de pildă sinoadele ținute între anii 160 și 180 în chestiunea monțanismului, sinoadele ținute în Palestina, Roma, Pont, Galia, Mesopotamia și Efes referitoare la sărbătorirea Paștilor, sinoadele din Antiohia din cauza lui Pavel din Samosata, antitrinitarul cunoscut, sinodul ținut în chestiunea botezului ereticilor etc.; dar partea cea mai mare din aceste sinoade și hotă-

rârile lor aveau caracter local pentru un teritoriu sau altul din Biserică. Dintre toate acestea se disting, în urma importanței lor, sinoadele ecumenice și zece particulare, ale căror hotărâri au caracter universal pentru Biserică și normele lor au fost acceptate și aprobate pentru conducerea generală a Bisericii ecumenice.

Afară de aceste norme sinodale, Biserica mai primește pentru conducerea sa generală și canoanele a treisprezece Părinți. După cum sinoadele au fost interpreții principiilor fundamentale de drept din Sfânta Scriptură și Tradiție, tot astfel unii dintre Sfinții Părinți au fost interpreții așezămintelor sinodale. Canoanele sinodale conțin norme generale, pe cari păstorii unei sau altei Biserici particulare le aplicau la cazuri speciale conform împrejurărilor, ce s'au ivit, după propria lor apreciere și pe răspunderea lor personală. Această realizare a normelor sinodale de către unii dintre păstori de multe ori deveneau publice prin epistolele lor pastorale circulare adresate turmelor lor, prin enciclicele canonice ale unui păstor adresate altuia, prin răspunsurile lor canonice la întrebările puse etc. Cunoștințele profunde ale unora dintre acești păstori au câștigat recunoaștere generală în Biserică și din scrisorile lor pastorale sau din alte scrieri ale lor au fost scoase locurile respective, cari reprezentau normele sublime ale conducerii pastorale bisericești și au fost acceptate și confirmate în această calitate pentru Biserica întreagă și au format, împreună cu cele de mai nainte, codicele canonic universal bisericesc.

Părinții sinodului trulan menționează în canonul lor «Așezămintele Sfinților Apostoli editate prin Climent, în cari încă din vechime s'au introdus de către eterodocși (*ὀπὸ τῶν ἑτεροδόξων*) spre paguba Bisericii unele lucruri falsificate și străine de dreapta credință, cari au întunecat pentru noi frumuseța sublimă a dogmelor dumnezeiești» și spun că «am lepădat după cuviință aceste Așezăminte spre zidirea și siguranța turmei creștine, judecând ca făturile minciunei eretice nicidecum să nu fie primite și puse la învățătura sănătoasă a Apostolilor». Despre aceste «Așezăminte apostolice» se face mențiune în canonul 85 ap., carele zice că «nu trebuiesc răspândite tuturor pentru cele fainice dintr'insele (*διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά*)» și că au fost destinate spre întrebuințare exclusiv pe seama episcopilor. Acest canon al sinodului trulan, găsind că cineva a introdus unele lucruri eretice în aceste Așezăminte, le-a despoiat de acel caracter în viața

Bisericii, pe care caracter l-a recunoscut izvoarelor canonice de drept bisericesc. În urma acestei dispoziții a sinodului trulan, în calitate de sinod ecumenic, Așezămintele apostolice au și încetat de a avea autoritate legală în Biserică — dar pentru știința dreptului bisericesc colecțiunea Așezămintelor apostolice a avut și va avea totdeauna mare importanță.

Titlul complet al acestui codice este: *Διαταγαὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου τε καὶ πολλῶν καθολικῆ διδασκαλία*, sau simplu: *Διαταγαὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων*.¹⁾ Așezămintele apostolice, în forma cum sunt astăzi editate, sunt împărțite în opt cărți, și fiecare carte în câteva capitole. Cartea *primă* cuprinde o învățătură generală despre morală pentru laici, a *doua* tratează despre calitățile și datoriile preoților în general; a *treia* despre văduve, despre botez și despre hirotonirea episcopilor și clericilor; a *patra* despre îngrijirea săracilor și fecioarelor afierosite; a *cincia* despre martiri și sărbători, a *șasea* despre eresuri, despre înfrânare și despre legea mozaică; a *șaptea* cuprinde iarăș o învățătură generală morală, vorbește apoi despre botez, despre posturi și despre rugăciunea creștină; în fine cartea a *opta* tratează despre darurile dumnezeiești extraordinare și despre hirotonie, apoi conține diferite prescripțiuni liturgice și la sfârșitul cărții, ca supliment la colecțiunea întregă, sunt puse cele 85 canoane apostolice. Colecțiunea aceasta întregă, cum o avem astăzi, se împarte în trei colecțiuni deosebite între olaltă, din care prima este alcătuită din primele șase cărți, a doua din cartea a șaptea și a treia din cartea a opta, la cari sunt puse ca anexă canoanele apostolice. Aceasta se dovedește atât prin cuprinsul intern al colecțiunii întregi, cât și prin raportul prime-

¹⁾ Detallat vezi asupra acestei colecțiuni în genere și în părțile ei de căpetenie: *Dr. J. S. V. Drey*, Neue Untersuchungen über die Konstitutionen und Kanones der Apostel. Erstes Buch. Untersuchungen über die Bestandteile, Entstehung, Zusammensetzung und den kirchlichen Wert der apostolischen Konstitutionen (§ 1—200); *J. W. Bickell*, Geschichte des Kirchenrechts, I, 52—70, 221—222; *C. C. J. Bunsen*, Hippolytus und seine zeit, I, 418—433, 455—527; *Ad. Harnack*, Die Lehre der zwölf Apostel, p. 170—192; *F. Frank*, Doctrina duodecim apostolorum, Prolegom. pag. LVIII—LXI, 79—97; *Φ. Βουεννίου*, *Διδαχὴ τῶν ἀδώδεκα Ἀποστόλων*, pag. 35—50; *N. Zaozerski*, Ob istocnikah prava v pervie dva vjeka (Despre izvoarele dreptului din primele două veacuri) ca încheiere la ediția operelor Sf.ilor Părinți, ed. rus. 1889, I, 170—235, 476—523).

lor sale șese cărți întâiu cu cartea a șaptea și apoi cu cartea a opta, precum și prin forma externă a colecțiunii.¹⁾ Aceste trei colecțiuni diferite, cari alcătuiesc colecțiunea actuală a Așezămintelor apostolice, au fost compuse din veacul al II-lea până la al IV-lea, și ca temei au avut unele scrieri scurte mai vechi, cari apoi au fost augmentate și în secolul al IV-lea au fost unite într'o singură colecțiune mare de către o persoană necunoscută.²⁾ După rezultatele științifice, cari s'au obținut în timpul recent, după editarea așa numitei «Invățătură apostolice», deci după anul 1883, baza primei colecțiuni adică a primelor șese cărți o formează o scriere, care a avut titlul: *Διαταγὰὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος προσπεφωνημέναι*, care scriere ușor poate să fie scrisă sau de Climent episcopul Romei, dar poate fi scrisă și de alt Climent din secolul al II-lea. Scrierea aceasta a fost complectată în secolul al III-lea în Siria, și în multe locuri se pot observa astfel de idei, cari arată că celce a augmentat cartea, a trebuit să fi fost un semiarian.³⁾ Baza colecțiunii a doua, sau a cărții a șaptea din Așezămintele apostolice, o formează «Invățătura apostolică» menționată, la care sunt adăogate câteva formularii de rugăciuni și îndrumări pentru botez. Persoana respectivă, care s'a folosit de «Invățătura Apostolilor» și a compus cartea aceasta a șaptea, așisderea trebuie să fi fost semiarian, deoarece și în aceasta se observă câteva idei semiariene, și ușor se poate că aceasta este făcută de aceeaș persoană, care a redactat primele șese cărți ale Așezămintelor apostolice în forma lor de astăzi.⁴⁾ Baza colecțiunii a treia adică a cărții a opta din Așezămintele apostolice o formează diferite scrieri, cari au fost adunate și rânduite în acelaș timp ca și primele două colecțiuni, adică primele șese cărți și a șaptea.⁵⁾ Dar timpul, în care s'a făcut aceasta și în genere în care s'a făcut redactarea acestei colecțiuni a Așezămintelor apostolice în forma ei actuală, nu poate fi mai târziu

¹⁾ Vezi lucrările menționate la nota 1 pag. 313.

²⁾ Drey, a. a. O. S. 40 fg. — Bickell, a. a. O. S. 55 fg.

³⁾ Comp. *Βουεννίου Διδαχῆς*, pag. 51 etc. — Drey, a. a. o. — Bickell, a. a. o. — Harnack, a. a. o. S. 170 fg. — Pitra, *Iuris eccles.* Tom. I. *Synopsis hist.* pag. XXXVI—XXXVIII.

⁴⁾ *Βουεννίου Διδαχῆς*, pag. 35 etc. — Harnack, a. a. O. S. 170. — Funk, O. c. pag. 74 sq.

⁵⁾ Drey, a. a. O. S. 103 fg. — Bickell, a. a. O. S. 59 fg.

decât secolul al IV-lea.¹⁾ Iar fiindcă baza principală a acestui codice a fost scrierea menționată mai sus, care s'a atribuit lui Climent, compilatorul codicelui a pus în fruntea codicelui numele lui Climent, ca prin aceasta să arate că codicele întreg derivă dela Climent și astfel să-i dea o importanță mai mare.

Colecțiunea Așezămintelor Apostolilor ne oferă o icoană completă despre organizația, conducerea și viața Bisericii creștine din cele dintâi trei veacuri creștine, și din cauza aceasta are importanță deosebită pentru dreptul bisericesc²⁾. Am văzut holărirea sinodului trulan referitoare la aceste Așezăminte, dar sinodul acesta nu le-a contestat cu totul importanța lor, deoarece recunoște că la baza lor stă «frumusețea sublimă a orânduirilor dumnezeiești», ci sinodul previne în privința acestor cărți pe ceice îi privește, arătând că în forma în care ele se prezintă pe timpul său, nu pot servi de călăuză pentru episcopi și că trebuiesc respinse, dar sinodul nu zice că trebuiesc respinse și atunci dacă vor fi purificate de ceace nu este riguros ortodox într'insele. Că Biserica a interpretat în sensul acesta dispoziția sinodului trulan ne vadește mulțimea manuscriselor acestor Așezăminte din veacurile de mai târziu³⁾, după cari manuscrite judecăm că aceste Așezăminte s'au folosit în practica bisericească, firește după curățirea lor de ceace era eterodox într'insele și istoria deloc nu spune că Biserica și-ar fi ridicat cuvântul său împotriva întrebuirii lor. Pentru aceasta ca cea mai bună dovadă ne servește mărturia patriarhului constantinopolitan Fotie, care în a sa «bibliotecă» menționează Așezămintele apostolice, și zice că numai trei lucruri ar trebui eliminate dintr'insele, dar acestea sunt astfel de lucruri, cari pot fi observate de oricine și deci restul, ce-l conțin Așezămintele, se poate întrebuiți liber⁴⁾. Așa se explică și faptul că

1) Drey, a. a. O. S. 154 fg. — Bickell, a. a. O. S. 61 fg. — Pitra, 1, c.

2) „Hoc enim quisque longe certissimum habeat, institutionum apostolicarum primum et optimum interpretem esse ecclesiae usum et consuetudinem“, observă Pitra (1 c.), dupăce și-a încheiat spusele sale asupra Așezămintelor apost.

3) Pitra (I, 111) menționează mai multe manuscrite ale Așezămintelor apost. începând cu secolul al X-lea și până la al XVI-lea.

4) Vezi Βιβλιοθήκη τοῦ Φωτίου, Κόδ. ριγ', August. Vindel. 1601, p. 155. În traducere lat. locul acesta în ediția Migne (Patrol. Gr. ed. Lat. LIII, 688) sună astfel: „Constitutiones poro tribus ex capitibus duntaxat

din cartea a opta a Așezămintelor apostolice s'a primit în Sinopsa canonică¹⁾ 17 canoane sub numele Ap-lui Pavel (cap. 32)²⁾, 17 canoane sub numele lui Petru și Pavel (cap. 33)³⁾ și 2 canoane sub numele tuturor Apostolilor (cap. 46),⁴⁾ cari canoane se găsesc și în Cormiciaia⁵⁾. La locurile cuvenite din comentariile canoanelor și noi ne folosim de Așezămintele apostolice la critica necesară a locurilor respective⁶⁾.

Sinodul trulan în canonul său prezent mai menționează și un canon despre boțezarea **tuturor** ereticilor și schizmaticilor, cari revin la Biserica ortodoxă și care canon s'a dat în anul 256 în Biserica din Africa pe timpul Sf.-lui Ciprian. Dar sinodul trulan nu dă nici acestui canon caracterul obligativității generale pentru Biserica întreagă ca celorlalte canoane, pe cari le-a citat, ci îi

reprehensionii videntur obnoxias. Ex mala nimirum fictione, quam depellere non est admodum difficile; deinde quod contra Deuteronomium criminationes quasdam adducant, quae et ipse diuini facillime possunt; denique ex arianismo, quem item acarus paulo instando, refellere queas⁴⁾. Canonistii ruși mai noi, citând locul acesta din „biblioteca” lui Fotie, arată că cele trei lucruri menționate de Fotie sunt fără importanță, iar pentru dreptul bisericesc de loc nu au importanță, deoarece absolut nu se referă la drept, ci la chestiuni de credință și încheie dovedind că „Așezămintele apost. trebuie să servească de izvor auxiliar foarte important pentru știința dreptului”. Vezi Laskarew, Dreptul bisericesc, K. 1886, pag. 137—138, precum și lucrarea menționată a lui Zaozerski, pag. 520.

¹⁾ Sint. At. IV, 399—403.

²⁾ Cf. Pitra, I, 64—67.

³⁾ Ibid. p. 67—72.

⁴⁾ Ibid. p. 72.

⁵⁾ Cap. 2, 3 și 4 (ed. 1787., I, 25—30).

⁶⁾ Afară de Așezămintele Apostolilor, despre cari tratează canonul trulan prezent, și afară de canoanele apost. mai sunt încă vr'o câteva colecțiuni, cari poartă numele Apostolilor și anume: 1) Διατάξεις περί μυστικῆς λατρείας (Pitra, I, 49—63. NN 1—14; 2) Αἱ Διατάξεις διὰ Κλήμεντος καὶ κινόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων (Pitra, I, 77—86. Bickell I, 107—132. Harnack p. 225—237. Funk, S. 50—72. Βρυεννίου Διδαχῆ. σελ. αβ—πλ.); 3) Τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Παυλίου ἐκ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ τῶν ἀποστόλων συνόδου, τουτέστιν ἐκ τῶν συνδικίων αὐτῶν κανόνων μέρος τῶν εἰρηθέντων εἰς τὴν Ὑριγένους βιβλιοθήκην (Pitra, I, 91—93. Bickell, I, 133—143); 4) Ἐκ τῶν διατάξεων κεφαλαία (Pitra, I, 96—100); 5) Ὁρος κανονικῶς τῶν ἁγίων ἀποστόλων (Pitra, I, 103—104. Bickell, I, 133—137); 6) Τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐπιτιμία τῶν παραπιπτόντων (Pitra, I, 105—107). Referința la aceste diferite colecțiuni apostolice este în vigoare ceea ce spune Zor¹⁾ în comentariul la canonul 85 apost. Vezi pag. 21 din partea IV²⁾ a în comentariul I al acestei cărți.

recunoaște numai caracter local. Valsamon, în comentariul său la acest canon al lui Ciprian, lămurește concepția sinodului trulan despre acelaș canon și arată ce fel de importanță poate avea ei în practica bisericească: «Prin canonul acesta se orânduiește ca toți ceice se întorc la Biserica ortodoxă, fie eretici, fie schizmatici, trebuiesc botezați din nou, chiar și dacă ar fi primit botezul mai înainte. Dar canonul 7 al sinodului al II-lea ecumenic hotărăște cu totul altceva privitor la ceice trebuiesc și la ceice nu trebuiesc din nou botezați, stabilindu-se în privința aceasta o deosebire exactă. Citește deci acel canon, și fine pe cel ce s'a dat mai târziu. Citește canonul al 2-lea al sinodului trulan și vei vedea că ceace spune acea enciclică (anume canonul sinodului lui Ciprian) nu s'a primit de toți Părinții, deoarece acolo se spune astfel: «canonul dat de Ciprian fostul arhiepiscop al țării Africa și martirul și de sinodul lui, carele s'a păstrat în locurile înaintestătătorilor menționați și numai după obiceiul predanisit lor»». Din aceasta urmează că la început acest canon chiar la dânsii nu a fost în uz la toți... Și deoarece canonul 7 al sinodului al II-lea dispune cu totul altfel, decum se hotărăște în această enciclică referitor la ereticii și schizmaticii, cari revin la credință, hotărîrea ei nu s'a mai ținut în seamă¹⁾. Din acest motiv canonul menționat al lui Ciprian nici nu a intrat în codicele canonic universal bisericesc carele a fost confirmat pentru Biserica întreagă la cunoscutul sinod dela Constantinopol din anul 920²⁾.

Acest canon (2) important al sinodului trulan a fost primit literal și în Corpus juris canonici al Bisericii romano-catolice, și prin urmare trebuie să aibă vigoare și în acea Biserică.³⁾

Canonul 3.

Deoarece dreptcredinciosul și de Hristos iubitorul nostru împărat a grăit acestui sfânt și ecumenic sinod ca ceice se numără în cler și distribuiesc altora cele dumnezeiești să fie curași și slujitori neprihăniți și vrednici de jertfa cea înțeleaptă a marelui Dumnezeu, carele este și victimă de jertfă și arhieru, și să curățească cele

1) Sint. At. III, 19.

2) Sint. At. V, 10.

3) C. 7, D. XVI, compară însă și c. 5, D. XVI.

spurcale, cari s'au lipit de dânşii prin nunţile nelegiuite; pe lângă aceasta cei dela preasfânta Biserică a Romanilor propunând să se aplice cu stricteţe canonul, iar cei de sub scaunul acestei de Dumnezeu păzite şi împărăteşti cetăţi [propunând să se aplice canonul] umanitar şi cu compătimire, împreunând într'una pe ambele [păreri] părinteşte şi cu iubire de Dumnezeu, ca să nu îngăduim nici blândeşea să fie slabă, nici stricteşea să fie aspră, şi mai ales atunci, când din cauza ignoranţei infracţiunea a cuprins o mulţime destul de mare de bărbaşi; hotărîm împreună că ceice s'au căsătorit de două ori şi au fost robiţi de păcat până la a cincisprezecea [zi] a trecutei luni Ianuarie, din Indicţiounul al patrulea trecut, anul şesemii o sută nouăzecişinouă şi nu au vrut să se spele de aceasta să fie supuşi caterisirii canonicesti. Iar referitor la ceice au căzut în păcatul de acest fel al nunţii a doua şi cari înainte de această hotărîre a noastră au cunoscut ce este folositor şi au înlăturat răul dela sine şi au alungat departe această împreunare necuviincioasă şi străină de căsătorie, sau şi referitor la ceice, ale căror femei din nunta a doua s'au săvârşit deja, sau şi la ceice au căutat să se întoarcă şi să se înţelepţească şi repede părăsind nelegiuirile lor de mai înainte, fie că sunt presbiteri sau diaconi; referitor la aceştia a hotărât [sinodul] să înceteze ei dela orice slujbă sau acţiune ieraticască, şi să fie supuşi epitimiei pentru un timp hotărît; dar toluşi să se împărtăşască de cinstea scaunului şi stării [preoteşti], îndestulându-se că pot şede a înaintea altora şi rugându-se Domnului plângând ca să li se ierte nelegiuirea cea din neştiinţă; căci nu este cuviincios să binecuvinteze pe altul, celace este dator să-şi vindece ranele sale. Iar ceice s'au împreunat cu o singură soţie şi dacă aceea, pe care au luat-o, a fost văduvă, tot astfel şi ceice s'au împreunat după hirotonire cu o nuntă ilegală,¹⁾ şi adică presviterii, diaconii, şi ipodiamonii, să se oprească pentru timp scurt dela slujbele sfinte şi să primească epi-

¹⁾ Ia Beveregiu lipseşte cuvântul: *ilegală* (παράνομος).

timie, apoi iarăși să se repună în treptele lor, dar nicidecum să nu se promoveze la altă treaptă mai înaltă, firește, după ce s'a desfăcut însoțirea lor nelegiuită. Iar acestea le hotărîm în privința celorce au fost găsiți în sus arătatele infracțiuni până la a cincisprezecea [zi], după cum s'a zis, a lunii Ianuarie, din Indictionul al patrulea, și numai în privința fețelor sfințite, ordonând pentru viitor și înnoind canonul, care dispune ca celce s'a împreunat cu două nunți după botez, sau a ținut concubină, să nu poată fi episcop, sau presbiter, sau diacon, sau orice altceva din catalogul ieraticesc; deasemenea și celce a luat văduvă, ori lepădată, ori desfrănată, ori sclavă, ori din cele dela teatru, să nu poată fi episcop, sau presbiter, sau diacon, sau orice altceva din catalogul ieraticesc.

(17, 18 ap.; 26 trul.; 12, 27 Vasile c. M.).

— În canonul acesta se repețesc literal canoanele 17 și 18 ap. și să dispune ca prescripțiunile acelor canoane trebuie să rămână în vigoare cu toată strictețea. Restul, despre care tratează acest canon trulan, după cum observă corect Zonara în comentarul aceluiaș canon¹⁾ «și-a pierdut importanța, fiind o dispoziție, care a fost provocată numai de împrejurările contemporane și s'a dat spre acomodare la împrejurările de atunci,» și din cauza aceasta nici nu ne oprim la dispozițiile acestui canon.

Canonul 4.

Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon, sau ipodiacon, sau citeț, sau cântăreț, sau portar ar comite desfrâu cu o femnie afierosită lui Dumnezeu, să se caracterisească, ca unul carele a necinsit pe mireasa lui Hristos; iar de va fi mirean să se afurisească.

(25 ap.; 9 sin. I ec.; 16 sin. IV ec.; 21, 40, 44, 45 trul.; 19 Anc.; 9 Neocez.; 6, 44 Cart.; 3, 6, 18, 19, 20, 32, 60 Vasile c. M.).

— La canonul 25 ap. am văzut că, dela episcop până la ultimul servitor bisericesc, toți, ceice comit desfrâu cu oricare

¹⁾ Sint. At. II, 314.

Femeie, se pedepesc cu scoaterea din cinul preoțesc. Cu atât mai vărios trebuie să fie supus acestei pedepse acel cleric, care necinstește o femeie consacrată lui Dumnezeu și mireasă a lui Hristos, — după cum spune canonul. În acest canon sub cuvântul femeie (*γυνή*) se înțelege o fecioară (*παρθένος*), care nu a fost căsătorită, ci care, după cuvintele lui Vasile cel Mare, s'a consacrat benevol Domnului, a renunțat la căsătorie și s'a hotărât să trăiască viața sfântă (can. 18; compară și can. 16 al sin. IV ecum.). Zonara în comentarul său la canonul 44 al sinodului dela Cartagina pe aceste femei le numește *ιεράς παρθένους* (fecioare sfințite, virgines sacras.¹⁾ Episcopul competente le consacra cu un ceremonial deosebit (6 Cartag.), și purta grijă de ele, încredințându-le unor femei cinstite, cu cari să trăiască împreună și să se perfecționeze în virtute; sau unele dintre ele trăiau și la olaltă în vre-o casă sub conducerea vreunei femei bătrâne mai distinsă, dar sub stricta supraveghere a episcopului competente.²⁾ Ceremonianul săvârșit de episcop la consacrarea acestor Fecioare consista din rugăciune și binecuvântare și diferea de hirotesia (*χειροθεσία*) diaconiselor, despre cari am vorbit la comentarul canonului 15 al sinodului IV ecumenic, și despre cari vom vorbi și la canoanele 14 și 40 ale acestui sinod.

Rigoarea pedepsei, ce se hotărește pentru clericii cari necinstește o fecioară afierosită, dovedește că aici este vorba despre o astfel de faptă de desfrâu, care s'a comis fără vina fecioarei, și astfel este la mijloc înșelăciune sau siluire. Lucrul acesta se confirmă și prin textul canonului, în care pentru fecioară nu se prevede nici un fel de pedeapsă; pe când dimpotrivă și pentru dănele se prevede pedeapsă foarte severă, dacă desfrăul s'a comis din vina lor (18, 60 Vasile c. M.).

Laicul, carele necinstește o fecioară afierosită, se exclude dela împărtașanie, după acest canon. Aceste pedepse canonice au fost primite și de legislația civilă greco-romană și novela 123 a lui Iustinian pedepsește infracțiunile de felul acesta ca pe fapte criminale.³⁾

¹⁾ Sint. At. III, 410 — Compară Chrysostom. hom. 13 în I ad Thimoth. — Theophylact. in I Corinth. 7.

²⁾ Sint. At. III, 410—411.

³⁾ Vezi comentarul lui Valsamon dela acest canon în Sint. At. II, 316.

Canonul 5.

Nici unul dintre cei din catalogul ieraticesc să nu-și țină femeie sau servitoare de cât pe acele persoane, cari în canon sunt trecute libere de bănuială, păstrându-și prin aceasta neprihănirea. Iar dacă cineva va călca cele hotărâte de noi, să se caterisească. Iar aceasta să se observe și de către cei castrați, având grijă de neprihănirea lor; iar ceice vor călca [hotărârea aceasta], de vor fi clerici, să se caterisească, iar de vor fi laici, să se afurisească.

(5, 21, 22, 23, 24, 26 ap.; 1, 3 sin. I ec.; 12, 13 trul.; 18, 22 sin. VII ecum.; 19 Anc.; 3, 4, 25, 38, 70 Cartag.; 88 Vasile c. M.).

— Canonul la care se referă canonul trulan prezent, este canonul 3 al sinodului I ecumenic. Femeile sau servitoarele (*γυναικα ἢ θεραπαινίδα*, mulier vel ancilla), despre cari se vorbește în acest canon, sunt aceleași *συμείσαστοι*: (femei introduse pe furis), despre cari face mențiune acel canon niceian — și orice persoană preoțească se pedepsește cu caterisire, dacă îndrăznește să țină în casa sa astfel de femei; firește permițându-se să țină liber pe mamă, soră, mătușă și numai pe astfel de femei, cari sunt libere de orice bănuială. Detaluri despre aceasta se găsesc în comentarul nostru la canonul niceian menționat.

Acest canon trulan adaugă o dispoziție similară și pentru castrați, despre cari noi am vorbit la comentariile canoanelor 21—24 ap.

Canonul 6.

După cum s'a zis în canoanele apostolești că dintre ceice au intrat în cler necăsătoriți, numai cieleții și cântăreții se pot căsători; și noi păzind aceasta, dispunem ca de acum înainte nici ipodiatonul, nici diaconul, nici presviterul, după ce s'a hirotonit, nici de cum nu are voie să intre în legătură de căsătorie. Iar care va îndrăzni să facă aceasta, să se caterisească. Dar dacă ar voi vreunul dintre ceice intră în cler, să se împreune cu o femeie prin căsătorie legală, să facă aceasta înainte de hirotonirea ipodiatonului, sau a diaconului, sau a presviterului.

(5, 26, 51 ap.; 14 sin. IV ec.; 3, 13, 21, 30 trul.; 10 Anc., 1 Neocez.; 16 Cart.; 69 Vasile c. M.).

— In canonul prezent se repețește canonul 26 ap. și se proclamă drept lege generală nestrămutată pentru foarte timpurile norma că nu mai poate încheia căsătorie nimenea, dintre ceice au fost puși deja ipodiaconi și cu atât mai puțin ceice au fost hirotoniți diaconi sau presviteri. Dacă cineva dintre cei ce voiesc să intre în cler, are intențiunea să contracteze căsătorie legală cu o femeie, să facă aceasta înainte de hirotonisirea (*πρὸ τῆς χειροτονίας*, antequam ordinetur) întru ipodiacon, — zice canonul; după aceea însă la nici un caz nu-i este îngăduit. Ceeace a trebuit să spunem în chestiunea aceasta din punctul de vedere fundamental, am spus deja la comentarul canonului ap. menționat. Aici trebuie să fim atenți la altă împrejurare foarte importantă și anume că prin canonul trulan prezent (6) se desființează o dispoziție canonică mai veche privitoare la chestiunea aceasta, și aceasta este dispoziția canonului 10 al sinodului dela Ancira (anul 314), care a permis chiar și diaconului să se poată însura după hirotonire, dacă a fost hirotonit întru diacon, nefiind însurat.

Despre dispoziția respectivă a sinodului dela Ancira vom vorbi în special la comentarul canonului 10 al celui sinod. Dispoziția aceasta a fost privită validă de către mulți timp îndelungat; și cu toate că era vădit în contradicție cu practica bisericească din timpurile cele mai vechi și cu prescripții legale existente în acel timp (Așezămintele apost. VII, 17; can. 26 ap.), totuș adeseori a fost urmată când într'o Biserică particulară, când într'alta. Legislația greco-romană a găsit de cuviință în prima jumătate a secolului al VI-lea să emită în privința aceasta la cererea patriarhului constantinopolitan, Sf. Epifanie (520—535), o dispoziție legală specială. Și anume împăratul Iustinian a dat la 18 Octomvrie 530 o lege, prin care s'a proclamat obligatorie pentru toți orânduirea canonului 26 ap. și s'a dispus că în conformitate cu sfințele canoane se vor exclude din cler toți ceice se căsătoresc, după ce au fost sfințiți ipodiaconi¹⁾. Acelaș Iustinian a dat mai târziu trei novele (VI, XXII și CXXIII) de acelaș sens, dintre cari ultima (din 1 Maiu 546) prescrie în mod categoric ca presviterul, diaconul sau ipodiaconul, carele se va însura după hirotonire, să fie ime-

¹⁾ Cod. I, 3, 45.

diaf exclus din cler (*ἐκβαλέσθω τοῦ κλήρου*) și să fie predat autorității civile din localitatea, în care el a fost cleric.¹⁾ Legile acestea au fost primite în colecțiunile canonice și prin aceasta au obținut importanța ce li se cuvenea în urma conținutului lor.²⁾ Dar cu toate aceste legi și cu toată prescripția expresă în această chestiune a canonului ap. menționat, totuș se considera de admisă observarea dispoziției canonului 10 al sinodului dela Ancira și unii se căsătoreau, cu permisiunea episcopului competente, și după hirotonire. Ba încă s'a furișat și obiceiul că unora, cari au intrat în cler necăsătoriți, li se permitea să se căsătorească în cursul celor dintâi doi ani după hirotonire, și numai dacă a expirat acest termen, nu li se mai permitea să se căsătorească. Acest obicei anticanonic a îndemnat pe Părinții sinodului trulan să emită canonul prezent (6) și prin acesta să confirme tăria canonului 26 ap. Dar obiceiul menționat a prins rădăcini adânci, și între novelele lui Leôn Filosoful (886—910) găsim una, care împrespătează în memoria tuturor prescripția canonului trulan menționat, osândind aspru împrejurarea că s'a admis respectivilor, împotriva dispozițiilor canonice ale Bisericii să se poată căsători și după hirotonire, și în special osândindu-se obiceiul de a se da un termen de doi ani, în care se permitea căsătoria persoanelor sfințite.³⁾ Prin aceasta în general s'a pus capăt aceluși obicei anticanonic și s'a statornicit în calitate de obicei nestrămutat ca numai citejii și cântăreșii să se poată căsători după hirotesia lor, dar altcineva nu. Altcum de pe urma acestui obicei totuși se mai găsește cazul, și anume la finea veacului al XII-lea, când patriarhul Alexandriei Marcu se adresează lui Valsamon cu întrebarea: *Ἰποδιάκονος καὶ διάκονος δύναται νομίμως συναθῆναι γυναικί, ἢ οὐ;* (oare poate ipodiaconul și diaconul să se căsătorească legal sau nu?). La întrebarea aceasta Valsamon a răspuns referindu-se la novela acum menționată a

¹⁾ Nov. VI. c. 5 anul 535., Nov. XXII. c. 42 anul 536., Nov. CXXXIII. c. 14. anul 546.

²⁾ Nemoec. în XIV titluri, IX, 29 (Sint. At. I, 210, 212) — Vezi: Cormciana, cap 42, t. 45, 46; cap. 44, IX, 29; 48, V, 2 (Op. cit. II, 23, 58, 89).

³⁾ Nov. III (Zachariae Ius gr. rom. III, 71). — Vezi Sintagma lui Vlastar, I, 2 (Sint. At. VI, 153).

împăratului Leon.¹⁾ Arhim. Ioan în comentarul la canonul 10 al sinodului dela Ancira zice despre acel obicei că unii îl explică cu aceea că în veacurile primare adeseori se întâmpla că unele persoane finele erau hirotonite împotriva voinții lor și că aceste persoane finele contractau căsătorie și după hirotonire.²⁾

În Biserica rusească, în temelul acestui canon trulan, se permite și astăzi presbiterilor și diaconilor văduvi să se căsătorească, dupăce autoritatea competente (Sf. Sinod) îi dimitte din cinul preoțesc. Aceasta s'a introdus în Biserica rusească prin hotărîrea sinodului dela Moscova din anul 1667 și prin decretul din 30 April anul 1724. Despre chestiunea, dacă o persoană sfințită poate cere în mod canonic dimiterea din cin și dacă autoritatea bisericască poate să-i admită acest lucru, vom vorbi la comentarul canonului 21 al acestui sinod. Aici ne vom opri la chestiunea dintâi, și adică dacă este justificat canoniceste a se permite presbiterilor și diaconilor văduvi să contracteze căsătorie, respective dacă este justificat ca în temelul acestui canon (6) trulan să se permită căsătoria, precum se face astăzi în practica Bisericii rusești?

Din cele spuse la comentarul canonului 26 ap. și din celele s'au spus acum la comentarul acestui canon se vede deja că practica Bisericii rusești, după care se permite căsătoria slujitorilor sacramentali văduvi, nu poate fi considerată de justificată canoniceste. Canonul prezent (6) al sinodului trulan este clar, încât mai clar nici nu poate fi, și acesta se poate cita numai ca *proibire* pentru persoanele sfințite, dela ipodiacon în sus, de a încheia căsătorie, dar la nici un caz ca *permisiune*; și că chestiunea stă astfel, nu trebuie să se facă mare efortare de gândire, și ceea ce este lucru de căpetenie, aceasta se dovedește prin aceea că nu există nici o normă canonică pentru astfel de permisiune, după cum se demonstrează acest lucru de cătră înșiși canonistii ruși, ceea ce noi vom arăta la comentarul canonului 21 trulan. Permișiunea aceasta se justifică cu aceea că ea se dă dupăce respectivul slujitor sacramental a fost despoiat de oficiul său și

¹⁾ Răspunsul canonic 39 în Sint. At. IV, 477.

²⁾ Lucrarea cit., I, 388. — Compară comentarul lui Aristen la acest canon în Sint. At. II, 319.

a încetat de a face parte din cler, aşadară după ce a trecut în rândul laicilor — şi astfel încheierea căsătoriei i se permite nu în calitate de slujitor sacramental, ci ca laic. Dar nici aceasta nu se poate justifica. În Nomocanonul în XIV lituri (IX, 29) se citează o lege a împăratului Iustinian din 18 Octombrie anul 530 în sensul canonului 26 ap. şi în această se vorbeşte despre proibirea absolută de a încheia căsătorie de către cele a primit deja hirotonia şi acest fel de căsătorie este considerată ilegală şi ruginoasă, şi copiii din acest fel de căsătorie nu sunt consideraţi nici naturali (naturales), ci cu totul nelegiuţi şi nevednici de dreptul de moştenire. Prin faptul că această lege a lui Iustinian a fost primită în colecţiunea canonică fundamentală a Bisericii ortodoxe, i s'a recunoscut deplină obligativitate legală pentru Biserică. Valsamon, în scholia sa la locul menţionat din Nomocanon, adaugă că această căsătorie era considerată nulă şi copiii nelegiuţi, *deşi respectivul slujitor sacramental ar fi fost demis din slujba sa în orice chip* şi după aceea ar fi încheiat căsătorie (Sint. At. II, 211). Vasile cel Mare în canonul său al 6-lea condamnă, ca fiind desfrânare, orice căsătorie contractată de un cleric după hirotonire şi dispune că trebuie să se desfacă. Iar Zonara şi Valsamon, în comentariile lor la acest canon al lui Vasile cel Mare, fac observaţia că aceasta trebuie să se facă cu atât mai mult, pentru ca să se ia slujitorului sacramental respectiv orice ocaziune de a păcătui, chiar şi atunci când a fost despoiat de slujba duhovnicească (Sint. At. IV, 108), cu alte cuvinte, dacă un slujitor sacramental a fost despoiat de slujbă de către autoritatea competente şi a devenit laic, şi s'a căsătorit în această calitate, Biserica nu recunoaşte legală această căsătorie a lui, ci căsătoria aceasta trebuie anulată, pentru ca, după cum spune Vasile cel Mare în canonul său menţionat, «să se ia prin aceasta ereticilor prilejul de a ne face imputări că atragem pe cineva la noi prin indulgenţă faţă de păcat». Concepţia aceasta a Bisericii referitoare la proibirea căsătoriei slujitorilor sacramentali, chiar şi după ce au fost dimişi din preoţie, este exprimată în chipul cel mai clar în comentariul lui Valsamon la canonul 44 al lui Vasile cel Mare, unde se osândeşte în chipul cel mai hotărît căsătoria fezelor sfinţite. «Preoţilor», se spune aici, «după ce au renunţat odată la căsătoria a doua prin faptul că au primit consacrarea şi au făgăduit acest lucru lui Dumnezeu, la nici un caz nu li se

poate permite să renunțe la demnitatea preoțească pentru o plăcere trupească (*διὰ σαρκικὴν ἐπιθυμίαν παραιτήσασθαι τὴν ἱερατικὴν ἀξίαν*), să calce în picioare făgăduința dată lui Dumnezeu și să slujească plăcerii trupești; *ci chiar dacă au încetat de a mai face parte din preoșii, trebuie să li se interzică de a-și murdări prin căsătoria a doua trupurile sfințite odată* (*χωλοθήσονται τὰ ἄπυξ ἱερωθέντα σώματα αὐτῶν δευτέροισι γάμοις βεβηλωσαι*, corpora sua quae sunt Deo semel consecrata prohibebuntur secundis nuptiis profanare)». În acelaș sens se exprimă și o decizie a sinodului constantinopolitan ținut pe timpul patriarhului Paisie I la anul 1655, dar în temeiul doctrinei canonice a Bisericii ortodoxe, nici nu se putea exprima altfel. — Dacă în Biserica rusească se și permite căsătoria slujitorilor sacramentali, după ce au fost despoiați de oficiul preoțesc, acest lucru dăinuiește numai fiindcă este încă în vigoare menționatul decret din 1724; dar despre împrejurarea că aceasta se condamnă și de către autoritatea bisericească din Rusia, sau că cel puțin nu se aprobă, avem multe dovezi. În revista Academiei din Petrograd «Hristianskoe citenie» (din anul 1871) avem articolul lui A. Lavrov (care mai târziu a ajuns arhiepiscop în Litovsk) și în acest articol (II 84—87) se citează câteva pilde începând cu secolul al XVII-lea, din cari se vede câtă grijă a avut autoritatea bisericească din Rusia să convingă pe respectivii ca să rămână credincioși făgăduinței depuse, și că aproape a osândit acele acte, pe cari în urmă a trebuit să le admită din cauza existenței aceluï ucaz. Dela începutul secolului al XIX-lea se citează un caz, unde Sf. Sinod recomandă în chip călduros mitropolitului din Chișineu să înlăture pe un oarecare preot văduv, care încerca să fie absolvat din slujbă spre a se putea căsători, și în cele următoare Sf. Sinod recomandă mitropolitului să pună în vedere aceluï preot «că cu intrarea în preoșie este împreună făgăduința depusă în mod solemn față de Dumnezeu și care rămâne în vigoare pentru viața lui întregă, despre ceeace învață Ap. Pavel în prima sa epistolă către Corinteni; flecare să rămână în felul de traiu, la care a fost chemat. *Nici în cuvântul lui Dumnezeu, nici în canoanele Sf. lor Părinți, nu se găsește permisiunea pentru preoșii văduvi ca să se lapede de slujba lor în vederea căsătoriei a doua.* Din toate acestea se vede că la lepădarea de bună voie a preoșiei de către preot nu poate fi binecuvântarea lui Dumnezeu asupra

hotărîrii lui (Procesul verbal sinodal din 11 Septembrie 1816., Nr. 65). — Din aceste și alte pilde se vede foarte clar că de greșită este procedura de a cita acest canon (6) al sinodului trulan spre justificarea permisiunii ca un preot văduv să poată demisiona din slujba sa și apoi să se căsătorească. Am văzut deci clar și limpede că peste tot nu există nici un canon, care ar permite acest lucru.

Canonul 7.

Deoarece ne-a venit la cunoștință că la unele dintre biserici se găsesc diaconi, cari ocupă dregătorii bisericesti și din cauza aceasta unii dintre ei, pătrunși fiind de aroganță și de samovolnicie, șed înaintea presviterilor, hotărîm ca diaconul, chiar dacă s'ar găsi în demnitate, adică în orice fel de dregătorie bisericască, să nu șadă înaintea presviterului; afară de cazul dacă, reprezentând pe patriarhul sau pe mitropolitul său, va merge în altă cetate pentru vre-o pricină; căci atunci i se va da cinstea ca celui ce suplinește locul aceluia. Iar dacă va îndrăzni careva, mânat fiind de cutezanță despotică, să facă una ca aceasta, acela scoțindu-se din treapta sa, să fie ultimul dintre toți în ceata la care se numără, în Biserica sa, căci Domnul nostru ne învață să nu ne bucurăm de șederile în frunte, după învățătura dela sfântul evanghelist Luca, ca una ce este așezată de însuși Domnul și Dumnezeu nostru. Căci celor chemați le-a spus pilda aceasta: Când ești chemat de cineva la nuntă, nu te așeza în fruntea mesei, ca nu cumva vreunul mai de cinste ca tine să se aplece și el de acela, și venind cel ce te-a chemat și pe tine și pe el, să-ți zică: Dă acestuia locul; și atunci, cu rușine, te vei duce să iei locul cel mai de pe urmă. Ci când ești poftit, du-te și te așază în cel din urmă loc, așa încât, când va veni cel ce te-a chemat, el să-ți zică: Prietino, urcă-te mai sus; atunci vei avea cinste în fața tuturor celor ce șed împreună cu tine; fiindcă oricine se înalță pe sine se va smeri, iar cel ce se smerește pe sine, se va înălța [Lc. 14,8—11]. Aceasta însă se va ținea și la celelalte

cele sfințite; fiindcă știm că dregătorii duhovnicești sunt mai pre sus decât cele lumești.

(18 sin. I ec.; 16 trul.; 20 Laod.).

— Spre deosebire de treptele determinate ale ierarhiei sacramentale (*ἱεραρχία ἱεραρτικῆ*, ierarhia ordinis), din timpurile cele mai vechi ale Bisericii au existat diferite **dregătorii bisericesti** (*ὀφείκια* sau *ἀρχοντία ἐκκλησιαστικά*, officia ecclesiastica), cari se refereau la administrația externă bisericească, și cari nu erau condiționate de un grad sau altul al ierarhiei sacramentale. Aceste dregătorii bisericești se numeau și grade (*βαδμοί*, gradus), dar nu în sensul adevărat (*καταχρηστικῶς*, abusive), după cum observă Valsamon în comentarul la canonul 17 ap., deoarece grade în sensul propriu (*κυρίως*, proprie) există în ierarhia sacramentală, pe când funcțiunile și dregătoriile sunt numai demnități și mijloace pentru subsistență (*τὰ δὲ ὀφείκια καὶ τὰ ἀρχοντία τιμὰ εἶσι καὶ πορισμῶν ἀφορμαί*, officia autem et archonticia sunt honores et victus acquirendi occasiones).¹⁾ Persoanele, cari îndeplineau astfel de funcțiuni s'au numit **funcționari bisericești**, *ἐκκλησιαστικοὶ ἀρχοντες*, sau *ὀφεικιάλοι*, sau chiar *ἀξιωματικοί* (demnitari). Acești funcționari bisericești, în calitatea lor de funcționari, nu erau obligați să officieze serviciile divine, ca celelalte persoane sfințite, ci se îndeletniceau de afaceri bisericești externe, administrative, încredințate lor din partea autorității bisericești competente. Origina acestor funcțiuni bisericești derivă din primele veacuri ale Bisericii, și sinoadele din secolul IV și V vorbesc despre ele ca despre instituțiuni vechi (7, 8 Gang.; 2, 26 sin. IV ec.).²⁾ Cei mai de frunte dintre acești funcționari bisericești se numeau **exocatachili** (*ἐξωκατάχοιλοι*): economul, sachelarul, schevofilaxul, cartofilaxul, sachelul și protecdicul. Aceste funcțiuni erau foarte importante, mai ales cele de pe lângă episcopii cetăților mai mari, și cu deosebire cele de la curtea patriarhală din Constantinopol; și persoanele, cari aveau aceste funcțiuni, se bucurau de cinste mare și erau considerați de mari demnitari, astfel că purtau atributul «mare», ca de pildă: *ὁ μέγας οἰκονόμος, ὁ μέγας σακελλάριος* etc.³⁾ Funcțiunile acestea de cele

¹⁾ Sint. At. II, 24—25.

²⁾ Vezi, între altele, Așezămintele apost. II, 57, și Basiliu M., ep. 117.

³⁾ Vezi lucrarea mea: „Demnitățile din Biserica ortodoxă” (Fanciova, 1879) pag. 121—167.

mai multe ori le îndeplineau *diaconii*, — și dânsii în urma funcțiilor lor înalte erau pătrunși, după cum zice acest canon trulan, de aroganță și de samovolnicie (*αὐθαδεία καὶ αὐτονομία*) și se considerau pe sine mai presus decât presviterii, și își permiteau să șadă la locuri mai de frunte decât presbiterii. Aceasta însă era în contradicție cu ordinea statornicită a gradelor ierarhice, legalizată încă la primul sinod niceian, dupăcum am văzut aceasta în canonul 18 al aceluși sinod și după care canon diaconii la tot cazul trebuie să ocupe locuri mai joase decât presviterii. Sinodul trulan, observând că diaconii au uitat orânduirea sinodului niceian și că mânași fiind de cutezanță despotică (*τυραννικῶν χροόμενος θρόσει*), răstoarnă ordinea ierarhică din Biserică, interzice în mod expres aceste lucruri, accentuând că dregătoriile duhovnicești sunt mult mai presus decât cele lumești (*τῶν κατὰ κόσμον ἀξιομάτων κρείττονα τὰ πνευματικά*, secularibus seu mundanis dignitatibus spirituales praestantiores esse), adică în Biserică treptele ierarhiei sacramentale au importanță mult mai mare decât funcțiunile, prin cari se exercită oarecari acțiuni externe și administrative bisericesti. Dacă vreun diacon va mai îndrăzni să răstoarne ordinea ierarhică statornicită, sinodul dispune să fie scos din funcțiune și să fie deșpoiat de locul cuvenit lui după timpul hirotonirii sale între diaconi și între toți să fie ultimul din treaptă (*ἔσχατος πάντων γινέσθω τοῦ τάγματος*). Motivul, pentru care se procedează astfel, canonul îl scoate dintr'un loc din evanghelia lui Luca, unde Iisus Hristos le spune ucenicilor Săi că tot celce se înalță, se va smeri, iar celce se smerește, se va înălța (Lc. 14,⁸⁻¹¹).¹⁾

Canonul admite excepție dela această normă generală numai în acel caz, dacă un diacon merge în altă cetate pentru vreo chestiune bisericească importantă cu soție importantă dela patriarhul sau mitropolitul său și acolo reprezintă persoana patriarhului sau mitropolitului; în aceste cazuri trebuie să se dea diaconului cinstea cuvenită aceluia, fiind reprezentantul lor (*τμηθῆσεται*). Iar cinstea aceasta consista în aceea că acel diacon, în calitate de reprezentant al patriarhului sau mitropolitului său, în adunările *afară de biserică* (*ἔξω τοῦ βήματος*), așadară *nu la*

¹⁾ În sensul acestui canon trulan s'a dat novela 24 a împăratului Alexiu Comnenul din anul 1107 (Zachariae, Ius gr.-rom. III, 420).

*serviciile divine*¹⁾ putea să șadă între presviteri, ba chiar și între episcopi, la deliberarea chestiunilor respective în sinod putea să voteze la fel ca ceilalți membrii ai sinodului, iscălia hotărârile sinodului ca și ceilalți, și beneficia de alte drepturi similare.²⁾ Clar este însă că în astfel de cazuri acești diaconi trebuiau să știe de treptele lor ierarhice și să dea presviterilor cinstea cuvenită, ceea ce se vede din felul în care este redactat acest canon. Afară de acestea se vede că excepțiunea aceasta se admite de canonul trulan numai din cauza obiceiului ce s'a introdus, fiindcă episcopii însărcinau bucuros pe diaconii lor cu unele afaceri importante — pe favoriții lor, și această excepție nu avea putere de lege, dar nici nu putea avea; cu atât mai puțin, fiindcă ea stă în contradicție cu dispoziția clară a canonului 18 al sinodului I ecum. și fiindcă, conform observației te-meinice a lui Valsamon din comentarul său la acest canon al sinodului I ecum., este *ilegală* (*παράλογως*, praeter rationem).³⁾ Cu toate acestea diaconii în cursul timpului, folosindu-se de apropierea lor de pe lângă episcopi, au știut să exopereze ca să li se încredințeze aproape exclusiv lor toate funcțiunile importante administrative bisericești din Biserică și cu deosebire la curtea patriarhală din Constantinopol aveau o situație de felul, pe care o aveau cardinalii în Roma.⁴⁾ Firește că o astfel de ilegalitate (*παράλογισμός*) nu a putut să rămână în ființă pentru totdeauna și dacă în timpurile recente găsim de fapt pe lângă scaunele episcopoești titlurile de odinioară ale înaltelor funcțiuni bisericești, apoi astăzi acești funcționari peste tot nu sunt diaconi, ci persoane din treapta presviterială.

Canonul 8.

Voind și noi ca cele orânduite de sfinții noștri Părinți să aibă țările, reînoinm canonul, care dispune să se

¹⁾ Vezi comentarul lui Valsamon la canonul 18 al sinodului I ecum. în Sint. At. II, 156.

²⁾ Vezi comentarul lui Aristen la acest canon (7 trul.) în Sint. At. II, 324; precum și răspunsul can. 63 al lui Valsamon adresat patriarhului Alexandriei Marcu în Sint. At. IV, 494.

³⁾ Sint. At. II, 156.

⁴⁾ irațională, nelogică (N. Tr.).

⁵⁾ Despre cardinalii Bisericii din Roma vezi articolul Kreutzwald în Wetzler u. Welte's Kirchenlexikon, II, 1948 fg.

[înă în fiecare an sinoadele episcopilor din fiecare eparhie [în localitatea], unde episcopul mitropoliei va socoti. Fiindcă însă din cauza năvălirii barbarilor, precum și din alte pricini eventuale, este imposibil ca înainte slătătorii bisericilor să [țină de două ori pe an sinoade, se hotărâște ca în fiecare eparhie să se țină sinod la orice caz odată pe an de către sus zișii episcopi pentru afacerile bisericești, cari probabil se vor ivi, [și adică] dela sărbătoarea sfintelor Paști până la finea lunii Octomvrie din fiecare an, în localitatea, în care va socoti, precum s'a zis, episcopul mitropoliei; iar episcopii, cari nu se vor întruni, ci petrec în cetățile lor și sunt sănătoși și liberi de orice afacere inevitabilă și necesară, să se certe frățește.

(37 ap.; 5 sin. I ec.; 19 sin. IV ec.; 6 sin. VII ec.; 20 Antioh.; 95 Cart.).

— Fără îndoială că exact acelaș motiv, care a îndemnat pe Părinții sinodului al IV-lea ecumenic să emită canonul lor al 19-lea referitor la ținerea sinoadelor mitropolitane periodice, acelaș motiv a îndemnat și pe Părinții sinodului trulan să emită un canon similar. În acel canon (al sinodului IV ecum.) se spune că Părinților le-a venit la cunoștință că sinoadele orânduite canoniceste nu se țin regulat și din cauza aceasta au și dispus ca în privința aceasta trebuie să se observe riguros prescripțiunile canonice din timpurile anterioare. În canonul prezent (trulan) nu se spune lucrul acesta, dar ușor se poate presupune pe baza unei novele a lui Iustinian din anul 564, în care se amintește că prescripțiunea canonului 37 ap. referitoare la sinoadele episcopești anuale nu se observă de către episcopii respectivi și că sinoadele acestea în mare parte nu se țin, prin urmare se orânduiește ca sinoadele să se țină la orice caz cel puțin odată pe an¹⁾. Părinții sinodului trulan probabil că au în vedere acest lucru când emit canonul lor prezent și dispun deci că sinoadele acestea trebuiesc ținute la orice caz, așa, după cum se prescrie în canoane (37 ap.; 5 sin. I ec.; 19 sin. IV ec.; 20 Antioh.). Din considerare însă la timpurile războinice, cum s'au ivit mai ales în veacul al VII-lea după apariția mahomedanismului și ținând seamă și de alte diferite circumstanțe ce pot obveni, cari pot împiedica pe episcopi de a călători la lo-

¹⁾ Nov. CXXXVII cap. 4.

calitățile unde se țin sinoadele, Părinții sinodului prezent modifică dispozițiile sinodale anterioare ca sinoadele să țină *de două ori* în fiecare an și orânduiesc ca aceste sinoade să se țină în fiecare provincie mitropolitană *odată* pe an, și adică între Paști și finele lunii Octomvrie, în localitatea unde va dispune mitropolitul. Pentru episcopii, cari nu se prezintă la sinod și nu sunt împiedicați de nici o afacere importantă, Părinții acestui sinod prescriu aceeaș pedeapsă ca și Părinții sinodului IV ecumenic (can. 19) și anume să fie supuși certării. — Dispoziția acestui canon s'a înnoit și la sinodul al VII-lea ecumenic (can. 6).

Canonul 9.

Nici unui cleric nu-i este iertat să aibă cârciumă. Căci dacă nu-i este lui iertat să umble la cârciumă, cu atât mai vartos cum va sluji altora în aceasta și va face ceace nu se cuvine? iar de ar face așa ceva, ori să inceleze, ori să se caterisească.

(54 ap.; 24 Laod.; 40 Carf.).

— Am văzut dispoziția canonului 54 ap., după care nici o față sfințită nu poate umbla la cârciumă. Această împrejurare s'a luat de canonul prezent ca motiv, după care cu atât mai puțin se poate permite unei fețe sfințite ca însuși să țină cârciumă — și dispune că se va scoate din cinul preoțesc oricine se încumetă a face acest lucru. — Valsamon, în comentarul la acest canon, dă atențiune cuvintelor următoare din canon: *καπηλικὸν ἐργαστήριον ἔχειν* (cauponiām habere tabernam) și le interpretează în sensul cârciumăritului propriu zis (*ἐνεργεῖν ἐμπορίαν καπηλικήν*, cauponiām mercaturam exercere), adică a se îndeletnici cu comerțul din cârciumă, și zice că aceasta se interzice riguros persoanelor sfințite; nu li se interzice însă total de «a poseda cârciumă pe baza dreptului de proprietate și de a arenda altuia cârciuma, deoarece lucrul acesta îl fac și mănăstirile și diferite Biserici.»¹⁾

Canonul 10.

Episcopul, ori presviterul, ori diaconul, luând camătă, sau cele ce se zic procente, sau să înceteze, sau să se caterisească.

¹⁾ Sint. At. II, 327.

(44 ap.: 17 sin. I ec.; 19 sin. VII ec.; 4 Laod.; 5, 16 Cart.; 2, 14 Vasile c. M.; 3 Grig. Neocez.; 6 Grig. Nis.).

— La comentariile canonului 44 ap. și 17 al sinodului I ecumenic am avut deja prilej să vorbim despre împrumutarea cu dobândă, ceea ce o persoană sfințită eventual și-ar lua voie să facă. Canonul trulan prezent repefește acel canon și pedepsește cu scoaterea din cinul preoțesc pe oricare persoană sfințită, care ia camătă. Dispoziția aceasta se repefește și de alte multe canoane.

Canonul 11.

Nici unul dintre ceice se numără în tagma ieratică, nici laicul, să nu mânânce azimile dela Iudei, nici să nu comunice cu ei, nici să nu-i cheme la boale, și doctorii să nu primească dela dânșii, și nicidecum să nu se scalde în băi cu aceștia; iar dacă ar îndrăzni cineva să facă aceasta, de va fi cleric, să se caterisească; iar de va fi laic, să se afurisească.

(7, 64, 70, 71 ap.; 1 Antioh.; 29, 37, 38 Laod.; 51, 73, 106 Cartag.).

— Părinții sinodului trulan prin canonul prezent, confirmând canoanele anterioare (vezi canoanele paralele), interzic orice comunitate cu iudeii și anume pentru persoanele sfințite sub pedeapsa caterisirii, iar pentru laici sub cea a afurisirii.

Canonul 12.

Și aceasta încă a venit la cunoștința noastră că atât în Africa cât și în Libia și în alte locuri, unii dintre înaintezătorii¹⁾ preaiubitori de Dumnezeu de acolo, chiar după hirotonia administrată lor, nu întrelasă a trăi cu soțiile lor, făcând prin aceasta poporului policornie și sminteală. Deoarece noi ne străduim mult ca totul să se facă spre folosul turmei de sub mâna noastră, am hotărât ca în viitor nicidecum să nu se mai întâmple una ca aceasta. Iar aceasta nu o zicem spre desființarea sau răsturnarea celor legiferate apostolicește, ci pentru că purtăm grijă de mântuirea și de propășirea spre

¹⁾ președinții, episcopii.

mai bine a poporului și ca stării ieraticеști să nu i-se facă vreo prihană. Căci zice dumnezeescul Apostol: Toate să le faceți spre mărirea lui Dumnezeu; nu fiți piatră de poticneală nici Iudeilor, nici Elinilor, nici bisericii lui Dumnezeu; precum și eu tuturor în toate mă străduiesc să plac, căutând nu folosul meu, ci al celor mulți, ca să se mântuiască; imitați-mă pe mine, precum și eu pe Hrislos [I Cor. 10, ³¹⁻³², 11, ₁]; iar de se va vădi cineva, făcând aceasta, să se caterisească.

(5, 51 ap.; 3 sin. I ec.; 30, 48 trul.; 3, 4, 25, 60 Cartag.).

— La comentăriile canoanelor 5 și 51 ap. și 3 al sinodului I ecum. am văzut deja că în primele veacuri ale Bisericii episcopii puteau trăi în căsătorie legală; dar la aceleași canoane am văzut că ei puteau trăi și necăsătoriji, ba se privea chiar de merit, dacă cineva evita căsătoria și trăia în înfrânare spre a se exercita în bine (*δὲ ἄσκησιν*) și în evlavie (*δὲ ἐδλάβειαν*). Prin urmare concepția despre viața celibatară a episcopilor exista chiar dela începutul Bisericii; concepția aceasta însă nu s'a putut realiza imediat și nu a putut obține putere legală din cauza împrejurărilor istorice din Biserică de o parte, iar de altă parte fiindcă disciplina bisericească chiar în urma acestor împrejurări deocamdată nu s'a putut întări în toată înfregitatea sa. Sinodului trulan i s'a dat, ca precum în multe alte privințe, așa și în privința aceasta să confirme prin lege ceea ce încă de pe timpul Apostolilor s'a păstrat prin tradiție în conștiința Bisericii.

Dispoziția aceasta a sinodului trulan este foarte importantă. Ea dispune sub pedeapsa caterisirii, că nici un episcop nu poate trăi în căsătorie. Nu spune însă că respectivul trebuie să se călugărească înainte de a fi pus episcop, cum se face astăzi, — și din cauza aceasta este necesar ca în comentarul acestui canon să dăm atențiune specială evoluției dispozițiilor canonice referitoare la celibatul (*ἀγαμία*) episcopilor și paralel cu aceasta și împrejurării cum s'a introdus în Biserică ortodoxă că ceice sunt candidați la episcopat înainte de consacrare trebuie să se călugărească.

Ap. Pavel în epistola sa către Corinteni zice: cel necăsătorit se îngrijește de ale Domnului, cum se placă Domnului; cel ce s'a căsătorit se îngrijește de ale lumii, cum se placă femeii (7-³², ₃₃). Acest lucru îl spune Pavel despre toți creștinii, și prin

aceasta vrea să dea să se înțeleagă câtă grijă are el de serviciul Domnului, de serviciul Bisericii, cu referire la ceice nu sunt legați prin căsătorie. Pentru acest motiv a rămas și el însuși necăsătorit (I Cor. 7, 8). Dar același Pavel nu a pretins dela fiicare episcop să fie necăsătorit, ci el spune ucenicului său Timotei că episcopul să fie bărbatul unei femei (I Tim. 3, 2). Indulgența aceasta a lui Pavel față de episcopi, care stă în vădită contradicție cu cele scrise de el către Corinteni în favorul celibatului, se explică prin împrejurările aceluși timp. Ioan Gurădeaur, fălmăcind locul acesta din epistola I a lui Pavel către Timotei, face observația: «Apostolul a zis: episcopul trebuie să fie bărbatul unei femei — dar aceasta nu a zis-o cu referire la timpul de astăzi, deoarece astăzi nu există acest lucru în Biserică, fiindcă astăzi episcopul se distinge prin sfințenie și curățenie deplină; ci aceasta o spune având în vedere că la evrei și păgâni, cari erau foarte imorali, se considera mare lucru a avea o singură soție. Deci dară Apostolul prin acele cuvinte nu a dat o lege, ci numai a voit să se coboară la concepția timpului său referitoare la viața conjugală.»¹⁾ Teodorit (din secolul al V-lea) deasemenea face observație la locul menționat din prima epistolă a lui Pavel către Timotei și zice că: «Apostolul a fost nevoit să manifeste o astfel de indulgență față de episcopi, adică să le permită să poată avea o soție, deoarece propoveduirea evangheliei era numai în germene; păgânii nici ideile nu aveau despre feciorie, iudeii nici nu o admiteau, deoarece nașterea de copii o priveau de binecuvântare; și fiindcă pe acea vreme era aproape imposibil de a găsi un om, care și-ar fi păstrat curățenia trupului, Apostolul este de părerea ca dintre persoanele căsătorite să se hirotonească aceia, cari au avut numai o singură soție.»²⁾ În Așezămintele apostolice (II, 14) găsim deja foarte clar exprimată ideia Ap.-lui Pavel în privința episcopilor: *καὶ ὁ μὲν εἶναι ἀγόνυτος εἰ δὲ μὴ, ἀπὸ μιᾶς γυναίκος* (ar fi bine dacă nu are soție, iar dacă nu se poate această, apoi să fie bărbatul unei femei). Aceasta a fost situația în Biserică până când di-

¹⁾ Ioan Chrysostom., hom. 2 in Ioan.

²⁾ Theodoret., in I ep. ad Timoth., — tot așa vorbește și Zonara în comentarul său la acest canon (Sint. At. II, 331) și Vlastar I', 17 (Sint. At. VI, 189—190).

disciplina bisericească s'a consolidat deplin și până când referințele externe bisericești erau de felul, cum ni le prezintă cele dinfăi trei veacuri; totuși, precum ne mărturisesc canoanele ap. menționate și alte multe dovezi din secolele prime, existau și în acele timpuri multe fețe sfințite, și în special episcopi, cari *di' ἀσχησαν* și *di' ἐλλείπειαν* trăiau absolut fără femeie, așadară în celibat riguros.

Referințele externe bisericești s'au schimbat cu edictul dela Milan din anul 313. Biserica a început să fie liberă în acțiunile sale și între altele a început să organizeze și să consolideze disciplina bisericească în privința referințelor ierarhice preoțești. Sub acest raport, între altele, trebuia să se pună la ordinea zilei chestiunea căsătoriei episcopilor. Era în ființă canonul, după care episcopul putea avea soția sa și copiii săi legiuți (40 ap.) și firește mulți episcopi chiar aveau soțiile și copiii lor. Dar în acelaș timp era și o mare mulțime de episcopi, cari au fost aleși dintre preoții necăsătoriți, cari întreaga lor viață au petrecut-o în feciorie. La aceasta a contribuit mai ales *instituiția călugărismului*, care a început să se desvolte în secolul al III-lea și care chiar și în acel timp a dat Bisericii mulți episcopi. Activitatea însemnată cu care au participat călugării în controversese ariene și jertfierea de sine pentru adevărul evanghelic împotriva doctrinelor false au făcut că cei competenți se adresașu mai ales comunităților călugărești spre a găsi episcopi demni pentru Bisericile văduvite. Sozomen, trecând în revistă secolul III și IV în istoria sa bisericească, scrie că îndeosebi atitudinea călugărilor a fost cauza că doctrina falsă a lui Eunomiu și Apolinariu nu s'a răspândit în Biserica întreagă și adaugă: «poporul a admirat virtuțile și activitatea călugărilor și privea de adevărat numai ceea ce se propoveduia de călugări, iar de persoanele, cari învățau alfel, se ferea ca de cei ciumași. Astfel și Egiptenii, numai urmând învățaturii călugărilor lor, au putut să se opună bărbătește arienilor»¹⁾. Apariția călugărismului, ca protector nou al ortodoxiei,

¹⁾ „Quaenam igitur et qualia de Deo senserint Apollinaris et Eunomius, ex his quae diximus, intelligere poterit, qui volet Quod si quis accuratam hujusmodi rerum notitiam desiderat, ex iis quae ipsi, vel quae alii de ipsis scripserunt, plura poterit cognoscere: neque enim mihi facile est aut intelligere ista, aut exponere. Caeterum quod dogmata ista non praevaluerint, nec ad multos permanarint, praeter eas causas quas supra dixi,

pretutindenea a fost primită cu mare însuflețire, și chiar de pe acum au început să aleagă pe episcopi mai ales dintre monahi. Și într'adevăr, ortodoxia și-a găsit pe protectorii săi cei mai distinși în acei episcopi, cari au învățat în școalele călugărești ortodoxia, nu numai ca pe un simplu sistem dogmatic, ci ca pe o învățătură de viață, și cari prin curățenia lor sufletească și trupească s'au ridicat până la posibilitatea de a privi nemijlocit lucrurile dumnezeiești.

Apariția monahismului, din care deoparte s'au recrutat mulți episcopi însemnați în Biserică, iar de altă parte concepția înaltă despre înfrânarea trupească, care s'a format în Biserică și conștiința că cu cât este mai mare rangul ierarhic din Biserică, cu atât mai puțin dreptă acela pentru ținna trupească și cu atât mai vărfos trebuie să fie respectivul pe deplin pregătit cu trup și cu suflet pentru serviciul lui Dumnezeu și al Bisericii, — toate acestea au contribuit că chiar la începutul secolului al IV-lea celibatul episcopilor era considerat ca ceva firesc în însuși organismul genuin bisericesc și ca ceea ce mai curând sau mai târziu trebuia să devină lege. Împăratul Constantin în cuvântarea sa dela deschiderea primului sinod ecum. salută în mod solemn pe episcopii întruniți și îi numește reprezentanții curățeniei feciorelnice¹). Se știe câtă cinste a dat împăratul însuși episcopului Pafnutie, membru al sinodului I ecumenic și care înainte de a ajunge episcop a fost elev al unei mănăstiri din Egipt²). Atanasie cel Mare, membru al aceluiaș I sinod ecum., fiind episcop al Alexandriei, ne spune într'una din scrisorile sale că pe timpul său, ba chiar și mai înainte, concepția despre celibatul episcopilor era foarte răspândită. Dracontiu, episcopul Hermopolisului, carele a ajuns episcop din monahism, temându-se de prigoane, cu cari ortodocșii erau amenințați din partea arienilor, și-a părăsit scaunul

monachis potissimum ut arbitror ascribendum est. . . Populus enim in illis regionibus, cum monachos, quos supra diximus, ob virtutem atque opera valde admiraretur, recte illos sentire existimabat; eos vero qui aliter sentirent, tanquam adulterinis opinionibus inquinatos, aversabantur. Quemadmodum olim Aegyptii monachorum suorum doctrinam secuti, Arianis fortiter restiterant." Sozomen., hist. eccl. VI, 27.

¹) Oratio Constantini ad sacrum coetum ap. Euseb., de vita Constant. III, 12. — Cf. Sozomen., hist. eccl. I, 19.

²) Vezi comentarul canonului 3 al sinodului I ecum. în ediția prezentă.

său episcopesc și s'a înapoiat în singurătatea sa. Din cauza aceasta Atanasie i-a adresat o epistolă specială și muștrându-l frățește pentru procedura lui îi demonstrează că este obligat a se înapoia la scaunul său și respinge argumentarea lui că din cauza sfîințeniei nu se poate înapoia, apoi zice: «nu ești tu singurul, carele ai fost consacrat dintre călugări, și nu ești tu singurul, carele ai fost înaintestătător de mănăstire, sau singurul, carele ai fost iubit de călugării tăi; căci știi că și Serapion a fost călugăr și înaintestătător al multor călugări; nu ai trecut cu vederea în privința lui Apolo că a fost părinte al multor călugări; tu cunoști pe Agaton, cunoști pe Ariston, îți aduci aminte de Amoniu, carele împreună cu Serapion a petrecut în străinătate. Poate că ai auzit de Movit din Tebaida superioară, ai putut să te interesezi de Pavel din Litopole, și tot așa de mulți alții, cari, fiind sfîinți întru episcopi, nu s'au retras, ci luând de pildă pe Elisei, și fiind cum a procedat Ilie și fiind seama de ceea ce au făcut Apostolii, au luat asupra lor grijile episcopești și nu au neglijat slujba lor... Și cu toții au justificat speranța Bisericii pusă în ei¹⁾. În această mărturie a lui Atanasie și în altele găsim exprimată fidel concepția, de care au fost pătrunși Părinții sinodului I e-

¹⁾ „Charissime Dracontii, pro gaudio moerorem nobis, pro consolatione luctum atulisti. Sperabimus enim te nobis consolationi futurum: at nunc te fugientem conspicimus. Quis ad pacem tibi concedendam animum inducat, cum fratres videat, pro quibus mortuus est Christus gravi ob fugam tuam detrimento affectos? Nosse te ac nihil ambigere convenit, te antequam ordinare tibi ipsi vixisse; ordinatum, iis quibus es ordinatus. . . Tametsi revera infirmus es, dilectissime Dracontii; sed te hanc curam suscipere convenit, ne deserta ecclesia, ab inimicis, occasionem ex fuga tua nactis; laedatur. Par est ut te accingas, ne nos solos in certamine deseras: decet te una cum aliis laborare, ut cum omnibus debita mercede doneris. . . Neque enim tu solus ex monachis es ordinatus: neque tu tantum monasterio praefuisti, vel solus a monachis dilectus es: sed nosti Serapionem monachum esse, et tam multis praefuisse monachis. Nec te praeterit quot monachorum pater fuerit Apollos. Nosti Agathonem, nec ignoras Aristonem, ac meministi Ammonii cum Sorapione peregre profecti. Fortassis etiam ad te pervenit fama Mui in superiori Tebaide comorantis, atque discere potuisti quid Paulus qui Lati debebat, egerit: ac similiter alii complurimi, qui tamen ordinati, non repugnarunt; sed Elisaei exemplo ducti, nec ignorantes quid egerit Elias, gnari quoque rerum ab apostolis gestarum, hanc susceperunt curam, nec ministerium aspernati sunt, vel propterea seipsis deteriores facti sunt; sed potius cum laboris mercedem expetent, ipsi in melius proficiunt, dum alios ad profectum cohortantur. . .“ Athanasii Alex., ep ad, Dracontium.

cum., când a fost vorba la sinod despre căsătoria sau celibatul preoției. Acel sinod a dat numai un canon (3), după care nici o persoană sfințită nu poate ținea femeie străină în casa sa,¹⁾ și nimic altceva nu a spus în această chestiune, sancționând fără îndoială practica referitoare la celibatul episcopilor, care ființa în acel timp în Biserică și pe care practică am văzut-o mai sus.

Iar spre a arăta că practica aceasta și anume ca episcopii să fie necăsătoriți, în *fond* a dominat pretutindeni, cităm următoarele mărturii din secolul, când s'a ținut sinodul I ecum., așadar din secolul al IV-lea. Grigorie din Nazianz în cuvântarea sa funebrală asupra tatălui său, în prezența lui Vasile cel Mare, făcând mențiune de alegerea lui Vasile în scaunul arhiepiscopesc al Cezareii, zice: «Disputa aceea pe cât a fost de puternică și aprinsă, pe atât a fost de neroadă și neînțeleasă; deoarece trebuia să fie lămurit în fața tuturor, încât să lumineze dintre toate mai tare decât soarele între stele și toți au înțeles bine acest lucru, dar mai bine cel mai distins din floarea poporului, toți ceice slujesc altarului, precum și călugării noștri, *dintre cari singuri, sau cel puțin în mare parte ar trebui să se facă asfel de alegeri și atunci nu ar veni nici o răutate asupra Bisericii...* Și dintre ceice sunt cu mintea întreagă, care ar fi în stare să te părăsească pe tine (— vorbește către Vasile —) corifeu divin și sfânt și să treacă la altul, zic pe tine, care ești cu totul în mâna lui Dumnezeu, carele nu cunoști sarcina căsătoriei, carele nu ai nici o avere, carele ești aproape incorporat și aproape fără de sânge, carele ești cel mai versat în cărțile sfinte...»²⁾ Epifaniu din Cipru, în lucrarea sa *σύντομος ἀληθῆς λόγος περὶ πίστεως καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας*,³⁾ descriind organizația bisericească, zice: «coroana a toate este arhieria, care se compune mai ales dintre *virgini* și dacă nu chiar din virgini, apoi dintre *călugări*; și dacă nu ar exista călugări potriviți, apoi dintre ceice se abțin dela soțiile lor, sau dintre ceice au rămas văduvi după prima căsătorie». Pe timpul episcopului Genestiu, în anul 390 s'a ținut

¹⁾ Vezi mai sus pag. 10 și celelalte.

²⁾ Gregor. theol., Oratio (18) funebris in patrem, praesente Basilio n. 35.

³⁾ Latinește: Expositio fidei, n, 21.

la Cartagina un sinod, și prin canonul al 2-lea al acestui sinod se dispune ca episcopii trebuie să fie fără soții și să-și păstreze virginitatea, și Părinții aceluiaș sinod se referă la tradiția apostolică, ca la temeiul orânduiri lor, care tradiție se păstrează din timpurile cele mai vechi ale Bisericii.¹⁾ Mărturia aceasta, precum și altele,²⁾ arată foarte lămurit cât de adânci rădăcini a prins practica, după care numai persoane necăsătorite se puneau episcopi; dar ea dovedește și că partea cea mare a episcopilor erau instituiți dintre călugări și că episcopii puși dintre călugări au fost luminile cele mai distinse ale Bisericii. Fără a menționa pe alții, este suficient a ști, că din călugări au ocupat scaunele episcopicești: Atanasie cel Mare, Grigorie Teologul, Vasile cel Mare și Ioan Gurădeaur, mințile cele mai strălucite, pe cari le-a avut vreodată Biserica. Și aceasta a servit de temei suficient pentru practica veacurilor următoare, precum și pentru practica, care este în vigoare astăzi în Biserica ortodoxă. Dar încă nu exista o lege referitoare la celibatul episcopilor, așa că paralel cu episcopii necăsătorii găsim și episcopi, cari trăiau în căsătorie.³⁾

În curs de două veacuri (IV și V) într'atăta s'a înfărit în conștiința Bisericii opinia ca episcopii să fie necăsătorii, încât provoca nemulțumire, dacă vreun episcop trăia în căsătorie și aceasta se considera de slăbire a disciplinei duhovnicești și de

¹⁾ Harduini, 1, 952.

²⁾ Intre altele compară: Sozomen, hist. eccl. VI, 34.

³⁾ Aceste cazuri însă sunt rare. Ca un caz cu totul extraordinar se amintește cel al lui Sinesiu, episcopul Ptolemaidei, carele hirotonit fiind de Teofil, arhiepiscopul Alexandriei, i s'a permis să trăiască cu soția sa și ca episcop. Sinesie a fost filosof și bărbat cunoscut, și la anul 409 atât clerul cât și poporul din Ptolemaida și-au exprimat dorința ca Sinesiu să fie episcopul lor. Dânsul a refuzat din motivul, fiindcă zicea că știe că trăiască legea, conform căreia episcopul trebuie să fie necăsătorit, dânsul însă nu voia să se despartă de soția sa și de copiii săi (ep. 104). Arhiepiscopul Teofil, în dorința de a câștiga pentru Biserica pe acest filosof, carele avea mare influență la neoplatonici, îi permite lui Sinesiu să trăiască în căsătorie și după hirotonirea întru episcop, și atunci Sinesiu s'a învoit să fie episcop, — și de sigur că a slujit spre slava Bisericii, după cum observă Evagrie (hist. eccl. I, 15). — În acelaș timp însă, când s'a întâmplat aceasta cu Sinesiu, Ioan Gurădeaur, după spusele lui Paladiu (vita S. Ioh. Chrysost.), a cendamnat și a scos pe Antonin, episcopul Efesului, din cauză că din prilejul hirotoniei s'a despărțit de soția sa, dar mai târziu iarăși a trăit cu dânsa și a avut copii.

înclinare spre obiceiurile religioase păgâne. La aceasta mult a contribuit și împrejurarea că unii dintre episcopii căsătorii adeseori negligau afacerile bisericești și se îndeletniceau mai ales de afacerile familiare și pe lângă aceasta întrebunțau banii bisericești pentru creșterea și întreținerea copiilor lor, firește în dauna Bisericii. Autoritatea bisericească aștepta momentul potrivit ca să reglementeze prin lege chestiunea aceasta, după cum a și reglementat-o mai târziu. Între timp, în prima jumătate a secolului al VI-lea autoritatea civilă de Stat s'a ocupat de această chestiune și a dat câteva dispoziții legale în privința aceasta. Aceste dispoziții erau riguroase, — și între altele, chiar și de aici se vede ce fel de idei au dominat în privința episcopilor căsătorii. La anul 528 împărațul Iustinian a dat legea, prin care normează că dintre persoanele căsătorite pot fi aleși episcopi numai ceice nu au copii și nepoți, ca nu cumva grija pentru creșterea lor să-i abată pe ei dela serviciul preoțesc și ca nu cumva să se risipească din cauza lor averea bisericească.¹⁾ Trei ani mai târziu Iustinian emite altă lege despre alegerea episcopilor, și prin aceasta se dispune, afară de cele anterioare, că episcopul la nici un caz nu poate trăi cu soția sa.²⁾ În fine, Iustinian, printr'o novelă specială adresată patriarhului constantinopolitan Epifaniu, referitor la calitățile candidaților la episcopat, prescrie între altele și următoarele: «Dacă în viitor cineva va avea să fie pus episcop, urmând sfințelor cănoane, dispunem . . . 3. Nu este permis ca episcopul să fie căsătorit: trebuie ca el sau să fie fost dela început celibe, sau dacă a avut soție, pe aceasta să o fi luat dintré virgine, dar să nu fie văduvă, nici

1) „Convenit igitur hujusmodi eligi et ordinari sacerdotes, quibus nec liberi sint, nec nepotes: etenim fieri vix potest, ut vacans hujus quotidianae vitae curis, quas liberi creant parentibus maximas, omne studium omnemque cogitationem circa divinam liturgiam et res ecclesiasticas consumant. Nam cum quidam, summa in Deum spe, et ut animae eorum salvae fiant, ad sanctissimas adcurrant ecclesias, et eis omnes suas facultates adferrant et derelinquant, ut in pauperes et egentes et alios pios usus consumantur, indecens est, episcopos in suum illas auferre lucrum, aut in propriam sobolem et cognatos impendere. Oportet enim episcopum minime impeditum affectionibus carnalium liberorum, omnium fidelium esse patrem spiritualem. Has igitur ob causas prohibemus habentem natos aut nepotes, ordinari episcopum.“ Cod. I, 3, 42. §. 1.

2) Cod. I, 3, 48.

despărțită de bărbat, nici concubină. 4. Nu este îngăduit să aibă copii, nici legiuți, nici nelegiuți, sau nepoți, iar celce se va găsi în aceasta să se despoaie de preoție, deasemenea să se scoată din episcopat și celce l-a instituit, deoarece prin aceasta violează legea aceasta . . . 7. Trebuie ca mai înainte el să fie petrecut cel puțin șase luni în viață călugărească sau în cler, la nici un caz însă nu se permite să aibă soție, sau copii, sau nepoți. A-ceasta o cerem la tot cazul dela de Dumnezeu iubitorii episcopi, precum s'a hotărât deja de mai înainte prin două legi ale noastre, prin cari nu am scrutat trecutul și ne-am desinteresat de ceice mai înainte au trăit cu soțiile lor, am interzis însă ca după emițerea legii să fie hirotonit celce are soție; și acum repețim această lege, — iar în cazul dacă cineva ar proceda dimpotrivă, să se despoaie de preoție, deasemenea să se scoată din cler și celce a hirotonit întru episcop pe unul ca acesta. Așadară episcopi să se hirotonească numai dintre călugări, sau dintre clericii ceice dau dovadă despre o astfel de viață. . . .»¹⁾ —

1) „Sancimus igitur sacras per omnia sequentes regulas, dum quispiam sequenti omni tempore ad ordinationem episcopatus adducitur, considerari . . . 3. Et neque uxori alii copulatus: sed aut in virginitate degeens a principio, aut uxorem quidem habens, ex virginitate autem ad eum venientem et non viduam, neque se junctam a viro, neque concubinam, 4. Neque filios aut nepotes habens neque cognitos legi, eque illi odibiles, alioqui qui praeter hoc aliquid agit: et ipse cadet sacerdotio: et qui eum ordinat, foris episcopatum sectabitur hanc legem offendens . . . 7. Prius autem aut monachicam vitam professus, aut in clero constitutus non minus mensibus sex, uxori tamen non cohaerens, aut filios aut nepotes habens. Hoc enim omnimodo super Deo amabilibus episcopis quaerimus: sicut etiam prius duabus nostris constitutionibus hoc sancitum est: per quas dudum cohaerentes uxoribus non perscrutamur, omne praeteritum relinquentes, de caetero autem nulli permittentes a positione legis uxorem habenti, tamen inpeni ordinationem: quam legem etiam nunc revocamus: ne forte si praeter hoc aliquid fiat: et ipse cadat sacerdotio, et ordinantem similiter excludi procuret. Igitur ordinandus episcopus, aut ex monachis, aut ex clericis sit, etiam in hujusmodi vita testimonii boni, vita bonus et honestus, et gloria fruens bona: et hoc fundamentum pontificatus deponens suae animae.“ Nov. 6, cap. 1. — *Novela* aceasta a intrat în colecțiunea în 37 capitole alcătuită de Ioan Scotasticul, — patriarhul Constantinopolului, în jumătatea a doua a secolului al VI-lea și din această colecțiune a ajuns în *Cormicia* slavă (cap. 42 din ediția menționată, II, 7—8). Un extract din *novela* aceasta a intrat și în *prohironul* împăratului Vasile Macedoneanul, editat în a doua jumătate a secolului al IX-lea, — și se găsește în capitolul al 48-lea din *Cormicia* (II, 133).

După cum se vede aceste legi ale lui Iustinian sunt stricte și vorbesc categoric, dar deși în fond concordează cu concepția, care a dominat în Biserică până la acel timp (până la jumătatea secolului al VI-lea) în chestiunea celibatului episcopilor, totuși ele încă nu aveau bază canonică pozitivă.¹⁾ Sinodul trulan a avut menirea să rezolve problema aceasta prin emiterea unei legi pozitive în spiritul Bisericii și în consonanță cu tradiția Bisericii, ceea ce el de fapt a și făcut prin canonul său prezent (12).

Prin canonul acesta se confirmă tot ceea ce am spus până acum și anume că celibatul episcopilor era considerat ca ceva absolut normal, în consonanță cu spiritul Bisericii, pe când dimpotrivă viața conjugală a episcopului cu soție (legiuită) era considerată abnormală și incompatibilă cu înalta demnitate episcopescă. În secolul al VII-lea, deși până atunci nu exista o lege pozitivă, în general ființa în Biserică practica ca episcopii să fie necăsătorii și pe acel timp era excepțional de rar cazul ca episcopul să trăiască viață comună cu soția sa, și aceasta forma obiect de poticnire și de sminteală (*πρόσκομμα και σκάνδαλον*, *offendiculum et scandalum*) în fața poporului, după cum se exprimă Părinții sinodului trulan în acest canon, plecând dela cazul când au auzit că unii dintre episcopii din Africa, Libia și din alte părți continuă să trăiască la oaltă cu soțiile lor chiar și după ce li s'a administrat hirotonia. Părinții sinodului spre a pune capăt acestei poticniri și sminteli, fiind pătrunși de zelul ca în Biserică totul să se facă spre binele poporului creștin, statornicesc prin lege pentru toate timpurile și pentru Biserică întreagă că de acum înainte, sub pedeapsa caterisirii, nici un episcop nicidecum nu mai are voie să fiină în casa sa pe soție ca să trăiască împreună, ci trebuie să fie fără soție. Deoarece însă ființa canonul (5 ap.), după care în genere nici o persoană sfințită, așadară nici episcopul nu putea să alunge pe soția sa legiuită sub pretext de evlavie, deci că poate liber să trăiască cu dânsa, prin urmare Părinții sinodului trulan fin seamă și de acest canon și enunță că prin dispoziția acestui canon (12) al lor nu voiesc să desființeze sau să răstoarne cele legiferate apostolicește, ci se străduiesc numai spre mântuirea poporului și spre propășirea lui în bine

¹⁾ Compară observația lui Valsamon din comentarul lui la canonul 48 trulan în Sint. At. II, 421.

și ca stării preoțești să nu i se întâmple nici o prihană (*μωμόματα*, *illum probrum*); referindu-se în această chestiune la cuvintele Apostolului Pavel din prima sa epistolă către Corinteni (10, 31-33). La canonul 48 al acestui sinod vom vedea ce se dispune referitor la soția celuice eventual a fost ales episcop dintre preoții căsătoriți.

În acest fel a primit confirmare canonică prin canonul 12 al sinodului trulan, referitor la candidații de episcopi, ceea ce s'a păstrat în Biserică pe calea tradiției de pe vremea Apostolilor, ceea ce a devenit practică bisericească aproape generală în curs de șase secole și ceea ce de acum înainte (sfârșitul secolului al VII-lea) trebuia să rămână în vigoare pentru toate timpurile în Biserica ortodoxă în calitate de lege, și anume că episcopii trebuie să fie necăsătoriți.

După această lege despre celibatul episcopilor a fost confirmată canoniceste, îndată se ivește în Biserică mișcarea ca episcopii să se aleagă mai ales dintre persoanele, cari nici odată nu au fost legate prin căsătorie și adică în prima linie dintre călugări, apoi dintre acele persoane preoțești de mir, cari au intrat necăsătoriți în preoție și cari în monumentele scrise poartă numirea de *παρθέναι* (*virgines*), virgini. Se vede că după sinodul trulan foarte puțini au fost aleși episcopi dintre persoanele preoțești căsătorite adică dintre ale căror soții trăiau încă și dacă foarte rar s'a și întâmplat să fie aleși episcopi dintre aceștia, acest lucru se făcea totdeauna numai având în vedere capacitatea intelectuală deosebită, prin care se distingeau respectivii, sau în urma situației ce ei o aveau în referințele sociale sau în urmălegăturilor ce le aveau cu purtătorii cei mai înalți ai autorității de Stat și bisericești. Aceasta s'a întâmplat mai ales cu persoanele, cari erau în serviciu la curtea patriarhală constantinopolitană, dar aceștia erau funcționari superiori bisericești dela această curte sau dela alte curți episcopești mai importante, despre cari (funcțiuni) am vorbit la comentarul canonului 7 al sinodului trulan. Dar alegerea la scaunele episcopești se făcea cu deosebire dintre ceice erau virgini (*παρθένους*) și călugări. Mai ales însă dintre călugări și adică din motivul, fiindcă în timpurile anterioare episcopii aleși dintre călugări în general au fost mințile cele mai luminate ale Bisericii (Atanasie cel Mare, Vasile cel Mare, Ioan Gurădeaur și alții), fiindcă monahismul și-a câștigat foarte multe

merite ca apărător al ortodoxiei în diferitele lupte ale Bisericii cu ereziile și în fine fiindcă la începutul veacului al VI-lea prin legiuirea lui Iustinian s'a stabilit în special ca și călugării să se pună episcopi. La rezultatul acesta mult au contribuit și evenimentele, cari s'au desfășurat în viața bisericească după câțiva ani dela sinodul trulan și anume evenimentele provocate de iconoclastism, cari s'au ivit în Biserică în prima jumătate a secolului al VIII-lea.

Epoca iconoclastului a fost timp de mare încercare pentru Biserica ortodoxă. Nu a fost vorbă atunci numai despre înălțurarea venerării sfințelor icoane, ci mai ales ca să-și facă drum în Biserică o putere străină, puterea lumească, care voia să normeze prin decretele sale ce este a se considera ortodox în Biserică. Puterea lumească voia să se introducă cu forța la conducerea Bisericii. Cultul întreg a fost supus celei mai mari profanări; și însăși cea mai sfântă taină, taina euharistiei, era amenințată de pericolul să piardă importanța sa reală în urma învățăturii nelegiuite. Reformatori nechemași au căutat să rupă legătura cu tradiția Bisericii apostolice. În lupta purtată pentru apărarea independenței Bisericii, pentru sfințenia tainelor sale, pentru tradiția apostolică și a Părinților și pentru adevărata dreaptă credință, s'a distins monahismul înfăiu prin persoanele episcopilor, cari au ieșit din școalele mănăstirești, iar mai apoi prin călugării de rând. Acești apărători neînarmași ai ortodoxiei au fost gata pentru orice suferințe în lupta cu vrăjmașul, carele în accesele sale de furie nu lăsa să treacă nici un prilej de a câștiga de partea sa biruința în Biserică; s'au ținut și sinoade, cărora li s'a dat ilegal numirea de ecumenice, au fost și cărți, prin mijlocirea cărora se răspândea doctrina falsă în popor, s'au întâmplat și martirizări, exilări, cu un cuvânt tot cecece s'a cerut pentru desființarea ortodoxiei. Timp de secole întregi a dăinuit lupta între adevăr și minciună — și în această luptă monahismul a dat mii de jertfe. În sfârșit adevărul ortodoxiei a biruit și Biserica a primit cu recunoștință toate meritele monahismului în această biruință. Dela acest timp au început să se pună în Biserică episcopi mai ales astfel de persoane, cari făceau parte din monahism și de atunci și-a luat începutul obiceiul ca să depună voturile monahele înainte de hirotonirea întru episcopi toți acei, cari erau aleși episcopi, dar mai înainte nu făcuseră parte din

monahism. Intre cele dintâi pilde distinse de acest fel menționăm pe Sf. Nichifor, patriarhul Constantinopolului, care nu era călugăr, când a fost ales patriarh, dar care înainte de hirotonirea sa (anul 806) a primit tunderea monahală.¹⁾ După Sf. Nichifor acest obicei s'a introdus în practica bisericească, fiindând până în zilele noastre, cu foarte puține excepțiuni, mai ales de pe timpurile, când în Biserică referințele nu erau normale.

Concepția, după care episcopii trebuie să se ia din monahism, s'a generalizat în Biserică începând cu secolul al IX-lea după epoca iconoclasmului. Iar dacă cineva era ales din preoșimea de mir (după moartea soției sale sau după despărțenia făcută prin înțelegere reciprocă), se pretindea dela respectivul ca să fie liber de orice legătură familiară spre a se putea dedica cu totul intereselor Bisericii. Existau legile lui Iustinian, pe cari le-am menționat mai sus și după care nimeni nu putea fi episcop, dacă avea copii sau nepoți. La aceste legi, cari se găseau în colecțiunile canonice²⁾, se refereau respectivii și condamnau alegerile făcute dintre persoane, cari aveau copii și considerau ilegală înstituirea acestor fel de persoane în calitate de episcopi. Această opinie asupra candidaților la episcopat, cari aveau copii, a provocat reacție la episcopii, cari au devenit episcopi din preoșimea de mir și cari aveau copii, și se releva că legile referitoare la această chestiune ale lui Iustinian nu aveau bază canonică și că ele în general sunt în contradicție cu canoanele bisericești și în special cu canonul trulan (12), care nu face nici o mențiune despre acest lucru. În fruntea reacției stăteau câțiva episcopi cu influință la curtea imperială din Constantinopol și aceștia au exonerat dela împăratul Leon Filosoful (886—912) o novelă specială adresată patriarhului constantinopolitan Ștefan, prin care s'au abrogat legile referitoare ale lui Iustinian și care dispune că se poate înstiiui întru arhieriu oricine este vrednic de această demnitate, chiar și dacă ar avea copii legitimi (*καὶν ὅσι γοναὶ νόμιμα τερμηθέναι*)³⁾.

¹⁾ Vita S. Nicephori (Migne).

²⁾ Vezi mai sus nota 1 pag. 341 și nota 1 dela pag. 342.

³⁾ Traducerea textului acestei novele următoarea: „După ce reabine și prea lămurit s'au publicat dintre sfintele și dumnezeieștile canoane și acele, cari normează totul ce este necesar referitor la înstituirea episcopilor (și cum să nu fie precizat, dacă autorii au lucrat sub influința

Novela aceasta imperială, împotriva căreia nu este nimic de excepționat din punct de vedere canonic, totuși a produs disordine în Biserică. Ea a fost privită ca fiind împotriva episcopilor puși dintre călugări; și episcopii luați din preoțimea de mir, prinzând curaj prin ea, au început să urmărească ca, precum li s'a permis să aibă copii și să-i țină la dânsii, totașa să poată ține la dânsii și pe soțiile lor. Curioasă apariție, totuși e cert că așa s'a întâmplat. Au crezut că același sinod trulan permite episcopilor ca după hirotonire să trăiască împreună cu soțiile lor

(inspirațiunii divine?), astfel cu trebură să mă minunez că unii nu s'au temut, ci au îndrăznit ca prin emiterea altor legi să desființeze sfințele și dumnezeieștile canoane, ca și când acestea nu ar fi perfect. Căci pe când în sfințele canoane respective, cari tratează despre înstituirea episcopilor, se orânduiește că ceice au copii din căsătorie legală pot fi promovați la arhierie, dacă dealtfel nu subsistă vreo piedică în ce privește viața morală a respectivilor, pe atunci acele împotriva spun că nu sunt vrednici de demnitatea episcopească ceice au copii, chiar și dacă aceștia derivă din căsătorie leguită, plecând poate din punctul de vedere (căci ce am putea spune altceva?) că episcopul înstituit pângărește sfințenia prin afecțiunea față de copiii săi. Acesta însă nu este un motiv corect, deoarece în cazul acesta nu ar putea fi înstituit episcop nici celce are frați și alte rudeni în viață, deoarece dânsul nutrește și față de aceștia afecțiune ca față de membrii ai familiei sale; dar sfințele canoane au fost prevăzătoare și în privința aceasta și au dat episcopului dreptul să ajutore din veniturile sale episcopești pe rudeniile sale, dacă sunt sărace. — Prin urmare majestatea noastră imperială, dată dela Dumnezeu, având în vedere că este preafolositor a urma orânduiriilor divine, emite o lege de acord cu acestea și potivită prescripțiunilor din acele orânduiri, și dispune că se poate institui liber arhieru oricine este vrednic de această demnitate, chiar și dacă ar avea copii legiuiti; dar fiindcă și au luat voie (Iustinian) să emită o dispoziție potivnică legilor, această dispoziție, ca pedeapsă pentru îndrăzneală, să rămână în viitor totdeauna fără cuvânt." *Zacharias, Ius. graeco-roman. III, 69—70.* Este peste puțină de a nu observa patima, de care este pătrunsă novela aceasta, mai ales în cuvintele, în cari se vorbește despre leguirea lui Iustinian. — Novela aceasta nu se găsește în colecțiunile canonice ale Bisericii ortodoxe (afară de împrejurarea că Valsamon o menționează în comentarul la canonul 48 trulan); nu se găsește nici în Cormciaia, colecțiunea canonică oficială a Bisericii ortodoxe slave; și dacă am vrea să ne spunem opinia din punct de vedere *formal*, ar trebui să afirmăm că dispoziția acestei novele nu este obligatorie pentru Biserica ortodoxă și în special pentru cea slavă; ci în privința aceasta sunt în vigoare cele prescrie în novela a 6-a a lui Iustinian, pe care am citat-o mai sus în nota 1 dela pag. 323 a cărții prezente și care în Cormciaia noastră se găsește chiar și la două locuri (cap. 42 și 48).

legiuite, sau mai bine invers, ca sofiilor să le fie permis a trăi împreună cu sofiile lor episcopi. Canonul 12 trulan interzice expres acest lucru; există însă canonul 48 al acestui sinod, în care se vorbește despre despărțirea benevolă a sofiei de soful său, care stă în fața hirotonirii într-un episcop și dânsa trebuie să intre în mânăstire și anume *prin consens reciproc* (κατὰ κοινὴν συμφωνίαν), și de aici ar urma că dacă nu există «consensul reciproc», apoi sofia nu trebuie să intre în mânăstire. Respectivilor li s'a părut absolut justă această deducție și unele dintre sofiile episcopilor hirotoniți, accentuând că ele nu au dat astfel de «consimțământ» (la consimțământ *în scris* însă nu erau constrânse prin lege), continuau să trăiască mai departe cu sofiile lor episcopi. Timp de un șir întreg de ani s'au perpetuat aceste incorectitudini spre scandalizarea lumii întregi. În sfârșit i s'a dat acestui lucru atenția cuvenită din partea autorităților superioare, atât din partea celor bisericești cât și a celor de Stat. Mitropolitul Cizicului a atras atenția patriarhilor dela Constantinopol, Antiohia și Ierusalim și a împăratului Isaac Anghel asupra acestui lucru, arătând scandalizarea mare produsă în popor, care vede că episcopii trăesc la oaltă cu sofiile lor, încât prin nimic nu se deosebesc de cei mai simpli cetățeni și demonstrând că prin aceasta se violează fără nici o considerație normele bisericești existente și se distruge chiar și autoritatea ierarhiei. În urma acestei reclamații, împăratul menționat, în înțelegere cu patriarhii Constantinopolului, Antiohiei și Ierusalimului, precum și cu mitropoliții Cezariei, Efesului, Cizicului și cu mulți alții (καὶ ἕτεροι οὐκ ὄλλοι) emite la anul 1187 o novelă specială, prin care se orânduiește ca: «sofiile episcopilor hirotoniți imediat (ἀνοπερθέτως) să se trimită la mânăstiri de femei, cari se găsesc în depărtare de localitatea de domiciliu a episcopului, să fie tunse într-un călugărițe și să trăiască după normele călugărești din mânăstirea, în care au fost tunse. Dacă ele nu voiesc să primească tunderea de bună voie, atunci ceice le-au fost bărbați înainte de hirotonire să se despoaie de scaunul arhieresc și de demnitatea lor și în locul lor să se aleagă alții. Iar pentru viitor, celce înainte de hirotonire are sofiile legiuite nu poate fi hirotonit altcum, decât numai dacă ei (soful și sofia) se despart *mai înainte prin acord și învoiere reciprocă în scris* (κατὰ κοινὴν τῶν συνεθένων ἑγγράφον συμφωνίαν τε καὶ ἀρέσσειαν) și dacă sofia intră în cinul călugăresc.»¹⁾

¹⁾ Sint. At. V, 321—323. — Zachariae, Ius gr.-rom. III, 514—516.

Novela aceasta a stârnit nemulțumire între episcopii ieșii din preoțimea de mir, cari s'au obișnuit să trăiască împreună cu soțiile lor și acum trebuiau să se despartă de soțiile lor. Aceiaș novelă a stârnit în general nemulțumire și la preoțimea de mir, cu atât mai vârtos fiindcă după ce s'a emis novela menționată în foarte puține cazuri s'au ales episcopi din menționata preoțime.¹⁾ Despre aceasta avem, între altele, mărturia lui Gheorghe Pahimer, carele în istoria sa despre împăratul Andronic Paleologul face amintire despre două cazuri, când preoțimea de mir s'a jebuit că episcopii se aleg aproape exclusiv dintre călugări. Important este îndeosebi cazul al doilea menționat de Pahimer, când patriarhul (constantinopolitan) Ioan XII, la jalba aceasta a preoțimei de mir, declară că recunoaște justețea jalbei lor, fiindcă însă disordinile anterioare au dat cu totul altă direcție chestiunii alegerii episcopilor și acum (pe vremea patriarhului Ioan XII) s'a întărit chiar opinia că episcopii peste tot locul și de regulă trebuie să se aleagă dintre călugări, cu excepția de cazuri cu totul speciale, patriarhul referitor la jalba menționată declară că nu poate face altceva decât să recunoască starea de fapt a lucrurilor și să urmeze pilda celorlalți în privința alegerii episcopilor.²⁾ Aceasta a fost situația la sfârșitul secolului al XIII-lea și la începutul secolului al XIV-lea; și dela acest timp începând practica menționată se întărește tot mai mult în Biserica și a devenit generală, cu foarte rare și prea speciale excepții. La începutul secolului al XV-lea Simeon Tesalonicianul scrie astfel despre practica aceasta: «Demnitatea aceasta înaltă (cea episcopescă) acum se încredințează aproape în tot locul călugărilor. Și dacă vrei să arunci o privire generală asupra Bisericii întregi, cu greu vei găsi ca undeva să se fi învrednicit de episcopat cineva, care a trăit în lume (iar nu în mănăstire), fiind că episcopatul este ca și destinat de soartă pe seama călugărilor. Iar dacă vei găsi pe cineva, carele a fost instituit episcop din viața lumească, apoi să ști că Biserica totdeauna a prefins în prealabil dela unul ca acesta să primească cinul călugăresc. Așa

1) După cum se vede noi afirmăm chiar contrarul celor deduse de Dr. Zhishman din novela menționată și anume că dass zu jener Zeit die Wahl der Bischöfe aus den Weltgeistlichen *allgemein üblich* war (Eherecht, S. 467) și avem convingerea că afirmația noastră nu este greșită.

2) Pachymeri, hist. Andronici I, 34; II, 28.

cugetă toți credincioșii, dar îndeosebi dumnezeestii înaintestătători ai Bisericii, cari acordă cinsfe schimei divine în urma originii și făgăduinței ei cerești». ¹⁾ Acelaș învățător bisericesc, vorbind la alt loc despre sublimitatea cinului monahal, zice: «chiar din cauza aceasta (pentru sublimitatea cinului călugăresc) Biserica lui Hristos în genere pe toți ceice se pun episcopi mai înainte îi împodobește cu acest cin sfințit și cu adevărat sfânt și îi hirotonește episcopi numai fiind în acest cin». ²⁾ Locurile acestea din scrierile lui Simeon Tesaloniceanul lămuresc foarte bine concepția Bisericii despre candidații de episcopi. Dacă avem în vedere importanța lui Simeon Tesaloniceanul în calitate de învățător bisericesc, trebuie să privim drept clasice mărturiile lui în această privință.

Aceste dovezi ale lui Simeon Tesaloniceanul au primit aprobare solemnă în viața bisericească din secolele următoare. Am văzut ce a scris în partea a doua a secolului al IV-lea Epifanie din Cipru în această chestiune. ³⁾ Acelaș lucru îl găsim lămurit exprimat ca învățătură a întregii Biserici ortodoxe după 12 veacuri și mai bine și adică la anul 1625 în mărturisirea de credință a lui Mitrofan Critopulos. În capitolul al 11-lea al acestei mărturisiri (*Ἐπιτομὴ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς καὶ ὁποσολικῆς*), Mitrofan, vorbind despre preoție, zice: «Episcopii se aleg totdeauna sau din *cinul călugăresc*, sau dintre *virgini*, sau apoi dintre *abstinenți*. Virgini (*παρθένοις*) numim pe ceice niciodată și nici cum nu au cunoscut femeie. Abstinenți (*σώφρονας*), după uzul de vorbire actual din Biserică, se numesc ceice au trăiț numai cu o singură soție legiuită. Și dacă soțiile acestora mor sau dacă ei se despart de ele (deoarece se întâmplă că soții se înțeleg reciproc și cu intenția de a trăi o viață mai bună și mai perfectă, soțul intră în mănăstire de bărbați, iar soția în mănăstire de femei), și dânsii (abstinenții) intră cu totul în viața călugărească și petrec câțiva ani (*καπίτσιον ἔτεσι*) în această viață, și găsindu-se că sunt vrednici și buni pentru această viață, atunci pot fi aleși episcopi înocmai ca și virginii.» ⁴⁾ De regulă putea fi ales episcop numai celce dela început a fost călugăr sau

¹⁾ Simeon, Thessalon., de sacerdotio ad p̄iorum monachorum quemdam (Migne, LXXVII, 1006).

²⁾ De poenitentia, c. 16 (ai. c. 266. ed. Migne).

³⁾ Vezi mai sus nota 3 dela pag. 339.

⁴⁾ E. Kimmel, Monumenta fidei ecclēsię orientalię II, 143 - 144.

virgin; iar preotul de mir putea fi ales dacă i-a murit soția (sau dacă soția s'a despărțit de dânsul benevol și a intrat în mănăstire de femei) și dânsul s'a călugărit și timp de câțiva ani s'a dovedit a fi călugăr vrednic și bun. Condiția aceasta, ca preotul de mir în prealabil să se călugărească spre a putea fi pus episcop, în Biserica ortodoxă este considerată de lege generală. Dositeiu, patriarhul Ierusalimului a scris în ultimii ani ai secolului al XVII-lea «istoria patriarhilor ierusalimiteni» și în istoria aceasta, vorbind despre mâncările de dulce, cari sunt interzise călugărilor, zice: «la început, când episcopii nu erau monahi, li se permitea să mănânce mâncări de dulce sau să se abțină dela ele; dar de când s'a introdus obiceiul că nimenea nu poate fi episcop dacă mai înainte nu s'a călugărit, episcopul nu are voie să mănânce carne».¹⁾ Aceasta este numai o mărturie indirectă, totuși lămuritoare în deajuns chestiunea aceasta.

Drept încheiere la comentariul acestui canon trulan (12) cităm aici locul respectiv din comentariul aceluiaș canon al Arhimandritului Ioan: «Sinodul trulan are în înțelesul strâns al cuvântului meritul de a fi confirmat ca lege generală și staționică pentru tot locul și pentru toate timpurile în Biserica ortodoxă tradiția și obiceiul vechiu bisericesc, precum și orânduirile speciale din timpuri diferite referitoare la celibatul episcopilor. Și ca urmare la aceasta, deoarece despărțenia neapărat de lipsă a presviterilor de soțiile lor cu prilejul alegerii lor întru episcop se putea face numai cu oarecare greutate și cu învoirea lor benevolă reciprocă, ca nu cumva să fie contradicție între canoanele apostolice (5 ap.) și între legile generale referitoare la căsătoria creștină — Biserica a luat drept lege norma ca la episcopat să fie instituiți călugări. Aface canon nu numai că se poate executa ușor, ci se poate spune că acela corespunde mai ales 1) sublimității chemării episcopicești, care pretinde curățenie și perfecțiune deosebită în viață, 2) sensului acelei chemări, care, în urma importanței, înținderii și dificultăților împreunate cu datoriile sale, pretinde dela episcop ca să se consacre pe deplin pe sine și viața sa întreagă spre binele Bisericii; și astfel dânsul, susținându-se în călugărisim dela lume, poate să-și îndeplinească datoriile sale.

¹⁾ § 5 din cap. 4, cartea a VIII-a. Istoria lui Dositeiu a fost editată de urmașul său Hrisant în anul 1715 la București.

mai liber și fără dificultăți și aceasta deasemenea îl va ridica moralicește deasupra tuturor legăturilor trupești și a raporturilor externe lumești spre a fi numai păzitorul casei lui Dumnezeu și păstor adevărat, totdeauna gata de a-și pune sufletul său pentru oile sale și în fine 3) corespunde însăși însemnătății episcopatului ca legătură duhovnicească între episcop și Biserica sa, cu care s'a cununat și din cauza aceasta este dator să păstreze curățenia și întregitatea înțelepciunii ei duhovnicești în credință și viață spre a fi în stare a o înfățișa ca pe o fecioară neprihănită (2 Cor. 11,2).»¹⁾

Canonul 13.

Fiindcă am cunoscut că în Biserica Romei s'a transmis în calitate de canon ca cei ce vreau a se învrednici de hirotonia întru diacon sau presviter să mărturisească că mai mult nu se vor împreuna cu soțiile lor; noi urmând canonului vechiu al perfecțiunii și orânduiri apostolice, vom ca viața comună cea după lege a sfințiilor bărbați să rămână în ființă și de acum înainte, nici de cum deslegând legătura cu soțiile lor, nici lipsindu-i de împreunarea între olaltă la timpul convenit. Drept aceea de se va afla vreunul vrednic pentru hirotonia de ipodiamon, sau de diacon, sau de presviter, acesta nicidecum să nu se oprească dela promovarea la cea treaptă, dacă trăește la olaltă cu soția sa legiuită; nici să nu i se ceară la vremea hirotonisirii a mărturisi că se va reține dela convenita împreunare cu soția, ca nu cumva prin aceasta să fim siliți a ocări nunta cea legiferată și binecuvântată de Dumnezeu prin prezența sa; căci glasul Evangheliei strigă: Ceeace a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă [Mat. 19,6], iar Apostolul învață: Cinsilită este nunta și patul nespurcat [Evrei, 13,4] și: Legat ești cu femele? nu căuta desfacere [II Cor. 7,27]. Dar știm că cei adunați în Cartagina, purtând grijă de viața curată a liturghisitorilor, au zis că ipodiamonii cari ating sfintele taine, și diaconii și presviterii să se rețină la timpuri anumite dela cele cu cari trăesc la olaltă;

¹⁾ Op. cit. II, 364—365.

astfel ca și noi să păstrăm cele predanisite prin Apostoli și din vechime în vigoare, cunoscând că tot lucrul are timpul său și mai ales cel al ajunării și rugăciunii. Căci se cuvine ca ceice se apropie de dumnezeescul altar să se înfrâneze întru toate la vremea când deservesc cele sfinte ca să poată dobândi ceea ce ei în genere cer dela Dumnezeu. Deci de va îndrăzni cineva, procedând împotriva canoanelor apostolice, pe careva dintre cei sfințiți, adică pe presviteri, diaconi, ipodiaconi să-i lipsească de legătura și împreunarea cu soția legiuită, să se caterisească; asemenea și dacă vreun presviter, sau diacon va lepăda pe soția sa sub pretext de evlavie, să se afurisească; iar dacă persistă, să se caterisească.

(5, 17, 26, 51 ap.; 3 sin. I ec.; 14 sin. IV ec.; 5, 6, 30 trul.; 18 sin. VII ec.; 19 Anc.; 1, 8 Neocez.; 4 Gang.; 3, 4, 25, 38, 70 Cartag.; 12, 27, 88 Vasile c. M.).

— Acesta este unul dintre canoanele, carele, între altele, a dat imbold teologilor și canoniștilor romano-catolici să ia în genere poziție împotriva sinodului trulan și să pronunțe multe vorbe aspre și ofensatoare în fața Bisericii ortodoxe¹⁾. Din cauza acestui canon cardinalul Humbert în jumătatea a doua a secolului al XI-lea a numit Biserica ortodoxă nu mai puțin decât *eretice*, infectată de erezia nicolaită²⁾, — cu toate că acelaș canon se găsește și în Corpus juris canonici romano-catolic³⁾, și deși canoanele sinodului trulan au fost primite și de papii dela Roma⁴⁾. Canonul acesta tratează despre celibatul preoțesc din Biserica romano-catolică și-l condamnă ca pe unul ce este în contradicție

1) Vezi de pildă: Hefele, Conciliengesch., III, 328 fg.; Hergenröther: Photius (Regensburg, 1867), I, 216 fg.; Pitra, Jur. eccl. hist., II, 4—5, 76—90; Döllinger, Lehrb. der K. G., S. 381.

2) Will, Acta et scripta de controvers. eccl. gr. et lat. saec. XI (Lipsiae, 1861), pag. 147 și 148.—Nicolaiții s'au numit după diaconul Nicolae (Fapt. Ap. 6₆) și sunt cunoscuți din istorie (Iren., adv. haeres. II, 27; III, 11; Clemens Alexandr., Strom. lib. 2 et 3; Tertull., de praescript. haeret., cap. 46) prin viața lor desfrănată. Vezi Walch, Historie der Ketzerien, I, 167—181. Asupra cardinalului Humbert noi am citat opiniunea scriitorilor rom. cat. în lucrarea noastră „Ciril și Metodie“, pag. 95—96.

3) Can. 13 Dist. XXXII (Ed. Bichter, col. 99—100).

4) Vezi pag. 37, partea I a volumului I din lucrarea prezentă.

cu canonul vechiu al perfecțiunii și orânduirii apostolice (*τῶ ἀρχαίῳ κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως*, antiquo canonis apostolicae perfectionis ordinisque), și de aici vine toată mânia teologilor și canoniștilor romano-catolici împotriva acestui canon și împotriva sinodului, carele a dat acest canon. Mânie fără de nici un temeliu, după cum vom vedea imediat.

Părinții sinodului trulan prin acest canon al lor confirmă dispozițiile canonice date în timpurile anterioare în privința căsătoriei preoților și care trebuiau să rămână în vigoare în calitate de legi în Biserică și în special confirmă cele prescrise prin canoanele 5 și 26 ap. și 3 al sinodului I ecum., comentariile căror canoane din această ediție trebuesc aici comparate (se vor compara însă și canoanele paralele). El prescrie drept lege nestrămutabilă pentru toate timpurile și pentru Biserica întreagă: 1) că prima căsătorie legiuită nu formează piedică pentru intrarea în preoție, 2) că dela celce este căsătorit și dorește să intre în starea preoțească, nu se pretinde ca el să se despartă de soția sa legiuită nici înainte de hirotonisire, nici după hirotonisire, și 3) se oprește dela îndeplinirea funcțiilor preoțești și la caz de încăpăținare se caterisește oricine ar alunga dela sine pe soția legiuită sub pretext de evlavie, deasemenea se supune caterisirii și celce silește pe respectiva persoană sfințită să se despartă de soția sa legiuită. Părinții sinodului trulan emit acest canon referitor la presviteri, diaconi și ipodiaconi, întocmai precum au emis legea respectivă despre această chestiune referitor la episcopi prin canonul lor al 12-lea. Părinții sinodului trulan, confirmând prin acest canon (13) dispozițiile sinodului dela Cartagina, exprimate prin canoanele 3, 4 și 25 ale acestui sinod referitoare la abstinența trupească a persoanelor sfințite, normează că ipodiaconii, diaconii și presviterii căsătoriți au să se rețină la timpuri anumite (*κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους*, propriis terminis) dela împreunare cu soțiile lor și anume atunci, când ei se apropie de sfințele țaine, deoarece atunci trebuie să se înfrâneze întru toate (*ἐγκρατεῖς ἐν πάσιν*, omnino continentes).

Drept imbold pentru emiterea acestui canon a servit, după cum se spune în canon însuși, împrejurarea că Părinților sinodului le-a venit la cunoștință că în Biserica Romei s'a statornicit drept canon norma, după care candidații de diaconi și

presviteri trebuie să se oblige înainte de hirotonisire că mai mult nu se vor împreuna cu soțiile lor, așadară că vor fi *celibi*.

În Biserica Romei și în genere în întreaga Biserică apuseană în primele trei veacuri ale creștinismului referitor la căsătoria persoanelor sfințite ființa întru toate aceeaș normă ca și în Biserica răsăriteană. Despre *celibatul* persoanelor sfințite, adică despre aceea că dâșii necondiționat trebuie să fie necăsătorii, nu există nici o urmă în istoria Bisericii apusene din primele trei veacuri.¹⁾ Numai în secolul al IV-lea, la unele sinoade provinciale apusene sub influința direcției ascetice, care pe atunci a început să se generalizeze în Biserică, începe să se ivească această concepție, în urma referințelor istorice ivite pe vremea persecuțiilor. Concepția aceasta pentru prima dată și-a făcut cale la sinodul din Elvira (în Spania) din anul 306, carele prin canonul său al 33-lea a normat că nimenea, dintre ceice fac parte din cler, nu poate avea soție și copii, sub pedeapsa caterisirii.²⁾ Aceasta este prima dispoziție asupra celibatului. A doua a fost dată la sinodul din Arelate (în Galia) în anul 314, carele prin canonul său al 29-lea interzice acelaș lucru episcopilor, presviterilor și diaconilor, sub pedeapsa caterisirii.³⁾ Roma timp îndelungat încă nu și-a exprimat opinia sa asupra acestei chestiuni, — și abia la anul 385, când Biserica Romei a început să-și desfășoare influința sa pe teritoriul apusean și să-și accentueze importanța sa primațială în calitate de cea mai veche Biserică apuseană, atunci papa Siriciu își însușește concepția sinodului dela Elvira și contând pe preoții celibatari, ca pe instrumente de încredere, cari vor realiza pretutindenea dorința papilor în privința precăderii, emite o dispoziție riguroasă împotriva persoanelor sfințite căsătorite. «Ne-a venit la cunoștință,» zice papa, «că mulți preoți

¹⁾ Aceasta se dovedește chiar și de către scriitorii romano-catolici, de pildă de Funk în Kraus Real-Encyklopädie, I, 304—307.

²⁾ Can 33: „Placuit in totum prohibere episcopis, presbyteris et diaconibus vel omnibus clericis positus in ministerio, abstinere se a conjugibus suis et non generare filios; quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.“ Hefele, Conciliengesch. I, 168.

³⁾ Can XXIX (VI): „Praeterea quod dignum, pudicum et honestum est, suademus fratribus, ut sacerdotes et levitae cum uxoribus suis non coeant, quia ministerio quotidiano occupantur. Quicumque contra hanc constitutionem fecerit, a clericatus honore deponatur.“ Hefele, Conciliengesch. I, 217.

și leviți ai lui Hristos chiar după timp îndelungat în urma sfințirii lor dobândesc odrasle atât dela soțiile lor, cât și din împreunarea necurată și această nelegiuire (*crimen*) a lor o apără cu afirmația că în Testamentul vechiu preoții și slujitorii altarului aveau dreptul de a produce copii (facultas generandi).» Apoi interpretează în felul său cuvintele din cartea a treia a lui Moise (20, 7) și continuă: «După ce unii dintre cei, despre cari vorbim, au căzut în păcat din neștiință și se căesc de păcatul lor, astfel noi nu-i vom lipsi de milostivirea noastră și anume, cu condiția că dacă vor promite a se înfrâna, le vom îngădui să rămână până la sfârșitul vieții în slujba lor, în care erau când s'au desbrăcat de păcat, fără nici un drept de a dobândi vreodată o slujbă mai înaltă. Iar ceice vreau să se desvinovățească cu dreptul inadmisibil, ca și când acela ar fi garantat prin legea veche, să știe că sunt caterisiți prin autoritatea scaunului apostolic (apostolicae sedis auctoritate) din treapta bisericească, de care nu au fost vrednici și nu pot atinge mai mult sfintele taine, de cari s'au lipsit pe sine, dându-se pașimilor murdare. Și după ce aceste pilde ne silesc să împiedicăm ceea ce s'ar putea întâmpla în viitor, să știe toată lumea că dacă în viitor vreun episcop, presviter sau diacon se va prinde în această (ceea ce noi nu dorim) acela se va exclude dela orice condescendență a noastră, deoarece rana, asupra căreia căldura doctoriei nu a putut avea influență, trebuie tăiată cu cuțitul». ¹⁾ După cum se vede din cuvintele papii Siriciu, pe timpul acela multe (plurimi) persoane sfințite trăiau la apus cu soțiile lor legiuite și aveau copii; și pentru că această dispoziție riguroasă, care era în contradicție expresă cu orânduielele canonice existente (5 ap.; 4 Gangra), să nu stârnească turburări, el îmblânzește întru câțva rigoarea prin aceea că celor se supun ordinului său, le permite să rămână în slujba din cler, fără a avea însă dreptul de a fi înaintați la o treaptă ierarhică mai înaltă; iar ceice nu vreau să se supună și să alunge dela sine pe copiii lor și pe soțiile lor legiuite, aceia vor fi supuși deplinei rigori a ordinului papal. Bate oarecum tare la ochi că papa numește *nelegiuire* (crimen) viețuirea în căsătorie legală a persoanelor sfințite, și pe ceice viețuiesc astfel îi califică de oameni dedați pașimilor murdare (obscenis cupiditatibus), ne făcând nici o deosebire între căsătoriile legiuite și între împreunările necurate (tur-

¹⁾ Can. 3 et. 4, D, LXXXII (Ed. cit. col. 249—250).

pis coitus), — căci totuș nu se poate afirma că un preot este la fel vinovat în fața legii dacă trăește cu soția sa legiuită sau cu o desfrânată. Dealtfel că însuș Siriciu era conștient că dă o dispoziție anticanonică, se vede de acolo că în întreg cuprinsul ordinului nu face amintire de nici o dispoziție canonică existentă referitoare la căsătoria preoților și nici nu caută, cum ar fi normal, să pună cumva în acord acele dispoziții cu ordinul său, ci pur și simplu accentuează autoritatea scaunului apostolic (apostolicae sedis auctoritas) și în temeiul acestei autorități ordonă ceea ce dorește să se întâmple.

Prefențiile riguroase ale papii Siriciu în privința celibatului preoțesc nu au găsit la urmașii imediați ai lui din acel timp apărarea, pe care autorii catolici în genere doresc să o demonstreze în scrierile lor, pledând celibatul. Se face amintire de patru papi: Inocențiu I (401—417), Leon cel Mare (440—461), Pelaghie II (578—590) și Grigorie cel Mare (590—604). Papa Inocențiu I și Leon cel Mare accentuează că la preoți căsătoria trebuie să fie spirituală, iar nu trupească; în special Leon cel Mare nici nu cere ca persoanele preoțești să demită dela sine pe soțiile lor, ci voește numai ca ei să le considere ca și când nu le-ar avea (*quasi non habeant uxores, sic habere*).¹⁾ În acelaș sens vorbește și Pelaghie II, cerând acelaș lucru dela ipodiaconi.²⁾ Iar papa Grigorie cel Mare spune expres că legea celibatului i se pare strictă și greu de aplicat (*durum atque incompetentis mihi videtur*); totuși recomandă călduros persoanelor preoțești să trăiască în înfrânare, fără să pretindă însă dealtfel că să demită pe soțiile lor.³⁾ Cu toate acestea direcția riguroasă a lui Siriciu în privința celibatului a câștigat teren tot mai larg, indeosebi după Grigorie cel Mare, pe timpul papilor Teodor I (642—649) și Martin I (649—653), despre cari se știe cât de mult au accentuat primatul episcopului Romei asupra Bisericii întregi și cât s'au străduit să centralizeze în mâinile lor întreaga putere

¹⁾ Ep. 112 ad Rustic. Narb. c. 3.

²⁾ Ep. 7. ad Tren. c. 2.

³⁾ „Volumus, ut sacerdotes... prohiberi debeant ne cum mulieribus convensentur, excepta duntaxat matre, sorore vel uxore, quae caste regenda est“. (Epistol. lib. I, indict. IX, ep. 52). „...hoc tantummodo adjecto, ut hi, sicut canonica decrevit auctoritas, uxores quas caste debent regere non relinquunt“ (lib. IX, ind. II, ep. 60).

spirituală. Între timp Spania și Galia, precum la începutul secolului al IV-lea pentru prima dată au scos la iveală în sinoadele lor ideea celibatului, același lucru l-au făcut și în cursul celor trei veacuri următoare¹⁾ și prin aceasta au promovat răspândirea și întărirea acestei idei la apus.

Părinții sinodului trulan, în străduința lor ca tradiția apostolică și prescripțiile canonice ale Bisericii ecumenice să se păstreze în Biserica întreagă, precum cu referire la alte chestiuni, astfel și în cea privitoare la căsătoria persoanelor preoțești, s'au sezi-zat de practica anticanonică, care a început să se instăpânească în Biserica apuseană în privința aceasta și spre a o curma prin autoritatea unui sinod ecumenic, au emis canonul lor prezent (13). Am arătat ce orânduiește acest canon trulan. El a fost emis cu referire la persoanele, cari doresc să intre în starea preoțească, dar cari nu doreau sau nu puteau să fie necăsătorii. Dacă primim dispoziția acestui canon și în legătură cu dânsa dispoziția canonului 6 al acestui sinod, după care celce a intrat celibe în cler (dela ipodiacon în sus) nu se mai poate căsători, se vede că Biserica răsăriteană nu s'a pus în opoziție cu Biserica apuseană, care voia să oblige la celibat pe toate persoanele preoțești, și nu a dispus, în opoziție cu Biserica apuseană, ca toți presbiterii și diaconii să se căsătorească. Dintre cele două extremități dânsa a ales calea de mijloc. A normat că și cei necăsătorii pot intra în starea preoțească, dar după hirotonisire nu se mai pot căsători; iar dacă cineva dorește să frăiască în căsătorie și totodată dorește să intre în starea preoțească, nu-l constrânge să renunțe la căsătorie și îi permite să se căsătorească, dar numai înainte de hirotonisire. Prin urmare fiecare este liber să aleagă ceace dorește și spre ceace are înclinare, căsătoria sau celibatul, numai că termenul acestei alegeri se limitează la timpul de dinaintea hirotonisirii.

Teologii și canonisții romano-catolici, ridicându-se împotriva canonului 13 al sinodului trulan și pledând pentru celibat, zic că

¹⁾ Vez de pildă: Concil. Arelat. (443 sau 452), can. 2.; Tours (461), c. 1. 2.; Agde (506), c. 9.; Gerunda (517), c. 6.; Arelat. (524), c. 2.; Auvergne (535), c. 12.; Orleans (538), c. 2.; Orleans (541), c. 17.; Orleans (549), c. 4.; Elusa (551), c. 1.; Macon (581), c. 11.; Toledo (653), c. 5. 6. etc. Hefele, Conciliengesch. II, 299. 588. 652. 678. 704. 762. 774. 781. III, 3. 8. 37. 99.

acest canon contrazice anumitor canoane ale sinodului dela Cartagina, pe care le menționează acelaș canon trulan. Acestea ar fi canoanele 3 și 4 ale sinodului cartaginean, cari vorbesc despre abținerea persoanelor *preoțești* și despre cari canoane romano-catolicii zic că prescriu *celibatul*. Canonul 3 hotărăște în general ca slujitorii sacramentali să fie întru toate înfrânați (*ἐγκρατεῖς ἐν πᾶσι*, in omnibus continentes). Dupăcum înfrânarea în mâncare și beutură nu consistă în aceea ca cineva niciodată să nu mănânce și să nu bea, astfel și înfrânarea dela femeie nu trebuie să însemneze totdeauna făgăduință feciorelnică, căci înfrânarea se poate păstra și în viața conjugală, după cum foarte des vorbesc despre aceasta Părinții Bisericii, când menționează curățenia căsătoriei. În canonul 4 se prescrie ca toți ceice păzesc al-
sau îi slujesc, trebuie să se abțină dela femeile lor (*γυναικῶν ἀπέχονται*, a foeminis abstineant) și canonul identifică acest lucru cu ideia curățeniei morale (*σωφροσύνη*, temperantia); dar curățenia morală și celibatul nu sunt unul și acelaș lucru, deoarece și ceice trăesc în căsătorie sunt obligați a-și păstra curățenia morală, în-
tocmai ca și . . . ii. Acelaș lucru trebuie spus și despre canonul 25 al sinodului dela Cartagina, care tratează despre aceeași chestiune. De altfel spre . . . percepe exact care este sensul *înfrânării*, despre care tratează menționatele canoane cartaginene, este suficient să privim ceace spun celelalte canoane ale aceluiaș sinod și îndată se va vedea că . . . nu este vorba de nici un fel de celibat. Dacă Părinții sinodului dela Cartagina ar fi vrut să hotărăscă celibatul pentru toate persoanele sfințite, apoi de dragul căru lucrul a fost necesară dispoziția canonului 15 al aceluiași Părinți cartagineni, după care *copiii preoților* n'au voie să cerceze teatrele lumesti?, sau dispoziția canonului 30, după care *copiii persoanelor preoțești* nu pot încheia căsătorie cu ereticii? Despre toate acestea vom vorbi mai detaliat la comentariile acestor și ale altor canoane similare cartaginene. Sinodul trulan a avut în vedere dispozițiile sinodului cartaginean și chiar din această cauză el grijește ca aceste dispoziții să nu fie greșit interpretate prin canonul său. Din cuvintele canonului, prin cari se citează dispozițiile sinodului cartaginean se vede clar și interpretarea adevărată a concepției Părinților cartagineni, și anume: curățenia morală trebuie păstrată necondiționat de către toate fețele sfințite, și abținerea dela împreunarea conjugală se prescrie pen-

tru aceste persoane numai pentru timpuri anumite (*κατὰ τοὺς ἰδίους ἄρους*), adică atunci, când se pregătesc pentru aducerea sfintei jertfe; prin urmare nu se prescrie abstenență permanentă în toate zilele dela împreunarea cu soțiile lor legiuite sau celibatul în sensul romano catolic, ci numai abstenență pentru timpul, când respectiva față sfințită se pregătește pentru sfânta slujbă. Și că într'adevăr în acest sens trebuiesc interpretate dispozițiile respective ale sinodului cartaginean despre înfrânare, afară de toate celelalte, se dovedește chiar și prin faptul că episcopii africani, cari au fost prezenți la sinodul trulan, nu numai că nu au contrazis acestui fel de înțelegere din partea Părinților trulani a dispozițiilor menționate, ci au și iscălit toate hotărârile lui canonice și au procedat în Bisericile lor în conformitate cu acele hotărâri.

Era de crezut că glasul Bisericii ecumenice în chestiunea căsătoriei preoților adică dispoziția acestui canon al sinodului trulan va opri zelul apoloغيștilor dela apus ai celibatului. Și de fapt întâiu au început, cel puțin la Roma, să-și formeze altă părere în această chestiune și să neglige teoria lui Siriciu despre celibatul necondiționat. Papa Serghie (687—701), ai cărui reprezentanți au fost prezenți la sinodul trulan, apoi Ioan VII (705—707), în actele lor de recunoașterea caracterului ecumenicității sinodului trulan, declară că se supun canoanelor aduse la acest sinod, și că în sensul acestui canon (13) ei dau tuturor fezelor sfințite în privința căsătoriei libertatea confirmată prin canoanele ap. și care acum s'a proclamat în mod solemn prin canoanele trulane. Dar durere aceasta a durat numai timp scurt. Referințele politice, cari au început să ridice pe papii Romei la rangul de stăpânitori lumestii și ca urmare de aici străduințele papilor de a avea în preoțime persoane libere, nelegate prin nici un fel de legătură de căsătorie, cari totdeauna să fie gata de a lupta pentru papalitate în toate privințele, pe lângă aceasta încercările episcopilor și sinoadelor din Spania și Galia de a menține în chestiunea căsătoriei preoților direcția, pe care dânsule au fost scos-o la iveală în secolele trecute, — toate acestea au contribuit că lucrurile în chestiunea aceasta au început să revină în alvia de mai nainte. Papa Zaharie (741—752) reia în această direcție iarăș activitatea papii Siriciu. La un sinod ținut în Roma la anul 743 se scoate la iveală dispoziția de mai înainte, după care fețele sfințite nu pot avea

soții¹⁾; iar cu patru ani mai târziu papa Zaharie, la cererea lui Pipin, trimite în Galia 27 *capitula* referitoare la organizația Bisericii, și în capitulum al 11-lea dă o dispoziție despre necesitatea necondiționată ca preoțimea să trăiască în celibat.²⁾ După Zaharie s'a continuat în mod sistematic activitatea în această direcție. Dar precum mai înainte cu greutate s'a primit legea aspră despre celibat, tot așa de greu a mers acest lucru și acum. În buful nenumăratelor ordine în această privință și a amenințărilor cu pedepse canonice, totuși găsim în secolul al XI-lea o mulțime, nu numai de preoți și de diaconi căsătoriți, ci chiar și de episcopi, și adică nu numai în provinciile apusene, ci chiar și în Roma.³⁾ Acest lucru a iritat foarte mult pe papii dela Roma, cu atât mai vârtos, deoarece acolo a început să se desvolte mai puternic ideia despre dominațiunea lor universală asupra lumii întregi. Istoria spune despre papa Nicolae I (1058—1061) că a interzis poporului să asculte liturghia oficiată de preoți căsătoriți și firește că prin aceasta a provocat agitație în popor.⁴⁾ Grigorie VII, bine cunoscut prin ideile sale absolutistice în privința papalității, a expus din punctul său de vedere motivul adevărat pentru care este necesar celibatul preoților, zicând: Non liberari potest ecclesia a servitute laicorum, nisi liberentur clerici ab uxoribus, — și la anul 1074 printr'un ordin sever a interzis tuturor preoților de a avea soții, și tuturor laicilor să se mărturisească sau să se cuminine la preoți căsătoriți și anume sub pedeapsa anatemei.⁵⁾ Dar că toate acestea nu au ajutat ca să se introducă celibatul la apus,

1) Hefele, Conciliengesch., III, 515 fg.

2) Hefele, Conciliengesch., III, 550.

3) Contimporanul de pe atunci Desiderius († 1087) scrie în privința aceasta următoarele: „Itaque cum vulgus clericorum per viam effrenatae licentiae nemine prohibente gauderet, coeperant ipsi *presbyteri ac diaconi*, qui tradita sibi sacramenta dominica mundo corde castoque corpore tractare debebant, laicorum more uxores ducere, susceptosque filios haeredes testamento relinquere, nonnulli etiam *episcoporum*, verecundia omni contenta, cum uxoribus domo simul in una habitare. Et haec pessima et execranda consuetudo intra urben maxime pullulabat.“ Walter, Kirchenrecht (XIV Ausg. 1871), S. 483, Anmerk. 19.

4) Vezi enciclica sinodului roman din anul 1059, citat ca al 5 can. D. XXXII (Corp. jur. can. ed. cit, col. 102).

5) Gregor. VII. ep. III, 7. — Compară: Hefele, Conciliengesch., V, 24 fg.

mărturisesc multe sinoade, cari au trebuit să se țină dela secolul al XII-lea până la jumătatea secolului al XIV-lea din cauza că preoșimea nu a vrut să recunoască legalitatea celibatului, și chiar în secolul al XVI-lea încă tot găsim o mulțime de persoane preoști din toate treptele ierarhice, cari trăiau în căsătorie cu soțiile lor și cari considerau căsătoriile lor ca pe un lucru perfect canonic.¹⁾ În fine abia sinodului tridentin (anul 1562) i-a succedat să proclame drept *lege generală* pentru Biserica romano catolică întreagă că nici o persoană sfințită nu poate fi căsătorită, și anume sub pedeapsa anatemei.²⁾

Dar fără a mai releva necanonicitatea în sine a obligativității celibatului preoșesc, chiar și numai din lupta purtată la apus în curs de douăsprezece veacuri (dela al IV-lea până la al XVI-lea) împotriva celibatului, se poate vedea deplina temeinicie și canonicitate a dispoziției acestui canon (13) al sinodului trulan, precum și cât de justificată a fost osândirea din partea Părinților acestui sinod a obiceiului din Biserica Romei, care în privința aceasta a fost introdus deja pe acel timp. Legea Bisericii romano catolice despre obligativitatea celibatului preoșesc a fost mai târziu în mai multe rânduri obiect de dispută între romano catolici și ortodocși și ea încă a contribuit în mare măsură la desbinarea bisericească. Chiar la începutul disputelor dintre cele două Biserici s'a scos la iveală și chestiunea referitoare la căsătoria preoșilor. Misionarii romani trimiși în secolul al IX-lea în Bulgaria spre a deslipi pe Bulgari de Biserica Constantinopolului, învățau, între altele, că preoșii ortodocși trebuie priviți cu scârbă, fiindcă sunt căsătoriți, și din cauza aceasta slujba lor bisericească nu poate fi legală, nici plăcută lui Dumnezeu. Față de acest lucru patriarhul Fotie, în epistola sa circulară adresată arhiepiscopilor răsăriteni, condamnă în chip aspru învățătura misionarilor romani,

1) Compară: Hefele, Conciliengesch., IX. 294 fg., 701 fg.

2) Decretul sinodului tridentin sună astfel: „Si quis dixerit, clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regularem castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse non obstante lege ecclesiastica vel voto; et oppositum nil aliud esse quam damnare matrimonium, posseque omnes contraheere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiam si eam voverint, habere donum: anathema sit, quum Deus id recte petentibus non desaget, nec patiatur nos supra id, quod possumus, tentari.“ Sessio XXIV. De sacram. matrimonii can. 9

cari prin această și alte învățături similare abat poporul dela adevărata dreaptă credință.¹⁾ Acelaș lucru se repetă și în secolul al XI-lea, pe timpul patriarhului constantinopolitan Mihail Cerularie și al papei dela Roma Leon IX, când cunoscutul cardinal Humbert în răspunsul său dat monahului studit Nichita, carele s'a ridicat întru apărarea învățăturilor Bisericii ortodoxe împotriva inovațiunilor Romei, a numit Biserica ortodoxă *comunitate eretică nicolaită*.²⁾ Altfel acest Humbert a procedat ilegal, dupăcum ilegal procedează și toți ceilalți teologi și canonisți romano catolici când pledează tot așa de forțat pentru celibatul preoșilor și se străduiesc a demonstra că celibatul este unica situație corespunzătoare sublimității stării preoțești și căsătoria preoșilor prihănește starea aceasta — zicem procedează ilegal, deoarece prin aceasta condamnă pe papii, cari și după sinodul tridentin au permis anumitor persoane sfințite să trăiască în căsătorie și după hirotonisire. Aici înțelegem pe preoșii așa ziși *uniți*, cărora papa Benedict XIV le-a permis să poată trăi liber în căsătorie, deoarece căsătoria preoșilor, zice acel papă, *romana non prohibet ecclesia*.³⁾

Canonul 14.

Să aibă tărie și canonul sfinților și de Dumnezeu purtătorilor noștri Părinți, potrivit căruia presbiterul să nu se hirotonisească înainte de treizeci de ani, chiar de ar fi om deplin vrednic, ci să aștepte. Căci Iisus Hristos Domnul s'a botezat și a început să învețe la anul al treizecilea; așisderea nici diaconul să nu se hirotoni-

¹⁾ Epist. encycl. ad archiepiscopales thronos per orientem obtinentes. n. 5, 31 (lib. I. ep. 13 ed. Migne).

²⁾ Vezi nota 2 dela pag. 353.

³⁾ Const. „Esti Pastoralis“ Benedicti XIV d. 26. Maji 1742., § VII, n. 26 (Acta et decreta concil., ed. Lacensis, Friburg. 1876. II, 516), și de acelaș papă: Const. d. 4 Maji 1745, § 35 (ibid II, 528—529), Compară: Synodi M. Libani 1736, Pars II, cap. 14. m. 35 (ibid II, 241—242). Iar că papii dela Roma au înțeles canoanele 3, 4 și 25 ale sinodului cart. chiar în sensul tălmăcirii acestui (13) canon trulan, vezi mandatum papae Clementis VIII (1592—1605) super aliquibus ritibus Graecorum, n. 27 (ibid. II, 449) și ordinul menționat al lui Benedict XIV din 26 Maiu 1742., § VII, n. 28 (ibid. II, 517).

sească înainte de douăzecişicinci de ani, sau diaconisa înainte de patruzeci de ani.

(15 sin. IV ec.; 15 trul.; 11 Neoez.; 16 Cart.).

Canonul 15.

Ipodiaconul să nu se hirotonisească mai tiner de douăzeci de ani; iar dacă cineva dintre ceice se găsească în ori ce fel de treaptă ieratică s'ar hirotonisi înainte de etatea hotărâtă, să se caterisească.

(15 sin. IV ec.; 14 trul.; 11 Noecz.; 16 Cart.).

— Ambele aceste (14 și 15) canoane trulane tratează despre aceiași chestiune, adică despre etatea, pe care trebuie să o împlinescă cineva ca să poată fi pus în o funcțiune sfințită din Biserică. În cel dintâiu (14) canon se repetă literal și se confirmă canonul 11 al sinodului dela Neoezarea în privința anilor, pe cari trebuie să-i împlinescă cineva ca să poată fi hirotonit întru *presbiter*. Aceste două canoane trulane prescriu anii și pentru *diacon*, *ipodiacon* și *diaconisă* și adică pentru diacon 25 de ani, pentru ipodiacon 20 de ani, și pentru diaconisă 40 de ani; și pedepsesc cu caterisire pe ceice sunt instituiți înainte de etatea hotărâtă.

În Testamentul vechiu era prescris că leviii pot să-și înceapă serviciul din starea lor la 25 de ani (IV Moisi, 4, 3, 8; 8, 24, 25); și aceasta era lege generală pentru toți în Biserică Testamentului vechiu. În Biserică creștină deasemenea trebuia să se fixeze potrivit diferitelor trepte ierarhice vârsta canonică respectivă, la care cineva putea fi primit într'o treaptă sau în alta. În epoca apostolică totuși a fost greu să se stabilească aceasta din cauza referințelor în care se găsea Biserică, fiind ea încă numai în fașe. De regulă se primeau numai persoane mai bătrâne; deși găsim și pe Timotei, care, cu foarte că era tiner, a fost pus episcop (I Tim. 4, 12), dar acesta a fost un caz special, rânduit prin providența divină. Despre diaconisă se menționează în Sf. Scriptură că trebuie să fie de 60 de ani (I Tim. 5, 9), — și aceasta încă arată că pe acel timp în genere se credea că numai persoanele mai bătrâne sunt corespunzătoare pentru serviciul bisericesc. În primele veacuri chestiunea aceasta era lăsată în seama înțelepciunii căpeteniilor bisericești, să primească în cler

și să pună în diferitele trepte ierarhice după judecata lor, ținând seama de interesele Bisericii; și numai treptat cu evoluția legislației bisericești s'au stabilit în această privință norme fixe. Prima dispoziție canonică în această privință se găsește în canonul 11 al sinodului dela Neocezareaia, după care nu poate fi pus nimenea *presbiter*, dacă nu are 30 de ani, chiar dacă persoana respectivă ar fi vrednică întru toate. Canonul invocă drept motiv principal pentru aceasta că și Iisus Hristos a început să învețe la treizeci de ani. Etatea aceasta a fost în general obligatorie și pentru *episcopi*. În Așezămintele apost. (II, 1) se spune că ceice sunt candidați la episcopat trebuie să aibă cel puțin 50 de ani (*οὐκ ἔλαττον ἑτῶν πεντήκοντα*); dar că aceasta nu se ținea nici la începutul Bisericii și că 30 de ani se considerau potriviți pentru episcopat, se dovedește prin multe pilde din istoria Bisericii, căci până și în acel timp se făceau excepții. Istoria ne spune despre Grigorie făcătorul de minuni și despre fratele său Atinodor că abia au petrecut cinci ani în învățătură la Origen și progresând foarte bine, au fost puși episcopi, fiind încă foarte tineri (ambo adhuc admodum juvenes).¹⁾ Fiind tineri, au fost instituți: Aholie, episcopul Antiohiei,²⁾ Pavel, episcopu Alexandriei,³⁾ Atanasie, episcopul Alexandriei,⁴⁾ și mulți alții de pe vremurile vechi. Istoria nu spune exact câți ani aveau aceștia; dar din comparația anilor respectivi se vede că Atanasie la anul 326, când a fost ales succesori al lui Alexandru, abia putea fi de 30 de ani. — Legislația greco-romană emite norme speciale în această privință în secolul al VI-lea. Iustinian printr'o novelă a sa prescrie că nimeni nu poate fi ales dacă nu are cel puțin 35 de ani.⁵⁾ Dar prin altă novelă normează 30 de ani pentru candidații la episcopat.⁶⁾ Mai târziu au rămas pe lângă aceasta; deși din practica bisericească a secolelor următoare se vede că etatea această se privea de minimală, și foarte rar se puneau episcopi în această etate, ci se puneau de regulă persoane mai

1) Euseb. hist. eccl. VI, 30.

2) Ambros., ep. 60.

3) Socrat., hist. eccl. II, 5.

4) Theodoret., hist. eccl. I, 26.

5) Nov. CXXXIII, c. 1.

6) Nov. CXXXVII, c. 2.

bătrâne. — Pentru *diacon* canonul (14 trulan) prescrie 25 de ani. Astfel se orânduise încă la anul 401 de către sinodul dela Cartagina.¹⁾ Pentru *ipodiacon* canonul 15 trulan prescrie 20 de ani. Și două novele ale lui Leon Filosoful prescriu etatea aceasta pentru candidații la ipodiaconat.²⁾ Referitor la diaconise canonul repetă dispoziția canonului 15 al sinodului al IV-lea ecum., după care numai femeile, cari au 40 de ani, pot fi puse diaconise. — Valsamon în comentarul acestui canon trulan menționează și pe *citeți* și, cu referire la vasilica III, I, 28 (care corespunde capitolului 13 din novela 123 a lui Iustinian), spune că *citeți* poate fi pus numai celce are 18 ani.³⁾⁴⁾

Canonul 16.

Fiindcă cartea Faptelor [Apostolilor] învață că Apostolii au pus șapte diaconi, iar [Părinții] sinodului dela

¹⁾ Canonul acestui sinod în colecțiunea noastră se găsește ca al 26 canon al sinodului dela Cartagina.

²⁾ Nov. XVI (Zachariae, Jus gr.-rom. III, 88). Nov. LXXV (Ibid. p. 172—173).

³⁾ Sint. At. II, 338. — Astăzi referitor la gradele inferioare ierarhice s'a lăsat în grija autorităților bisericești ca să aprecieze etatea, pe care trebuie să o aibe respectivii candidați; referitor la gradele superioare sunt în vigoare normele următoare: în patriarhatul constantinopolitan diaconul trebuie să aibă 25 de ani, presviterul 30 de ani (decisia sinod. din luna Iunie 1796); în regatul Greciei totașa (pct. 2, art. I din legea dela 18 Oct. 1856); în Rusia — pentru diacon 25 ani, pentru presbiter, după posibilitate să nu fie mai tiner de 30 de ani (decretul din 16 Aprilie 1869); în mitropolia Carlovițului 25 de ani pentru diacon cât și pentru presbiter (§36 al Declaratorium-ului din anul 1779). — În genere însă despre această chestiune are să decidă autoritatea bisericească competentă în conformitate cu necesitățile Bisericii — precum bine observă Arhim. Ioan în comentarul dela acest canon (II, 375).

⁴⁾ În nota 16 dela pag. 214—215 din Dreptul bis. (trad. rom.) autorul mai adaugă referitor la această chestiune și următoarele: După art. 37 al legii privitoare la autoritățile bisericești din *Serbia*, din anul 1890, nimeni nu poate fi hirotonit preot, dacă e mai mic de 25 ani; aceeași normă e și în hotărârea sinodului episcopal din 17 Oct. 1884, care hotărăște ca nimeni să nu se hirotonească diacon înainte de 21 ani.

În Biserica ort. română pentru episcopi se cere în general vârsta canonică (vezi Statutul pentru organizarea Bisericii ort. rom. art. 117), iar pentru preoți ca să fie majori, adică să aibă 21 ani împliniți (vezi același Statut, art. 35) N. Tr.

Neocezarea în canoanele așezate de dânșii au expus lămurit că diaconii, potrivit canonului, trebuie să fie șapte, ori cât de mare ar fi cetatea; despre ceace te vei convinge și din cartea Faptelor [Apostolilor]; noi, comparând ideia Părinților cu cele spuse de Apostoli, am găsit că la dânșii nu a fost vorba despre bărbații, cari serveau tainelor, ci despre serviciul necesar la mese, căci în cartea Faptelor [Apostolilor] stă astfel: În zilele acelea, înmulțindu-se ucenicii, Eleniștii au început să murmure împotriva Eyreilor că, la împărțirea zilnică de hrană, văduvele lor erau trecute cu vederea. Atunci cei doisprezece au chemat mulțimea ucenicilor și le-au zis: Nu este potrivit ca noi, părăsind cuvântul lui Dumnezeu, să slujim la mese. Drept aceea, fraților, căutați șapte bărbați, dintre voi, binevăzuți, plini de Duhul Sfânt și de înțelepciune, pe cari noi să-i rândum la acest lucru; iară noi vom stărui în rugăciune și în servirea cuvântului; cuvântul acesta a plăcut întregii mulțimi; și au ales pe Stefan, bărbat plin de credință și de Duh Sfânt, și pe Filip, și pe Prohor, și pe Nicanor, și pe Timon, și pe Parmena și pe Nicolae, prozelit din Antiohia, pe aceștia i-au înfățișat înaintea Apostolilor [Fapt. Ap. 6. 1-6]. Aceste talmăcindu-le învățătorul bisericii Ioan Gurădeaur, astfel grăește: „Este vrednic de admirat cum de nu s'a desbinat mulțimea pentru alegerea bărbaților, și cum de nu au fost osândiți Apostolii din partea lor? trebuie să se știe ce fel de dregătorie aveau aceștia [diaconii], și ce fel de hirotonie au primit? Oare pe cea a diaconatului? Dar aceasta nu era în biserică. Pentru serviciul de presbiteri? Dar încă nu exista nici un episcop, ci numai Apostoli; din ceace socotesc că nici numele diaconilor, nici al presbiterilor nu era încă înțeles și lămurit“. Deci conform acestora declarăm și noi ca, potrivit învățaturii de mai sus, menționații șapte diaconi să nu se considere slujitori ai tainelor; ci că aceștia au fost cei ce, cărora li s'a încredințat îngrijirea generală a celor adunați atunci; acești [diaconi] ne oferă prin aceasta pildă de iubirea de oameni și de purtarea de grijă a celor lipsiți.

(18 sin. I ec.; 7 trul.; 15 Neocez.; 20 Laod.).

— Sinodul dela Neocezareaia prin canonul 15 a dat norma menționată la începutul canonului prezent, după care într'o cetate pot fi numai șapte diaconi, oricât de mare ar fi cetatea respectivă (*κἀν πάνυ μεγάλη ἢ πόλις ᾗ*, etiamsi sit magna civitas), și spre dovedirea acestui lucru sinodul se referă la *Faptele Apostolilor* (6,5). Într'aceea pe timpul sinodului trulan la diversele Biserici mai mari, și în special la cea constantinopolitană, numărul diaconilor era cu mult mai mare. Prin o novelă a lui Iustinian s'a normat că la marea Biserică constantinopolitană trebuie să fie permanent 60 presbiteri, 100 *diaconi*, 40 diaconise, 90 ipodiaconi, 110 citeji și 25 cântăreji, cu totul 425 persoane.¹⁾ Împărațul Eraclie la anul 612 printr'o novelă a mărit și mai mult acest număr și a normat ca la Biserică mare să fie: 80 presbiteri, 150 *diaconi*, 40 diaconise, 70 ipodiaconi, 160 citeji, 25 cântăreji și 75 servitori bisericești (ușieri, *πολοῦράν*, ostiariorum), cu totul 600 de persoane.²⁾ După cum se vede dispoziția sinodului dela Neocezareaia nu a fost observată nici în secolul al VI-lea, nici în al VII-lea. Practica bisericească din ființă trebuia adusă în consonanță cu canonul sinodului dela Neocezareaia. Spre scopul acesta Părinții sinodului trulan lămuresc acel canon dela Neocezareaia, referindu-se la interpretarea lui Ioan Gurădeaur dela locul din Faptele Apostolilor, unde se vorbește despre diaconi.³⁾

Canonul 17.

Deoarece clerici dela diferite biserici, părăsind bisericile pentru cari au fost hirotonisiți, au alergat la alți episcopi și s'au așezat, fără știrea episcopului lor, la biserici străine și prin aceasta s'au făcut nesupuși; hotărîm că dela luna Ianuarie a trecutului Indiction al patrulea nici unul dintre toți clericii, în oricare treaptă s'ar găsi, nu are voie să se așeze la altă biserică fără scrisoare de demitere dela episcopul său; fiindcă celce în viitor nu va respecta aceasta, ci va rușina pe celce

¹⁾ Nov. III, c 1.

²⁾ Nov. XXII, Sint. At. V, 230—234.

³⁾ Hom. 14 in Acta Apostolorum.

l-a investit cu hirotonia, să se caterisească atât dânsul, cât și celce l-a primit în chip ilegal.

(12, 15, 32, 33 ap.; 15, 16 sin. I ec.; 5, 6, 10, 11, 13, 20, 23 sin. IV ec.; 18 trul.; 3, 6 Antioh.; 41, 42 Laod.; 15, 16, 19 Sard.; 23, 106 Cartag.).

— La comentarul canonului 15 al sinodului I ecumenic și al canonului 6 al sinodului IV ecum. am văzut că presbiterii și diaconii totdeauna erau hirotonisiți pentru o biserică determinată precis în calitate de slujitori ai ei și erau trecuți în tabloul clerului acelei biserici, rămânând în legături strânse cu biserica lor. Respectivii nu puteau să desființeze singuri prin voința lor această legătură, bazată pe hirotonie, ci lucrul acesta putea să urmeze numai prin autoritatea episcopului competențe, carele în urma hirotonisirii îi considera pe ei drept clerici ai săi, membrii ai clerului eparhial, canoniceste întru toate dependenți de dânsul. În secolele prime s'au dat multe canoane în privința aceasta și canonul trulan prezent (17) repetă numai acele canoane și orânduiește că un cleric, carele în urma hirotonisirii lui face parte dintr'o eparhie, nu poate trece în serviciu în altă eparhie fără învoirea episcopului său și fără scrisoare de demitere (*ἐκτός τῆς τοῦ οἴκελου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς*, sine proprii episcopi scripta dimissoria), prin care dânsul se desleagă de legătura cu biserica, de care depindea și de legătura cu clerul, din care făcea parte mai înainte, și prin urmare prin aceasta se demitea din eparhie. Astfel clericul, carele voiește să treacă în altă eparhie și să fie primit în clerul acelei eparhii, «trebuie să aibă la sine», după cuvintele lui Valsamon din comentarul la acest canon, «două scrisori dela celce l-a hirotonit, și anume de recomandare (*συστατικὴν*) și de demitere (*ἀπολυτικὴν*), pentruca pe cea dintâi să o poată întrebuința pentru dovedirea treptei ierarhice, pe care o indică oral, iar pe cealaltă spre a putea fi primit fără piedică în clerul altei biserici.»¹⁾ La comentarul canonului 12 ap. am spus ce este *gramata de recomandare* (scrisoare sau epistolă). *Epistola de demitere* (*ἐγγραφον ἀπολυτικῆς, ἀπολυτικὸν γράμμα*) este un document în scris, prin care un episcop permite unui

¹⁾ Sint. At. II, 343. — În Grecia epistola de recomandare de regulă este contrasă cu epistola de demitere — vezi: Pidalionul (ed. cit.) pag. 757.

cleric să treacă în altă eparhie și prin aceasta îl desleagă de dependența canonică de până atunci.¹⁾ — Canonul prescrie pedeapsă aspră pentru celce nu respectă acestea; și anume hotărăște a se caterisi clericul, carele trece în chip samovolnic din eparhia sa în alta, deasemenea și episcopul, carele primește pe un astfel de cleric fără epistolă de demitere dela episcopul în drept; deoarece prin astfel de procedură, zice canonul, rușinează pe episcopul, carele a săvârșit hirotonisirea și se violează demnitatea și autoritatea episcopicească. Din pedeapsa aceasta riguroasă se vede cât de mare era privită această infracțiune din partea Părinților trulani și cât de mare importanță dădeau ei faptului, când cineva cuteza să procedeze împotriva dispoziției acestui canon.

Canonul 18.

Disponem ca clericii, cari din cauza năvălirii barbarilor sau din cauza altor circumstanțe și-au părăsit locurile lor, când vor înceta aceste referințe sau năvălirile barbarilor, din cauza căroră s'au îndepărtat, iarăș trebuie să se înapoieze la bisericile lor proprii și fără motiv să nu le părăsească pentru timp îndelungat. Iar dacă cineva nu va proceda potrivit canonului prezent, să se afurisească, până nu se va înapoia la biserica sa proprie. Aceasta să se întâmple și aceluși episcop, carele îl reține.

(15 ap.; 15, 16 sin. I ec.; 5, 10, 20, 23 sin. IV ec.; 17 trul.; 15 sin. VII ec.; 3 Antioh.; 15, 16, 19 Sard.).

— Canonul prezent are acelaș scop ca și canonul 17 și stă în strânsă legătură cu acel canon. Anume orânduiește că dispoziția, după care clericii nu pot să-și părăsească eparhiile lor, rămâne strict în vigoare. Dacă ar fi fost constrânși la aceasta prin circumstanțe externe, trebuie să se înapoieze imediat ce încetează aceste circumstanțe. Intrucât nu ar proceda astfel, canonul dispune, ca astfel de clerici să se afurisească, asemenea și episcopii, cari rețin la sine pe acești clerici.

¹⁾ Vezi comentarul lui Valsamon la canonul 11 al sinodului IV ecum. în Sint. At. II, 245.

Canonul 19.

Înaintestătătorii bisericilor trebuie să învețe în toate zilele și mai ales în Duminică întreg clerul și poporul în cuvintele dreptei credințe, culegând ideile și judecățile adevărului din dumnezeiasca scriptură, și fără să treacă peste hotarele puse deja sau peste tradiția de Dumnezeu purtătorilor Părinți. Și dacă s'ar întâmpla vreă controversă în privința celor scrise, aceasta să nu se interpreteze altfel, decât precum au expus luminătorii și învățătorii bisericii în scrierile lor; și să se laude mai bine în acestea, decât alcătuind părerile lor; ca nu cumva fiind neexperți să greșească dela ceea ce se cuvine. Pentru că poporul, cunoscând prin învățătura sus zisilor Părinți cele bune și de dorit, și cele nefolositoare și de lepădat, își va îndrepta viața spre mai bine și nu va fi prins de patima ignoranței, ci luând aminte la învățătură, se va îmbărbăta să nu pățească ceva rău și de frica muncilor iminente își va pregăti mântuirea sa.

58 ap.; 2 sin. I ec.; 19 Laod.; 11 Sard.; 71, 121, 123 Cart.).

— Trei chestiuni se normează în canonul prezent: 1, ca episcopii, în calitate de înaintestătători bisericești, trebuie să instruiască clerul încredințat lor, adică să predice totdeauna, dar mai ales în zilele de Duminică; 2, ca predica să se întemeieze pe Sfânta Scriptură și 3, că predicatorul în predica sa nu poate să interpreteze Sfânta Scriptură altfel decât precum au expus-o luminătorii Bisericii, Sf. Părinți, în scrierile lor.

Despre prima chestiune am vorbit la comentarul canonului 58 ap. Părinții trulani, urmând dispoziției aceluia canon, normează că episcopii trebuie să instruiască totdeauna clerul și poporul în dreapta credință, dar îndeosebi în Duminică, «deoarece», zice Zonara în comentarul acestui canon. «În aceste zile oamenii se lasă de lucrul lor manual și se adună în Biserică spre a asculta scriptura divină și cu cât mai mult propoveduesc episcopii în aceste zile, cu atât mai mare folos va avea poporul.»¹⁾

A doua derivă chiar din învățătura, pe care trebuie să o propoveduiască episcopii. Sfânta Scriptură este cuvântul lui Dum-

¹⁾ Sint. At. II, 347.

nezeu, care revelează oamenilor voința divină și episcopii sunt chemați în prima linie să instruiască pe oameni să facă voia lui Dumnezeu așa precum se revelează prin însuși cuvântul lui Dumnezeu. Din aceasta «urmează că cuvântul lui Dumnezeu, anume cărțile Testamentului vechiu și nou trebuie să le privim ca pe izvorul, temeiul și perfecțiunea legii, atât în ce privește credința sfântă, cât și faptele bune (Ioan, 5₃₀; Mat. 13₄₄₋₄₆; 1 Tim. 6_{3, 4}; Fapt. Ap. 17₁₁; Ps. 118₂), dintr'însele să se scoată adevărul divin și să se instruiască poporul (V Moisi, 6_{6, 7}; Ezech. 2₇; 6₁₇), și prin cuvântul dumnezeiesc să întărim cuvântul nostru.»¹⁾ Atanasie în enciclica sa a 39-a despre sărbători, după ce a citat toate cărțile Sfintei Scripturi, zice: «Acestea sunt izvorul mântuirii ca cel setos să-și stăpenească setea prin cuvintele dintr'însele; dreapta credință se propoveduește numai în aceste cărți.»²⁾

A treia dispoziție din canon, după care propoveditorul trebuie să interpreteze Sfânta Scriptură numai în felul cum au înțeles-o Sfinții Părinți, adică Biserica ecumenică, este una dintre normele de bază ale Bisericii ortodoxe. «Credem», zice capitolul al 2-lea din enciclica patriarhilor răsăriteni, «că Dumnezeuiasca și Sfânta Scriptură este inspirată de Dumnezeu, de aceea trebuie să o primim întru toate fără condiții, în felul cum învață Biserica catolică, iară nu altcum. Căci și falsa înțelepciune a ereticilor primește Dumnezeuiasca Scriptură, numai că o interpretează greșit, folosind expresiuni asemănătoare și de alt sens, cari sunt produse ale vicleniei și înțelepciunii pur omenești, amestecând ceace nu se poate amesteca și jucându-se copilărește cu lucrurile, cu cari nu se poate glumi. Astfel dacă oricine și în fiecare zi ar interpreta Sfânta Scriptură în felul său, atunci Biserica cea catolică prin harul lui Hristos n'ar rămânea unitară într'un cuget și credință, n'ar crede totdeauna la fel și neschimbabil, ci s'ar desbina în nenumărate părți, ar cădea în erezii și ar înceta să fie Biserică sfântă, stâlpul și temelia adevărului, ar deveni Biserica celor vicleni, adică, fără îndoială, a ereticilor, cari nu se rușinează a învăța dela Biserică și apoi a o lepăda. Căci în amândouă cazurile autorul este același Duh Sfânt, deci același lucru este să învățăm dela Scriptură sau dela Biserică

1) Vezi cartea despre datorii preoților, § 20.

2) Vezi în colecțiunea noastră prezentă vol. II.

ecumenică. Omul, carele vorbește numai dela sine, poate greși, poate să înșele și să se înșele, Biserica ecumenică însă, care nici odată nu a vorbit și nu vorbește dela sine, ci dela Duhul lui Dumnezeu (pe carele ea îl are și îl va avea neincetat ca pe învățătorul său până la sfârșitul veacului), nici odată nu poate greși, nu poate să înșele și să se înșele, dimpotrivă ea este infalibilă, asemenea Dumnezeușii Scripturi, și nici odată nu pierde din însemnătatea sa de totdeauna.¹⁾ Învățătura Bisericii ecumenice adică învățătura Sfinților Părinți și învățători ai Bisericii a servit totdeauna de călăuză pentru predicatori, întocmai precum va trebui și în viitor să le servească drept atare călăuză, dacă vreau să rămână adevărați interpretatori ai Sfintei Scripturi; deoarece consensul într'un spirit al tuturor Părinților și învățătorilor Bisericii în privința chestiunilor referitoare la revelația divină adică la credința creștină, aceștia este semnul veritabil al adevărului.²⁾

Însași sublimitatea ideilor cuprinse în Sfânta Scriptură arată că la interpretarea și propoveduirea Sfintei Scripturi trebuie să se urmeze neapărat învățătura Sfinților Părinți. Părinții trulani prin canonul lor prezent (19) recomandă acest lucru în special episcopilor, cari «înt propoveduitorii de căpetenie ai cuvântului divin în Biserică și învățători ai clerului și poporului. Episcopii sunt în Biserică învățătorii supremi și în această calitate li s'a încredințat propoveduirea adevărului creștin și răspândirea lui pretufindeni (Mat. 28, 10-20; Ioan 15, 16; Fapt. Ap. 6, 4; I Cor. 1, 19; II Tim. 2, 18, 4, 2). Dela ei emană puterea, de care dispun preoții spre a predica (Fapt. Ap. 15, 24-27; II Tim. 2, 2). Prin urmare episcopul trebuie să cunoască la perfecțiune Sf. Scriptură (2 sin. VII ec.) și să o interpreteze în sensul Bisericii ecumenice ca astfel să fie în stare de a expune voia lui Dumnezeu tuturor, cari sunt încredințați îngrijirii sale. În răspunsul la întrebarea a doua din enciclica menționată a patriarhilor răsăriteni se spune ca supliment: «Deoarece este clar că Scriptura conține adâncimea și înălțimea cugetării, din cauza aceasta trebuiesc oameni iscusii și luminați de Dumnezeu pentru cercarea ei, pentru adevărata ei înțelegere și pentru corecta ei cunoaștere, în consonanță cu

¹⁾ Ed. din 1848., pag. 14—15.

²⁾ Vezi: Mitróp. Macarie, Introducere în teologia ortodoxă, § 141 (ed. rusească, Petrograd, pag. 376 etc)

întreaga Scriptură și cu Aurul ei, Duhul Sfânt. Și chiar dacă celor renăscuți este cunoscută învățătura credinței despre Sf. Treime, despre întruparea Fiului lui Dumnezeu, despre patimile, învierea și înălțarea Lui la cer, despre învierea și judecata cea de pe urmă, pentru care învățătura mulți au suferit chiar și moarte, totuș de aici nu urmează cu necesitate adică nu este posibil ca toți să pătrundă ceea ce Duhul Sfânt descoperă numai celor desăvârșiți în înțelepciune și sfințenie.»¹⁾

Canonul 20.

Nu este ertat episcopului să învețe în public în altă cetate, care nu ține de el. Iar de se va vadi careva făcând aceasta, să înceteze dela episcopie; să lucreze însă cele ale presviterului.

(14, 35 ap.; 8, 15 sin. I ec.; 2 sin. II ec.; 8 sin. III ec.; 29 sin. IV ec.; 18 Ancira; 13, 22 Antioh.; 3, 11, 12 Sard.).

— Multe canoane tratează despre aceea că episcopii n'au voie să-și întindă jurisdicția asupra altor Biserici și că numai în eparhiile lor își pot exercita puterea lor (34 ap.; 5 sin. IV ec.; 9 Antioh.; 53, 56 Cartag. etc.). In canonul 11 al sinodului dela Sardica se dispune în special că episcopul n'are voie să meargă în altă eparhie și să predice acolo cu dela sine putere. Canonul trulan prezent repetă dispoziția canonului dela Sardica și pentru celce-și permite să învețe în public într'o cetate, care se găsește afară de eparhia lui, și fără știrea episcopului competente al acelei eparhii, canonul dispune să fie înlăturat din episcopat și să săvârșească numai agendele presviteriale.

Este interzis episcopului să predice în eparhie străină *fără știrea* episcopului competente și adică, după cum zice canonul sinodului dela Sardica, cu intenția de a înjosi și rușina pe episcopul, carele poate că nu este prea iscusit în învățatură, așadară cu intenție răutăcioasă. Dar, adaugă la această Valsamon în comentarul acestui canon (trulan), nu va fi supus pedepsei acel episcop, care învață *cu știrea* (κατὰ γνώμην) episcopului eparhial în drept, deoarece acesta va putea să activeze în eparhie străină fără să i-se impute acest lucru, dacă-și va manifesta dorința în direcția aceasta acel episcop, carele stă în fruntea respectivei

¹⁾ Ed. cit. pag. 38--39.

eparhii; pentru dovedirea cărui lucru Valsamon aduce pilda lui Grigorie Nazianzeanul și pe cea a mitropolitului Ioan din Efes, precum și canonul 14 ap.¹⁾. — Este apoi interzis episcopului să învețe în public (*δημοσία*, publice) în eparhie străină, dar dânsul nu va greși, zice Zonara în comentarul acestui canon, dacă se va duce privat în eparhie străină pentru vreo chestiune, și dânsul va răspunde și va învăța despre aceasta (*διδασκων καθ' εαυτον*, seorsim docere) privat, dupăcum se normează detaliat lucrul acesta în canonul 11 al sinodului dela Sardica.²⁾ — Acelaș Zonara și la acelaș loc dă atenție pedepsei prescrisă de acest canon și relevă că cineva ar putea găsi contradicție între canonul 29 al sinodului IV ecum., carele zice că este ierosilie a retrograda pe episcop la treapta de presbiter și între canonul acestui sinod, carele normează că episcopul, carele violează dispoziția acestui canon, să fie înlăturat din episcopat și să îndeplinească agendele de presbiter — și răspunde: «acolo, adică în canonul 29 al sinodului IV ecum., se vorbește despre caterisirea legală și ilegală (*εὐλόγου ἢ παραλόγου*), deoarece dacă un episcop este scos din episcopat pentru vreo acuză sau păcat greu, dânsul în acel caz nu poate servi nici ca presbiter, iar dacă a fost scos nevinovat (*ἀναιτίως*) din episcopat, atunci el nu poate fi pus nici în treapta de presbiter, ci va fi iarăș episcop; aici însă (adică la canonul 20 al sinodului trulan) episcopul nu comite astfel de păcat, care l-ar împiedica să aparțină presbiteratului, ci păcătuște numai din vanitate (*φιλοδοξία*, ambitio) și din dorul după laude; deci din cauza aceasta dânsul se va înlătura din episcopat și va fi pus în rândul presbiterilor, pentruca el să fie supus pedepsei corespunzătoare păcatului și pentru ca să învețe smerenie.» Scurt și lămurit vorbește despre acest lucru Arhim. Ioan în comentarul său la acest canon. Vorbind despre pedeapsa menționată, el zice: «Aceasta nu însemnează că episcopul, carele a păcătuît contra dispoziției acestui canon, să fie strămutat din treapta episcopatului în treapta presbiteratului (deoarece aceasta ar fi în contradicție cu canonul general bisericesc, 29 al sin. IV ec.), ci însemnează că acel episcop să fie lipsit de puterea episcopască (sau mai

¹⁾ Sint. At II, 350.

²⁾ Sint. At II, 347.

exact de scaunul episcopal), și să se pună în rândul slujitorilor sacramentali subordonați.¹⁾

Canonul 21.

Ceice s'au făcut vinovați de infracțiuni canonice și din cauza aceasta au fost pedepsiți cu caterisire definitivă și perpetuă și au fost aruncați înapoi în starea laicilor, dacă de bună voie revenind la pocăință leapădă păcatul, pentru care au căzut din har și desăvârșit s'au instrăinat de acela, să se tundă în chipul clerului; de nu vor alege însă aceasta de bună voie, să poarte părul ca laicii, deoarece au prețuit mai mult petrecerea în lume decât viața cea cerească.

(5, 62, 81, 83 ap.; 9, 12 sin. I ec.; 9 sin. III ec.; 7 sin, IV ec.; 9 Neocez.; 36 Cartag.; 16 sin. întâiu al doilea; 3, 70 Vasile c. M.; 3 Ciril Alex.).

— În canonul acesta este vorba despre acele fețe sfințite, cari au comis infracțiuni (ἔγκλημα, crimen) canonice grave și pentru aceste infracțiuni au fost caterisiți definitiv și pentru totdeauna (παντελεῖ καὶ διηνεκεῖ καθαιρέσει ὑποβαλλόμενοι, perfectae ac perpetuae depositioni subjecti), și au pierdut harul (τῆς χάριτος ἐμπεπτώχασι, a gratia exciderunt), de care s'au învrednicit din prilejul hirotonisirii și au fost puși în starea laicilor (ἐν τῷ τῶν λαϊκῶν ἀπωθούμενοι τόπῳ, in laicorum locum detrusi sunt), în care stare se găseau înainte de hirotonisire. Așa dară se vorbește de pedeapsa cea mai gravă, căreia se poate supune o față sfințită, și după care acela încețează a mai face parte din cler și trece în rândul laicilor. Actul însuș al caterisirii se săvârșește în mod solemn în biserică după un ritual special, cu care prilej arhierul competente, carele săvârșește acel act trist, între altele, rostește

¹⁾ Op. cit. II, 380. — După *Cormciaia* slavă s'ar părea că episcopul, carele greșește împotriva acestui canon, se scoate din episcopat și de atunci rămâne presbiter precum era mai înainte, și se spune că în astfel de cazuri are vigoare canonul trulan prezent, iar nu cel 20 al sinodului IV ecum. Ceeace spune *Cormciaia* nu e corect, ceeace se vede din cele spuse în comentarul nostru la acest canon și dupăcum corect a observat Arhim. Ioan în comentarul dela acest canon (op. cit. II, 380, nota 351).

următoarele către cel caterisit: «tu, carele astăzi pentru ultima oară te numești preot al Dumnezeului ceresc, de aci înainte vei fi despoiat de darul preoției, pe care l-ai avut până acum și pierzi îmbrăcămintea darului preoțesc, cu care te-ai împodobit și laudat până acum în societatea omenească.... Astăzi îți se ia sfințirea, care ai dobândit-o dela ceriuri prin hirotonisirea arhierescă și te întorci între credincioșii de rând....»¹⁾ Din această clipă cel caterisit iese din comunitatea preoțească, din care făcea parte până atunci, și trece în comunitatea laicilor (*κοινωνία τῶν λαϊκῶν*, *communio laica*); este exclus formal din cler și încetează de fapt și de drept de a mai fi membru al clerului, numele lui se șterge din consemnarea sau catalogul ieraticesc (*κατάλογος ἱερατικὸς*, 51 ap.; *κατάλογος τῶν κληρικῶν*, 15 ap.; *κάνον*, 16, 17, 19 sin. I ec.; *ἄγιος κάνον*, 1 Antioh.) și devine *laic*.²⁾ — Dacă un astfel de preot caterisit se căește de păcatul, pentru care a fost caterisit și despoiat de dar, și se lapadă cu totul de acel păcat, canonul îi permite, să poarte semnele externe preoției, — dar numai atât și nimic mai mult. Dacă nu se căește, îi este interzis și acest lucru: «pentruca *fastul* preot sau diacon să simtească rușinea, fiind izgonit între laici,» după cum zice Zonara în comentariul dela acest canon.³⁾

Dupăce caterisirea s'a pronunțat de către forul judecătoresc în drept pentru infracțiunea canonică din chestiune, preotul respectiv este despoiat definitiv și pentru totdeauna de dreptul ofi-cierii serviciului divin, este despoiat de numele și onorurile preo-țești, încetează de a face parte din cler și devine laic cum a fost

¹⁾ Mitrop. Mihail: „Biserica ort sârbească“, pag. 213—215. — Formula grecească a caterisirii se găsește în Sint. At. V, 571—572. — Ritul caterisirii în Biserica romano catolică se săvârșește de către episcopul competente prin cuvintele următoare: „tibi auferimus habitum clericalem, et deponimus, degradamus, spoliamus et exuimus te omni ordine, beneficio et privilegio clericali“ (Kober, *Die Deposition und Degradation*, S. 182).

²⁾ Despre caterisire, ca cea mai gravă pedeapsă bisericească pentru clerici, se face mențiune încă din cele dintâi veacuri creștine (Clem. Rom, ep. I ad Corinth. c. 44; Tertull., de baptis. c. 17; Cyprian, ep. 49 ad Cornelium, ep. 65 ad Rogat. etc.). Papa Grigorie cel Mare numește *expresbyter* pe preotul carele „postquam de sacris ordinibus lapsus, a sui sacerdotii ordine dejectus est,“ — așadară exact în felul după cum învață dreptul bisericesc ortodox.

³⁾ Sint. At. II, 352.

înainte de hirotonisire.¹⁾ Așadar starea preoțească se pierde prin sentință judecătorească. Oare este posibil ca un preot să renunțe benevol la starea preoțească și să treacă între laici, cu alte cuvinte, oare poate el cere dela aforitafea bisericească cu cădere să fie absolvat din starea sa și să poată deveni iarăș laic? Che-

¹⁾ În Biserica rom. cat. tot aceasta a fost doctrina despre caterisire chiar și până la secolul al XII-lea, pânăce nu s'a dezvoltat la apus în vățătura despre caracter indelebils-ul preoției, carele în partea a doua a secolului al XVI-lea la sinodul tridentin a obținut caracter dogmatic. În ședința a șeasa a acestui sinod s'a hotărit următoarele: „Si quis dixerit, in tribus sacramentis, baptismo scilicet, confirmatione, et ordine, non imprimi *characterem* in anima, hoc est, signum quoddam spirituale et *indelebile*, unde ea iterari non possunt: anathema sit“ (Sess. VII, De sacramentis in genere, can. 9): și apoi încă: „Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra episcopos dicere: Accipe Spiritum sanctum; aut per eam non imprimi *characterem*; vel eum, qui sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse: anathema sit“ (Sess. XXIII, De sacramento ordinis, can. 4) Așadar cine a fost pus odată preot, a primit o pecete specială, care nici odată nu se poate șterge și prin urmare orice infracțiune ar comite un preot și la cât de mare pedeapsă canonică ar fi supus, totuși îi rămâne imprimată pentru totdeauna pecetea de preot (signaculum, character), întocmai ca și pecetea botezului, și dănsul nici odată nu mai poate deveni laic sau să treacă, după cum zice acest canon al nostru (21 trulan) „în starea laicilor“. I. F. Schulte exprimă doctrîna actuală de drept bisericesc romano catolică în această privință în felul următor: „Der Character, welcher durch das Sacrament der Weihe dem Presbyter aufgedrückt wird, ist ein *unauslöschlicher*; der gültig Geweihte kann wohl aller und jeder Rechte des geistlichen Standes entkleidet und in dieser Beziehung in den Laienstand gestossen werden, *niemals* aber die einmal als Ausfluss des Priesterthums erhaltene geistige Befähigung wieder verlieren, so dass er alle specifisch priesterlichen Acte nach der Degradation, *ja selbst nach dem Abfalle von der Kirche oder vom christlichen Glauben innerlich gültig vornehmen kann*. Die Frage *nach dem Laisiren der Geistlichen* gehört deshalb zu den unnützezen, die Zumuthung an die Kirche, zu laisieren, in das Reich der *Unmöglichkeit*“ (System des Kirchenrechts. Giessen, 1856. S. 156). Fără a ne dimitte la criticarea a ceea ce spune Schulte atât de hotărit, deoarece acest lucru nu este chemarea noastră, totuș la orice caz e greu de a aduce cele citate acum în consonanță cu ceea ce spune un canonist *romano-catolic* în deobște cunoscutul Kirchenlexikon Wetzer und Velte's. despre chestiunea aceasta: „Die Laisirung eines Clerikers der höheren Weihen kann, wenn nicht als Strafe verwirkt, nur durch Dispensation von den clerikalischen Standespflichten, insbesondere vom Cölibatsgesetze, stattfinden; und da eine solche Dispens bezüglich der höheren Weihen eine Entbidung von einem allgemeinen, die katholische Kirchenverfassung prin-

stiunea aceasta este foarte importantă, deci trebuie să ne oprim la ea, și anume cu atât mai vârtos fiindcă este controversată, dându-se răspunsuri atât pozitive cât și negative, atât în teorie cât și în practică. Răspunsul pozitiv la întrebarea aceasta este că persoana sfințită respectivă poate cere să fie absolvat din starea preoțească și să treacă între laici și, dacă motivele sunt temeinice, cererea se privește nu numai ca admisibilă din partea autorității bisericești, ci se poate și lua în considerare. În chip negativ se răspunde la aceeași întrebare așa că, deoarece nu numai în canoanele Bisericii ortodoxe, dar nici în normele cano-nice date după încheierea canoanelor, nu se normează nimic referitor la chestiunea aceasta, deci nimenea nu are voie să ceară a fi absolvat din starea sa preoțească și prin urmare autoritatea bisericească nici nu poate, nici nu are voie să ia în considerare o astfel de cerere, fiind anticanonică. După cum se vede acestea sunt două opinii diametral opuse; dar în același timp atât una cât și cealaltă cauză să se susțină nu numai în chip teoretic, ci atât una cât și cealaltă încearcă și astăzi să se pună în aplicare. Prima opi-nie, după care adică respectivul poate cere și poate obține per-

cipiell beherrschenden Gesetze ist, so kann sie nur vom Papste als allge-meinem Haupte ausgehen und nur in höchst singulären Fällen eintreten. . Die Zurückversetzung in die Laiengemeinschaft kann den Cleriker auch als Strafe treffen. Früher verlor der Abgesetzte mit der Deposition, nebst Amt und Pfründe auch alle Standesrechte und gehörte (wenn er nicht zugleich dem grossen Banne verfallen war) zwar noch zum Leib der Kir-che, aber nur als Laie; nach dem Decretalenrechte aber tritt der Verlust der geistlichen Standesrechte, womit die Reductio ad communionem laicam zusammenfällt, erst mit der Degradation ein“ (III, 716 – 717) Dacă com-parăm aceasta cu ceea ce spune Schulte, apare oarecum de neînțeles că propriu zis în ce consistă puterea acestui *character indelebilis* preoțesc din dreptul canonic al Bisericii romano catolice. Kober, un canonist romano catolic ex professo a cercetat chestiunea aceasta, și el scoate în evidență că acel *character indelebilis* rămâne în putere și atunci, când respectivul din pedeapsă este pus în *communio laica* și prin urmare acel preot ceterisiti a devenit laic numai în exterior (äusserlich), dar nu și în interior (inner-lich). (Die Deposition. S. 90 fg.). Mai apoi același canonist în aceeași carte a sa zice (S. 109) că după disciplina Bisericii vechi nu se făcea nici o deosebire în tratamentul clericilor ceterisiti ori din care treaptă ierarhică *superioară* sau *inferioară* ar fi făcut parte, așadară ori de erau episcopi, presbiteri și diaconi, ori citeți, cântăreși și alți clerici inferiori. De aici s’ar conchide că și *clericii inferiori* ar fi avut *character indelebilis*, deși nu au primit sacram ordinationem — dar acest lucru de sigur că nu va fi chiar așa.

misiunea să înceteze de a fi preot și să devină laic, dominează în Biserica rusească și a primit expresie legală prin articolul 86 din regulamentul consistoriilor spirituale (din 1883), în care articol se spune cum se întâmplă «scoaterea din starea oficiului sacramental și din făgăduința monahală la cerere proprie». Părerea a doua și anume că nimenea nu poate cere și nici nu poate obține la cererea sa permisiunea să înceteze de a mai fi preot și să se facă laic, dominează și este primită în practica tuturor celorlalte Biserici. S'a scris destul de mult despre împrejurarea cum s'a forțat în Biserica rusească concepția respectivă despre chestiunea aceasta și cum s'a introdus ea în practica de astăzi.¹⁾ Totuș după doctrina canonică a Bisericii ortodoxe — ceea ce trebuie să premitem dela început — numai forul judecătoresc bisericesc legal poate să scoată pe un preot din starea preoțească și să-l pună în rândul laicilor, în urma unei infracțiuni comise de el, la nici un caz însă un preot (sau în genere o persoană sfințită) nu poate să renunțe la starea preoțească din motivele sale personale, sau să ceară din astfel de motive ca autoritatea bisericească să-l demită din această stare și să și obțină acest lucru dela autoritatea bisericească. Aceasta este învățătura canonică a Bisericii ortodoxe, precum vom vedea imediat.

La comentariul canonului 7 al sinodului dela Calcedon am văzut că în Biserica creștină totdeauna a ființat concepția despre legătura strânsă dintre preoți și serviciul bisericesc, pe care l-au primit în sf. altar prin taina sfințirii și astfel sfințirea aceasta leagă persoana respectivă de Biserică pentru viața întreagă, fiindcă sfințirea aceasta a primit-o în chip solemn în urma vocațiunii sale interne și astfel nu poate și nici nu-i este îngăduit să renunțe la serviciul, pe care l-a primit benevol și i-a promis fidelitate până la moarte, cu scopul de a se dedica altui serviciu, care nu este serviciu al lui Dumnezeu și al Bisericii, ca astfel să nu cadă sub *anatemă*, după cum zice acelaș canon calcedonean. Această concepție a Bisericii se bazează pe dreptul divin. În Sf. Scriptură citim porunca, după care preotul trebuie să rămână până la moarte credincios (*πιστός*) slujbei sale, deoarece aceasta o cere însuși Dumnezeu dela administratorii tainelor dumnezeiești și dela slujitorii lui Hristos (I Cor. 4,₁₋₂). Așadară pe drept divin se întee-

1) Vezi între altele: Hristian. Citen. 1871, II, 80 etc.

meiază canoanele bisericești, cari tratează despre chestiunea aceasta și cari condamnă necredința slujitorilor lui Hristos și a administratorilor tainelor dumnezeiești față de Biserică, deoarece prin aceasta calcă jurământul lor depus înaintea lui Dumnezeu și se fac trădătorii Bisericii. Insuși caracterul preoției și al stării preoției cuprinde în sine legătura strânsă dintre Biserică și slujitorii ei, provenită din sfințenia tainei. Sterea preoțească și-ar pierde acest caracter al său, dacă oricine ar avea voie după placul său să-l desbrace fără pedeapsă după socotință lumească și pentru bunuri pământești, în urma ușurinței și nestatorniciei. A-fără de aceasta ce scandal s'ar produce între oameni în societate prin faptul că indivizi, cari ieri erau încă sfințiți și mijlocitori înaintea lui Dumnezeu prin tainele sf-lui altar, astăzi s'au făcut simplii laici? În canoanele bisericești nu se face nici o mențiune de astfel de motive, în urma cărora vreo persoană sfințită ar fi silită să părăsească starea sfințită, de pildă oarecare slăbiciune sufletească, prin care ar fi împiedecat dela administrarea cu efect a serviciului preoțesc. Ba prin canoane nici nu se supoazează astfel de motive, cari dealtfel își pierd dela sine importanța, îndată ce ținem seama de cuvintele Mântuitorului în privința obținerii serviciului preoțesc și a îndeplinirii acestui serviciu (Lc. 9, 62; 14, 28-30). Și dacă undeva, apoi mai ales la serviciul sfânt dela altar, în urma importanței lui, este necesară la intrarea în serviciu nu numai mare prudență și examinare de sine, ci și statornicie foarte mare până la jertfirea de sine și până la moarte în îndeplinirea datoriilor preoțești.

Canoanele bisericești, interpretând fidel dispoziția Sf-iei Scripturi, condamnă în chip hotărît pe toți preoții, cari părăsesc serviciul preoțesc și intră în serviciu lumesc. Canonul 62 ap. condamnă aspru pe clericul, carele și reneagă numele său, de ar fi făcut acest lucru chiar și în cel mai mare pericol de viață. Canonul 81 ap. deasemenă condamnă pe episcopul sau pe presbiterul, carele intră în serviciu lumesc. Totășa și canonul 83 ap. Adevărat că în cele două canoane ultime se vorbește despre astfel de persoane preoțești, cari în acelaș timp vreau să funcționeze și în slujba preoțească și în cea lumească, așadară nu se vorbește despre renunțarea le starea preoțească, totuși se scoate la iveală ideia fundamentală, după care celce s'a consacrat serviciului preoțesc, nu mai poate ocupa serviciu lumesc. Despre

renunțarea la starea preoțească și despre intrarea în serviciul-mesc tratează deja canonul 7 al sinodului IV ecum.,¹⁾ și dispune ca ceice îndrăznesc să facă aceasta și nu revin cu pocăință la ceea ce au ales pentru Dumnezeu, să se *anatematizeze*, așadar să se pedepsesc cu cea mai mare pedeapsă bisericească. La comentarul aceluiaș canon am arătat ce fel erau normele puterii de Stat greco-romane în privința aceasta. Dar locul, în care se osândește în chipul cel mai hotărît și cel mai clar părăsirea arbitrară a preoției și renunțarea la slujba preoțească, este epistola pastorală a sinodului al III-lea ecum., către sinodul dela Pamfiliă despre mitropolitul Eustatie, carele a demisionat în scris de slujba sa și pe care epistolă pastorală noi am citat-o ca al 9-lea canon al sinodului al III-lea ecumenic, și apoi se mai osândește în canonul 3 al lui Ciril din Alexandria. Despre cel dintâiu, adică despre canonul 9 al sinodului III ecumenic am vorbit suficient la comentarul nostru dela acel canon. Canonul (3) lui Ciril din Alexandria soluționează în chipul cel mai clar și cel mai simplu chestiunea noastră. Acesta condamnă pe o persoană sfințită dacă demisionază din slujba sa, sau cu alte cuvinte dacă cere să fie absolvat din slujba preoțească din cauza oarecăror amenințări provenite dela unele persoane, sau din frică sau din nevoie; apoi adaugă că nu concordează cu așezămintele Bisericii să demisioneze în scris din slujba preoțească nici atunci chiar dacă toate acelea nu s'ar fi întâmplat: «deoarece dacă sunt vrednici de slujbă, apoi să rămână la locul lor; iar dacă nu sunt vrednici să slujască, *apoi să nu plece prin demisie, ci atunci, când însăși faptele lor îi condamnă* (*μη ἀπό παρατήσεως ἐξέτωσαν κατεγνωσμένοι δὲ μᾶλλον ἐπὶ πράγμασιν*, nec per renuntiationem exeant, sed rebus ipsis potius condemnati).» Aceasta este clar și curat: nici o persoană sfințită nu poate cere să fie absolvat de serviciul preoțesc, orice motiv l-ar îndemna la aceasta, deoarece acest lucru stă în contradicție cu așezămintele bisericești (*οὕτως ταῦς τῆς ἐκκλησίας ἀρέσκον θεσμοῖς*, ecclesiasticae consuetudini non placet); dacă este vrednic de slujbă, *trebuie* să rămână în slujba respectivă, iar dacă nu este vrednic, adică dacă s'a făcut vinovat de vre o infracțiune canonică, după cum spuné canonul 21 trulan,

¹⁾ Că în felul acesta trebuie să se interpreteze acest canon (calcedonean) dovedesc toți comentatorii greci din evul mediu și după dânsii (sau după Aristen) și Cormciaia slavă (1,96).

atunci forul judecătoresc bisericesc cu cădere îl va judeca și-l va supune pedepsei meritată, așadar dacă se cuvine nu numai ca-terisirii, ci și anatemei, după cum zice canonul 7 al sinodului dela Calcedon.¹⁾

Valsamon vorbește despre demisia *benevolă* (πεπονηκώς, sponte) din slujba preotească în comentarul la canonul 62 ap.,²⁾ dar vorbește și în comentarul său la canonul 44 al lui Vasile cel Mare,³⁾ și pe acest temelie s'ar putea presupune că în secolul al XII-lea s'au abătut dela practica canonică a veacurilor anterioare și că deci li se permitea persoanelor sfințite să ceară și să obțină dela autoritatea bisericească de a fi absolvați din starea preotească. Dar dacă suntem atenți în ce sens spune Valsamon acest lucru și că dânsul referă acest lucru numai la fețele sfințite, cari au renunțat la numele de preot (62 ap.) din frica de dușmani, sau la diaconisele, cari au comis desfrânare cu păgânii (44 Vas. c. M.), atunci imediat vom fi în clar ce sens are demisia benevolă din slujba preotească, despre care face amintire Valsamon. Acelaș sens îl are și locul, în care Iustinian în legea sa referitoare la această chestiune vorbește despre clericul, carele *de bună voie* părăsește starea preotească.⁴⁾

Din cecece am spus până acum este clară concludia la întrebarea dacă poate un preot (sau în genere o față sfințită) să ceară de a fi absolvat din starea, în care a fost primit prin hiro-tonisire — și pe scurt se poate exprima prin cuvintele: *canonicește nu poate*. Dar și art. 86 din regulamentul consistoriilor spirituale, pe baza căruia în Rusia astăzi se dă asemenea permișiune, este considerat ca unul ce nu are nici o bază canonică, despre cecece avem dovadă în tratatul unui canonist savant rus publicat în revista «Pravoslavnom Obozrenie» din anul 1875 sub titlul: «Principiile generale, de cari se conduce Sf. Sinod la punerea în aplicare a vechilor canoane bisericești.» În acest tratat, cano-nistul rus, după ce a arătat că dacă privitor la o chestiune nu există nici un canon expres, Sf. Sinod, dintre diferitele proceduri

1) Vezi comentarul lui Valsamon la canonul 3 al lui Kiril Alexan-drineanul în Sint. At. IV, 360. — Compară acest canon și în Cormiciaa slavă (I, 273).

2) Sint. At. II, 80.

3) Sint. At. IV, 193.

4) Cod. I, 3. 53. § 1.

posibile în chestiunea respectivă, se referă la canoanele, cari au chiar și numai legătură depărtată cu chestiunea respectivă și cari privesc chiar și numai o singură latură a ei, apoi adaugă: «în felul acesta procedează Sf. Sinod în cele mai multe cazuri la hotărârile sale referitoare la cererile slujitorilor sacramentali, cari, renunțând la starea preoțească, vreau să se căsătorească a doua oară. Este cunoscut că *între canoanele bisericesti din timpurile vechi nu există nici un canon, carele ar permite ca cineva, dorind să se căsătorească a doua oară, să iasă din starea preoțească.* Totuș practica veche a Bisericii rusești și decretul din 30 April 1724 permite acest lucru. Și Sf. Sinod, dorind să întemeieze permisiunile sale pe canoanele vechi ale Bisericii, citează astfel de canoane ca femeiu, cari numai pe departe se referă la chestiunea aceasta și cari confirmă numai o parte, ori care ar fi aceasta, din ideia generală. De pildă se referă la canonul 26 ap. dintre ceice au intrat în cler neînsurați, vrând să se însoare, îngăduim numai citeșilor și cântăreșilor. Extractul din acest canon însă este foarte departe de chestiunea respectivă. Sau apoi, citează canonul 6 al sinodului trulan, care însă așigderea nu oferă extract potrivit: dacă este instituit și apoi se căsătorește, să se caterisească, iar dacă vrea să se căsătorească, este obligat să facă aceeași mai înainte. Pentru confirmarea acelorași decizii împreună cu canoanele menționate se citează des și învățătura Ap.-lui Pavel despre căsătoria a doua din cap. 7 al primei sale epistole către Corinteni. Aici însă nu este vorba despre căsătoria a doua a slujitorilor sacramentali, ci se vorbește numai în genere că se permite căsătoria a doua. Dacă se pun la olaltă toate aceste trei canoane, este posibil să se scoată ideia de lipsă referitoare la căsătoria a doua a celor ieșiți din preoție, de pildă astfel: dintre ceice au intrat în cler necăsătoriți, numai citeșilor și cântăreșilor li se permite a se căsători, iar dacă se căsătoresc după hirotonisire, trebuie să se caterisească și apoi să treacă în rândul laicilor, cărora chiar și după învățătura Ap.-lui Pavel li se permite căsătoria a doua. Dar acici se cere un silogism cu totul special spre a se scoate o astfel de idee, la tot cazul însă se cere ca la fiecare caz special de felul acesta să se citeze expres toate aceste canoane. Sunt rare însă cazurile când s'a procedat așa. Dimpotrivă foarte des se citează numai unul dintre aceste canoane, de obicei canonul 6 al sinodului trulan și se

dă hotărîrea: în temelul acestui sfânt canon se permite a se încheia căsătoria a doua. — Există pilde și despre astfel de decizii când vreun preot, cerând să fie demis din preoție spre a putea intra în serviciul lumesc, *fără să facă mențiune despre căsătoria a doua*, Sf. Sinod aduce hotărîre în chestiunea absolvirii din preoție în temelul învățăturii cuprinse în cap. 7 al epistolii prime a Ap.-lui Pavel către Corinteni, unde se vorbește despre permisiunea *căsătoriei a doua!* În astfel de cazuri, când deci un preot văduv *nu cere* să fie demis din preoție *pe motivul* ca să poată contracta căsătoria a doua, ci simplu pentru că dorește să intre în serviciul lumesc, totuși Sf. Sinod a emis astfel de hotărîri: se despoaie de starea preoțească potrivit cuvintelor apostolice exprimate în I epist. către Corinteni, cap. 7 și potrivit canonului 6 al sinodului al VI-lea ecumenic. Decizia sinodală din 14 Maiu 1809 și din 15 Decembrie, anul 1816» (Pravosl. Obosr., 1875, II, 199—200). — Aceste expuneri ale canonistului rus lămuresc mai bine cele spuse de noi mai sus în comentarul canonului prezent și anume că nu se poate permite canoniceste presviterului sau diaconului să poată petiționa spre a fi absolvat din starea sa, în care a intrat prin hirotonisire — și în legătură cu aceasta că nu i se poate permite canoniceste nici să încheie căsătoria a doua, precum am spus deja și la comentarul canonului 6 al acestui sinod.

Canonul 22.

Ceice pe bani se hirotonisesc, iar nu după alegerea vieții [preoțești], sau episcopi, sau oricare clerici, poruncim să se caterisească; dar și ceice i-a hirotonisit.

(29 ap.; 2 sin. IV ec.; 23 trul.; 4, 5, 15, 19 sin. VII ec.; 2 Sard.; 90 Vas. c. M.; epistola past. a lui Ghenadie; epistola past. a lui Tarasie).

— Despre *simonie*, care se condamnă în canonul prezent, am vorbit deja la comentariile canonului 29 ap. și 2 al sinodului IV ecum. «Nenumărate canoane vorbesc despre aceasta», zice Zonara în comentarul acestui canon, «totuș calamitatea aceasta rodea ca o gangrenă Biserica (*ὡς γάγγραινα τὰς ἐκκλησίας ἐνέμετο*, ecclesias velut gangraena depascebatur), «și astfel Părinții sinodului al șaselea încă au fost nevoiți să dea un astfel de canon».¹⁾

¹⁾ Sint. At. II, 354.

Canonul dispune să se caterisească nu numai celce a fost instituit prin simonie în vreo treaptă ierarhică, ci și celce l-a instituit pe unul ca acesta, stabilindu-se regula ca hirotonia să nu se săvârșească pentru bani, ci dupăce s'a făcut cercetarea convenită și în urma alegerii vieții preoțești. Părinții sinodului trulan prin aceasta și-au exprimat convingerea lor că la hirotonisirea administrată pentru bani nu se făcea, și în genere nici nu se putea face cercetare canonică, nici alegerea convenită a vieții preoțești, nici nu puteau fi cu circumspecția trebuincioasă în ce privește vrednicia respectivului, și din cauza aceasta au fost primiți și hirotonisiți ca slujitori ai Bisericii mulți nevrednici, iar cei vrednici și merituoși erau respinși, și în urma acestei împrejurări sufereau interesele Bisericii, și suferea însași vaza Bisericii.

Canonul 23.

Nici unul dintre episcopi, sau presviteri, sau diaconi, împărtășind preacurata cuminecătură, să nu ceară dela celce primește împărtășirea aceasta deosebită bani sau ceva de acest fel. Căci harul nu se vinde, nici nu dăm sfințenia Duhului pe bani, ci se dă fără de lăcomie celor vrednici de acest dar. Iar dacă s'ar vădi că cineva dintre cei consemnați în cler pretinde ceva de acest fel dela cel, căruia se dă preacurata cuminecătură, să se caterisească, ca un râvnitor al rățăcirii și răulății lui Simon.

(4, 29 ap.; 2 sin. IV ec.; 22 trul.; 4 sin. VII ec.)

— Râvnitor al rățăcirii și răulății lui Simon (*τῆς Σίμωνος ἑηλοτης πλάνης καὶ κακουρίας*, *Simonis erroris et maleficiae aemulator*) se numește din partea acestui canon episcopul, presbiterul sau diaconul, care dă sf. împărtășanie pentru bani, prin urmare lucrul acesta se consideră de *simonie*, întocmai ca și hirotonisirea pentru bani și dispune să se caterisească oricine se găsește în aceasta. Drept motiv pentru emiterea acestui canon se invocă împrejurarea că *harul* nu se vinde și cele sfințite de Duhul Sfânt nu se pot distribui credincioșilor pentru bani, ci trebuie să se dea tuturor, celorce sunt vrednici de ele, fără a se aștepta vreun folos material. Darurile harului se primesc în dar de către fețele sfințite, și ei trebuie să le dea în dar tuturor, celorce sunt vrednici (Mat. 10, 8). Canonul, făcând amintire despre har, arată că sub

acesta sunt a se înțelege *toate* sfintele taine, dintre cari taina sfintei cuminicăturii, menționată de canon, ocupă locul de căpetenie; și prin urmare prin acest canon se interzice și se condamnă a cere bani sau în genere remunerație pentru oricare dintre taine. — Fețele sfințite fără îndoială au dreptul de a trăi dela altar, dacă slujesc altarului (I Cor. 9,14), și au dreptul de a primi daruri dela credincioși, dupăcum am și menționat acest lucru în comentarul la canonul 4 ap., dar «felul și cantitatea acestor daruri în folosul clerului trebuie să fie lăsate cu toful», dupăcum citim în comentarul Arhim.-lui Ioan la acest canon «la chibzuința benevolă a credincioșilor, deoarece nu s'ar potrivi cu spiritul legii evanghelice și cu ființa darurilor duhovnicești ale harului dacă însuși slujitorii sacramentali ar pretinde, să fie plătiți, înainte sau mai târziu, pentru sfintele taine; deoarece nimic nu ar putea să înjosească mai mult sfințenia darurilor precum și tagma preoțească decât astfel de reclamații de plată». ¹⁾ Iar după această observație înțeleaptă canonistul rus citează drept dovadă pe Grigorie Teologul, carele în cuvântarea sa despre botez zice că pentru preoți remunerația cea mai mare este dacă credincioșii se apropie de sf. taine cu conștiință curată și pregătiți după cum se cuvine. ²⁾

Canonul 24.

Nu este ertat nimănui dintre ceice se numără în tagma ieratică, sau dintre monahi să meargă la alergările de cai sau să participe la reprezentațiunile de teatru. Ci chiar de se va și chema vreun cleric la nuntă, când vor începe reprezentațiunile spre seducere, să se scoale și îndată să plece, fiindcă așa poruncește învățătura Părinților noștri. Iar dacă cineva se va găsi în aceasta, sau să înceteze, sau să se caterisească.

(51, 62, 65 trul.; 54 Laod.; 15, 45, 63 Cart.).

Să se caterisească preotul sau călugărul, carele cercetează alergările de cai (*ἵπποδρομία*, equorum curricula) sau carele participă la reprezentațiunile teatrale (*θουμειλικῶν παγνίων*, scenicos ludos), sau carele rămâne la nuntă, îndatăce încep reprezenta-

¹⁾ Op. cit. II, 383.

²⁾ Gregor. theol., orat. 40 in s. baptisma, cap. 25.

ființele (*παρρησία*, ludicra). Din aceste pedepse se poate înțelege dela sine că Părinții acestui sinod nicidecum nu considerau de compatibile cu starea preoțească și cu voturile monahale distracțiile menționate de canon. Toate aceste distracții de pe timpul când s'a ținut sinodul trulan derivă din epoca păgână a imperiului roman și poartă în sine caracterul menționat de noi în general în comentariul la canonul 71 ap. **Alergările de cai** pe cât erau de inumane și deșteptau sentimente animalice și sângeroase în spectatori, pe atât diferitele spectacole, cari erau împreunate cu aceste întreceri, înfățișau astfel de lucruri, cari, după cum spune Balsamon în comentariul la acest canon, stârneau numai turburare sufletească și scârbă (*στασιώδη καὶ ἄτοπα*) în urma cuvintelor nerușinate (*ἑνωιδῶν ῥήματα*), cari însoțeau spectacolele.¹⁾ **Reprezentățiunile de teatru** cu nimic nu rămăneau în urma alergărilor de cai. Ciprian spune despre tragediile, cari se reprezentau, că acolo nu se face altceva decât că se înfățișează pildele de patricidiu și desfrâu, pentruca nu cumva în cursul timpului să se uite răutățile cele de demult. Aici se arăta tuturor foarte viu că ceea ce odinioară era rușinos, putea din nou să revină și astfel se împiedica dispariția răutăților în cursul timpului și uitarea faptelor rușinoase. Ceea ce odinioară era crimă servea de pildă.²⁾ Iar despre reprezentățiunile, pe cari le produceau actorii (*κῆμοι*) pe scenă și despre cari se tratează în canonul 51 al acestui sinod, nu poate exista o icoană mai neagră, decât aceea, pe care ne-o înfățișează Părinții și învățătorii Bisericii din timpurile mai vechi. Acestea erau spectacole cu menirea să prezinte privitorilor tot ceea ce se putea imagina mai imoral și cari erau în stare să alimenteze la poporul adult vijjiile cele mai scârboase, iar tinerimea să o instruiască cum să guste desfrăul cel mai rafinat.³⁾ Firește că Biserica a fost nevoită să interzică cu totul cercetarea acestor spectacole și participarea la teatre nu numai fețelor sfinjite, ci și laicilor credin-

1) Sint. At, II, 358. Alergările de cai menționate de acest canon se pare că erau identice cu *Iudi circenses*, cari se numeau și *certamina circensium* (I, 2, Cod. Theod. de spectaculis) și *circensium viniplas* (I, 3, Cod. eod.).

2) Cyprian., ad Donat., c. 8.

3) Cyprian., I, c. — Augustin., de civit. Dei, VI, 8. — Tertull., de spectac., c. 10, 17. — Minuc. Fel., Octav., c. 37.

cioși. Și într'adevăr noi găsim chiar în jumătatea întâi a secolului al IV-lea un canon (54) al sinodului dela Laodiceia, carele interzice fezelor sfințite să privească reprezentațiunile teatrale; iar dela finea secolului al IV-lea avem un canon, carele interzice și copiilor preoților să cerceteze teatrele lumești și în acest canon se spune că aceasta se interzice chiar tuturor creștinilor, deoarece la aceste teatre se întâmplă numai blasfemii (*βλασφημίας*).¹⁾ De acelaș sens sunt și câteva dispoziții ale legislației civile greco-romane, în cari se relevă că nu se cuvine fezelor sfințite să privească diferitele spectacole și teatre și li se interzice riguros acest lucru.²⁾

Sinodul trulan, ținând seama de ceace era pe timpul său alergările de cai cu diferitele spectacole publice și reprezentațiuni teatrale și acceptând și confirmând normele, atât ale autorității bisericesti cât și civile, existente în privința aceasta, emite canonul său prezent, hotărînd catersire pentru fiecare cleric, carele îndrăznește să calce aceste norme. Aceiaș pedeapsă se hotărăște și pentru călugări, înțelegându-se aici numai monahii, iar nu și ieromonahii, cari chiar în calitatea aceasta a lor fac parte din cler.

În partea a doua a canonului se repetă și se confirmă dispoziția canonului 54 dela Laodiceia și se hotărăște pedeapsa catersirii pe seama clericilor (slujitori sacramentali și servitori bisericesti), dacă, fiind ei invitați la o nuntă, rămân acolo și după ce s'au început reprezentațiunile actorilor obișnuite la nunți pe acele timpuri. Canonul nu face aici amintire și de călugări, deoarece, după cuvintele lui Valsamon din comentarul la acest canon, Părinții trulani sunt de părerea că aceasta este de sine înțeles, fiind acest lucru evident necuviincios (*ὅτι τὸ πάντῃ ἀπρεπές*, quod id sit nimis indecorum).³⁾

Canonul 25.

Pe lângă toate celelalte repetăm și canonul, carele hotărăște că parohiile dela țară și cele de prin sate din fiecare biserică să rămână nestrămutate la episcopii ceice

¹⁾ Canonul 10 al sinodului dela Hipo din anul 393, carele corespunde canonului 15 al sinodului din Cartagina (din anul 419).

²⁾ Cod. Justin. I, 4, 34; de ludis et spectaculis. — Cf. Cod. Theod. I, 2, 5: de spectaculis, I, 6: de scenicis.

³⁾ Sint. At. II, 357.

le dețin, și mai ales dacă le-au administrat, ținându-le fără opoziție, timp de treizeci de ani. Iar dacă în cuprinsul celor treizeci de ani s'a născut, sau s'ar naște vreo controversă pentru acestea, se permite celorce zic că au fost nedreptățiji să se adreseze la sinodul eparhiei.

— Părinții sinodului trulan prin acest canon al lor înoesc canonul 17 al sinodului IV ecumenic, al cărui comentariu l-am expus deja și care comentariu se referă și la acest canon trulan.

Canonul 26.

Presviterul, care din neștiință s'a încurcat în căsătorie ilegală, să se împărtășască de scaun conform celor hotărâte pentru noi prin sfântul canon, iar de celelalte lucrări să se abțină, fiindcă destul i s'a iertat unuia ca acestuia. Celuice trebuie să-și vindece ranele sale nu i se cuvine să binecuvinteze pe altul, căci binecuvântarea este împărtășire de sfințenie, iar celce nu o posedă pe aceasta, din cauza rătăcirii din neștiință, cum o va da altuia? Așadară să nu binecuvinteze nici în public, nici în deosebi, nici trupul Domnului să nu-l distribuie altora, nici să nu officieze altceva; ci mulțumindu-se cu șederea mai sus să se roage Domnului ca să-i ierte nelegiuirea cea din neștiință. Și este învederat că acest fel de nuntă nelegiuită se va desface și bărbatul nicidecum nu se va împreuna cu ceea ce, pentru care s'a lipsit de lucrarea sfințită.

(17 ap.; 14 sin. IV ec.; 3, 6, 21 trul.; 9 Neocez.; 27 Vas c. M.).

— Prin canonul prezent se înoeste și se confirmă canonul 27 al lui Vasile cel Mare, comentariul căruia din lucrarea prezentă trebuie să se compare. Părinții sinodului trulan adaogă partea finală din acest canon și anume că respectiva căsătorie, care s'a încheiat ilegal, trebuie să se desfacă și presviterul nu se mai poate împreuna cu femeia, pentru care a fost despoiat de slujba sfințită. La caz, dacă presviterul nu voințește să facă acest lucru, atunci nu numai că nu are drept de a se bucura de grafierea oferită de acest canon, ci atât dânsul cât și femeia, cu care s'a împreunat ilegal, vor fi scoși din Biserică și căsătoria lor nelegiuită se va desface de către autoritățile lumesti.¹⁾

¹⁾ Comentariul lui Zonara la acest canon (Sint. At. II, 363).

Canonul 27.

Nimenea dintre ceice se numără în cler să nu se îmbrace în haină nepotrivită, nici când petrece în cetate, nici în cale mergând, ci să întrebuițeze îmbrăcăminte, ce este destinată pentru ceice se numără deja în cler; iar dacă vreunul ar face așa ceva, să se afurisească pe o săptămână.

(16 sin. VII ec.; 12, 21 Gang.).

— Canonul acesta este clar. Precum pe timpul sinodului trulan era normat ce îmbrăcăminte să poarte fețele sfințite, astfel acest lucru și astăzi este reglementat prin legislațiile referitoare ale Bisericilor particulare și acestea trebuie să oblige strict pe toți ceice fac parte din cler — altcum se vor supune, conform canonului prezent, unei afurisiri de o săptămână.

Canonul 28.

Deoarece am auzit că în diferite biserici, aducându-se struguri la altar după un obicei din ființă, liturghisitorii îi împreună pe aceștia cu jerifa cea fără de sânge a cuminecăturii și așa pe amândouă la olaliă le împart poporului, am găsit de bine să hotărîm ca nici unul dintre cei sfințiți să nu mai facă aceasta, ci să se dea poporului numai singură cuminecătura spre viața vecinică și spre iertarea păcatelor; iar aducerea strugurilor să se considere de pângă, preoșii, deosebit binecuvântându-o, să dea dintr'însa celorce cer spre a mulțumi celuice a dăruit rodurile, prin ceace trupurile noastre cresc și se nutresc după hotărîrea dumnezeiască. Dacă vreun cleric ar proceda împotriva celor hotărîte, să se caterisească.

(3, 4 ap.; 32 trul.; 37 Cartag.).

La comentarul canonului 3 ap. am vorbit cât a trebuit despre chestiunea aceasta, și prin urmare acelea servesc de comentariu și pentru canonul prezent.

Canonul 29.

Canonul (Părinților) celor din Cartagina dispune ca sfintele altarului să nu se săvârșască decât numai de per-

soane, cari au ajuns, făcându-se excepție cu o singură zi din an, în care se săvârșește cina Domnului, uzând acei sfinți Părinți de atare dispoziție probabil atunci când era folositor pentru biserică în unele locuri pentru oare care pricini. Deoarece însă pe noi nimic nu ne îndeamnă să părăsim strictețea, urmând predania Apostolilor și Părinților, hotărîm că nu se cuvine a deslega (ajunarea) nici în Joia săptămânii ultime din patruzecime și astfel a necinsi toată patruzecimea.

(69 ap.; 89 trul.; 60 Laod.; 41, 47 Cartag.; 16 Tim. Alex.).

— Părinții trulani prin acest canon al lor corectează dispoziția respectivă a canonului 41 al sinodului dela Cartagina și orânduiesc că fețele sfințite trebuie să fie pregătite în fiecare zi spre a săvârși sf. liturghie.

Canonul 30.

Voind să se facă totul spre zidirea bisericii, am hotărît să punem la ordine și pe preoșii dela bisericile din teritoriile barbarilor; așadară dacă dânsii cred că se cuvine a călca apostolescul canon, carele [dispune] a nu-și lăpăda soția proprie sub cuvânt de evlavie și a face peste celece s'au rânduie și din pricina aceasta înțelegându-se cu soțiile lor, se rețin de împreunarea între olaltă: hotărîm ca aceștia la nici un caz să nu mai trăiască la olaltă cu acelea, ca prin aceasta să ne dea dovadă deplină despre făgăduința lor. Și aceasta le-am îngăduit lor nu pentru altceva decât numai pentru socotința lor mică de suflet și pentru moravurile lor străine, încă neîntărite.

(5 ap.; 3 sin. I ec.; 12, 13, 48 trul.: 1, 4, 9, 10 Gang.; 4 Cartag.).

— Părinții sinodului trulani prin acest canon al lor, acomodându-se obiceiurilor din ținuturile respective, admit excepție dela legea generală a Bisericii ortodoxe referitoare la căsătoria preoșilor. La comentarul canonului 5 ap., și al canonului 13 al acestui sinod am fost menționat de regula generală a Bisericii ortodoxe în chestiunea aceasta, și care regulă trebuie să rămână în vigoare pentru toate timpurile și pentru toate Biseri-

cile particulare. După canonul 5 ap. li este interzis fezelor sfințite de a-și alunga soțiile legiuite *sub pretext de evlavie*, care evlavie la căsătoria preoților era o evlavie mincinoasă eretică, după cum am văzut aceasta la comentarul aceluia canon ap. Dar în câteva Biserici provinciale, cari erau situate peste frontierele imperiului greco-roman, între popoarele, cari nu erau de origină greco-romană și pe cari canonul le numește *βάρβαροι* (barbari, de alte neamuri) domina ideea evlaviei în privința căsătoriei preoților, în sens riguros, iar nu eretic, și în conformitate cu aceasta preoții din aceste Biserici, înțelegându-se cu soțiile lor, întrerupeau pentru mai departe orice comuniune sexuală cu dănselle. Acest lucru a venit la cunoștința Părinților trulani și cu scopul de a face totul, după cum spun dânsii în acest canon, spre progresul Bisericii, hotărâsc a se admite excepție pentru preoții Bisericilor menționate și a le recunoaște să poată urma obiceiul introdus la dânsii; și a le admite aceasta «nu pentru altceva, decât numai pentru sôcotința lor mică de suflet (*μικροψυχία*) și pentru moravurile lor străine și încă neîntărite», precum și pentru motivul fiindcă la dânsii credința era încă slabă și neîntărită, după cum observă Valsamon în comentarul său la acest canon¹⁾; și prin urmare îndatăce se va întări credința la dânsii, atunci și ei vor trebui să urmeze norma generală, care se aplică la toți ceilalți în privința căsătoriei preoților. Făcând această concesie preoților din Bisericile menționate, canonul cere ca preoții respectivi să nu mai poată avea nici odată și nici un fel de împreunare cu soțiile lor, nici să mai trăiască cu ele la olaltă, ca astfel să convingă pe toți că nu numai la aparență, ci într'adevăr și din evlavie adevărată au făcut făgăduință în fața tui Dumnezeu că vor trăi în abstenență. — Valsamon foarte corect pune la canonul acesta întrebarea următoare: ce este de făcut dacă soția nu vrea să se despartă de soțul său și dacă, după acest canon, aceasta depinde de placul său? La întrebarea aceasta tot același răspunde imediat, zicând că ar fi nedrept a se constrânge soția să se despartă de soțul său, deoarece acest lucru ar contrazice canonului 5 ap. respectiv unei povești a lui Iustinian, care interzice desfacerea căsătoriei prin consens (*κατὰ συνάλθεον, consensu*)²⁾,

¹⁾ Sint. At. II, 370.

²⁾ Sint. At. II, 371.

anume novela 117 a lui Iustinian din anul 542, respectiv novela 134 din anul 536¹⁾.

Canonul 31.

Clericii, cari liturghisesc sau botează în paraclise, cari se găsesc în case, hotărîm să facă aceasta cu învoirea episcopului local; prin urmare dacă vreun cleric nu ar păzi aceasta așa, să se caterisească.

(31 ap.; 18 sin. IV ec.; 34, 59 trul.; 7, 10 sin. VII ec.; 6 Gang.; 5 Antioh.; 58 Laod.; 12 întâiu al doilea; 10 Cartag.)

— Taina sfintei euharistii precum și taina botezului, după canoane, se pot săvârși numai în biserica sfințită de episcopul competente.²⁾ În aceste preoții puteau liber oficia aceste taine în baza autorizației generale primite dela episcop din prilejul hirotonisirii. În alte locuri însă, în afară de bisericile sfințite de episcopi, li era strict interzis, deoarece aceasta se considera de schismă, sau cel puțin de tindere spre schismă (can. 31 ap. și cele paralele). Existau însă, afară de bisericile publice sfințite de episcopi sau, precum zice canonul 59 al acestui sinod, afară de «bisericile catolicești (*καθολικῶν ἐκκλησιῶν*),» și biserici din case particulare sau «paraclise (*εὐκτήρια*),» în cari deasemenea se putea oficia sf. euharistie și botezul. Despre astfel de biserici din case particulare se face mențiune din cele mai vechi timpuri ale Bisericii.³⁾ Despre aceste biserici din case particulare vorbește și acest canon și, admitînd excepție dela canonul dela Laodiceia, dispune că preoții pot să officieze sf. liturghie și să boteze în acestea, **dar numai cu permisiunea episcopului local** (*ὀπό γνάμην τοῦ κατὰ τόπον ἐπισκόπου*), altfel, dacă vreun preot și-ar permite a face aceasta fără permisiunea episcopului competente, se va caterisi (*καθαίρεσθω*), deoarece prin aceasta păcătuiește, afară de acest canon trulan, și împotriva canonului 31 ap., 34 al sinodului prezent, 18 al sinodului IV ecum. și împotriva multor altor canoane, cari, între altele prescriu ca toate bisericile din circumscripțiile respective să fie sub supravegherea și stăpînirea

¹⁾ Vezi lucrarea mea „Dreptul bisericesc“ (trad. rom.) pag. 510.

²⁾ Mărturisirea de credință ortodoxă, I, 107. — Cartea despre datele preoților, § 83.

³⁾ Nomocanonul în XIV titluri, III, 14 (Sint. At. I, 117—118).

episcopului competente, fie acelea publice sau din case particulare, întocmai precum și toți clericii (slujitorii sacramentali și servitorii bisericești) din acele circumscripții.

Aceste paraclise din case particulare sau cum se numesc în comentariul acestui canon din Cormciaia slavă «biserițe»,¹⁾ nu erau sfințite de episcop, și prin urmare în temelia altarelor acestor paraclise nu erau puse prescrisele sf. moaște ale mucenicilor, deoarece după așezămintele din ființă numai episcopul singur așeza sf. moaște din prilejul sfințirii bisericii. Dar după dispoziția canonului 7 al sinodului VII ecum., nici o biserică nu poate fi fără de sfințele moaște și într'o biserică numai atunci se poate aduce jertfa euharistică, dacă în temelia altarului acelei biserici erau așezate de către episcop sf. moaște, alfel *niciodată* și *nicidecum*. Cu privire la aceste paraclise din case particulare, sau «biserițe», în cari acest canon trulan (31) permite să se poată aduce jertfa euharistică, dar cari nu erau sfințite de vreun episcop, și în cari deci nu se găseau sfințele moaște prescrise, «s'au introdus», după opinia lui Valsamon exprimată în comentariul acestui canon, „*antimisele* (ἐπινοήθησαν τὰ ἀντιμισια, exco-gitata sunt mensalia), cari erau pregătite de către arhiereul local, ca astfel aceste antimise să poată fi așezate pe sfințele mese ale paracliselor respective (τῶν εὐαγγελίων) și ele nu numai că înlocuiau toate obiectele, cari aparțineau sf.-lui jertfelnic (θυσιαστήριον), deci și sfinței mese (τῆς ἁγίας τραπέζης), cu alte cuvinte înlocuiau însuși actul sfințirii bisericii, ci totodată serveau și ca dovadă că în paraclisele respective se putea oficia sfânta slujbă *cu permisiunea episcopului* (κατ' ἐπιτροπὴν ἐπισκοπικὴν, *ex episcopi permissione*)».²⁾ Prin aceasta se arată în genere în ce consistă permisiunea episcopului ca o persoană sfințită să poată oficia sf. liturghie în paraclisele private, — dar deodată se arată și care este importanța sf.-lor antimise. Despre importanța sf.-lor antimise vorbește patriarhul Nichifor Mărturisitorul la începutul secolului al IX-lea, carele în canonul 1 al său arată deosebita lor sfințenie și că această sfințenie nu se poate separa de dănsle»³⁾.

¹⁾ Ed. cit. I, 187.

²⁾ Sint. At. II, 372.

³⁾ Sint. At. IV, 427. — Compară decizia patriarhului constantinopolitan Nil (1378—1388) în Sint. At. V, 141—142, precum și în Nov. Skrij III, 8. §10. 11. 23. 24.

Ca atari, sfințele antimise puteau înlocui, după cum într'adevăr și înlocuiesc bisericile sfințite de episcopi. Ioan, episcopul Citrului (din secolul al XII-lea) în răspunsul său, la întrebarea arhiepiscopului Constantin Cavașila despre antimise, zice între altele următoarele: «dacă vreă biserică nu a fost sfințită reglementar, ceea ce-i lipsește din cauza aceasta, suplinește sfântul antimis; și astfel în biserică nesfințită (de eiscop) nici odată nu se poate aduce jerfa fără antimis (οὐδὲ ἔξεστιν ἐν ἀκαθιερωτῶν ναφ̄ χωρὶς ἀντιμυσίου ἱερουργεῖν γενέσθαι ποτ).»¹⁾ Manuil II, patriarhul Constantinopolului (1243—1255), la întrebările referitoare la antimise, dacă sunt ele necesare pentru fiecare biserică, răspunde: «antimisele nu trebuiesc puse pe fiecare sfântă masă, ci numai pe acelea, despre cari nu se știe dacă au fost sfințite sau nu; deoarece antimisele înlocuiesc sfințele mese sfințite și ele (antimisele) nu sunt necesare acolo, unde se știe că există mese sfințite (καὶ ἐνθα εἰσὶ γνώριμοι καθιερωμένοι τραπέζαι, οὐ χρεια ἀντιμυσίων ἐξεῖ).»²⁾ Vlaștar în sintagma sa zice: «antimisele se pun propriu zis pe acele mese, cari nu au fost consacrate prin actul sfințirii (χωρὶς δὲ ἐπ' ἐκείνων τῶν τραπέζων τίθενται τὰ ἀντιμύσια, ὡς καθιέρωσις οὐχ ἡγίασην).»³⁾ De altfel din cele mai vechi timpuri, în special dela secolul al VIII-lea începând, când iconoclastii au introdus consacrarile de biserici fără de sfințele moaște,⁴⁾ și spre a împiedica pe oricine de a aduce jerfa euharistică pe mese, în cari nu se găsesc sfinte moaște, s'a hotărât ca și în bisericile sfințite de episcopi și în cari deci erau puse sfinte moaște în sfințele mese, să fie totdeauna și în acelea sf. antimise, după cum arată locurile referitoare din *Tipiconul oficerii liturgiei cu arhieru*, în care la săvârșirea a toate trei liturgiilor se prescrie desfacerea antimisului la cuvintele «Ca și aceștia împreună cu noi să mărească...»¹⁾

¹⁾ Sint. At. V, 414.

²⁾ Sint. At. V, 116.

³⁾ A, 8 (Sint. At. VI, 81).

⁴⁾ Comentarul lui Valsamon la can. 7 al sinodului VII ec. (Sint. At. II, 582).

¹⁾ Ed. din Moscova, 1890, pag. 24, 65, 98.

Canonul 32.

Deoarece ne-a venit la cunoștință că în țara Armenilor ceice săvârșesc jertfa cea fără de sânge aduc numai vin pe sfânta masă, fără a-l amesteca cu apă, referindu-se la Ioan Gurădeaur, învățătorul bisericii, carele în comentarul [său] la evanghelia lui Matei zice următoarele: «Pentru ce n'a beut apă, ci vin, după înviere?» smulgând din rădăcină alt eres păcătos; deoarece sunt unii, cari întrebuițează apă la taine, arătând că și atunci când a predanisit tainele, și când a înviaț, a oferit masă simplă și fără taine, din rodul viei [Mat. 26, 29]; dar via produce vin, iar nu apă; și din aceasta [Armenii] socotesc că și acest învățător a combătut întrebuițarea apei la sfânta jertfă. Deci ca de acum înainte să nu rămână nici ei în neștiință, descoperim în chip ortodox concepția aceluia Părinte. Deoarece a existat un vechiu eres păcătos, cel al Idroparastaților, cari la jertfa lor au întrebuițat apă în loc de vin, acest bărbat de Dumnezeu purtător, desființând învățătura nelegiuită a acestui fel de eres, a arătat că el a alcătuit cuvântarea pomenită din cauză că aceia se opun tradiției apostolice. Deoarece și bisericii sale, în care i s'a încredințat conducerea pastorală, i-a predanisit a se amesteca viaul cu apă, când trebue să se săvârșască jertfa cea fără de sânge, referindu-se la amestecarea din sânge și apă cea din cinstită coastă a răscumpărătorului și Mântuitorului nostru Hristos Dumnezeu, care s'a vărsat spre viața de veci și spre mântuirea de păcate a lumii întregi; dar și în toate bisericile, în cari au strălucit luminătorii duhovnicești, slăpânește această rânduală dată de Dumnezeu. Apoi și Iacov, fratele după trup al lui Hristos Dumnezeuul nostru, căruia celui dintâiu i s'a încredințat scaunul bisericii Ierusalimului, și Vasile arhiepiscopul [bisericii] Cezareiei, al cărui renume s'a răspândit în lumea întreagă, cari ne-au predanisit în scris tainica lucrare sfințită, au rânduit ca la dumnezeiasca liturghie să punem în potir apă și vin. Și cuvioșii Părinți întruniți la Cartagina precis spunând așa că la sfintele [liturghii] să nu se aducă ni-

mic altceva decât trupul și sângele Domnului, precum și însuși Domnul a predanisit, adică amestecând pâinea și vinul cu apă. Deci dacă vreun episcop sau presviter nu face după rânduiala predanisită de Apostoli, amestecând vinul cu apă, ci în acel fel va aduce jerfa cea preacurată, să se caterisească, ca unul care a vestit iaina imperfect și a făcut inovațiuni în cele predanisite.

(3, 4 ap.; 81 trul.; 37 Cartag.).

— Armenii cu diferitele lor particularități din viața bisericească au dat imbold Părinților sinodului trulan să emită câteva canoane (afară de canonul prezent încă și can. 33, 56 99). Armenii au primit creștinismul la începutul secolului al III-lea și anume în urma propoveduirii lui Grigorie, carele mai târziu s'a numit «Luminaătorul», și carele în anul 302 a fost pus de către Leontie, episcopul Cezareiei, în calitate de cel dintâi mitropolit al Armeniei. Armenii la început au fost riguros ortodocși, — și acest lucru a durat chiar până la secolul al VI-lea, când a început să se introducă între ei monofizitismul. Cu încetul au început să se abată dela credința ortodoxă și să introducă uzanțele lor particulare bisericești — pânăce în fine în anul 596 la un sinod ținut la Tvin, pe timpul patriarhului lor Avraam, Armenii au respins în mod solemn hotărârile sinodului al IV-lea ecumenic (date împotriva monofizitismului), au introdus adaosul «celce Te-ai răstignit pentru noi» în înnul Trisaghion¹⁾ și au pronunțat anatema împotriva mitropolitului iverian Chir, carele recunoscuse sinodul al IV-lea ecumenic și prin aceasta s'au despărțit de Biserica ortodoxă. S'au făcut diferite încercări ca Armenii să se unească din nou cu Biserica ortodoxă. Împăratul Mauriciu (582—602) a a întreprins o încercare serioasă; deasemenea împăratul Eraclie împreună cu patriarhul constantinopolitan Serghie la anul 622 au încercat împreunarea Armenilor cu Biserica ortodoxă. Totuș toate aceste încercări au rămas fără rezultat. Armenii nu numai că au rămas pe lângă hotărârile lor dela sinodul din anul 596, ci au început să introducă și alte inovațiuni în comunitatea lor religioasă. Mai ales următoarele se citează împotriva Armenilor: 1) că mărturisesc monofizitismul și nu recunosc ultimele 4 sinoade

¹⁾ „Sfinte Dumnezeule, Sfinte...“ (N. Tr.)

ecumenice (IV, V, VI și VII), 2, urmează doctrina astartodocheților (incorrupticolar) sau fantasiaștilor, cari învățau că Hristos a avut numai corp aparen și ca atare acest corp nu a putut fi supus stricăciunii (*φθορά*) 3, prin adaosul la cântarea Trisaghion au adoptat învățătura teopashită și saveliană, 4, la sfânta cuminecătură nu folosesc apă pe lângă vin, 5, nu recunosc multe sărbători de ale Bisericii ortodoxe, 6, leapădă multe locuri din Sf. Scriptură, 7, omît ungerea cu unt de lemn la botez., 8, sf. mir nu-l pregătesc după prescripțiile Bisericii etc.¹⁾

În jumătatea a doua a secolului al VII-lea, când s'a ținut sinodul trulan, Armenii erau puși sub îngrijirea Bisericii constantinopolitane, și deoarece pe acel timp încă nu s'au desvoltat și nu au fost puse în sistem toate punctele învățaturii lor greșite, dupăcum s'a întâmplat aceasta mai târziu, s'au făcut încercări de a-i readuce prin convingere în sânul unității Bisericii și din cauza aceasta sinodul trulan le dă atenție prin cântava canoane. Primul dintre aceste canoane este canonul prezent (32).

Părinții trulani au în vedere obiceiurile Armenilor, după cari dâșii întrebuițează numai vin la sfânta masă, pe care nu-l amestecă cu apă când aduc jerfa cea fără de sânge și acest obicei al lor și-l justifică printr'un loc din comentarul lui Ioan Gurădeaur la evanghelia lui Matei (26, 29). Impotriva acestui obicei al lor vorbesc Părinții trulani în canonul lor prezent (32) și expun învățătura ortodoxă în privința aceasta. Anume arată că Ioan Gurădeaur a rostit acele cuvinte pentru combaterea *idroparastaților* (următorii gnosticului Tatian din secolul al II-lea, care între altele, învăța că creștinii trebuie să se abțină dela beuturile tari și a poruncit ca euharistia să se officieze numai cu apă în loc de vin)²⁾, și prin urmare nu are înțeles referirea la cuvintele lui Gurădeaur spre a arăta că la euharistie să nu se întrebuițeze și apă. Arată mai departe că însuși Ioan Gurădeaur a dat regula ca officierea euharistiei să se facă cu pâine și cu vin amestecat cu apă; după cum tot așa au normat în liturgiile respective și Iacov, primul episcop al Ierusalimului, și Vasile cel Mare, precum tot în felul acesta au orânduit și Părinții sinodului

1) Vezi: Hergenröther, Photius, I, 478 fg., III, 327 fg. — Pichler: Geschichte der kirchlichen Trennung, II, 438 fg.

2) Walch: Historie der Ketzereien, I, 425 fg.

dela Cartagina în canonul lor al 37-lea, și în fine că acest lucru s'a observat astfel în toate Bisericile ortodoxe din lume. Părinții sinodului trulan, după ce au arătat toate acestea, hotărâsc că trebuie să se caferisească fiecare episcop sau presviter, care îndrăznește să aducă sf. jertfă cu vin curat neamestecat cu apă, deoarece prin aceasta ei săvârșesc o faină imperfectă, dar și pentru că prin aceasta «introduc *inovațiune* (*καινοτομία*, innovans) în ceea ce s'a predanisit».

Canonul 33.

Deoarece ne-am înștiințat că în țara Armenilor să pun în cler numai cei din neamul preoțesc, dovedind că, făcând aceasta, urmează obiceiurile iudaice, iar unii dintre dânsii netunși se pun ieropsalți și citeși în biserică dumnezeiască; hotărîm că de acum înainte să nu le fie iertat celorce voiesc să introducă pe cineva în cler a avea în vedere neamul celui ce se sfințește; ci cerțându-i dacă sunt vrednici, conform hotărîrilor așezate în sfințele canoane, să se primească în cler, pe aceștia să-i prohibisească pentru serviciul bisericesc, ori își au origina din strămoși preoți, ori nu. Apoi nici a cili cuvintele dumnezeiești poporului de pe amvon după rânduiala celorce sunt consemnați în cler nu este ertat vreunui dintre toți; afară numai dacă unul ca acesta poartă tunderea ieralicească și a primit canoniceste binecuvântarea dela păstorul său. Iar dacă cineva se va vădi că lucrează împotriva celor scrise mai înainte, să se afurisească.

(76 ap.; 14 sin. IV ecum.; 15 Laod.).

— Prin canonul acesta se rectifică două uzanțe antilegale, cari se practicau la Armeni, — prima este aceea că numai cei ce-și trăgeau origina din neam preoțesc puteau fi primii în cler. Părinții trulani condamnă acest obicei, care nu concordează cu doctrina Bisericii creștine, fiind un obicei iudeu. La iudei, în Biserica Testamentului vechiu fiind legea, după care numai cei ce-și aveau origina din seminția lui Levi puteau fi aleși pentru îndeplinirea slujbei preoțești. Aceasta s'a orânduit în Biserica Testamentului vechiu pentru răscumpărarea celor întâiu născuți,

cari la început conform legii cu toții trebuiau să fie consacrați serviciului lui Dumnezeu (II Moisi, 28, 1; IV Moisi, 3, 9-18; 8, 19; 18, 7). În Biserica Testamentului nou legea aceasta a ieșit din vigoare și locurile referitoare din Sf. Scriptură le-am menționat la comentarul canonului 76 ap. În Biserica Testamentului nou s'a normat că la alegerea persoanelor pentru serviciul preoțesc trebuie să se ia în considerare calitățile lor personale, iar nu originea lor familiară. Canonul prezent normează că respectivii trebuie examinați dacă sunt vrednici după orânduirile sfintelor canoane a fi primiți în cler și atunci să se pună (*προχειρίζεσθαι*) în serviciul Bisericii, fără a avea în vedere dacă își au originea din familie preoțească, ori nu. Aceasta a fost în vigoare dela început în Biserica creștină și va rămâne totdeauna în vigoare.

Obiceiul al doilea, pe care Părinții trulani l-au remarcat la Armeni, este acela după care erau primiți în Biserică în calitate de cântăreți ieraticesți (*ιεροψάλτας*) și citeși atari persoane, cari nu aveau tunderea părului (*μὴ ἀποκερομένους*, non tonsos), bisericască. Aceasta o făceau Armenii în legătură cu obiceiul lor prim, amintit mai nainte și anume: dânșii erau de părerea că fiilor de preoți chiar ca atari li se cuvine serviciul bisericesc și le permiteau să îndeplinească în Biserică funcțiunea de cântăreț și citeș, fără a mai considera de necesară pentru acest lucru vreun ceremonial special bisericesc și prin urmare fără să fie necesară tunderea bisericască împreună cu sfințirea citeșilor și cântăreților bisericesți.¹⁾ Canonul prezent condamnă acest obicei drept anticanonic, deoarece contrazice ordinei bisericesci din ființă stabilită chiar din veacul al IV-lea prin canonul 15 al sinodului dela Laodiceia și hotărăște că numai aceia pot citi cuvintele dumnezești de pe amvon, cari s'au făcut vrednici de tunderea ieraticască (*ιερατικῆ κουροῦν*, sacerdotali tonsura) și cari au primit binecuvântarea (*τὴν εὐλογίαν*, benedictionem) conform canoanelor dela păstorul lor. Pentru cece procedează împotriva prescripțiunilor acestui canon se stabilește pedeapsa afurisirii.

Canonul 34.

Canonul ieraticesc luminat arătând și aceasta că infracțiunea conjurațiunii sau complicității este oprită cu

1) Tipiconul Arhier., ed. cit., pag. 111 etc.

totul și prin legile externe, deci cu atât mai vărfos se cuvine a opri să se înlămple aceasta în biserica lui Dumnezeu; noi încă ne sârguim să păzim ca, dacă oarecari clerici sau monahi s'ar găsi făcând conjurațiuni sau făcându-se complici, sau pregătind curse împotriva episcopilor sau clericilor, celor împreună cu ei, să cadă cu totul din treapta lor.

(31 ap.; 18 sin. IV ec.; 5 Antioh.; 10 Cartag.; 13, 14, 15 întâiu al doilea).

— Prin canonul prezent se înoiește canonul 18 al sinodului IV ecumenic.

Canonul 35.

Nu este iertat nici unuia dintre mitropoliți ca la moartea episcopului supus scaunului său să ia sau să-și însușască lucrurile aceluia sau cele ale bisericii lui; ci [acelea] să fie sub paza clerului bisericii, căreia răposatul era înaintestătător, până la promovarea altui episcop; afară de cazul, când nu au rămas clerici în acea biserică; atunci mitropolitul le va păstra pe acestea neîmpușinate, toate predându-le episcopului, care se va hirotonisi.

(40 ap.; 22,25 sin. IV ec.; 24 Antioh.; 22, 26, 81 Cartag).

— Canonul 22 al sinodului dela Calcedon amenință cu caterisire clerul dela Biserica episcopală respectivă, dacă după moartea episcopului propriu nu păstrează, ci risipește lucrurile cari au aparținut defunctului. Se vede că ceea ce s'a interzis clerului, se comitea de către unii mitropoliți. Din cauza aceasta canonul le interzice acestora ca, după moartea vreunui episcop supus lor, să înstrăineze sau să-și însușască lucrurile episcopului răposat sau ale Bisericii lui. După ce conform canonului 34 ap. mitropolitul este superiorul episcopilor subordonați, se privea de lucru firesc ca după moartea unui astfel de episcop mitropolitul să aibă datoria a se îngriji de toate lucrurile, cari făceau parte din averea episcopului sau Bisericii sale, și prin urmare de lucrurile, cari făceau parte din averea particulară a episcopului decedat, dar în privința cărora el nu a luat nici o dispoziție înainte de moartea sa, mitropolitul avea dreptul de a dispune după chibzuința sa. În urma acestui raport de superioritate, care ființa între mitropolit

și episcopii subordonați lui, unii dintre mitropoliji în astfel de cazuri într'adevăr își însușeau lucrurile rămase după unul sau altul dintre episcopi. Canonul acesta, condamnând procedura aceasta, dispune ca lucrurile, cari au rămas după moartea vreunui episcop să rămână sub supravegherea clerului acelei Biserici, la care răposatul era înaintestătător și adică până atunci, când se va institui alt episcop, căruia acelaș cler le va preda pe lângă o dare de seamă exactă. Iar dacă din întâmplare nu a rămas nici un cleric la Biserica văduvită, pentru acest caz numai, canonul dispune ca mitropolitul să exercite supravegherea asupra lucrurilor rămase după decedatul episcop, dar să le păstreze la tot cazul intacte și apoi să le predea noului episcop. Dispozițiile canonului prezent le găsim menționate și în *ἐπιτομή*, care se dă mitropolijilor și arhiepiscopilor, când se instituesc.¹⁾ — Valsamon în comentarul la acest canon citează ordinul împăratului Manuil Comneanul (1143—1180), după care nici un funcționar de Stat nu are voie să se amestece în afacerile în legătură cu predarea și consemnarea lucrurilor rămase după moartea vreunui episcop, ci aceste trebuesc aranjate cu totul independent și numai de către membrii clerului Bisericii respective și pune în vedere pedepsele cele mai riguroase (pedepse corporale, tăierea membrilor, confiscarea averii și exil) pe seama tuturor funcționarilor de Stat, cari îndrăznesc să păcătuiască împotriva acestui ordin împărătesc.²⁾

Canonul 36.

Repețind cele legiferaute de cei o sută cincizeci de sfinți Părinți adunați în această de Dumnezeu păzită cetate împărătească și de cei șasesute-treizeci întruniți la Calcedon, hotărîm ca scaunul Constantinopolului să beneficieze de prerogative identice cu tronul Romei vechi și să se înalțe ca acela în afacerile bisericești, fiind al doilea după acela, după carele să se numere scaunul mării celâți Alexandria, apoi cel al Antiohiei și după acesta cel al celâții Ierusalimului.

(6, 7 sin. I ec.; 2, 3 sin. II ec.; 28 sin. IV ec.).

— Prin canonul prezent se stabilește ordinea între cele

¹⁾ Sint. At. V, 547.

²⁾ Sint. At. II, 385—386.

dintâi scaune ale Bisericii ecumenice și, în privința scaunului constantinopolitan, înnoindu-se dispoziția canoanelor 3 al sinodului II ecumenic și 28 al sinodului IV ecumenic, se dispune ca primul să fie scaunul *Romei*, al doilea scaunul *Constantinopolului*, al treilea scaunul *Alexandriei*, al patrulea scaunul *Antiochiei* și al cincilea scaunul *Ierusalimului*. La comentariile canoanelor 6 și 7 ale sinodului I ecum., al canonului 3 al sinodului II ecum. și al canonului 28 al sinodului IV. ecum. precum și la canoanele paralele am vorbit cât a fost necesar pentruca dispozițiile acestor canoane să fie înțelese. Episcopii tuturor acestor cinci scaune sunt deplin egali între oaltă în privința jurisdicțiunii, iar în privința onorurilor (τῶν τιμῶν, honoris) prin canonul prezent să stabilește o normă permanentă pentru dânsii și pentru scaunele lor și adică pe baza principiului general, pe care l-au observat și Apostolii însiși și care a fost în vigoare în cursul tuturor veacurilor și anume că împărțirea teritoriilor bisericești se acomodează împărțirii politice (17 sin. IV ecum.) și că importanța și caracterul diferitelor scaune se determină după importanța în raporturile de Stat a cetăților respective, în cari se găsesc acele scaune.

Canonul 37.

Fiindcă în diferite timpuri s'au întâmplat năvăliri barbare și din cauza aceasta mai multe cetăți au fost supuse celor fără de lege, astfel că pentru aceasta înaintestătătorul unei asemenea cetăți, după ce s'a hirotonit, nu putea să-și ocupe scaunul său și să-și întărească într'însul poziția ieratică, și astfel să săvârșască și să administreze, după obiceiul din ființă, hirotoniile și toate cele ce se cuvin episcopului; noi păzind cinstea și venerația preoșiei și nicidecum voină ca procedura detestabilă păgână să lucreze în detrimentul drepturilor bisericești, hotărîm ca [episcopii] ceice au fost hirotoniți în acest fel și pentru motivul arătat nu au putut să-și ocupe scaunele lor, să nu fie supuși nici unui prejudiciu, încât să săvârșască în chip canonic și hirotoniile deosebiților clerici și să se bucure de puterea președinției după locul lor și fiecare dispoziție luată de ei să aibă tărie și pu-

tere legală. Fiindcă nevoia timpului care împiedică păstrarea exactă [a drepturilor], nu restrânge hotărârile juridiciei.

(36 ap.; 16 sin. I ec.; 9 sin. III ec.; 6, 29 sin. IV. ec.; 18 Ancira; 17, 18 Antioh.; 1, 2, 3 Ciril Alex.).

— Sinodul dela Antiohia prin canonul său al 17-lea a fost hotărît ca episcopul ales și instituit legal, dacă nu va merge în circumscripția sa, și adică nu din vina sa, ci sau din motivul că poporul nu-l primește, sau din alte motive, cari nu derivă dela dânsul (*ὅτι ἐτέραν αἰτίαν οὐκ ἐξ αὐτοῦ γινόμενον*), un astfel de episcop are dreptul de a-și păstra onorurile sale și funcțiunea sa. Prin canonul prezent trulan se confirmă același lucru referitor la episcopul, a cărui cetate sau circumscripție este ocupată de necredincioși și din cauza aceasta dânsul nu-și poate ocupa tronul și nu-și poate întări într'însul situația sa de întâistătător, ci trebuie să trăiască în altă cetate oarecare, și canonul dispozează că un atare episcop trebuie să beneficieze de toate drepturile, pe cari le-a câștigat prin hirotonia sa în scaunul respectiv, așadar poate să hirotonisească clerici canonicște, poate să se bucure liber de dreptul de a ședea între episcopi și de ordinea scaunului său între celelalte scaune, și toate actele sale administrative trebuie să se considere de legale și întărite, întocmai ca și când ar fi în scaunul său. Pentru dispoziția aceasta canoul invocă trei motive: întâiu, fiindcă vrea să se păstreze onorurile și demnitatea preoției, al doilea ca nu cumva neînfrânarea păgână să cauzeze vreo pagubă canoanelor Bisericii și al treilea că referințele și necesitățile timpului, cari pot să oprească momentan validitatea normală a drepturilor bisericesti, nu pot avea nici o influință asupra demarcării hotarelor stabilite ale respectivei circumscripții bisericesti și prin urmare îndatăce aceste referințe se schimbă și se revine la situația normală, trebuie să se restabilească ordinea canonică, care era în ființă mai înainte. Aplicarea practică a acestora o găsim chiar în canonul 39 al sinodului prezent.¹⁾

¹⁾ După opinia lui Abbé Fleury exprimată în *Histoire ecclésiastique*, prin canonul prezent s'a pus la apas temeiul pentru episcopii *in partibus infidelium* (Livre XL. ch. 51., ed Paris, 1856, III, 35). Van Espen în comentarul la acest canon este, și deplin justificat, de opinie contrară (Comment. in canon., ed. cit., p. 407).

Canonul 38.

Păstrăm și noi canonul cel așezat de Părinții noștri, care hotărăște astfel: dacă vreo celate s'a înoll prin puterea împărătească sau s'ar inoi în viitor, împărțirii politice și de Stat să-i urmeze și rânduiala afacerilor bisericesti.

(4, 6, 7 sin. I. ec.; 3 sin. II ec.; 17, 28 sin. IV ec.).

— Prin canonul prezent se înoiește dispoziția finală din canonul 17 al sinodului IV ecumenic.

Canonul 39.

Deoarece fratele și conliturghisitorul nostru Ioan, întâistătorul insulei Ciprului, împreună cu poporul său, din cauza năvălirilor barbaricești, și pentruca să se elibereze din robia păgână și pentruca să se supună cu adevărat sceptului stăpânirii preacreștinești, s'a mutat din insula menționată în Eparhia Elespontului prin purtarea de grijă a iubitorului de oameni Dumnezeu și cu osteneala de Hristos iubitorului și binecinstitorului nostru împărat, am hotărît să se păstreze neschimbate prerogativele date scaunului bărbatului mai sus menționat de către Dumnezeu purtătorii Părinți întruniți pentru întâia dată la Eles, ca astfel Iustiniapolul cel nou să aibă drepturile Constantinopolului și episcopul prea iubitor de Dumnezeu, cel pus acolo, să aibă precădere față de toți cei din eparhia Elespontului, și să se hirotoniască de către episcopii săi, conform vechiului obicei. Dar fiindcă de Dumnezeu purtătorii noștri Părinți au poruncit să se păstreze obiceiurile din fiecare biserică, episcopul cetății Cizicului să fie supus întâistătorului menționatului Iustiniapol, în felul tuturor celorlalți episcopi, ceice sunt sub arătatul Ioan, întâistătorul de Dumnezeu prea iubitor, de către carele, cerând trebuința, se va hirotoni și episcopul chiar al cetății Cizicului.

(34 ap.; 6, 7 sin. I. ec.; 2, 3 sin. II. ec.; 8 sin. III. ec.; 28 sin. IV. ec.; 36, 37 frul.; 9 Antioh.).

— În canonul prezent găsim aplicarea principiului exprimat în canonul 37 al acestui sinod și anume că dacă un episcop în urma referințelor externe nu poate să rămână în scaunul său și este necesitar să petreacă în alte teritorii, un astfel de episcop își păstrează totuși toate drepturile și prerogativele împreună cu scaunul său. La sinodul III ecum. prin canonul al optulea s'a recunoscut și s'a proclamat prin lege independența (autocefalia) Bisericii Ciprului. În jumătatea a doua a secolului al VII-lea în urma invaziunii Saracenilor în Cipru, episcopul Ioan, înfăistătorul (*πρόεδρος*, praesul) de pe atunci al insulei Ciprului, spre a se elibera pe sine și poporul său de sub robia păgânilor și spre a găsi scut sub sceptrul unui Stat creștin, a emigrat din Cipru și s'a mutat în circumscripția Elespontului împreună cu episcopii subordonați lui, cu clerul și cu poporul, care circumscripție însă sub raport bisericesc era dependentă de patriarhul Constantinopolului. Sinodul trulan, în conformitate cu rânduiala canonică generală nu putea să permită ca un episcop superior, ba chiar autocefal, să fie despoiat de drepturile și prerogativele sale în urma referințelor externe și să fie supus altui mitropolit, deci prin canonul prezent dispune ca Ioan, înfăistătorul Ciprului, carele acum s'a mutat în Elespont, să-și păstreze întru toate drepturile și prerogativele conferite de sinodul al III-lea ecum.; și afară de aceasta încă și circumscripția bisericească a Elespontului și episcopul Cizicului, carele eră mitropolitul acestei circumscripții, să fie supus menționatului Ioan. Deoarece însă circumscripția Elespontului până atunci era supusă autorității scaunului constantinopolitan, acelaș canon dispune ca Ioan, episcopul Iustinianopolului nou (sau al Constanției — Constantia — de odinioară, capitala insulei Cipru) să aibe sub puterea sa circumscripția Elespontului și că drepturile Constantinopolului referitoare la această circumscripție să fie trecute acum asupra lui Ioan al noului Iustinianopol, carele, dacă va cere trebuința, va numi și pe mitropolitul Elespontului (din Cizic), deoarece aceasta îi revine în calitate de episcop autocefal.

Locul din canon, după care drepturile Constantinopolului (*τὸ δικαίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως*, Constantinopolis jus), îi revin noului Iustinianopol, unora li s'a părut greu de conceput, deoarece nu se poate admite ca sinodul trulan să recunoască noului Iusti-

nianopol drepturi și prerogative identice cu ale Constantinopolului.¹⁾ Într'un manuscris vechiu (codex Amerbachianus), menționat de Beveregiu în comentarul la acest canon, în loc de τῆς Κωνσταντινουπόλεως stă τῆς Κωνσταντινέων πόλεως (Constantiensium civitas) și atunci locul respectiv ar suna astfel: «Iustinianopolul cel nou să aibă drepturile cetății Constanției», anume capitala insulei Ciprului, care s'a numit *Iustinianopolul cel nou* de către împăratul Iustinian vă avea aceleași drepturi, pe cari le-a avut această cetate pe atunci, când se numia Constanția și când sinodul al III-lea ecumenic a recunoscut autocefal pe episcopul Constanției), capitala Ciprului. După comentarul expus mai sus pot sta, potrivit observației lui Beveregiu, ambele redactări, și anume Ioan, fiind în Elespont, putea să exercite drepturile Constanției (adică pe ale fostului episcop autocefal al Constanției, actualul Iustinianopol cel nou) față de episcopii Ciprului, iar față de episcopii Elespontului putea să exercite drepturile Constantinopolului (adică ale scaunului constantinopolitan).²⁾

Altfel această situație excepțională a întâistăătorului Ciprului a durat numai timp scurt, și pe succesorul lui Ioan îl găsim în insula Cipru, iar mitropolitul Elespontului iarăși a revenit la scaunul constantinopolitan.³⁾

Canonul 40.

Fiindcă este faptă foarte măntuitoare a se lipsi de Dumnezeu prin retragerea din sgomotul vieții, ni se cuvine să nu primim cu pripă fără examinare pe ceice aleg viața monahală, ci să păstrăm norma predanșită nouă în privința aceasta de către sfinții Părinți, astfel că atunci să primim votul vieșei celei după Dumnezeu, când este întărit și făcut prin cunoaștere și judecată, după desvoltarea deplină a rașionii. Deci celce voiește a se supune jugului monahicesc să nu fie mai tânăr de zece ani, și în privința acestuia întâistăătorul are căderea

¹⁾ Hefele, Conciliengeschichte, III, 336, Anm. 1.

²⁾ Annot. in h. c., p. 154 — Despre Biserica Ciprului Beveregiu scrie: „Ista autem Cyprī metropolis, quae antea Constantia dicebatur, a Iustiniano Imperatore suo de nomine *nova Iustinianopolis* dicta est.”

³⁾ Vezi comentarul lui Aristen la acest canon în Sint. At. II, 397.

să examineze dacă crede că este mai favorabil a prelungi termenul până la introducerea și așezarea lui în viața monahicească. Căci, deși Vasile cel Mare în sfintele sale canoane pe ceea ce vrea să se ofere pe sine lui Dumnezeu și îmbrățișează fecioria, legiuște a se numera în ceala fecioarelor după ce a împlinit șaptesprezece ani; totuși noi urmând rânduiala cea pentru văduve și diaconise am stabilit pentru viața monahicească etatea menționată alegându-o prin comparație. Căci scris este la dumnezeescul Apostol: văduva la șesezeci de ani să se aleagă în biserică; iar sfintele canoane au orânduit ca diaconisa să se hirotonisească la patruzeci de ani, deoarece au văzut că prin harul dumnezeesc biserica se întărește și sporește mai mult și credincioșii s'au făcut perseverenți și s'au întărit întru păzirea poruncilor dumnezeiești; și deoarece noi prea bine am înțeles aceasta, potrivit [acestora] am hotărât ca pe celce vrea să înceapă nevoințele către Dumnezeu să-l însemnăm mai de grabă cu binecuvântarea harului ca cu o pecete, ca astfel să-l îmbărbătăm a nu lenevi și zăbovi multă vreme, ci mai vârlos îndemnându-l să aleagă binele și să se întărească într'insul.

(19 sin. I ec.; 15 sin. IV ec.; 14 trul.; 6, 44, 126 Cartag.; 5 întâiu al doilea; 18, 24 Vasile c. M.).

— Vasile cel mare în canonul său al 18-lea este de părerea că făgăduința de feciorie se poate primi după ce persoana respectivă a împlinit 16 sau 17 ani, iar făgăduința făcută înainte de această vârstă o consideră de «cuvinte copilărești.» Iar canonul prezent zice că celce vrea să intre în monahism trebuie să fie de 10 ani. Canonul menționează și regula lui Vasile cel Mare referitoare la chestiunea aceasta, dar face observația că prin aceasta se normează astfel fiindcă Biserica prin harul divin s'a întărit și a progresat mult și fiindcă credincioșii s'au făcut perseverenți și s'au întărit în împlinirea poruncilor dumnezeiești; aici menționează canonul 15 al sinodului IV ecumenic referitor la diaconise și zice că dacă la Ap. Pavel (I Tim., 5,9) se și prescrie ca ceea ce se primește în serviciul Bisericii trebuie să fie de 60 de ani, totuși Părinții pomenitului sinod (IV ec.) au normat ca diaconisele să se pună la 40 ani. Altcum în privința

anilor pe cari trebuie să-i aibă respectivii spre a fi primiți în monahism, canonul admite ca episcopul competent să hotărască și în privința aceasta să procedeze după chibzuința sa.¹⁾

Canonul 41.

Cei de prin celăți sau sate voind să se retragă în locuri închise și să îngrijească de sine-și în singurătate, mai întâiu trebuie să intre în mănăstire și să se deprindă cu viața singuratică; și vreme de trei ani să se supună exarhului mănăstirei întru frica lui Dumnezeu; și să împlinească ascultarea întru toate, cum se cuvine, și astfel să mărturisească alegerea acestui fel de viață și că o îmbrățișează benevol din toată inima, despre cece să se cerceteze de către superiorul locului. Apoi astfel alt an să petreacă afară de locul închis ca mai bine să se arate intențiunea lor. Căci numai atunci vor da dovadă deplină că nu vânează după mărire deșartă, ci pentru însuși binele adevărat urmăresc liniștea aceasta. Iar după împlinirea acestui timp, de vor rămânea în această alegere, să se închidă și să nu le fie iertat, când vor voi, a se depărta din această singurătate; fără numai dacă folosul și ajutorul obștesc, sau altă nevoie de moarte silindu-i, ar fi mânați spre acest lucru, dar și atunci cu binecuvântarea episcopului local. Iar ceice îndrăznesc să iese din locuințele lor fără cauzele menționate, la început să se închidă fără voia lor în pomenitele locuri închise, iar apoi să-i vindece cu posturi și cu alte mijloace aspre, și fiind, dupăcum este scris, că: Nici unul, care pune mâna lui pe plug și se uită îndărăt, nu este potrivit pentru împărăția lui Dumnezeu [Lc. 9, 62].

(4 sin. IV ec.; 4 întâiu al doilea).

— Părinții trulani nu priveau cu încredere împrejurarea când unii părăseau viața lumească și se consacrau vieții singuraticе (*εις αναχωρητικόν βίον*), închizându-se în căsuțe mici, strâmte și înșiși erau învățătorii lor proprii (*καὶ αὐτοὺς ἑαυτοὺς εἶναι κατηγγυγμένους*), după cum zice Zonara în comentarul la acest canon. Din cauza aceasta canonul poruncește ca ceice într'adevăr voesc să

¹⁾ Vezi comentarul lui Zonara la acest canon în Sint. At. II, 390.

se dedice acestui fel de viață, înainte de toate trebuie să intre în mănăstire și să petreacă trei ani în supunere riguroasă ca prin aceasta să se pregătească pentru viața retrasă și să arate că au ales sincer viața aceasta. După aceasta episcopul competent îi supune unei examinări, apoi trebuie să petreacă un an afară de mănăstire ca astfel să poată arăta lămurii fermitatea hotărârii lor. Și dacă în felul acesta ei dovedesc cu desăvârșire că doresc viața retrasă din iubirea față de virtute, iar nu pentru ca să fie preamăriți de oameni, atunci li se poate permite să intre în locurile alese pentru viața singuratică, cu condițiunea însă ca să nu le fie permis a mai ieși de acolo, decât numai cu excepția cazurilor, când sunt necondiționat constrânși la aceasta, sau pentru interesele obștești ale poporului, sau dacă îi amenință moartea; dar în aceste cazuri pot ieși numai cu învoirea și cu binecuvântarea episcopului competent. Canonul hotărăște că dacă vor ieși de sine din aceste locuri retrase, să se aducă cu forța la locurile lor și să se supună la epifimii riguroase¹⁾.

Canonul 42.

În privința celorce se zic eremiți, cari, îmbrăcați fiind în negru și purtând plete la cap, umblă prin cetăți, petrecând printre bărbați laici și femei, și făcând de rușine votul lor, am hotărît, că dacă, după ce și vor lunde pletele lor, vor alege să primească felul de traiu al celorlalți monahi, aceștia să se așeze în mănăstire și să se numere între frați. Iar dacă nu vor alege aceasta, desăvârșit să fie alungați din cetăți și să locuiască în pustietăți, după cari au plăsmuit și numirea lor.

(4 sin. IV ec.; 4 întâiu al doilea).

— Referitor la eremiții (*ερημίται*) menționați aici, Valsamon în comentarul dela acest canon observă că mulți înșelători al poporului umblă prin cetăți în haine negre și cu părul despletit, arătându-și cu fățărnicie postul lor și simplitatea lor în traiul vieții și astfel înșală pe oamenii mai simpli și fac de rușine votul monahal. Și unii dintre acești pustrnici mincinoși umblând printre laici și răspândind pe ulițe învățături demoniace, se prezintă pe sine ca și când s'ar ruga pentru popor și ar propovedui pocăința; alții

¹⁾ Sint. At. II, 402—403.

zic că la porunca lui Dumnezeu au venit în cetăți din pustietate spre a da de știre ceva ce are să se întâmple și, fără de rușine înșelând bani, promit oamenilor mai simpli oarecari lucruri mari. Despre acest fel de pustnici mincinoși tratează canonul prezent și dispune a se trimite la mănăstire să trăiască acolo ca și ceilalți călugări. Iar dacă nu voiesc să meargă în mănăstire să trăiască acolo, atunci să fie alungați din cetăți și să se ducă în pustietăți și acolo să petreacă viața pe care și-au ales-o în chip mincinos și neprecuțat¹⁾.

Canonul 43.

Este îngăduiul creștinului să-și aleagă viața ascetică și lepădându-se de viforul zgomotos al împrejurărilor vieții, să intre în mănăstire și să se fundă după chipul monahicesc, chiar de s'ar și găsi în orice greșală. Căci Mântuitorul nostru Dumnezeu a zis: Pe celce vine către mine, nu-l voi scoate afară [Ioan 6, 37.] Și fiindcă viața monahicească reprezintă viața întru pocăință, noi o aprobăm pe seama celui ce o îmbrățișează sincer, și [pe acesta] nici o faptă nu-l împiedică întru ajungerea țintei sale.

(4 sin. IV ec. ; 2, 4 întâiu al doilea).

— Canonul acesta este clar. Valsamon în comentarul la acest canon spune că unora, dintre cei ce doreau să intre în monahism, li se interzicea acest lucru din cauza vieții lor urâte și destrăbălate sau din cauza vreunui păcat comis mai înainte. Canonul citează cuvintele referitoare ale Mântuitorului și hotărăște că nici un păcat comis mai înainte nu poate forma piedică pentruca cineva să se dedice vieții pocăite și ascetice, precum este viața monahală.²⁾

Canonul 44

Călugărul celce se prinde în desfrâu sau celce ia femeie spre împreunare matrimonială și spre împreună viețuire, să se supună epitimilor celor potrivite canonului pentru desfrânași.

¹⁾ Sint. At. II, 407.

²⁾ Sint. At. II, 408. — Compară Nomocanonul în XIV titluri, tit. XI, cap. 3 (Sint. At. I, 254), precum și Cormciaia, cap. 44. 11, 3 (ed. cit. II, 60).

(16 sin. IV ec.; 19 Ancira; 6, 18, 19, 60 Vasile c. M.).

— Canonul 16 al sinodului IV ecumenic pedepsește cu ex-comunicare pe călugărul carele-și calcă făgăduința castității, dar conferă episcopului competente dreptul să trateze pe unul ca acesta și mai blând. Canonul 19 al sinodului dela Ancira prescrie pentru ceice calcă făgăduința castității pedeapsa, ce se dă pentru căsătoria a doua și anume penitență de un an sau de doi ani. Iar Vasile cel Mare în canonul său al 60-lea prescrie pentru aceștia pedeapsă identică celei pentru adulteri, așadară penitență de 15 ani. Canonul acesta însă îi supune pedepsei, care este orânduită pentru desfrânați, așadară unei penitențe de 7 ani. Canonul prezent, conform comentariului lui Zonara la acest canon, trebuie să aibă putere de lege, deoarece s'a dat după canoanele menționate. ¹⁾

Pedeapsa aceasta se prescrie în genere pentru toți călugării, cari calcă votul castității, așadară ori de comit desfrâu cu vreo femeie, ori dacă încheie căsătorie. De altfel pedeapsa aceasta, după observația lui Valsamon la acest canon, se prescrie pentru acel călugăr, care a comis desfrâu sau a încheiat căsătorie, dar care mai apoi s'a căit și a revenit la viața riguros călăgărească de mai înainte.²⁾ Iar că o asemenea căsătorie încheiată de un călugăr n'are nici o validitate legală, despre aceasta am vorbit la comentarul canonului 16 al sinodului IV ecumenic.

Canonul 45.

Deoarece am auzit că în unele mănăstiri femeiești, celece voesc să se învrednicească de acel chip sfințit se îmbracă de către ceice le prezintă cu haine de mătase și cu tot felul de îmbrăcăminte, împodobite chiar și cu aur și împestrite cu pietri scumpe, și astfel apropiindu-se de altar, se desbracă de îmbrăcăminte de alătea feluri de materii și îndată se face asupra lor binecuvântarea chipului și se îmbracă cu îmbrăcăminte cea neagră; hotărîm ca în viilor să nu se mai întample aceasta, deoarece nu este corect ca cece prin hotărîre proprie s'a lepădat de toală desfălarea vieții și a

¹⁾ Sint. At. II, 410.

²⁾ Sint. At. II, 410.

îmbrălișat viața cea după Dumnezeu, și a întărit aceasta prin cugetări neclintite și așa a venit la mănăstire, să-și aducă aminte iarăși prin astfel de podoabă stricăcioasă și trecătoare de celece le-a uitat; și din aceasta să i-se producă îndoială și sufletul să i se turbure, precum inundă valurile și se învârtesc încoace și încolo, astfel că, chiar dacă varsă vreo lacrimă, nu arată cu trupul umilința cea din inimă. Și de s'ar și ivi, după cum este de așteptat, câteva lacrimi, ceice văd, vor crede că aceasta s'a întâmplat nu atât din cauza înfrării în viața ascetică, ci din cauză că a părăsit lumea și pe cele ale lumii.

(126 Cartag.).

— Aici este vorba despre călugărițele adevărate, cari se consacra vieții mănăstirești; și deoarece s'a înstăpănit obiceiul, despre care se face amintire în canon, se condamnă acest obicei și se dispune că în viitor acestea să nu se mai poată întâmpla, din motivul expus în mod femeinic în canon.

Canonul 46.

Celece-și aleg viața ascetică și se așează în mănăstire, nicidecum să nu iasă de acolo. Iar dacă vreo nevoie neapărată le-ar sili pe ele, să facă aceasta cu bit necuvântarea și cu învoirea igumenisei; și atunci nu singure de sine-și, ci cu oarecare bătrâne și cu cele ce sunt cele dintâi în mănăstire, după porunca igumenisei; iar a dormi afară [de mănăstire] nicidecum nu li se îngăduie. Dar și bărbații, cari trăesc viața monahicească, silindu-i trebuința, pot ieși cu binecuvântarea celuice i s'a încredințat igumenia. Dreptaceea ceice calcă hotărîrea cea adusă acum de noi, ori de ar fi bărbați, ori femei, să se supună epitiimiilor cuvenite.

(47 trul.).

— Chiar la începutul regulării vieții călugărești din mănăstiri s'a orânduit ca nici călugărul, nici călugărița, nu poate ieși după placul său din mănăstire, — și Părinții trulan, deoarece au descoperit abuzuri în această privință, emit canonul lor prezent,

hotărînd ca ceice îndrăznesc să calce acest canon să se supună pedepselor cuvenite.

Canonul 47.

Nici femeia să nu doarmă în mănăstire de bărbați, nici bărbatul în cea de femei; căci se cuvine ca toți credincioșii să fie afară de orice poticnire și sminteală și să-și îndrepte viața lor în cinste și în apropiere de Dumnezeu. Iar de va face cineva aceasta, ori de ar fi cleric, ori laic, să se afurisească.

(18, 20, 22 sin. VII ec.).

— Canonul acesta e clar — și scopul lui este ca să ferească mănăstirile de orice bănuială.

Canonul 48.

Soția celuice s'a ridicat la demnitatea episcopatului, despărțindu-se de bărbatul său prin învoire reciprocă, după ce dânsul a fost hirotonit episcop, să intre într-o mănăstire, care este zidită departe de locul, unde trăiește episcopul și [ea] va beneficia de îngrijire dela episcop; iar de se va arăta vrednică, să se înainteze și la dregătoria de diaconisă.

(5, 51 ap.; 3 sin. I ec.; 15 sin. IV ec.; 12, 14, 30 trul.; 3, 4, 25, 70 Cartag.).

— La comentarul canonului 12 al sinodului acestuia am văzut că s'a hotărît prin lege că episcopul nu poate avea soție, dar am văzut și aceea că în cursul vremii s'a statornicit ca normă generală a Bisericii ortodoxe că numai persoanele, cari fac parte din starea călugărească, să fie puși episcopi. Prin urmare dispoziția acestui canon (48) trulan nu are însemnătate practică în sens strict. La tot cazul însă este necesar să se comenteze și acest canon din cauza legăturii sale cu canonul trulan menționat (12), și în special din cauză că în secolul al 12-lea chiar pe baza acestui canon 48 trulan, fiind interpretat în chip sofistic, s'a încercat a se dovedi că soția episcopului hirotonit poate totuși să trăiască cu soțul ei în casa episcopescă, și că ea nu este constrânsă să intre în mănăstire, dacă nu dorește, —

despre ceace noi am făcut amintire la comentarul canonului 12 trulan.

Părinții trulani, când au hotărât prin canonul lor al 12-lea că episcopul nu poate avea soție, au avut în vedere pe ceice chiar pe timpul lor erau aleși episcopi din preoșimea de mir, fiind soțiile acestora încă în viață, iar prin canonul lor acesta (48) hotărâsc ca episcopul respectiv ales dintre preoșii de mir trebuie să se despartă de soția sa prin consens și după ce dânsul se va hirotoni, femeia trebuie să intre în mănăstire, care este departe de reședința episcopoească, — fiindcă, zice Valsamon în comentarul la acest canon, dacă dânsii se vor vedea permanent, aceasta poate să le reamintească relațiile de mai înainte dintre ei și tralul lor la olaltă, și acestea le va aprinde amorul.¹⁾ În canon se spune că dânsii (adică cel ales episcop din preot de mir și soția lui) trebuie să se despartă *prin consens reciproc* (κατὰ κοινὴν συμφωνίαν), care după textul canonului poate fi *oral* și nu trebuie să fie făcut în scris, și că femeia după *hirotonia* (μετὰ τὴν χειροτονίαν) sofului ei întru episcop va intra în mănăstire. Despărțirea aceasta, care, după cum se vede, depindea de bunăvoința respectivilor și nu era reglementată prin dispoziții riguroase, a dat prilej la toate acele disordini, despre cari am făcut amintire deja și căroro numai novela împăratului Isaac Anghel din anul 1187 le-a pus capăt. Anume acesta a dat dispoziția ca despărțirea căsătoriei să fie cuprinsă *în scris* și să fie iscălită de soț și de soție, că soția va merge la mănăstire și se va călugări, îndată ce s'a iscălit despărțirea în scris, deci *înainte de hirotonirea* sofului, și după ce toate acestea s'au regulat, numai atunci putea fi hirotonit respectivul. Prin aceeaș novelă se prevede și cazul, când soția nu vrea să se despartă benevol de soțul său și să se călugărească, și se normează și se stabilește că respectivul atunci nu se poate face episcop, ci trebuie să se aleagă altul în locul lui.²⁾ Dr Zhishman citează dintr'un manuscris grecesc păstrat în biblioteca de curte din München (Cod. Monac gr. 62) o completare la chestiunea aceasta din scrierile canonice ale arhiepiscopului Dinitrie Comateanul dela începutul secolului al XIII-lea.

¹⁾ Sint. At. II, 420.

²⁾ Vezi nota 65 dela canonul 12 trulan, compară însă și comentarul lui Valsamon la acest canon în Sint. At. II, 421.

Și anume — dacă soția nu se învoește la desfacerea căsătoriei de către soțul său până la termenul fixat, atunci soțul său (carele a fost ales episcop) trebuie să demisioneze din episcopat, și el trebuie să trăiască mai departe în căsătorie cu soția sa. Inșă dacă un mitropolit a hirotonit deja întru episcop pe un preot căsătorit, încrezându-se în promisiunea soției celui preot că ea se va călugări, și apoi soția aceasta nu-și ține promisiunea și nu se desparte de soțul său episcop, cu toate acestea în acest caz căsătoria aceea încetează de a fi în vigoare și soția se va trimite cu forța în mănăstire și va fi supusă pedepsei; dupăcum tot așa se va supune pedepsei canonice și mitropolitul și episcopul din cauza lipsei lor de prudență.¹⁾ Valsamon relevă încă o întrebare, și anume că deoarece după cano anenimeni nu poate fi constrâns să intre în monahism, apoi de ce trebuie să fie trimisă la mănăstire soția episcopului ales și hirotonit, care intru nimic nu este vinovată? Pornind de la această întrebare Valsamon relevă că părerea unora este că soția unui astfel de episcop trebuie să intre în mănăstire, deoarece așa spune canonul, dar deoarece canonul nu vorbește și despre aceea că dânsa trebuie să se călugărească, apoi nu trebuie să se constrângă, în felul cum se constrâng alte diferite păcătoase, chiar nici pentru motivul, fiindcă după canon dânsul poate să o pună în dregătoria de diaconisă, care dregătorie câte odată o pot primi și femeile lumene. Valsamon, neimpărtășind opinia aceasta, demonstrează că dânsa la orice caz trebuie să se călugărească (*ἐξ ἀνάγκης ὀφείλειν αὐτὴν ἀποκεῖσθαι*, eam necessaris fonderi), deoarece înainte de hirotonisirea bărbatului său ea era liberă de a nu se despărți și în acel caz nu s'ar fi săvârșit nici hirotonia lui, nici călugărisirea dânzei; dar dupăce dânsa s'a învoit la despărțire de dragul hirotonirii soțului său, apoi aceasta (invoirea) trebuie să o constrângă pe dânsa a realiza despărțirea prin călugărire și să nu glumească cu ceea ce nu este de glumit. Și dacă dânsa ar petrece în mănăstire ca laică, apoi această împrejurare ar fi pentru dânsa pedeapsă, iar nu binefacere, și cu nici un chip nu ar servi spre cinstea celui hirotonisit.... Dacă s'ar permite soției celui hirotonisit să poată trăi ca laică în mănăstire, apoi cea femeie ar putea pretinde cu tot dreptul să trăiască

¹⁾ Zhishman, Eherecht, S. 781—782.

și afară de mănăstire, și chiar să se poată căsători cu alt bărbat, ba chiar și să trăiască mai departe cu soțul său, carele a fost hirotonit episcop, aceasta însă ar fi lucru necorect și contrar intențiunii dumnezeieștilor canoane.¹⁾ — În canon se spune că episcopul trebuie să dea atâta cât este necesar pentru întreținerea soției sale, de care s'a despărțit și care a intrat în mănăstire. După cuvintele lui Valsamon, episcopul trebuie să dea aceasta, dacă dânsa are nevoie (*ἐνδεῆ ὀσσαν*); iar dacă nu are nevoie, episcopul nu este obligat să dea nimic, deoarece chiar și lui însuși îi este interzis să facă pentru persoana sa cheltueli inutile din veniturile episcopiei.²⁾ În fine canonul adaugă în privința soției despărțite a episcopului că poate fi făcută diaconisă, numai să fie vrednică pentru aceasta.

Canonul 49.

Reînoid și acest sfânt canon, hotărîm ca mănăslirile odată sfințite cu învoirea episcopului să rămână pentru totdeauna mănăstiri și averile, cari le aparțin, să se păstreze pentru mănăstire, și nicidecum nu mai pot deveni lăcașuri lumești, nici nimeni să nu le dea oamenilor lumești; și dacă s'a și făcut aceasta până acum, hotărîm că este cu totul fără tărie. Iar ceice s'ar încumeta în viitor să facă aceasta, să se supună epifimiilor canonice.

(4, 24 sin. IV ec.; 13 sin. VII ec.).

— Din canonul acesta se vede că în secolul al VII-lea nu se ținea canonul 24 al sinodului al IV-lea ecumenic, și din cauza aceasta Părinții frulanii au găsit de necesar să înoiască acel canon. Comentarul aceluia canon al sinodului al IV-lea ecumenic servește drept comentariu și pentru canonul prezent.

Canonul 50.

Nimenea, nici laic, nici cleric, să nu se joace de acum înainte în zari; iar de se va prinde cineva făcând aceasta, dacă ar fi cleric să se caterisească; iar de va fi laic să se afurisească.

¹⁾ Sint. At. II, 422.

²⁾ Sint. At. II, 422.

(42, 43 ap.).

— Prin canonul prezent se învieșc canoanele 42 și 43 ap., prin cari se interzice tuturor laicilor, și cu atât mai vârtos fezelor sfințite de a se deda jocurilor hazarde.

Canonul 51.

Acest sfânt și ecumenic sinod oprește desăvârșit pe ceice se zic mimi¹⁾ și spectacolele acestora, apoi și reprezentațiunile de vânătoare și dansurile ce se fac pe scenă. Iar dacă cineva disprețuește canonul de față și s'ar da pe sine acestora ce sunt oprite, dacă ar fi cleric să se caterisească, iar de ar fi laic să se afurisească.

(24, 65, 66 trul.; 54 Laod.; 15 Cartag.).

— Prin canonul 24 al acestui sinod se interzice fezelor preoțești sub amenințarea de caterisire de a cerceta teatrele și de a asista la diferitele reprezentațiuni teatrale; iar prin canonul prezent se interzice în general ca la creștini să se reprezinte diferite spectacole de comedianți, reprezentațiuni de vânătoare și dansuri de pe scenă, și pedepsește cu caterisire pe clericul și cu afurisire pe laicul, dacă violează acest canon. Zonara în comentarul la acest canon invocă drept motivare sublimifatea mōralei creștine, care se violează prin acestea.²⁾ Strictețea vieții creștine pretinde ca credincioșii să nu trăiască în zburdălnicii și imoralități, ci după cum se cuvine sfinților; și din cauza aceasta canonul prezent interzice totul, prin ceceace sufletul se abate dela cele necesare, ceceace-i poate slăbi și abate încordarea, prin ceceace se dă imbold la răsete neînfrânate, precum se pot provoca acestea prin reprezentațiunile comedianților (*των μιμων*). Reprezentațiunile de vânătoare (*τα των κυνηγων θεωρια*) consistau în aceea că în orașe mari se hrăneau diferite fiare sălbatice, lei și urși și acestea la timpuri hotărâte se slobozeau într'o câmpie și erau forțate să lupte cu tauri, câteodată chiar cu oameni, deopildă cu prizonieri de război sau cu sclavi și aceasta servea spre distracția spectatorilor. Canonul interzice aceste reprezentațiuni, deoarece spectatorii, cari se desfătează de nenorocirea altora dovedesc că au inimă setoasă de sânge. Canonul

¹⁾ măscărici, bufoni, comedianți (N. Tr.).

²⁾ Sint. At, II, 425.

interzice și dansurile de pe scenă (*τὰς ἐπὶ σκηνῆς ὀρχήσεις*, în scena saltationes), deoarece sunt necuviincioase, mai ales când se execută de către femei, deoarece prin acestea se excită pasiunile în privitori și li se arde pofta înfocată.

Canonul 52.

În toate zilele postului sfintei Patruzecimi, afară de Sâmbătă și Duminică, și de sfânta zi a Buneivesiri, să se săvârșască sfânta liturghie a celor mai înainte sfințite.

(66, 69 ap.; 49, 50, 51, 52 Laod.).

La comentariul canonului 69 ap. am văzut dispoziția despre postul patruzecimii, și tot așa la comentariul canonului 66 ap. am văzut dispoziția, după care se interzice a ajuna Duminică și Sâmbăta (afară de Sâmbăta cea mare). Părinții trulani, pe baza acestor canoane ap., și mai ales în sensul dispoziției canonului 49 al sinodului dela Laodiceia, emit prin canonul prezent regula că în zilele patruzecimii (postul mare al Paștilor), fiind acestea zile de post aspru, nu se poate săvârși liturghia completă, ci numai liturghia darurilor mai înainte sfințite (*ἡ τῶν προεπισημμένων ἱερῶν λειτουργία*). Dintrre aceste zile Părinții fac excepție cu Sâmbetele, Duminicile și ziua Buneivesiri, ca ziua amintirii de bucuria că Fiul lui Dumnezeu a luat trup omenesc. Arhim. Ioan în comentariul canonului 49 al sinodului dela Laodiceia, pe baza comentatorilor greci din evul mediu, expune motivul dispoziției prezente în felul următor: »Deoarece patruzecimea este pentru toți creștinii vremea obștească pentru pocăință și pentru mărturisire de păcate, astfel și Sf. Biserică supune în acest timp pe toți credincioșii unei epifimii anumite, care în alte timpuri se impune numai unora, și anume le oferă numai citirea de rugăciunii și a Sf. tei Scripturi, nu le permite însă să vadă săvârșirea tainei corpului și sângelui lui Hristos. Dar pentru cei neputincioși cu duhul și cu trupul și în genere din motivul ca să nu slăbim cu duhul, rămânând pentru timp mai îndelungat fără sf. împărășanie, Biserica păstrează în timpul postului mare pe seama noastră darurile sfințite mai înainte și celor vrednici le permite să se cuminece cu dânsule. Există însă și alt motiv pentru acest așezământ. Aducerea darurilor în taina euharistiei arată că noi ne apropiem de Dumnezeu în dar în urma răscumpărării prin moartea

lui Hristos și în urma satisfacerii depline a dreptății dumnezeiești prin iertarea păcatelor noastre. Apoi patruzecimea este timpul pocăinții noastre sincere, timpul întristării sufletești și de zdrobire a inimii noastre în fața lui Dumnezeu pentru păcatele comise de noi în butul tuturor mijloacelor de mântuire, cari ne-au fost date în chip îmbelșugat. Și din cauza aceasta Biserica nu ține de corect și nicidecum nu îndrăznește ca pe lângă zdrobirea inimii să săvârșască liturghia complectă, ca nu cumva întristarea să se amestece cu sărbătoarea, umilirea cu înălțarea, ci se mângăie și se întărește numai cu darurile înaintea sfințite. Și în fine după orânduiri bisericești riguroase din timpurile primare în zilele postului mare este interzis a mânca înainte de a se însera, iar după norma generală bisericească se poate mânca numai după liturghie; seara însă nu se permite a se oficia liturghie. Prin urmare ca oficierea liturghiei să nu se opună rânduelii ajunării de până seara, s'a orânduit ca în săptămânile păresimilor să nu se officieze liturghia complectă, ci să se aducă numai darurile înaintea sfințite, odată cu slujba de seara. Prin aceasta se explică și împrejurarea, pentru care cu Sâmbetele și Duminicile din timpul păresimilor se face excepție dela norma generală, fiind acestea zilele amintirii de bucuria din Testamentul vechiu și nou, precum și cu ziua Bunevestiri¹⁾.

Despre însași liturghia darurilor înaintea sfințite vezi detaliat în «Novaia Scrijal» de Arhiep. Veniamin (cartea II, cap. X)²⁾,

Canonul 53.

Deoarece rudenia spirituală este mai presus decât legătura cea după trup, iar noi am cunoscut că în oarecare locuri unii, primind copii din slântul și mântuitorul botez, și după aceasta, intră în comuniune de căsătorie cu mamele [lor] rămase văduve, hotărîm ca de acum înainte să nu se mai înfăptuie această. Iar dacă s'ar prinde cineva făcând aceasta după [ce s'a emis] cano-

¹⁾ Lucrarea menționată a Arhim. lui Ioan, I, 459—461. Compară comentariile lui Zonora și Valsamon la canonul 52 trulan în Sint. At. II, 427—428.

²⁾ Ed. cit. II, 216 și urm., compară însă și comentariile Arhim. lui Ioan la canonul 52 trulan (ed. cit. II, 430—432).

nul de față, aceștia înfăiu să renunțe la acea împreunare nelegiuită, iar apoi să se supună epifimiilor pentru desfrânași.

— În canonul prezent se vorbește despre *înrudirea spirituală* (πνευματικὴ συγγένεια, cognatio spiritualis), care se naște între celce a ținut un copil la botez și copilul respectiv, pe care acela l-a ținut la botez. Această înrudire spirituală își are temeiul în ideia renașterii respectivului, carele a fost botezat și în raportul, în care el intră cu părintele său sufletesc, cu nașul, carele mijlocește renașterea lui. Acest raport din cauza datoriei, pe care nașul o primește asupra sa în privința educației spirituale a fiinului său, suplinind pe tatăl trupesc al acestuia, era considerată de egal cu raportul dintre tatăl și fiul său trupesc și de aici s'a născut ideia înrudirii spirituale, care după cuvintele acestui canon este mai însemnată (μελλων) decât rudenția de sânge¹⁾. Ideia aceasta o găsim adoptată în Biserică din cele mai vechi timpuri²⁾. Pe baza acestei idei s'a fixat mai apoi *impedimentul la căsătorie* dintre naș și fiu și acesta este un impediment cu atât mai mare cu cât rudenția spirituală, după cum am văzut, este mai însemnată decât rudenția de sânge și după analogia înrudirii de sânge s'au fixat anumite grade ale înrudirii spirituale, până la cari căsătoria este opriată. Aceasta s'a statornicit în Biserică cu deosebire în secolul al V-lea, când pedobaptismul a devenit general și când nașii dela botez nu mai erau ca mai nainte numai de același gen, de care era finul³⁾. Prima dispoziție legală în privința aceasta o găsim în legislația civilă. Impărațul Iustinian prin legea sa din 1 Octomvrie 530 a normat că nașul nu poate în-

¹⁾ Detaliat despre aceasta vezi în comentarul Arhim. lui Ioan la acest canon (op. cit. II, 432—433). Compară și nota 1 dela pag. 265 în Zhishman, Eherecht.

²⁾ Comp. Dionys. Areopag. de hierarch. eccl. c. 2 et 7. — Tertull. de bapt. c. 6 et 18, de corona c. 3. — Augustin, ep. 23 ad Bonif., de peccator. merit. lib. I, c. 34, serm. 116, de temp., serm. 163 de temp. bapt. — Vezi canonul 45 cartaginean.

³⁾ Vezi răspunsul al 5-lea canonic al Mitrop. lui Ilie al Citrului despre nași în Sint. At. V, 380. — În ediția canoanelor niceiene (sîn. I ecum.) a lui Turrian se găsește canonul 22, care sună astfel: Viri non teneant in baptismo puellas aut mulieres, neque mulieres teneant masculos, sed potius mulieres teneant puellas et viri teneant masculos (vezi nota 1 și 2 dela pag. 26 din partea I, vol. I al lucrării prezente).

cheia căsătorie cu fina sa¹⁾; și legea aceasta, după observația corectă a lui Zhishman, nu este altceva, decât o lege veche bisericească, care acum și-a primit sancțiunea sa din partea împăratului²⁾. Sinodul trulan, la tot cazul confirmând ceea ce s'a legiferat de către împăratul Iustinian, stabilește prin acest canon sub amenințarea cu pedepse că nașul nu are voie să încheie căsătorie cu mama rămasă văduvă a finului său, și prin aceasta s'a pus temelie canonică pentru rudenția spirituală ca impediment la căsătorie. Așadară la rudenția spirituală *canonicește* este interzisă căsătoria între naș și fină (gradul prim), și căsătoria dintre naș și mama rămasă văduvă a finului (gradul al doilea). În cursul timpului, pe baza acestui loc din canonul trulan prezent, după care rudenția spirituală este mai presus decât rudenția de sânge, s'au desvoltat, afară de legislația bisericească, și prin cea grecească civilă impedimentele la căsătorie din înrudirea spirituală până la limita, până la care căsătoria este interzisă și la rudenția de sânge și anume până la gradul al 7-lea³⁾. Deoarece nici în acest canon trulan, nici în alt canon bisericesc general nu se face mențiune, afară de gradul al doilea, de nici un alt grad de rudenție spirituală, în care căsătoria ar fi oprită, astfel proibirea sau permisiunea căsătoriei în celelalte grade este lăsată în seama legislațiilor respective ale Bisericilor particulare și a înțelepciunii episcopilor cu cădere⁴⁾⁵⁾.

¹⁾ Cod. V, 4, 26.—Compară cap. 48, tit. 7, 28 din Cormciaia.

²⁾ Eherecht, S. 267.

³⁾ Diferitele decrete ale sinodului patriarhal constantinopolitan începând cu secolul al XIII-lea referitoare la chestiunea aceasta vezi în *Χρονολόγιον Πρόξερ. Νομικόν. Κωνσταντινούπολις*, 1889, pag. 198—201. Compară Zhishman, Eherecht, S. 273—275 și Zachariae, *Geschichte des gr.-rom. Rechts* S. 49—50. Vezi cap. 50 din Cormciaia (ed. cit. II, 202).

⁴⁾ Astăzi în Rusia este în vigoare decretul din 19 Ianuarie 1810, precum și decretul din 16 Aprilie 1874 și 31 Oct. 1875, după care în înțeleșul canonului 53 trulan căsătoria este oprită la înrudirea spirituală și anume în special: 1) nașul nu poate lua de soție pe fina sa (gradul 1) și 2) nașul nu poate lua de soție pe mama finului său rămasă văduvă (gradul al 2-lea). Vezi A. Pavlow, „Cap. 50 al Cormciaiei“, pag. 163—183.

⁵⁾ În Grecia pe baza circularei sinodale din 6 Martie 1873 căsătoria este permisă numai peste gradul al treilea al rudenției spirituale. Cormciaia, cap. 50 (ed. cit. II, 202). Decizia Cormciaiei o conține și Tomosul patriarhului Grigorie dela 10 Februarie 1839. Vezi: Milaș, *Dreptul bis. or.* (trad. rom.) pag. 506—507 (N. Tr).

Canonul 54.

Dumnezeiasca Scriptură ne învață luminat așa: Nu vei intra la nici o rudenie a trupului tău spre a-i descoperi rușinea ei; de Dumnezeu purtătorul Vasile a înșirat în canoanele sale câteva dintre căsătoriile oprite, trecând cu tăcerea pe cele mai multe, și prin amândouă ne-a făcut folos. Căci, trecând cu vederea mulțimea numirilor rușinoase, ca să nu spurce cuvântarea prin cuvinte, a însemnat necurățeniile cu numiri generice; prin ceace ne-a arătat în general căsătoriile nelegiuite. Fiindcă însă prin astfel de tăcere și prin necunoașterea opririi căsătoriilor nelegiuite însași firea se turbură pe sine, am socotit să expunem mai lămurit cele privilegiate la aceasta, hotărînd ca de acum înainte celce se va împreuna cu vara sa prin legătură de căsătorie, sau tatăl și fiul cu mama și cu fiica, sau cu două fete surori tatăl și fiul, sau cu doi frați mama și fiica, sau doi frați cu două surori, să cadă sub canon de șapte ani, firește după ce s'au despărțit de însoțirea nelegiuită.

(19 ap.; 26, 53 trul.; 2 Neceez.; 23, 27, 68, 75, 76, 78, 79, 87 Vasile c. M.; 11 Tim. Alex., 5 Teofil Alex.).

— Încă la comentarul canonului 19 ap., unde am citat și locurile referitoare din Sf. Scriptură, am văzut că înrudirea, ca impediment la căsătorie, își are origina din dreptul divin. Aceasta se confirmă și prin cuvintele prime ale canonului trulari prezent. Sfânta Scriptură numește *urâciune* și *rușine*, care păcătuiește chiar contra naturei, dacă nu se păstrează curățenia naturală a legăturii dintre rudeni și dacă se permite amestecarea sângelui (*αιμομιξία*) contra naturei între persoanele, cari sunt legate prin raporturi de rudenie. Această învățătură a Sf.-ei Scripturi este expresia legii fundamentale a naturei însași, care stabilește raporturi morale reciproce între persoanele, în cari curge acelaș sânge, sau în cari pin căsătoria dintre un bărbat și o femeie, cari prin căsătorie formează un trup (I Moisi, 2,²⁴) se împreună sângele a diferite familii. Legătura trupească dintre astfel de persoane, fie că descind dintr'un cap de familie (rudenia în sensul strict al cuvântului, *συγγένεια ἐξ αἱματος*, cognatio carnalis) fie că derivă din două familii în urma căsătoriei dintre un bărbat și o femeie

(cuscrie, ἀγγιστεία, affinitas), ar răsturna și ar anula cu totul acest raport moral și omenirea ar fi asemenea cu animalele, între cari ființează numai deosebire de genuri și legătura dintre aceste genuri, nu există însă nici un fel de raport rațional, moral; dar omenirea se ridică peste animale între altele și prin aceea că legătura de sânge dintre membrii ei este nu numai legătură trupească, ci și legătură morală. Insași natura indică pentru fiecare membru dintr'o specie un loc determinat în comunitatea generală și prin aceasta hotărăște și cercul de înrudire, în care fiecare membru posedă drepturi și dațorii față de ceilalți membrii în conformitate cu locul ce-l ocupă, și în acest cerc aceeaș natură unește pe toți membrii prin legătura morală a iubirii, prin respectul reciproc și prin ajutorul reciproc; și după cum acest cerc de înrudire se întinde tot mai mult în chip natural și legal, tot astfel se răspândește între oameni și spiritul legăturii morale dintre oameni și treptat cuprinde neamuri și generații întregi prin ceea ce urmașii se leagă de înaintașii lor.

Având în vedere cele spuse, raporturile de înrudire dintre anumite persoane au deosebită însemnătate în chestiunile matrimoniale, în cari înrudirea și urmările naturale ale căsătoriei formează deodată și impedimente naturale la căsătorie în cazuri determinate. După legea lui Moisi căsătoria era proibită (atât la rudenie de sânge cât și la încuscrire), afară de înrudirea din linie dreaptă, până inclusiv la gradul al treilea în linie colaterală (III Moisi, 18, 7 și urm., 20, 11 și urm.). Dar Moisi, când a indicat acest grad de înrudire, totuș nu a limitat proibirea căsătoriei numai la gradul acesta, deoarece dânsul dă și o lege generală, când spune că nimenea nu se poate apropia de o femeie, cu care este în rudenie de sânge, să-i descopere goliciunea (III Moisi, 18, 6; 20, 20). Din aceasta se vede că Moisi a menționat numai acele grade de înrudire, în cari căsătoria este interzisă absolut, iar căsătoriile din celelalte grade de rudenie le-a lăsat să se îndrepteze după legile naturale generale, și ca autoritățile în drept să hotărească în conformitate cu referințele de timp și loc dacă sunt a se interzice sau a se permite. Prin urmare dacă Moisi nu a prohibit căsătoriile peste gradul al treilea, totuș nici nu le-a permis în chip expres, și deci nu a pronunțat nici proibirea, nici permișiunea absolută pentru acest fel de căsător (compară canonul 87 al lui Vasile cel Mare).

În Biserica creștină găsim că la *rudenia de sânge* (cognatio carnalis) căsătoria era oprită chiar dela început în gradul al 3-lea al liniei colaterale (can. 19 ap.). Ambrosie din Mediolan într'una din scrisorile sale la întrebarea: oare poate tatăl să însoare pe fiul său cu nepoata fiicei sale născută din altă mamă? răspunde că în primele veacuri căsătoria era proibită nu numai între rudele din linie dreaptă, ci și între cele din linie colaterală și că această proibire se întindea atât după legile bisericești cât și după cele civile până la veri, adică până la gradul al 4-lea al liniei colaterale, și în fine că la căsătorii se avea grijă totdeauna ca nu cumva să se producă *confusie în numiri* (σύγχυσις τῶν ὀνομάτων, confusio nominum), ca adică nu cumva în urma căsătoriei să se confunde numirile și raportul de înrudire naturală între două persoane, ca rudele mai bătrâne să nu ocupe locul celor mai tinere, iar cele tinere să nu intre în drepturi ce nu le revin în urma înrudirii și deci ca să nu ocupe locul celor mai bătrâni.¹⁾ Acest lucru se confirmă și de Vasile cel Mare prin canoanele sale și în special prin canonul său al 87-lea. Vasile cel Mare în canonul său al 87-lea ne arată și modul cum s'au statornicit în Biserică noțiunile despre înrudire și cum s'au adus canoanele respective referitoare la această chestiune: «Primul lucru și cel mai important în astfel de chestiuni, de care să avem grijă, este obiceiul introdus la noi, care are putere de lege, pentrucă dela bărbați sfinți ni s'au predanisit aceste reguli», și după ce a citat pilda referitoare la această chestiune; adaugă: «deci chiar dacă nimic altceva nu s'ar putea învoca, ar fi suficient a urma obiceiului spre evitarea acestui rău». Așadar regulile referitoare la rudenie, în special cele privitoare la raporturile de căsătorie, la început s'au statornicit prin tradiție în Biserică, care tradiție a intrat în uz, și în practica îndelungată bisericească dela sine au primit putere de lege. Din alte canoane ale lui Vasile cel mare, în care el vorbește despre căsătoriile proibite din cauza înrudirii, se vede că pe timpul său (secolul al IV-lea) cercul de rudenii în raport cu căsătoriile era suficient reglementat și că orice căsătorie încheiată în gradele de rudenie oprite se pedepsea ca desfrâu și se desfăcea. — Dar în același timp înrudirea și căsătoriile erau supuse și prevederi-

¹⁾ Ambrosii ep. 60 ad Paternum.

lor legale civile și adică legile referitoare la gradele de rudenie, în cari căsătoria era permisă sau proibită, nu concordau totdeauna cu legile bisericesti. Legile civile interziceau absolut orice căsătorie în linia dreaptă de înrudire, atât în linie ascendentă, cât și în cea descendentă¹⁾. Și aceasta era cu totul firesc, deoarece atât fizicește cât și moralicește este imposibil ca rudele din linie ascendentă să încheie căsătorie cu rudele din linie descendentă, de pildă, tatăl cu fiica, bunicul cu nepoata, străbunicul cu strănepoata, etc. — Biserica era de acord întru toate cu aceasta și din cauza aceasta niciodată nu a fost nici un fel de îndoială la raporturile de căsătorie în privința rudelor din linie dreaptă și nici nu s'a dat nici un fel de canon special în privința aceasta²⁾. În ce privește rudele din linie colaterală legile civile limitau interdicția căsătoriei numai între rudele cele mai apropiate, până la gradul al 3-lea; căsătoria dintre verii primari, adică dintre copiii fraților și surorilor (decî în gradul al 4-lea) era permisă chiar până pe vremea împăratului Teodosiecel mare, carele a interzis-o,³⁾ în codicele lui Iustinian însă, precum și în instituțiunile lui,⁴⁾ căsătoria aceasta o găsim iarăși permisă.

După cum se vede, legile civile nu erau constante în privința căsătoriilor în liniile colaterale, cu toate acestea însă în Biserica creștină căsătoriile de acest fel erau de sine interzise prin uzul statornicit, după cum observă acest lucru Părinții bisericesti de pe acel timp.⁵⁾

Referitor la *cuscrie* (affinitas) legile civile, recunoscând că rudele din linie dreaptă ale soțului sunt rude și ale soției și invers, în general nu permiteau căsătoria între aceste rude, atât în linie ascendentă, cât și în cea descendentă, pe temeiul aceluiaș principiu, care s'a primit privitor la înrudirea de sânge. Ba chiar și dacă ar înceta căsătoria, prin moarte sau divorț, nu se permitea ca unul dintre soții respectivi să încheie căsătorie cu rudele din

1) Digest. XXIII, 2, 53. de ritu nupt. — Cf. Prochiron, VII, 2. Cormciaia, cap. 48, 7, 2.

2) Cod. Iustin. V, 4, 17 de nupt — Cormciaia, cap. 49, 2, 2.

3) Cod. Theodos III, 10; 1. 12, 3.

4) Cod. Iustin. V, 4, 17. Instit. I. 10. §4.

5) Compară: canonul 87 al lui Vasile cel Mare, Ambrosie (locul menționat mai sus în nota 1 dela pag. 426), Augustin (de civit. Dei, XV, 16) etc.

linie dreaptă ale celuilalt soț.¹⁾ În linia colaterală de cuscrie căsătoria era permisă între un soț și rudele celuilalt soț (după moartea, aceluia), tot așa și între rudele unui soț și cele ale celuilalt. Biserica, chiar în urma prescripțiilor Testamentului vechi în această privință, nu putea să limiteze căsătoria numai la aceste grade de cuscrie; și noi găsim canoane exprese, cari normează până la care grad al cuscriei în linie colaterală trebuie să fie prohibite căsătoriile (19 ap.; 2 Neocez.; 87 Vasile c. M.). În consonanță cu Biserica în curând și legile civile interzic aceste căsătorii.²⁾

Aceasta a fost situația în privința proibirii căsătoriilor la înrudirea de sânge și la cuscrie până la secolul al VII-lea. Néstatornicia în această privință referitoare la canonul respectiv 87) al lui Vasile cel Mare și la legile civile din ființă, a dat înbold, după observația corectă alui Zonara, sinodului trulan să emită canonul său (54) prezent.³⁾ Părinții trulani, observând că natura însăși se turbură dacă nu se pot cunoaște căsătoriile ilegale, cari sunt interzise, au găsit de cuviință să dea un canon special în privința aceasta, prin care anume s'a reglementat în cari grade de rudenie trebuie să fie interzisă căsătoria, și adică sub amenințare cu epifinie de șapte ani pentru oricine, care s'ar prinde în astfel de căsătorie și firește căsătoria aceasta se anulează. La *înrudirea de sânge* canonul interzice căsătoria până la gradul al 3-lea, și anume nimenea nu poate lua de soție pe fiica fratelui său. Despre verii primari canonul nu face mențiune și de aici se poate trage concluzia că după părerea Bisericii căsătoria dintre verii primari (gradul al 4-lea) nu era permisă, dar nici nu se desfăcea, dacă era deja încheiată. La *cuscrie* canonul interzice căsătoria: între tată și fiu cu mama și cu fiica ei (gradul al 2-lea), între tată și fiu cu două surori (gradul al 3-lea), între mamă și fiica ei cu doi frați (gradul al treilea) și între doi frați cu două surori (gradul al 4-lea). Așadar la cuscrie gradul *al patrulea* este limita, până la care se oprește căsătoria după acest canon (54) trulan. Și deoarece după sinodul trulan nu s'a

¹⁾ Digest. XXXVIII. 10, 4. de grad. et affin. Cod. 4, 17.

²⁾ Cod. Teodos. III. 12, 2, 4. Cod. Iustin. V. 5, 5. 8. 9. Cf. Prochiron, VII, 10 XXXIX, 69. Cormclăta, cap. 48. 7, 10. 39, 69; cap. 49. 2, 2. 16. 13.

³⁾ Sint. At. II, 432.

mai dat nici un canon [bisericesc universal în privința aceasta, astfel se poate admite că la cuscrică căsătoria este interzisă, în sens strict *canonic*, inclusiv până la gradul al 4-lea.¹⁾

Cu timpul la cuscrică căsătoria s'a interzis inclusiv până la gradul al 6-lea și adică printr'un decret al sinodului constantinopolitan din 21 Februarie 997 de pe timpul patriarhului Sisinie²⁾); iar la rudenia de sânge până la gradul al 7-lea inclusiv, și adică prin decretul sinodului constantinopolitan din 11 Aprilie 1166 de pe timpul patriarhului Luca³⁾).

¹⁾ În Rusia în privința interzicerii căsătoriilor la *rudenia de sânge*, precum și la *cuscrică* actualmente se urmează acestui canon trulan (54) și căsătoriile sunt strict interzise până la gradul al 4-lea. Acest lucru s'a legiferat prin decretul menționat din anul 1810 și mai apoi s'a confirmat prin decretul din 31 Decembrie 1837. Cu privire la *cuscrică de felul al doilea* prin decretul din 25 Aprilie 1841, care mai apoi s'a confirmat prin decretul din 28 Martie 1841, s'a stabilit că numai în gradul 1 este interzisă strict căsătoria, în gradul al 3-lea și al 2-lea însă se poate permite.

²⁾ Sint. At. V, 11—19. — Cormciaia, cap. 51 (II, 230).

³⁾ În „Dreptul bisericesc oriental“ (trad. rom. pag. 502—504) Mișă arată că la cuscrică, care se bazează pe o singură căsătorie, adică la cuscrică de două neamuri, în linie colaterală orice căsătorie este oprită inclusiv până la gradul al cincilea (Patriarhul Ioan, *Περὶ κεκαλυμμένων γάμων* în Sint. At. V, 54; Demetrius Chomat., „Despre gradele de rudenie“, ib. V, 424; Sint. lui Vlastar, B, 8, ib. VI, 130). În gradul al șaselea căsătoria este permisă atunci când nu se face amestecare de nume (Cf. *Τόμος*-ul lui Sisinie [Sint. At V, 14; Cormciaia, II, 233]; Eustatius Romanus; *Ἰπόμνημα* în Sint. At V, 544, Balsamon, *σχόλιον* la nomocanon XIII, 2 în Sint. At. I, 288). Chiar și în gradul al șaptelea este oprită când e de temut o amestecare de nume (Vlastare, B, 8 în Sint. At. VI, 131.) Detalii despre aceasta în *Μελέτη* al lui Demetriu Sinkelos în Sint. At. 354 și urm. Vezi cap. 50 al Cormciaiei, II, 206 și urm. Pentru *Grecia* vezi circulara sinodală dela 6 Martie 1873. La cuscrică, care se bazează pe două căsătorii, adică la cuscrică de trei neamuri, căsătoriile sunt oprite până la gradul al treilea, iar în gradul al patrulea este permisă. Norma aceasta este în vigoare pretutindeni: Cormciaia, cap. 50 (II, 227); Tomosul patriarhului Grigorie al Constantinopolului dela 10 Februarie 1839; ucazul sinodului rus dela 25 Aprilie 1841; circulara sinodului din Atena dela 6 Martie 1873; art. 173, 9 al statutului consistorial pentru Muntenegru dela 1 Ianuarie 1904 (N. Tr.).

⁴⁾ Sint. At. V, 95—98. — Punctul de vedere al Bisericii rusești în chestiunea căsătoriilor proibite din cauza înruderii este canonic și noi considerăm dispozițiile legale în privința aceasta ale acestei Biserici (vezi notele 4 dela pag. 423 și 1 dela pag. 429.) de cele mai bune și de așa fel, încât toate

Canonul 55.

Fiindcă am aflat că cei din cetatea Romei postesc în Sâmbetele sfântului post al Patruzecimii, împotriva așezămintelor tradiției bisericești; sfântul sinod hotărăște că și în biserica Romei trebuie să fie în vigoare neschimbat canonul, care zice: dacă vreun cleric s'ar găsi postind în ziua Duminicii, sau a Sâmbetei, afară de una numai, să se caterisească; iar dacă va fi laic, să se a-furisească.

(66 ap.).

— Prin canonul 66 ap. s'a interzis postul în Sâmbete (a-fară de Sâmbăta mare). Părinții sinodului trulan înoiesc acest canon ap. din motivul, fiindcă au auzit că dispoziția aceluiaș can-on se negliă în Biserica Romei și acolo se postește Sâmbăta împotriva canonului.

Canonul 56.

Asemenea am aflat că și în țara Armenilor și în alte locuri unii mănâncă ouă și brânză în Sâmbetele și în Duminicile sfintei Patruzecimi. Deci s'a hotărât și a-cesta ca biserica lui Dumnezeu cea dintru toată lumea

Bisericile particulare ar trebui să le urmeze și adică din motivul că aceste dispoziții sunt canonice în sens strict, pe când dispozițiile referitoare ale legislațiilor altor Biserici particulare se arată a fi prea stricte, și în practică adeseori întâmpină piedici și numai îngrămădese afacerile episcopilor competenți cu dispenzațiile, dar acestea sunt cu totul de prisos din punct de vedere canonic

⁴⁾ în „Dreptul bisericesc oriental“ (Trad. rom. pag. 500) Milaș a-rată că în Grecia după circulara sinodală dela 6 Martie 1873 căsătoria în linie colaterală este opriță până la gradul al 6-lea inclusiv, iar în gra-dul al 7-lea este permisă (Χριστοπόλου Σύλλογη, σελ. 312). În celelalte Biserici, afară de Rusia, căsătoria este opriță până la inclusiv gradul al șaptelea al liniei colaterale, fiind permisă în gradul al optulea. Pentru Bise-rica sârbească vezi Cormaciaia, cap. 50, secțiunea II a, ed. cit. II, 202; pentru Biserica română vezi: Indreptarea Legii, cap. 191, 192 și tot așa § 92 al codului din Moldova; pentru patriarhatele orientale vezi: Τόμος περὶ συνταξέων al sinodului din Constantinopol sub patriarhul Grigorie VI dela 10 Februarie 1839 (Sint. At. V, 175); pentru Exarhatul bulgar cf. circulara sinodală dela 2 Iunie 1890 No. 10 (N. Tr.).

urmând unei [singure] rândueli, să țină postul și să se depărteze, precum de tot felul de junghieri de jertfe, așa și de ouă și de brânză, cari sunt rodul și fătul acelora, dela cari ne înfrânăm. Iar de n'ar păzi-o pe aceasta, dacă vor fi clerici, să se caterisească; iar de vor fi laici, să se afurisească.

(66, 69 ap.).

— Se spune că Armenii aveau concepția lor specială despre mâncările din lapte și ei considerau că peștele este mai de dulce decât acelea, fiindcă peștele este animal adevărat, pe când laptele este numai sucul din ceeace mănâncă animalul și din cauza aceasta își permiteau să mănânce brânză și ouă în Duminicile și Sâmbetele postului mare al Paștilor, reținându-se în aceste zile de a mânca pește¹⁾. Impotriva acestei deprinderi rele se ridică Părinții trulani emițând acest canon, și pe clerici îi supun caterisirii, iar pe laici afurisirii, dacă nu țin prescripțiile acestui canon.

Canonul 57.

Nu se cuvine a se aduce miere sau lapte la altar.

(3 ap.; 28, 32, 99 trul.; 37 Cartag.).

— Prin canonul prezent se repetă canonul al 3-lea ap.

Canonul 58.

Nimeni dintre cei ce fac parte din laici să nu-și dea sie-și din dumnezeieștile taine, fiind prezent episcopul, sau presviterul, sau diaconul. Iar cei ce ar îndrăzni ceva de acest fel, să se afurisească pe o săptămână, deoarece lucrează împotriva celor rânduite, învățându-se de aici să nu năzuiască mai sus decât i se cuvine să năzuiască. [Rom. 12,₃].

(13, 18 sin. I ec.).

— Este cunoscut că în timpurile primare ale Bisericii credincioșii duceau acasă sfânta cuminecătură și se împărtășeau însuși pe sine; lucrul acesta îl făceau mai ales călugării, cari trăiau în pustietăți²⁾. Aceasta însă a cauzat multe abuzuri și în fine

¹⁾ Vezi comentarul Arhim. -lui Ioan la acest canon (op. cit. II, 445-446).

²⁾ Vezi între altele a 93-a scrisoare pastorală a lui Vasile cel Mare.

lucrurile au ajuns până acolo, încât laicii, pe baza obiceiului vechiu, după care se puteau cuminica și singuri în casele lor cu darurile sfințite în biserică, voiau ca tot astfel să se poată cuminica singuri și în biserică, unde slujitorii sacramentali săvârșeau sf. taină și cari singuri au dreptul de a da sf. împărtășanie credincioșilor, după cum Tertulian mărturisește lămurit acest lucru¹⁾. Canonul trulan prezent, ținând seama de aceste abuzuri, condamnă atât pe laicii, cari vreau să se atingă cu mâinile lor de sf. taină, împotriva orânduiriilor bisericești, și să se cuminice singuri pe sine, cât mai ales condamnă îndrăzneala acelor laici, cari vreau să-și acapareze dreptul, care în această privință se cuvine numai feștelor sfințite; și din cauza aceasta îi și supune pe respectivii episcopului ca să învețe a nu cugeta despre sine mai mult decât ce-ace le permite Sf. Scriptură să cugete despre cele sfinte ale Bisericii.

Canonul 59.

Botezul cu nici un chip să nu se săvârșească în paraclisul, care se găsește în casă [particulară]; ci ceie voiesc a se învrednici de preacurata luminare, să meargă la bisericile catolicești și acolo să primească darul acesta. Iar de se va găsi cineva, carele nu va ținea cele hotărâte de noi, dacă va fi cleric, să se carterisească; iar dacă va fi laic, să se afurisească.

(31 ap.; 18 sin. IV ec.; 31, 34 trul.; 10 sin. VII ec.; 6 Gang.; 5 Antioh.; 58 Laod.; 10 Cartag.; 12 întâiu al doilea).

— Încă la canonul 31 al acestui sinod am văzut că este interzisă botezarea în paraclisele, cari se găsesc prin diferite case și că aceasta se putea face numai în urma încuviințării exprese a episcopului cu cădere. Prin canonul prezent se înoiește interdicția aceasta și se dispune că de regulă numai în biserici se poate săvârși botezul în public; și adică din motivul ca să se săvârșască în chip strict ortodox și ca nu cumva cineva din intenție rea să violeze cu ceva prescripțiile Bisericii în privința săvârșirii acestei taine atât de mari și de mântuitoare. Celce păcătuiește împotriva acestui canon, se pedepsește cu ca-

¹⁾ „Eucharistiae sacramentum non de aliorum manu, quam Praesidentium sumimus“. De corona milit., cap. 3.

terisire, dacă este cleric, și cu afurisire, dacă este laic. Altcum pedepsa este a se înțelege condiționat, și adică în conexiune cu canonul 31 al acestui sinod, dacă cineva comite acel lucru *in mod arbitrar*, fără permisiunea episcopului competente, deoarece cu permisiunea episcopului se poate săvârși botezul și sf. liturghie în paraclisele de prin case, despre cari vorbește acest canon.

Canonul 60.

Deoarece Apostolul strigă că celce se unește cu Domnul, este un singur Duh cu el [I Cor. 6,¹⁷], învederat este că și celce se împrietinește cu potrivnicul se face una prin legătura cea către dânsul. Deci ceice simulează a fi demonizați și prin imoralitate poartă cu fățărnicie chipul acelorora, s'a hotărât să se pedepsească la orice caz și să fie supuși acelororași aspre viețuirii și suferinței, cărorora după cuviință se supun cei într'adevăr demonizați, spre a se mântui de lucrarea diavolului.

(79 ap. 24 Ancira; 83 Vasile c. M.).

— Canonul acesta este îndreptat împotriva amăgitorilor, cari simulau că sunt demonizați și ca atari cutreierau cetățile și produceau disordine; și ceea ce era mai detestabil, după cum spune Valsamon în comentarul acestui canon, mulți oameni simpli se lăsau amăgiți, îi primeau cu brațele deschise și îi priveau de oameni sfinți.¹⁾

Canonul 61.

Ceice se adresează prezicătorilor sau celor ce se zic sutași sau altora de felul acesta, ca dela aceia să afle ceea ce ar voi să li se descopere, potrivit celorce s'au hotărât mai înainte de către Părinți în privința lor, să cadă sub canonul [penitenții] de șease ani. Aceleiași epilimii trebuie să se supună și ceice trag după sine urși, sau alte dobitoace de acest fel, spre distracția și vălămarea celor mai simpli, și ceice spun norocul și ursula și genealogia și multe lucruri de acest fel, după bârfirile rătăcirii, și ceice se zic gonitori de nori și

¹⁾ Sint. At. II, 441.

vrăjitori, și ceice confecționează amulete, și prezicătorii. Și dacă vor rămâne în acestea și nu se vor schimba, și nu se vor feri de aceste meșteșuguri pierzătoare și păgânești, hotărîm să se lapede cu totul dela biserică, precum și știintele canoane învață. Că ce împărtășire are lumina cu întunerecul? precum zice Apostolul, sau ce înțelegere are biserica cu idolii? sau ce parte are credinciosul cu necredinciosul? sau ce potrivire este între Hristos și Beliar? [II Cor., 6, 14—16].

(65 trul.; 24 Ancira; 36 Laod.; 7, 65, 72, 81, 83 Vasile c. M.; 3 Grigorie Nis.)

— Canonul prezent condamnă prezicerile și toate faptele de felul acesta, — și anume pedepsește cu epitimie de șase ani pe toți ceice se vor prinde în acestea; iar dacă respectivii nu se pocăesc și persistă cu îndărătnicie în acestea, vor fi excluși cu totul din Biserică. Așa hotărăște canonul cu privire la laici. Dar dacă vreun cleric se va prinde în acestea și dacă dânsul crede în preziceri sau însuși se îndeletnicește de preziceri? Despre acest lucru vorbește canonul 36 al sinodului dela Laodiceia; iar Valsamon în comentarul acestui canon (61) trulan zice că un astfel de preot imediat se va scoate din starea preoțească¹⁾. Fiindcă însă acest lucru constituie trădare de credință, un astfel de preot trebuie să se excludă și din Biserică, deoarece îndeletnicindu-se cu astfel de lucruri, fiind slujitor al veșnicului Dumnezeu, s'a făcut slujitor al diavolului.

Canonul 62.

Așa zisele Calende și așa zisele Bota și celece se numesc Brumalia și prăznuirea care se săvârșește în prima zi din luna Martie, hotărîm ca îndată să înceteze din uzul credincioșilor. Dar lăpădăm și dansurile publice ale femeilor, ca fiind necuviincioase și pot aduce multă stricăciune și pierzare, deasemenea și dansurile și ceremoniile executate de bărbați sau de femei după un obicei vechiu și străin de viața creștinilor, întru cinstea celorce în chip mincinos se numesc zei de către pă-

¹⁾ Sint. At. II, 444.

gâni, hotărînd ca nici un bărbat să nu îmbrace haină femeiască, nici femeia [să nu îmbrace] cecele se potrivească bărbaților. Dar să nu îmbrace nici costum comic, satiric, sau tragic; nici să nu strige numele urgisitului Dionisie când se store strugurii în teascuri; nici turnând vinul în vase să provoace răs în chipul prostiei, sau al deșărtăciunii, lucrând răfăcirea demonică. Deci ceice în viitor vor încerca să comită ceva din cele mai înainte zise, după ce au fost puși în cunoștința acestora [celor hotărîtele], de vor fi clerici, poruncim să se caterisească, iar de vor fi laici, să se afurisească.

(24, 51, 65 trul.; 54 Laod.; 13 Gangra; 15, 45, 63 Cartag.).

— Prin canonul prezent se completează canonul 24-lea al acestui sinod și se condamnă diferite sărbători păgânești, dansuri și bufonerii ca unele ce nu sunt potrivite pentru creștini și cari derivă încă din epoca păgânească. La comentarul canonului 24 trulan am spus ce fel de caracter aveau aceste dansuri și altele similare. Canonul prezent (62) hotărăște că fețele sfințite, cari vor greși împotriva dispoziției canonului, să se caterisească, iar laicii să se afurisească. Aceste erau cu atât mai mult vrednice de condamnat, cu cât, după cuvintele lui Valsamon, creștinii și-au însușit multe obiceiuri păgânești, mai ales la culesul viilor, din care prilej cântau și oarecari cântări bisericesti și firește că prin aceasta expuneau cele sfinte profanării.¹⁾

Canonul 63.

Hotărîm ca istoriile martirilor plăsmuite mincinos de vrăjmașii adevărului ca să necinstească pe martirii lui Hristos și ca să aducă la necredință pe ceice le ascultă, să nu se publice în biserici, ci să se arunce în foc. Iar pe ceice le primesc sau le țin de adevărate, îi anatematizăm.

(60 ap.; 9 sin. VII ec.; 59 Laod.).

— Încă pe timpurile primare ale creștinismului găsim cărți mincinoase, în cari adevărul creștin era denaturat, despre ceice am vorbit la comentarul canonului al 60-lea ap. Părinții sinodului

¹⁾ Sint. At. II, 450.

trulan au observat în secolul al VII-lea că necredincioșii, cu intenția de a supune faptele creștine batjocurei, după cum spune Zonara în comentarul acestui canon, alcătuiau unele scrieri pline de absurdități și de ineptii (*ἀλλ' ὡς ἡ καὶ γελοῖα*, plena absurditatis et ineptiarum), din cari se părea că ar vorbi și lucra sfinții mucenici, ca astfel prin acestea credința noastră să fie expusă batjocurei, iar sf. mucenici rușinei¹⁾. Canonul nu numai că interzice citirea acestor scrieri, ci poruncește ca să se **ardă**, dând anatemei fără nici o deosebire pe toți ceice țin la ele și le privesc de veritabile.

Spre a se împiedica în general editarea și răspândirea cărților potrivnice credinței și stricăcioase, cari sunt asemenea celor despre cari vorbește acest canon trulan, încă la începutul secolului al IV-lea s'a hotărât că numai acele cărți se pot citi în biserici și se pot întrebuișa între credincioși, cari au fost revizuite și aprobate de autoritatea bisericească în drept (compară canonul 103 Cartag. și scrisoarea 39 despre sărbători a lui Atanasie cel Mare). Pentru exprimarea acestui lucru în cursul timpului a apărut **censura spirituală**, care a ființat pe lângă fiecare Biserică mai importantă și lucrările de cenzurare erau încredințate de regulă unui consiliu alcătuit din persoane iscusite și evlavioase, cari informau despre cărțile respective sinodul episcopesc, de care depindea hotărârea definitivă²⁾. Iar dacă vreo carte potrivnică credinței sau păgubitoare pentru morala creștină ar fi apărut în chip clandestin, fără știrea autorității bisericești, în acel caz Biserica **condamnă în public** cartea respectivă și pune în vedere pedeapsa anatemei asupra celorce citesc astfel de cărți. Cel dintâiu exemplul de acest fel ni-l oferă sinodul prim ecumenic dela Niceia, carele a condamnat și a interzis citirea uneia dintre scrierile principale

1) Sint. At. II, 452.

2) Astăzi sunt supuse cenzurii spirituale toate edițiile Sfintei Scripturi, atât cele complete, cât și cele parțiale, apoi toate cărțile de ritual, toate cărțile de cuprins teologic, precum și celece sunt destinate pentru popor și în cari se tratează despre credința și morala creștină. Deasemenea sunt supuse cenzurii și icoanele și alte tablouri, cari înfățișează lucruri din istoria sfântă sau bisericească. Vezi pentru *Serbia* Nr. 49 al dispoziției sinodului episcopal din anul 1863; pentru *Rusia* apendicele la volumul XIV din colecțiunea de legi

3) Pentru *România* vezi punctele e și l din art. 3 al Statutului pentru organizarea Bisericii ortodoxe române din 1925 (N. Tr.).

ale lui Arie, în care dânsul încerca să-și justifice falșa sa învățatură¹⁾. Împăratul Constantin a dat, în legătură cu această decizie a sinodului, un decret special, după care toate cărțile scrise de Arie și de aderenții lui trebuiau să fie nu numai interzise, ci și *arse*²⁾. Tot astfel a procedat și împăratul Arcadie cu cărțile eunomienilor și montaniștilor³⁾. Tot așa s'a procedat și cu cărțile eretice din secolul al V-lea⁴⁾. Arderea cărților păgubitoare s'a legiferat în Biserică prin acest canon (63) trulan. Iar dacă cineva ar păstra în ascuns astfel de cărți, după ce au fost condamnate în public de către autoritatea bisericească, sinodul al VII-lea ecumenic dispune prin canonul său al 9-lea să se excomunică din Biserică, dacă celce comite acest lucru este laic, iar, dacă vreun cleric ar săvârși astfel de fapte, să se caterisească⁵⁾.

Canonul 64.

Nu se cuvine laicului să țină cuvântare sau să învețe în public, însușindu-și prin aceasta dregătorie învățătorească, ci să urmeze așezământului predănat de Domnul și să deschidă urechea la ceice au luat darul cuvântului învățătoresc și dela aceștia să învețe cele dumnezeiești. Căci în biserică cea unică Dumnezeu a făcut diferite mădulări, după cuvântul Apostolului [I Cor., 12, 27], pe carele Grigorie Teologul tâlmăcindu-l, arată lămurit rânduiala în privința acestora, zicând: „Această rânduială să o cinștim, fraților, și pe aceasta să o păzim. Unul oarecare să fie ureche; altul limbă; altul mână; altul altceva; acesta să învețe; iar acesta să se

¹⁾ Socrat., hist. eccl. I, 9. Sozom., hist. eccl. I, 21.

²⁾ Socrat., ibid. Sozomen., ibid.

³⁾ Ccd. Theod. XVI 5, 34 de haeret.

⁴⁾ Compară: Cod. Iustin. I, 5, 6, de libris Nestorii, I, 5, 8, de Apollinaristis seu Eutichianistis; despre cărțile lui Nestoriu vezi A. S. E. II, 488, 491, despre cărțile lui Porfiriu la A. S. E. II, 492; despre cărțile lui Origen vezi Sulpicii Sev., dialog. I, 6 - 7.

⁵⁾ Practica veche a Bisericii referitoare la condamnarea cărților potrivnice credinții și păgubitoare este în deplină vigoare și astăzi (Nomocan. în XIV titluri, cap. XII, 3 în Sint. At. 265 - 268); și după cum edincioară puterea de Stat stătea într'ajutorul Bisericii în această privință, tot așa se face și astăzi în Statele creștine (vezi de pildă în Austria dispozițiile cuprinse în §§ 122, 123 și 363 ale legii penale din 27 Mai 1852).

învețe;” și puțin după aceea: „Și celce se învață [să fie] întru supunere; și celce împărtașește [să facă aceasta] întru bucurie; și celce slujește [să slujască] cu osârdie. Să nu fim toți limbă, aceasta este prea lămurit; nici [să fie] toți Apostoli; nici toți prooroci; nici toți tâlmăcitori;” și după aceea: „De ce te faci pe tine păstor, oaie fiind; de ce te faci cap, picior fiind; de ce te apuci a conduce oști, fiind pus între soldați?” și la alt loc: „Înțelepciunea poruncește: Nu fii grabnic în cuvinte; nu te înalini împreună cu cel bogat, sărac fiind, nici nu căuta să fii mai înțelept decât cei înțelepți.” Iar de se va găsi cineva că va călca acest canon, să se afurisească patruzeci de zile.

(33 trul.; 14 sin. VII ec.; 15 Laod.).

— *Puterea de a învăța* *Ἐξίωμα διδασκαλικόν*, docendi auctoritatem), despre care se tratează în canonul prezent, este puterea «de a instrui poporul Domnului și de a interpreta dogmele dumnezeiești, care s'a dat prin darul Duhului Sfânt numa (μόνοις) arhierilor și acelora, cari sunt autorizați la aceasta de către arhierie». ¹⁾ Așadară aici este vorba în sensul strict al cuvântului despre *propoveduirea publică de conținut dogmatic*. Întemeietorul Bisericii a dat Apostolilor (Mat. 28, 19) dreptul de a rosti astfel de cuvântări și de a învăța poporul în adevărurile credinței și moralei, iar aceștia au transmis acest drept succesorilor lor (Rom. 10, 15; I Tim. 3, 2). Așadară după dreptul divin *nimeni* altul, afară de episcopi și de preoșii autorizați de către dânsii, nu are voie să țină în public predici de conținut dogmatic. Se poate afirma că pe timpul acestui sinod oarecari laici și-au însușit această «putere de a învăța» și ținau predici de conținut dogmatic în public la adunările poporului. Părinții sinodului trulan s'au sesizat de această împrejurare și, referindu-se la locurile respective din Sf. Scriptură și în special la tâlmăcirea lui Grigorie Teologul făcută la cuvintele Ap.-lui Pavel din epistola lui adresată către Corinteni, interzic laicilor de a predica în public despre adevărurile dogmatice, deoarece prin aceasta se desfi-

¹⁾ Comentariile lui Zonara și Valsamon la acest canon în Sint. At. II, 454, 455.

înțează «așezământul predanisit de Domnul,»¹⁾ — iar celce păcătuește contra acestui canon se oprește dela sf. împărtășanie pe timp de patruzeci de zile.

Cuviințele din acest canon: *in public* (δημοσιον, publice) arată lămurit că opreliștea, despre care vorbește canonul, se referă la propoveduirea publică și în special la predica bisericească despre chestiunile de credință. Făcând deci abstracție dela aceasta nu li se interzice laicilor, «nici nu li se poate interzice», după cum spune Zonara în comentarul la acest canon, să nu învețe despre chestiunile de credință și să nu răspundă la întrebările, ce li se pun referitor la aceste chestiuni.²⁾ Și că Biserica nu numai că nu a interzis acest lucru, ci că într'un anumit sens îl și demandă, se vede din îndrumările cuprinse în *Trebnic* referitoare la ceice se căsătoresc, sau la nașii dela botez, cari sunt învățători ai credinții și moralei în limite determinate. Biserica a primit totdeauna cu mulțumire și ierarhia bisericească nici odată nu a considerat de violare a drepturilor sale când unii dintre laicii învățați și evlavioși se îndeletniceau de expunerea doctrinei bisericești în limite anumite, când ei în calitate de învățători în școale, de capi de familie în familie, de conducători ai diferitor societăți, se străduesc ca ceice, pe cari îi privește, să-și însușască doctrina creștină și să trăiască în conformitate cu această doctrină.

Cu acest canon trulan nu stă în contradicție obiceiul străvechiu, existent și astăzi, după care laicilor evlavioși și devotați Bisericii li se permitea să rostească cuvântări în biserică din prilejul înmormântărilor, sau în cimitire la înmormântarea celor defuncți; deoarece canonul acesta se îndreaptă împotriva «puterii de a învăța» usurpată în chip arbitrar de către laici și împotriva învățării din biserică în genere, așadară împotriva dreptului laicilor de a putea propovedui în public în biserică deopotrivă cu persoanele preoțești. Pe lângă aceasta episcopul este singurul învățător cu deplină putere, carele în urma puterii sale arhieresti autoriză pe respectivii să poată propovedui în Biserică și în general să țină cuvântări. El are puterea absolută de a permite sau

¹⁾ Gregorii theol., orat., 32 (al. 26) de moderatione in disputationibus servanda, et quod non sit cujusvis hominis, nec cujusvis temporis de Deo disputare., c. 11, 13, 21.

²⁾ Sint. At. II, 454.

de a interzice futurora, fără deosebire, să poată ținea cuvântări la serviciile divine, fie în biserică, fie afară de biserică, și să supună cenzurii sale prealabile orice cuvântare, care se ține în public în fața poporului. În urma acestui drept al său, episcopul are dreptul, când nu este cazul de violare a «puterii de a învăța», care se cuvine exclusiv ierarhiei, să permită și unui laic evlavios ca să țină cuvântare la parentarea sau înmormântarea celor defuncți, dacă găsește că parentarea respectivă, *pe care trebuie să o supună prealabil cenzurii sale spirituale*, nu conține ceva, ce ar viola sfințenia Bisericii și respectivul ceremonial bisericesc. Fără de o astfel de permisiune episcopescă, care trebuie să se dea pentru fiecare caz special, nici un laic nu are dreptul și nu poate rosti cuvântări nici în biserică, nici în locurile sfințite (de pildă în cimitire) în general.

Canonul 65.

Poruncim ca de acum înainte să înceteze focurile, cari se fac de unii la lunile nouă înaintea atelierelor lor, sau înaintea caselor, peste cari unii săriau după un obicei obiceiu vechiu. Deci oricine ar face așa ceva, de va fi cleric, să se caterisească, iar de va fi laic, să se afurisească. Căci scris este în [cartea] a patra a Impăraților: „Și a zidit Manase jertfelnic întregii oști cerești în cele două curți ale casei Domnului, și a trecut prin foc pe fiii săi, și descânta și vrăjea, și a pus ordine între ceice profeșesc din intestine și a înmulțit pe prezicători, și a înmulțit facerea răutății înaintea Domnului, ca să-l mânie pe el“ [IV Imp. 21,5-6].

(24, 51, 62 trul.; 54 Laod.: 13 Gang.; 15, 45, 63 Cart.).

— Și în canonul prezent se vorbește despre un astfel de obicei păgân, de care s'au menționat și în alte canoane trulane. La păgâni, întocmai și ca la Iudei, ființa obiceiul de a serba ziua lunii nouă ca să poată petrece cu noroc, după părerea lor, luna întreagă. Acest obicei al Iudeilor canonul îl menționează cu cuvintele sf-ei Scripturi; în special despre luna nouă a Iudeilor și despre festivitățile respective Domnul vorbește prin gura lui Isaia, că sufletul său le urăște (1, 14). Obiceiul acesta consista în aceea că făceau focuri în fața atelierelor și caselor,

și săreau peste ele, crezând că prin aceasta vor arde toate nenorocirile, ce li s'ar putea întâmpla și în locul acestora li se va întâmpla numai bine. Obiceiul acesta l-au urmat și unii dintre creștini pe timpul sinodului trulan, și împotriva acestui lucru s'a emis canonul prezent, carele amenință cu caterisire pe clericul, și cu afurisire pe laicul, carele ar comite așa ceva.

Canonul 66.

Dela sfânta zi a Invierii Hristos Dumnezeuului nostru până la Duminica nouă, toată săptămâna să cuvîne ca credincioșii să o petreacă negreșit în sfintele biserici, cu psalmi, și laude, și cu cântări duhovnicești, veselindu-se și sărbând întru Hristos, și luând aminte la citirea dumnezeieștilor Scripturi, și desfătându-se cu sfintele taine. Căci așa în veci vom fi împreună cu Hristos, și împreună înălțați. Deci în arătatele zile nicidecum să nu se facă alergări de cai, sau alt spectacol poporal.

(9 ap.; 24 trul.; 2 Antioh.; 61 Cartag.)

— Canonul prezent ține seama de importanța pe care totdeauna a avut-o Invierea lui Hristos și sublimitatea comemorării, împreună cu această sărbătoare; deasemenea ține seama de săptămâna luminată, care era considerată în Biserică de ziua Domnului și era sărbătorită întocmai ca prima zi a praznicului Invierii. Așa se face și astăzi în Biserica ortodoxă după tipicul bisericesc. Praznicul Invierii este sărbătoarea renașterii noastre sufletești, astfel sărbătoarea aceasta trebuie să se sărbeze și sufletește și adică așa că credincioșii sunt obligați a merge la biserică în fiecare zi din săptămâna luminată și a participa la serviciile divine din biserică și astfel a se împreuna cu Hristos mai cu dinadinsul. Aceasta se legiferează prin canonul prezent, — și, deoarece nici o veselie sau distracție pământească nu este permisă să turbure sărbătorirea curat spirituală a creștinilor, canonul interzice ca în săptămâna luminată să se țină petreceri publice sau distracții poporale¹⁾.

Canonul 67.

Dumnezeiasca Scriptură ne-a poruncit să ne ferim de sânge, de sugrumat și de desfrâu. Deci pe ceice pentru lacomul pânțece sângele de ori ce fel de dobitoc

¹⁾ Vezi comentarul Arhim.-lui Ioan la acest canon. op cit. II, 456—458.

cu oarecare măiestrie îl pregătesc de mâncare și așa îl mânâncă, îi pedepsim potrivit. Deci dacă cineva de acum înainte se va încumeta să mânânce sânge de animale în orice fel de chip, de va fi cleric, să se caterisească; iar de va fi laic, să se afurisească.

(63 ap.; 2 Gang.).

— Despre ceace tratează canonul prezent, în general s'a vorbit în canonul 63 ap. La comentarul acelu canon ap. am menționat motivul principal al opreliștii ca creștinii să nu uzeze de sânge animalic ca aliment; și am văzut la ce fel de pedepse sunt supuși ceice violează dispoziția acelu canon, și adică persoanele sfințite se caterisesc, iar laicii se afurisesc. Aceiaș pedeapsă se hotărăște și de canonul trulan prezent. După cuvintele lui Valsamon din comentarul acestui canon¹⁾, erau unii, cari nu mâncau sângele, ci pregăteau mâncări din alte lucruri și din sânge, și ziceau că dâșii observă dispoziția Sf.-tei Scripturi, deoarece nu mânâncă numai sânge curat. Canonul acesta leapădă acest fel de interpretare greșită a Sf.-ei Scripturi, și condamnă întrebunțarea sângelui animalic în mâncare, ori în ce chip ar fi gătită aceasta²⁾.

Canonul 68.

Cărțile Testamentului vechiu și nou și ale sfinților și aleșilor noștri propoveduitori și învățători nimărui nu-i este permis a le strica, sau a le sfârtica, sau a le da spre nimicire librarilor, sau celorce se zic vânzători de miruri, sau altcuiva dintre toți; afară de cazul de cumva au devenit neutilizabile sau prin molii, sau prin apă sau în alt chip. Iar celce se va prinde de acum înainte că comite ceva de acest fel, să se afurisească pe un an. Asemenea să se afurisească și celce cumpără acest fel

¹⁾ Sint. At. II, 463.

²⁾ Impăratul Leon Filosoful (886—912) referindu-se la prescripțiunile bisericești în privința aceasta, a emis o novelă (58), prin care dispune ca toți ceice vând sau mânâncă orice fel de aliment gătit cu sânge să se pedepsească cu pedepse corporale și să se exileze; iar dregătorii civili respectivi, cari nu au grijă de observarea strictă a acestei dispoziții se vor pedepsi cu 10 litri aur. Zachariae, Ius gr.-rom. III, 152—153.

de cărți; dacă nu le păstrează la sine pentru folosul său, și nici altuia nu le dă spre binele lui și spre a le păstra, ci se va încumeta să le strice,

(85 ap.; 2 trul.; 60 Laod.; 24 Cartag.; Atanasie cel Mare despre sărbători; Grigorie Teologul despre cărțile Sf.-ei Scripturi; Amfilohie despre cărțile Sf.-ei Scripturi).

— Canonul prezent poruncește ca toate cărțile Sf.-ei Scripturi a Testamentului vechiu și nou, precum și scrierile Sf.-lor Părinți și învățători ai Bisericii, cari au fost recunoscute de Biserică, să se păstreze ca lucruri sfinte și amenință cu pedepse pe ceice le deteriorează sau le vând comercianților, cari nu le întrebunțează pentru scopuri sfinte.

Canonul 69.

Nimănuî, care face parte dintre laici, nu-i este lertat a intra în interiorul sfântului altar; nici de cum însă nu este exclus dela aceasta stăpânirea și autoritatea împărătească, când ar vrea să aducă daruri creatorului, după o tradiție foarte veche.

(19, 44 Laod.).

— Din cauza misterului jertfei fără de sânge, care se aduce în sf. altar, din timpurile cele mai vechi ale Bisericii s'a interzis intrarea în altar (*δυσιαστήριον, βῆμα*) pe seama tuturor, cari nu făceau parte din cinul preotesc. «Altarul este destinat numai pe seama fezelor sfințite» (*τὸ δυσιαστήριον μόνως τοῖς ἱερωμένοις ἀφωρισται*, altare solis sacratis hominibus destinatur¹⁾); aceasta era canonul general al Bisericii întregi, atât la răsărit, cât și la apus. Părinții trulani acum îl legiferează. În secolul al XII-lea s'a relevat întrebarea, dacă li este permis călugărilor (firește celorce nu fac parte din cler) să intre în altar — și Nicolae, patriarhul Constantinopolului, în răspunsul său l canonic exprimă opinia ca să nu se interzică călugărilor intrarea în altar din cauza cinstei cuvenite cinului monahal (*διὰ τὴν τοῦ μοναχικοῦ σχήματος σεμνότητά*), dar numai atunci, când trebuie să aprindă luminări sau candel²⁾.

¹⁾ Comentariile lui Zonara și Valsamon la acest canon în Sint. At. II, 406, dar compară și comentarul Arhim. lui Ioan la acest canon, op. c., II, 459—460.

²⁾ Sint. At. IV, 417.

Chiar și din aceasta se vede cât de riguros se purta grija de observarea dispoziției acestui canon; dar această împrejurare ne învață cât de mult trebuie să se observe acest lucru în toate cazurile și astăzi.

Canonul face aici excepție numai cu persoana împăratului, și adică în temeiul unei tradiții foarte vechi (*κατά τὴν ἀρχαιολογικὴν παράδοσιν*), când împăratul dorește să aducă daruri lui Dumnezeu. Impejurarea că obiceiul acesta era în ființă mult înainte de sinodul prezent, deci că era vechiu, se dovedește prin următoarele cuvinte ale împăratului Teodosie cel tiner, pe cari le citim în actele sinodului al IV-lea ecumenic: «Noi, cari totdeauna suntem înconjuțați de armele legale ale Statului, și cărora nu ni se cuvine să fim fără de arme, când avem să intrăm în biserica lui Dumnezeu, lăsăm armele afară de biserică și depunem chiar și diadema majestății imperiale, și când voim să aducem daruri, intrăm în sfântul altar și după aducere ieșim spre a ocupa iarăș ceea ce ni se cuvine»¹⁾. Tot astfel vorbește și Teodorit despre Teodosie cel Mare, că dânsul, după ce a îndeplinit în public penitența prescrisă de Sf. Ambrosie, a intrat în biserică și apoi, când a sosit vremea pentru aducerea darurilor, a intrat în sf. altar să aducă lui Dumnezeu darurile după obicei²⁾. Asemenea dovadă ne oferă și Sozomen³⁾. Obiceiul acesta s'a observat în Biserica ortodoxă în cursul tuturor veacurilor următoare și împăraților totdeauna li s'a permis să intre în sf. altar și să se împărtășească în sf. altar în calitate de unși ai lui Dumnezeu, la fel cu persoanele preoțești.

Canonul 70.

Nu este iertat femeilor să vorbească în timpul dumezeieștii liturghii; ci, după cuvintele Apostolului Pavel, să tacă; căci ele nu au fost autorizate să vorbească, ci să se supună, după cum zice și legea: iar dacă vreau să învețe ceva, să întrebe acasă pe bărbații lor [I Cor. 14, 34-35].

(61 trul.; 44 Laod.).

— Canonul prezent își întemeiază pe cuvintele Apostolului

1) Compară Van Espen, Op. cit. pag. 485.

2) Hist. eccl. V, 17.

3) Hist. eccl. VII, 25.

Pavel dispoziția sa ca femeile să facă în biserică. Încă pe timpurile vechi ale Bisericii s'a întâmplat că unele dintre femei, nefiind mulțumite cu situația lor subordonată, apăreau în publicitate, își însușeau unele servicii, cari se cuveneau numai bărbaților, ba voiau chiar să se facă învățătoare în biserică. După cum atestază însă Tertulian, lucrul acesta totdeauna era aspru condamnat¹⁾. După spusele lui Valsamon din comentarul acestui canon se pare că unele femei și pe timpul acestui sinod făceau acel lucru, împotriva căruia s'a ridicat Tertulian, voiau adică să explice în biserică citirile zilnice din Sf. Scriptură și voiau să dea răspunsuri publice în chestiunile dogmatice²⁾. Canonul prezent se îndreaptă împotriva acestor abuzuri, și interzice în chip categoric femeilor să vorbească în vremea sfintei liturghii, adică să predice și să îndeplinească funcțiunea didactică în biserică, cuvenită numai bărbaților. Și canonul prezent cu atât mai vârtos a trebuit să interzică femeilor aceasta, deoarece tot sinodul prezent interzice și bărbaților laici același lucru prin canonul său al 64-lea. Dar, după cum bărbaților laici nu li era interzis să îndeplinească funcțiunea didactică afară de biserică în ce privește credința și morala creștină, astfel nu se poate interzice acest lucru nici femeilor evlavioase. La concluzia aceasta ne conduce însuși textul acestui canon, în care se vorbește numai despre interdicția pe seama femeilor de a vorbi «în timpul dumnezeieștii liturghii», despre altă opreliște însă nu se spune nimic. Avem mărturie până de pe vremea lui Ioan Gurădeaur că femeilor nu numai nu li era interzis, ci li servea chiar spre laudă dacă unele dintre ele instruiau familia lor și copiii părăsiți în credință și morala creștină în casele lor sau în instituturile publice de caritate³⁾. Și ceea ce se făcea o-dinioară, și ceea ce nu se interzice prin acest canon, se poate face și astăzi, și Biserica va primi cu mulțumire dacă femei evlavioase vor exercita activitate didactică în spiritul Bisericii în familiile lor, în școli și în diferite centre sociale.

Canonul 71.

Celorce învață legile de Stat, nu li este iertat să trăiască după moravurile păgânești, nici să intre la teatre, nici să facă [jocurile], cele ce se zic rostogoliri, nici să

¹⁾ De praescript. c. 41.

²⁾ Sint. At. II, 468.

³⁾ Van Espen, op. cit., p. 427.

se îmbracă în haine de cele ce nu sunt în întrebuințare generală. Nici pe vremea când încep învățăturile, nici când ajung către sfârșitul lor, nici, să zicem peste tot, în cursul acestei învățături; iar dacă cineva de acum înainte va îndrăzni să facă aceasta, să se afurisească.

(24, 51, 62, 65 trul.; 24 Anc.).

— Canonul prezent, înocmai ca și câteva alte canoane ale acestui sinod, este îndreptat împotriva obiceiurilor păgâne, cari au rămas în ființă între creștini chiar și pe vremea acestui sinod, îndeosebi împotriva acelor obiceiuri păgânești, pe cari le urmau elevii studiiilor de drept în școlile lumești și aceste obiceiuri le interzice sub pedeapsa afurisirii¹⁾. Esența și importanța acestui canon se referă la timpul, când s'a ținut sinodul trulan, deci la secolul al VII-lea, dar, după observația corectă a Arhim. lui Ioan dela comentariul acestui canon, se pot referi și la oricare alt timp, deoarece canonul pretinde în general moralitate strictă, ce se cuvine educației creștine în ori ce fel de școală și ori ce fel de studii s'ar preda în ele²⁾.

Canonul 72.

Nu este iertat bărbatului ortodox să se însoțească cu femeie eretică, nici femeia ortodoxă să se căsătorească cu bărbat eretic; ci de s'ar și vădi despre cineva că a făcut așa ceva, căsătoria să se considere nulă și însoțirea nelegiuită să se deslege; căci nu trebuie a se uni cele neamestecate, nici să se împreune oaia cu lupul, nici starea păcătoșilor cu părtașii lui Hristos; iar dacă va călca cineva cele hotărâte de noi, să se afurisească. Dacă însă unii, găsindu-se încă în necredință, și nefiind încă numărați în turma ortodocșilor, s'au însoțit prin căsătorie legiuită, și apoi unul, alegând binele, a venit la lumina adevărului, iar celalalt se ține de legătura răătăcirii, nealegând a privi razele dumnezeiești (dar necredincioasa [soție] consimte să trăiască cu [soțul] cel credincios, sau viceversa, cel necredincios cu cea credin-

¹⁾ Compară comentariile lui Zonara și Valsamon la acest canon în Sint. At. II, 470.

²⁾ Op. cit. II, 463.

cioasă), să nu se despartă, după dumnezeescul Apostol: fiindcă bărbatul necredincios se sfințește prin femeie, și femeia necredincioasă se sfințește prin bărbat [I Cor., 7, 14].

(14 sin. IV ec.; 10, 31 Laod.; 21 Cartag.).

— Canonul prezent interzice ortodocșilor căsătoria cu *eretici*. Dacă s'ar fi încheiat o astfel de căsătorie, adică dacă un bărbat ortodox a încheiat căsătorie cu o femeie eretică, sau viceversa, atunci căsătoria aceasta să se considere ilegală și se anulează; deoarece aceasta ar însemna ca oaia să se împreune cu lupul și starea păcătoșilor cu părtașii lui Hristos (*τῆ τοῦ Χριστοῦ μερίδι τὸν τῶν ἁμαρτωλῶν κληρον*, peccatorum sortem cum Christi parte). Aceasta se spune clar și curat. Iar cine ar viola dispoziția acestui canon, se va exclude din comunitatea bisericească. Dar, adăogă acest canon, dacă doi inși, cari încă nu fac parte din Biserica ortodoxă, au încheiat căsătorie legală după legile civile, și unul dintre ei se convertește la credința ortodoxă, iar celalalt rămâne pe lângă credința sa eterodoxă de mai nainte, și doresc să trăiască și pe mai departe în căsătorie, în cazul acesta canonul li permite să nu se despartă (*μὴ χωρῖς ἐσθωσαν*), așadar căsătoria să rămână în vigoare; în privința aceasta canonul se referă la epistola I a Ap.-lui Pavel către Corinteni. Canonul admitând acest lucru, prin aceasta permite posibilitatea așa zisei *căsătorii mixte* (*μικτοὶ γάμοι*, matrimonia mixta) în anumite cazuri.

Posibilitatea aceasta a căsătoriilor mixte în Biserica ortodoxă, cu alte cuvinte, împrejurarea că Biserica ortodoxă tolerează căsătoria mixtă în anumite cazuri, se întemeiază pe doctrina Apostolului Pavel în privința aceasta. La începutul Bisericii creștine, când păgânii și Iudeii au primit credința creștină, se întâmpla că unul dintre soți primea această credință, celalalt însă nu voia să facă aceasta, ci rămânea în credința sa anterioară, și în privința soluționării întrebării dacă în cazurile acestea căsătoria va trebui anulată sau să rămână în ființă, Ap. Pavel, răspunzând Corintenilor, scrie: «Le grăesc eu, nu Domnul: dacă vreun frate are o femeie necredincioasă și ea vrea să viețuiască cu el, să nu o lase. Și dacă o femeie are un bărbat necredincios și el vrea să viețuiască cu ea, să nu-și lase bărbatul. Căci bărbatul necredincios se sfințește prin femeia credincioasă, și femeia necredincioasă se sfințește prin bărbatul frate: căci altminterlea copiii voștri ar fi necurați, pe când acum

ei sunt sfinți. Dacă însă cel necredincios se desparte, despartă-se; în astfel de împrejurare fratele sau sora nu sunt legați; căci Dumnezeu ne-a chemat spre pace. Căci ce știi, femeie, dar dacă îți vei mântui bărbatul? sau ce știi, bărbate, dar dacă îți vei mântui femeia?» (I Cor, 7, 12-16). După cum se vede, Apostolul permite ca în Biserica ortodoxă să se poată tolera căsătoria mixtă. Dar spre a înțelege corect acest lucru, trebuie să se aibă în vedere că Apostolul lasă în căsătorie pe soții de credință deosebită și deci recunoaște ființarea legală a căsătoriei numai la cazul dacă soțul eterodox dorește acest lucru și-l recunoaște. Existența legală a acestui fel de căsătorie se recunoaște înainte de toate fiindcă căsătoria a fost încheiată înainte de ce soțul respectiv a primit dreapta credință, iar Biserica ortodoxă nu poate, în conformitate cu spiritul său, să desfacă legăturile familiare și să exercite silnicie împotriva simțămintelor omenești și liberei voințe în limitele moralei, după cum însuși Apostolul se exprimă: «căci Dumnezeu ne-a chemat spre pace»; se recunoaște apoi fiindcă învoirea benevolă a soțului eterodox de a trăi în căsătorie cu soțul, care a primit dreapta credință, oferă garanție suficientă că convertirea soțului respectiv la dreapta credință a fost expresia voinței libere și dorinței sincere, dar în același timp împrejurarea aceasta poate să servească de mijloc potrivit și de imbold ca și celalalt soț să primească dreapta credință, după cum zice Apostolul: «ce știi femeie, dar dacă îți vei mântui bărbatul? sau, ce știi bărbate, dar dacă îți vei mântui femeia:» Pe lângă aceasta Apostolul în răspunsul său dorește ca în viața conjugală a soților de credință diferită să predomină credința ortodoxă, adică soțul ortodox trebuie să aibă nu numai libertate deplină în mărturisirea credinței sale și în săvârșirea faptelor bune în conformitate cu învățătura lui Hristos, ci el să aibă influință morală asupra întregii vieți familiare, fiindcă astfel, după cuvintele Apostolului, »se va sfinți» și însăși căsătoria mixtă și soțul necredincios se va sfinți prin femeia credincioasă, iar femeia necredincioasă se va sfinți prin soțul credincios; căci altfel, adaugă Apostolul: »copiii voștri ar fi necurați,» fiind numai roduri trupești, iar nu ale legăturii cinstite, dar aici sub influința învățaturii lui Hristos, care pe toate le sfințește, sunt »sfinți» și copiii din căsătoria mixtă. De aici însă urmează la permiterea căsătoriilor mixte condiția neapărată, ca copiii, cari se nasc din astfel de

căsătorii, să fie educați la tot cazul în credința ortodoxă. În fine Apostolul încheie că soțul eterodox poate «să se despartă» liber dacă nu dorește să trăiască cu soțul, care a primit credința ortodoxă și atunci celui din urmă i se dă libertate deplină să poată încheia căsătorie cu o persoană ortodoxă.

Din celece s'au spus până acum se vede că Ap. Pavel, dacă și permite căsătoria mixtă, totuș vorbește numai despre astfel de căsătorii, cari s'au încheiat afară de Biserica lui Hristos între persoane, cari nu mărturisesc învățătura lui Hristos și devin căsătorii mixte prin aceea că unul dintre soți primește credința lui Hristos. Despre altfel de căsătorii mixte, anume despre acelea ca o persoană ortodoxă să poată încheia căsătorie cu persoane, cari nu mărturisesc credința Bisericii ortodoxe, Apostolul Pavel nu vorbește. Și că Apostolul Pavel a considerat aceste căsătorii interzise chiar prin sine însăși se adeverește de către Biserica însăși, care din timpurile cele mai vechi a condamnat căsătoriile de felul acesta și le considera ilegale, dacă din înfămplare s'ar fi încheiat¹⁾. Iar legislația bisericească, începând cu secolul al IV-lea, a interzis cu stricteță ortodocșilor să încheie căsătorie nu numai cu păgânii și cu Iudeii, ci și cu *ereticii*²⁾. Prima dispoziție

1) Compară : Tertull., adv. Marc. V, 7; de monog. VII, 11; ad uxor. II, 3; de coron. 13. — Cyprian., de laps; ad Quirin., III, 62. — Ambros., de Abrah. 9; ep. 70 ad Vigil. — August. ep. 234 ad Rustic. — Theodoret, ad I Cor. 7. 39.

2) Despre ereticii mai vechi vezi Sintagma lui Vlaster A, 2 (Sint. At. VI, 57--75). De prezent există o mulțime de confesiuni creștine, despărțite de Biserica ortodoxă, cari s'au format la apus mai ales dela secolul al XVI-lea și dintre cari fiecare-și are mărturisirea sa de credință specială. Toate aceste confesiuni s'au născut direct sau indirect din Biserica *romano-catolică*. Cele de căpetenie sunt: cea *luterană* (cu o mulțime de secte mai mici) și cea *reformată* (deasemenea cu o mulțime de secte). Aceste două confesiuni (cea luterană și reformată), împreună cu mulțimea lor de secte, sunt cunoscute și declarate *eretice* de către Biserica ortodoxă. Despre acestea vezi sinodul dela Ierusalim din 1672 (Kimmel. Monum. fidei, I, 335), precum și capitolul al 2-lea din enciclica patriarhilor răsăriteni din anul 1723. Așadar în ceea ce privește căsătoriile ortodocșilor cu aderenții a acestor confesiuni este în deplină vigoare dispoziția canonului trulan prezent (72), și prin urmare din punct de vedere canonic aceste căsătorii sunt riguros interzise. — Cu privire la *romano-catolici* trebuie să se compare: 1. enciclica patriarhilor răsăriteni despre Filioque, 2 decizia patriarhului constantinopolitan Filoteiu (1362--1376) în Acta Patriarchatus Cnpliani

canonică în privința interzicerii căsătoriei cu ereficii s'a dat de către sinodul dela Laodiceia ținut la anul 343 (can. 31, dar compară și can. 10 Laod. și 21 Cartag.). Canonul trulan prezent (72) confirmă practica bisericească de până atunci în privința aceasta și dispozițiile canonice respective, după cari ortodocșilor li este interzisă sub amenințare de pedepse încheierea căsătoriei cu ereficii; și se permite excepție numai în cazurile, despre cari vorbește Ap. Pavel la locurile pomenite.

Pe temeiul acestui (72) canon trulan și a canoanelor paralele, învățătura canonică a Bisericii ortodoxe referitoare la căsătoriile mixte consistă în următoarele: 1) căsătoriile mixte ale creștinilor ortodocși cu persoane de altă credință, în special cu păgânii, iudeii și ereficii sunt strict oprite de Biserică; 2) căsătoria mixtă se permite numai sub forma, când dintr'o căsătorie, încheiată afară de Biserică ortodoxă, deci într'o societate de confesiune necreștină sau eretică, unul dintre soți primește credința ortodoxă, iar celalalt rămâne în credința anterioară și când respectivul soț de altă credință dorește să rămână în căsătorie cu soțul convertit la credința ortodoxă; 3) copiii născuți din astfel de căsătorii mixte la tot cazul trebuiesc botezați și educați în credința creștină ortodoxă; 4) dacă soțul de altă credință nu dorește să rămână în căsătorie cu soțul convertit, atunci căsătoria se desfășoară, și soțului ortodox li este permis să încheie căsătorie nouă cu o persoană ortodoxă; 5) se permite unei persoane ortodoxe să încheie căsătorie cu o persoană eterodoxă, dacă acea persoană eterodoxă promite că va primi credința ortodoxă și își și îndeplinește îndată această făgăduință. Aceasta este în sensul strict *doctrina canonică* a Bisericii ortodoxe în chestiunea prezentă, și după cum doctrina aceasta a fost în vigoare în cursul tuturor veacurilor în Biserică ortodoxă, astfel trebuie să rămână în vigoare și astăzi și totdeauna.

(I, 430—431), 3. decizia patriarhului constantinopolitan Simeon I (1470—1478) în Sintagma At. (V, 143—147), 4. decizia patriarhului constantinopolitan Ciril V din anul 1756 în Sintagma At. (V, 614—616), 5. observația din Pidalion dela comentarul la canonul 72 trulan (ed 1864, pag. 283) și în fine 6. luorarea menționată în nota 1 dela pag. 256 din partea I vol I al lucrării prezente, — și conform acestora să se judece dacă se poate permite canoniceste căsătoria între ortodocși și romano-catolici.

Canonul 73.

Crucea cea făcătoare de viață arătându-se nouă mântuire, trebuie să punem loată silința spre a da cinstea cuvenită celeice, prin care ne-am mântuit de căderea cea veche. Drept aceea și cu gândul, și cu cuvântul, și cu simțirea dându-i ei închinăciune, poruncim ca semnele crucii făcute de unii pe podeală să se ștergă cu totul, ca nu cumva prin călcarea celorce umblă să se batjocorească semnul biruinței noastre. Deci hotărîm ca să se afurisească ceice de acum înainte fac semnul crucii pe podele.

— Crucea este semnul mântuirii noastre și canonul prezent demandă să se dea cinstea cuvenită acestui semn. Sfânta cruce s'ar despoia de cinste de către noi, dacă s'ar desemna și s'ar pune în astfel de locuri, cari nu corespund importanței ei divine și astfel ar fi expusă să fie necinstită chiar și numai din întâmplare. După cuvintele lui Zonara din comentarul acestui canon, pe timpul sinodului acestuia se întâmpla că unii, poate sub îndboldul dorinței de a arăta față de cruce cinstea cea mai mare, desemnau semnul crucii în toate locurile, chiar și pe padimentele caselor¹⁾. Prin aceasta din urmă se întâmpla, firește, că umblau pe sf. cruce și o ștergeau cu picioarele. Impotriva acestei încorectitudini s'a dat acest canon trulan, carele dispune ca imediat să se ștergă desenurile crucii, cari se găsesc pe padimentele unor case, ca nu cumva prin călcarea cu picioarele pe sf. cruce să comitem insultă împotriva semnelui biruinții noastre, — și sub amenințare de afurisire interzice ca în viitor să nu se mai deseneze semnul crucii pe padimente.

Canonul 74.

Nu se cuvine a se face așa zisele agape în cele Domnești [clădiri], sau în biserici, și a mânca și a așterne culcușuri în interiorul casei [Domnului]. Iar ceice îndrăznesc să facă aceasta, sau să înceteze, sau să se afurisească.

¹⁾ Sint At. II, 474. Acest lucru era strict interzis și de legislația greco-romană. Vezi comentarul lui Valsamon la acest canon, ib. II, 475. Compară și Pidalionul, ed. menționată, pag. 283—284.

(11 Gang.; 27, 28 Laod.; 42 Cartag.).

— Despre agape (*ἀγάπαι*, ospete de dragoste) vom vorbi la comentarul canonului 28 al sinodului dela Laodiceia, pe care canon Părinții sinodului trulan îl înoiesc prin canonul lor prezent. Chiar din jumătatea primă a veacului al IV-lea era interzisă ținerea de agape în biserici. Dar precum se vede ele au rămas în ființă chiar și în secolul al VII-lea, când s'a ținut sinodul trulan și acest sinod a găsit de cuviință să înoiască vechea interdicție în privința agapelor, amenințând cu afurisire pe toți ceice ar îndrăzni să procedeze dimpotrivă.

Canonul 75.

Ceice vin în biserici spre a cânta, vom să nu se folosească nici de strigăte excesive, silind și firea spre răcnire, nici să rostească ceva dintre cele ce nu se potrivește și nu sunt proprii bisericii; ci cu multă luare aminte și umilință să se aducă cântări de laudă Dumnezeului celuice vede cele ascunse. Căci cuvântul sfânt a învățat pe fiii lui Israil să fie cucernici [III Moisi, 15, 31].

(15 Laod.).

— Canonul prezent prescrie trei lucruri în privința cântării bisericești. *In prima linie* nu se permite a se întrebuița la cântare strigăte excesive, nici să se forțeze firea spre răcnire în biserică. Acest lucru se recomanda creștinilor chiar din primele veacuri ale Bisericii. Ciprian într'una dintre cuvântările sale pomește că creștinii, când se întrunesc în adunări spre a se ruga lui Dumnezeu, totdeauna trebuie să păstreze cea mai mare evlavie și să țină ordinea corespunzătoare, nici nu se permite să aducă rugăciunile lor lui Dumnezeu cu strigăte excesive și voce forțată sau să ceară dela Dumnezeu ceea ce doresc, prin poliloghie și prin țipete; deoarece Dumnezeu nu ascultă glasul gurii noastre, ci al inimii noastre, nici nu ia El în seamă strigătele noastre, ci ceea ce este în internul nostru. Pentru întărirea spuselor sale Ciprian citează o mulțime de locuri din Sf. Scriptură¹⁾. Strigătele excesive și țipetele forțate artificiale nu corespund spiritului Bisericii, nici nu sunt potrivite pentru Biserică, — și aceasta este ceea ce se

¹⁾ Cyprian., Sermo de orat. Dominica.

spune în *al doilea rând* în acest canon. Părinții și învățătorii bisericești totdeauna s'au ridicat împotriva acestui lucru. Ioan Gurădeaur într'una din cuvântările sale atrage atenția auditorilor săi asupra împrejurării că lucrurile, cari se aud și se văd la teatre, întunecă mințile oamenilor, și se plânge că s'au început a se introduce în biserici cele ce se aud la teatre și că prin strigătele artificiale din biserică, cari se pot observa la cântare, sufletul omului devine distrat, — și întreabă: la ce astfel de strigăte forțate? pentru ce acea opintire siluită a sufletului, care emite voci, cari nu exprimă nimic natural? oare nu este aceasta treaba femeilor și cântăreților dela teatre? cum s'ar putea permite împreunarea distracțiilor cu cântarea, prin care se preamărește Dumnezeuul îngerilor¹⁾. Ieronim la interpretarea cuvintelor Ap.-lui Pavel că în inimi este a se cânta Domnului (El. 5,¹⁹) se adresează tinerețului, care cântă în biserici și îl învață că lui Dumnezeu trebuie să se cânte nu atât cu gâttelejul, ci mai vârtos cu inima; gâttelejul și gura în biserică nu trebuie să aibă rolul din tragedie ca și când în biserică ar fi să se audieze motive și cântări de teatru, ci Sf. Scriptură este a se exprima și cunoaște cu evlavie. Dacă cântarea din biserică nu este prea desmierdătoare, totuși prin faptele bune este bine plăcută lui Dumnezeu. Slujitorul lui Hristos trebuie să cânte astfel ca să fie plăcute cuvintele exprimate de dânsul, iar nu vocea lui, ca așa să izgonească duhul rău al fostului Saul din cei, în cari se găsește duhul rău ca și odinioară în Saul și ca nu cumva duhul rău să se sălășluiească în ceice prefac casa lui Dumnezeu în teatru poporal²⁾. Zonara în comentarul acestui canon se plânge că pe timpul său se făceau încercări ca să se introducă în Biserică și în cântarea bisericească tot ceace era mai artificial și mai ciudat în spectacolele de teatru și în cântările cele mai imorale³⁾. Și, durere, oare nu se poate observa lucrul acesta și astăzi în multe biserici, și oare nu se aseamănă și astăzi multe așa zise cântări bisericești pe note mai mult cu cele dela teatru, decât cu cele bisericești? În *al treilea rând* canonul prezintă prescrie ca să cântăm cântările adresate lui Dumnezeu cu cea mai mare grijă și cu inimă înfrântă, deoa-

1) Chrysost, Homil. în Ies.

2) Ieronym, ad Ephes. 5.

3) Sint. At. II, 479.

κισταί, 10 Antioh., 26 Laod.), sau se numesc și simplu *clerici*, ca în acest (77) canon trulan, sau și *slujitori bisericești* (ὀπηρέται).

Călugării (ἀσκηταί, μοναχοί) alcătuiesc deasemenea o stare deosebită în Biserică și se deosebesc de laici prin voturile lor, iar de clerici se deosebesc prin aceea că nu sunt consacrați pentru vreo treaptă ierarhică. Dar dacă au primit consacrarea vreunei trepte ierarhice (6 sin. IV ec.), atunci sunt primiți în κατάλογος τῶν κληρικῶν și fac parte din cler.

Laicii (λαϊκοί) se împart în membrii cu deplin drept ai Bisericii și atunci se numesc credincioși, πιστοί, și apoi în chemați, κατηγοούμενοι, cari se pregătesc spre a deveni membrii ai Bisericii (14 sin. I ec.).

Canonul 78.

Se cuvine celor ce se luminează să învețe credința și în a cincea zi din săptămână să raporteze episcopului sau presviterilor.

(2, 14 sin. I ec.; 96 trul., 19, 46 Laod.).

— Despre catehumeni în general am vorbit la comentarul canonului 14 al sinodului I ecum. Prin canonul trulan prezent se înoiește canonul 46 al sinodului dela Laodiceia, și la comentarul acestui canon laodiceian vom vorbi cât va fi necesar spre a înțelege sensul canonului trulan prezent.

Canonul 79.

Mărturisind că dumnezeiasca naștere cea din Fecioară a fost fără lăuzie precum și că fără de sămânță s'a făcut, și propoveduind aceasta turmei întregi, pe ceice din neștiință fac ceva din cele ce nu se cuvin, îi supunem îndreptării. Drept aceea, fiindcă unii după ziua sfintei nașteri a Hristos Dumnezeului nostru se arată fierbând semidale¹⁾ și le împart pe acestea între olaltă, a-nume sub cuvânt de a cinsti lăuzia preacuratei Maice Fecioare, hotărîm ca nimic de acest fel să nu se facă de către credincioși. Căci aceasta nu este întru cinstea Fecioarei, care mai pre sus de minte și de cuvânt a năs-

¹⁾ aliment pregătit din făină fină de grâu (N. Tr.).

cut cu trupul pe Cavântul cel necuprins cu mintea, dacă nașterea ei cea inexprimabilă se determină și se imaginează după cele comune și ale noastre [raporturi]. Deci de se va prinde cineva de acum înainte făcând aceasta, dacă va fi cleric, să se caterisească; iar de va fi laic, să se afurisească.

Canonul prezent vorbește despre un obicei supersticios care ființa în privința cinstirii, pe care unii voiau să o dea într'un chip special Preacuratei Născătoare de Dumnezeu, și acest obicei se osândește, amenințându-se clericii cu caterisire, iar laicii cu afurisire, dacă în viitor careva va urma acestui obicei.

Canonul 80.

Dacă vreun episcop, sau presviter, sau diacon, sau vreunul dintre ceice sunt consemnați în cler, sau laic, neavând nici o nevoie prea grea, sau lucrul greu spre a lipsi pentru timp mai îndelungat dela biserică sa, ci, petrecând în cetate, nu ar merge [la biserică] în trei zile de Duminică din trei săptămâni, de va fi cleric, să se caterisească; iar de va fi laic, să se excludă din comuniune.

(8, 9 ap.; 66 trul.; 2 Antioh.; 11 Sard.).

— Sinodul trulan prin canonul prezent înoiește canonul 11 al sinodului dela Sardica și la comentarul acestui canon (dela Sardica) ne vom ocupa mai pe larg de dispoziția acestui canon. Arhim. Ioan la comentarul acestui canon are în vedere pe ceice timp mai îndelungat nu vreau să meargă la biserică, și zice: «îndepărându-se în chip arbitrar dela biserică, ei se exclud însuși pe sine din Biserică și excluderea bisericască, pe care le-o impun canoanele, se pronunță după merit asupra acestor fel de persoane înstrăinate de Biserică, de care însuși s'au înstrăinat pe sine de mai nainte și prin aceasta s'au lipsit totodată și de toate bunurile, pe cari nu și le-au dorit în comunitate cu Biserică», — apoi citează din operele lui Ioan Gurădeaur locul următor: «Cum să nu compătimim pe aceia, cari rareori se îndreaptă și se apropie de sfânta biserică, de mama comună a tuturor? Ce fel de lucruri ar putea invoca ei, cari să-i împiedice dela aceasta? Care adunare ar putea fi mai folositoare decât cea bisericască? Sau ce

te împiedică să faci acest lucru? Intr'o săptămână sunt șapte zile și Dumnezeu nu ne-a împărțit aceste șapte zile așa că pentru Sine și-ar fi reținut mai multe, iar nouă ne-ar fi dat mai puține; Nici nu le-a împărțit El în două părți: nu a luat trei și ne-a dat trei, ci ție și-a lăsat șase zile, iar Sine și și-a reținut numai o singură zi. Și tu nici în această zi nu vrei să te rețini dela lucrurile pământești, ci și tu procedezi față de ziua aceasta, cum fac sacrilegii, răpindu-o și întrebuintându-o pentru afaceri pământești, dar să știi că zi sfântă este aceasta, fiind destinată pentru ascultarea învățaturii duhovnicești. Dar ce vorbesc eu despre o zi întreagă? Fă și tu în privința timpului acestei zi, ceea ce a făcut văduva la împărțirea milosteniei (Mc. 12,⁴² etc.). Aceasta a aruncat două parale și a câștigat mare milostivire dela Dumnezeu; întrebuintează și tu două ceasuri pentru Dumnezeu și vei introduce în casa ta câștigul multor zile. De nu vei vrea, bagă de seama, nu cumva să pierzi truda multor ani din cauză că nu vrei să te rețini dela afacerile pământești într'o mică parte din zi! Dacă tu vei veni aici numai într'o zi sau în două pe an, apoi spune, ce te putem învăța în privința sufletului, trupului, nemuririi, împărăției cerești, chinurilor, iadului, îndelungei răbdări dumnezeiești, pocăinții, botezului, deslegării păcatelor, a lucrurilor mai mici și mai mari, a firei omenești, îngerilor, a uneltirilor demonilor, a viclesugurilor diavolilor, moralei, dogmelor, a dreptei credințe, a nelegiuirilor eresuri? Dar toate acestea, precum și multe altele, creștinul trebuie să le cunoască și să răspundă la toate, când este întrebat. Voi însă nu puteți cunoaște nici partea cea mai mică din acestea, dacă veniți aici numai odată, dar și atunci veniți numai incidental, când se ține vreo sărbătoare, iar nu fiindcă sufletul vostru ar fi predispus la evlavie¹⁾.

Canonul 81.

Deoarece am cunoscut că în unele ținuturi la cântarea Trisaghion²⁾ după „Sfinte fără de moarte“ se rostește ca supliment „Celce Te-ai răstignit pentru noi, miluește-ne pe noi“; ceea ce însă s'a lăpădat din această

¹⁾ Op. cit, II, 479—481.

²⁾ adică: „întreit sfântă“, „Sfinte Dumnezeule, Sfinte . . .“ (N. Tr.).

cântare de către sfinții Părinți cei de oemuni ca unu împotriva dreptei credințe, împreună cu ereticul nelegiuit, carele a inventat aceste cuvinte; și noi întărind cele cu dreaptă credință mai nainte legiuite de către sfinții Părinți, anatematizăm pe ceice și după hotărîrea prezentă primesc aceste cuvinte în biserici, sau în alt chip oare care le adaogă la cântarea Trisaghion. Și de va fi sacerdot celce calcă cele hotărîte, poruncim ca acesta să se despoaie de demnitatea ieraticăască, iar de va fi laic, sau monah, să se afurisească.

— Canonul prezent, intocmai ca și alte canoane (23, 33, 56, 99) ale acestui sinod, este îndreptat împotriva Armenilor, cari în cântarea Trisaghion (ἐν τῷ τρισάγιῳ ὕμνῳ) au adăugat cuvintele: «celce Te-ai răstignit pentru noi» (ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς).

Cântarea Trisaghion s'a introdus în liturghie în veacul al V-lea pe vremea patriarhului constantinopolitan Proclu (434—447). Origina ei se atribue unui eveniment miraculos întâmplat la Constantinopol. Anume — pe timpul stăpânirii împăratului Teodosiu cel tiner, și adică în anul 446, s'a întâmplat un mare cutremur de pământ, carele a ținut, cu puține întreruperi, patru luni de zile, și în cursul acestui timp s'au surpat în Constantinopol o mulțime de clădiri dintre cele mai mari, încât locuitorii din Constantinopol au fost siliți să se refugieze la câmp (ἐν τῷ κάμπῳ) în jurul Constantinopolului. Pentruca să dobândească milostivirea lui Dumnezeu au rânduit să se țină rugăciuni publice și procesiuni. În timpul unei astfel de procesiuni deodată s'a înălțat din mulțime în chip miraculos un copil, carele a auzit pe îngeri cântând: ὁ ὁ θεός, ὁ ὁ θεός, ὁ ὁ θεός ἰσχυρός, ὁ ὁ θεός ἁγιότατος, ἐλέησον ἡμᾶς. Dupăce copilul s'a pogorit pe pământ și a istorisit minunea, îndată au început cu toții, împreună cu patriarhul, să cânte acea cântare și cutremurul de pământ a încetat. Așa spune tradiția.¹⁾ După alții, origina cântării Trisaghion se poate atribui unui timp mult mai vechiu, în secolul al V-lea însă a devenit

¹⁾ Ioann. Damascen., de hymno Trisagio. — Evagr., h. e. III, 44. — Balsam, in hunc canonem (Sint. At. II, 491), Niceph. Call., hist. eccl. XIV, 46.

cunoscută și s'a introdus în serviciul divin.¹⁾ Oricum s'ar fi întâmplat, la tot cazul se știe istoricește că în prima ședință a sinodului al IV-lea ecumenic, după depunerea lui Dioscor, Părinții întruniți la sinod au cântat această cântare.²⁾ și că dela acest timp începând, așa dară dela mijlocul secolului al V-lea, a fost păstrată ca sfântă în toată Biserica ortodoxă. Sfîntenia acestei cântări se recunoaște și de către Părinții sinodului trulan prin acest canon al lor (81).

După sinodul dela Calcedon, când monofizitismul s'a condamnat în chip solemn, cântarea Trisaghion, a fost supusă unei schimbări. I s'au adăos adică cuvintele menționate: „*celce Te-ai răstignit pentru noi*“, ca astfel să se poată opune învățaturii ortodoxe și să prindă puteri învățătura monofizită referitoare la persoana a doua din Sf. Treime. Lucrul acesta l-a făcut *Petru Gnafevs* (altfel Fulon) în jumătatea a doua a secolului al V-lea. Acest Gnafevs era un monah din Constantinopol și mare aderent al monofizitismului. Din cauza aceasta el a fost expulsat din Constantinopol. Câștigând însă grația lui Zenon, ginerele împăratului, a plecat împreună cu Zenon la Antiohia, și aici s'a înțeles cu oarecari apolinarisți și a înștebat un partid puternic împotriva lui Martiriu, patriarhul ortodox al Antiohiei, pe care în sfârșit l-a silit să părăsească scaunul episcopal din Antiohia și cu ajutorul aderenților săi s'a instalat el însuși într'însul. Gnafevs, după ce a devenit patriarh, spre a întări mai bine monofizitismul în Biserica Antiohiei, a poruncit a se adăoga acele cuvinte la cântarea Trisaghion și ca această cântare să se cânte cu acest supliment³⁾. Cântarea Trisaghion, în redactarea ortodoxă, se referă la toate trei persoanele Sf.-ei Treimi, Gnafevs însă prin acest supliment voia să o raporteze numai la persoana a doua din Sf. Treime, la Fiul lui Dumnezeu; voia adică să fortifice doctrina monofizită, după care în Hristos ar fi o singură fire, cea divină, în care oarecum s'a absorbit firea omenească și prin urmare firea divină din Iisus Hristos a pățimit și a săvârșit toate celelalte acțiuni omenești și

¹⁾ Niceph. Call., hist. eccl. KVIII, 51. — Compară: Arhim. Serghie, „Vostocin. agiolog.“ (Aghiologia dela răsărit) Moscova, 1875, cap. 32, 284, 306.

²⁾ A. S. E., III, 493. — Cf. Ioann. Damasc., de fide orth. III, 10.

³⁾ Hefele, Conciliengesch. II, 566 fg. — Fleury, hist. eccles. XXIX, 31 (ed. Paris, 1856, II, 488—489).

că corpul lui Iisus Hristos ar fi fost numai un fenomen aparent. Prin adăogirea la cântarea Trisaghion a cuvintelor: «celce Te-ai răstignit pentru noi» propriu zis se exprima concepția monofizită și anume că în Hristos a pățimit și s'a răstignit firea divină, iar nu cea omenească. Prin învățătura aceasta nu numai se viola definiția dogmatică a sinodului al IV-lea ecumenic, ci se restabileau eresurile vechi din secolul II-lea și al III-lea (eresurile: patripasian, novațian și sabelian)¹⁾ și astfel se desființa doctrina ortodoxă despre persoanele Sf.-ei Treimi. Invățătura lui Gnafevs a fost condamnată deja în anul 471 la un sinod din Antiohia, și însuși Gnafevs a fost degradat și exilat²⁾; apoi hotărîrea aceasta s'a confirmat la un sinod din Roma la anul 485³⁾.

Părinții sinodului trulan prin acest (81) canon al lor confirmă tot ceea ce se hotărîse până atunci referitor la cântarea Trisaghion, condamnă adică acel supliment la această cântare ca pe unul ce este potrivnic dreptei credințe, proclamă ilegalitatea ereticului Petru Gnafevs, carele a inventat acel supliment și, precum s'a procedat mai înainte la sinoadele ortodoxe, îl anatematizează (*ἀναθεματίζουεν*) atât pe dânsul, cât și pe toți ceice ar îndrăzni să primească acel supliment și să citească cântarea Trisaghion cu acel supliment.

În canon se mai spune că se va despoia de preoție acea persoană sacerdotală, carele violează ceea ce s'a hotărît, iar laicul sau călugărul (firește nu ieromohanul) se va afurisi. Alci Valsamon observă că nu e prea clar cum poate canonul să menționeze pe lângă anatema și caterisirea și afurisirea — și crede, altcum foarte corect, că Părinții prin aceasta au autorizat pe episcopul competente să procedeze după chibzuința sa în aceste cazuri, și anume să caterisească sau să afurisească pe cel ce primește acel supliment, dar îndată se și leapădă de el; iar dacă n'ar vrea să-l părăsească, ci se încapăținează să-l mențină, atunci episcopul va anatematiza pe respectivul, adică nu numai că-l va despoia de preoție și de comunitatea bisericească, ci îl

1) Compară: Ioann. Damasc, I, c. — Vezi și lucrarea prezentă pag. 81—85.

2) Hefele, Concilieng. II, 596.

3) Hefele, Conciliengesch. II, 609. — Cf. Photii CP. biblioteca cod. 228

va și exclude din Biserică, ca nu cumva să răspândească eresul său și între alții.¹⁾

Canonul 82.

În unele picturi de pe icoanele sfinte se zugrăvește mielul arătat cu degetul de înaintemergătorul, carele se privește ca semnul harului în loc de adevăratul miel Hristos Dumnezeu nostru celce mai înainte ni s'a anunțat prin lege. Deci îmbrățișând semnele și umbrele cele vechi ca pe niște simboale și prototipuri ale adevărului predaniste bisericii, dar harul și adevărul le cinstim cu precădere, recunoscându-le deplinire a legii. Deci pentruca ceea ce s'a săvârșit să se reprezinte și prin picturi în fața tuturilor, hotărîm ca de acum înainte chipul mielului, Hristos Dumnezeu nostru, celce a ridicat păcatul lumii, să se picteze pe icoane după figura omenească, în locul mielului celui vechiu; prin aceasta vom cunoaște mărirea umilirii Dumnezeu Căvântului și vom fi conduși spre aducerea aminte de petrecerea lui în trup, de patimile sale și de moartea sa mântuitoare, și de mântuirea lumii săvârșită prin aceasta.

— Canonul prezent s'a dat împotriva obiceiului, carele ființa în unele biserici și după care pe icoane în locul chipului lui Iisus Hristos se picta mielul, despre carele vorbește Ioan Botezătorul. Motivul, pentru care se condamnă acest obicei, se arată în însuși acest canon.

Canonul 83.

Nimeni să nu dea cuminecătura trupurilor moarte. Căci scris este: Luați, mâncați (Mat., 26, 26), dar trupurile morșilor nu pot nici lua, nici mânca.

(13 sin. I ec.; 7, 18 Cartag.; 2, 5 Grigorie Nis.; 3, 16 Timot. Alex.).

— Canonul prezent s'a emis încă în anul 393 la sinodul dela Hipo de sub președinția arhiepiscopului cartaginean, Aureliu.

¹⁾ SInt. At. II, 492.

și alcătuiește partea a doua din canonul al 5-lea al aceluși sinod. Canonul acesta se găsește sub nr. 18 între canoanele sinodului dela Cartagina din anul 419. La comentarul canonului 18 cartaginean vom vorbi despre chestiunea aceasta cât va fi necesar.

Canonul 84.

Urmând legiuirilor canonicești ale Părinților, hotărîm și în privința pruncilor: de câte ori nu se află martori de încredere, cari să spună fără îndoială că sunt botezați, și nici ei din cauza vârstei nu vor putea răspunde suficient dacă au primit sfânta taină, aceștia fără de nici o piedică trebuiesc botezați; ca nu cumva acest fel de îndoială să-i lipsească de curățirea atât de minunată a sfințeniei.

(49, 50 ap.; 7 sin. II ec.; 45, 48, 72, 110 Cartag.; 1, 91 Vasile c. M.).

— Sinodul trulan prin canonul său prezent înouiește canonul 7 al sinodului dela Cartagina ținut la 13 Septembrie 401, care canon se găsește sub nr. 72 între canoanele sinodului dela Cartagina din anul 419. Comentarul aceluși (72) canon cartaginean servește de comentar și pentru acest canon al 84-lea trulan.

Canonul 85.

Am primit în scris că prin gura a doi sau trei martori se adeverește tot cuvântul. Deci hotărîm ca sclavii liberați de stăpânii lor să-și primească această răsplată în fața a trei martori; ceice au fost de față la liberare vor da confirmare și vor adeveri cele ce s'au făcut.

(75 ap.; 2 sin. I ec.; 64, 82, 129, 131, 132 Cartag.; 9 Teofil Alex.).

— Canonul prezent se referă la o astfel de chestiune, care-și avea impotanța sa pe vremea, când ființa încă sclăvia, astăzi însă acest canon este fără obiect.

Canonul 86.

Hotărîm ca ceice spre căderea sufletelor adună des-

frânate și le hrănesc, dacă ar fi clerici, să se afurisească și să se caterisească; iar de ar fi laici, să se afurisească.

(25 ap.; 1 Neocez.; 3, 9, 32, 51, 59, 70 Vasile c. Mare).

— Canonul acesta este clar și nu are trebuință de comentariu. Meseria aceasta scârboasă: ținerea de desfrânate este interzisă tuturor laicilor și era supusă pedepsei și de către legile civile greco-romane; cu atât mai vârtos trebuie să fie interzisă aceasta persoanelor preoțești, pe seama cărora, dacă spre nenorocirea lor se vor prinde în acest lucru, canonul prescrie cea mai aspră pedeapsă bisericească, nu numai caterisirea, ci și afurisirea, întocmai ca și pentru simonie.

Canonul 87.

Ceeace-și părăsește pe bărbatul său și merge la altul, este adulteră, după sfântul și dumnezeescul Vasile, carele prea bine a citat următoarele din profesia lui Ieremia: că dacă se va face femeie altui bărbat, să nu se întoarcă la bărbatul ei, ci fiind spurcată, să fie spurcată [3,1]; și iarăș: celce are adulteră, este nebun și nelegiuit [Proverbe, 18,23]. Deci de se va vădi că a fugit fără motiv dela bărbatul său, el este vrednic de iertare, iar ea de pedeapsă. Inșă iertarea i se va da spre a fi în comunione cu biserica. Iar celce-și va părăsi pe soția sa, cu care s'a împreunat legiuit, și va lua pe alta, după hotărîrea Domnului, se supune pedepsei pentru adulter [Lc. 16,18]. Și s'a hotărît canoniceste de Părinții noștri ca aceștia un an să plângă, doi ani să asculte, trei ani să se proștearnă, și în al șaptelea să stea împreună cu credincioșii și așa să se învrednicească de darurile aduse [de sf. împărtășanie], dacă se vor pocăi cu lacrimi.

(48 ap.; 93, 98 trul.; 20 Ancira; 102 Cart.; 9, 21, 31, 35, 36, 46, 48, 77, 80 Vasile c. M.).

— Atât după dispozițiile referitoare la căsătorii din dreptul roman, cât și din cel bisericesc, căsătoria este legătura și însoțirea sofului cu soția *pentru viața întreagă* (conjunctio maris et foeminae et consortium omnis vitae)¹⁾. Aceasta este expresia

¹⁾ Digest XXIII, 2, 1.—Cf. Basilicor XXVIII, 4, 1.—Nomocan. în XIV titluri, XII, 13.—Sintagma lui Vlastar, I, 2 (Sint. At. I, 271; VI, 153). Cormicia, cap. 48, tit. 4, 1 (Ed. cit. II, 88).

exactă a învățaturii din Sf. Scriptură (Mat. 19,5-6; Mc. 10,5-9; Efes. 5,32), care alcătuiește învățătura mărturisirii de credință a Bisericii noastre ortodoxe¹⁾. În conformitate cu aceasta, celce a încheiat căsătorie legală, dacă această căsătorie nu s'a desfășurat prin moartea unuia dintre soți sau prin vre-un motiv legal, nu poate să încheie o căsătorie nouă cu altă persoană. Iar celce comite acest lucru, adică celce rupe în chip arbitrar legătura căsătoriei legiuite, deci dacă soțul își părăsește pe soția sa legiuită sau dacă soția își părăsește pe soțul său legiuit, și soțul sau soția intră în legătură de căsătorie cu altă persoană, acela se va supune unei pedepse hotărâte și căsătoria respectivă se anulează. Despre această chestiune tratează canonul trulan prezent (87), repetind în fond canoanele 9, 35 și 77 ale lui Vasile cel Mare și confirmând pe celelalte, cari s'au emis până la finea secolului al VII-lea în această chestiune. Anume canonul declară adulteră pe femeia, care-și părăsește fără motiv (*ἀλόγως, praeter rationem*) pe soțul său și se duce la altul, deasemenea declară adulter și pe soțul, carele-și părăsește pe soția sa și ia pe alta, și pe vi-novați îi supune pedepsei ce se cuvine pentru adulter, adică unei epitimii de șapte ani²⁾. Iar preotul, carele ar binecuvânta căsătoria a doua, știind despre ființarea căsătoriei legale și că aceasta nu a fost legal desfășurată, se pedepsește cu caterisire³⁾.

Încă la comentarul canonului 48 ap. am spus că, dacă o căsătorie s'a încheiat legal (*legitimum, justum matrimonium*), nu se poate desface până când trăește soțul și soția și până când căsătoria corespunde scopului său. Legătura de căsătorie între două persoane încheiată legal se poate desface numai prin moarte sau prin un astfel de motiv, care prin sine însuși este mai puternic decât ideia Bisericii despre indisolubilitatea căsătoriei și care distruge baza ei morală și religioasă, și care deasemenea este moarte, numai că în altă formă. Dacă deci nu intră moartea,

1) Mărturisirea de credință ortodoxă, I, 115.

2) Compară pag. 56 din lucrarea prezentă.

3) Timoteiu Alex. 11; Nomocanonul din Trebnic can. 53; Nichifor Mărt. can. 153; Răspunsul can. 64 al lui Valsamon către Marcu, patriarh. Alex. (Sint. At IV, 495). Compară: Iustin. nov. XXII, 16, 1; Leon. Philos. nov. XXX (Zachar., Ius gr.-rom. III, 114); Leon. Kaz. IV novella (ib. III, 53—54); Sint. Vlastar. I, 4 (Sint. At. VI, 156); Cormciaia, cap. 48, tit. 39, 70 (ed. cit. II, 168).

sau un astfel de motiv, carele se aseamănă morții, căsătoria legală niciodată și cu nici un chip nu se poate desface. Ceea ce a constituit imboldul pentru emiterea menționatului canon ap. împotriva desfacerii arbitrare a căsătoriei, aceiaș împrejurare a provocat și canonul trulan prezent (87).

Instituția căsătoriei este tot atât de veche ca și omenirea și legislația referitoare la chestiunile de contractare, precum și de desfacere a căsătoriei, au fost fixate în lume cu mult înainte de apariția creștinismului. Biserica deci, când a început să dea atenție căsătoriei, a putut numai să reformeze instituția căsătoriei într'o anumită direcție, dar n'a putut să o modifice la baza ei; ea a putut să influențeze numai moralicește asupra prescripțiilor din ființă referitoare la căsătorie și asupra raporturilor dintre soți. În urma imoralității vieții sociale romane de pe timpul apariției creștinismului, legile civile romane referitoare la căsătorie în general, și în special cele referitoare la desfacerea căsătoriei, erau foarte depărtate de acea concepție morală asupra căsătoriei, care concepție era plantată de la natură în inima omului. *Repudium*-ul, adică desfacerea legăturii de căsătorie, întru toate era lăsat la placul soțului, care se servea de el, când corespundea dorinței sale personale. Afecțiunea soților (*conjugalis affectio*) era prima condiție la căsătorie și dacă înceta această afecțiune, fiecare avea dreptul să uzeze de *repudium*, sau astfel că ambii soți se învoiau prin consens benevol la divorț, sau în felul că unul dintre ei trimitea celuilalt *libellum repudii*, și căsătoria prin acest fapt chiar era considerată ca desfăcută.¹⁾ Legile romane de pe acel timp dădeau puțină atențiune acestei chestiuni și libertății divorțului nu i se opunea nici o piedică legală, fiind limitată numai prin simțul moral personal al soțului respectiv. Legile din timpurile posterioare, cari s'au emis pentru împiedicarea neconținutelor divorțuri, erau neputincioase în urma decadenței morale generale a societății romane. Desfacerea unilaterală a căsătoriei, adică divorțul, carele se făcea prin declarația din partea unui soț că desface căsătoria, în general încetase; totuși exista și mai departe divorțul prin învoire reciprocă

¹⁾ Vezi pag. 262 din partea I a volumului prezent.

(*divortium ex consensu*), care era pus sub scutul legilor.¹⁾ — Biserica, după ce a intrat în legături cu Statul, a trebuit să-și pună în cumpănă puterea sa întregă pentruca, în mijlocul decadenței morale generale a societății, să se revină la punctul de vedere corect în privința instituției căsătoriei și pentruca acum sfințenia ei să se asigure prin acțiunea comună a legislației bisericești și civile. Cea dintâi grijă a ei a fost să se înlăture legea, după care soțul și soția puteau să divorțeze prin consens, și apoi soțul să încheie căsătorie cu altă femeie și soția să se mărite după alt bărbat. Doctrina canonică a Bisericii împotriva acestui fel de divorț prin consens ființa chiar din cele dintâi vremi ale Bisericii.²⁾ Dar Biserica a trebuit să lupte în curs de câteva secole până ce și-a afins scopul ca și legislația civilă greco-romană să interzică acest fel de divorț. Unii dintre împărații până la Iustinian dăduseră prescripții în legile lor în privința motivelor, din cari se poate desface o căsătorie³⁾, dar nu exista nici o lege împotriva divorțului prin consensul între soț și soție. Același Iustinian în primii ani ai domniei sale a recunoscut de legal ca fiecare căsătorie să se poată desface dacă soții se învoiesc la aceasta⁴⁾; abia mai târziu a interzis el acest lucru prin două novele speciale și a reglementat că numai din anumite motive se poate desface căsătoria și adică după sentința judecătorească dată în această privință⁵⁾. După câțiva ani mai târziu împăratul Iustin a restabilit legea veche, conform căreia căsătoria se poate desface prin consens (*utà ovoluerit, consensu*)⁶⁾. Au trebuit să mai treacă trei secole până ce s'a întărit definitiv în legislația civilă greco-romană punctul de vedere al dreptului bisericesc referitor la libertatea divorțului⁷⁾. După acest timp (sec. IX), căsătoria se putea desface numai din motive precis determinate și adică din partea autorității în drept. Divorțul prin consens se permitea numai pentru

1) Cod Iustin. V, 17, 9: Si constante matrimonio, communi consensu tam viri quam mulleris, repudium sit missum... licebit mulleri non quinquennium expectare, sed post annum ad secundas nuptias convolare.

2) Nomocan. în XIV titluri, XIII, 4 (Sint. At. I, 294).

3) Cod. Theod. III, 16, 1, 2; Cod. Iustin. V, 17, 8, 9.

4) Nov. 22: de nupt. c. 3, 4.

5) Nov. 117, c. 8, 9, 12; Nov. 134, c. 11.

6) Nov. II, (Zachariae, III, 6),

7) Cormciaia, cap. 48, tit. 11, 4 (Ed. cit. II, 104).

vreun motiv binecuvântat (*εὐλογος αἰτία*) mai înalt, când adică soții intenționau să se consacre unei vieți mai desăvârșite, care după învățătura Bisericii consista în retragere călugărească. — Mulțumită străduințelor Bisericii legislațiunea greco-romană a normat din cari motive anumite poate să se desfacă căsătoria. Nu moartea, fie fizică, fie morală sau religioasă, poate să desfacă egătura căsătoriei dintre soț și soție. Pe baza învățăturai evanghelice în această privință legislația bisericească a dat prescripțiuni canonice speciale cu privire la faptele, cari sunt a se lua de temelie la aprecierea celor trei feluri de moarte. Biserica, determinând aceste fapte pentru sine, a trebuit să poarte grijă, ca acestea, ținând seama de caracterul civil bisericesc al instituției căsătoriei, să fie permise și de legislațiunea civilă. Constantin cel Mare a emis la anul 331, în înțelegere cu episcopii, o lege, care în general interzice divorțul, cu excepția adulterului (adulterium) și pentru alte infracțiuni ale soțului său soției, cari atrag după sine moarte sau robie pe viață¹⁾. Împărații următori până la Iustinian au dat legi când mai riguroase, când mai blânde, cu privire la divorț²⁾. Iustinian printr'o novelă a sa (din anul 542) a pus capăt multelor oscilațiuni din această chestiune și a fixat pentru viitor o lege de bază, care normează când și din care motiv se poate desfaca o căsătorie legală³⁾. Anume prescrie că aceasta se poate întâmpla: *a)* dacă soțul sau soția a comis un astfel de delict, care atrage după sine pedeapsa cu moartea, *b)* dacă soțul sau soția ajung într'o astfel de situație, care se poate privi de identică cu moartea fizică, *c)* dacă se comite adulter în căsătorie sau o astfel de faptă, care dă dreptul să fie privită asemenea adulterului, *d)* dacă nu există condiția fizică neapărată pentru căsătorie și *e)* dacă soțul sau soția doresc să se consacre vieții abstinerente. Prin novela aceasta, apoi prin altă novelă (din anul 556) se condamnă toate divorțurile, cari nu se pronunță în temelie vreunui motiv din cele arătate și prin sentință judecătorească, apoi se normează că în astfel de cazuri soțul sau soția

¹⁾ Cod. Teod. III, 16, 1.

²⁾ Vezi legea lui Iulian din 363, a lui Onoriu, a lui Teodosie și Constantin din 421, a lui Teodosie II și Valentinian III din 439 și 449 și a lui Anastasie din 497 (Cod. Theod. III, 13, 2; 16, 2; Cod. Iustin V, 17, 8, 9).

³⁾ Nov. 117, c. 8. 9. 12. Basilic. XXVIII. 7, 1. 3. 5.

trebuie să se trimită la mănăstire pentru viața lor întreagă și toată averea lor să se împartă între moștenitori și mănăstire; ceice pronunță însă în chip ilegal vreun divorț, se vor supune la anumite pedepse corporale și se vor trimite la robie¹⁾. Deoarece dispoziția primei novele a lui Iustinian (din anul 542) asupra motivelor de divorț este în deplin acord cu dispozițiile respective ale dreptului bisericesc ortodox, și deoarece novela însași s'a dat în înțelegere și prin conlucrarea patriarhului de atunci al Constantinopolului, Mina (536—552), novela aceasta a fost primită chiar în prima redactare a colecțiunii canonice fundamentale a Bisericii ortodoxe, adică în Nomocanonul în XIV titluri²⁾, care mai târziu, după cum știm, în secolul al X-lea s'a proclamat drept colecțiune universal obligatorie pentru Biserica întreagă. Prin aceasta dispozițiile acestei novele au obținut importanță formală în Biserica ortodoxă și au devenit decisive pentru forurile bisericești în toate procesele de divorț³⁾. Alte motive speciale, cari se menționează în legislația greco-romană și în practica bisericească a veacurilor de mai târziu, nu sunt altceva decât aplicarea mai detaliată a celor cuprinse în pomenita novelă a lui Iustinian⁴⁾.

Spre a se pronunța desfacerea căsătoriei pe baza vreunui motiv recunoscut de Biserica ortodoxă, canoanele prescriu ca: 1. să se cerceteze pe cale legală motivul, pentru care bărbatul vrea să-și părăsească, sau și-a părăsit soția, sau soția pe bărbat și pentru care vreau să divorțeze, și dacă acel motiv nu este legal și nu face parte dintre motivele de divorț fixate prin lege, apoi soții trebuie să se reunească iarăși și vinovatul va fi supus unei epitimii bisericești (35 Vasile c. M.); 2. dacă la cercetare se va dovedi vinovăția unuia dintre soți, deci dacă se va dovedi existența vreunui motiv de divorț, soția poate totuși să rămână în legătura de căsătorie cu bărbatul său, dacă dânsul

¹⁾ Nov. 134. c. 11. Basilic. XXVIII, 7, 6.

²⁾ XIII, 4 (Sint. At. I, 294—296). — Cormiciaia, cap. 44, tit. 13 14 (Ed. cit. II, 61—63). — Vezi și Sint. lui Vlastar, I, 13 (Sint. At. VI, 176—177).

³⁾ Vezi comentarul lui Valsamon la canonul 5 ap., cel al lui Zonara la canonul 87 trulan și cel al lui Aristen la can. 9 al lui Vasile c. M. (Sint. At. II, 8, 56; IV, 123). Vezi Cormiciaia, cap. 21 (Ed. cit. I, 229).

⁴⁾ Cormiciaia, cap. 48, tit. 11, cap. 49, alin. 29 (Ed. cit. II, 103 etc., 179). Compară novela 31 a împăratului Leon Filos. (Zachar., III, 115—116) și legea împăratului Isaac Anghel din 1187 (Sint. At. V, 321—323).

se învoiește să trăiască cu ea, și soția nu poate să respingă dela sine pe bărbatul său, carele a comis păcatul, dar s'a căit (9, 21 Vasile c. M.); 3) desfacerea definitivă a căsătoriei se va pronunța numai atunci, dacă vinovăția s'a dovedit în public prin forul judecătoresc, și dacă bărbatul (sau soția) lezat nu se învoiește să trăiască mai departe cu soția sa (cu bărbatul său), care a dat motivul pentru divorț — și 4) persoana, care nu este vinovată și care a fost lezată prin infracțiunea celeilalte, rămâne în deplină comuniune cu Biserica și i se recunoaște dreptul de a putea încheia căsătorie nouă cu altă persoană (93 trul.) ¹⁾

Canonul 88.

Nimeni să nu bage nici un fel de dobitoc în curtea sfintei biserici; afară numai dacă călătorind cineva, silit de prea mare nevoie, negăsind casă și adăpost, va pozi la astfel de biserică. Că la caz de nu va băga dobitocul în curte, i se poate întâmpla ca acesta să piară; și dânsul deci prin pierderea dobitocului fiind în neputință de a-și continua călătoria, s'ar expune primejdiei de moarte; iar noi știm că Sâmbăta pentru om s'a făcut [Mat., 2, 27], de aceea credem că cu tot chipul este a se preferi mântuirea și ferirea de suferință a omului. Iar de se va prinde cineva că fără nevoie, precum s'a zis, va băga dobitoc la biserică, de va fi cleric, să se caterisească; iar de va fi laic, să se afurisească.

(73 ap.; 74, 76, 97 trul.).

— Canonul prezent are acelaș scop ca și canonul 76 al acestui sinod, adică să se ferească de profanare sfânta biserică și curtea din jurul bisericii, care totdeauna a fost considerată de *sfântă*; canonul pedepsește cu caterisire pe clericul, și cu afurisire pe laicul, carele îndrăznește să introducă vreun animal în curtea sfintei biserici (*ἐνδὸν ἱεροῦ ναοῦ*). Părinții trulani însă condiționează interdicția aceasta de iubirea deaproapelui, apoi, menționând ceea ce se spune în Sf. Scriptură împotriva zeloșilor

¹⁾ Compară comentarul Arhim.-lui Ioan la canonul 87 trulan (ed. cit. II, 488—489). Asupra procedurii judecătorești de astăzi în privința afacerilor matrimoniale vezi Dreptul meu bis. (trad. rom.) pag. 520—526.

pentru ziua Sâmbetei, anume că Sâmbăta s'a făcut pentru om, iar nu omul pentru Sâmbăta (Mat. 2, 27), permit a se introduce prin excepție animale în curtea bisericii, când din cauza vremei neprielnice s'ar ivi necesitate neapărată și când prin aceasta s'ar salva viața unui om dela moarte.

Canonul 89.

Creștinii, petrecând zilele mântuiloarei patimi în post, și în rugăciune și întru umilința inimii, trebuie ca în ceasurile dela miezul nopții din Sâmbăta mare să se încheie postul, fiindcă dumnezeștii Evangheliști Matei și Luca, cel dintâiu prin cuvintele: „în noaptea Sâmbetelor“ [Mat., 28, 1], iar celalalt prin [cuvintele]: „des de dimineață“ [Lc. 24, 1] ni-au semnalat adâncimea nopții.

(51, 53, 66 ap.; 16 sin. IV ec.; 13, 55 trul.; 14 Ancira, 18, 21 Gangra, 29, 49, 51 Laod).

— Despre împrejurarea când este a se încheia postul vorbește pe larg Dionisie Alexandrineanul în scrisoarea sa pastorală adresată episcopului Vasilid, cu alte cuvinte în primul său canon, — și sinodul trulan în canonul său prezent repetă pe scurt acel canon al lui Dionisie.

Canonul 90.

Am primit canoniceste dela Părinții noștri de Dumnezeu purtători să nu plecăm genunchii în Duminici, învierea lui Hristos cinstindu-o. Deci ca să nu fim în necunoștința clarității cum să se țină aceasta, facem cunoscut credincioșilor că după intrarea preoșilor în altar la vecernia de Sâmbăta, după obiceiul din vigoare, nimenea să nu plece genunchii până la vecernia Duminicii viitoare, întru care, după intrarea în altar iarăși, plecând genunchii, așa aducem rugăciuni Domnului. Căci privind noi noaptea cea după Sâmbăta de înainte mergătoarea învierii Mântuitorului nostru, de atunci începem duhovnicește cântările de laudă, săvârșind sărbătoarea dela întunec la lumină, ca astfel în cursul întregii nopți și zile să prăznuim noi învierea.

(66 ap.; 20 sin. I ec.; 66 trul.; 18 Gangra, 29 Laod.; 15 Petru Alex.; 91 Vasile c. M.; 1 Teofil Alex.).

— Prin canonul prezent se înoiesc canoanele date în secolele anterioare pentruca Duminică să nu se îngenuncheze în biserică și se normează dela care oră din Sâmbătă până la care oră din Duminică să ne rugăm stând în picioare.

Canonul 91.

Femeile, cari dau medicamente provocătoare de avort și ceice primesc otrăvurile omoritoare de prunci, să se supună pedepsei ucigașului.

(65 ap.; 21 Ancira; 2, 8 Vasile c. M.).

— Încă sinodul dela Ancira a dat la începutul secolului al IV-lea o dispoziție în privința aceasta prin canonul său al 21-lea, și la comentarul aceluia canon dela Ancira vom vorbi despre obiectul acestui canon trulan.

Canonul 92.

Ceice răpesc femei sub cuvânt de căsătorie, sau ceice conlucră, sau ceice ajută pe răpitori, sfântul sinod a hotărât, de ar fi clerici, să cadă din treapta lor; iar de ar fi mireni, să se anatematisească.

(67 ap.; 27 sin. IV ecum.; 30, 36, 42 Vasile c. M.).

— Prin canonul prezent se înoiește canonul 27 al sinodului

Canonul 93.

Dacă femeia, al cărei bărbat este dus și despre care nu se știe unde este, înainte de a se încredința despre moartea acestuia, se căsătorește cu altul, este adulteră. Asemenea să se supună aceleiași osânde și soțiile ostașilor, cari, neștiindu-se unde se găsesc bărbaii lor, se mărită; precum și cele ce din cauza absenței bărbatului nu așteaptă înapoierea lui. Totuș lucrul acesta are iertare, fiindcă mare este bănuiala de moarte [a soțului]. Iar cece s'a măritat, prin neștiință, cu cel părăsit pentru o vreme de soția sa, apoi [aceasta] fiind demisă [de

el], din cauză că s'a înapoiat la dânsul [femeia] cea dintâi, ea totuș a comis adulter, deși din neștiință: deci nu i-se interzice căsătoria; mai bine ar fi însă dacă ar rămânea așa. Iar dacă s'ar înapoia după un timp cândva ostașul, a cărui soție s'a măritat după alt bărbat din cauza absenței lui mai îndelungate, acesta, de va voi, să-și ia iarăși pe soția sa, dându-i-se ei ieriere din cauza neștiinței, [lotaș] și bărbatului, care a fost căsătorit cu dânsa prin nuntă a doua.

(31, 36, 46 Vasile c. M.).

— Aici se repetă literal, cu anumite suplimente, canoanele 31, 36 și 46 ale lui Vasilie cel Mare. Și anume se vorbește: a) despre femeia, al cărui bărbat a plecat în călătorie și vreme mai îndelungată nu se știe despre el și dânsa se mărită fără să aștepte a se încredința despre moartea soțului dintâiu, b) despre acelaș caz cu privire la soția vreunui ostaș, despre care nu se știe de se găsește în viață și c) despre femeia, care se mărită din neștiință după unul, a cărui soție legiuită l-a părăsit pentru un timp oarecare, dar această femeie legiuită iarăși se înapoiază, și dânsul demite pe femeia cealaltă.

În cazul prim, adică dacă femeia unui om, care a plecat în călătorie și timp mai îndelungat nu se știe nimic despre dânsul, cu carele însă dânsa a trăit în căsătorie legiuită, fără să aștepte câștigarea de dovezi sigure asupra morții aceluia, încheie căsătorie cu alt bărbat, o astfel de femeie, după acest canon tru-

consideră nulă. Așadară se interzice în general (cu excepția femeia și bărbatul) să încheie altă căsătorie până când nu se știe cu siguranță că soțul legiuit dintâi a murit.

În cazul al doilea, adică dacă soția unui soldat vrea să încheie căsătorie nouă, din cauză că timp mai îndelungat nu se știe nimic despre dânsul ori de este în viață, canonul trulan prezent, reperiind canonul 36 al lui Vasile cel Mare, în fond dispune acelaș lucru ca și pentru cazul prim. Numai că aici se admite oarecare indulgență față de o astfel de femeie, deoarece se poate crede cu mai mare siguranță, decât în cazul prim, că soțul ei dintâiu, fiind soldat, a murit. Canonul permite deci ca o astfel de femeie să se căsătorească din nou, dacă după trecerea unui

timp mai îndelungat n'a primit nici o știre despre primul său bărbat și dacă presupunerea morții este destul de întemeiată. Întrebarea câtă vreme trebuie să aștepte soția unui soldat ca să treacă după ce a primit ultima știre că soțul său este încă în viață și ca apoi dânsa să se poată mărita, s'a reglementat prin legislația civilă. După o lege a lui Constantin cel Mare soția în astfel de cazuri trebuie să aștepte patru ani.¹⁾ Iustinian a emis o altă lege în privința aceasta și a dispus ca soția unui soldat numai atunci poate să încheie altă căsătorie, când se poate afirma cu siguranță suficientă că soțul a căzut în războiu și dacă autoritatea militară în drept liberează despre această împrejurare o dovadă, dar nici atunci imediat după liberarea dovezii, ci numai după un an de zile²⁾. Și dispoziția aceasta a lui Iustinian s'a primit și în practica bisericească³⁾. În canonul trulan prezent (93) se prevede și eventualitatea când s'ar înapoia soldatul, despre care se credea că a căzut, iar soția lui s'a căsătorit, și se dispune că în acest caz soțul prim este liber, *dacă voiește*, să o ia iarăși de soție; iar ei i se iartă vina (că s'a măritat fără să aștepte înapoierea lui) din considerare la neștiința ei, după cum zice canonul, adică fiindcă dânsa era de buna credință că primul ei soț a murit, și în această credință fiind, s'a măritat după alt bărbat; deosemena se iartă și acest bărbat al doilea, care de bună credință a încheiat cu dânsa căsătoria ilegală. Firește, căsătoria a doua în astfel de cazuri se desface dela sine; dar se desface această căsătorie chiar și atunci, când primul soț nu va vrea să ia iarăși la sine pe soție și să continue viața conjugală; în acest caz dânsa se consideră ca divorțată și ca atare este oprită pentru totdeauna să trăiască în căsătorie.

Așisderea se menționează în canonul acesta și canonul 46 al lui Vasile cel Mare despre femeia, care din neștiință s'a măritat după cineva, a cărui soție dintâi încă trăiește. Se întâmpla cazul că cineva, pe care l-a părăsit soția pentru un timp, aducea

¹⁾ Cod. V, 17, 7.

²⁾ Nov. 117, c. 11. Baziilic. XXVIII, 7, 3. Cormciaia, cap. 48, tit. 11, 18 (Ed. cit. II, 107).

³⁾ Vezi coment. lui Zonara la canonul 93 trulan și cel al lui Vasile cel Mare la canonul 36 al lui Vasile c. M. (Sint. At. II, 523; IV, 180), Sintagma lui Vlastar, I, 5 (Sint. At. VI, 162). Nomocan. în XIV titluri, XIII, 3 (Sint. At. I, 293).

la sine prin înșelăciune vreo femeie și se căsătorește cu dânsa, dar mai târziu, când se înapoia femeia dintâi, alunga pe a doua femeie. În astfel de cazuri căsătoria a doua, fiind ilegală, se desfășoară și din nou rămâne în vigoare prima căsătorie. În privința bărbatului, carele a comis o astfel de înșelăciune, canonul nu spune nimic, dar se înțelege dela sine că trebuie să fie supus unei epitalimii publice, deoarece a comis adulter; iar în ce privește femeia a doua, care prin viclenie a fost înduplecată la căsătorie ilegală, deoarece din neștiință (*κατ' ἄγνοϊαν*, per ignorantiam) a căzut în păcat, canonul îi permite să încheie altă căsătorie, deși îndată adaugă că ar fi mai bine să rămână așa (*καλλιον δὲ, εἰν μείνῃ οὕτως*), adică necăsătorită, deoarece, deși din neștiință, totuși și-a pierdut renumele bun în societate.

Canonul 94.

Pe ceice jură cu jurăminte păgânești canonul îi supune epitalimilor; iar noi hotărîm pentru aceștia afurisire.

(25 ap.; 10, 17, 28, 29, 64, 81, 82 Vasile c. M.).

— Despre jurământ în general am vorbit la comentariul canonului 25 ap.; iar despre jurămintele păgânești (*ἑλληνικοὺς ὄρκους*, Gentilium sacramenta), despre cari face amintire canonul prezent, noi vom vorbi la comentariile canoanelor 81 și 82 ale lui Vasile cel Mare.

Canonul 95.

Pe ceice, cari dintre eretici se întorc la ortodoxie și la partea celor se mântuiesc, li primim după următoarea rânduială și obicei. Și adică pe Arieni și pe Macedonieni, și pe Novatieni, ceice se numesc pe sine Catari și Stângaci, și pe Quartodecimani, adică Teiradiși, și pe Apolinariști, li primim, după ce vor da scrisori, și vor anatematiza tot eresul, care nu învață ca sfânta, ecumenica și apostolica biserică a lui Dumnezeu, pecelluindu-i, adică ungându-i mai nainte cu sfântul mir pe frunte, și pe ochi, și pe nări, și pe gură, și pe urechi; și pecelluindu-i zicem: Pecetea darului Duhului sfânt. Iar în privința Pavlianiștilor, cari mai apoi se întorc la ecumenica biserică, s'a așezat hotărîrea ca negreșit să

se boteze din nou. Iar pe Eunomiani, cari se botează cu o singură afundare, și pe Montaniști, cari acum se numesc Frigi, și pe Sabelteni, cari proslăvesc iopatoria¹⁾, și comit și alte lucruri dăunătoare, și pe toate celelalte eresuri, căci multe sunt acum, venind mai ales din ținutul Galatenilor, pe toți, cari dintre aceștia vreau să vină la ortodoxie, îi primim ca pe Elini: adică în ziua primă îi facem Creștini, în a doua catehumeni, apoi în a treia îi supunem exorcismului suflând de trei ori în față și în urechi, și așa îi catehisim, și îi punem să petreacă timp îndelungat în biserică, și să asculte Scripturile, și apoi îi botezăm. Dar și pe Maniheii, și pe Valentinieni, și pe Marcioniști, și pe ceice vin din asemenea eresuri, primindu-i ca pe Elini, îi botezăm din nou; iar Nestorienii, și Eutihienii și Severienii, și cei din asemenea eresuri, trebuie să facă scrisori, și să anatematizeze eresurile lor, și pe Nestorie, și pe Eutihie, și pe Dioscor și pe Sever, și pe ceilalți corifei ai acestor fel de eresuri, și pe ceice cugetă cele ale lor, și pe toate eresurile pomenite mai înainte, și așa se împărtășesc de sfânta comuniune.

(8, 19 sin. I ec.; 1, 7 sin. II ec.; 7, 8 Laod.; 6, 57, 126 Cartag.; 1, 5, 47 Vasile c. M.).

— Canonul prezent prescrie felul, în care să se primească în Biserică ereticii diverși, și aici înainte de toate se menționează ereticii, despre cari se vorbește în canoanele 8 și 19 ale sinodului I ecum. și în canoanele 1 și 7 ale sinodului II ecum., despre cari noi am tratat cât a fost necesar la comentariile noastre dela acele canoane. Apoi acest canon (95) trulan mai face amintire și despre ereticii următori: maniheii, valentinienii, marcioniștii, nestorienii, eutihienii și severienii. Cele dintâi trei sunt eresuri gnostice din veacurile al II-lea și al III-lea, cari, după cum se vede, aveau aderenți chiar și în veacul al VII-lea; și deoarece în aceste eresuri se nega însași baza creștinismului, canonul prezent orânduiește ca celce se convertesc la Biserica ortodoxă din aceste eresuri să se și primească întocmai ca păgânii, adică în-

¹⁾ Identitatea persoanei lui Dumnezeu Tatăl cu persoana lui Dumnezeu Fiul (N. Tr.).

tâiu trebue să fie supuși catehumenatului și apoi să se boteze¹⁾. Ceilalți eretici menționați de canon: nestorienii și eutihienii, precum și severienii (cari de altfel nu sunt altceva decât o ramificație din eutihianism) se pot primi, după dispozițiile acestui canon, și fără de un botez nou, numai dacă ei vor anatematiza eresul lor și vor mărturisi în chip solemn simbolul ortodox; canonul dă norma arătată cu privire la aceștia din motivul, fiindcă în doctrina acestor eretici nu se cuprinde nimic, ceea ce ar fi împotriva bazei creștinismului și fiindcă dânsii primesc și recunosc toate Tainele Bisericii ortodoxe²⁾.

Prin acest canon al sinodului trulan s'au nivelat deosebiriile, cari fînșau mai ales în primele veacuri în singuraticile Biserici locale cu privire la primirea în Biserică a ereticilor și schizmaticilor diferiți, dar prin aceasta totodată s'a stabilit prin glasul Bisericii ecumenice și o normă fixă pentru timpurile viitoare. După prescripțiunile acestui canon, eterodocșii, când se convertesc la ortodoxie, se primesc ținându-se seama de depărtarea lor dela doctrina ortodoxă, și sau se botează, sau numai se ung cu sf. mir, sau se primesc după ce se pocăesc și mărturisesc credința ortodoxă. Altfel sinodul trulan prin aceasta a confirmat numai și a dat caracter general pentru Biserică întreagă practicii bisericești deja existente; căci noi avem chiar din secolul al V-lea o dovadă că Biserică a procedat în acest fel când se primeau în Biserică diferiții eterodocși. Timotei, presviter al Bisericii din Constantinopol, scrie în secolul menționat conliturghisitorului său Ioan exact în sensul acestui canon trulan. După Cormciaia, Timotei scrie astfel: «Trei feluri de ceremoniale găsim în privința celorce se convertesc la sfânta, dumnezeiasca, ecumenica și apostolica Biserică... ceremonialul prim se referă la ceice au nevoie de sfântul botez; al doilea când ei nu se botează, ci se ung numai cu sfântul mir; iar al treilea când nici nu se botează, nici nu se ung cu sf. mir, ci numai anatematizează eresul lor și pe toate celelalte,» — și apoi menționează pe rând pe toți eterodocșii, arătând prin care ceremonial să se primească.³⁾⁴⁾ Cele trei

¹⁾ Ch. Walch, *Historie der Ketzereien*, I, 335 fg., 488 fg., 685 fg.

²⁾ Ch. Walch, *Op. cit.* VIII, 550.

³⁾ Cormciaia, cap. 69 (Ed. cit. II, 312 sq.).

⁴⁾ Scrisoarea lui Timotei există într'o ediție completă și în una scurtă amândouă sunt imprimate în *Cotelarii Monumenta eccl. graecae*, III, 377; sq. Vezi: Milas, *Dreptul bis. or. trad. rom.* pag. 457 (N. Tr.).

cereemoniale la primirea eterodocșilor în Biserică sunt în vigoare și au putere deplină și *astăzi* în Biserica noastră ortodoxă. Cu primul Biserica primește pe acei eretici, cari nu cred în Sfânta Treime, cari nu recunosc botezul sau cari nu-l săvârșesc după porunca lui Dumnezeu; cu ceremonialul al doilea, adică prin mirungere, se primesc (afară de ereticii menționați în canon) toți cei care sunt botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, dar cari nu au preoție legală și nu recunosc taina mirungerii; de felul acesta sunt însă astăzi toți protestanții, — așisderea prin mirungere se primesc și romano-catolicii și armenii, dacă nu au primit mirungerea în Biserica lor, înainte de ce s'au convertit la ortodoxie; cu ceremonialul al treilea, adică fără botez și fără mirungere, ci numai cu lepădarea credinței anterioare și prin mărturisirea credinței ortodoxe se primesc (afară de ereticii menționați în canon) toți romano-catolicii și armenii, cari au primit mirungerea în Biserica lor.¹⁾

Intr'o notă (1 pag. 133) dela comentarul canonului 7 al sinodului al II-lea ecumenic am spus că după practica actuală din Biserica grecească trebuie să se boteze fiecare *romano catolic*, când se convertește la Biserica ortodoxă. Aceasta se face în temeiul deciziei (*δρος*) sinodului constantinopolitan ținut în anul 1756 pe timpul patriarhului Kiril V, care decizie a fost iscălită, afară de Kiril V, și de patriarhul Alexandriei, Mateiu, și de cel al Ierusalimului, Partenie. Ea sună astfel: «Intre multele mijloace, prin cari noi ne învrednicim de mântuire, cel dintâiu este botezul predanșit de Dumnezeu Sfinșilor Apostoli... Deoarece înainte cu trei ani s'a ivit întrebarea dacă sunt a se primi botezurile ereticilor cari vin la noi, dar cari (botezuri) sunt săvârșite împotriva tradiției Sfinșilor Apostoli și dumnezeieștilor Părinți, precum și împotriva obiceiului și așezămintelor Bisericii, catolice și ecumenice, noi... recunoscând numai pe sfânta noastră catolică și apostolică Biserică și tainele ei, deci primind și dumnezeescul botez, iar ale (botezurile) ereticilor, cari nu sunt săvârșite în felul cum a orânduit Duhul Sfânt Apostolilor și cum face Biserica lui Hristos până astăzi, fiind acelea născociri ale

¹⁾ După un *tipic* compus pe timpul patriarhului din Constantinopol Simeon (1470—1472 și iarăși 1478—1481), romano-catolicul trebuie să condamne tot ceea ce s'a hotărât la sinodul florentin, la care s'a proclamat așa zisa *uniune* cu Roma. Sint. At. V, 145.

oamenilor stricați, le lepădăm... cu hotărîre unanimă; iar pe ceice vin la noi dintre aceștia (eretici), îi primim ca pe cei ne-sfințiți și nebotezați (*ὡς ἀνιέρους καὶ ἀβαπτιστοὺς*), urmând Domnului nostru Iisus Hristos, carele a poruncit ucenicilor săi să boteze în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt, apoi (urmăm) Sfinților și dumnezeeștilor Apostoli, cari au orânduit ca respectivii să se boteze prin trei afundări și scoateri (*ἐν τρισὶ καταύσεις καὶ ἀναύσεις*), rostind la fiecare afundare câte un nume din Sfânta Treime; apoi (urmăm) pe Dionisie cel sfânt și cel asemenea Apostolilor, carele zice ca respectivul, după ce s'a desbrăcat de toate hainele, să se boteze în baie, în care este apă și unfilemn, sfințite, rostindu-se cele trei persoane ale Divinității mântuitoare, și cel botezat îndată (*εὐθύς*) se pecetluiește cu mirul dumnezeesc, făcându-se vrednic de mântuitoarea euharistie, și (urmăm) sfintelor sinoade ecumenice, al doilea și al cinci-șaselea, cari au dispus să considerăm ca nebotezați (*ὡς ἀβαπτιστοὺς*) pe ceice vin la ortodoxie, dar nu au fost botezați cu trei afundări și scoateri și nu s'a rostit la fiecare afundare numele câte unei persoane divine, ci în alt fel oarecare au fost botezați. Ținând noi deci sfintele și dumnezeeștile așezăminte, considerăm ca vrednice de lepădat și spurcate (*ἀπόβλητα καὶ ἀποτρόπαια*) botezurile ereticilor, deoarece nu sunt în consonanță, ci potrivnice dumnezeeștilor așezăminte apostolice, și nu sunt altceva, precum zice Sfântul Ambrosie și Atanasie cel Mare, decât apă netrebnică și nu aduc nici o sfințire celorle le primesc, și nu folosesc nimic pentru curățirea păcatelor; deci pe ceice vin dintre ei la credința ortodoxă, fiind botezați fără botez (*ἄβαπτιστοὺς βαπτιζομένους*), îi primim ca pe cei nebotezați (*ἄβαπτιστοὺς*), și îi botezăm fără de nici un pericol în conformitate cu canoanele apostolice și sinodale, pe cari se razimă neclătită sfânta, apostoliceasca și ecumenica Biserică a lui Hristos, mama noastră comună a tuturoră; și prin prezența noastră unanimă socotință și declarație în scris, pecetluim această decizie a noastră, care este în consonanță cu așezămintele apostolice și sinodale, verificându-o prin semnăturile noastre». ¹⁾

În această decizie sinodală *romano-catolicii* nu se menționează expres, nici că botezul lor ar trebui lepădat și că ei ar trebui să se boteze dacă se convertesc la Biserica ortodoxă; a-

¹⁾ Sint. At. V, 614—616.

această însă se vede clar din toate, câte și cum se spun în această decizie. Pe lângă aceasta știm că Biserica grecească, judecând pe romano-catolici după canonul 1 al lui Vasile cel Mare, deja de câteva secole consideră Biserica romană de *eretice*, între altele și din cauză că a violat simbolul niceo-constantinopolitan, cât și pentru forma botezului, care se aseamănă cu cel al eunomianilor, și astfel această decizie sinodală are în vedere în prima linie pe romano-catolici, dispunând că ei trebuie să se boteze, dacă se convertesc la Biserica ortodoxă. Astfel toate acestea se explică clar în Pidalion și chiar în sensul acestei decizii. Iată ce se spune aici: «Botezul latinilor este numit astfel numai în chip mincinos; acesta nici decum nu este botez (βάπτισμα), ci numai simplă turnare (ἀλλὰ ῥάντισμα μόνον φιλόν).» «Prin urmare noi nu zicem că pe latini îi rebotezăm, ci că îi botezăm». «Latinii sunt nebotezați (οἱ Λατῖνοι εἶναι ἄβαπτιστοι), deoarece ei nu fac trei afundări la botez, precum s'a predanisit dela început Bisericii ortodoxe de către Sfinții Apostoli.»¹⁾²⁾ — Decizia sinodală citată are deplină vigoare și astăzi în întreaga Biserică grecească. Felul cum trebuie să o apreciem din punct de vedere strict canonic l-am arătat la comentariile canoanelor 47 și 50 ap, precum și 7 al sinodului II ecum.

Canonul 96.

Ceice întru Hristos prin botez s'au îmbrăcat, au

¹⁾ Comentariile canoanelor 46 și 47 ap. Ed. cit pag. 55, 58 (Ed. rom. pag. 36—41). În *Rusia* încă la sinodul dela Moscova din anul 1620 sub patriarhul Filaret s'a hotărât că romano-catolicii trebuie botezați când se convertesc la Biserica ortodoxă. Decizia aceasta se găsește în Trebnicul din anul 1651. Practica actuală din Biserica rusească în această privință s'a reglementat prin decizia sinodului dela Moscova din anul 1667.

²⁾ Prin decizia sinodului dela a. 1667 s'a reintrodus vechea practică bisericască, după care romano-catolicii se primesc în Biserica ortodoxă sau prin mirungere, dacă nu au primit taina sf-lui mir, sau prin pocăință și renunțare la credința rom. cat., dacă au primit mirungerea în Biserica lor. Pe baza deciziei din 1620 și protestanții erau botezați la Ruși când se converteau la Biserica ortodoxă. Această dispoziție s'a abrogat în a. 1718, hotărându-se ca protestanții să se ungă numai cu sf. mir, când intră în Biserica ortodoxă. Vezi: Episcopul *Sergiu*, „Despre normele și actele de ritual la primirea creștinilor neortodocși în Biserica ortodoxă“, *Wiatka*, 1894, pag. 117, 126 (Cf. *Milaș*, *Dreptul bisericesc oriental*, trad. rom. pag. 458—459) N. Tr.

făgăduit să urmeze viețuirea lui cea după trup. Deci pe ceice-și aranjează și-și împodobesc părul capului cu găteală de cap măestrită spre vătămarea celorce-i privesc și prin aceasta oferă amăgire sufletelor celor slabe, cu epitimie potrivită părintește îi vindecăm, povățuindu-i, și învățându-i să viețuiască înțelepțește, ca părăsind înșelăciunea și deșărtăciunea cea din materie, să-și îndrepte mintea neîntrerupt către viața nestricală și fericită, și cu frică să viețuiască în curățenie, și să se apropie de Dumnezeu, după putință, prin curățenia vieții, și să împodobească mai mult pe omul cel din lăuntru, decât pe cel din afară prin virtuți și cu moravuri preabune și neprihănite; încât să nu poarte în sine nici o rămășiță din răutatea potrivnicului. Iar dacă cineva s'ar purta împotriva canonului prezent, să se afurisească.

— Sinodul trulan în canonul prezent dă atenție vieții externe a creștinilor, și deoarece ei prin botez au devenit următorii lui Hristos și prin aceasta au făgăduit că vor urma cu trupul viața Lui, canonul dispune, sub pedeapsa afurisirii, că fiecare creștin este dator să încunjure toată deșărtăciunea și podoaba externă, și prin viață smerită și prin conduită exemplară să se străduiască cât mai mult a se apropia de Dumnezeu.

Canonul 97.

Pe ceice, sau trăind împreună cu soțiile, sau într'alt chip cu nebăgare de seamă locurile sfinte le prefac în obștești, și cu dispreț se arată față de ele, și așa petrec într'insele, poruncim să se scoată chiar și din [localurile] catehumenilor din sfintele biserici. Iar dacă cineva nu va păzi aceasta, de va fi cleric, să se caterisească iar de va fi laic, să se afurisească.

(73 ap.; 74, 76, 97 trul.)

— Canonul prezent numește locuri sfinte (*ιερούς τόπους*) nu numai bisericile, ci și clădirile din jurul bisericii, dintre cari cele de căpetenie erau clădirile destinate catehumenilor, «deoarece», observă Zonara la comentarul acestui canon, «nimenea nu va avea îndrăzneala să trăiască cu soția sa chiar în lăuntru bisericii»¹⁾.

¹⁾ Sint. At. II, 536.

Pe timpul acestui sinod se întâmpla că unii veniau să locuiască în clădirile de pe lângă biserică în localurile destinate catehumenilor, și la tot cazul că aici se purtau urât și își permiteau astfel de lucruri, cari nu se potriveau cu localurile sfințite. Impotriva acestor profanări ale localurilor sfinte s'a dat canonul prezent, carele dispune că acest fel de persoane sunt a se scoate din acele locuri, — iar celce nu se va supune acestei dispoziții, să se caterisească, de ar fi cleric, și să se afurisească, de ar fi laic. In acelaș sens și împotriva profanării locurilor sfinte s'au emis dispoziții legale convenite și de către legislația civilă greco-romană¹⁾.

Canonul 98.

Celce va lua spre însoțire de căsătorie pe o femeie logodită cu altul, fiind logodnicul încă în viață, să se pună sub acuză pentru adulter.

(11 Ancira ; 22, 69 Vasile c. M.).

— Logodna (*μνηστεία*, sponsalia) este promisiunea reciprocă a unui bărbat și a unei femei că vor încheia căsătorie²⁾. Logodna prescrisă astăzi să se facă înainte de cununie, este luată din dreptul roman. După acest drept, logodna se făcea de regulă îndată ce s'a hotărât contractarea unei căsătorii; dar asupra căsătoriei însăși nu avea efect juridic, căci chiar și dacă nu era nici o îndoială că după logodna făcută se va contracta și căsătoria, și cu toate că promisiunea reciprocă a fost făcută în fața martorilor, totuș persoanele logodite nu erau obligate absolut să-și țină promisiunea și să se cunune, ci fiecare avea libertatea să-și revoce promisiunea dată și să contracteze căsătorie cu altă persoană. Aceasta era urmarea logică a doctrinei de bază din vechiul drept roman, după care și căsătoria se putea desface, dacă una dintre părți dorea acest lucru. De altfel, celce încheia altă logodnă, fără să fi fost declarat formal că renunță la cea anterioară, după lege era supus infamiei și afară de aceasta, întrucât s'ar fi făcut și daruri la logodnă, trebuia să restituie îndoitul celor primite, iar ceea ce însuși a dat nu putea să ceară înapoi³⁾.

¹⁾ Dispozițiile acestea sunt citate și în comentarul lui Valsamon dela acest canon. (Sint. At. II, 537—538).

²⁾ „Sponsalia sunt mentio et re promissio nuptiarum futurarum“. Digest. XXIII. 1, 1. Cod. V, 1. Basilic, XXVIII. 1, 1, 2, 1, 2.

³⁾ Compară : Zhishman, Eherecht, S. 603 fg.

Biserica, după cum cerea ca credincioșii săi să poată contracta căsătorii numai cu binecuvântarea ei, acelaș lucru îl cerea și cu privire la logodnă; și după cum căsătoria era pusă sub jurisdicția sa, tot așa și-a supus jurisdicțiunii sale și logodna. Biserica chiar la începutul activității sale legislative a limitat libertatea din dreptul roman, ca după voie să se poată renunța la promisiunea făcută din prilejul logodnei, și prin binecuvântarea sa a dat logodnei aceiaș importanță morală obligatorie, pe care o avea căsătoria însași. Chiar în canoanele lui Vasile cel Mare găsim exprimată ideea că logodna trebuie ținută cu severitate și că ea este obligatorie pentru toți ceice au făcut-o;¹⁾ iar sinodul trulan prin canonul său prezent prescrie pedeapsa cuvernită pentru adulter pe seama tuturor celorce se cunună cu logodnica altuia, dacă logodnicul este încă în viață. Hotărîrea aceasta a sinodului trulan mai târziu a fost primită în esența sa și în colecțiunile de legi civile greco-romane.²⁾ Împăratul Leon Filosoful³⁾ a îmblânzit rigoarea în privința logodnei; acesta a prescris prin două legi ale sale că numai atari persoane se pot logodi, cari au vârsta legală hotărîtă pentru căsătorie, ca astfel promisiunea lor dată la logodnă să fie mai sigură și să fie mai puțin supusă pericolului de a fi călcată, și totodată a dispus ca logodna să aibă țârie ca și legătura de căsătorie și să se poată desface numai din motivele, din care se desface și căsătoria.⁴⁾ Aceasta s'a confirmat printr'o lege specială a împăratului Alexiu I Comneanul cu referire la o decizie sinodală dată pe timpul patriarhului Ioan VIII Xifilinul, după care și la logodnă, întocmai ca la căsătorie, se ține seama de rudenie și de impedimentele la căsătorie rezultate din rudenie.⁵⁾ Dacă muria logodnica cuiva, care a fost logodit cu ceremonial bisericesc, și apoi acela se însura cu altă persoană, se considera de căsătorit a doua oră, întocmai ca și când ar fi fost căsătorit cu logodnica dintâi.⁶⁾

¹⁾ Vezi coment. lui Valsamon la canonul 69 al lui Vasile c. M. (Sint. At. IV, 225).

²⁾ Vezi în Cormciaia, cap. 48. tit. 39, 68; cap. 49, tit. 16, 11 (Ed. cit. II, 168, 193).

³⁾ Anul 886—912.

⁴⁾ Imp. Leonis nov. 74, 109 (Zachariae, III, 172, 211).

⁵⁾ Nov. a. 1084 et a. 1092 (Zachariae, III, 359, 376).

⁶⁾ Vezi mai sus nota 2 în această pag. — Compară Zhishman, a. a. O. S. 154.

Biserica, acceptând în viața bisericească logodna dreptului roman, dădea la această logodnă binecuvântarea sa promisiunii (*παγγελία*), care se menționează în definiția logodnei din dreptul roman și prin această binecuvântare promisiunea devenea sfântă, ca una ce era făcută în fața lui Dumnezeu și era primită de Dumnezeu. În acest sens logodna este începutul căsătoriei însași, deoarece în ea se cuprinde condiția neapărată, care formează însași esența căsătoriei, și adică consimțământul reciproc al unui bărbat și al unei femei pentru viață comună. Din cauza aceasta atât legea Testamentului vechiu, cât și cea a Testamentului nou, privește pe femeia logodită drept soție a logodnicului. Moisi numește «soție a deaproapelui» pe fecioara logodită cu un bărbat (V Moisi, 22, 23, 24); iar în Evangheliile Preacurata Fecioară, care era numai logodnica lui Iosif, se numește «soția» lui, iar el «bărbatul» ei (Mat. 1, 18-20). Iar din canonul prezent (93) al sinodului trulan vedem că celce se căsătorește cu o fecioară logodită, al cărei logodnic este încă în viață, se pedepsea ca un adulter, iar nu numai ca un desirânat.¹⁾

În privința răstimpului dintre logodnă și căsătorie nu se dispune nimic precis nici în legislația bisericească, nici în cea civilă. Această chestiune era lăsată în voia logodnicilor, cari de regulă lăsau să treacă un timp anumit după logodnă până la cununie, urmând în privința aceasta prescripțiile legale de pe atunci, după cari nu era îngăduiut să se facă ambele în același timp, deoarece după esența lor ele sunt două lucruri diferite.²⁾ Mai târziu, spre a se evita cazurile, despre cari vorbește canonul nostru, s'a hotărât ca logodna să se săvârșească în același timp cu cununia.³⁾

Canonul 99.

Incă și aceea am auzit că în țara Armenilor se întâmplă că unii, fierbând în interiorul sfintelor altare părți de cărnuri, pun înaintea părți separate [din cărnuri], im-

¹⁾ Comp. coment. lui Zonara și Valsamon la acest canon (Sint. At. II, 539—541) și al Arhim.-lui Ioan (op. cit II, 498 - 501). Vezi și răspunsul 7 canonic al lui Valsamon (Sint. At. IV, 543).

²⁾ Nov. a. 1804. Alex. Comn. (Zachariae, III, 363). Sint. lui Vlastar, I, 15 (Sint. At. VI, 180) Cormciaia, cap. 43 (Ed. cit. II, 21).

³⁾ Aceasta s'a introdus de altfel prin obicei, deci la nici un caz nu va viola canoanele acel preot, carele binecuvântarea logodnei o săvârșește separat de binecuvântarea nunții.

părjindu-le preoșilor după obiceiul iudeilor. Drept aceea păzind neîntinarea bisericii, hotărîm că nici unui preot nu-i este iertat să primească părți hotărîte din cărnuri dela ceice le aduc, ci să se mulțumească cu cele [date] după placul celui ce aduce [darul], făcându-se această aducere afară de biserică. Iar dacă cineva nu ar face aceasta așa, să se afurisească.

(3 ap.; 32, 33, 56 trul.; 37 Cart.).

— Canonul prezent s'a emis împotriva unui obicei existent în Biserica Armenilor. După canonul textului, pe care l-am tradus din Sintagma At., se pare că la Armeni era obiceiul, *întâiu*, să se fiarbă carne chiar în sfântul altar, și *al doilea*, că aceste cărnuri se aduceau și se distribuiau preoșilor. În text stă astfel: ὡς τινες ἔνδον ἐν τοῖς ἱεροῖς θυσιαστηρίοις μέλη κρεῶν ἔφροντες, προσάγουσιν, ἀφαιρέματα τοῖς ἱερεῦσιν ἰουδαϊκῶς ἀπονέμοντας; iar în traducerea lui Beveregiu: „*quod quidam intus in sacris altaribus carnium membra coquentes frusta offerunt sacerdotibus iudaice distribuentes;*”¹⁾ iar în ediția sinodală rusească: „*dacă cineva, fierbând părți de carne în sfântul altar, le pune înainte și le distibue preoșilor după obiceiul iudaic*”²⁾. După cum se vede traducerea noastră este fidelă. Valsamon însă scrie în comentarul său la acest canon următoarele: «Fierberea de părți de cărnuri în altar este interzisă pretuțindeni (πάντη) la creștini chiar de pe timpul, de când a încetat aducerea animalelor ca jertfe și din cauza aceasta Părinții nu au găsit necesar să spună ceva despre aceasta (adică împotriva acestui lucru), și dispoziția lor se referă numai la părțile de cărnuri distribuite preoșilor respectiv, fiindcă numai chestiunea aceasta putea forma obiect de controversă»³⁾. În conformitate cu comentarul lui Valsamon referitor la locul din canon unde se vorbește despre fierberea cărnurilor, este foarte corectă observația Arhim-lui Ioan, după care redactarea acestui loc din canon nu este exactă, și anume cuvintele: «în interiorul sfintelor altare» (ἔνδον ἐν τοῖς ἱεροῖς θυσιαστηρίοις) nu trebuiesc referite la cuvintele penultime, ci la cuvintele, cari urmează: „pun înainte părți separate [din cărnuri] (προσάγουσιν

¹⁾ Synodikon. I, 277. Tot așa stă și în celelalte ediții latine.

²⁾ Ed. din 1843, pag. 106. — Ed. din 1862, pag. 183.

³⁾ Sint. At. II, 544.

ἁφαιρέματα), și atunci obținem sensul adevărat al canonului. Nici la Armeni și nici la alți creștini nu a existat niciodată obiceiul — observă Arhim. Ioan — de a se fierbe carne în altar. Prin urmare sensul general al canonului este următorul: Armenii fierbeau carnea *în casele lor* și aduceau părți din cărnuri în altar, pe cari le împărțeau preoșilor după obiceiul iudaic. Sinodul condamnă acest obicei și interzice de a se aduce carne în altar; deasemenea interzice și preoșilor să ceară dela credincioși pentru sine părți de cărnuri, ci preoșii trebuie să se mulțumească cu darurile date benevol, de orice fel ar fi acestea, și aceste daruri să le primească afară de biserică, iar nu în biserică, după cum s'a fost reglementat această chestiune mai de mult timp pe cale canonică.¹⁾

Canonul 100.

„Ochii tăi să privească drept înainte“ și „cu toată paza fereste-ți inima ta“, poruncește Înțelepciunea [Proverbe, 4, 23, 25]; căci simțirile trupului lesne introduc în suflet pe ale lor. Deci poruncim ca de acum înainte nici de cum, în nici un chip să nu se mai zugrăvească picturi, cari amăgesc vederea, și cari strică mintea și îndeamnă la aprinderea plăcerilor rușinoase, nici pe tablouri, nici într'alt chip întocmite; iar dacă cineva s'ar apuca a face aceasta, să se afurisească.

— Canonul prezent, întocmai ca și canonul 96 al acestui sinod, s'a dat pentru păstrarea modestiei cuvenite și a moralității creștine și spre a se înfrâna simțurile trupești, cari ușor transmit impresiile lor sufletului omului.

Canonul 101.

Dumnezeescul Apostol cu mare glas numește trup al lui Hristos și biserică pe omul cel zidit după chipul lui Dumnezeu [I Cor. 12, 27]. Deci celce a câștigat vrednicia cerească prin palima cea mântuitoare, fiind mai presus decât toată creatura simțitoare, mâncând și bând pe Hristos, prin toate se îndreaptă spre viața cea vecinică,

¹⁾Op. cit. II, 501.

sfințindu-și sufletul și trupul cu împărtășirea dumnezeescului har; drept aceea dacă cineva vrea să se împărtășească cu preacuratul trup în timpul liturghiei și să devină unul cu acela prin împărtășire, punându-și mâinile în chipul crucii, așa să se apropie și să primească împărtășirea harului. Deci pe ceice, în loc de mână, pregătesc oarecari vase de aur, sau din altă materie, pentru primirea dumnezeescului dar și prin acestea se învrednesc de preacurata împărtășire, cu nici un chip nu-i aprobăm, deoarece cinstesc mai mult materia cea neînsuflețită și subordonată, decât chipul lui Dumnezeu. Iar de se va găsi cineva că dă preacurata împărtășire celor aduc astfel de vase, să se afurisească atât dânsul, cât și celce le aduce pe acestea.

— «Pe timpul acestui sinod», — zice Valsamon în comentariul acestui canon, — «unii dintre oamenii bogăți, disprețuind pe cei săraci, pregăteau vase (*δοχεῖα*) din aur sau din altceva similar și sub pretext de evlavie și frică de Dumnezeu în loc de mână se foloseau de aceste vase pentru primirea preacuratului corp al Domnului, Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos la vremea sfintei împărtășiri. Se poate că la început unii făceau acest lucru chiar din evlavie, fiind de credința că mâna care atinge unele lucruri nepotrivate și nevrednice, nu este vrednică să se atingă de corpul lui Hristos. În cursul timpului însă evlavia aceasta s'a schimbat în detrimentul sufletului, deoarece ceice făceau acest lucru, își arătau precăderea față de cei săraci și vanitatea lor. Și deoarece Părinților acestui sinod acest lucru li s'a părut mobil al multor sminteli, au emis canonul prezent». «Eu cred», zice Valsamon mai departe, «că prin acest canon sunt rușinați ceice și scot la iveală vrednicia și origina lor în timpul sfintei împărtășiri și din cauza aceasta pretind întâietate». Iar în ceea ce privește împrejurarea că pe vremea lui Valsamon (așadară în veacul al XII-lea) laicii se cuminecau întocmai cum se cuminecă astăzi preoții, deadreptul în gură, iar nu în felul cum se arată în canonul prezent, Valsamon observă că aceasta se face nu din motivul, fiindcă laicii nu ar fi vrednici, ci fiindcă în felul acesta a predanisi dreapta credință, frica de Dumnezeu și evlavia adevărată.¹⁾

¹⁾ Sint. At. II, 548. Compară comentariul Arhim. lui Ioan la canonul prezent (Op. cit. II, 502—504).

Canonul 102.

Ceice au primit dela Dumnezeu puterea de a deslega și de a lega trebuie să țină seama de calitatea păcatului și de aplicarea spre întoarcere a celui ce a păcătuit, și astfel să dea boalei tratament potrivit, ca nu cumva, aplicând [tratamentul] în chip disproporționat pentru fiecare dintre cele două, să greșească în privința mântuirii celui bolnav. Căci boala păcatului nu este simplă, ci de multe feluri și deosebită, și odrăsește multe vlăstare ale pierzaniei, din cari răul mult se revarsă și se lățește mai departe, până când se opreste prin puterea medicului. Dreptaceea celce dovedește pricepere medicală în privința sufletului, mai întâi trebuie să cerceteze dispoziția sau celuce a păcătuit, și dacă [acela] înclină spre sănătate, dimpotrivă, [dacă] prin moravurile sale provoacă asupra-și boala, să supravegheze în ce chip se îngrijește el între timp de întoarcerea sa, și de nu se împotrivesc medicului și de nu crește rana sufletului prin întrebuițarea doftoriilor puse asupra ei, și așa să măsure milostivirea după vrednicie. Căci toată grija lui Dumnezeu și a celuce i s'a încredințat puterea pastorală este de a întoarce oaia cea rătăcită și de a tămădui pe cea rănită de șarpe, și nici spre prăpastia desnădejdei a o împinge, nici frânele a le slăbi spre renunțarea la viață și spre disprețuirea ei; ci la orice caz să stea într'un chip împotriva patimei, ori prin doftoriile cele mai amare și astringente, ori prin cele mai delicate și blânde, și să se nevoiască spre cicatrizarea ranei, cercetând rodurile pocăinței, și îndreptând înțelepțește pe omul cel chemat către strălucirea cea de sus. Deci se cuvine nouă să le știm pe amândouă, și pe ale stricteței, și pe ale obi-ceiului, și la ceice nu primesc pe cele extreme, să urmărim felul cel predanisit, precum ne învață sfântul Vasile.

(12 sin. I ec.; 2, 5, 7 Ancira; enciclica lui Atanasie c. M. către Rufian; 2, 3, 74, 75, 84, 85 Vasile c. M.; 4, 5, 7, 8 Grogorie Nis.).

— Canonul prezent prescrie felul, cum trebuie să se procedeze și cum să se aplice pedepsele în privința celor ce violează

prescripțiile canonice bisericești. În special canonul prezent dă îndrumări judecătorilor bisericești ca să bage bine de seama cum să aplice pedepsele la diferitele infracțiuni și cum să trateze cu ceice se căesc sincer de păcatele lor și cum să trateze pe ceice sunt îndărătnici, evocând în memoria judecătorilor scopul pedepselor bisericești, și anume ca păcătosul să revină la calea cea dreaptă și să se facă mai bun¹⁾. După cuvintele lui Zonara și Valsamon din comentarul canonului prezent²⁾, Părinții trulani prin acest canon au în vedere pe *episcopi*, cărora ei le recunosc deplină putere de a hotărî pedepse pentru toți după chibzuința lor și de a-i grația pe ceice se arată vrednici de milostivire. Despre acest drept al episcopilor am vorbit deja la comentarul canonului 12 al sinodului I ecumenic.

¹⁾ Vezi ceace se spune despre aceasta la pag. 101 din partea I vol. I și pag. 57 din partea II, vol. I al lucrării prezente.

²⁾ Sint. At. II, 550.

Canoanele Sfântului Sinod al șaptelea ecumenic, al doilea dela Niceia.

Canonul 1.

Alcătuirile așezămintelor canonicești le sunt spre mărturie și spre îndrumare celorce au primit demnitatea ieratică; pe cari primindu-le cu bucurie, împreună cu de Dumnezeu vestitorul David cântăm Domnului Dumnezeu, zicând: Întru calea mărturiilor tale m'am bucurat ca întru toată bogăția (Ps. 118, 14), și: ai poruncit ca mărturiile Tale să fie dreptate în veac; înțelepțește-mă și viu voi fi (Ps. 118, 138, 144). Și dacă prorocul cuvânt ne poruncește să păzim în veac mărturiile lui Dumnezeu și să viețuim întru ele, învederat este că ele rămân deapurarea neclătite și nemișcate, căci și de Dumnezeu văzătorul Moisi zice așa: [Nimic] să nu se adauge la acelea, nici să se scoată [ceva] dintr'insele (V Moisi, 12, 32). Și dumnezeescul Apostol Petru lăudându-se întru ele, strigă: La cari îngerii doresc să privească (I Petru, 1, 12). Iar Pavel zice: Dar chiar dacă noi înșine sau un înger din cer ar vesti vouă altă Evanghelie decât aceea pe care v'am vestit-o, să fie anatemă (Gal. 1, 8). Deci acestea așa fiind și [așa] fiindu-ne mărturisite, ne bucurăm întru ele ca și când cineva ar câștiga pradă multă, cu bucurie primim dumnezeieștile canoane și întărim așezământul lor întreg și nestrămutat, date fiind de trâmbițele Duhului Sfânt, de prealăudații Apostoli, și de către cele șase sfinte sinoade ecumenice și de către cele locale adunate spre a da astfel de așezăminte și de cătră sfinții noștri Părinți. Căci dânșii,

fiind toți luminați de unul și același Duh sfânt, au ho-
tărât cele de folos. Și deci pe ceice ei îi supun anate-
mei, îi anatematizăm și noi; și pe ceice-i caterisesc, îi
caterisim și noi; și pe ceice-i afurisesc, îi afurisim și noi;
iar pe ceice-i supun epitimiei, și noi așisderea îi supu-
nem. Căci fără iubire de argint [să vă fie] moravurile,
îndestulându-vă cu cele ce aveți [Evr. 13, 5], strigă lă-
murit dumnezeescul Apostol Pavel, celce s'a înălțat până
la al treilea cer și a auzit cuvinte negrăite.

(1 sin. IV ec.; 2 trul.; 1 Cart.; 10 întâiu-al doilea).

Prin canonul prezent se dispune ca toți ceice au primit
cinul preofesc să cunoască și să păstreze cu sfințenie dispozițiile
tuturor canoanelor emise din partea autorității legale bisericești
și ca din aceste canoane să se instruiască cum să se poarte
înșiși și cum să conducă poporul încredințat lor. Acest lucru se
exprimă prin cele dintâi cuvinte ale canonului ca așezămintele
canonicești să servească fețelor sfințite drept *mărturie și în-
drumare* (*μαρτύρια καὶ καθοδήγηση*, testimonia et ad recte se
gerendum).¹⁾ Din cauza aceasta sinodul prezent nu numai că
menționează canoanele respective, ci și demandă că acele tre-
buesc păzite în cursul veacurilor și că ele trebuie să rămână
deapururea neclătite și nemișcate (*ἀσφύδιστα καὶ ἀσάλευτα*). Iar
aceste canoane sunt: *a)* canoanele apostolice, *b)* canoanele ce-
lor șase sinoade ecumenice, *c)* canoanele sinoadelor locale și *d)*
canoanele Sfinților Părinți. Și anume: 85 canoane apostolice,
apoi canoanele date la primele patru sinoade ecumenice și la
sinodul trulan ținut în anii 691—692 și carele avea menirea să
întregească ceace nu s'a făcut în privința emiterii canoanelor
la sinodul al cincilea (553) și la al șaselea (680), adică să e-
mită anumite canoane, din care cauză acest sinod trulan se nu-
mește și sinodul al cinci-șaselea, sau al șaselea ecumenic, —
apoi canoanele acelor sinoade locale și acelor Sfinți Părinți,
cari sunt enumerate în canonul al 2-lea al sinodului trulan. Iar
că Părinții acestui sinod (VII ecum.) în canonul lor prezent au
înțeles chiar canoanele confirmate la sinodul trulan, despre a-
ceasta mărturisește președintele acestui sinod (VII), patriarhul

¹⁾ Vezi comentariile lui Zonara și Valsamon la acest canon în
Sint. At., II, 558, 509.

Tarasie, în cuvântarea sa ținută în ședința a patra a sinodului.¹⁾ Sinodul prezintă recunoaște importanță egală tuturor acestor canoane, deoarece toți autorii acestor canoane *au fost luminați de unul și același Duh Sfânt*. Despre importanța și caracterul tuturor canoanelor menționate am vorbit, cât a trebuit, la comentariul canonului 2 al sinodului trulan²⁾.

Canonul 2.

De vreme ce cântând făgăduim lui Dumnezeu: „întru dreptățile tale voi cugeța, nu voi uita cuvintele tale“ (Ps. 118,₈); este mântuitor ca toți creștinii să păzească acest [lucru], dar mai ales cei care sunt îmbrăcați cu demnitatea ieratică. Pentru aceasta hotărîm ca tot cel care urmează a se înainta la treapta episcopiei să știe desăvârșit Psallirea, pentruca astfel să îndemne clerul său să învețe dintru aceasta. Deci [cel care urmează a se înainta la treapta episcopiei] să se examineze cu dinadinsul de către mitropolit de are osârdie a citi cu pătrundere, iar nu superficial, atât sfintele canoane, cât și sfânta Evanghelie, și cartea dumnezeescului Apostol, și toată dumnezeiasca Scriptură; și să viețuiască potrivit poruncilor dumnezeiești și să învețe poporul său. Căci ființa ierarhiei noastre sunt cuvintele predărate de Dumnezeu, adică cunoașterea adevărată a dumnezeieștilor Scripturi, precum a zis marele Dionisie. Iar de s'ar îndoi, și nu ar fi dispus să lucreze și să învețe astfel, să nu se hirotoniască. Căci Dumnezeu a zis prin proroci: „Tu ai lepădat cunoștința și eu te voi lepăda pe tine ca să nu mi fi mie preot“ (Osia, 4,₆).

(53, 80 ap.; 2 sin. I ec.; 19 trul.; 12 Laod.; 10 Sard.; 18 Cart.).

— Canonul prezintă prescrie că numai acela poate fi pus episcop, carele *cunoaște bine* Sf. Scriptură și canoanele și despre carele se obțin dovezi că este capabil să instruiască și pe

¹⁾ A. S. E., VII, 267. Compară pag. 39 din partea I vol. I al lucrării prezente.

²⁾ Compară comentariul Arhim. lui Ioan la acest canon. Op. e., 514—515.

alții. La comentariile canoanelor 58 și 80 ap. am vorbit în general despre calitățile episcopului în privința cunoștințelor lui pentru ca să fie vrednic de înaltul său rang. În canonul prezent chestiunea aceasta se expune mai pe larg, și astfel se dă o lege precisă. Anume se dispune în privința candidatului la episcopat că trebuie să dea dovadă că cunoaște în mod temeinic *Sfânta Scriptură*, precum și *dreptul canonic*. În privința *celei dintâi* canonul relevă motivul că ființa (*οὐσία*) ierarhiei sfințite sunt cuvintele predanisite de Dumnezeu, adică cunoașterea adevărată (*ἀληθινὴ ἐπιστήμη*) a sfințelor cărți¹⁾, și dintre aceste cărți menționează Evanghelia și cărțile Apostolilor, precum și întreaga Scriptură dumnezeiască, iar în special *Psaltirea*. Canonul menționează *Psaltirea* din cauza ca episcopul să fie capabil a învăța poporul său n treg să se sfințească prin Taine, după cum zice Zonara în comentariul acestui canon²⁾. Pe timpurile vechi creștine era obiceiul ca nu numai persoanele sfințite, ci și laicii să învețe pe de rost câțiva psalmi aleși, ba chiar și *Psallirea* întreagă, și cântau împreună acești psalmi nu numai în biserici, ci și din prilejul a diferite lucrări³⁾. Psalmii lui David erau cântările cele mai predilecte ale poporului, pentru cari se însufleșia și prin cari cultiva evlavlia sa. Imprejurarea aceasta a fost întrebunțată de preoți și de episcopi în interesul Bisericii și spre mântuirea oamenilor și astfel ei tâlmăceau psalmii la toate prilejurile și scoteau din psalmi învățături pentru viețuirea în spiritul Bisericii creștine. Cu trecerea vremii acest lucru se negliga, și poporul rămânea fără acest bun nutremânt spiritual oferit de *Psaltire*. Aceasta s'a întâmplat în fond fără de vina preoțimei. Sinodul niceian prezentă atenție acestei chestiuni, și spre a se restabili vechiul obicei bun în această privință, dispune ca episcopul, afară de cunoașterea Sf.-ei Scripturi, pe care trebuie să o poseadă pentru serviciul său obștesc, el trebuie să cunoască bine mai ales *Psal-*

¹⁾ În canon se arată că acest lucru îl spune *Dionisie cel Mare*¹⁾ desigur *Areopagitul* în lucrarea „Despre ierarhia bisericească“. În privința aceasta să se compare: Hipler, *Dionysius der Areopag, Untersuchungen über Aechtheit und Glaubwürdigkeit der unter diesem Namen vorhandenen Schriften*, Regensb., 1861, precum și O. Bardenhewer, *Patrologie*, Freiburg, 1894, S. 284 – 290.

²⁾ Sint., At. II, 561.

³⁾ Compară: Hieronym., ep. ad Laetam matronam et ep. ad Gaudentium.

tirea și ca aceste cunoștințe ale sale trebuie să le împărtășească și clerului său subordonat, pentruca acesta să poată face Psalteria iarăș plăcută în fața poporului, ca mai nainfe, și pentruca poporul iarăș să poată dobândi din psalmi nutremânt spiritul ca mai de mult. — În privința **dreptului canonic** canonul atrage atenția episcopului asupra datoriei de a cârmui bine Biserica încredințată lui, dar acest lucru numai atunci îl poate face, dacă dânsul cunoaște toate canoanele cu pătrundere, iar nu superficial (*ἐρευνητικῶς καὶ οὐ παροδευτικῶς*).

Dacă respectivul candidat la episcopat dovedește că cunoaște cum trebuie Sfânta Scriptură și dreptul canonic și astfel este demn de hirofonia întru episcop, canonul dispune ca acel candidat să fie supus unei **examinări** speciale și adică **în fața mitropolitului cu cădere**. Iar în privința mitropolitului canonul dispune ca el să examineze pe acela cu dinadinsul (*ἀσφαλῶς*), adică să și dea toată silința ca să chestioneze pe candidat asupra tuturor lucrurilor, ca astfel Biserica și poporul să nu fie amenințate de pericolul să se pună episcop vreo persoană ignorantă. Afară de aceasta canonul pune în vedere mitropolitului ca la examinarea candidatului să nu se mărginească numai la simpla constatare că respectivul are cunoștințe generale din Sf. Scriptură și din canoane, ci să examineze «cu dinadinsul» dacă a pătruns în esența Sf.-ei Sripturi și a canoanelor spre a se folosi cu înțelepciune dintr'insele de ceea ce are nevoie poporul încredințat îngrijirii lui pastorale. El trebuie să fie în stare, — precum se pronunță Zonara în comentarul acestui canon despre candidatul la episcopat, — să se adâncească profund în spiritul Sfintei Scripturi și al sfintelor canoane, astfel încât să cunoască înțelesul fiecărui cuvânt ca să fie capabil de a învăța poporul încredințat lui și ca la orice prilej să fie gata cu răspunsul când cineva îi adresează vreo întrebare.¹⁾

Apoi mitropolitul după ce se va convinge despre cunoștințele suficiente ale candidatului la episcopat, canonul îi recomandă ca la examinare să fie atent și la împrejurarea dacă va viețui candidatul respectiv ca episcop potrivit poruncilor dumnezeiești și dacă va învăța poporul; adică, observă mai departe Zonara, nu este suficient ca acela să arate că cunoaște Sf. Scrip-

¹⁾ Sint. At. II, 562.

tură și canoanele, ci trebuie să se convingă că acela va lucra și va viețui potrivit poruncilor dumnezeiești și va învăța în acestea poporul încredințat lui, deoarece ființa ierarhiei noastre consistă în cuvintele predanșite de Dumnezeu, adică în cunoașterea adevărată și exactă a dumnezeieștilor Scripturi. Mitropolitul, numai după ce se va convinge deplin despre toate acestea din prilejul examinării, va putea permite respectivului să primească hirotonirea într-un episcop.¹⁾ În caz contrar, dacă mitropolitul va observa, — adaugă canonul, — că respectivul se îndoiește, adică dacă respectivul nu este deplin fixat în cunoștințe și nu oferă garanție deplină că va proceda potrivit prescripțiilor Sfintei Scripturi și ale sfințelor canoane și că nu este capabil să învețe poporul, atunci acela să nu fie hirotonisit (*μη̄ χροτονεισθω*), deoarece nu este vrednic de episcopie.

Canonul 3.

Fiecare alegere de episcop, sau de presviter, sau de diacon, făcută de către dregători [lumești] să rămână fără lărie, potrivit canonului, care zice: „Dacă vreun episcop, servindu-se de dregători lumești, printr'înșii pune mâna pe vreo biserică, să se caterisească și să se afurisească, și toți părtașii lui la aceasta.” Căci celce urmează a se înainta la episcopie trebuie să fie ales de episcop; precum s'a hotărât de sfinții Părinți din Niceia în canonul, ce zice: „Se cuvine ca episcopul în general să se așeze de către toți [episcopii] din eparhie; iar dacă ar fi cu greu aceasta, sau din cauza unei nevoi săruitoare, sau din cauza depărtării drumului, să se adune cel puțin trei la un loc, (împreună alegători făcându-se și cei absenți, și consimțind prin scrisori), apoi să se facă hirotonia. Iar întărirea celor ce se fac revine în fiecare eparhie mitropolitului“.

(30 ap.; 4 sin. I ec.; 19, 23 Antioh.; 12, 13 Laod.; 6 Sard.; 1 Constant.; 13, 49. 50 Cart.).

— Canonul acesta repetă literal întâi canonul 30 ap., apoi canonul 4 al sinodului 4 ecumenic, deci comentariile acelor canoane servesc drept comentariu și pentru canonul prezent.

¹⁾ Ibidem.

Canonul 4.

Propoveduitorul adevărului, dumnezeescul Apostol, Pavel, punând drept canon oarecare presviterilor Efesienilor sau mai bine [zis] întregii totalități ieraticesti, sincer zice astfel: Argint, sau aur, sau haină n'am poțit dela nimeni; toate le-am arătat vouă, pentrucă ostenindu-vă astfel, cade-se să ajutați pe cei neputincioși, ținând minte că mai fericit este a da, decât a lua [Fapt. Ap. 20, 33, 35]. Pentru aceasta și noi învățându-ne dela acela, hotărîm ca episcopul cu nici un chip să nu urmărească prin dorul de mârșav câștig, luând de pretext aparența în păcate, a cere aur, sau argint, sau altceva dela episcopii, sau clericii, sau monahii supuși lui. Căci zice Apostolul: Nedreptii nu vor moștenii împărăția lui Dumnezeu [I Cor. 6, 9]; și: Nu sunt datori copiii să agonisească pentru părinți, ci părinții pentru copii [II Cor. 12, 14]. Deci de se va găsi cineva că pentru stoarcere de aur, sau ceva de alt soi, sau pentru vreo palmă a sa oprește, dela liturghie sau afurisește pe vreunul dintre clericii supuși lui, sau închide [vreo] sfântă biserică spre a nu se săvârși într'insa slujbele dumnezeesti, și întoarce nebunia sa asupra [obiectului] celui nesimțitor, intradevăr [insuși] este nesimțitor, și se va supune aceleiași sorji¹⁾, și se va întoarce răutatea lui asupra capului lui [Ps. 7, 17], ca asupra celui care a călcat porunca lui Dumnezeu și așezămintele apostolice. Căci și Petru, corifeul Apostolilor poruncește: Păstoriți turma lui Dumnezeu dată în paza voastră, supraveghîndu-o nu cu silnicie, ci cu bună voie, după Dumnezeu, nu pentru mârșav câștig, ci cu osîrdie; nu ca și cum ați fi stăpâni peste cler, ci pilde făcându-vă turmei; iar când se va arăta Arhipăstorul, veți lua cununa mării cea nevestejită [I Petru, 5, 2, 3, 4].

(29 ap.; 2 sin. IV ec.; 22, 23 trulan.; 5, 15, 19 sin. VII ec., 12 Laod.; 2 Sard.; 9 Vasile c. M.; enciclica lui Ghenadie; enciclica lui Tarasie).

— Canonul prezent s'a dat împotriva acelor episcopi, cari

¹⁾ aceleiași pedeapsă. (N. Tr.)

din lăcomie după câștig mârșav și din motive imagineare preîn-
deau bani sau altceva dela episcopii subalterni, sau dela clerici,
sau dela călugări, și osândește acest lucru drept *simonie*, citând
locurile referitoare din Sf. Scriptură, în cari se înfierează patima
aceasta infernală. Despre simonie în sensul strict al cuvântului
adică despre hirotonisirea pentru bani, am vorbit la comentariile
canonului 29 ap. și al canonului 2 al sinodului IV ecum. În ca-
nonul prezent este vorba despre alte două soiuri de simonie și
anume când un episcop, mitropolit sau patriarh, pătruns de pa-
tima lăcomiei după bani, pentruca să-și câștige bani: 1) oprește
pe o persoană sfințită supusă lui dela funcțiunile bisericesti sau
il afurisește. Despre împrejurarea că oprirea unei fețe preoțești
dela săvârșirea lucrărilor sfinte sau afurisirea poate avea loc nu-
mai în urma unei sentințe legale tratează nenumărate canoane
(can. 74 ap. și canoanele paralele), după cum așisderea sunt
multe canoane, cari condamnă pe episcop dacă este parțial la
judecată (can. 5 sin. I ec. și canoanele paralele). Cu atât mai
vârtos trebuie supus osândeii un episcop, când abuzează de pu-
terea sa asupra clerului subaltern și dă în judecată pe un cleric
nevinovat și liber de orice vină și-l condamnă numai pentruca
să stoarcă dela acela bani sau altceva sub pretextul unei abso-
luțiuni imagineare de păcate. Celce stă în fruntea Bisericii, — zice
Valsamon în comentarul acestui canon, — trebuie să pedepsească
potrivit canoanelor (*κατὰ κανόνα*) pe episcopul, clericul sau călu-
gărul, dacă sunt vinovați, și să nu neglige anchetele canonice de
dragul câștigului mârșav (*διὰ τὴν ἀσχηροκέρδης*). Canonul dispune
arhieriei să nu stăpânească peste clericii lor, adică să nu-i con-
sidere drept robii lor și slugile lor, ci să-i păstorească și să-i în-
drepte fără de nici o parțialitate sau siluire¹⁾. Procedând altfel,
arhieriei vor păcătui împotriva orânduirii Sfintei Scripturi, men-
ționată și de acest canon, și care zice ca furma lui Dumnezeu
să se păstorească *nu cu silnicie*, adică nu pentru lucruri pă-
mântești sau din patima lăcomiei după bani, ci *cu bună voie și*
după Dumnezeu, adică pătrunși de iubirea deaproapelui și a lui
Dumnezeu, care iubire ne îndeamnă să facem totul în chip cinstit
și de bună voie, *iar nu pentru câștiguri ilegale, ci din bună-*
tatea inimii, nici ca și când *ar stăpâni peste cler*, ci trebuie să-

¹⁾ Sint. At. II, 569.

fie pilde turmei lor; și deci dacă vor proceda și se vor purta în felul acesta, când se va arăta Arhipăstorul, vor primi *canuna mării cea nevestejită* (I. Petru, 5^{2, 3, 4}). — 2) Al doilea soi de simonie, despre care vorbește acest canon, este acela, când unii episcopi deasemenea din lăcomia mârșavă după bani dispuneau ca sub cuvânt de vreo pedeapsă, născocită de dânșii, dar care prin nimic nu era motivată, să se închidă bisericile din unele localități și interziceau săvârșirea sfintelor slujbe în acelea. Prin aceasta, după cum zice canonul, ei întorceau nebunia lor asupra lucrurilor nesimțitoare și astfel lipseau mulțimea popoului de rugăciuni și de sfânta jertfă. Despre ceace vorbește aici canonul ar fi un soi de *interdictum locale*, care era foarte mult răspândit la apus în a doua jumătate a evului mediu și pe care, după cum se vede, unii dintre episcopii dela răsărit voiau să-l aplice în unele locuri chiar și în secolul al VIII-lea.¹⁾ Impotriva acestei disordini vorbește canonul prezent și pe vinovați îi pedepsește cu cuvintele luate din psalmul 7, că adică răutatea acestor episcopi se va întoarce asupra capetelor lor.

Canonul 5.

Păcat de moarte este când oarecari păcătuind, rămân incorigibili. Dar mai rău decât aceasta este dacă oarecari se ridică cu încăpăținare împotriva dreptei credințe și adevărului, preferind [mai mult] pe Mamona decât supunerea față de Dumnezeu, și neținând seama de canonicitățile lui așezăminte. În aceștia nu este Domnul Dumnezeu, de nu cumva smerindu-se, se vor deștepta din greșala lor; ci trebuie ca ei mai mult să se apropie de Dumnezeu, și cu inimă înfrântă să ceară lăsarea și iertarea acestui păcat, și să nu se fălească cu danii ilegale. Căci Domnul este aproape de cei înfrânți cu inima [Ps. 33₁₉]. Deci pe ceice se fălesc că prin danie de aur au fost puși în [serviciul] bisericii și punându-și nădejdea în acest obicei păcătos, care instrăinează dela Dumnezeu și de toată preoția, și prin aceasta cu față

¹⁾ Vezi N. München, Das kan. Gerichtsverfahren und Strafrecht. N, 208 fg. Compară opul citat al lui Ioan, II, 521-522.

nerușinată și cu gura mare, prin cuvinte ocărtoare necinstesc pe ceice au fost aleși de Duhul sfânt în urma vieții virtuozose și au fost puși [în serviciul Bisericii] fără dăruiri de aur, — ceice fac aceasta înainte de toate să primească cea din urmă treaptă din tagma lor. Și de vor slăru, prin epitimii să se îndrepte. Iar de se va vădi cineva făcând aceasta cândva la hirotonie, să se procedeze potrivit canonului apostolic, carele zice: „Dacă vreun episcop prin bani a ajuns la demnitatea aceasta mare, ori presviter, ori diacon, să se caterisească atât dănsul cât și cel ce l-a hirotonit și să se taie desăvârșit dela împărtășire, ca Simon magul prin mine Petru“. Așisderea și potrivit altui canon al sfinților noștri Părinți dela Calcedon, care zice: Dacă vre-un episcop ar săvârși hirotonia pentru bani și ar face obiect de vânzare harul care nu se vinde, și ar hirotoni pe bani episcop, sau horepiscop, sau presbiteri, sau diaconi sau pe alt cineva dintre ceice se numără în cler, ori ar promova pentru bani econom, sau eclic sau paramonar, sau pe oricare din canon pentru mârșav câștig, și dacă se dovedește că a făcut aceasta, să se primejduiască pentru treapta sa; și cel hirotonisit să nu aibă nici un folos din hirotonia sau promovarea cea din negoș; ci să fie străin de demnitatea sau de funcțiunea, pe care a dobândit-o pentru bani. Iar dacă cineva a fost mijlocilor în astfel de afaceri urâte și ilegale, acela, dacă ar fi cleric, să cadă din treapta sa; iar dacă este laic sau monah, să se anatematisească.

(29 ap.; 2 sin. IV ec.; 22, 23 trul.; 4, 15, 19 sin. VII ec.; 12 Laod.; 2 Sard.; 90 Vasile c. M.; enciclica lui Tarasie; enciclica lui Ghenadie).

— Ceeace se combată prin canonul prezent este tot un soi al *simoniei*. Anume oarecari persoane din familii mai bogate dăruiau bani unei sau altei biserici, înainte de intrarea lor în cler și adică drept danii pioase și daruri aduse lui Dumnezeu. Dupăce ajungeau însă clerici uitau pietatea, din care au oferit darul lor, și relevau oferta aceasta drept un merit al lor față de ceilalți clerici, cari au dobândit situația lor bisericască fără daruri de bani, ci numai în urma meritelor lor, și clevețeau în mod public pe cei din urmă, urmăriad să aibă întâietate în

Biserică față de ceilalți¹⁾. Aceasta a provocat disordine în Biserică și împotriva acestei disordini s'a dat canonul prezent. Canonul citează la început cuvintele din prima epistolă a Ap. lui Ioan (5, 16), potrivit cărora este păcat de moarte, dacă cineva păcătuiește și nu vrea să se pocăiască. Apoi vorbește despre un păcat mai mare decât acesta, și anume despre trufia și atitudinea încăpăținată după săvârșirea păcatului; după cuvintele canonului este păcat dacă se uită supunerea față de Dumnezeu și dacă se neglijează canoanele și așezămintele lui, slujind Mamonului. În astfel de oameni, zice canonul, nu este Domnul Dumnezeu, pânăce persistă în păcat, ci ei trebuie să se apropie mai cu dinadinsul de Dumnezeu și cu inimă înfrântă să ceară iertare dela El. Numai așa pot dobândi iertarea Bisericii și ceice voiesc să scoată în relief meritele lor față de clericii mai modești, dar mai merituoși, pentru motivul că au făcut vreo danie Bisericii. Canonul dispune ca aceștia în orice caz să se degradeze pentru trufia lor la treapta cea din urmă din starea lor, deci să fie cei mai mici în rândul celor din aceeași stare, ca prin aceasta să-și expieze păcatul mândriei și prin umilință să obțină milostivirea Bisericii. Dacă însă vor persista în încăpăținarea lor, canonul dispune, să fie supuși epitimilor meritate, și adică, după cuvintele lui Valsamon, potrivit chibzuinței episcopului cu cădere²⁾. Iar dacă cineva ar fi uzat de acest lucru chiar la hirotonisire, în acest caz canonul prescrie să se aplice canoanele generale despre simonie, iar acestea în prima linie; sunt canonul 29 ap. și canonul 2 al sinodului IV ecumenic, car canoane se citează literal în acest canon (5).

Canonul 6.

Fiindcă înțelegem un canon, care zice: În fiecare eparhie trebuie ca de două ori pe an să aibă loc cercetările canonice de către adunarea episcopilor; dar din pricina dificultăților și a lipselor pentru călătorie a celor ce se adună [la sinod], cuviosii Părinți ai sinodului al șaselea au hotărât ca [sinodul] să se țină numai decât și cu orice chip odată pe an și cele defectuoase să se

¹⁾ Comentariile lui Zonara și Valsamon la acest canon în Sint. At. II, 574, 575.

²⁾ Comentarul canonului prezent în Sint. At. II, 576.

îndrepte. Deci acest canon îl reînvoim și noi; iar de s'ar găsi vreun dregător, care oprește aceasta, să se afurisească. Iar dacă vreunul dintre mitropoliți nu ar purta grijă a se face aceasia, afară de nevoie, sau de silă, sau de vreo pricină binecuvântată, să fie supus pedepselor canonice. Și ținându-se sinodul pentru chestiuni canonice și evanghelice, se cuvine ca episcopii adunați să fie cu grijă și cu băgare de seama spre a se păzi dumnezeieștile și de viață făcătoarele porunci ale lui Dumnezeu. Căci întru păzirea lor, multă răsplată este [Ps. 19, 12]; pentrucă porunca este și făclie; iar legea lumină, și calea vieții este muștrarea și pedepsirea [Prov. 6, 23]; și Porunca Domnului este strălucitoare, luminând ochii [Ps. 19, 6]. Mitropolitul însă să nu aibă voie a cere din cele ce le aduce episcopul cu sine, nici dobitoc, nici altceva. Iar de s'ar dovedi că a făcut aceasta, să dea înapoi împătrit.

(37 ap.; 5 sin. I ec.; 19 sin. IV ec.; 8 trul.; 20 Antioh.; 95 Cart.).

— Prin canonul prezent se înoiește dispoziția canonului 8 al sinodului trulan, prin care s'a modificat norma mai veche, după care sinoadele mitropolitane au să se țină de două ori pe an (*σύνοδοι καθ' ἐξάστην ἐπαρχίαν*, 37 ap.; 5 sin. I ec.; 20 Antioh.; 19 sin. IV ec.), și se hotărește ca aceste sinoade să se țină odată pe an în fiecare provincie mitropolitană. Noi am vorbit despre aceasta la comentariile canonului 37 ap. și ale menționatele sinoade ecumenice. Din canonul prezent trebuie să conchidem că autoritățile lumesti de pe acel timp adeseori puneau piedici întrunirii sinoadelor. După dispozițiile canonice ale Bisericii însă autoritățile menționate nu aveau nici un drept la aceasta, deoarece dreptul de a convoca sinoadele aparținea exclusiv autorității bisericești, ceace s'a recunoscut pe seama Bisericii și de către legislația civilă greco-romană mai veche.¹⁾ Potrivit acestor dispoziții canonice, canonul prezent încă dispune să se afurisească *ἀφορίζεσθω* fiecare dregător lumesc (*ἄρχον*), carele ar opri ținerea sinoadelor menționate.²⁾ Dreptul și datorita de a convoca a-

¹⁾ Iustin. nov. 137, 4.

²⁾ De prezent în privința aceasta există legiuri speciale în Bisericile autocefale, în cari nu sunt sinoade permanente.

ceste sinoade aparținea mitropolitului (20 Antioh.); dacă însă mitropolitul ar neglija această datorie a sa fără de vreo constrângere exterioară și necesitate, sau fără de vreun motiv justificat, dânsul, după acest canon, se va supune pedepselor canonice (*τοῖς κανονικοῖς ἐπιτίμοις ὑποκείσθω*), cari pedepse se vor hotărî de către sinodul competente al episcopilor.¹⁾ Canonul prescrie ca la aceste sinoade să se desbată chestiunile *canonice* și *evangelice* (*περὶ κανονικῶν καὶ εὐαγγελικῶν πραγμάτων*). Zonara și Valsamon, în comentarul acestui canon, la cele dintâi, adică la chestiunile canonice numără tot ceea ce se referă la judecată, la administrarea averilor bisericești, la alegerea slujitorilor sacramentali și la alte similare, iar la celelalte, adică la chestiunile evangelice numără tot ceea ce se referă la credință și la săvârșirea Tainelor și la celelalte porunci dumnezeiești.²⁾ Deoarece datoria principală a sinoadelor menționate, după cuvintele acestui canon, este de a se păzi dumnezeieștile și de viață făcătoarele porunci ale lui Dumnezeu, canonul prescrie ca episcopii întruniți la sinod să poarte grijă deosebită și să fie cu băgare de seamă (*μελέτη καὶ φρονίδη*) ca aceste porunci să se păzească exăct peste tot locul, și anume, după cum tălmăcește Zonara, să se îndeplinească în fiecare circumscripție episcopoească după cum este prescris și oamenii să viețuiască pretutindenea potrivit poruncilor dumnezeiești.³⁾ — La sfârșit canonul adaogă un advertisement privitor la mitropolii respective ca pe timpul când se țin aceste sinoade să nu prelindă nimic pentru osteneala lor dela episcopii subalterni; iar de ar face aceasta și vor lua ceva dela episcopi, sunt datori să înapoieze împătrit. Dacă însă vreun episcop de bunăvoie doarește să dăruiască pe mitropolitul său, aceasta nu se oprește, zice Valsamon, încheind comentarul acestui canon.⁴⁾

¹⁾ Can. 9 al sinodului dela Calc., dar compară și decizia sinodului constantinopolitan ținut sub patriarhul Ioan XIII la anul 1316, pe cea a patriarhului Isidor din a. 1348, pe cea a patr.-lui Calist din 1356, pe cea a patr.-ului Filotei din a. 1367, pe cea a patr.-lui Nil din a. 1387 (Acta patriarch. Cnptani, I, 50, 58, 284, 356, 494. II, 98). Vezi și novela 123, 22 a împăratului Iustinian

²⁾ Sint. At. II, 578, 579. Mai pe larg despre aceasta vezi în „Dreptul meu bisericesc“, pag. 260—261 (trad. rom.).

³⁾ Sint. At. II. 578.

⁴⁾ Sint. At. II, 579.

Canonul 7.

Dumnezeescul Apostol Pavel a zis: Păcatele unor oameni sunt preainvederate; ale altora însă se arală mai pe urmă [I. Tim., 5, 24]. Deci păcatelor săvârșite mai nainte, le urmează și alte păcate. Astfel nelegiuitului eres de creștinism bârfitor i-au urmat și alte nelegiuiri. Căci precum au îndepărtat din biserică chipurile cinstitelor icoane, [așa] au părăsit și alte obiceiuri, cari trebuiesc reînvoite, și astfel [acestea] să aibă tărie potrivit legiurii scrise și nescrise. Deci câte cinstite biserici s'au consacrat fără sfintele moaște ale mucenicilor, hotărîm să se pună moaște într'insele pe lângă obișnuita rugăciune. Iar celce va consacra [vreo] biserică fără de sfintele moaște, să se caterisească, ca unul carele a călcat tradiția bisericească.

(31 ap.; 4 sin. IV ec.; 31 trul.; 5 Antioh.; 83 Cart.).

— Precum se știe sinodul prezent s'a ținut împotriva iconoclaștilor. În ședința penultimă s'a dat dogma referitoare la cinstirea sf.-lor icoane și s'a condamnat punctul principal al eresului iconoclast¹⁾. Dar iconoclaștii nu s'au mărginit numai la lupta împotriva sf.-lor icoane, ci au întins'o și asupra altor obiecte ale pietății creștine, fiindcă, după cum zice acest canon, păcatelor săvârșite mai nainte, le urmează dela sine alte păcate. Scojind sf. icoane din biserici, ereticii porunciau să se arunce afară din biserici și moaștele sf.-lor martiri, dar mai ales moaștele, cari erau puse în temeliea fiecărei biserici sub sf. altar, și astfel toate bisericile nouă erau consacrate de respectivii episcopi eretici fără așezarea sf.-lor moaște. Părinții acestui sinod numesc această faptă nelegiuită potrivit legiurii scrise și nescrise (*τὴν ἔγγραφον καὶ ἄγραφον θεσμοθεσίαν*) și ca una ce violează tradiția bisericească (*τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις*), și condamnă această faptă și poruncesc să se reazeze tot ceea ce s'a scos din biserici de către ereticii nelegiuți, apoi tradiția bisericească să aibă tărie, iar mai ales, la consacrarea fiecărei biserici să se așeze sub sfântul altar sfintele moaște ale martiri-

¹⁾ Vezi definiția dogmatică a acestui sinod la pag. 39—40, partea I. vol. I din cartea prezentă.

rilor, și să se caterisească oricare episcop, dacă și-ar permite să sfințească o biserică fără sf. moaște.

Obiceiul de a se pune moaște de ale martirilor la sfințirea bisericilor, sau cu alte cuvinte, că sfânta jertfă se poate aduce numai pe sfânta masă, sub care se găsesc moaște, acest obicei își are temelul său în dreptul scris și nescris, după cum zice canonul prezent. Sf. Scriptură a Noului Testament cuprinde dispoziții indirecte în această privință. Apostolul Ioan vorbește despre sufletele mucenicilor, cari să găsească sub altarul ceresc (Apoc. 6, 9), și prin aceasta dă directivă în privința altarelor pământești și pune temelul pentru legătura ce trebuie să ființeze între sfinții mucenici și între jertfa veșnică a Mântuitorului Hristos. În înțelesul acestei legături tainice dintre sf. martiri și jertfa lui Iisus Hristos, jertfa euharistică chiar dela începutul Bisericii creștine se aducea de obicei la mormintele martirilor, sau acolo unde se găsea cel puțin o parte din sfintele trupuri ale martirilor, adică sfinte moaște¹⁾. Ceeace s'a introdus în Biserică după indicația Sf.-ei Scripturi și ceace s'a păstrat în cursul veacurilor de persecuție, mai apoi a devenit lege pozitivă bisericească. La un sinod ținut la Cartagina în anul 401 s'a adus o lege riguroasă de a se dărâma toate acele biserici, despre cari se va dovedi că într'insele nu au fost așezate trupul sau moaștele martirilor (83 Cart.). Ambrosie al Mediolanului nu a vrut să sfințească o biserică pânăce nu au fost aduse moaște de ale mucenicilor spre a le putea pune în temelie²⁾. Ioan Gurădeaur într'una din cuvântările sale scoate în relief sublimitatea importanței aducerii jertfei fără de sânge pe moaștele mucenicilor, și o privește drept lege bisericească, necondiționat obligatorie pentru oricine³⁾.

Înțocmai după cum la sfințirea bisericilor trebuie să se pună sf. moaște, tot așa trebuie să se facă aceasta și la sfințirea *antimisului*. Despre importanța antimisului am vorbit la comentariul canonului 31 trulan. Episcopul singur are dreptul de a

¹⁾ Cyprian., adv. Gnost. 12, ep. 57, 2; ep. 581. — Tertull., de anim. 9. — Origen., hom. 10. — Hieronim., adv. Vigilant. — Augustin., contra Crescon. 8, 27; c. Faust. 20, 21. — Sozom. h. e. 9, 2.

²⁾ Ambros., ep. 22 ad Marcell. n. 1.

³⁾ Chrysost., hom. 21 in act. apost. n. 4. Cf. Basili M., ep. 46. Vezi: Nov. Scrijal. III, 68 etc.

sfinți antimisele, întocmai ca și bisericile, și sfințirea antimiselor se aseamănă întru toate sfințirii bisericilor. În bisericile, cari din vreun motiv oarecare n'au putut fi sfințite de episcop personal, sau în paraclisele particulare, antimisul suplinește sfințirea arhierescă și prin acesta o astfel de biserică sau paraclis particular devine locaș sfânt pentru jertfa euharistică, întocmai precum locașuri sfinte sunt bisericile, cari au fost sfințite de episcop.

Canonul 8.

Deoarece unii, rătăcindu-se din religia evreilor, credeau că-și vor bate joc de Hristos Dumnezeu nostru, prefăcându-se a fi creștini, dar în ascuns lepădându-se de El, și în taină serbând Sâmbăta, făcând și alte [lucruri] evreești; hotărîm ca aceștia să nu se primească nici la împărtășire, nici la rugăciune, nici în biserică, ci să fie învederat că sunt evrei după religia lor, și nici să nu se boteze copiii lor, nici să nu [aibă dreptul să] cumpere, sau să-și câștige sclavi. Iar dacă vreunul dintr'înșii se va întoarce din credință curată și va mărturisii din toată inima, biruind asupra moravurilor și lucrărilor lor, încât și pe alții să mustre și să îndrepte, acesta să se primească, și să se boteze [și el], și copiii lui și să se păzească a rămânea departe de moravurile evreești; dacă dânșii însă nu vor face așa, cu nici un chip să nu se primească.

(7, 64, 70, 71 ap.; 11, 84 trul.; 1 Atioh.; 29, 37. 38 Laod.).

— După cum se vede, s'a întâmplat că oarecari evrei, trecuți la credința creștină din motive personale, dar fără de convingere curată și simulând numai că sunt creștini, de fapt în ascuns păstrau mărturisirea lor de credință anterioară. Aceștia evrei făceau aceasta îndeosebi din motivul că, după cuvintele lui Valsamon din comentarul la acest canon, fiind supuși judecății pentru diferite vinovății, treceau la creștinism spre a scăpa de sentință sau spre a nu-și plăti datorile¹⁾. Dar motivul acestor treceri de formă la creștinism era și împrejurarea că potrivit unei legi a împăratului Leon Isaurul (717—741) ei erau constrânși să pri-

¹⁾ Sint. At. II, 584.

mească credința creștină¹⁾. Aceasta însă era în contradicție cu spiritul creștinismului, carele condamnă siluirea conștiinței omului și în genere condamnă orice fel de *proselitism religios*²⁾. Dar ori de au trecut evreii la creștinism din unul dintre motivele menționate, ori din celalalt, la drept vorbind s'a întâmplat că aceste treceri ale lor produceau sminteală în Biserică, deoarece în ascuns ei osândeau credința creștină, sărbau Sâmbăta și viețuiau exact ca mai înainte, când erau evrei. Impotriva acestei sminteli s'a dat canonul prezent, carele normează că acești evrei nu sunt a se considera creștini și să nu li se recunoască nici un drept, nici bisericesc, nici civil, și nici copiii lor să nu se boteze. — Cu privire la chestiunea din urmă, anume că copiii acestor evrei trecuți numai de formă să nu se boteze, Valsamon observă la comentarul acestui canon, că și Turcii (*Αγορηνολ*) făceau ceva similar ca evreii, anume aduceau copiii lor să fie botezați de preoții creștini, considerând botezul drept o *doctorie trupească* (*διὰ θρησκευτικὴν σωματικὴν*), iar nu ca o taină³⁾. La comentarul canonului 84 trulan Valsamon explică cum s'a introdus acest lucru la Turci. Pe vremea patriarhului Luca (1156—1169) au venit la Constantinopol oarecari Turci, spunând în fața sinodului patriarhal că ei ar fi creștini, deoarece în copilăria lor au fost botezați în țara lor de către preoți creștini. Intrebați fiind cum este cu putință

¹⁾ Compară: Van Espen, op. cit., pag. 465.

²⁾ Gregor Nazianz., orat. 8: „non tamen conducibilius est nec tutius, quam ut volentes volentibus praesint; quandoquidem neminem vi duci vult lex nostra coactaque ac sponte gubernari; hoc enim modo ne alia quidem imperia contineri et conservari possunt, (quod ita natura comparatum sit, ut quidquid vi tenetur, arrepta occasione statim se in libertatem asserat) nedum nostrum non dicam imperium sed magisterium, quod nulla re aeque ac voluntatis libertate conservatur.“ Gregor. Magn., ep. 47. ad Virgilium arelat. episc.: „Plurimi Judei religionis viri ad nostram perduxere notitiam, multos consistentium in illis partibus Judaeorum vi magis ad fontem baptismatis, quam praedicatione perductes... Dum enim quisquam ad baptismatis fontem non praedicationis suavitate sed necessitate pervenerit, ad pristinam superstitionem remeans, iude deterius moritur, unde renatus videbatur. Fraternitas ergo vestra huiusmodi homines frequentis praedicatione provocet; quatenus mutare veterem vitam magis de doctoris suavitate desideret: sic enim intentio nostra recte perficitur et conversi animus ad priorem denuo vomitum non mutatur.“ Cf. Augustin., lib. 2. contra ep. Petif. c. 83.

³⁾ Sint. At. II, 585.

aceasta câtă vreme ei urmează legii mahomedane, au răspuns că la dânșii se obișnuiește (*συνήθειά εστι*) ca copiii să se boteze la proști ortodocși (*παρὰ ὀρθοδόξων ἱερέων*), și adică din motivul, fiindcă ei cred că în fiecare copil nou născut se găsește duhul rău și acela putea ca un câine (*κατὰ κύνας ὄζειν*) până când nu primește botezul creștin; din ceace sinodul a tras concluziunea că acest botez, pe care-l solicită necredincioșii la creștini, nu se cere cu intenție bună și ortodoxă, ci numai ca o doctorie trupezască, iar nu ca un mijloc, carele curăță de toată murdăria sufletească și luminează și sfințește pe om, ci ca o doctorie și vrăjitorie (*ὡς φαρμακείαν ἢ ἐπιφθόν*). Firește acest sinod patriarhal nu putea să recunoască legal acest fel de botez, și a dispus ca toți acești Turci, dacă doresc, să se boteze din nou¹⁾. Acel sinod și-a întemeiat decisiul său prin analogie pe canonul prezent (8) al sinodului nostru.

Canonul prezent, după ce a stabilit norma împotriva celorce primesc numai de formă credința creștină, prescrie cum să se procedeze față de evreii, cari doresc să treacă la creștinism, și anume ei trebuie să dovedească credință curată, pe care să o mărturisască din inimă, și să condamne în chip solemn obiceiurile și lucrările lor, făgăduind că nici odată nu vor mai urma acestora și că vor păstra cu sfințenie învățătura creștină și că vor viețui potrivit cu aceasta. Numai dacă fac aceasta, vor putea fi demni de botez atât ei, cât și copiii lor. Iar de nu o vor face, canonul oprește botezarea lor.

Canonul 9.

Toate jucăriile copilărești, și jocurile nebunești, scrieri mincinoase, cari s'au plăsmuit împotriva cinstitelor icoane, trebuie să se dea la episcopia²⁾ Constantinopolului, spre a se depozita împreună cu celelalte cărți ereticești. Iar de s'ar găsi cineva că le ascunde pe acestea, de va fi episcop, ori presviter, ori diacon, să

¹⁾ Sint. At. II, 498. — Compară B, 3 din Sintagma lui Vlăstar (Sint. At. VI, 120) și canonul 153 al Nomocanonului din Trebnicul mare în ediția lui Pavlov, pag. 138—139.

²⁾ În Sint. At. găsim: τῷ ἐπισκόπῳ, iar în Beverégium și Pidalion: τῷ ἐδισκοπέῳ (N. Tr.).

se caterisească; iar de va fi laic ori monah, să se afurisească.

(60 ap.; 63 trul.; 59 Laod.).

— Iconoclaştii, apărându-şi punctul lor de vedere împotriva ortodocşilor şi argumentând că cinstirea sfintelor icoane este, precum ziceau ei, idololatrie, au scris multe cărţi, pe cari Părinţii acestui sinod le numesc scrieri mincinoase (*ψευδοσυγγράμματα*), deoarece conţin învăţăfuri false, şi le califică de scrieri la fel cu jucăriile copilăreşti şi jocurile nebuneşti. În textul grecesc expresia din urmă este indicată prin *βαχχεύματα* (la Beveregiu s'a tradus cu *ludibria*). Părinţii sinodului folosesc cuvântul acesta din motivul, ca să exprime mai bine nonsensul învăţăturii iconoclaştilor şi al conţinutului cărţilor iconoclaştilor. Cuvântul acesta este luat din cultul păgân al lui Bacchus (*Διόνυσος*, Bacchus) şi după femeile, cari aveau rolul principal la aceste jocuri (*Βάχχαι*, bacchae). Zonara spune despre aceasta următoarele în comentarul acestui canon: «*Αἱ Βάχχαι* formau corul femeilor nebune, cari dansau în jurul lui Bacchus; Bacchus însă era considerat zeu la păgâni, era profesorul beţiei, însuşi se îmbăta şi făcea nebunii. Astfel după cum *βάχχαι*, cuprinse fiind de nebunie, nu făceau nimic cuminte, ci se învăteau numai nebuneşte, tot așa şi ceice alcătuiau acele scrieri (împotriva sfintelor icoane), după cuvintele Părinţilor sinodului, au fost îndemnaţi la scriere de nebunie şi prostie, iar nu de mîntea înţeleaptă».¹⁾ În privinţa acestor scrieri mincinoase canonul dispune să se adune, ori unde s'ar găsi, şi să se depoziteze la episcopia (*τῷ ἐπισκοπῆσιν*) Constantinopolului, unde să se păstreze împreună cu celelalte cărţi eretice. Sub episcopie din acest canon, după cuvintele lui Valsamon din comentarul la acest canon, este a se înţelege hartofilachia (*χαρτοφυλακεῖον*) patriarhală, adică o parte osebii din edificiul palatului patriarhal, care era sub conducerea şi sub supravegherea marelui hartofilax.²⁾ În canonul 63 trulari se dispune să se ardă cărţile de conţinut potrivnic credinţei şi imoral;³⁾ canonul acesta însă dispune ca aceste cărţi să se adune numai şi să se păstreze la episcopia (hartofilachia) patriarhală. Referitor la chestiunea aceasta Valsamon scrie următoarele: «Este acelaş lucru de a

¹⁾ Sint. At. II, 586.

²⁾ Sint. At. II, 587.

³⁾ Vezi comentarul dela acest canon la pag. 487.

arde cărțile nelegiuite ale ereticilor, sau a le depozita la episcopia Constantinopolului; căci după cum nimeni nu poate să citească cărțile arse, tot așa nu poate să facă aceasta nici dacă sunt așezate în acel loc ascuns, unde nimeni nu le poate vedea. Așadară celce va arde aceste cărți (scrise de iconoclaști) și nu le depozitează la episcopie (în Constantinopol) nu se pedepsește potrivit canonului (9), deoarece nu a lucrat împotriva lui.¹⁾

În privința celorce nu vreau să predea cărțile mincinoase, ci le ascund la sine, ori din ce motiv s'ar face aceasta, canonul dispune să se caterisească, dacă fac parte din cler, și să se afurisească, dacă sunt laici sau călugări. Despre *cenzura spirituală*, care are datoria de a supraveghea și de a prohibi cărțile potrivnice credinței și imorale, am vorbit la comentarul canonului trulan menționat (63).

Canonul 10.

Fiindcă unii dintre clerici, nesocotind rânduiala canonică, părăsindu-și parohia lor, aleargă la altă parohie, și mai ales în această de Dumnezeu păzită și împărătească cetate, și se așează la dregători [lumești], săvârșind sfintele slujbe în casele de rugăciune ale acestora, aceia, fără de învoirea episcopului lor și al Constantinopolului, nu este iertat să se primească în nici o casă, sau biserică; iar de va face cineva aceasta, stăruind, să se caterisească. Iar tuturor, celorce fac aceasta, cu învoirea menționașilor ierei, nu li este ertat a primi îndeletniciri lumești și de ale vieții [pământești], fiind opriți prin dumnezeieștile canoane a face aceasta. De s'ar vădi însă că vreunul ocupă vre-o îndeletnicire la dregătorii menționași, ori să înceleze, ori să se caterisească. Oricum însă mai bine va fi să învețe pe copii și pe casnici, citindu-le lor dumnezeieștile Scripturi; căci pentru aceasta au și primit preoția.

(6, 15, 20, 58, 81, 83 ap.; 2, 15, 16 sin. I ec.; 3, 4, 5, 7, 8, 10, 20, 23 sin. IV ec.; 17, 18, 19, 20, 31, 59, 64 trul.; 3, 13, 16, 21 Antioh.; 19 Laod.; 1, 2, 3, 12, 15, 16 Sard.; 16, 48, 54, 65, 71, 80, 90, 121, 123 Cartag.; 11 întâiu al doilea).

¹⁾ Sint. At. II, 587.

— Canonul prezent repetă mulțimea dispozițiilor canonice anterioare, dintre cari am citat aici numai o parte din canoanele paralele. În esență, după observația corectă a lui Zonara din comentariul canonului prezent,¹⁾ aici se interzic două fapte ilegale (*ἄθεσμα*), și adică *întâiu*: clericilor străini nu li este îngăduit să se nute dela un loc la altul și să vină la Constantinopol, și nici să nu se stabilească la dregători lumești și să nu slujească în paraclisele particulare ale acestora fără știrea episcopului, dela care au fugit și fără știrea episcopului Constantinopolului, în al cărui teritoriu au venit; iar celce violează această dispoziție, se va caterisi. *Al doilea*, dacă oarecari clerici au și primit permisiunea cuvenită dela episcopul lor și dela episcopul Constantinopolului spre a putea sluji în paraclisele particulare ale diferitelor persoane laice din Constantinopol, totuși nu li este îngăduit să ia asupra lor îndeletniciri lumești și civile, nici nu se pot ocupa de aceste afaceri; dacă cineva se va prinde în acestea, sau să înceteze, sau să se caterisească. După această dispoziție canonul dă clericilor un advertisement foarte important, arătând cu ce să se îndeletnicească după slujbele bisericesti; li atrage adică atențiunea asupra datoriei lor *de a învăța*, căci pentru aceasta au și primit preoția (*εἰς τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ἱερωσύνην ἐληρώσαντο*).

Despre datoria preoșilor de a învăța poporul vorbesc multe canoane, și noi am vorbit despre aceasta, între alte canoane, la comentariul canonului 58 ap. În cartea «Despre datoriile preoșilor din enorii» despre aceasta tratează un capitol extins, unde se expune foarte pe larg tot ceace ține de această datorie a preoșilor, și anume pe baza Sf.-ei Scripturi, a canoanelor bisericesti și a învățaturii Părinților Bisericii²⁾. În canonul prezent se menționează în special datoria preoșilor de a învăța pe *copii* și pe *țineri*. Despre aceasta în cartea menționată se spune: «Preotul este dator, mai ales, a instrui pe copiii... Această datorie de a învăța consistă în explicarea *catehismului*, din care prilej în primul rând va evoca în memoria copiilor botezul și făgăduințele făcute din acel prilej: de cine s'au lepădat, cu cine s'au împreunat, ce anume au primit dela Tatăl ceresc pentru meritele lui Iisus Hristos, iertarea păcatelor, făgăduind a servi cu sfințenie viața în-

¹⁾ Sint. At. II. 588.

²⁾ Ediția din Moscova, 1861, pag. 10—106.

treagă lui Dumnezeu, îmbrăcându-se în omul cel nou, adică primind înclinări și puferi nouă ale darului, pentru rațiune cunoașterea luminată a lui Dumnezeu, a faptelor bune și a adevăratei fericiri omenesti, iar în inimă dragoste și căldură față de Dumnezeu și încredere în marea iubire a Tatălui ceresc....; este obligat ca din cea mai fragedă copilărie să-i influențeze cu stăruință spre bine, ca să împiedice dezvoltarea înclinărilor spre rău, ci să-i îndemne spre dragostea către virtute și viață evlavioasă, pentru că etatea copilăriei este ca un vas, din carele va ieși aceeaș cu ce va fi umplut, bine sau rău». Iar în privința timpului când va trebui preotul să facă aceasta, aceeaș carte spune următoarele: «Se cuvine presviterului ca în fiecare zi de Duminică după masă să adune copii în biserică sau în școala pentru copii minori și acolo să-i învețe»¹⁾. Canonul nostru prin această dispoziție importantă în privința datoriei preoților de a învăța pe tineri și felul în care se exprimă aceasta în canon ne pune în evidență două principii canonice fundamentale, și adică 1) instrucția tinerimii în chestiunile de credință și morală trebuie să se dea absolut în seama preoției, fiind aceasta cea dintâi și importantă datorie a ei, și deci preoții mai ales în urma acestei datorii vor avea să instruiască tinerimea; 2) preoția, afară de slujbele sfinte, este obligată a se îndeletnici cu cărți teologice și să-și îndrepte tot interesul spre a fi cât mai bun învățător al popoului în credință și morală. Prin urmare canonul prezent precum condamnă orice fel de încercare de a lua din mâna preoților instrucția tinerimii în credință și morală și de a se da această instrucție pe seama laicilor, tot așa condamnă și preoția, care neglijă instrucția aceasta și în locul ei se îndeletnicește de alte afaceri, cari nu sunt deplin compatibile cu starea sa și de cari afaceri ar trebui să se îndeletnicească numai laicii.

Canonul 11.

Datori fiind cu toții a păzi dumnezeieștile canoane, [astfel] și pe cela ce zice ca la fiecare biserică să fie economi cu orice chip trebuie să-l păstrăm nevătămat.

¹⁾ §§ 87 și 88 (pag. 122—123). Vezi comentarul lui Ioan la canonul prezent (op. cit. II, 530—533) și tratatul lui Valsamon despre ca-tehizație în Sint. At. IV, 523 etc.

Și dacă fiecare mitropolit pune econom la biserica sa, bine este; iar de nu, episcopul Constantinopolului are dreptul să pună din propria sa putere econom la acea biserică. Asemenea și mitropoliții [au acest drept], dacă episcopii subalterni nu voesc să pună economi la bisericile lor. Aceasta însă să se păzească și la mănăstiri.

(38, 41 ap.; 25, 26 sin. IV ec.; 35 trul.; 12 sin. VII ec.; 15 Ancira; 7, 8 Gang.; 24, 25 Antioh.; 26, 33 Cart.; 7 întâiu-al doilea; 10 Teof. Alex.; 2 Ciril Alex.).

— *Canonul* (*κανόν*) menționat în canonul prezent este canonul 26 al sinodului IV ecum.; carele orânduiește ca pe lângă fiecare Biserică episcopescă să fie un econom, carele va administra averea bisericească. La comentarul aceluși canon am vorbit despre această chestiune cât a fost necesar. Canonul prezent (11) dă atențiune împrejurării că la unele Biserici episcopesti, ba chiar nici la unele mitropolitane nu erau economi și dispune ca cu orice chip (*παντι τρόπω ἀπιυρότερωτον*) trebuie să se observe dispoziția sinodului IV ecumenic în privința aceasta. Iar dacă vreun mitropolit sau episcop nu ar vrea să pună de bună voie econom la Bisericile lor, sau egumenii la mănăstirile lor, în acest caz canonul recunoaște dreptul autorităților superioare în această privință ca să facă acest lucru din puterea lor proprie, și anume: patriarhul Constantinopolului să desemneze persoana, care va fi econom la respectivele Biserici mitropolitane supuse lui, mitropolitul la Bisericile episcopesti supuse lui și episcopul la mănăstirile supuse acestuia.

În menționatul canon (26) al sinodului IV ecum. se spune că fiecare Biserică trebuie să-și aleagă econom din clerul său (*ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου*). Acest lucru se confirmă și prin canonul prezent, adăugând aceiași dispoziție și pentru mănăstiri, așadară ca și economul mănăstiresc să se aleagă dintre frații dela mănăstire, dintre călugării dela mănăstirea respectivă. Despre chestiunea această Valsamon în comentarul la acest canon zice că un oarecare episcop era acuzat că averile episcopiei lui erau administrate de un *laic* și că unii îi apărau cu aceea că în acest canon nu se spune că economii trebuie să fie numai de cât clerici, și prin urmare laicii încă pot să administreze averile bisericești. La această Valsamon observă ceea ce am spus noi acum, și anume că acest canon nu este altceva decât confirmarea canonului 26

al sinodului IV ecum. și potrivit acestuia averea bisericească se poate administra numai de către un membru al clerului dela Biserica respectivă, la nici un caz însă de către un laic, — și trecând la tratarea aceleiași chestiuni cu privire la mănăstiri, zice: «nimeni, nici chiar un nebun (καὶν παραφρονῆ, etiamsi desipiat), nu va zice ca laicii să administreze averile mănăstirilor»¹⁾.

Canonul 12.

Dacă s'ar găsi vreun episcop, ori egumen, că lasă [să treacă ceva] din pământurile episcopiei, sau ale mănăstirei în mâna dregătorilor, sau altor persoane dându-le, fără tărie să fie predarea, potrivit canonului sfinților Apostoli, care zice: „Episcopul să poarte grijă de toată averea bisericească și să o chivernisească, Dumnezeu fiindu-i supravegheloz; dar nu-i este lui iertat să-și însușească ceva din aceea sau a dăruii rudeloz sale cele ale lui Dumnezeu; iar de vor fi sărace, să le dea ca unor săraci, să nu vândă însă sub acest cuvânt cele ce sunt ale Bisericii“. Iar dacă ar pretexta că pământul aduce pagubă, și nu este spre nici un folos, nici atunci locul să nu-l dea dregătorilor localnici, ci clericilor, sau agricultozilor. Iar dacă ar uza de vicleșug păcătos și dregătorul ar cumpăra ogorul dela un cleric, sau agricultoz, și atunci să fie fără tărie vânzarea, și să se înapoieze episcopiei, sau mănăstirei; iar episcopul, sau egumenul, care a făcut aceasta, să se izgonească: episcopul din episcopie, iar egumenul din mănăstire, ca unii cari risipesc în chip păgubitor cele ce nu le-au agonisit.

(38, 39, 40, 41, 73 ap.; 24, 25 sin. IV ec.; 49 trul.; 11, 13 sin. VII ec., 15 Anc.; 24, 25 Antioh.; 26, 33 Cart.; 2 Cirtl Alex.; 10 Teofil Alex.).

— *Episcopul* este chivernisitorul suprem al averii bisericesti în fiecare eparhie. Această calitate i se recunoaște de multe canoane, dar mai ales de canonul 38 ap., carele se citează literal în canonul prezent (12). Felul, în care episcopul trebuie să administreze acea avere se prescrie prin același canon ap. și prin

¹⁾ Sint. At. II, 592.

vernisiere (fără îndoială împreună cu frații din mănăstire) și pentru orice pagubă în privința averii mănăstirești (4, 8 sin. IV ecum. etc.). Prin urmare, canonul prezent, vorbind despre conservarea averii bisericești și mănăstirești, menționează atât pe episcop cât și pe egumen, cari de drept sunt chemați să poarte grijă de păstrarea averilor bisericești și mănăstirești. — În canonul acesta se menționează numai *pământurile* (*ἀγρος*), cari aparțin bisericilor sau mănăstirilor și de cari trebuie să se îngrijască episcopii și egumenii. Dar averile bisericești și mănăstirești consistă, afară de pământuri, și din toate obiectele *mobile*, pe cari le poate poseseda biserica sau mănăstirea (73 ap.; 15 Ancira; 2 Ciril Alex.). Așadar dacă în canonul prezent se vorbește despre păstrarea celorce aparțin bisericilor sau mănăstirilor, trebuie să se înțeleagă atât bunurile mobile, cât și cele imobile (*κίνητὰ καὶ κτήσεις ἀκινήτους*). Și canonul dispune atât în privința bunurilor mobile cât și a celor imobile ca fiecare episcop și egumen să le păstreze și să poarte grijă ca acelea să rămână totdeauna în proprietatea bisericii sau mănăstirii respective și sub nici o condiție să nu se cedeze în proprietatea autorităților lumesti sau altei persoane particulare, deoarece o astfel de predare nici odată nu poate avea nici o valabilitate (*ἄκυρον εἶναι τὴν ἐκδοσιν*, irrita sit traditio).

Pe timpul iconoclasului, înainte de sinodul prezent, autoritățile lumesti într'afată s'au imputernicit prin lupta împotriva icoanelor în detrimentul autorităților bisericești, încât autoritățile lumesti singure instituiau pe cei mai înalți demnitari bisericești și numiau singure cu dela sine putere chiar și pe episcopi la diferite biserici și pe egumeni la mănăstiri. Autoritățile bisericești pe vremea împăraților iconoclaști au fost despoiate aproape de toate drepturile lor, cari drepturi în cea mai mare parte au fost acaparate de autoritățile de Stat. Altfel și în aceasta a consistat, între altele, lupta dintre iconoclaști și Biserică, deoarece Biserica

prin astfel de *simonie* adevărată, voiau să-și îndeplinească promisiunile, și făceau daruri protectorilor lor din averile bisericesti sau mănăstirești, în paguba Bisericii sau mănăstirii. Impotriva acestor nelegiuiri este îndreptat canonul prezent, carele în privința inalienabilității bunurilor bisericesti citează și se referă la norma legală, care era în vigoare delă începutul Bisericii (38 ap.). — Ceice ajungeau episcopi sau egumeni prin astfel de mijloace simoniac se justificau cu aceea că unele pământuri dăruite de dânșii altora nu aduceau nici un venit; dar canonul îi condamnă și în acesi caz și dispune ca nici atunci să nu se dea pământurile în mâna autorităților lumești, ci în aceste cazuri pământurile să se dea clericilor, cari doresc să le cumpere, sau agriculturilor, ca unor oameni, cari cultivă pământul și fac parte dintre cei săraci și nevoieși, ca astfel pământul bisericesc, carele fusese dăruit pentru scopuri sfinte, să ajungă în mâna persoanelor preoțești sau să fie spre folosul celor săraci¹⁾. Aceiași oameni vanitofi mai uzau încă de un mijloc viclean spre a-și realiza nelegiuirile lor, și anume: vindeau pământul bisericesc sau mănăstiresc pe un preț mic vreunui cleric sau agricultor și dela aceia pământul era cumpărat, deasemenea pe un preț mic, de către dregătorul respectiv, față de care episcopul sau egumenul avea obligații simoniac, și astfel biserica sau mănăstirea deasemenea erau păgubite, numai că în altă formă. Părinții sinodului au cunoscut acest lucru și au dispus că și în aceste cazuri afacerea să fie fără vigoare (*οὕτως ἄκυρος εἶναι τὴν πρᾶσιν*), și totul să se înapoieze bisericii sau mănăstirii.

Dispoziția aceasta, potrivit căreia averile bisericesti și mănăstirești trebuiesc să se păstreze inalienabil, care dispoziție se cuprinde chiar și în alte câteva canoane mai vechi, a fost însu-

¹⁾ Comentariile lui Zanora și Valsamon la acest canon în Sint. At. II, 593 etc.

șită și de către legislația civilă greco-romană ortodoxă și a rămas în vigoare totdeauna ca o lege foarte riguroasă¹⁾. Părinții sinodului prezent, fiind seama de această împrejurare, dar mai ales de circumstanțele, cari i-au îndemnat să înoiască dispozițiile existente în privința acestei chestiuni, muștră pe ceice vreau să risipească în chip ușuratic ceea ce n'au agonisit înșiși și hotărăsc pe seama lor pedeapsă aspră: episcopul, care face acestea, să se izgonească (*ἐκδιωχθήτω*, exturbetur, din episcopie, iar egumenul din mănăstire.

Canonul 13.

Fiindcă în urma nenorocirii ce a dat asupra bisericilor din cauza păcatelor noastre unele case sfinte, și episcopii și mănăstiri, au fost răpite de oarecari oameni, și s'au prefăcut în lăcașuri de rând; dacă ceice le dețin pe acestea se vor hotărî să le însopieze ca să se restabilească în [starea] veche, bine și frumos este; iar de nu [vor vrea], poruncim să se caterisească, dacă vor fi din catalogul ieraticesc; iar de vor fi monahi, sau laici, să se afurisească; ca unii ce sunt osândiți de Tatăl, și de Fiul și de Duhul sfânt; și să se așeze unde viermele nu se sfârșește și focul nu se stinge (Mc. 9, ₁₄) căci se împotrivesc glasului Domnului, carele zice: Nu faceți casa Tatălui meu casă de neguțătorie (Ioan, 2, ₁₆).

(4, 24 sin. IV ec.; 49 trul.; 1 întâu-al doilea; Ciril Alex.).

— Nenorocirea (*συμφορά*) menționată de acest canon, care a dat asupra Bisericilor din cauza păcatelor noastre, este iconomahia, care a fost izvorul multor calamități pentru ortodocși. Pe timpul iconomahiei episcopii, preoții și călugării ortodocși au fost foarte mult persecutați, astfel că mulți au fost nevoiți să-și părăsească bisericile și mănăstirile și să se refugieze în pustietăți. Din cauza aceasta au rămas părăsite multe biserici și mănăstiri, pe cari le acaparau diferite persoane, prefăcându-le în lăcașuri de rând (*κατακόμια*). Istoria spune despre împăratul iconoclast Constantin Copronimul că a dispus ca mănăstirile ortodoxe să se

¹⁾ Novellele 7, 46, 47, 120 ale lui Iustinian dar compară și Cod. Iustin. I, 2, 14. 17. 21. Mai detaliat despre aceasta vezi comentariul lui Valsamon la acest canon (Sint. At. II, 594 etc.).

întrebuințeze drept casarmе pentru soldați.¹⁾ Trecând vremea nenorocită a iconoclasmului, Părinții sinodului hotărâsc prin cano-nul lor prezent ca lăcașurile sfinte, răpite în chip ilegal dela Bi-serică, să se înapoieze Bisericii și să se restabilească în starea lor de mai nainte. Dacă respectivii nu voiau să facă aceasta be-nevol, atunci să se uzeze de constrângere, și apoi canonul dis-pune ca acești usurpatori nelegiuți, pe cari îi așteaptă osânda veșnică, să se caterisească, de vor fi persoane sfințite, iar dacă sunt laici, sau călugări, să se afurisească. Prin aceasta se înoiesc canonul 24 al sinodului IV ecum. și canonul 49 al sinodului trulan.

Canonul 14.

Este prea învederat înaintea tuturor că în preoție are să se încelășenească ordinea. Și bine plăcut lui Dumnezeu este ca avansările în preoție să se observe cu exactitate. Deci fiindcă vedem că oarecari fără de hirotésie din pruncie primesc tunderea clericală, fără să mai primească apoi hirotesia dela episcopi, și citeșc de pe amvon la serviciul divin, făcând aceasta împotriva canoanelor, dispunem ca de acum înainte aceasta să nu se mai întâmple; să se observe însă aceiași și la mo-nahi. Fiecare egumen are voie să săvârșască hirotésie de citeș în mănăstirea sa, dar numai în a sa, dacă însuși egumenului i s'a dat de către episcop hirotesia pentru promovarea întru egumen, firește fiind dânsul presviter. Așișderea și horepiscopilor li se cuvine, potrivit vechiului obicei, să prohirisească citeși, potrivit încredințării e-piscopului.

(14, 15, 21, 33 trul.; 15 Laod.).

— Potrivit dispoziției canonului 15 al sinodului dela Lao-diceia, care mai târziu s'a confirmat prin canonul 33 al sinodului trulan, nimeni nu are voie să citească sau să cânte în biserică de pe amvon, dacă nu a fost învrednicit de tunderea clericală și nu a primit, potrivit canoanelor, binecuvântarea dela arhipăs-forul său, sau cu alte cuvinte fără de hirotésie (*ἔκτος χειροθεσίας*). Pe timpul sinodului prezent însă se întâmpla că unii citeau și

¹⁾ Compară: Van Espen, op. cit., p. 469.

cântau de pe amvon, fără să fi fost învredniciți din partea episcopului cu cădere de hirotesia prescrisă, ci ei își întemeiau procedura lor numai pe împrejurarea că încă de copii erau primiți în serviciul Bisericii și ca atari purtau părul, ba chiar și îmbrăcăminte clericală, întocmai ca clericii. Acest lucru îl interzic acum Părinții sinodului, deoarece este potrivit canoanelor (*ἀκανονισμός*), și dispun ca în această privință să fie în vigoare canoanele din ființă (33 Trul. și 15 Laod.). Deoarece însă este cu greutate ca episcopul să sfințească citeți pentru fiecare biserică din eparhia sa, canonul permite ca acest lucru să-l facă și *horepiscopii* și *egumenii*. Despre horepiscopi canonul spune că pot să sfințească citeți din încredințarea episcopului (*κατ' ἐπιτροπήν τοῦ ἐπισκόπου*). Despre egumeni canonul nu spune acest lucru, dar, după cuvintele lui Valsamon din comentarul acestui canon, egumenilor li s'a recunoscut dreptul nelimitat (*ἀδιασβεστός*) de a sfinți citeți;¹⁾ numai că fiecare egumen poate să-și exercite acest drept al său exclusiv în mănăstirea sa și dacă are treapta de presviter și dacă a fost promovat în chip legal la egumenie de către episcopul său.

Treapta dintâi a preoției este cea de citeț, — se spune în ritualul sfințirii citețului. În acest înțeles, precum și potrivit acestui canon (14), celce a fost sfințit odată reglementar întru citeț, din acel moment devine membru al clerului respectiv și este supus întru toate jurisdicției canonice a episcopului eparhial cu cădere și unul ca acesta nu mai are dreptul de a ieși în chip arbitrar din acel cler și a trece în clerul altei eparhii și cu atât mai puțin poate deveni laic un astfel de citeț; iar dacă dânsul ar face acest lucru, episcopul cu cădere are dreptul de a-l constrânge să se înapoieze în clerul, în care a intrat din voia sa liberă și prin rugăciunea Bisericii. «Ba chiar», observă Valsamon la comentarul acestui canon, «și celce a fost îmbrăcat odată de episcop cu îmbrăcăminte neagră cu scopul de a intra în cler, nu o mai poate desbrăca, deoarece a făcut declarația publică de a se consacra lui Dumnezeu și nu mai poate anula făgăduința făcută lui Dumnezeu și să batjocurească starea sfântă ca femeile dela teatru»²⁾.

¹⁾ Sint. At. II, 618.

²⁾ Sint. At. II, 617.

Canonul 15.

Clericul de acum înainte să nu se pună la două biserici; căci aceasta este propriu negușătoriei și câștigului mârșav și străin de obiceiul bisericesc. Dar noi am auzit din însuși glasul Domnului că: Nimeni nu poate să slujască la doi domni; căci sau pe unul îl va uri și pe celalalt îl va iubi, sau de unul se va lipi și pe celalalt îl va disprețui — [Mat. 6, 24]. Deci fiecare, după glasul Apostolului, dator este să rămână întru ceea ce a fost chemat [I Cor. 6, 20] și să slujască într'o biserică. Căci cele ce se fac în afacerile bisericesti pentru câștig mârșav, streine sunt de Dumnezeu. Iar pentru trebuința acestei vieți sunt diferite îndeletniciri. Deci din acestea să-și câștige, celce numai va voi, cele necesare trupului; căci zice Apostolul: Măinile acestea au lucrat pentru nevoile mele și ale tovarășilor mei [Fapt. ap. 20, 34]. Și acestea [să se observe] mai ales în această de Dumnezeu păzită cetate; iar în localitățile din afară, pentru lipsa de oameni, să se admită [excepție].

(14, 15 ap.; 15, 16 sin. I ec.; 5, 10, 20, 23 sin. IV ec.; 17, 18, 31 trul.; 10 sin. VII ec.; 3 Antioh.; 15, 16 Sard.; 54, 90 Cart.).

— Prin canonul prezent se repetă în fond canoanele 10 și 20 ale sinodului IV ecum., potrivit cărora fiecare persoană sfințită poate să stea în serviciu numai la o singură biserică. Se întâmplă însă că unii dintre episcopi nu observau riguros aceste canoane și puneau pe câte un preot în slujba a două biserici (în sensul strâns de astăzi: parohii); și acest lucru îl exoperau respectivii dela episcopii cu cădere, după cum se vede din sensul acestui canon, prin invocarea situației lor materiale sărmâne și a veniturilor slabe, pe cari le aveau dela o singură biserică (parohie) și prin urmare arătau necesitatea de a fi puși și în slujba altei biserici spre a-și mări veniturile pentru subsistența lor. Despre acest lucru canonul spune că este asemenea negușătoriei și câștigului mârșav și că este anticanonic și dispune să înceteze cu totul, și fiecare preot să slujască la o singură biserică. Având în vedere împrejurarea aceasta, că adică într'adevăr vreunul dintre preoți nu poate să trăiască din ve-

niturile unei biserici și să satisfacă cerințelor sale și familiei sale, canonul pentru acest caz arată că există și alte lucruri, de cari se poate îndeletnici preotul și să caute ca prin vreo astfel de îndeletnicire să câștige cât îi este necesar pentru traiul vieții, urmând în privința aceasta pildei Ap.-lui Pavel (Fapt. Ap. 10, 34). Alicum canonul prezent emite dispoziția aceasta cu privire la Constantinopol și la numărul mare al preoților, cari trăesc acolo;¹⁾ în privința altor localități însă, unde nu sunt preoți în număr suficient, canonul zice că se poate admite excepție, și deci se poate încuviința unui preot să slujască și la două biserici, dar numai dacă interesul Bisericii cere acest lucru și dacă nu se face de dragul bunurilor pământești.

Canonul 16.

Tot luxul și podoaba trupească sunt streine de starea și rânduiala ieraticască. Deci episcopii, sau clericii cari se împodobesc cu vestimente luxurioase și strălucite, aceștia trebuie să se îndrepteze; iar de vor persista, să se supună epitimiei; așisderea și ceice se ung cu mirodenii. Fiindcă însă rădăcina amarăciunii în sus odrăsește [Ier. 12, 15], [adică] eresul, celce hulește pe creștini, miasmă s'a făcut pentru ecumenica biserică, și ceice l-au primit pe acesta, nu numai că au urgisit icoanele zugrăvite, ci au lepădat și toată dreapta credință, urând pe ceice trăesc în sfințenie și cu pietate; și s'a plinit într'inșii cele scrise: Uriciune este păcătosului cinstirea de Dumnezeu [Sirah, 1, 25]; deci de se vor găsi oarecari că batjocuresc pe ceice se îmbracă cu vestimente simple și modeste, să se supună epitimiei. Căci din vremile vechi fiecare persoană ieraticască purta îmbrăcăminte potrivită și modestă. Căci tot ceea ce se ia nu din trebuință, ci pentru împodobire, cade sub învinuirea de deșărtăciune, precum zice marele Vasile; nici se îmbracă cu îmbrăcăminte țesută din mătăsă pestriță, nici nu adaugă la marginile vestimentelor podoabe de alte culori. Căci auziseră din cuvântul de Dumnezeu grăitor că în casele împărașilor sunt ceice poartă haine moi [Mat. 11, 8].

¹⁾ Sint. At. II, 621.

(27 trul.; 12 21 Gangra).

— Iconoclaştii se străduiau nu numai să destiţeze sf. icoane din Biserica creştină, ci voiau să răstoarne şi întreaga disciplină bisericească şi totul ce era evlavios în Biserică. Intre altele îşi băteau joc de persoanele sfinţite cari purtau îmbrăcămintea preoţească prescrisă potrivit canoanelor (27 trul.), şi care era simplă şi modestă, permiţând celor ai lor (clericilor iconoclaşti) să poarte haine luxurioase şi asemenea celor lumeşti. Fireşte, acest lucru repede a fost acceptat de către toţi ceice erau pătrunşi de vanitate, şi dela clericii iconoclaşti a trecut şi la preoţii ortodocşi, astfel că erau mulţi episcopi şi alţi clerici, cari negligau îmbrăcămintea prescrisă şi se împodobiau cu haine de mătase strălucite şi luxurioase, ba chiar se ungeau şi cu diferite alifii mirosi-toare, întocmai ca cei mai rafinaţi lumeni. Deoarece acest lucru era potrivit prescripţiunilor canonice şi în genere spiritului evlaviei creştine, Părinţii acestui sinod scot în evidenţă în canonul lor că orice lux şi podoabă trupească sunt potrivnice stării preoţeşti, căci preoţii din cele mai vechi vremuri ale Bisericii totdeauna au fost mulţumiţi cu îmbrăcăminte simplă şi modestă, fiind seama de cuvintele lui Vasile cel Mare, potrivit cărora tot ceace nu se întrebuiţează din necesitate, ci pentru podoabă, cade sub învinuirea de deşărtăciune¹⁾, şi Părinţii acestui sinod prescriu că vor fi supuşi pedepselor canonice toţi ceice nu se vor supune prescripţiunilor acestui canon, ci persistă cu încăpăţinare în păcătoşie. În temeiul acestui canon patriarhul Tarasie, preşedintele sinodului, a emis un ordin pentru clerul din Constantinopol asupra felului cum trebuie să se îmbrace toţi clericii²⁾.

Se pare că dispoziţia acestui canon nu a plăcut tuturor, în speţă persoanelor preoţeşti, cari trăiau la oraşe, şi că nici nu au urmat-o totdeauna riguros, astfel că Valsamon în secolul al XII-lea a găsit că este necesar să dea atenţie acestei împrejurări în comentarul acestui canon. Respectivii, cărora le plăcea să se împodobiască cu haine luxurioase şi strălucite, accentuau că acest canon s'a emis din cauza luxului la modă între clericii aceluia timp, dar că dispoziţia aceluiaş canon nu poate avea vigoare acum (în secolul al XII-lea), când din mila lui Dumnezeu în Bi-

¹⁾ Vezi canonul (abreviat) 49 despre călugări al lui Vasile c. Mare.

²⁾ Van Espen, op. cit., p. 472.

serică stăpânește ordine deplină și evlavie și când clericii, dacă și poartă haine strălucite, ei fac aceasta numai întru cinstea lui Dumnezeu. La aceasta însă Valsamon observă că ceice vorbesc astfel, «nu vorbesc bine (*οὐ καλῶς*), deoarece acesta este un canon de obște (*καθολικὸς γὰρ ἐστὶν ὁ κανὼν*), și dispoziția lui trebuie să fie în vigoare în vecii vecilor (*εἰς αἰῶνας αἰῶνων*), și ceice se comportă împotriva lui trebuie să se pedepsească bine până nu se vor îndrepta»¹⁾.

Canonul 17.

Unii dintre monahi părăsindu-și mănăstirile lor, dorind să stăpânească și denegând supunerea, se apucă a zidi case de rugăciune, fără să aibă cele pentru isprăvirea [clădirii]. Deci dacă oarecare [călugăr] se va apuca a face aceasta, episcopul locului să-l oprească; iar de va avea cele pentru isprăvirea [clădirii] să ducă la îndeplinire ceea ce și-a propus. Aceiaș să se observe și la laici, și la clerici.

(4, 8 sin. IV ec.; 41, 42, 46 trul.; 1 întâiu-al doilea).

— Încă Vasile cel Mare în regulile sale pentru călugări a recomandat în chip călduros viața de obște a călugărilor, precum și ca mănăstirile din ființă să nu se desființeze fără necesitate, ci să se străduiască a se menține în starea, în care se găsesc, iar dacă numărul fraților crește, să se clădească chilli nouă.²⁾ Din canonul prezent se vede că această recomandare a lui Vasile nu s'a observat totdeauna, și oarecari călugări, cărora li se părea greu votul ascultării, ce l-au depus, pătrunși fiind de dorința ca ei însuși să porunciască, își părăseau mănăstirile lor, și începeau să-și clădească pentru sine-și mănăstiri nouă, sau precum se spune în canon «case de rugăciune» (*εὐκτηρίους οἰκίας*), dar nu dispuneau de toate mijloacele necesare pentru terminarea lor și spre a le întreține, și din cauza aceasta s'au produs disordini în Biserică. Canonul prezent previne aceste disordini și dispune episcopilor cu cădere ca pentru viitor să împiedice acest lucru. Procedura samovolnică în privința aceasta cade sub pedeapsă cano-

¹⁾ Sint. At. II, 624

²⁾ Vezi canonul 35 (pe larg) al lui Vasile cel Mare despre călugări

nică, și numai cu încuviințarea expresă a episcopului și cu binecuvântarea lui se poate clădi mănăstire nouă (4 trul.; 1 sin. întâiu-al doilea). Canonul prezent condiționează această încuviințare episcopască de împrejurarea dacă respectivul, care dorește să ridice mănăstire, va arăta că dispune de mijloacele necesare spre scopul acesta și deci că va fi în stare să termine clădirea începută. Aceasta o spune canonul; iar legiuirea civilă greco-romană normează detaliat toate celelalte chestiuni privitoare la clădirea mănăstirilor nouă. Intre altele s'a normat că în fiecare mănăstire trebuie să fie *cel puțin* (τὸ ἐλάχιστον) *trei călugări*, și astfel cel ce dorește să clădească mănăstire este obligat să pună la dispoziție, dacă nu mai mult, cel puțin atât cât se cere pentru clădirea bisericii și pentru întreținerea sa și a celor trei călugări.¹⁾ Norma aceasta prescrie pentru călugări, dacă doresc să ridice mănăstiri, trebuie să fie strict în vigoare și pentru clerici și pentru laici, când ei din evlavie doresc să ridice mănăstiri.

Canonul 18.

Nu fiți sminteală nici celor din afară, zice dumnezeescul Apostol [I Cor. 10, 32]. Iar petrecerea femeilor la episcopii și mănăstiri este lucru pricinuitor de toată sminteala. Deci de se va vădi cineva că ține [femeie] sclavă sau liberă la episcopie, sau la mănăstire pentru îndeplinirea vreunui serviciu, să se certe; iar stăruiind, să se caterisească. Iar de s'ar și întâmpla să fie femei la moștile [lor], și episcopul, sau egumenul ar voi să călătorească la acelea, în timpul, în care este prezent episcopul, sau egumenul, femeia să nu îndeplinească nici decum vreun serviciu, ci să petreacă deosebi în alt loc, până ce va pleca episcopul, pentru evlavia de [orice] prihănire.

(5, 26 ap.; 3 sin. I ec.; 5, 12, 13, 47, 48 trul.; 20, 22 sin. VII ec.; 19 Ancira; 3, 4, 25, 38, 70 Cartag.; 88 Vasile cel M.).

— În multe canoane se spune că feșelor sfințite nu li se permite să țină la ei femei, despre cari s'ar putea bănui ceva, precum și că nu se permite călugărilor nici un contact cu femei

¹⁾ Compară novela 132 a lui Iustinian și nov. 14 a lui Leon Filosoful, citate de Valsamon în comentariul la acest canon (Sint. At II, 626).

(vezi canoanele paralele). Canonul prezent are în vedere împrejurarea că pe timpul său se întâmpla că la episcopii (ἐν ἐπισκοπέοις, în episcopiis, în locuințele episcopicești) și la mănăstiri trăiau diferite femei, și îndeplineau acolo oarecari servicii; și referindu-se la cuvintele Ap. lui Pavel adresate Corintenilor, potrivit cărora nu se cuvine a fi spre sminteală, nici alor săi, dar nici celor din afară (I Cor. 10, 32), adică nu numai credincioșilor, ci nici celor ce nu fac parte dintre creștini, și accentuând că dacă episcopii și călugării trăesc la olaltă cu femeii la episcopii și mănăstiri, acest lucru dă ansă la tot felul de bănueli, dispune că aceasta nici de cum nu se mai permite; celce s'ar prinde însă în acest lucru să se supună pedepselor canonice, iar dacă ar stărui cu încăpăținare, să se caterisească. La comentarul canonului 3 al sinodului I ecum. am arătat ce fel erau normele legiurii civile referitoare la această chestiune, cari s'au dat mult timp înainte de sinodul prezent. — Dar nu numai că nu se permite petrecerea unor femei la episcopii și mănăstiri, ci canonul interzice episcopilor și călugărilor și întâlnirea cu femeii chiar afunți, când ei sunt în călătorie și poposesc la moșile episcopicești sau mănăstirii, — și dispune că în prezența episcopului sau egumenului (și în genere a călugărilor) nici o femeie nu are voie să servească, ci ele trebuie să dispară din casă până ce nu vor pleca aceia și serviciile să le îndeplinească oarecari bărbați, și toate acestea, potrivit cuvintelor canonului, din motivul ca să se evite orice prihănire pentru cinul preoțesc (διὰ τὸ ἀνεπιληπτου, ut omnis reprehensionis occasio vitetur).

Canonul 19.

Intr'atăta s'a înslăpănit spurcăciunea iubirei de argint la conducătorii bisericilor, încât și unii dintre bărbații și femeile, cari se zic evlavioși, uitând porunca Domnului, s'au amăgii și pentru aur fac primiriile celorce se apropie de fagma ieraficească și de viața monahală. Și se întâmplă, precum zice marele Vasile, că începutul fiind netrebnic, întregul încă este de lăpădat; căci nu este cu puțință a slujii lui Dumnezeu și lui mamona [Mat. 6, 24]. Deci de se va afla cineva făcând aceasta, dacă este episcop, sau egumen, sau oarecare din preoțime, ori să înceteze, ori să se caterisească, potrivit

canonului al doilea al sfântului sinod dela Calcedon. Iar de va fi egumenisă să se izgonească din mănăstire și să se dea la altă mănăstire întru supunere. Așișderea și egumenul, care n'are hirotonia de presviter. Iar în privința celor ce le dau părinții copiilor sub cuvânt de zestre, sau [în privința] averii câștigate de ei înșiși, aducându-le [drept danii și] mărturisind ceice le aduc că acestea sunt afierosite lui Dumnezeu, hotărîm, ori de ar rămânea, ori de ar ieși din mănăstire [celce le-a adus], ca acelea să rămână la mănăstire, potrivit făgăduinței aceluia, de cumva nu va fi vinovat proestosul în această [privință].

(29 ap.; 2 sin. IV ec.; 22, 23 trul.; 4, 5, 15 sin. VII ec.; 12 Laod.; 2 Sard.; 90 Vasile c. M.; enciclica lui Ghenadie; enciclica lui Tarasie).

— Avem iarăși un canon împotriva acelei plăgi groaznice, care a bătuit în tot chipul Biserica în curs de multe veacuri, împotriva *simoniei*. În canonul prezent se vorbește despre primirea respectivelor persoane în cler sau în mănăstire pentru bani, și canonul prezent cu referire la canonul 2 al sinodului IV ecum. dispune ca episcopul sau altă persoană sfințită, carele primește pe cineva pentru bani în cler, sau egumenul, carele primește pe cineva pentru bani în mănăstire, ori să înceteze de a face acest lucru, ori să se caterisească. Dacă acest lucru se comite de către o egumenisă, sau de către un egumen, carele nu are hirotonia de presviter, canonul dispune ca egumenisa precum și egumenul, să se izgonească din mănăstire și să se trimită în altă mănăstire întru supunere. Zonara are în vedere contradicția aparentă dintre canonul 2 al sinodului IV ecum. și canonul prezent cu privire la pedepsirea simoniacilor, deoarece cel dintâiu prescrie ca imediat (*avrixa*) să se caterisească celce hirotonisește pe bani pe cineva, precum și celce a fost hirotonisit pe calea aceasta, canonul din urmă însă prescrie ca celce primește în cler pe cineva pentru bani să se caterisească numai atunci, dacă persistă cu încăpăținare. Observația este deplin corectă, deoarece la prima vedere într'adevăr se pare că există contradicție între cele două canoane, — și Zonara rezolvă cu toată temeinicia chestiunea aceasta, că adică în canonul dintâiu (al sinodului IV ecum.) este vorba despre actul însuși al hirotoniei, anume dacă cineva

hirotonisește pentru bani, iar în acesta (19) nu este vorba despre acest lucru, ci despre primirea în cler a persoanelor, cari au deja hirotonia ($\sigma\delta\eta$ χειροτονημένους)¹⁾.

Canonul, osândind primirea cuiva în mănăstire pentru bani, recunoaște legalitatea actului, prin care cineva face vreo danie mănăstirii, când intră în aceea ca frate, sau prin care părinții fac daruri copiilor lor sub cuvânt de zesire ($\delta\lambda\iota\chi\eta$ προειψίων), când se călugăresc, iar respectivii fac declarația că pe acestea le oferă mănăstirii, ca daruri lui Dumnezeu. În privința acestor danii canonul dispune să rămână în proprietatea definitivă a mănăstirii, chiar și atunci, dacă ar ieși din mănăstire cel pentru care, sau cel care a oferit darul, întrucât proestosul nu va avea vreo vină în privința aceasta.²⁾

Canonul 20.

Hotărîm ca de acum înainte să nu se facă mănăstire dublă, deoarece aceasta mullora este spre sminteală și poticnire. Iar dacă oarecari împreună cu rudeniile lor se hotărască a se retrage [din lume], și a urma vieții monahicești, trebuie ca bărbații să meargă în mănăstire bărbătească, iar femeile să intre în mănăstire femeiască, fiindcă așa este bineplăcut lui Dumnezeu. Iar celece au fost duble până acum să rămână în ființă potrivit canonului sfântului nostru Părinte Vasile, și potrivit dispoziției lui, rânduindu-se astfel: să nu viețuiască într'o mănăstire monahi și monahii; căci prin împreună viețuire se mijlocește adulter. Monahul să nu poată vorbi liber cu monahia, sau monahia să se întrefină în particular³⁾ cu monahul; nici monahul să nu doarmă în mănăstire femeiască; nici monahia să nu mănânce împreună [cu acela]. Iar când se aduc cele necesare pentru traiu dela partea bărbătească [a mănăstirii] la [femeile] canonice, egumenisa mănăstirii femeiești împreună cu vreo mona-

¹⁾ Sint. At. II, 631.

²⁾ Vezi în comentarul Arhim. lui Ioan la canonul prezent (ed. cit. II, 546-547) și compară și cap. 48, 24, 2-4 (ed. cit. II, 126) din Cormicia în privința normelor existente în timpurile vechi cu privire la averea celor ce au intrat în monahism.

³⁾ între patru ochi (N. Tr.).

hie bătrână să le primească afară de poartă. Iar de s'ar întâmpla că vreun monah vrea să vadă pe o rudenie [a sa], să se întrețină cu aceea prin puține și scurte cuvinte, în prezența egumenisei, și repede să plece dela dânsa.

(47 trul.; 18, 22 sin. VII ec.).

— Vasile cel Mare a prescris detaliat la timpul său tot ceea ce se referă la organizația mănăstirilor și la viața călugărilor, precum și a călugărițelor, și în speță care trebuie să fie raportul dintre călugări și călugărițe, și că într'o singură mănăstire nu pot viețui călugări și călugărițe¹⁾. La aceste prescripțiuni ale lui Vasile cel Mare se referă Părinții sinodului în canonul prezent și ei dispun ca aceste prescripțiuni să rămână cu toată strictețea în vigoare. Dar Părinții au observat că în unele locuri ființează și *mănăstiri duble* (*διπλῆ μοναστήρια*), și că acestea pentru mulți sunt obiect de sminteală și poticneală, deci hotărăsc că astfel de mănăstiri nu mai pot ființa, — înoind în privința aceasta vechile prescripții din legiuirea lui Iustinian,²⁾ pe cari Biserica le-a primit și au avut într'însa putere de lege. Aceste mănăstiri duble după părerea unora nu trebuiesc luate în sensul, ca și când într'însele călugării ar fi trăit la oaltă cu călugărițele, ci trăiau în apropiere unii de alții, astfel încât puteau fi auziți când vorbeau; erau deci două mănăstiri una lângă alta și erau considerate de o singură mănăstire. În privința aceasta Valsamon observă că acest lucru nu se vede din canonul prezent și nu pentru acest motiv s'au numit duble aceste mănăstiri, ci s'au numit astfel, fiindcă odinioară în aceiaș mănăstire viețuiau atât călugări, cât și călugărițe, și pe aceste le interzice canonul prezent, deoarece dădeau ansă numai la sminteală³⁾.

¹⁾ Vezi canoanele pe larg ale lui Vasile cel Mare pentru călugări, compară însă și cap. 61 și 62 din Cormiciaia (ed. cit. II, 287—293).

²⁾ Nov. 126, 56 a lui Iustinian. Compară comentarul lui Valsamon la acest canon în Sint. At. II, 639.

³⁾ Sint. At. II, 640. La apus la începutul secolului al XV-lea *fer. Brigitta* a întemeiat *duplicita monasteria*, și într'una dintre aceste mănăstiri din Anglia erau 60 călugărițe, 13 preoți, 4 diaconi și 8 călugări (fără hirotonie): cu timpul însă se pare că s'a recunoscut că acest fel de mănăstiri nu pot ființa fără să se vorbească multe de toate despre viața dintr'însele. Compară Van Espen, op. cit. p. 476.

Canonul 21.

Nu se cuvine monahului sau monahiei să-și părăsească mănăstirea sa și să meargă la alta. De s'ar întâmpla aceasta, este necesar să se găzduiască; nu se cuvine însă să se primească fără știrea egumenului său.

(4 sin. IV ec.; 19 sin. VII ec.; 80 Cartag.; 2, 3, 4 sin. întâiu-al doilea).

— Călugării de regulă trebuie să rămână în mănăstirea, în care au renunțat la lume și au primit cinul călugăresc. Aceasta se prescrie de către cunoscutele regule pentru călugări ale lui Vasile cel Mare, și acelaș lucru s'a hotărît și de sinodul al IV-lea ecumenic (can. 4). Potrivit acestora canonul prezent încă dispune că nici un călugăr, sau călugăriță, n'are voie să-și părăsească mănăstirea sa și să meargă în alta. Iar dacă vreun călugăr (sau călugăriță) ar face acest lucru, și ar merge în altă mănăstire oarecare, canonul spune că trebuie să fie găzduit ca să nu fie silit a se adresa la lumeni și a petrece la astfel de oameni, cari trăesc fără griji, dar nici de cum să nu se primească între frații acesteilalte mănăstiri. Aceasta se poate face numai în cazul, dacă acel călugăr (sau călugăriță) a fost demis din mănăstirea sa din partea autorității legale, egumenul, și dacă egumenul i-a liberat în privința aceasta încuviințare în scris. — Dispoziția acestui canon nu trebuie interpretată în sensul, ca și cum vreun egumen ar avea personal deplin drept să demită pe vreun frate din mănăstirea sa, sau să primească în mănăstire pe frații altor mănăstiri, fără de nici o răspundere ulterioară; ci acest canon trebuie pus în conexiune cu alte canoane din ființă, cari normează că toți călugării, dela egumen până la cel mai tiner frate, sunt în dependență necondiționată de episcopul în drept, — și prin urmare încuviințarea dată de un egumen ca vreun frate să iese din mănăstirea sa, sau să primiască între frați pe un călugăr din altă mănăstire, încuviințarea aceasta va avea importanță de drept numai atunci, dacă acel egumen procedează cu știrea și permisiunea episcopului cu cădere, carele este înaintestătătorul absolut în privința tuturor chestiunilor, cari se referă atât la mănăstirile, cât și la toți călugării.

Canonul 22.

Mare lucru este a dedica totul lui Dumnezeu și a nu fi rob poftelor proprii. Deci ori de mâncași, ori de beți, zice dumnezeescul Apostol, toate spre mărirea lui Dumnezeu să le faceți [I Cor. 10, 31]. Iar Hristos Dumnezeu nostru, în Evangheliile sale, a poruncit să se stărpească începuturile păcatelor; căci El pedepsește nu numai adulterul, ci a osândit și pornirea cugetului spre comiterea adulterului; spunând El: oricine se uită la femeie poftindu-o, a și preacurvit cu ea în inima lui [Mat. 5, 28]. Așadară de aici învățăm să ne curățim gândurile. Căci deși toate sunt slobode, dar nu toate folosesc [I Cor. 10, 23], precum învățăm din cuvântul apostolesc. Fără îndoială fiecare om are nevoie să mănânce pentruca să trăiască. Deci pentru ceice trăiesc în căsătorie și cu copii și au situație laică, este [lucru] dintre cele neprihănite a mânca bărbași la olaltă cu femeile, numai să aducă mulțumire celui ce dă hrana; dar nu prin oarecari obiceiuri dela teatru, adică prin cântece satanice și de chitare și prin mlădieri desfrânate, asupra cărora vine blestemul profetului, carele zice astfel: Vai celor ce beau vinul cu chitare și cu cântări, și nu se uită la lucrurile Domnului și la lucrul mânilor lui nu se gândesc [Isaia, 5, 12]. Și dacă ar fi între creștini unii ca aceștia, să se îndrepteze; iar de nu, să aibă tărie în privința lor cele așezate canoniceste de cei mai înainte de noi. Iar în privința acelora, cari au viață liniștită și solitară, [apoi] celce s'a legătuit față de Dumnezeu a ridica jugul monahicesc, să stea în singurătate și să tacă. [Plângerile lui Ieremia, 3, 28]. Dar nici celorce și-au ales viața ieraticescă, nu li este îngăduit nici de cum să mănânce deosebi cu femei, decât poate numai cu oarecari de Dumnezeu temători și evlavioși bărbași și femei; pentruca și această împreună mănăcare să ducă la îndreptare duhovnicească. Tot așa să se procedeze și cu rudele. Și iarăș de s'ar întâmpla că monahul, sau preotul nu a luat cu sine în călătorie cele necesare pentru întreținere și din nevoie-vrea să poposească sau la ospătărie, sau în casa cuiva,

acela are voie să facă acest [lucru], căci trebuința îl silește, numai [să o facă] cu evlavie.

(42, 43, 54 ap.; 3 sin. I ec.; 5, 9, 47, 48; 62-trul.; 18, 20 sin. VII ec.; 19 Ancira; 24 Laod.; 40, 60 Cartag.; 88 Vasile c.M.).

— Părinții acestui sinod menționează două lucruri la începutul canonului prezent. Întâiu că totul trebuie să se dedice lui Dumnezeu și să nu fim robi poftelor noastre, deoarece Sfânta Scriptură învață că ori de mâncăm, ori de bem, toate să le facem spre mărirea lui Dumnezeu (I Cor. 10,³¹), adică orice lucru va începe omul, totdeauna trebuie să aibă în vedere pe Dumnezeu și osânda veșnică. Apoi canonul spune că Iisus Hristos a poruncit în Evangheliile sale ca omul să se străduiască a stârpi din sine chiar și germenul păcatului, căci El pedepsește nu numai adulterul, ci osândește chiar și pornirea cugetului de a comite adulter (Mat. 5,²⁸), și prin urmare trebuie să învățăm a ne curăți chiar și gândurile noastre, adică îndatăce se naște vreun gând și înainte de ce s'ar întări el, trebuie să ne străduim a-l îndrepta astfel, ca nu cumva să cădem în vreun păcat. Iar spre a ne curăți gândurile și spre a preveni eventualul păcat, așisderea bine trebuie să grijim asupra felului cum facem aceasta, cu privire la libertatea voinții noastre, căci deși toate sunt slobode, totuși nu toate sunt spre folosul nostru (I Cor., 10,²³). Și fiindcă gândurile necurate și periculoase de cele mai multe ori se nasc atunci când bărbații petrec la olaltă cu femeile, mai ales când mănâncă și beau, Părinții acestui sinod dau acestei împrejurări atenție specială în canonul prezent, și în prima linie vorbesc despre lumeni, despre creștini în genere, apoi despre călugări și în sfârșit despre preoți. — Înainte de toate Părinții recunosc că fiecare om trebuie să mănânce pentruca să trăiască; și pentrucă la acest act este neapărat de lipsă să se încunjure gândurile rele și primejdioase, în privința *lumenilor* arată că la ceice trăesc în căsătorie și au copii nu e nimic de reproșat dacă bărbații și femeile mănâncă la olaltă, dar la aceste prilejuri totdeauna să se poarte grijă a aduce mulțumiri lui Dumnezeu, carele dă hrana, și prin urmare Părinții prin canonul lor prezent interzic creștinilor a mânca pe lângă oarecari obiceiuri dela teatru sau cu cântece satanice sau cu musică și cu mlădieri desfrânate. Se înțelege dela sine cât de mult se întărită patimile la astfel de ospete și cât de mult se pregătește calea pentru desfrâu, și din cauza

aceasta canonul cu drept cuvânt numește salanice aceste lucruri, căci numai satana a și putut să le născoască, și canonul aici citează cuvintele cuvenite din Sf. Scriptură (Isaia, 5,12). Canonul, expunând creștinilor acest lucru, dispune să se îndrepteze toți ceice din nenorocire s'ar găsi în aceasta, iar dacă nu se vor îndrepta, atunci să fie supuși pedepselor canonice. — În privința *călugărilor*, cari și-au ales viața retrasă și solitară și cari au depus în fața lui Dumnezeu făgăduința de a purta sarcinile călugărismului, canonul citează cuvintele Sf.-ei Scripturi ca ei să stea în singurătatea lor și să tacă (Plâng. lui Ierem. 3,28), adică să rămână în singurătatea și liniștea din mănăstiri și să evite obștea lumenilor, mai ales unde sunt și femei, grijind și străduindu-se a satisface cât mai bine regulilor călugărești și prin aceasta să se desăvârșească pentru viața cea veșnică. — În sfârșit canonul vorbește despre *preoți*, cari deși nu au depus votul călugăresc, totuși trebuie să premeargă cu pilde bune în fața laicilor, și zice că nici pentru dâșii nu este consult să mânânce deosebi cu femei, decât poate numai cu oarecari bărbați și femei, cari sunt temători de Dumnezeu și evlavioși, pentruca astfel masă aceasta comună să-i conducă spre desăvârșirea duhovnicească. Canonul prescrie acest lucru în privința preoților necăsătoriți; dar tot aceeași are vigoare și pentru preoții căsătoriți și pe ale căror soții și copii canonul îi numește rude (συγγενῶν). — Părinții sinodului prevăzând cazul că vreun călugăr sau preot se găsească în călătorie și nu au la dâșii alimentele necesare, deci sunt constrânși să poposească la ospătărie sau în casa cuiva; și Părinții pentru acest fel de caz permit prin acest canon al lor ca ei să poată face liberi acest lucru, deoarece sunt siliți de necesitate, dar în tot cazul trebuie să respecte evlavia și starea lor.

INDEX

alfabetic de materii și numiri pentru vol. I.

(Cifra I indică partea primă din vol. I, cifra II partea a II-a din acelaș volum, iar cifrele arabe arată numărul paginilor).

A.

- Abisinia*, II 95.
Abraham Echellensis, († 1664), I 26, II 252.
Abstență, I 266, II 333—335, 352—354, 359, 392—393.
Acta Pilati, I 278, II 122—123.
Actriță, I 247.
Acuzatori (*κατήγορος*), II 109—118, 241—242.
— cine poate acuza pe episcop? I 297—299, II 109—118, 207—208, 234, 241—242.
Acuză, I 297—299, II 241—242.
Adelfius (pe la a. 431) ereticul, II 152.
Admonestare, I 193, 231, II 245.
Adrian I papă al Romei (până la a. 795), I 37.
Adulteri (*μοιχός, μοιχαλός*), I 223, 261, 278—279, II 464—470, 472—475, 482—484.
Adulterul (*μοιχεία*), I 223, 261, 278—279, II 464—470.
Adunări ținute fără știrea episcopului (*παρασυνοχή*), I 231—233.
Aetiu, arhidiacon (pe la a. 451), II 185.
Afaceri lumești, I 201, 308—310, II 190—193, 197, 202—204.
Afaceri canonice (*κανονικά πράγματα*), II 500—502.
— militare (*στρατεία*), clericii nu se pot ocupa cu afaceri militare, I 312—313, II 202—204.
Africa proconsulară, II 43.
Aflartodocheții, II 399.
Afurisire (*αφορισμός*), I 188—195, 222, 235.
— pentru un timp anumit, II 318—319.
— pentru totdeauna, II 352—353.
— cine desleagă afurisirea? I 234—235.
— ceice primesc în comuniune pe cei afurisiți, I 206, 208, 210.
Afurisiți, I 206, 210, 234, II 28—32, 244—245.
Agape (*ἀγάπη*), II 451—452.
Agapete, II 13, 321, 523.
Agapie ieromonah, I 119.
Agapiu, (pe la a. 394), episcop în Arabia, I 44.
Aholiu, (pe la a. 420), episcopul Antiohiei, II 365.
Ajunarea, vezi: postul.

- Ajunătorul**, Ioan (până la a. 595) patriarhul Constantinopolului, I 8, 61.
- Alcuin**, († 804), episcop în Franța, II 149.
- Alegerea** (*φύσις*) făcută de autoritățile lumesti fără cele bisericești este nulă, II 495.
- se face cu majoritatea voturilor, II 53, 44.
- Alegări de cai** (*ιπποδρομία*), II 387—388.
- Alexandria**, II 32—41, 91—95, 403—404.
- extensiunea circumscripției episcopului din Alexandria, II 32, 38—41, 91—95.
 - scaunul episcopului din Alexandria are locul al treilea între scaunele cu precădere II 403—404.
- Alexandru**, († 328), episcopul Alexandriei, I 24, 215.
- (pe la a. 431) episcop nestorian al Apameii, II 157.
 - cel Bun, domnitorul Moldovei, I 127.
- Alimente**, vezi: mâncări.
- Altarul** (*θυσιαστήριον*) sfânt, I 184, 231, II 60, 353, 399, 400, 431, 443, 484—485.
- se poate ridica numai cu binecuvântarea episcopului, I 231.
 - dintre laici numai împăraluii este permis să intre în altar spre a se cumineca, II 443.
 - afară de vin amestecat cu apă și de pâine nimic altceva să nu se aducă la altar, I 184, II 397—399, 431.
 - ceice îndeplinesc serviciul în altar să se refină în anumite timpuri dela femeie, II 352—353, 359—360.
- Ambrosie** (+ 397), episcopul Mediolanului, I 307, II 8, 178, 426, 444, 504.
- Amestecarea** numirilor prin căsătorie, I 426.
- Amfilohie** (+ 395), episcopul Iconiei, I 55—56, 315, II 306.
- Amvon** (*ἄμβων*), II 60.
- numai cîteșii sfinți de episcop pot cili de pe amvon, II 400—401, 517.
 - sau cîteșii sfinți de horepiscop sau de egumen, II 517—518.
- Anafora**, I 206.
- Anahoreți**, II 410—411.
- Anastasiu** sinaïticul (+ 686), I 8, 63, 292.
- episcopul Cezareiei din Palestina (pe la a. 800), I 292.
 - episcopul Niceii (pe la a. 451), II 223.
 - presviter nestorian (pe la a. 451), II 156.
- Anatema**, I 197—198, II 88—91, 361.
- asupra celui ce părăsește credința ortodoxă, II 79.
 - asupra clericului, care părăsește slujba preoțească, II 202—204, 380.
- Anatematismele** (12) lui Ciril al Alexandriei, I 29.

- Anatolie** episcopul Constantinopolului (până la a. 458), I 31, II 262, 272, 297.
- Animale** (ζῷον), I 184.
— omorite, I 281, II 441—442.
— nu se pot aduce la altor, I 184.
- Antice timpuri**, II 235, 390.
- Antidor** (anaforă), I 206.
- Antim**, mitropolitul Ungro-Vlahiei, II 25
- Antimisul**, I 270, II 395—396, 504.
— suplinește altarul sfințit de episcop, II 395—396.
— să aibă într-insul moaște sfinte, II 504.
- Antiohia**, II 42, 91, 94, 158—160, 403—404.
— prerogativele episcopului Antiohiei II 42, 91—94.
— scaunul Antiohiei are locul al patrulea între scaunele cu precădere, II 403—404.
- Antoniu** (pe la a. 451), presviter nestorian, II 156.
- Antonin** (pe la a. 400), mitrop. Efesului, II 260.
- Apa** (ὕδωρ), II 397—399.
— să se amestece cu vin la sf. jertfă, II 397—399.
- Apel**, II 116, 118, 209—210, 235—236.
— la papa dela Roma, II 30—31, 210—218.
- Apiariu** (pe la a. 424), presbiter din Six, I 46, II 30.
- Apocrife**, cărți (Ἀπόκρυφα βιβλία), I 275—278.
- Apolinarie** (pe la a. 350), ereticul, I 34, II 87—88, 302.
- Apolinarisți**, II 79, 87—88, 120, 302, 475.
- Apostasie** din cler, I 270, II 203—204, 327, 379—380.
- Apostasie** dela credință, I 280, II 54—55, 61.
- Apostolice**, canoane, I 9—22, II 305—308, 490—491.
— **Așezăminte**, I 10, 15, 21, 316, II 20, 150, 305, 312—316.
— **Învățătura**, II 314.
- Arcadie** împăratul (395—408), II 437.
- Arderea** cărșilor, II 435—437, 508.
- Argentul** (ἄργυρος), vezi: simonia, lăcomia.
- Arie** (pe la a. 325), ereticul, I 23—25, 301.
- Arieni**, II 80, 119, 301, 475.
- Aristen Alexiu** canonist din sec. XII-lea, I 151 etc.
- Armeni**, II 397—401, 430, 484.
- Armenopol**, nomofilax († 1383), vezi: Harmenopulos
- Asceți** (ἄσκητες), deosebirea lor de slujitorii sacramentali și de clerici, II 455.
- Asceză** (ἄσκησις) II 336, 408—412, 414, 529.
- Ascultare canonică**. I 225, 247—248, 270, II 205—206, 244—245, 319, 320, 368—369.
- Asia proconsulară** II 43, 94, 257.
- Asteriu**, arian (pe la a. 350), II 84.
- Așezămintele apostolice** (διατάξεις τῶν Ἀποστόλων) vezi: Apostolice Așezăminte.
— **canonice**, II 192—193, 511.
- Așternutul**, vezi: culcușul
- Atanasie** (†375) cel Mare, I 13, 52—53, 315, II 17, 39, 85, 88, 114, 270, 306, 308, 337, 340, 344, 365.
— episcop în Perh (pe la a. 451), II 238.

Atic (pe la a. 451), episcopul Nicopolei, II 185.

— (până la a. 425), episcopul Constantinopolului, I 46.

Attinodor, episcop (pe la a. 380), II 365.

Atriu, II 60.

Augustin, († 430), episcopul Hiponiei, I 19, II 48, 83, 114, 115, 142, 144, 145.

Aur (*χρυσος*), vezi: lăcomia, simonia.

Aureliu († 425), episcopul Cartaginei, I 45, II 142, 462

Autocefalia bisericească, II 159.

— Bisericii Alexandriei, II 37, 91—94, 403, 404.

— — Antiochiei, II 42, 91, 403, 404

— — bulgare, II 159.

— — Cartaginei II 44.

— — Cezareei din Pont, II 44, 91—97.

— — Ciprului, II 158—163, 406—408.

— — Constantinopolului, II 95, 96, 257, 403—404.

— — Efesului, II, 44, 91—96.

— — Eracleii II, 44, 91—96.

— — Iberiei, II 159.

— — Ierusalimului, II 44, 45, 403, 404.

— — Mediolanului, II 44.

— — Romei, II 97, 257, 403, 404.

Auxențiu († 374), episcopul arian din Mediolan, II 107.

Averea (*πράγματα*), de averea bisericească se îngrijește episcopul, I 246—247, 250, II 251—254.

— bisericească să se păstreze cu grijă, I 296, II 246—250, 512.

— — nu se poate vinde și nimeni nu și-o poate însuși I 296, II 513.

— să se știe care este averea bisericii și care a episcopului, I 249.

— bisericii văduvite se administrează de către econom, II 249—250.

— mănăstirească, II 246—248 418, 512 516. 525, 526.

— episcopilor, I 249, II 242—244, 402.

— episcopiei, I 249, 250, II 244, 402, 418, 513 516.

Avitus († 525), episcopul din Vienne, II 293, 296.

Avortul, II 472.

Avraam (pe la 596) patriarhul Armenilor, II 398.

Aziluri pentru străini, II 207, 218.

— pentru săraci, II 205, 207 218.

Azimă, I 292—293.

B.

Bachus (Dionisie), I 295.

Bagadie, episcop în Arabia (pe la a. 394), I 44.

Baie (*βαλανεῖον*), II 455.

Balsamon Teodor, canonist din secolul al XII-lea, I 151 etc.

Bani (*χρήματα*) ceruși ilegal, II 496, vezi: lăcomia, simonia.

Baptisteriu (cristelnița, *κολυμβήτρον*), II 60, 67.

- Barbari** (cei de alt neam), II 92, 95, 257, 268, 331, 370, 392, 393.
- Bisericile dela barbari, II 92, 95, 257, 268.
- Baroniu**, cardinal († 1607), II 98.
- Barsuma**, arhimandrit monofizit (pe la a. 451), II 195.
- Basilicorum**, libri sexuaginta, I 138.
- Batjocura** (χλευασία), I 272.
- Bălan, Dr. Nicolae**, mitropolitul Ardealului, I VI.
- Bănuiala**, II 219, 222.
- Bătaia**, I 226, 283.
- Bârfirea** (συκοφαντία) creștinismului, II 503.
- clericilor, I 271, II 241.
- episcopului, I 270.
- Belarmin** cardinal († 1621), II 259.
- Benedict XIV**, papă al Romei (până la a 1758), II 363.
- Beția**, I 251, 252, 269. II 322, 419, 508, 529.
- Beuturi meșteșugite** (σίκερα), I 184.
- Beveregiu Guilielmus** († 1708), I 15, 146—147, 154, 230, II 7, 21, 38, 62, 86, 103, 146, 147, 152, 156, 209, 212, 243, 408.
- Bianu I.**, I 129, 140.
- Bickell**, canonist († 1848), I 13, 14, II 164.
- Biener**, I 142.
- Binecuvântarea** (εὐλογία), II 49, 320, 401, 409, 477—478.
- Binius**, preot rom.-cat. († 1641), II 212, 218.
- Biserica** (ἐκκλησία, οἶκος θεοῦ), I 204—205, II 60, 432, 498.
- unei cetăți, II 201.
- de pe sale, II 201, 218, 233, 235.
- Biserica** de la asilurile de săraci, II 218.
- văduvită, II 165, 200, 249—250.
- dela barbari, II 92, 95, 257.
- martirilor, II 201, 202, 207, 218.
- prerogativele bisericilor să se observe, II 32, 33—46, 91—97, 257 etc., 403, 404.
- împărțirea bisericească se acomodează celei politice, II 233—236.
- guvernarea Bisericilor, II 91—97.
- toți să rămână în biserică până la finea serviciului divin, I 204—206.
- să nu se folosească ca lăcașuri de ospățarie, II 451, 454
- nu se poate moșteni, I 301—302.
- Bisericuțe**, II 395
- Bizanț**, II 98.
- Blaremburg N.**, I 140.
- Blasfemie**, vezi: hula de Dumnezeu.
- Bonifidius**, I 142.
- Bonifaciu** I (până la a. 422) papă din Roma, I 46.
- VIII (până la a. 1303) papă din Roma, II 291.
- Boroianu, Dr. D.** profesor, I—VI.
- Bostra**, scaun episcopesc, I 13, 44, 56.
- Botezarea, botezul** (βάπτισμα, φωτισμός), I 256, 257, 259, 263, 264—265, II 129—133, 394, 432, 463, 475—480, 505—507.

Botezarea să se săvârșească în numele Tatălui, și al Fiului și al Sfântului Duh, și cu trei afundări, I 265—265, II 119, 125—135.
 — valid, I 256—257.
 — se cuvine a fi săvârșit în prima linie de episcopi și presviteri, I 284.
 — ceice se botează, mai întâi să se instruiască în credință, II 456.
 — despre păcatele anterioare botezului, II 8, 10.
 — cei botezați de eterodocși, I 256—261, 287, II 475, 505.
 — când se repetă botezul? II 463.
 — să nu se săvârșască în paraclise particulare, II 394, 432.
 — ceice se botează, se îmbracă întru Hristos, II 480.
 — rudenția din botez, II 421—423.

Botezarea din nou, I 41, 257—261, 264—265, II 129—133, 317, 463, 479—480.

Brânză, II 430.

Bufoni, II 419—420.

Budimliski Teofil, episcop, I 89.

Bujoreanu, Ioan M., editor de legiuiri, I 127, 140.

Bunavestire (Ευαγγελισμός), sărbătoarea, II 420.

C.

Cabassutius J., canonist apusean († 1685), I 153.

Calist I, patriarhul Constantinopolului (până la a. 1362), II 502.

Calist I, papă al Romei (până la a. 223), II 82.

Camăta (ροζιανός), I 254, II 70—72, 332.

Canoanele (κανόνες), I 2—9, 9, 22, 40, 48, II 185—187, 258, 305—317, 490.

— cari canoane au obligativitate universală pentru Biserica întreagă? I 5—8, II 185, 305, 490.

— să nu se modifice sau desființeze, I 3—5, II 305.

— întregitoare, I 8.

— **Sfinților Apostoli**, I 9—23, 177.

— Sinoadelor ecumenice, I 22.

— Sinodului I ecumenic, dela Niceta, I 23, II 5.

— II ecumenic, I dela Constantinopol, I 26, II 79.

— III ecumenic, dela Efes, I 29, II 137.

— IV ecumenic, dela Calcedon, I 30, II 185.

— Irulan, al V-VI ecum. I 35, II 301.

— al VII ecum. dela Niceia, I 38, II 490.

— Sinoadelor particulare, I 40.

— Sfinților Părinți, I 48.

- Canonic**, codice, vezi: codice canonic.
- examen, vezi: examen canonic.
- Canonic**, afaceri, vezi: afaceri canonice.
- Canonică** epistolă, vezi: epistolă canonică.
- supunere vezi: supunere canonică.
- Canoniconul** lui Ioan Ajuțătorul, I 61.
- Canonicul**, I 228, 229.
- Canonul**, I 2, II 69, 185, 305-306, 490-491.
- Cardinali**, II 330.
- Caridi** Gheorghe din Trikis, I 131.
- Carne** (*κρέας*), I 266-267, 484-485.
- să nu se aducă la altar, I 184.
- ceice se îngreșază de carne, I 266-267, 268,
- ceice mânâncă carne de animale sugrumate sau de mortăciune, I 281-282.
- Caros**, călugăr monofizit (pe la a. 451), II 185.
- Cartagina**, II 44.
- Cartorilax**, II 328.
- Casa** lui Dumnezeu, vezi: biserici.
- Casarmă**, II 516-517.
- Casă de rugăciune** (*εὐκτήριον*), II, 394, 432.
- — se poate construi numai cu învoirea episcopului, II 194.
- — nu se poate administra botezul sau liturghisi în case de rugăciuni fără învoirea episcopului, I 231, 394, II 432.
- Casă de rugăciune** să nu se construiască fără a avea mijloace suficiente, II 522.
- Catalogul** ieraticesc, al clericilor, I 214, 217, 266, II 69, 74, 76, 321, 369, 377, 455, 517-518.
- Catari** (*κατάρτα*), II 46, 47, 119, 475-476.
- Catehizarea** copiilor, II 510-511.
- Catehumenat**, II 65-66.
- Catehumeni** (*κατηχοιμενος*), II 8-10, 64-67, 134, 456, 481.
- Caterisirea**, (*καθαίρεισι*), I 192, 196, 376, 377, dată de un episcop eterodox 150-151.
- Caterisitul**, care se pocăște II, 376.
- cel caterisit legal nu poate îndeplini slujbe bisericesti, I 226.
- ceice stau în contact cu caterisiji, I 207.
- Călugări**, II 194-198, 336-352, 408, 411-413, 524-531, vezi și: monahi.
- Călugărie**, II 194-198, 336-352.
- Călugărițe**, II 413-414.
- Cămătărie**, I 254, II 71, 332.
- Cărți apocrife** (*ὑπόκριου βιβλία*), mincinoase, I 275-278, II 435-437, 507-508.
- Cărțile canonice** (*κανονικὰ γράμματα*) ale Sfintei Scripturi, I 314-315, II 442-443.
- stricăcioase să se ardă, II 437, 508.
- Căsătorie** (*γάμος*), I, 262, 266-267, II 464-470.
- a fost instituită de Dumnezeu, I 266, a doua ca impediment la hierotonia preoșilor, I 215-211, II 318-319

Căsătoria desfacerea ei, II 415-418, 448, 464-470.
 — desfacerea benevolă, I 262, II 392, 393, 466-467.
 — desfacerea prin consens reciproc, II 348-351, 415-417, 466-467.
 — ilegală, II 232, 390, 412, 421, 424.
 — impedimente: rudenția de sânge, I 218, II 426; rudenția spirituală, II 422; cuscria II 427; logodna cu altă femeie, II 482; hirotonia preoșilor, I 224, II 225-227, 317-319, 324-326.
 — mixtă, II 225-227, 446-450.
 — a doua este interzisă preoșilor, I 215-217, 317-318.
 — a doua se permite preoșilor în Rusia, II 324-327.
 — preoșilor, I 186, 266, II 321-327, 390, 392-393.
 — amestecarea numirilor, II 426.
 — citeșilor, cântăreșilor, I 224-225, II 318, 319.
 — ipodiaconilor, II 321.
 — să nu se osândească, I 186, 266.
 — cu eterodocșii este oprită, decât numai dacă respectivul trece la Biserica ortodoxă, II 225-227, 446.
 — preotului, care din neștiință încheie căsătorie ilegală, II 390.
 — celce s'a dedicat celibatului nu poate în-

cheia căsătorie, II 321-327.

— episcopii nu au voie să trăiască cu soțiile lor II 333-351

— soțul nu poate încheia căsătorie dacă trăește prima soție, II 464.

— este oprită cu rudenii de sânge, II 424-429.

Cântarea (*ψαλμωδία*), **bisericească** să fie evlavioasă, II 452-453

Cântarea întreit sfântă (*Ἕσθασήριον*), II 458-461.

Cântărețul (*ψαλτήης*) primirea lor în cler, II 400-401.

— care comite desfrâu, II 319.

— se poate căsători, I 224-225.

— dar numai cu femeie ortodoxă, II 225-227.

— să nu se dedea jocurilor hazarde sau beției, I 252-253.

Cârciumă (*πανηγύριον*),

— clericii nu pot ținea cârciumă, II 332.

— clericii nu au voie să între în cârciumă, I 269.

— nu se poate pune în curtea bisericii, II 454.

Cârciumăritul, II 332.

Ceara (*κυρος*) să nu se înstrăineze din biserică, I 295.

Celestin, (până la a 432) papă al Romei, I 50, 46, II 30, 147, 148, 152, 269, 278.

Celestiu (pe la a. 411), ereticul, II 137, 142, 143, 144, 146, 147, 151, 152, 270.

Celibatul (*ἄσχημα*), I 226-227, II 11, 333-352, 355-363, celce face voi de celibat nu se poate căsători, II 232, 233.

Celibatul nu este condiție la intrarea în cler, 352—363.

Censura, II 436, 509.

Centuriatorii de Magdeburg, I 10.

Cercetarea bisericii, II 441, 457.

Cerini, gnosticul din sec. I, I 258.

Cetatea (*πόλις*), ridicându-se în rang o cetate nouă, împărțirea bis. urmează celei politice, II 233—236, 406.
— onorată cu titlu de mitropolie, II 223.

Cezareia din Capadochia, II 43, 44.

Cezareia din Palestina, II 45, 46.

Character (indelebilis), II 378, 379.

Chezășia (*ἐγγύς*), clericii să nu dea chezășii, I 219.

— cerută de sinodul calcedonean dela episcopii din Egipt, II 298—300.

Cincizecime (*πεντηκοστή*), II 78.

Cinste (*τιμή*) se cuvine monahilor, cari viețuesc într'adevăr viață monahală, II 194.

— clericul, care se căsătorește a doua ora, se despoate de preoție și i se cuvine numai cinstea stării, II 318.

Cipariu, T., I 129.

Ciprian (†258), episcopul Carfaginei, I 41, 232, 242, 279, 288, II 20, 31, 47, 50, 51, 130, 279, 306, 316, 388, 449.

Cipru, prerogativele episcopului din Cipru, II 158—160, 406—408.

Cir (pe la a. 640), patriarhul Alexandriei, I 35, II 278, 303.

Ciril (†444), patriarhul Alexandriei, I 46, 57, II 138, 306.

— V (până la a. 1757), patriarhul Constantinopolului, II 450, 478.

Ciril al Ierusalimului (†386), II 85, 120, 124, 127, 134.

— II, arhiepiscopul Rusiei, I 84 sq.

Circumscripțiile bisericești, împărțirea lor, II 236, 406—408.

Citația judecătorească, I 299.

Citețul (*ἀναγνώστης*), I 224, 263, 271, II 225—227, 319, 368, 400—401, 455.

— se consacră afară de altar prin hirotesia, II 517.

— se poate căsători, I 224—225, II 225—227.

— celce s'a căsătorit de două ori nu poate fi citeț, I 215—217.

— desfrănat, II 319—320.

Cizic în Elespont, II 407.

Cler, **Clerical** (*κληρικός*),

— cine poate fi numit cleric? II 400, 517—518.

— intrarea în cler, I 215, 217, 218, 220, 278, 302, 303, 305, 306, 310, II 8, 51, 76, 385, 517—518.

— primirea în cler a celor convertiți de curând, I 217.

— primirea în cler a eunuhilor sau a celor cu defecte corporale, I 220 302—303.

— clericul, care nu primește serviciul sau celce nu este primit, I 241—243, II 368.

— nimeni nu poate fi numit în cler fără destinație specială, II 199.

- Cler, Clericul* clericul nu poate fi pus la două biserici, II 218, 519.
- nu poate trece dintr'un loc într'altul, I 211—214, II 67—70, 199, 240 241, 370, 374—375.
- carele se desparte de episcopul său, I 214, 215, II 199, 218, 240, 244, 368, 370, 509.
- nu poate face nimic fără știrea episcopului, I 247-248.
- carele defaimă pe împărat, pe episcop sau pe alt superior, I 270—271, 313—314.
- carele pentru bani dobândește vre-o demnitate bisericască, I 277—229, II 498—500
- carele are contact cu eterodocșii și necredincioșii, I 206, 254—256, 281, 282, 292—293, II 333.
- carele recunoaște botezul sau binecuvântarea erezicilor, I 254—256.
- nu poate învăța, nici petrece, în chip arbitrar în Biserici străine, I 211—214, II 8, 224—225, 368-370, 374, 375, 509.
- carele nu învață poporul, I 272-274, II 371—374, 437.
- nu se poate îndeletnici cu afaceri militare sau lumești, I 201, 308—310, 312, II 327—330, 509.
- nu poate da chezușie, I 219, 298-300.
- carele omoară pe cineva pripit fiind, I 283—284.
- carele se lapădă de Hristos, I 280.
- carele bate pe cineva, I 283—284.
- carele se dedă jocurilor hazarde și beției, I 251 252, II 418.
- carele umblă la cârciumă, I 251—253, 269, II 332, 529-531.
- carele se face vinovat de sperjur, furt sau alt păcat de moarte, I 221—224, 278.
- carele face conspirație, II 236—238.
- carele nu merge la biserică trei Dumineci după oltă, II 457.
- reclamații contra clericilor, I 297, II 109—118, 207-218, 241.
- carele merge cu pâră la judecătorii lumești, II 207-209.
- câți și cine poate fi martor împotriva clericului, I 300, 241.
- forul judecătoresc pentru clerici, II 207—218.
- carele a fost osândit pentru infrac-

- fiune canonică se caterisește și va fi trecut în rândul laicilor, II 376—385.
- Cler, Clerical* din cari motive poate fi un cleric afurisit, sau caterisit, sau afurisit și caterisit, sau anatematizat, sau scos definitiv din Biserică? I 208—210, 234, 266, II 28—32, 194—199, 205, 376.
- carele este afurisit pe nedrept, II 496—498.
- fără scrisoare dela episcop nu poate fi primit altundeva, I 208—210, II 219—225.
- cum se înțrețin clericii? I 250—251, II 485, 519—520.
- clericul se poate căsători, dar numai odată, II 318—319, 352—363.
- celce a întrat necăsătorit în cler nu se mai poate căsători, I 224, II 321—327.
- căsătoria a doua despoaie pe cleric de preoție, I 215—217, II 352—363.
- cu cine și când se poate căsători un cleric? I 224—225, II 225, 321—327.
- clericii căsătoriți trebuie să se rețină la timpuri anumite dela femeile lor, II 352—353.
- nu poate ținea în casa sa femei, decât numai rude apropiate, II 10—16, II 321, 523—524.
- să nu se scalde cu femei, II 455.
- Clerici vagabonzi*, II 244—246.
- Clevetire*, II 109, vezi: bârfirea.
- Climent Alexandrinul* († 217), I 14—15, 129, 229.
- I († pe la a. 100), papă al Romei, I 15, 315, 316, II 19, 20, 306, 312, 313.
- VIII (până la a. 1605), papă al Romei, II 363.
- Cniga Pravil*, I 112—117.
- Codex Iustinian*. I 286, 311, II 115, 116, 149, 197, 291, 322, 341, 389, 423, 427, 437, 465, 467, 469, 516.
- Codex Theodosian*. I 200, 311, II 71, 261, 388, 389, 427, 467, 468, 474.
- *Basaraba*, I 127.
- Codice canonic*, I 1, 2, 40, 41, 64, 65, II 186, 305, 317.
- Codice canonic*. prima colecțiune canonică, I 64.
- Comedianși*. II 419.
- Comerț* (πορεία) să nu se facă în biserică, II 454.
- Complicitate* (συνπλοή), II 236—238, 401—402.
- Comșa*, Dr. Grigorie Gh., episcopul Aradului, I—III, VII.
- Comunitatea, comuniunea* (κοινωνία),
- la sf. împătășanie și la rugăciune cu credincioșii, II 63.
- în rugăciune cu cei excomunicați nu este permisă, I 206.
- pe cel excomunicat numai episcopul îl poate pri-

- mi, I 208 — 211, 234, II 28 — 32.
- Comunitatea,** cei excomunicați nu au voie să petreacă în cetatea principală episcopescă, II 244-245.
- excomunicatul, care-și făinuesște pedeapsa și merge în altă eparhie, I 210 — 211.
- cel exclus de episcop din comunitate se poate adresa la sinod, dar contra hotărîrii sinodului nu mai poate apela, II 28 — 32.
- Concubinaj,** I 215 — 217.
- Concubină,** I 215 — 217.
- Confuzia** numirilor prin căsătorie, II 426.
- Conjurația sau conspirația** (*συνομοσία*), II 236-238, 401-402.
- Constantia,** II 408.
- Constantin** cel Mare († 337), I 13, 24, 77, II 437.
- Cavasila (pe la a. 1190), I 293, II 296.
- VI Pogonatul, I 36.
- Copronimul († 775) I 38, II 516.
- Constantinopolul,** Roma nouă, II 93 — 95, 97, 100, 257, 403-404.
- episcopul C. lui, II 97-100, 182, 203-218, 234-236, 257 etc.
- scaunul episcopesc din C., II 257 etc., 403 — 404.
- Constituțiunile apostolice** (*Διατάξεις τῶν Ἀποστόλων*), I 10, 15, 21, 315 — 316, II 20, 130, 305, 312 — 316.
- Contumație,** sentința în contumație, I 299.
- Cormciaia Cniga,** I 82 — 112, II 16, 146, 154.
- iosilineană sau riazană, I 89.
- din Ilovica, I 89.
- din Rasca, I 89.
- din Saraievo, I 89.
- din Savina, I 89.
- din Moracica, I 89.
- lui Teofil, I 90 sq.
- lui Grigorie, I 90 sq.
- sf. lui Sava, I 102.
- conținutul, I 106-110.
- în ediții tipărite, I 104 — 106.
- este ediția oficială a canoanelor la Slavi, I 111.
- dela Muzeu, I 217.
- Corneliu,** papă al Romei (până la a 253), II 50.
- Corpul** (*σώμα*), defectul corporal nu spurcă pe om, I 303.
- Corpus jur. canon.** I 21, II 49, 98, 116, 150, 210, 296, 317, 355.
- Costadiu,** mitropolitul Salonicului, I 99.
- Costume** (*προσωπεύον*) comice, satirice și tragice, II 435.
- Cotelerius,** Iohannes Baptista, I 128.
- Credința** (*πίστις*), vezi: mărturisirea de credință.
- Credincioșii** (*ὀρθόδοξοι*) cum să viețuiască? II 415.
- să nu se căsătorească cu eterodocșii, II 446.
- să nu stea în comuniune cu eterodocșii, I 292 — 293.

Creștinul (*χριστιανός*), care duce daruri la temple eterodoxe, I 294.

— care stă în contact cu iudeii sau ereticii, I 282, 283, I 505.

— carele se adresează prezicătorilor sau alora similari, II 433.

— să nu se scalde cu femeii, II 455.

— bărfitorii creștinilor, II 503.

Cristea, Dr. Miron, patriarhul României, I—VII.

Cristelnița, vezi: baptisteriu.

Critopulos Mitrofan (pe la a. 1625), II 350.

Cormciaia, I 82.

Crucea (*σταυρός*) sfântă, II 451.

Culcușuri (*στρογιούφι*) să nu se aștearnă în biserică, II 451.

Cuminecătura, vezi: euharistia.

Curafi, vezi: catari.

Curse de cai, vezi: alergări de cai.

Curtea sfântă (*περιβόλος ιερός*), II 60, 454, 470, 481.

Cuscria (affinitas), II 427 - 428.

D.

Damaschinul, Ioan († 755), I 14.

Damasus, papă al Romei (până la a. 384), II 88, 104, 107, 270.

Danicici, I 99, 149.

Daniil Panoneanul, I 130, 131, 134.

Dansul, II 419, 420, 434.

Darul (*χάρις*) dumnezeesc nu se poate vinde, II 386, 387, vezi: simonia.

David proorocul, I 150.

Decretum unionis conc. Florențini (1439), II 296.

Defăimarea (*ὕβρις*) episcopilor și clericilor, I 270—271.

— împăratului de către clerici, I 313 - 314.

Defect corporal, I 302, 303, 304.

Definiția dogmatică a sinodului I ecum. dela Niceia, I 24—25, 79, 155.

— a sinodului II ecum. dela Constantinopol, I 27—28, 79.

— a sinodului III ecum. dela Efes, II 155.

— a sinodului IV ecum. dela Calcedon, I 31-34.

— a sinodului VI ecum. dela Constantinopol, I 36, 301-305.

— a sinodului VII ecum. dela Niceia, I 39—40.

Degradarea, vezi: Caterisirea.

De Marca P. († 1662), I 18, II 104, 107, 179, 259.

Demisia episcopilor (*παραιτήσις τοῦ ἐπισκόπου*), II 164—184.

Demnitari bisericești, II 327-328.

Demnitățile bisericești (*ἀξίωμα*) sunt mai presus decât cele lumești II 328.

- Demoniacul**, I 305, II 433.
 — nu poate fi primit în cler și nu se poate ruga cu credincioșii, I 305.
 — similit, II 433.
- Depunerea**, vezi: caterisirea.
- Desfacerea căsătoriei**, II 415—417, 448, 465—470, vezi: divorțul.
- Desfrânatul** (πόρνος) se pedepsește, I 221—223.
 — ceice în femei desfrânate, II 463—464.
- Desfrâul** (πορνεία), I 217, 221—223, 278—279, II 319—320, 412—413, 463—464.
- Desideriūs** († 1087), II 361.
- Despărțenia**, vezi: divorțul.
- Diaconicul**, II 60.
- Diaconisa**, II 76, 78, 228—231, 232, 364, 368, 409, 415.
 — nu se poate institui mai tineră de 40 de ani, II 228—231, 364, 409.
 — dacă se căsătorește, cade în desfrâu, II 232.
- Diaconul**, numărul lor, II 367-368.
 — se hirotonește de episcop, I 182—184.
 — este subalternul episcopului și presviterului, cu excepția cazului când reprezintă pe episcop, II 327—330.
 — candidatul de diacon să fie de 25 de ani, II 363—364.
 — alegerea lor este nulă fără de aprobarea autorității bis., II 495.
 — nu poate face nimic fără ordinul episcopului, I 214, 247, II 67-68.

- Diaconul**, nu poate călători fără scrisoare de recomandare, I 235.
 — să nu-și alunge soția, I 186, 215—216, II 318—319, 352.
 — să nu se căsătorească a doua oară, I 215-217 II 318—319.
 — nu poate să se căsătorească cu văduvă, divorțată, desfrânată, teatralistă, sau sclavă, I 217—218, II 318—319.
 — nu poate ținea în casa sa femeie străină, II 10—16, 321.
- Didim** († pe la a. 395), origenist, II 303.
- Dieania** vselensciih soborov (Activitatea sinoadelor ecumenice), I 148 etc.
 — pomiesnih soborov (Activitatea sinoadelor provinciale), I 148 etc.
- Dieceză** (diocēze), II 92, 116, 117, 139, 211, 212, 216, 234.
- Dimitrie Komatinul** (pe la a. 1213), I 289, 293, II 416.
- Diogen** (pe la a. 451), episcopul Cizicului, II 275.
- Diodor** († 393), episcopul Tar-sului, I 29, II 96.
- Dionisie** (Bachus), I 295, II 435, 508.
- Dionisie** Areopagitul, II 492, 493.
 — († 265), episcopul Alexandriei, I 49, II 131, 306, 307.
 — cel mic (pe la a 555), I 17, 18, 20.
- Dioscor** († 454), episcopul Alexandriei, I 31, II 185, 299, 302, 476.

Divorțul (*διάζευξις, λύσις τοῦ γάμου*), II 415, 447—448, 465—470.
 — benevol, I 261, 262, II 392—394
 — prin consens reciproc, II 348—351, 415 467.
Dobânda, vezi: camăta.
Dobra Petru, I 140.
Dogmatice definiții, vezi: definițiile dogmatice
Dojana, I 193, II 238—239.
Doroțeu (pe la a. 451), călugăr, II 185.
Domentian, I 96 sq.
Dositeiu (pe la a. 1700), patriarhul Ierusalimului, II 351.
Dracontiu (pe la a. 370), episcopul Hermopolisului, II 337.
Dragoslav, I 85 sq.
Dregători bisericești (*ῥοφικῖοι ἐκκλησιαστικοί*), II 328.
Dregătorii bisericești (*ῥοφικία ἐκκλησιαστικῆ*), II 328.
Dreghiciu Meletie, I 140.
Dreptul canonic, II 493.
 — vechiu, II 159, 235, 390.
Drey I. S. († 1853), I 13, 15, 16, 187, 229
Dron C. I VI,
Duhoborți, vezi: pnevmatomahi.
Duhul Sfânt, pecetea darului Duhului Sfânt, II 475.
Duminica (*κυριακή*), I 284—285, II 371, 441, 457, 471.
 — să se sărbeze în chip deosebit, II 441.
 — episcopul este obligat să învețe poporul Duminica, II 371.
 — să nu se îngenuncheze în biserică, II 471.
 — să nu se postească (ajuneze), I 284—285.
 — să nu se mânânce carne și ouă în Duminicile postului mare, II 450.

Duminica, despre ceice nu cercetează biserica trei Duminici consecutive, II 457.
Dumnezeu, toate lucrurile să se înceapă și să se termine cu Dumnezeu, II 301.
Duns Scotus († 1308), I 265.
Du Pin E. († 1719), II 42, 43, 292.

E.

Ecdic, II 189, 245, 246.
Economul (*οἰκονόμος*), II 189, 249, 251, 328, 511—512.
 — să se numească la toate bisericile episcopiești, II 251, 511, 512.
 — se numește de episcop sau mitropolit, II 511, 512.
 — el chivernisește averea episcopiei pe timpul cât este văduvită, II 249.
Edictul contra celor trei capitole, I 14.
Efes, II 44.
Egesip, I 15.
Egipt, II 32—40, 91, 94, 298.
Egumen (*ἡγούμενος*), II 414, 515, 517.
Egumenisă, II 414, 525, 526.
Eladiu, episcopul Cezareiei (pe la a. 381), II 96.
Elen, episcopul Tarsului (pe la a. 269), II 131.
Elespontul, II 100, 407.
Elia (Ierusalimul), I, 44, 45.
 — este al cincilea între scaunele cu precădere, II 403—404.
Enchiridionul lui Șaguna, I 126.
 — lui Papp Szilágyi, I 139.

- Enciclica* patriarhilor răsăriteni din a. 1723, I 179, II 26, 372, 373, 449
- sinodului al treilea ecum. dela Efes, I 164—165.
- Encratiti*, I 267.
- Eparhia*, în sensul de circumscripție mitropolitană, II 92, 116, 117, 140, 148, 149, 223—224.
- să nu se divizeze, II 223—224.
- în sensul de circumscripție supusă unui episcop, I 213, 244, II 149, 150, 233.
- Eparhiot*, II 149—150.
- Epifaniu* († 403), episcopul Ciprului, II 48, 82, 88, 122—123, 180, 339, 350.
- patriarhul Constantinopolului (până la a. 535), I 322.
- Episcopul*, alegerea lor, I 179—182, 230, 241, II 17—27, 33, 44, 177—184, 250, 495.
- alegerea episcopului să nu se amâne peste trei luni, II 249.
- averea lor, I 249, II 242—243, 402
- administreză averea bisericească, I 246, 274, II 251, 512—516.
- care nu-și ocupă scaunul, I 241, 404.
- nu poate să-și numească urmaș după moartea sa, I 301.
- nu are voie să trăiască cu soție, II 333—352, 415—418.
- nu are voie să țină femeii în casa sa de câte rude apropiate, II 10—16, 321, 523, 524, 529—531.
- Episcopul*, calitățile lui, I 273, 302—304, II 8, 334, 371, 492.
- căruia i se cuvine onoruri și jurisdicție mai mare (mitropolii și patriarhi), I 236, II 17, 32—45, 91—100, 158, 207, 233, 257, 403, 406
- demisia lui II 164-184.
- dreptul de grafiere episcopesc, II 57, 62, 63, 232, 413, 461, 488-489.
- emite clericilor scrisoare de demitere, II 369.
- emite clericilor scrisoare de pace, II 220.
- emite clericilor scrisoare de recomandare, I 208, II 219.
- nu poate primi la sine clerici sau călugări străini, I 215, II 69, 240, 370.
- carele bate pe cineva, I 226, 283.
- cel despoiat de episcopie nu poate fi nici presviter, II 297.
- judecat pe nedrept, II 150, 297.
- judecata împotriva episcopului, I 297, II 207, 233—234.
- din cari motive poate fi afurisit un episcop? I 186, 203, 215, 219, 241, 254, 269, 272, 274, 295.

- Episcopul*, din cari motive poate fi caterisit? I 219, 220, 221, 226, 240, 251, 254, 257, 263, 264, 267, 268, 281, 283, 284, 287, 290, 292, 308, 312, 313, II 148, 188, 236, 254, 319, 321, 332, 481.
- din cari motive poate fi afurisit și caterisit? I 230, 282.
- din cari motive poate fi anatemalizat? II 202.
- din cari motive poate fi scos definitiv din Biserică? I 226, 227, 266, 280.
- poartă grijă de afacerile bisericesti I 201, 308, 312, II 164.
- poartă grijă de săraci, I 246—247, 250, 251, II 221.
- nu se poate ocupa cu afaceri lumești, I 201, 308, II 509—511.
- are datoria de a învăța, I 272, II 371.
- hirotonirea lui, I 179—181, 287, II 364, 492.
- este învățător, I 272, II 371.
- este judecător, I 233, 298, II 28—32, 207—210, 461, 488 489.
- să judece după dreptate, II 29—30, 497.
- jurământul lui, II 308—309.
- jurisdicția lor în genere, I 182, 240, 244, II 50, 232—236, 374, 389—390, 394, 404—405, 432, 509—511, 517—518, 528.
- deține puterea supremă administrativă în eparhia sa, I 247, II 488—489.
- Episcopul*, legătura lui cu Biserica, I 211, 246, II 199.
- cine poate fi martor împotriva episcopului? I 300, II 241.
- să fie milostiv, I 226, I 497.
- puterea lui nu trece peste hotarele eparhiei lui, I 211, 214, II 32, 158, 240.
- puterea lui asupra clerului, I 231, 247, 270, II 150, 205, 237, 240, 245, 394, 517—518.
- puterea lui asupra mănăstirilor și călugărilor, II 194—195—198, 205, 237, 246, 410, 411, 513, 522, 529.
- raportul cu mitropolitul, I 236—239,
- raportul cu episcopii coordonatori, I 211, 214—215, 234, 240.
- reclamații contra lui, I 233, 297, II 109—118, 207, 241.
- sfințește bisericile și antimisele, II 394—395, 504
- sfințește și pune clerici pentru toate treptele bisericesti, I 182, II 260, 230, 320, 402, 518.
- simoniac, I 227, II 188, 385.
- transferarea lui, I 211 II 67—68.
- viața lui, II 10, 319—321, 333—350, 415—418, 523.
- Episcopie*, II 507—509, 516.

- Epistolă canonică*, I 209, 235—236, II 219 221, 224—225, 369.
- Epitimia*, II 54-57, 61-62, 412, 488.
- episcopul o poate reduce sau înăspri, II 61, 488—489.
- muribundul, carele este sub epitimie, se poate împărtăși, II 63.
- ceice se căesc sincer de păcatele lor să se primească în comuniune, II 412.
- Eracleia*, II 43.
- Erachie împăratul* (până la a. 641), I 73, II 398.
- Eremiti* (ερεμίτης), II 411, 412.
- Eres*, I 254—255, II 112—114, 118—120, 301, 475.
- Eretici* (αιρετικοί), I 255—256, 282, 300, II 46, 79—88, 112—114, 118—136, 301—305, 449, 475, 475—480.
- cine este eretic? II 110.
- sunt condamnați de Biserică, II 46, 76, 79, 101, 109, 118, 301, 397, 475.
- mărturia lor contra clericilor să nu se primească, I, 300, II 109.
- hirotonia ereticilor este nulă, I 287.
- ortodocșii să nu se roage cu ereticii, I 254—256, 283.
- ortodocșii să nu încheie căsătorie cu ereticii, II 225, 446—450.
- Etatea canonică*, II 228, 363-366, 408—409.
- Eterodocși* (ετερόδοξος), II 76, 113, 115, 446, 475.
- cum să se primească în Biserică? II 76, 118—119, 475.
- preoți, I 260—261, 288—289, II 48—49.
- Eudoxiani*, II 80.
- Eudoxie*, episcopul Constantino-polului (pe la a. 360), II 81.
- Eugeniu IV*, papă al Romei (până la a. 1447), II 296
- Euharistia* (εὐχαριστία, μετέληψις), I 204—205, II 63, 386, 391, 392, 399, 420, 431, 462, 486—487.
- cum să primim euharistia? II 487.
- să se dea muribunzilor, II 63.
- să nu se dea cadavrelor, II 462.
- clericii, cari nu se împărtășesc la liturghie, I 203.
- credincioșii, cari nu rămân în biserică până la împărtășire, I 204.
- se dă diaconului de episcop sau presviter, II 72—73.
- vezi: liturghia, împărtășania.
- Eunomiani*, I 264, II 79, 119, 437, 476,
- Eunomie* (pe la a. 360), episcopul Cizicului, II 80.
- (pe la a. 451), episcopul Nicomediei, II 223.
- Eunuhul*, I 220, II 7.
- când poate fi făcut cleric? I 220.
- care se mutilează pe sine, I 220, II 7.
- nu poate ținea la sine femeie, II 321.
- Eusebiu*, episcopul Dorileului (pe la a. 451), II 274, 286.
- episcopul Nicomediei (pe la a. 340), I 42, II 84.
- al lui Pamfil († 338), I 13, II 47, 55, 84, 85, 177.

Eustațiu (pe la a. 325) episcopul Antiohiei, I 24.
 — (pe la a. 451) episcopul Beritului, II 185, 298.
 — (pe la a. 431) episcopul Pamfiliei, I 24, II 165, 168, 382.
 — (pe la 350) episcopul Sevastiei, I 187, II 467.

Eustolia, II 7, 10.

Eustratie biv logofăt, I 129.

Eutihiani, II 302, 476.

Eutihie, I 34, II 196, 299, 302, 476.

Evagrie (pe la a. 431) episcopul Ciprului, II 138, 158.

— († 399) origenist, II 303.

Evangelice chestluni, II 502.

Evesieni, II 126.

Evlavie, II 551.

Evrei, I 282, 292, II 400, 505.

Examen canonic, II 51—55, 494.

Exarh, II 208, 211—214, 234.

Excomunicare, I 189—192, 222, 235.

Excomunicați, I 206, 210, 234, II 29, 244.

Exocataceli, II 328.

Exorcști, II 455.

Explicarea Sf.-ei Scripturi, II 371—374.

Æ.

Falși, preoți, I 260—261.

Famenul, vezi: eunuhul

Fantaziasti, II 399.

Farinaccius Prosper, I 138.

Faust, arhimandrit (pe la a. 451), II 196.

Făgăduința, II 203, 232, 408, 413, 414, vezi: votul.

Fecioara Maria, II 456.

— pururea Fecioară (*ἀει-παρθένος*), II 302.

Fecioare (*κόρη*), I 286, II 228—231, 232, 254, 472.

— siluitorii fecioarelor, I 286.

— **afierosite** (*ἱερά παρθένος*) II 232, 319.

— — la ce etate li se primește votul, II 408—409.

— — stințenia votului lor, II 232, 414, 415.

— — caripăcătuiesc, II 232.

Feciorie, II 232, 344, 350, 409, 412.

— celce a făcut vot de feciorie nu se poate căsători, II 232.

Femeia, (*ῥομή*)

— trebuie să tacă în biserică, II 444.

— presbiterii și diaconii să se rețină dela femeie în anumite timpuri, II 352—354.

— clericii să nu se scalde cu femei, II 455.

— care se face vînovață de avort, II 472.

— introdusă pe furis, II 10—16, 321, 523—524.

— lepădată, I 217, 261.

Fibi, diaconisa, II 228.

Filaret, mitropolitul Moscovei I 116.

Filip, Apostolul, I 187.

Filocat, mănăstire, I 99.

Filostorgiu, evnomian (pe la a. 430), II 80.

Filoteiu, patriarhul Constantinopolului (până la a. 1376), I 152, II 25, 449, 502.

Firmilian, episcopul Cezareiei din Capadochia († 269), II 124, 125, 130, 131.

- Flaviu*, episcopul Antiohiei (pe la a. 394, I 44, II 275).
- Flavian*, patriarhul Constantinopolului (până la a. 449), II 275, 299
- Focuri*, II 440.
- Foruri judecătorești* bisericești și lumești, vezi: judecătoria.
- Fotie*, patriarhul Constantinopolului (până la a. 886), I 47, 48, 68, 76—78, II 146, 315, 362.
- episcopul Tirului (pe la a. 451), II 185, 298
- presviter nestorian (pe la a. 431), II 156
- ereticul (pe la a. 360), II 87.
- Fotnieni*, II 86.
- Frigi*, II 119, 476, vezi: montaniștii.
- Fruce*, I 184.
- Fulon*, II 460.
- Funcționari bisericești*, vezi: dregători bisericești.
- Funcțiuni bisericești*, vezi: dregătorii bisericești.
- Furtul* (κλοπή), I 221, 224, 295, 296.

G.

- Garanție*, vezi: chezășie.
- Gelasiu I* (până la a. 496), papă roman I, 20, II 293.
- Gelasiu*, (pe la a. 475) din Cizic, istoric, II 11.
- Genetliu*, (pe la a. 390), episcopul Cartagenei, II 339.
- Ghenadie* (până la a. 471), patriarhul Constantinopolului, I 58, II 306, 308.
- mitropolitul Transilvaniei, I 128.
- Gheorghe* (pe la a. 370), episcopul Alexandriei, II 177.

- Gherman*, călugărul celce a copiat Cormciaia, I 127.
- Ghervasie*, patriarh latin în Constantinopol, II 293.
- Gnafeu Petru*, († 488), II 460 461.
- Gnostici* I 258, 263, 267, 280.
- Golubinski*, I 101
- Grade bisericești*, II 328.
- Gradele* rudeniei de sânge, II 426—427, 428.
- cuscriei, II 47—429.
- Gramate canonice* (γράμματα), I 208, 209, 235 236, II 220, 224, 369, vezi: scrisori.
- Gratian* († 1160), canonist, I 20, 21, 38
- Gratus* (pe la a. 348), episcopul Cartagenei, II 132
- Grigorie* (pe la a. 302) al Armeniei, II 398.
- († 279) al Neocezareiei, I 49, II 306 365.
- († 395) al Nisei, I 56, II 88, 96, 306.
- I (până la a. 604), papa Romei, I 30, II 129, 146, 152, 278, 286, 357, 377, 506.
- VII (până la a. 1085), papa Romei, I 33, II 291, 361.
- (pe la a. 370), presviter, II 15
- Teologul din Nazianz, I 7, 27, 55, 302, II 22, 88, 94, 102, 134, 304, 306, 308, 339, 437, 438, 506.
- episcop în Rasca, I 90.
- Gurădeaur*, Ioan († 407), I 8, 63, 233, II 13, 52, 57, 90, 91, 100, 260, 268, 335, 344, 367, 397, 399, 445, 453, 457, 504

H.

- Hainele* (ἑσθῆς, σιτά'), clericilor, II 391, 517, 520, 521.

Harduini I. Conciliorum Collectio, I 148.

Harisie, presviter în Philadelphia (pe la a 431), II 138, 155.

Harmenopulos, monofilax († 1383), I 138, 152, II 136.

Hartofilachie, II 508.

Hartofilax, II 328.

Harul (*χυρς*) dumnezeesc nu se poate vinde, II 386, vezi: simonia.

Hazard, vezi: jocuri hazarde.

Hefele C. J. († 1893), I 22, 38, 148, 154, II 36, 38, 217, 233, 261, 266, 273, 275, 287, 293.

Helespontul, II 100, 407.

Hergenöther J. († 1893), I 38, II 213, 217, 262, 265, 273, 274 287.

Heros, episcop în Galia (pe la a 415), II 144.

Hilandar, mănăstire, I 95.

Hiperveretei, I 245.

Hirotesia (*χρροθεια*), consacrarea afară de altar (*εξτος τοῦ θήματος*), I 181, II 78, 228-230, 400, 517, 518.

Hirotonia (*χρροτονια*), hirotonisirea, consacrarea săvârșită în altar (*εντος τοῦ θήματος*), I 179-184, 240, 287, 306, II 8, 17, 188, 385, 404, 492-495. repetiția ei nu este permisă. I 287-289.

— eterodocșilor, I 261, 287, II 48-49.

— este piedică pentru căsătorie de la ipodiacon în sus I 224, II 318, 321-326.

— o poate primi numai celce a făcut vot de castitate, sau s'a căsătorit odată, I 215, 217, 224, II 318, 352-363, 390.

— soția episcopului, care a primit hirotonia, trebuie să între în mănăstire, II 415-418.

— diferitelor grade ierarhice se dă la intervale, I 306, II 8-10.

— elateea cerută la hirotonie, II 228, 363 366.

— să se dea după examinarea femeinică, II 51-53. episcopii nu pot hirotoni atară de circumscipțiile lor, I 211, 240, II 69, 91, 158, 374.

— pentru bani sau aliceva nu este permisă, I 227, 188, 385, 498, 524-525. nu se poate da celor bolez și în timp de boală, nici păcătoșilor, I 278, II 54.

— defectul corporal și origina nu sunt piedice la hirotonie. I 302, II 400. nu se poate da fără destinație, II 200.

Hodoș N., I 140.

Horepiscopul (*χρροεπισκοπος*), I 183, II 50, 188, 518.

Hrisant patriarhul Ierusalimului (până la a 1731), II 58.

Hristofor, monah, I 118, 152.

Hristos (*Χριστός*), este Dumnezeu adevărat și om adevărat, II 302.

— celce se lapadă de numele lui Hristos, I 280.

— ceice se botează se îmbracă întru Hristos, II 480.

— să nu se zugrăvească în chip de miel, II 462.

— învierea lui Hristos, II 441, 471.

Hula de Dumnezeu (*θλασφημια*), II 389.

Humbert, cardinal dela Roma
(† 1061), II 353, 363.

I.

Iacov Apostolul, II 397.
— (pe la a 431), presviter
nestorian, II 156.
Iagici, literat, I 91.
Iba († 457), episcopul Edesei, I
32, 34, II 238, 252, 303.
Icoane (εικόν), II 462, 503, 507.
Iconoclasm, vezi; iconomahie.
Iconografie, II 59.
Iconomahie, I 38—39, II 514,
516, 521
Idroparastafi, II 399.
Ieronim, († 420) din Stridon, I
233, 253, 264, II 13, 42, 47,
102, 114, 143, 163, 453
Ierosilie (ιερουσλιμ), I 295, 296,
II 297, 451, 454, 470, 481.
Ierusalim, II 45, 403—404.
Iesid, II calif pe la a. 723, I 38.
Ignatie († 115), Teoforul, II 75.
— (până la a. 877) patriar-
hul Constantinopolului, I
47, 48.
Igumen, vezi: egumen.
Igumenisă, vezi: egumenisă.
Iisus Sirah, cartea lui, I 315.
Ilarie († 366), episcop, II 85
Ilie, mitropolitul de Crit (Creta),
II 422.
Impărtășirea sfântă, I 203, II
63, 386, 391, 392, 431, 462, 487.
Indiferentismul în credință, I
255, 293.
Inocențiu I (până la a. 417), papă
al Romei, II 143, 269,
277, 357.
— III, (până la a. 1216),
papă al Romei, I 37, II 291,
293, 294,
Inovațiuni, II 155, 158, 279, 305-
307, 400.

Instruirea, I 272—273, 371
373, 509—511.

Insultarea, vezi: defăimarea,
bârfirea.

Interdict, II 498.

Interese, I 254, II 71—72, 456,
vezi: camăta.

Interpretarea Sf. Scripturi, II
371—373.

Invadarea (επιβασις) clericilor în
teritoriul străine, II 68, 91, 194,
245—246, 370, 374, 509.

Ioan Ajunătorul (până la a. 595)
patriarhul Constantinopolu-
lui, I 8, 61.

— din Antiohia (pe la a. 431),
episcop nestorian, II 139,
141.

— arhiepiscopul Ciprului, II
406.

— episcopul Citrului, († 1190),
I 289, II 396.

— Damaschinul († 755), I
14, 38.

— episcopul Damascului (pe
la a. 431), II 137.

— Gurădeaur († 407), I 8, 63,
233, II 13, 52, 57, 89, 90,
100, 260, 268, 335, 340,
344, 367, 397, 399, 445,
455, 457, 504.

— VII, (705—707), papă al
Romei, II 360.

— VIII (până la a. 882), papă
al Romei, I 37, 48.

— XII (până la a. 1303) pa-
triarhul Constantinopolului,
II 349

— XIII (până la a. 1319), pa-
triarhul Constantinopolului,
II 485, 502.

— Scolasticul (până la a. 577),
patriarhul Constantinopolu-
lui, I 17, 18, 49, 66.

— Alexandru, împărat româno-
bulgar, I 93.

Ioan Asan, împărat româno-bulgar, I 94

— episcop al Cîtrului, canonist din sec. al XII-lea, I 152.

— arhimandritul, canonist rus, I 154 etc.

Iopatorie, I 119, 154.

Ipodiaconul (ὐποδιάκονος, ὑπηρέτης), III 319, 321, 364, 368.

— nu poate încheia căsătorie, II 321.

Ipolit († pe la a. 240), martirul, II 85.

Irecek istoric, I 87.

Irina împărăteasă, I 39.

Irineu († 202), episcopul Lionului (Lugdunum-ului), I 263.

Isaac Anghel (până la a. 1195) împăratul, II 27, 348, 416.

Isauri, împărați bizantini, I 38.

Isidor Pelusiotul († 440) egumen, I 228.

— I (până la a. 1349) patriarhul Constantinopolului, II 502.

Istoriile martirilor, II 435.

Italia, II 42, 43.

Iudei, I 282, 292, II 400.

Iulian (pe la a. 451) episcop, legatul Romei, II 281.

Iuliu (până la a. 352), papă al Romei, II 270.

Iustin († 166) Martirul, II 74, 135.

Iustinianopolul, II 406.

Iuvenal († 458), episcopul Ierusalimului, I 31, II 272.

Î

Îmbrăcămintea preoșilor, II 391, 520—522.

Împăratul (βασιλεύς) singur poate intra în altar dintre laici, II 443.

Împăratul nimeni dintre clerici nu poate merge la împărat fără învoirea superiorilor sau fără chemare specială, II 111.

— ceice-l defaimă, I 313.

— prerogative împărătești, I 312, II 223, 443.

Împărțirea politică este dălătoare de ton pentru cea bisericească, II 234—236, 406 408.

Împărțășania, vezi: euharistia.

Înaintestătătorul (προεδρος), întâi stătătorul Bisericii, vezi: episcopul.

Încuscrirea, II 427.

Îndereptarea Legii, I 126.

Îndreptarea Legii, I 126—140.

Înfrânarea (ἐγκράτεια), I 266, II 333, 334, 352, 359, 392.

— fejele sfințite trebuie să se distingă prin înfrânare, I 186, II 333, 352, 392, 415.

— vezi: fecioria.

Îngenuncherea, II 78, 471.

— nu este permisă în ziua Învierii și Duminică, II 471.

Inrudirea spirituală, II 422.

— de sânge, I 218, II 426.

— —, gradele ei, II 422, 428 429.

Întreit sfânta cântare (Τρισάγιον), II 458—461.

Învățătorul, (διδάσκαλος) să fie examinat, I 306.

Învățătura, I 272—273, II 371—375, 500—511.

— Apostolilor (διὰ χεῖρῶν Ἀποστόλων) II 313—314.

Învierea (ἀνάστασις), II 441, 471.

J.

Jertfa (*θύσια*) **sfântă**, I 184, II 391, 397, 485.
 — este instituită divină, I 184.
 — ce este oprit a se aduce jertfă? I 184, II 391, 484—485.

Jocurile hazarde (*υψελα*) sunt oprite clericilor, I 251.

— — și la icilor, I 252, II 418.

Joiă (*πέμπτη*) cea mare, II 392.

Judecătoria (*τὴ περὶ τὰς δίκας*), I 297—299, II 28—31.

— competența judecătorei bisericești, II 207—211.

— asupra episcopului, I 297—299.

— apel la foruri mai înalte, 207—217, 234—236.

— forurile ei, II 207, 233—234.

Judecătorii lumesci, II 207—210.

Jurământul (*ὄρκος*), I 223, 224, II 299, 475.

— păgânesc, II 475.

Juvenal († 458) episcopul Ierusalimului, I 31, II 272.

K.

Knjiga Pravil, I 113.

Kober F. canonist, I 189, II 377, 379.

Kopitar, I 122, 129, 133.

L.

Laicul (*λαϊκός*), nu-și poate însuși puterea didactică și nu poate citi de pe amvon, II 400, 437.

— nu se poate cumineca singur, II 431.

— nu are voie să înire în altar, II 443.

— nu are voie să participe la ospețe, II 529—531.

— nu are voie să se scalde cu femeii, II 455.

— nu are voie să se dedea jocurilor hazarde și beției, I 252, II 418.

— carele defaimă pe împărat, I 313, carele își alungă pe soția sa I 261.

— carele nu se supune episcopului, I 231, II 205.

— carele batjocurește pe cei cu defecte corporale, I 272.

— carele se scârbește de carne, căsătorie și vin, I 266.

— celce mănâncă mâncări oprite, I 281.

— celce sine obiceiuri iudatce, I 282, 292.

— carele nu poartă la timpurile determinate, I 290

— celce se casirează pe sine, I 220.

— celce nu merge trei Duminici la biserică, II 457.

Lancelotti P., I 148.
Lapte nu se poate aduce la altar, I 185, II 431.
Latinii, II 479—480.
Lavrov A., II 3. 6.
Lazar, episcop din Galia (pe la a. 415), II 144.
Lăcomia (πλεονεξία, ἀισχροκερδία, ἀπληγατία), I 254, II 70, 332, 524—525.
Lăpădarea (ἄρνησις) credinței, I 280, II 54.
Lăpădată, femeie, I 217, 261.
Lăuzia Preacuratei Fecioare, II 456—457.
Legea organică a Bisericii grecești, I 199.
Legiferarea bisericească, II 309.
Leon I († 461), papă al Romei, II 128, 270, 275—296, 357.
 — IX († 1054), papă al Romei, II 363,
 — III **Isaurul** († 741) I 38, II 505.
 — IV **Isaurul**, I 38.
 — **Filosoful** († 912), I 138, II 346, 442
Leontie (pe la a. 325), presviter în Antiohia, II 7, 10.
 — (pe la a. 302), episcop al Cezareiei, II 398
Leontin (pe la a. 431), episcopul Magnesiului, II 185.
Liberiu (până la a. 366), papă al Romei, II 126.
Ligaridi Pantelimon, I 131.
Litous (pe la a. 394), episcopul Melitinei, I 56.
Liturghia, II 391—392, 394.
 — înainte sfințită, II 420.
 — să nu se officieze în case particulare, II 394, 432.
 — să se officieze numai de ceie au ajunsat, II 391—392.

Locuri sfinte (ἱεροὶ τόποι), cinstea cuvenită lor, II 451, 481.
Logodită, fecioară (μνηστευθεῖσα), I 287.
 — ceie răpește o femeie logodită comite adulter II 482.
Logodna, II 482—484.
Longinescu S. G. I 138.
Lovitură (πληγή) de moarte, I 285.
Luca (până la a. 1169), patriarh al Constantinopolului, II 429, 506.
Lucentiu (pe la a. 451), delegat roman, I 31, II 273, 275, 276, 281, 283, 285, 286, 290, 295.
Lucian, scriitor păgân, I 294.
Lumeni, vezi: laicul.
Lumești afaceri, I 201, 308—310 II 190, 194, 202.
Lupus Christianus canonist apusean († 1681), I 153.
Lună nouă, II 440
Luxul (βλυσία) este oprii preoților, II 481, 520.

M.

Maasen F., I 65, II 36.
Macarie (până la a. 680), patriarhul monol III al Antiochiei, II 303.
 — 1400), II 146.
 — al Ierusalimului (pe la a. 325), I 24.
 — presviter eretic, (pe la a. 380), II 121.
 — mitropolit în Rusia, I 86 sq.
Macabeii, cărțile lor, I 314, 315.
Macedonie (până la a. 360), patriarh al Constantinopolului, I 26, II 81, 302.
Macedonieni, II 81, 119, 475.
Malaxa Manuil, I 129, 134 sq.
Mamona (Μάμμωνās), II 524.

- Maniheii*, II 476.
- Manuil Comneanul* (până la a. 1180), II 403.
- II (până la a. 1255), patriarhul Constantinopolului, II 396.
- Marcel* (pe la a. 350), episcopul Ancirei, II 83, 84, 85, 270.
- Marcelieni*, II 79, 83.
- Marcian*, (până la a. 457), II 192, 193, 194, 291.
- (pe la a. 380), episcop novațian, II 121.
- Marcioniști*, I 267, II 476.
- Mariș*, I 34.
- Martin* (până la a. 653), papă al Romei, II 357.
- Martiri* (μάρτυρες), cinstirea lor, II 455.
- moaștele lor sî se pună în temelia fiecărei biserici, II 503
- bisericile lor (μαρτύρεια, μαρτυρεΐα), II 201, 202, 205, 207 218.
- istoriile lor (μαρτυρολόγιον) alcătuite de erefici, II 435.
- Martiriu*, patriarhul Antiohiei (până la a. 468), II 460.
- episcop al Marcianopolului (pe la a. 381), II 96.
- Martorul* (μάρτυς), unul singur să nu se primească, I 300, II 463.
- pentru botezarea cuiva, II 463.
- Mateiu*, patriarh al Constantinopolului (până la a. 1410), II 25.
- patriarh al Alexandriei (dela a. 1476), II 478.
- Basarab, domnitorul Țării Românești, I 127.
- I., I 141.
- Mauriciu*, împărat bizantin (până la a. 602), II 398.
- Maxim*, patriarh al Antiohiei (până la a. 452), I 31, II 272, 279
- *Cinicul* (pe la a. 375), II 101—104.
- Maximila* (în sec. II), II 125.
- May A.*, cardinal, I 142.
- Mâna*, prin punerea mâinilor (ἐπιθεὶς τῶν χειρῶν) se primesc ereficii, cari revin la Biserica ortodoxă, II 46—49, 119.
- Mănăstire* nu se poate ridica fără binecuvîntarea episcopului, II 194 522.
- stă sub îngrijirea episcopului, II 194, 205
- nu se poate transforma în lăcaș lumesesc, II 246, 418, 516.
- femeile nu pot fi în serviciul mănăstirilor de bărbați, II 523.
- celce primește pe cineva în mănăstire pentru bani, II 524.
- averile mănăstirei să se comemneze și să se păstreze, II 246, 418, 512—513, 524—525
- dublă, II 525—526.
- Mîncări*, de cari mîncări să ne ferim, I 281.
- clericii să nu mînânce la oală cu femeile, II 529 531.
- nu se pot vinde în biserică, II 451, 454.
- Mărturisirea* de credință ortodoxă, (ὁμολογία τῆς πίστεως), II 79, 80, 155—157, 301—305, 309.

Măscărici, vezi: mimi.
Mătăasă, haine de mătașă, vezi: haine.
Mediolanum, II 43, 44.
Melette (pe la a. 310), episcopul Licopolei, I 25; II 17, 37, 39, 48.
 — († 381), patriarhul Antiochiei, I 27, II 93, 108.
Meletieni, schismatici, I 26.
Memnon (pe la a. 431), mitropolitul Efesului, II 138
Menandru, gnosticul din sec. I, I 258.
Mercurea (-εργά-) să se postească, I 290.
Merindea (ενοδίου) ultimă (sf. împărtașante) să se dea muribunzilor, II 63.
Mesalient, erelici, I 30.
Michaud E. I 23.
Miel, II 570.
 — Iisus Hristos să nu se zugrăvească în chip de miel, II 462.
Miere (μέλι) să nu se aducă la altar, I 184, II 431.
Migne, Patrologiae Cursus completus, I 148.
Mihail Anhiahul (până la a. 1177), patriarhul Constantinopolului, I 241.
 — **Cerularie** (până la a. 1058), patriarhul Constantinopolului, II 363
Mihălcescu Ioan, profesor, I 179.
Milan, II 43, 44
Milia Spiridon, vicarul din Filadelfia, I 118
Militar, serviciu, I 312, II 202.
Milovanovici M., I 98.
Milostivire, I 219, II 299.
Mimi, II 419.
Mincinoși, preoși, I 260—261.
Minuciu Felix (pe la a. 188), I 295.
Mireni, vezi: laicul.

Mirodenii (μύρον), II 520.
Miruire, mirul sfânt (μύρον, χρίσμα), I 270, II 119, 127, 128, 475 479.
Missail G., I 140.
Mitrofan Critopul (pe la a. 1625), II 350
Mitropolie, II 223.
Mitropolitul este cel dintâiu între episcopii din provincia respectivă, I 236—240, II 17.
 — episcopii fiecărui neam trebuie să aibă un mitropolit al lor, I 236—240.
 — carele negligă să convoace sinodul, II 501.
 — exercită dreptul de supraveghere asupra tuturor afacerilor și episcopilor din provincia sa, I 236 240
 — episcopul nu poate întreprinde nimic din ceace trece peste competența sa, fără consimțământul mitropolitului, I 236—240.
 — nu-și poate întinde jurisdicția peste hotarele provinciei sale și nu poate întreprinde nimic mai de seamă fără învoirea episcopilor subordonați lui, I 236—240 II 91, 158.
 — drepturile privilegiate la alegerea și consacrarea episcopilor, II 17, 257.

Mitropolitul are dreptul de a pune persoane în slujbele, pentru cari episcopul neglijă să facă aceasta, II 512.

— în caz de vinovății este supus judecării sinodului compus din episcopii din provincia sa și mitropolitii învecinați, II 137.

Moartea (*θάνατος*), II 63, 462.

— celui în fața morții să i se dea sf. împărtășanie, II 63.

— cei morți să nu se cuminece, II 462.

Moaște sfinte, II 395 - 396, 503 - 504.

Monahul (*μοναχός*), II 410, 411, 194.

— consacrarea pentru viața monahală aduce mântuire, II 408, 412.

— la care etate se depune votul? II 408.

— viața anterioară nu este pedică pentru intrarea în monahism, II 412.

— depunerea voturilor monahale cere minte matură, II 408,

— despre ceice calcă voturile, II 194, 412.

— monahul nu poate petrece singur cu femei, II 526.

— nu se poate ocupa de afaceri lumești și afară de mănăstire, II 194, 414, 529.

— nu poate merge în altă mănăstire fără știrea egumenului său, II 528

— numai episcopul poate

să dea monahului vreo slujbă afară de mănăstire, II 190.

— celce într'adevăr trăește viața călugărească, merită cinste, I 194.

— celce trăește în desrâu, II 412.

Monahie (*μοναστήρια, μονάζουσα*),

II 413, vezi: monahul, deoarece aceleași regule sunt valabile și pentru monahii sau călugăriile.

Monahism, II 194-199, 336-352.

Monofizitism, II 398.

Montan din sec. II-lea, II 123.

Montanismul, II 123, 311, 476.

Montaniști, II 123, 476.

Mortăciune, I 281, II 441.

Mortreuil J., I 14, 16.

Mosheim J. L. († 1755), istoric, II 270.

Moxalie Mihail, I 129.

Mucenici, vezi: martiri.

Muribunzi, II 63.

Mustrare, vezi: dojana.

N.

Naș la botez, II 421.

Nașterea (*τόκος*) Prea Curatei Fecioare a fost fără lăuzie, II 456.

Nașterea lui Hristos (*Γέννησις τοῦ Χριστοῦ*), II 456.

Născătoarea de Dumnezeu (*θεοτόκος*), II 302, 456.

Neander J. († 1850) istoric, II 213, 286

Necredinciosul (*ἄπιστος*), să se catehizeze înainte de botez, II 8.

— în ce chip să se primească în Biserică? I 76-77, 118-119, 475.

— vezi: ereficii.

- Nectarie* (până la a. 397), patriarhul Constantinopolului, I 27, 44, 45, II 8, 96, 100, 104.
- Negutătorie*, vezi: comerț.
- Neofit*, episcopul Nazaretului, I 118.
- Neofit*, I 306, II 8.
- Nepotism*, I 302.
- Nestorini*, II 476.
- Nestorie*, (până la a. 431), patriarh al Constantinopolului I 29, 30, 299, II 137, 141, 150, 152, 269, 302.
- Nicanor* al Hersonului, I 256, II 449.
- Nichifor Mărturisitorul* († 818), patriarh al Constantinopolului, I 8, 61, II 346, 395.
- *Foca*, împărat (până la a. 969), II 27.
- Nichita sf.*, apostolul Daciei, I 126.
- Nichita*, călugăr studit (pe la a. 1050), II 363.
- Nicodim*, monah, I 119 sq.
- Nicolae* din Mira Lichiei (pe la a. 325), I 24.
- *Gramaticul* (până la a. 1111), patriarh al Constantinopolului, I 8, 62.
- I (până la a. 867), papă al Romei, I 47, II 212, 213, 290, 291.
- II (până la a. 1061) papă al Romei, II 361.
- Nicolaiși*, I 258, II 353, 363.
- Nicon*, călugăr dela Muntele Ne-gru (lângă Antiohia), I 292.
- patriarhul Rusiei, I 105.
- Nifon*, mitropolitul Ungro-Vlahiei, I 141.
- Nil* (până la a. 1388), patriarh al Constantinopolului, II 395, 502.
- Nilles N.*, I 290.
- Nițu G. N.* I 179.
- Noet* (pe la a. 225), II 83.
- Noetieni*, II 83, 461.
- Nomocanon* cu Dumnezeu, I 132.
- Nomocanonul în XIV titluri* I 8, 41, 42, 60, 66—82, 157—176, 317.
- Nomocanonul*, patriarhului Fotie, I 67.
- din Trebnic, I 61, 141.
- lui Iohannes Baptista Cotelarius, I 128.
- Nou botezați*, I 306, II 8.
- Novat* (pe la a. 250), II 47.
- Novatian* (pe la a. 250), I 232, II 47.
- Novățieni*, II 47, 119, 461, 475.
- Novelele lui Iustinian* I (527—565):
- a III-a, II 219, 368.
- a V-a, II 199.
- a VI-a, II 26, 323, 342, 347.
- a VII-a, II 516.
- a XXII-a, II 322, 465, 467.
- a XLVI-a, II 516.
- a LXXVII-a, II 516.
- a LXXXII-a, I 200, II 193.
- a LXXXIII-a, I 200, II 193.
- a CXVII-a, II 394, 467, 468, 474.
- a CXX-a, II 516.
- a CXXIII-a, I 200, II 16, 24, 180, 191, 192, 197, 199, 343, 322, 204, 502.
- a CXXXI-a, II 199, 292.
- a CXXXII-a, II 523.
- a CXXXIV-a, II 394, 467, 469.
- a CXXXVII-a, II 53, 181, 331, 365, 501.
- a CXLIII-a, II 256.
- a lui *Iustin* II (565—578), a XXII-a, II 465.
- a lui *Eraclie* (610—641), a XXII-a, II 368.
- a lui *Leon IV* (774—780), II 465.

ale lui *Leon Filosoful* (886—912):

a II-a, II 346—347.

a III-a, II 323.

a VII-a, II 204.

a V II-a, II 204.

a XIV-a, II 523.

a XVI-a, II 366.

a XXX-a, II 465.

a LXXIV-a, II 483.

a LXXV-a, II 366.

a CIX-a, II 433.

ale lui *Alexiu I Comneanul* (1081—1118):

a XX V-a, II 484.

a XXXI-a II 483, 484.

a lui *Isaac II Anghel* (1185—1195): a LXXXVI-a, II 348.

Nuntă, II 387.

O.

Obiceiul (ἔθος, συνήθεια) bisericesc, II 32, 41, 44, 51, 67, 72, 91, 119, 158, 406, 488.

Obiceiurile iudaice, I 201, 282, 292, II 90, 333, 400.

— *păgâne*, I 280, 294, II 387-389, 419, 433, 444, 440, 445, 475.

— *la Armeni*, II 397-401, 430, 484—486.

— *dela Roma*, II 352, 430.

— *superstițioase*, II 457.

— *necreșline să se evite*, II 434, 440, 445.

Omorite, animale să nu se mânânce, I 281, II 441.

Omorul, I 283.

Onisim, I 310—311.

Onoriu, papă al Romei († pe la a. 638), I 22, 35, 36, II 278, 303.

Optal, episcop în Mileve (pe la a. 395), I 189.

Optim, episcop al Antiohiei (pe la a. 381), I 96.

Orahovița, mănăstirea, I 95.

Orbul (ὄχλος) nu poate fi episcop, I 303.

— să nu se baljocurească, I 272.

Origen († 254), I 265, II 84, 162, 303.

Ortodoxii, vezi: credincioșii.

Osiu, episcopul Cordovei (pe la a. 325), I 24, 44,

Ospătărie, I 269.

Ostiari, portari sau ușieri, I 263, II 319, 368.

Otreu, episcopul Militenei (pe la a. 381), II 96.

Ouă, II 450.

P.

Pachimer (pe la a. 1300) istoric, II 349.

Pafnutie (pe la a. 325), episcop în Tebaida, I 26, II 11, 337.

Paharul sfânt: vezi: potirul.

Paievici Arsa, I 155.

Paiste I (1655), patriarhul Constantinopolului, II 326.

Papa dela Roma (πάπας Ῥώμης) avea cel dinlău loc onorific între toți episcopii, II 97.

— prerogativele papii confirmate la sinodul dela Niceia, II 32.

— scaunul lui era primul între scaunele episcopoești cu precădere, II 257, 403.

Papalitate, II 268.

Papia (pe la a. 120), episcop în Ierapole, I 15.

Papp Szilágyi, I 139.

Paraclise particulare, II 394, 432.

Paramonar (παρουμονάριος), II 189.

Parohia (*παροικία*), parohiile dintr'o provincie rămân supuse episcopului în drept, II 232, 389.

— împărțirea lor urmează împărțirii politice, II 232, 406.

— teritoriul unui episcop, I 213.

Partenie, patriarh al Ierusalimului (până la a. 1766), II 478.

Paschasiu, delegat al Romei (pe la a. 451), I 31, II 35.

Paseri, I 184.

Pasha (*πάσης*), I 201, 290, II 441.

— să se serbeze înainte de echinocșul de primăvară, dar nu odată cu iudeii, I 201.

— cum să se sârbeze? II 441.

Paștile, vezi: pasha

Patriarh, II 96, 262 sq.

Patimile (*παθός*), cum să petrecem zilele patimilor Mântuitorului? II 471.

Patripasieni, II 83, 461.

Patruzecimea (*ἑσπεροραχιστή*) în timpul patruzecimii se oficiază liturghia darurilor înaintea sfințite, cu excepția Sâmbetelor, Duminicilor și a Bunevestiri, II 420.

— în timpul patruzecimii trebuie să postim riguros, I 290.

— despre ceice mânăncă ouă și brânză în timpul patruzecimii, II 430.

— cine se dispensează de post? I 290.

— când se încheie

postul patruzecimii? II 471.

— să nu se necinstească prin deslegarea postului din Jola săptămânii ultime din Patruzecime, II 392.

Paulin, diacon (pe la a. 411) II 143.

Pavel (până la a. 654), patriarh al Constantinopolului, I 35, 56, II 303.

— din Samosata (pe la a. 269), II 76, 84, 86.

— al Antiochiei, II 84.

Paulianști, II 76, 475.

Pavlov, I 109.

Păcatul (*ἁμαρτία*), I 267.

— diterite păcate, II 488.

— de moarte, II 498.

Păgânii (*ἔθνη*), I 294, 226, II 475.

Păresimi, vezi: patruzecimea.

Părinții Sfinți, II 185, 304, 312, 371, 375, 485.

Părul capului împletit meșteșugit este interzis, II 481.

— clericii calerisiți, cari se pocăesc, să poarte părul capului ca clericii, II 376.

— II 517.

Pășlaru Mateiu, I 179.

Păstorul (*ποιμήν*), grija păstorului de turma spirituală, II 488.

Pâine nedospită, vezi: azimă.

Pânză (*ὀρόνη*), I 296.

Pecetea darului Duhului Sfânt, II 119, 127—128, 475.

Pedepse bisericesti, I 190—192, vezi și epitimia.

— dreptul de a le da, I 188, 200, II 57.

- felurile lor, I 193-197, II 410-413, 488.
- Pederastie*, I 294-295.
- Pedobaptism*, II 65, 422.
- Pelaghie* (pe la a. 381), episcopul Laodiceii, II 96, (pe la a. 411) ereticul, II 142, 276.
- II (până la a. 590), papă al Romei, II 357.
- Pelaghieni*, II 142.
- Penitența*, vezi: epilinia.
- Petriți Ignatie*, I 151.
- Perez Ioan*, I 127, 129, 136, 138.
- Pește*, II 431.
- Petru*, Apostolul, I 187, 227-229, 314-315, II 316.
- arhiepiscopul Alexandriei († 511), I 51, II 17, 93, 102, 306, 308.
- patriarhul Constantinopolului (până la a. 666), I 35, 36, II 303.
- Gnafeu († 488), II 460.
- Picturile (ρο φιλ)* imorale sunt interzise, II 486.
- Pidaltonul (Πηδάλιον)*, I 117-126, — titlul, I 121.
- cuprinsul, I 122-123.
- Phillips G.* († 1872), II 12, 34.
- Pir*, patriarhul Constantinopolului (până la a. 641), I 36, II 303.
- Pitra I. B.* († 1892), cardinal, I 38, 147-148, 154, II 109.
- Placet* (pe la a. 341), episcopul Antiohiei, I 43.
- Pneumatomahi* (πνευματομάχοι), II 79.
- Pocăința (μετάνοια)*, I 54-57, 61-62, vezi și: epiμία.
- Podoaba (πόδημα)* este oprită clericilor, II 520.
- Polihroniu* (pe la a. 341), II 303.
- Politică*, împărșirea politică (δημόσιος κόπος) este dătătoare de ton pentru cea bisericească, I 233-236, 406.
- Pontul*, dieceza, II 43, 92, 94, 95 257.
- Poporul*, I 19-26.
- Popovici C.*, profesor de drept bisericesc, I 127-129, 135 sq.
- Porfirie*, episcop, I 119.
- Portari*, vezi: ostiari.
- Porticul*, II 60.
- Postul*, (νναρεία), I 284-286, II 392.
- când se încheie postul mare? II 471.
- de Mercuri și Vineri, I 290.
- de Sâmbătă și Duminică, I 284, 430.
- Posturile anuale*, I 290-292, II 471.
- Potrul sfânt*, II, 397.
- Potli M.*, I 142.
- Praefectus Italiae*, II 45.
- *Orientis*, II 39, 43.
- *Urbis*, II 41-42.
- Pravila cea mare*, I 126-140.
- Pravila Târgovișteană*, I 126-140.
- cea mică, I 127.
- dela Govora, I 127.
- aleasă..., I 129.
- lui Vasile Lupu, I 136.
- lui Alexandru cel bun, I 138.
- Pravilele Împărătești*, I 136-138.
- Praxea* ereticul (pe la a. 190), II 83.
- Praxis et Teoriae*, I 138.
- Preoteasă*, I 213.
- Preotul*, persoană preoțească (ιερευς, ιερωτικός, λειτουργός) vezi: clericul, presviterul.

- eterodox, I 260—261, 289, II 48—50.
- mincinos, I 260—261.
- Prerogativele** (*προνόμιον, πρεσβεΐα*) Bisericii, II 32—46, 91—100, 158—163, 257—296, 403—404, 406—408.
- Presviterul**, hirotonia lui, I 182—184, 227, 287—289, II 188, 385.
- examinarea lui, I 208, II 51, 53.
- să fie de 30 de ani, II 363—366.
- să nu se pună de dregători lumești, II 495.
- carele disprețuește pe episcopul său, 231—233, 247—248.
- carele și părăsește locul său de serviciu, I 214, II 67—70.
- carele nu este credincios slujbei sale, I 280, II 54.
- carele se ocupă cu afaceri lumești, I 201, 308—309, 190—194, carele nu învață poporul să primească pe noul episcop, I 241—243.
- trebuie să se împărtaşască la sf. liturghie, I 203—204.
- să ajutore pe săraci, I 274.
- să învețe poporul, I 272—273.
- nu are voie să-și alunge pe soția sa legiuită, I 186, II 352—363.
- nu poate încheia căsătorie după hirotonia sirea sa, II 321—326.
- carele din neștiință a încheiat căsătorie ilegală, I 215, II 225, 390.
- nu are voie să fină în casa sa femele introduse pe furis, I 10—16, II 321.
- locul lor de serviciu, I 214, II 69, 200, 218, 240, 368.
- supunerea lui canonică, I 184, 231, 247, 270, II 113, 205, 240, 318, 319, 368.
- viaja lui, I 186, 201, 221—224, 251, 266, 273, 274, 308, 312, II 10, 190, 319—321, 352, 391, 392, 509, 521.
- Prezicerea** (*μάρτυς*) este potrivnică normelor bisericesti, II 435—434, 440.
- Pridvorul bisericii**, II 60.
- Primas Africæ**, II 43.
- Primatul**, II 33, 211—212, 264—266.
- Prinosul** (*προσφορά*), care și cum să se primească în biserică, I 184—186, 250, vezi și: liturghia, jertfa.
- Pripire** (*πρόπαιρεια*), I 283—284.
- Priscila** (din sec. II), II 123.
- Privilegiu**, vezi: prerogative.
- Procente**, I 254, II 71, 332.
- Proclūs** (până la a. 447) patriarhul Constantinopolului, II 261, 459.
- Producte** (*δώρα*) să nu se aducă la altar, I 185.
- Profanarea celor sfinte**, I 296, II 451—452, 454, 470, 481, vezi și: ierosilie.

Propoveduirea, I 272—273, II 371—374.

Proselitismul religios, II 506.

Prosper Farinaccius, I 138.

Protecdicul, II 328.

Provincii bisericesti, II 235—236, 406 408.

Psalmii, II 493.

Psaltirea, II 492—493.

Pseudoisidor, 20.

Pustnici (eremiși), II 411.

Puterea bisericască, I 244—245, 309—310, II 160—164, 309—310.

Puterea lumească, I 230—231, 308—310, II 117—118, 403.

Puterea de Stat, I 308—310, 314.

— raportul ei cu Biserica, II 176—184, 191—193, 223—224, 241.

— participarea ei la alegerile de episcopi, II 26—27, 176—184.

Q.

Quarto-decimani, II 119, 121—123, 475.

R.

Rali G. A., I 142.

Răpirea (ἀπαγωγή) de femei se pedepsește, I 286—287, II 254—256, 472.

Răpitor, II 256.

Răsăritul, II 42, 91, 94.

Regulamentul instanțelor judecătorești din Bis. ort. rom. I 199, 200.

Rebotezare, I 41, 257—261, 265, II 119 128, 132, 316—317, 463, 478—480.

Reclamații, I 298, II 241.

Richter, Aem., L., I 148.

Rigin (pe la a. 431), episcopul

Ciprului, II 138, 158, 160.

Robi, vezi: sclavi.

Roma nouă, Constantinopolul, II 97—100, 257 sq.

— *veche*, II 257 sq, vezi: papa dela Roma.

Romano catolici, I 266, 293, II 153, 449, 478—479.

Rosenkampf, I 87 sq.

Rudenă (συγγένεια), II 421—429.

— spirituală, II 421—423.

— de sânge, I 218, II 424—429.

Rufin († 410), presviter din Aquileia, II 41, 61.

S.

Sabatieni, II 119, 121.

Sabeliani, II 79, 82, 83, 119, 133, 461, 476.

Sabeliu, (pe la a. 300), II 82, 83, 134.

Sacerdoți, vezi: preoți.

Sachelarul, II 328.

Sacheliu, II 328.

Sacramentarium *Ambrosianum*, I 265.

— *Gregorianum* I 265.

Sacrilegiu, vezi: ierosilie.

Sava, ereticul (pe la a. 431), II 152.

— Sf., arhiepiscopul Sârbilor, I 90 sq.

Savatie ereticul (pe la a. 380), II 121.

Savatieni, II 119, 121.

Săptămâna luminată, II 441.

Săracii să se ajutore, I 246—247, 251, 274, II 221.

— casele de săraci, aziluri de săraci, II 205, 207, 218

Sărbători, I 268.

- Sâmbăta** (*Σάββατον*), afară de una, să nu se ajuneze, I 284—286, II 430.
— când se încheie postul în Sâmbăta cea mare? II 471.
- Sângele** animalelor să nu se mânânce, I 281—282, II 441.
- Scaunul** episcopului, I 274 II 60.
- Schevofilachie**, I 296.
- Schevofilax**, II 328.
- Schizma** (*σχίσμα*), I 231—233, II 112—114.
- Schizmatici**, II 153, 194.
- Schulte J. F.**, II 378.
- Sclavi** (*οἰκέτης*), I 310—311, II 194, 463.
- Scolasticul** (până la a. 577) patriarhul Constantinopolului, I 17, 18, 49, 66.
- Scriban Neofit**, protosinghel I. 125.
- Scriptura Sfântă** (*Θεία Γραφή*), I 314—316, II 371—374, 442—493.
— — cărțile ei, I 314—316, II 442.
— — interpreta-rea ei, II 371—374.
— — toți să o cunoască, II 492—493.
- Scrisoare** (*γράμμα*) canonică, I 208—209, 235—236, II 219—222, 369.
— de pace, II 219—222.
— de recomandare, I 208—209, 235—236, II 219—221.
— de demitere, II 368—369.
— împărătească, II 223—224.
- Scrisoarea pastorală** a patriarhilor răsăriteni (din a. 1725), I 179, II 26, 372, 373, 449.
- Secularizarea** mănăstirilor, II 246—249, 418, 513—516.
- Semiarieni** (*ἡμιάρσιοι*) II 81.
- Sentința**, I 299.
— în contumăție, I 299.
- Serghe I** (până la a. 701), papă al Romei, II 360.
— (până la a. 638), patriarh al Constantinopolului, I 35, 36, 73, II 303, 398.
- Servicii bisericești**, II 328.
- Serviciul militar**, I 312, II 202—204.
- Servitoare**, II 321.
- Servitori bisericești** (*ὄνερῶται*), I 183, 217, II 455—456, vezi: clerici.
- Severiani**, II 476.
- Sideriu** (pe la a. 370), mitropolitul Ptolemaidei, II 39.
- Siluirea** fecioarelor, I 286—287.
- Silvan** (pe la a. 416), episcop în Cartagina, II 288.
- Silvestru**, papa Romei, I 77.
- Simbolul de credință**, vezi: mărturisirea de credință.
- Simeon** magistrul, (pe la a 550), I 18.
— arhiepiscopul Tesalonicului (pe la a. 1450), II 128, 182. 349—350.
— I, patriarhul Constantinopolului (până la a. 1481), II 450, 478.
- Simon Magul**, I 227—229.
- Simonia** (*Σιμωνια ἀίρεσις*), traficul cu darurile cade sub anatema, I 228—229, II 189, 385—387, 497, 499, 515, 519, 525.
- Simoniacii**, I 258.
- Sinagogă** (*συναγωγή*), I 282, 294, vezi: iudei.

<i>Sinesiu</i> (pe la a. 410), episcopul Ptolemaidei, II 340.	—	—	Antiohia (a. 270), I 309.
<i>Sinodul</i> (<i>σύναδος</i>), importanța hotărârilor sinodale, II 8, 158, 305.	—	—	(a. 269), II 76.
— exarhal sau mitropolitan, II 28, 92, 238.	—	—	(a. 341), I 13, 43, II 306 308.
— participanții la sinoadele eparhiale (mitropolitane), II 33, 238, 331.	—	—	(a. 378), II 105.
— eparhiale, ținerea lor, I 244, II 28, 238 331 500.	—	—	(a. 471), II 461.
— competența sinoadelor eparhiale, I 297, 211, 236, 244, II 17, 28, 208, 234, 257, 390, 495, 500.	—	—	Arausio (a. 441), II 128, 231.
— patriarhal sau diecezan, II 109 sq. 137, 139, 210 sq.	—	—	Arelate (Arles, a. 314), II 74, 77, 358.
— cele locale sau provinciale, ale căror canoane sunt universal obligatorii, I 42—48, II 306, 308.	—	—	(a. 443 sau 452), II 358.
— ecumenic, I 22—40, II 8, 158, 301, 308, 490.	—	—	(a. 455), II 128.
— competența celor diecezane, II 118, 207—210, 234, 257.	—	—	(a. 524), II 358.
— timpul la care se intrunesc cele eparhiale, I 244, II 28—29, 32, 238, 331—332, 500.	—	—	Aurelia (Orleans, a. 553) II 235.
— locul unde se țin, II 238, 331—332.	—	—	Auvergne a. 535), II 358.
— participanții, I 245, II 28—29, 44, 238, 331—332.	—	—	Calcedon al IV-lea e cum. (a. 451) I 30—33, II 304, 306, 308.
— competența lor, I 211, 236, 244, II 17, 28—29, 208, 234, 257, 390, 500.	—	—	Cartagina (pe la a. 220), II 130.
<i>Sinodul</i> Apostolilor din Ierusalim (a. 45), I 10.	—	—	(a. 252), II 65.
— dela Agde Agathe (a. 506), II 231, 358.	—	—	(a. 255), I 41.
— — Alexandria (a. 362), II 88.	—	—	(a. 236), II 316.
— — Ancira (a. 314), I 42, II 306, 308.	—	—	(a. 348), I 46, II 132.
	—	—	(a. 390), I 46, II 339—340.
	—	—	(a. 397), I 46.
	—	—	(a. 398), I 242, II 52.
	—	—	(a. 401), II 246, 366, 463, 504.
	—	—	(a. 403), I 46.

<i>Sinodul</i> dela Cartagina (a. 404), I 46.	—	—	—	(a. 1166), 429.
— — — (a. 405), I 46.	—	—	—	(a. 1317), 27.
— — — (a. 407), I 46.	—	—	—	(a. 1348), 212.
— — — (a. 411), II 142.	—	—	—	(a. 1655), 326.
— — — (a. 416), II 144.	—	—	—	(a. 1756), 260, II 47.
— — — (a. 418), I 46, II 145.	—	—	—	Efes, al treilea cum. (a. 451), 29, 30, II 30 306, 308.
— — — (a. 419), I 45, 46, II 111, 306, 308.	—	—	—	Elusa (a. 551), 358.
— — — (a. 424), I 46, II 30.	—	—	—	Elvira (a. 306), 355.
— — Constantinopol, al doilea e- cum. (a. 381), I 26- 28, II 304, 306, 308.	—	—	—	Epaon (a. 517), 128.
— — — (a. 394), I 13, 44, 56, II 306, 308.	—	—	—	fiorentin (a. 1439 II 478.
— — — (a. 553), al cincilea e- cum., I 33- 34, II 304.	—	—	—	Gangra (pe la 340), I 42, 50, 306, 308.
— — — al șaselea ecum. (a. 681), I 35- 38, 296, II 304, 306, 308.	—	—	—	Gerunda (pe la 517), II 358.
— — — (a. 842), I 197.	—	—	—	Hipo (a. 395), I 4 II 389, 462.
— — — (a. 861), I 47, II 173.	—	—	—	Ierusalim al Apo- stolilor (45), I 1 229, (a. 415 II 143, (a. 1672 I 179, 25, 44
— — — (a. 879), I 47, 48, II 203.	—	—	—	Laodicea (a. 343 I 43, II 306, 30
— — — (a. 920), I 8, 80, II 317.	—	—	—	Liban (a. 1736), 363.
— — — (a. 997), II 429.	—	—	—	Macon (a. 581), 358.
	—	—	—	Mediolan (a. 345 II 87.

- Sinodul* dela Mileve (a. 403), I 46.
- — Moscova (a. 1620), I 260, II 480.
- — — (a. 1667), II 324, 480.
- — Neocezareaia (a. 314 și 315) I, 42, II 306, 308.
- — Niceia, primul e-cum. (a. 325), 23-26, II 301, 306, 308.
- — — al șaptelea e-cum. (a. 787), I 38-40.
- — Orange (a. 441), II 128, 231.
- — Orleans (a. 553), II 231.
- — — (a. 538), II 358.
- — — (a. 541), II 358.
- — — (a. 549), II 358.
- — Roma (a. 369), II 107, 108.
- — — (a. 374), II 88.
- — — (a. 376), II 88.
- — — (a. 380), II 88.
- — — (a. 485), II 461.
- — — (a. 745), II 360.
- — — (a. 1059), II 361.
- — Sardica (a. 343), I 43, II 306, 308.
- — Toledo (a. 653) II 358.
- — Tours (a. 461), II 203, 358.
- — Trident (a. 1562), II 362, 378.
- trulan, al V-VI e-cum (a. 691-692), I 33-38, II 353-354
- dela Tyin (a. 596), II 398.
- Unirii (a. 920), I 8.
- Vladimir (a. 1274), I 88 sq.
- Sinodiconul* lui Beveregiu, I 146-147.
- Sintagma ateniană* a lui Rali și Poili, I 2, 142-146, 151.
- Siriciu* (până la a. 398), papă al Romei, I 19, II 128, 268, 357.
- Sisiniu* (pe la a. 380), episcop novatian, II 121.
- (pe la a. 997), patriarh al Constantinopolului II 429.
- Slujbe bisericești*, II 328.
- Slujitori bisericești*, I 182, 217 II 456.
- *sacramentali*, I 182, 217, 226, II 455.
- Socolov, Vladimir S.*, canonist, I 154.
- Socrat* (pe la a. 439) istoric, II 11, 85, 95, 97, 153 155, 177, 178, 179.
- Sofronie*, patriarhul Ierusalimului, I 35.
- Soția*, I 186, 261, 262, II 415, 444.
- preotului, carele a fost hirononit întru episcop, nu mai poate încheia altă căsătorie, ci trebuie să intre într'o mânăstire îndepărtată și dacă va fi vrednică să se facă diaconisă, II 333-352, 415-418.

- Sofia*, clericii să nu-și alunge sofiile sub cuvânt de evlavie, I 186, II 392
 — care-și păărăsește bărbatul, II 464.
 — preotului, I 218.
 — cuiua răpitiă de altul, II 254.
Sozomen (pe la a. 400), istoric, II 93, 96, 98, 101, 132, 179, 444.
Spiridon din Trinitunda (pe la a. 325), I 24.
Stat, puterea de Stat. I 309—310, 313—314.
 — — — — raportul ei cu Biserica, II 176, 177—184, 191-193, 224, 241.
 — — — — participarea ei la alegerile de episcopi, II 26—27, 176-184.
Statuta eccl. antiqua, I 198.
Statutul exarhatului bulgar, I 199.
Stângaci, eretici, II 119, 135-136, 475.
Stefan, episcopul Salonei (pe la a. 538), I 17.
 — episcopul Etesului (pe la a. 451), II 22, 185, 199, 262.
 — papă al Romei (pe la a. 257), II 131, 279.
 — Antioheanul (pe la a. 680), II 303.
 — patriarhul Constantinopolului (până la a. 893), II 346.
Străini, I 250.
 — casele pentru străini, II 218.
Suburbicariae ecclesiae, II 41.
Sufragani, II 149—150.
Studentița, mânăstire, I 95.
Sugrumat (πνικτόζ), animal, I 281, II 441.
Supunere canonică, I 225, 247—248, 270, II 205, 244—245, 319, 320, 321, 368—370.
Surzii nu pot fi episcopi, I 303.
 — să nu se batjocorească, I 272.
Suspiciune, II 219, 222—223.
Svetislav Iacov, despotul Bulgariei, I 85 sq.
Șaguna Andreiu, mitropolitul Ardealului, I 126.
Șchiopi, I 272, 302—304.
Școale de drept, II 445—446.
 — călugărești, II 337.
Ștefan, mitropolitul Ungro-Vlahtiei, I 131.
- T.
- Tablouri*, II 486.
Talasiu, exarhul Pontului (pe la a. 451), II 274.
Tarasie, patriarhul Constantinopolului (până la a. 809), I 39, 49, 59, II 49, 492, 521.
Tatian gnosficul (sec. II), II 399.
Tâmâe, I 184.
Târnova, patriarhatul de acolo, 187.
Teatralisti (σκηνηκόζ), II 419—420.
Teatraliste, I 217.
Teatru (σκηνή), II 387, 419, 434-435, 441, 529.
Teoctist (pe la a. 380), presviter eretic, II 121.
Teodor, episcop în Pamfilia (pe la a. 431), II 165, 168.
 — episcop în Faran (pe la a. 615) I 35, 36, II 303.
 — al Mopsvestiei († 429), I 33, 34, II 303.
 — I papă al Romei (până la a. 649), II 357.
 — arhiepiscop de Canterbury (pe la a. 675), I 61.
 — Vestes, I 71, 77.
Teodora împărăleasa, I 33.

Teodorit, episcopul Cirului († pe la a. 450), I 32, 34, II 83, 85, 88, 99, 104, 123, 153, 178, 269, 303, 335, 444.
 — ieromonah, I 121.
Teodosiu I împăratul (383—395), II 444.
 — II împăratul (408-450), I 31, II 444, 459.
Teodulf († 821), episcop de Orleans, I 36.
Teofil al Alexandriei († 412), I 44, 56—57, II 306, 308, 340.
 — mitropolitul Ungro-Vlahiei, I 128.
Teofilact († 1108), arhiepiscop bulgar, II 90.
Teopashifi, II 399,
Terentie episcop din Scitia (pe la a. 381), II 96.
Tertulian (pe la a. 240) I 263, 285, II 51, 82, 83, 124, 130, 135, 229, 432, 445
Teritoriile bisericesti, II 236, 406.
Testamentul (*διαθήκη*), cărțile Testamentului vechiu și nou, I 314—316.
Tetradifi (*Τετραδικαι*), II 121, 475.
Thomassin L. († 1697), II 259, 268, 294.
Theodorian Mariu, I-VI.
Theologische Quartalschrift, I 154.
Tillet I 142.
Timoteiu al Alexandriei († 385), I 55, II 96, 102, 306, 308.
 — presviterul (pe la a. 490), II 477.
Timpuri antice, II 234, 390.
Tinda bisericii, II 60.
Tipicoanele sf. lui Sava, I 95.
Toleranța religioasă, I 255.

Tomosul Apusenilor, II 105—109.
Tracia, II 43, 92, 99, 257.
Transferarea (*μετάθεσις*) episcopului, I 211—213, II 68.
Trecerea (*μετάβασις*) clericului dela un loc de serviciu la altul, I 211—213, II 68, 200.
Trepte bisericesti, II 328.
Treptele rudeniei de sânge și cuscriei, vezi grade.
Trisaghion (*Τρισάγιον*), II 458—461.
Tronul pentru episcop, I 274, II 60.
Trupul (*σῶμα*), vezi: corpul.
Tomosul unirii, I 8.
Turcii, II 506
Turnare (la botez), I 265, II 480.
Turrianus F. († 1575), I 10, 14, 26, 229, II 218, 252, 422.

U.

Ucidere, I 283—284
Ucigașul (*τρούμας*), cine este ucigaș? I 283—284, II 472.
 — voluntar și involuntar se pedepsește, I 283—284, din întâmplare, I 283—284.
 — femeia, care încearcă să ucidă fătul, II 472.
 — persoanele preoțești, cări ucid, I 226, 283—284.
Uniți (uniați), II 363, 478.
Unt de lemn, I 184, 295.
Ușieri, vezi: ostiari.
Ușile sfinte, împărătești, II 60.

V.

Vagabonzi, clerici, II 245.
Valentian al III-lea împăratul apusean, I 51.

- Valentinianii*, II 476.
- Valesius* († 1676), istoric, II 38, 99.
- Valisientii*, I 221.
- Valsamon Teodor*, canonist din secolul al XII-lea. I 151 etc.
- Van Espen* († 1728), canonist, I 38, 148, 154, II 74, 209, 233, 240.
- Vasian* (pe la a. 451), episcopul Efesului, II 185, 199, 262.
- Vas sfințit* (σχεδός ἐσρόν), I 296.
- Vasile cel Mare* († 379), I 8, 13, 48, 51, 53, 63, II 15, 22, 51, 85, 344, 397, 409, 526.
- (pe la a. 691), arhi-episcopul Gortinei, I 37.
- Vasile Lupul*, domnitorul Moldovei, I 136, 138.
- *Macedoneanul*, împărat, I 78, 138.
- II împărat bizantin, I 93.
- Vasilicale*, I 138.
- Văduvă* (χήρα), I 217, II 230
- la care etate se poate consacra Bisericii? II 230, 409.
- celce se căsătorește cu văduvă nu poate fi preot, I 217.
- soția preotului nu poate încheia altă căsătorie, II 415—417.
- Văduvită*, Biserică, II 200, 249—250.
- Vânătoare*, reprezentațiuni de vânătoare, II 419.
- Vârsta canonică*, II 228, 363—366, 408—409.
- Veniamin Costache*, mitropolitul Moldovei, I 125.
- Vicariatus Italiae*, II 43.
- Romae, II 43.
- urbis, II 42.
- Vering Dr.*, canonist român catolic, I 126.
- Vicentiu Lirineanul* († pe 450), II 305.
- delegat roman (pe 325), I 24.
- Victor*, delegat roman (pe 325), I 24.
- Vie*, I 184—185, II 391.
- Vigiliu*, papă al Romei, I 34.
- Vinul* (οἶνος), I 266—267, II 397—399.
- se aduce la altar, I
- se amestecă cu apă în liturghie, II 397—399.
- ceice se scârbesc de I 266—267, 268.
- să nu se stoarcă pe lângă obiceiuri păgâne, II
- Vineri* (παρασκευή), să se țină tească, I 290.
- Virgini*, II 339, 344, 350
- Vitaliu* (pe la a. 314) episcopul Antiohiei, I 42.
- Vlastare Matei*, canonist din al XIV-lea, I 152 etc.
- Voelli G. et H. Iustelli*: Bihlica jur. can. vet. I 148.
- Votul* (ἐπιγγελμα), II 203—232, 408, 409, 414.
- la care etate se face? 408—409.
- călcat, II 414.
- vezi: făgăduința.
- Vrăjitorie*, II 433—434, 444.

Z.

Zaharie (până la a. 752), papă
al Romei, II 360--361.

Zaozerski canonist, I 65.

Zari, jocul în zari, I 251--253,
418.

Zenon, episcop al Ciprului, II
138, 158.

Zenon († 491) împăratul, II 27,
460.

Zhishman I., I 143.

Zinon (până la a. 431), episcop
din Cipru, II 138, 158.

Zonara Ioan canonist din sec.
XII-lea, I 150 etc.

Zosim (până la a. 418), papă al
Romei, II 144, 145, 270.

ov.
ul (σῶμα), vezi.

Tabla de materii

	Pag.
<i>Prefață</i>	3
<i>Erata</i>	4
Canoanele primului Sfânt Sinod ecumenic dela Niceia . .	7—78
Canoanele Sfântului Sinod al doilea ecumenic dela Constantinopol	79—136
Canoanele Sfântului Sinod al treilea ecumenic, dela Efes .	137—184
Canoanele Sfântului Sinod al patrulea ecumenic, dela Calcedon	185—300
Canoanele Sfântului Sinod al șaselea ecumenic, trulan (altcum: sinodul al cinci-șaselea)	301—489
Canoanele Sfântului Sinod al șaptelea ecumenic, al doilea dela Niceia	490—531
Index alfabetic de materii și numiri pentru vol. I . .	533—574

BIBLIOTECA M. M. B.

PROVENIENȚA

PREȚ

